

"PRKA"

201 kop.

prof. dr Miodrag Mitić

prof. dr Stevan Dorđević

DIPLOMATSKO I KONZULARNO PRAVO

Drugo izdanje

Miodrag Mitić

Stevan Dorđević

Izdavači

Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu
Javno preduzeće Službeni list SRJ

Za izdavače

prof. dr Mirko Vasiljević, dekan
Milošan Ivanović, v. d. glavnog i odgovornog urednika

Urednik Biblioteke

prof. dr Jovica Trkulja

Recenzenti

prof. dr Milenko Křeća
dr Dorđe Lopičić

Dizajn korica

Pavle Borovac

Priprema za štampu

JP Službeni list SRJ, Beograd

Tiraž

500

Copyright © Stevan Dorđević, 2007.

Sva prava zadržana. Nije dozvoljeno da bilo koji deo ove knjige bude snimljen, emitovan ili reprodukovan na bilo koji način, uključujući, ali ne ograničavajući se na fotokopiranje, fotografiju, magnetni zapis ili bilo koji drugi vid zapisa, bez prethodne dozvole autora i izdavača.

www.ius.bg.ac.yu

DIPLOMATSKO I
KONZULARNO PRAVO

Drugo izdanje

Beograd
2007

SADRŽAJ

	Strana
Predgovor	9
Predgovor drugom izdanju	11
Diplomatsko i konzularno pravo	13

Poglavlje prvo

ISTORIJAT DIPLOMATSKOG I KONZULARNOG PRAVA

Poglavlje drugo

ORGANI ZA MEĐUNARODNO PREDSTAVLJANJE I ODRŽAVANJE MEĐUNARODNIH ODNOSA

Unutrašnji organi države	29
Šef države	30
Vlada	40
Ministar inostranih poslova	42
Obim i struktura ministarstva inostranih poslova	43
Ovlašćenja ministra inostranih poslova i funkcije ministarstva	46

Poglavlje treće

BILATERALNA DIPLOMATIJA – STALNE I SPECIJALNE DIPLOMATSKE MISIJE

I. Stalne diplomatske misije	59
Pravo poslanstva (ius legationis)	61
Klase i rang diplomatskog predstavnika	63
Opravnik poslova (ad interim)	69
Prezeans	71
Diplomatski kor	72
Diplomatsko osoblje	76
Diplomatski jezik	77
Uspostavljanje diplomatskih odnosa i otvaranje diplomatske misije	78
Saglasnost o otvaranju diplomatske misije	80

B 341

2366

	Strana
Agreman	82
Članovi osoblja diplomatske misije i državljanstvo	90
Pređaja akreditivnih pisama	92
Kraj, odnosno zatvaranje diplomatske misije	95
Prestanak funkcije šefa i članova diplomatske misije	97
Prekid diplomatskih odnosa	98
Funkcije diplomatske misije	102
Diplomatski azil	105
Diplomske privilegije i imuniteti	108
Status diplomatske misije	111
Diplomatska valiza	116
Sloboda kretanja	119
Privilegije i imuniteti članova diplomatskog i ostalog osoblja diplomatske misije	122
Trajanje imuniteta	126
II. Specijalne misije	133
Ad hoc diplomatija	133
Konvencija o specijalnim misijama – istorijat i tok priprema	135
Osnovne odredbe Konvencije	138
Prezans šefova specijalnih misija	143
Sedište specijalne misije	145
Oblici specijalne misije	145
Funkcije specijalnih misija	147
Sastanak specijalnih misija na teritoriji treće države	148
Slanje, odnosno prijem specijalne misije i diplomatski, odnosno konzularni odnosi između dve države	149
Specijalne misije i pitanje priznanja država i vlada	150
Odnos između specijalne i stalne diplomatske misije	151
Početak i kraj specijalne misije	152
Obavezujući karakter odredaba Konvencije o specijalnim misijama	153
Olašnice, privilegije i imuniteti specijalne misije	154
Imuniteti i privilegije članova specijalne misije	156
III. Diplomacija na vrhu (samit-diplomatija)	157
Poglavlje četvrto	
KONZULATI	
Istorijat ustanove konzulata	162
Kodifikacija konzularnog prava	168
Diplomatski i konzularni odnosi	170
Odnos između diplomatske misije i konzulata	175
Prekid konzularnih odnosa	176
Otvaranje konzulata	177
Pravo na otvaranje konzulata i klauzula najvećeg povlašćenja	178

	Strana
Klase šefova konzulata	179
Imenovanje i prihvatanje šefova konzulata – patentno pismo i egzekvatura	179
Patentno pismo	179
Egzekvatura i privremeno ovlašćenje	180
Egzekvatura i priznanje država i vlada	181
Privremeni višilac dužnosti (žetan)	183
Osoblje konzulata	184
Konzularni kor	187
Konzularne funkcije	188
Konzularne funkcije u odnosu na subjekte prema kojima se vrše	190
Konzularne funkcije prema svom karakteru	204
Državljanstvo i konzularne funkcije	207
Opšćenje konzulata s organima države prijema	209
Konzularna i diplomatska intervencija	211
Višenje diplomatskih funkcija od strane konzularnih funkcionera	212
Olašnice, privilegije i imuniteti konzulata i članova njihovog osoblja	215
Imuniteti i privilegije članova konzulata	217
Počasni konzuli	219
Značenje izraza „pčasni konzul“	223
Privilegije i imuniteti pčasnih konzularnih funkcionera i članova konzulata kojima rukovode pčasni konzularni funkcioneri	224
Značaj ustanove pčasnih konzula	225
Funkcije pčasnih konzula i konzulata kojima oni rukovode	228
Prekid konzularnih odnosa, zatvaranje konzulata i prestanak funkcija člana konzulata	230
Poglavlje peto	
MULTILATERALNA DIPLOMATIJA	
I. Stalne misije	234
Karakter stalnih misija	238
II. Predstavljnje država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama	241
Misije država pri međunarodnim organizacijama	243
Imenovanje članova i sastav misije	246
Status misije	247
Privilegije i imuniteti šefa i osoblja misije	248
Delegacije pri organima međunarodnih organizacija i na međunarodnim konferencijama	250
Delegacije posmatrača pri organima međunarodnih organizacija i na međunarodnim konferencijama	253
III. Status međunarodnih organizacija	254
Status Organizacije ujedinjenih nacija	255
Status drugih međunarodnih organizacija	259
IV. Funkcioneri i službenici međunarodnih organizacija (međunarodni službenici)	261

	Strana
Poglavlje šesto	
BEČKE KONVENCIJE O DIPLOMATSKIM ODNOSIMA, KONZULARNIM ODNOSIMA I PREDSTAVLJANJU DRŽAVA I KONVENCIJA O SPECIJALNIM MISIJAMA – MEĐUSOBNI ODNOSI POJEDINIH REŠENJA I ODREĐABA	
Uzajamna kumulacija funkcija i predstavništava	269
Bečke konvencije i imuniteti i privilegije	274
Značaj Bečkih konvencija i Konvencije o specijalnim misijama	277
za savremeno diplomatsko i konzularno pravo	281
Paradiplomatijska opštenja i paradiplomatijska	283

PRILOGI

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima	287
Bečka konvencija o konzularnim odnosima	299
Konvencija o specijalnim misijama	321
Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera	335
Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv lica koja uživaju međunarodnu zaštitu, uključujući diplomatske predstavnike	369
Literatura	377
Indeks	399

Knjiga predstavlja rezultat višegodišnjih predavanja na poslediplomskim studijama Pravnog fakulteta u Beogradu, jednog autora, i višedecenijskog iskustva u diplomatskoj službi i teorijskog rada u ovoj oblasti, drugog autora.

Autori posvećuju knjigu predsedniku Komisije za odbranu i mentoru svojih doktorskih disertacija, profesorima Milanu Bartošu i Milošu Radojkoviću, sećajući se njihovih predavanja na doktoranskim kursovima pre četrdeset i više godina, iz diplomatskog i konzularnog prava i diplomatske istorije. Nezaboravna su sećanja na profesora Milana Bartoša, na nepostredno i živo prenošenje utisaka sa sastanaka Komisije UN za međunarodno pravo, koja je šezdesetih godina pripremala ovu materiju za kodifikaciju. Izražavamo zahvalnost profesoru Milošu Radojkoviću za podsticaj u naučnom radu.

Slučaj je hteo da se priprema za štampanje ove knjige poklapa sa protekom jednog veka od objavljivanja u Beogradu dela klasika jugoslovenskog i srpskog prava, profesora Velike škole u Beogradu i člana Srpske kraljevske akademije nauka, Gligorija Gige Geršića, *Damašnje diplomatsko i konsularsko pravo*, 1898. godine.

Predajući pravničkoj javnosti i široj čitalačkoj publici ovaj zajednički rad, autori sa zadovoljstvom potvrđuju poluvekovno zavičajno drugovanje i prijateljstvo.

Beograd, 1. mart 2000.

Autori

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU

Ovo drugo neizmenjeno izdanje je „reprint“ knjige „Diplomatsko i konzularno pravo“, Beograd 2000. Nažalost, koautor ove knjige prof. dr Miodrag Mitić (1933–2005) iznenada je preminuo i nije to dočekao.

Smatram svojom dužnošću i prijateljskom obavezom da ovo izdanje bude posvećeno dr Miodragu Mitiću.

Želim da naglasim da je prof. dr Miodrag Mitić, moj drug i zemljak, ambasador u penziji, bio jedan od najboljih stručnjaka i teoretičara iz oblasti diplomatskog i konzularnog prava i nauke o diplomatiji na jugoslovenskoj teritoriji. Objavio je sledeće knjige i monografije: *Diplomatske i konzularne funkcije*, 1978; *Međunarodno pravo u jugoslovenskoj krizi*, 1996; *Problemi jugoslovenske diplomatije i diplomatske službe*, 1997; *Nacionalne manjine*, 1998; *Diplomatija*, 1999; *Diplomatsko i konzularno pravo*, 2000 (koautor); *Profesija sporazumevanja*, 2000; *Međunarodno pravo u seneci sile*, 2000; *Diplomatija i spoljna politika u zakonodavstvu Ruske Federacije*, 2001; *Poete u fraku*, 2002; *Kako nam se dogodilo Rambuje*, 2003; *Nemački pogled na jugoslovensku krizu*, 2005. Pored toga, dr Miodrag Mitić je objavio preko 150 članaka, rasprava, komentara, osvrti i prikaza iz oblasti diplomatskog i konzularnog prava, međunarodnih odnosa, međunarodnog javnog i privatnog prava, posebno međunarodnog ugovornog prava, u našoj pravnoj peridici, kao i u inostranstvu. Poslednje decenije, kako smo svi primetili, „pisanje mu je bilo sudbina“.

Do poslednjeg dana života prenosio je svoje bogato diplomatsko i konzularno iskustvo, kao i pravničko znanje. Svojom iskrenošću, plemenitošću, drugarstvom, izuzetnom inteligencijom i skromnošću obogatio je sve s kojima se družio. Jednom rečju, ljudska i intelektualna legenda. Neka ovih nekoliko rečenica proprate ovo izdanje knjige u čijem pisanju i oblikovanju je dr Miodrag Mitić imao presudan doprinos.

Ovog puta, prvo izdanje se ne dopunjuje nekim delovima i pojedinostima, posebno iz prakse diplomatske i konzularne službe naše zemlje (Savez-

na Republika Jugoslavija – državna zajednica Srbija i Crna Gora – Republika Srbija), uključujući i izmene i dopune koje proizlaze iz Ustava Republike Srbije od 2007. Dopune bi se ticale umanjene i izmenjene organizacije diplomatske i konzularne službe i primene diplomatskog i konzularnog prava; evropske integracije, međunarodno predstavljanje i diplomatska i konzularna služba; primeri objavljivanja imena diplomatskih predstavnika pre nego što se dobije agreman od države prijema i neprijatnosti koje idu uz to; povlačenje postojećih i postavljanje novih diplomatskih i konzularnih predstavnika na uštrb stručnosti; omeđivanje mešanja i pritiska stranih diplomatskih predstavnika i službi u unutrašnje poslove države (npr. delatnost američkog diplomate, obaveštajca visokog ranga u slučaju sa načelnikom Generalštaba Vojske SR Jugoslavije; karakter izjava pojedinih stranih diplomatskih predstavnika); slučajevi kada šefovi diplomatsko-konzularnih predstavnika u inostranstvu ne rade po uputstvima ministarstva inostranih poslova, već sprovode svoju spoljnu politiku; neodgovarajuće predstavljanje i zastupanje interesa državne zajednice Srbije i Crne Gore, samo u interesu jedne od članica; neimenovanje diplomatskih predstavnika u strane zemlje od posebnog značaja iz razloga koji se ne mogu uvažiti; i dr.

Ova pitanja su već bila predmet izlaganja na poslediplomskim studijama Pravnog fakulteta u Beogradu.

Beograd, april 2007.

Stevan Đorđević

DIPLOMATSKO I KONZULARNO PRAVO

Diplomatsko i konzularno pravo je sastavni deo međunarodnog javnog prava. Ono sadrži pravila međunarodnog prava koja se tiču odnosa u međunarodnoj zajednici, pre svega odnosa između država kao osnovnih subjekata međunarodnog prava, ali i odnosa između država i međunarodnih organizacija, kao i odnosa između samih međunarodnih organizacija i unutar njih.

Mnogi autori s pravom smatraju da diplomatsko pravo kao grana međunarodnog prava obuhvata i konzularne odnose i pravila koja se odnose na organizaciju i delatnost konzulata i konzularne službe kao sastavnih delova diplomatije i diplomatske službe, te da nema osnova ni razloga da se konzularno pravo razdvaja od diplomatskog prava kao poseban deo. Ovakav stav opravdan je i stoga što pod nazivom konzularno pravo mogu da se shvata te i pravila i odredbe konzularnog prava koja ne spadaju u međunarodno javno pravo, već čine odredbe međunarodnog privatnog prava, kao i odredbe nacionalnog zakonodavstva koje primenjuju konzulati, odnosno konzularna služba pojedinih zemalja (na primer, odredbe o državljanstvu, vojnim obveznicima, porodičnom pravu, starateljstvu, obavezama građana i sl.). Međutim, činjenica je da i ranije, kao i sada, jedan broj autora koristi naziv „diplomatsko i konzularno pravo” (počev od Gligorija Gige Geršića kod nas 1898. godine do savremenih naših i stranih autora koji konzularno pravo smatraju posebnim delom).¹ Ova studija bavi se samo konzularnim pravom kao delom međunarodnog javnog prava, koje ulazi u širi pojam diplomat-

¹ Na primer, kod nas Bogdan Babović (*Savremeno konzularno pravo*) i Ljubomir Jovanović (*Konzularno pravo i konzularni odnosi*), u SAD Luk Li (*Consular Law and Practice*), u Nemačkoj H. Ohlendorf, Hofman i Gliš (*Konzularrecht*), u Rusiji G. Tunkin, I. Bliščenko, J. Kolosov, V. Kuznjecov, S. Durdenevskij, J. Iljin, O. Plotnikova (*Kozularnie otnošenija i konzuljskoe pravo*, Moskva 1998), u Hrvatskoj Ibler i Berković (*Konzularno pravo*), u Bugarskoj I. Mašev (*Diplomatičesko i konzularno pravo*), u Poljskoj J. Sutor (*Pravo diplomatske i konzularne*), u Ukrajini B. Gumenjuk (*Osnovi diplomatskoj ta konzularnoj službi*).

skog prava. Tom delu je i u doktrini posvećeno mnogo manje pažnje nego onom koji se bavi diplomatskim odnosima i diplomatskim misijama, što je dalo povoda savremenom ruskom autoru B. V. Ganjuškiju za konstataciju da je „u poređenju sa diplomatskim pravom i mnogim drugim granama međunarodnog prava, konzularno pravo bilo i ostaje 'zoluška' (pepeljuga)“.²

Bez obzira na to da li doktrina deli ili spaja ove dve grane međunarodnog prava, one predstavljaju jednu organsku celinu odnosa, odnosno organa jedne države za predstavljanje i zaštitu njenih interesa u inostranstvu. U tom smislu, priznajući osobenost konzularnog prava i ustanove konzulata i kroz sam njen naslov, autori ove studije ipak uvažavaju navedenu celovitost.

Obrađujući diplomatsko pravo, doktrina obično vrši nekoliko podela. Po broju učesnika, vrši se podela na oblike bilateralne diplomacije i oblike multilateralne diplomacije. Po vremenskom elementu, odnosno stalnosti, podela se vrši na stalnu (sedentarnu) i privremenu (*ad hoc*) diplomaciju. U bilateralnu nesumnjivo spadaju stalne diplomatske misije i specijalne misije, kao i konzulati, dok u multilateralnu spadaju međunarodne organizacije i stalne misije pri tim organizacijama. Za razliku od prvobitne podele, po vremenskom karakteru u stalne spadaju diplomatske misije, stalne misije pri međunarodnim organizacijama i konzulati, dok su specijalne misije oblik privremene, *ad hoc* diplomacije (uključujući tu i razne oblike diplomacije na vrtu). Tri Bečke konvencije: od 1961. o diplomatskim odnosima, od 1963. o konzularnim odnosima, od 1975. o predstavljajući država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera i Konvencija o specijalnim misijama od 1969. godine, temelji su postojećoj kodifikaciji diplomatskog i konzularnog prava. Iako one nisu uređile sva pitanja (ostala su pitanja misija međunarodnih organizacija pri državama i međunarodnim organizacijama, kao i pitanje specijalnih misija na međunarodnim konferencijama koje nisu sazvane od međunarodnih organizacija, ili pod njihovim okriljem), može se konstatovati da je za manje od dve decenije izvišena sveobuhvatna kodifikacija i progresivni razvoj savremenog diplomatskog i konzularnog prava i da sada doktrina, sa mnogo manje teškoća, dilema i nepoznanica, može da razmatra ovu značajnu oblast međunarodnog javnog prava.

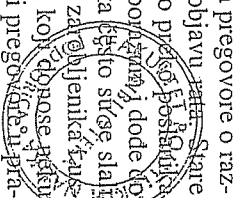
² B. V. Ganjuškin, *Ravnoe položenie konsularnih učreždenij – Analiz konzularnih konvencijah Ruskoj federaciji*, „Moskovskij žurnal međunarodnog prava“, 3/1999/35, str. 166.

POGLAVLJE PRVO

ISTORIAT DIPLOMATSKOG I KONZULARNOG PRAVA

Istorijat diplomatskog i konzularnog prava nije tako dug kao što je istorijat diplomatskih odnosa i ustanove konzulata, koji počinje od prvih ljudskih zajednica, davno pre obrazovanja države u savremenom smislu reči. Ali, i on je započeo pre mnogo vekova. Diplomatsko pravo se javlja tek ustanovljavanjem država i nastajanjem neke vrste međunarodne zajednice, odnosno svesiti o međusobnim odnosima tih država.

I pre ustanovljenja država u savremenom smislu reči, postojali su izaslanici (mandatari) plemena i pojedinih zajednica, pa i pravila o vršenju njihovih poslova, iako je to doba međusobnih ratova, a ne doba saradnje i normalnih odnosa među tim plemenima i zajednicama. Tako, istorija beleži da izaslanici Mojsijevi mole kralja Edomita da dozvoli prolaz kroz svoju zemlju. Kralj David odašilje i prima poslanike, a Solomon takođe održava veze preko neke vrste poslanika. Indijski vladari šalju svoje poslanike Kiru i rimskim vladarima Avgustu i Klaudiju. Tako, stari indijski zakonik Manu iz IV veka pre nove ere sadrži detaljna pravila o postupanju sa poslanicima i o njihovim zadacima. Postoje dokazi da su čak tzv. varvatska plemena severnoameričkih Indijanaca pregovarala među sobom po utvrđenim pravilima i običajima.

Skoro svi stari narodi imali su neku vrstu glasnika za pregovore o raznim vrstama udruživanja, za pregovore o miru, ali i za objavu ~~stare~~ grčke države smatrale su da je nepravredno započeti rat ako pregovori ~~ne~~ nije učinjen pokušaj da se spor reši, otkloni eventualni nespornost ~~ne~~ zadovoljenja i naknade mirnim putem. Po završetku bitaka često su se slali izaslanici da traže primirje za sahranu poginulih, razmenu ~~zauzetih~~ postavu mira. Grci su imali dve vrste izaslanika: glasnike, koji ~~obavljaju~~ specijalnu poruku ili obaveštenje, i poslanike koji su vodili ~~pregovore~~

vom smislu reći i imali ovlašćenja da postužu dogovore, odnosno neku vrstu ugovora o pojedinim pitanjima. Za važnija pitanja slato je po nekoliko poslanika. Interesantno je to da su Lakedemonjani obično u te misije slali nekoliko lica koja se međusobno ne podnose, kako bi se uzajamno kontrolisali i na taj način sprečili pojave podmićivanja, prevara ili slične neobjektivne radnje koje bi mogao eventualno da učini pojedinac pregovarač. Poslanici su dobijali uputstva od senata, a nekad neposredno od naroda, a za nesavesno izvršavanje zadataka izaslanika ili podmićivanje bile su predviđene stroge kazne.

Već u to doba javlja se svest o potrebi nepovredivosti ličnosti poslanika i pregovarača, tako da se pojavljuju i prva pravila o tome. Smatralo se da je lična bezbednost tih ljudi osnovni preduslov za izvršenje njihovih zadataka. Obično su, kao spoljni znak raspoznavanja, nosili belu palicu, zelenu grančicu ili poseban pojas. Često se smatralo da su oni pod zaštitom božanstva i da je greh i bezbožnost povređivati ih, kako kaže naš stari poznati stručnjak za diplomatsko pravo, profesor Giga Gešić. Postoje zabeleške Iroda o tome kako su Lakedemonjani bacili u bunar Darijeve poslanike, jer su ih pozivali na predaju, ali da su se kasnije pokajali i poslali dva svoja građanina u Persiju da ispaštaju zbog greha svoje države. Međutim, novi persijski vladar, Darijev naslednik, pustio ih je na slobodu, izjavivši da on „neće biti takav kao Lakedemonjani, koji su ubivši poslanike pogazili i oborili osnovno pravilo svih naroda“.

Neki autori navode stare, svete kineske knjige, u kojima se među pravednim uzrocima rata navodi i rdavo postupanje sa poslanicima ili povreda poslanika. Navodi se i to da severnoamerička plemena sa najvećim uvažavanjem primaju i poslanike neprijateljskih strana, bez obzira na to što su njihovi zahtevi protivni interesima indijanskih plemena i što će ih zbog toga odbiti. Rimljani su usavršili i do vrhunca doveli pravila o nepovredivosti stranog poslanika. Kroz čitavu istoriju Rima povreda poslanika važila je kao zločin. Istorija je zabeležila da je rimski senat Saurina osudio na smrt zato što je teško povredio poslanike kralja Mitridata. Diplomatsko pravo, odnosno ranije zvano poslaničko pravo doživelo je svoj najveći procvat u Rimu, u odnosu na sve antičke narode. U Rimu se stvara i jedan od najstarijih organa za odnose sa inostranstvom, tzv. kolegijum od 20 fecijala – članova najvišeg svešteničkog ranga. Holcendorf u svom *Priručniku međunarodnog prava* kaže da su se fecijali mogli smatrati „diplomatskim korom rimske državne uprave“. Tada se stvorilo i tzv. fecijalno pravo – skup pravila koja su se odnosila na „spoljni pravni saobraćaj“, koji je sadržao i pravila i običaje o pravima i dužnostima poslanika, odnosno začetke savremenog diplomatskog prava. Stvarno rukovođenje spoljnim poslovima i vođenje pregovora ipak je ostalo u nadležnosti senata, gde je bila i uprava spoljnih poslova rimske republike. Za vršenje diplomatskih poslova i pregovore u inostranstvu senat je slao posebne poslanike koji su se zvali legati. Tako su nazivani ne samo

predstavnici rimske republike u inostranstvu, već i strani poslanici koji su dolazili u Rim. Strani poslanici imali su ne samo ličnu nepovredivost, već i izuzeće od plaćanja poreza i od nadležnosti domaćih organa nad njima, što je srž i savremenih diplomatskih imuniteta i privilegija. Padom rimske republike, najviša vlast u oblasti spoljnih poslova pripala je neposredno imperatorima, što je u stvari bilo pravilo i u vizantijskoj imperiji.

Vizantija nije bila učitelj i uzor samo Srbima i Bugarima, već kasnije i Turskoj carevini. U Vizantiji se smatralo da samo njen car ima pravo na to dostojanstvo, da je on ravan Bogu i da jedino on može da dodeljuje titule i počasti drugim državicima (hrvatski, a izvesno vreme i srpski i bugarski vladaoци su, inače, svoje kraljevske titule, dobijali od Rima, a ne od Carigrada). Želeći da tu božansku snagu svoga cara prikažu i prilikom zvaničnih susreta sa predstavnicima stranih država, Vizantinci su detaljno razradili pravila protokola i ceremonijala. Po njima, nikakav stranac, ma koga ranga bio i ma koju državu predstavljao, nije mogao zauzeti isti rang sa carem, niti je čak mogao da sedne u njegovom prisustvu, već je pred njim morao da kleči ili da stoji. Kad su za vreme krstaških ratova kroz Carigrad počeli da prolaze i monarsi sa zapada Evrope, nastali su veliki skandali i incidenti oko postojećih vizantijskih pravila. Car Konrad odbio je susret sa vizantijskim carem jer je vizantijski protokol doživljavao kao nečuveno poniženje. Tek je Ludviku VII, a kasnije i jerusalimskom kralju Balduinu IV dozvoljeno da sednu, ali za stepenicu niže od vizantijskog cara. Profesor Velike škole u Beogradu M. Vesnić, u dodatku knjizi *Poreklo međunarodnog prava* Ernesta Nisa, koju je preveo i izdao 1895. u Beogradu, kaže:

„Da bi ulili što više divljenja varvarima i dali caru položaj nadčovečnog bića, Vizantinci su od IV stoleća na ovamo izmišljali prave čarolije, dostojne naših današnjih pozornica. Čim bi stranac stupio u dvornicu za prijem, otpočinjale su da sviraju dve srebrne cirkuske orgulje, zaustavljajući se i na novo otpočinjući posle svakog prostiranja po zemlji, posle svakog govora Logoteta ili poslanika. Tek što bi ovaj podigao glavu i okrenuo se caru, ovaj bi mu se pojavljivao kao da visi u vazduhu i sasvim preobražen brzom promenom odela. U isto vreme kad bi orgulje otpočele da sviraju, zlatni bi se lavovi, koji su čučali na postolju, uspeali na stražnje noge i počeli rikati, lišće bi s veštačkih drva treperilo, a zlatne ptice, posakrivane po granju, pevale bi raznovrsne pesme. Zatim bi sve odjednom zanemelo, da opet uskoro na novo otpočne. Vizantinci su računali mnogo na ova čudesa da zadive varvare i da im uliju veru u izvesne madije. I retko su promašili cilj.“¹

¹ Ernest Nis, *Poreklo međunarodnog prava*, u prevodu dr. M. R. Vesnića, profesora Velike škole, dodatak *Međunarodno pravo u odnosima Južnih Slovena srednjeg veka*, Beograd, 1895, str. 484–485.

Otomanska carevina, u kojoj su se pravila o ophođenju sa diplomatama i protokolom kasnije razvila, takode je, pre svega, isticala dostojanstvo svoga sultana. Sultan je jedino francuskom careu priznavao titulu „padiše“, odnosno cara. Položaj diplomatskih predstavnika bio je dosta težak, jer su po turskom stanovištu strani poslanici imali dva svojstva: predstavnika svog suverena kod sultana, koga treba da informišu o vojli svog vladara i taoca, odgovornog za povelu ugovora koju čini njihov vladar prema turskoj carevini. Tako je i u Turskoj važilo pravilo da „poslanika ne može snaći nikakva nesreća“, bilo je neretko slučajeve varvarskog postupanja prema njima: protretvanja, fizičke torture, zatvaranja. Sultan Sulejman Veliki, kako kaže profesor Vesnić, dao je zakonsku snagu rečima: „Poslanici su odgovorni za reč svojih gospodara i kao taoci moraju biti kažnjeni na slučaj prekršenja te reči.“ Položaj stranih predstavnika u Porti ilustruje i podatak da su međusobno mogli i stupaju u kontakt i razgovaraju samo sa dozvolom turskih vlasti, te su često bili prinudeni da se u tajnosti sastaju. Tako je diplomatska prepiska, navodi se u literaturi, bila u Turskoj pod stalnim nadzorom i onaj diplomatski predstavnik koji bi se u pismima ili na drugi način loše izražavao o Visokoj porti, odnosno pisao da mu se ne sviđa, mogao je da trpi loše posledice. Ništa manje tolerantra nije bila u pojedinim periodima i kontrola rada diplomatskih predstavnika u Vizantiji (takozvana tajna paska i praćenje diplomatskih predstavnika). Cilj pratnje nije bila lična zaštita, već ograničenje njihovog slobodnog kretanja i opazanja i sprečavanje nepoželjnih kontakata i razgovora. Poznato je da su vizantijski vladari često i svoje diplomatske predstavnike kojima nisu bili zadovoljni osuđivali da budu oslepljeni.² Inače, kao jedno vreme i u nekim evropskim zemljama, poslanici evropskih država dobijali su izdržavanje od turske vlade za čitavo vreme svog boravka i delatnosti na turskoj teritoriji. Dobijali su od turske strane čak i odeždu, ali su zato prilikom svog dolaska donosili bogate darove svog suverena turskom dvoru. Poslanici muslimanskih država imali su veća primanja od poslanika evropskih država. Ovaj običaj, uveden u Turskoj prilikom dolaska florentinskog poslanika 1538. godine, kada je doneo bogate darove za turski dvor, uklinut je 1794. godine, kada je Turska ustanovila stalne misije kod stranih dvorova.³

Svečani prijem stranih poslanika kod sultana bio je uotorkom, kada su poslanici morali da budu odeveni u tzv. divansko odelo. Neposredno pre to-danak da su diplomati zatvarani u Jedi-kuli (zamku sedam kula). Jedna od kula dobila je čak i ime „kula ambasadora“.

² Kako su se značaj i uloga diplomatije u toku istorije menjali, vidi se iz činjenice kako se regrutovalo osoblje za ovu službu. Počev od zahteva za najspobnije ličnosti do potčinjavanja i rđavog glasa koji je povremeno diplomatija uživala. U literaturi se navodi primer Ljuba XI (1461–1483), koji je za svog diplomatskog predstavnika u Holandiji postavio svog bea-berina, jer niko pogodniji nije hteo da prihvati to zvanje. Vidi: M. Kssovac, *navedeno delo*, str. 8.

ga bio je susret sa velikim vezirrom koji je u stojićem stavu učestvovao i na prijemu kod sultana. Na prijemu su govorili poslanik i veliki vezir, a sultan nikada (ima tragova da je samo jednom sultan progovorio neku reč). Poslanik se obraća velikom veziru, a on poslanikovu besedu prevede, odnosno prenese sultanu u samo dve reči! Istoričari tvrde da su ruski poslanici 1496. godine dobili pravo da ne padaju ničice pred sultanom, što je bila opšta obaveza za sve strane poslanike, da ne ljube pod i da se u besedama obraćaju samom sultanu, a ne velikom veziru, kako je bilo pravilo. Oproštajna posela nije se višila sultanu, već samo velikom veziru, koji je poslanicima davao otpusna pisma (*vicredenziale*) za njihove vladaoce, u kojima su se obično nalazile pohvale za poslanike. Turci su ljubomorno čuvali od Vizantinaca nasledni običaj da njihov vladar ima prvenstvo nad svima ostalima i toga se običajta nisu odricali čak ni kada su bili u ulozi poraženog. Tako su i na Karlovačkom mirovnom kongresu zahtevali prvenstvo za svoje predstavnike, što poslanici cara Leopolda nisu hteli da prihvate, pa ni posrednici – engleski i holandski poslanici. Kada je izgledalo da će se zbog *prezansa* (redosleda prvenstva) rasturiti mirovni kongres, turski dragoman predložio je kompromis – prihvatanje formule koja je pola veka pre toga upotrebljena na čuvenom Vestfalskom kongresu. U sred pijace u Sremskim Karlovcima 1648. godine podignuta je okrugla zgrada, koja je imala jednu dvoranu i onoliko vrata koliko je država učestvovalo na pregovorima. Vrata su vodila u prostorije u kojima su bili predstavnici pojedinih država, koji su istovremeno ulazili u glavnu dvoranu i sedali za okrugli sto, kako bi se i tom prilikom izbeglo pitanje prvenstva. Formula je kasnije primenjena i na Bečkom kongresu 1815. i pri mnogim drugim susretima gde je surevnjivost država, odnosno njihovih vladara bila značajnija od sadržine pregovora.

Nemačke državnice su u prvo vreme praktikovale sastanke samih vladara (diplomatiiju na vrhu, kako bi se formulisalo savremenim rečnikom), ali kasnije i one uvode sistem slanja poslanika koje prima vladar, uz eventualno učešće najvišeg državnog tela (skupštine ili najviših funkcionera). U francčkoj monarhiji praktikuje se takode sistem izbegavanja individualnih poslanika: po pravilu, slala su se dva poslanika, od kojih jedan iz redova sveštenih lica. Poslanici su imali akreditivna pisma svoga vladara, upućena vladaru zemlje u koju su upućivani, a uputstva i poruke dobijali su tajno ili javno, usmeno ili pismeno. Interesantno je to da je pravilo bilo da država prijema prihvata sve obaveze izdržavanja i smeštaja stranih poslanika (što je bio običaj i u rimskoj republici). I kod nemačkih država važilo je pravilo neprikosnovnosti ličnosti poslanika. Geišić u pomenutoj knjizi o diplomatskom i konzularnom pravu navodi da u Vizantiji „nisu bili tako savesni prema poslanicima“, da je važilo pravilo neprikosnovnosti, ali da je bilo i čestih izuzetaka u praksi, pa čak i hapšenja poslanika. Osnovni razlog tome on

nalazi u opštem nepoverenju prema ustanovi stranih poslanika, izazvanim i „neprirodnim i izazivačkim ponašanjem” mnogih poslanika, od kojih su neki pokušavali da podmićuju lokalne činovnike i zloupotrebljavali svoju misiju radi špijuneriranja. U pomenuto doba još nisu bila razvijena pravila o nepoverdivosti stranih poslanika u trećim zemljama, tako da je put poslanika, naročito kad u pitanju nisu bile susedne zemlje, bio vezan za mnoge rizike, ne samo zbog postojećeg kriminala (drumski razbojnici, gusari na moru), već i zbog neprijateljskog stava vlasti tranzitnih država. Tako su, na primer, lombardijski kraljevi sprečavali i kontrolisali saobraćaj poslanika između Rima i franačkog dvora, a bilo je i više drugih zemalja koje su ometale tranzit poslanika kroz svoju teritoriju, posebno u slučajevima kada poslanik dolazi ili odlazi u zemlju sa kojom oni nemaju najbolje odnose. Treba naglasiti da u starijima u pravom smislu, jer su to bila lica različitih profesija koja su povremeno slata u razne misije u strane zemlje, odnosno na strane dvorove. Među njima su bili i najviši državnici, ali i glumci, muzičari, pesnici, među kojima i žene.

Početak srednjeg veka i feudalna rascepanost ranijih država nimalo nisu pogodovali razviku diplomatije, jer su međusobni sukobi, uključujući i prave ratove karakterisali ovaj period ljudske istorije, posebno u Evropi. Tek u XII veku italijanski gradovi-države, stvoreni na tlu bivše rimske imperije, doživeti procvat međusobne trgovine, a time i međusobnih odnosa koji su zahtevali i stvaranje jedne nove diplomatije, kako to Geršić konstatuje, i kao veštine i kao struke. Pre svega, to su Verona, Firenca, Piza, Đenova, Milano. Najčuvenija je bila mletačka diplomatija. Već u XIII veku postoje mletački konzulati (konzuli su se zvali *bejoli*) na Levantu, u Aki, Tiru, Tripolisu, Tunisu, a posebno u Vizantiji. Razvijena mletačka diplomatija održavala je redovne veze sa Francuskom, Engleskom, Turskom, a kasnije i sa Španijom i Holandijom. Kada su Turci osvojili Carigrad, mletački bajol je dobio status poslanika prvoga ranga. Ustanovljena su i detaljna pravila diplomatske službe, koja su, između ostalog, nalagala da mletački poslanici, pored tekućih izveštaja, na kraju svoje misije podnesu izveštaj i senatu, od kojih su neki išli i u široku javnost. Diplomatska praksa italijanskih gradova biće uzor i za obrazovanje mnogo širih i jačih diplomatskih službi u većim evropskim državama toga doba, pre svega u Francuskoj. Tako, ministar Luja XI, Filip de Komin, utvrđuje osnovna pravila o diplomatskoj službi, puna vladajućeg nepoverenja prema stalnim diplomatama kao neprijateljima i špijunima (u to vreme pojavljuju se i stalne diplomatske misije, što dovodi do još većeg dozorenja prema njima). Raspoloženje prema stranim poslanicima najbolje karakteriše izjava samog Luja XI da „nije nikakvo zadovoljstvo videti špiju-

na u svojoj kući”. Inače, Luj XI sugerisao je svojim diplomatskim predstavnicima: „Ako oni lažu vas, lažite ih još više.” Italijanski državnik Kavur hvalio se da je pronašao način da zavara diplomate: „Govorim im istinu i oni mi ništa ne veruju.” Tako mišljenje o diplomatiji ostaće u stavovima svih značajnijih autora XV i XVI veka, zadržavajući se i u nekoliko narednih stoleća. Tome su doprineli i stavovi i izjave pojedinih diplomata, recimo, vladike Germaniosa, koji je dugo radio u savojskoj diplomatskoj službi i koji je smatrao da je laž potpuno opravdana u službi politike, savetujući državnike da reči diplomata primaju sa najvećim nepoverenjem i obazrivošću. Pa i u našoj (odnosno crnogorskoj) diplomatskoj istoriji ostala je anegdota da crnogorski serdar koga knez Nikola pita da li zna šta je diplomata, odgovara: „Ako ja slažem, onda sam lažov, a ako Ti nekog slažeš, onda si diplomata.”⁴ Ugluđu diplomatije posebnu štetu učiniće neodgovorna izjava engleskog poslanika Votona, data u Augsburgu, da je poslanik čovek koji je poslat da špijunira u korist svoje zemlje. Uzalud je Voton tvrdio da je to rekao u šali, uzalud je i engleski vladar odmah smenio Votona – kompromitujuća izjava ostala je i do današnjih dana da lebdi nad imidžom diplomatske struke.

Ovakve izjave i stavovi o diplomatiji bili su ne samo izraz mišljenja pojedinaca, nego su imali osnova i u veoma rasprostranjenom nepoverenju prema diplomatiji i diplomatama, od najšireg javnog mnjenja do samog vrha države – vladara. Ovakvo nepoverenje bilo je jedna od osnovnih smetnji ustanovljenju stalnih diplomatskih misija. Paralelno sa ovim nepoverenjem, razvijalo se nepoverenje i prema sopstvenim diplomatskim predstavnicima, što je bilo razlog donošenja više propisa protiv podmićivanja sopstvenih predstavnika. Tako su Mlečani, na primer, usvojili pravilo da nijedan poslanik ne sme da prima poklone od stranaca, kao i da u državi prijema ne može da ostane duže od dve (kasnije tri) godine. Njihovi diplomatski predstavnici išli su u inostranstvo bez supruga, jer je prisustvo žena bilo strogo zabranjavano, da ne bi navodno svojim „lakim” izjavama vršile izdajstvo.

Većina istoričara diplomatije saglasna je da u XV veku počinje era stalnih diplomatskih misija, a razlike nastaju u pitanju gde su nastale te prve diplomatske misije. Ranije je najviše zastupana teza da je osnivač ustanove stalnih diplomatskih misija francuski kralj Luj XI, ali već krajem prošlog veka sve više prostora dobija teza da je to ipak zasloga rimske kurije, odnosno Vatikana – kroz ustanovljavanje tzv. apokrisarija koji su slati kao stalni papirni izaslanici na vizantijski dvor. Međutim, s obzirom na to da su to bili uglavnom crkveni zastupnici, teško bi mogla da se prihvati teza o prvim stalnim diplomatskim predstavništvima u pravom smislu reči. Ipak, najveći broj ka-

⁴ M. Kisovac, *navedeno delo*, str. 145.

snijih autora slaže se sa stavom da su kolevka stalnih diplomatskih misija ipak italijanski gradovi-države srednjeg veka, gde je u XV veku nastala ova ustanova, posebno u mlatačkoj državi, da bi se već krajem XVI veka proširila i na ostale, posebno severne, evropske države, a početkom XVII veka potpuno odomaćila na evropskom kontinentu. Učvršćenju ustanove stalnih diplomatskih misija i stvaranju diplomatskog prava sigurno je nesumnjiv doprinos dala Francuska, u kojoj je za vreme kralja XIII kardinal Rišelje osnovao prvo ministarstvo inostranih poslova. Vladavina Luja XIV dovodi do perfekcionizma takozvanu dvorsku diplomatiju, upotpunjujući ne samo pravila dotadašnjeg diplomatskog prava, nego i pravila protokola i ceremonijala, prateće rekvizite stalne diplomatije. Kako to lepo konstatuje profesor Geršić, „pod uglađenom formom i pod maskom prava tu se krija veoma nemoralna sadržina: državnička veština i majstorija tadašnje diplomacije sastojala se u međusobnom nadmudrivanju, spletkama, laži i lukavstvu”.⁵ Kako Geršić s pravom tvrdi, Makijaveli je „bio i ostao prvi i glavni apostol i učitelj spoljne politike i diplomacije vladalaca i državnika”. Argumentovano se tvrdi da Makijaveli nije izumeo ta diplomatska pravila, nego ih je samo otkritio: ona su postojala i praktikovana u tadašnjim diplomatskim odnosima, posebno među italijanskim državama. Makijaveli je „samo prvi sa otvorenom bezobzirnošću i konzekventijom u sistematsku teoriju sveo ta pravila”.⁶

Sedamnaesti vek svedoči o veoma brzom razvoju diplomatskog prava i ceremonijala, da je neke autore navelo na plastično upoređenje između Makijavelija, Florentinskog poslanika, koji putuje sam na konju na mesto svoje misije, odseca o svom trošku u gostionici kao svaki obični putnik i traži od svoje vlade dodanu novac kako bi mogao da pokrije najosnovnije troškove, i grofa D'Estrada, poslanika Luja XIV, koji ulazi svečano u Hag, uz pozdravne topovske salve i vojnu muziku i koji „svojom ekpazijama, svojom pratnjom i kostimima nadmašuje sve što je bogata flamanska aristokracija mogla da pokaže luksuza i bleska i koji stanuje u naročitoj hotelu”. Istovremeno, između poslanika pojedinih država javlja se surevnjivost, sujeta i ljubomora radi prvenstva, pa dolazi do, za današnje doba, smešnih sukoba koji prerastaju u običnu javnu tuču između najviših predstavnika stranih država i njih-

⁵ G. Geršić, *Današnje diplomatstvo i konsulsko pravo*, knjiga prva – Uvod – *Diplomatsko pravo*, Beograd, 1898, str. 129.

⁶ Kao karakterističan primer postupanja prema stranim poslanicima, navešćemo nekoliko slučajeva poslanika u Carigradu, iz sredine XVI veka. Nekim poslanicima, a i njihovoj pratnji, bilo je pod pretnjom smrtne kazne zabranjeno da se udaljavaju iz kuće gde su smešteni i da se ma sa kim sastaju. Jedan od zatvorenih diplomata zapisao je u svom dnevniku: „Nemo ad me permittissus est, mansi itaque solus” (Niko ga k meni ne puštaju i tako ostanoh sam). M. Kisovec, *navedeno delo*, str. 12. Više sličnih slučajeva: G. Geršić, *Današnje diplomatstvo i konsulsko pravo*, str. 149.

vihi pratnji.⁷ Neke evropske države, kao na primer Rusija, sve do XVIII veka odbijale su da prihvate ustanovu stalnih diplomatskih misija, uprkos pokušajima raznih država za raznimu misija. Tek Petar Veliki počinje sa ustanovljavanjem stalnih misija, koje se otvaraju pri svim značajnijim evropskim dvorovima.

Srpske države, naročito Raška, imale su svojevremeno diplomatiju koja se, kao i u svim državama toga doba, ograničavala na povremene misije. Duga turska okupacija sprečile razvoj diplomatije srpskih država, tako da se koreni moderne srpske diplomatije mogu naći tek početkom XIX veka, kada Srbija dobija izvestan stepen samostalnosti. Naime, 1838. godine Porta je ha-tišerifom (tzv. turski ustav) Srbiji priznala pravo održavanja pravnih odnosa sa stranim državama, koji mogu biti nezavisni od Porte. U členu 5. Ustava Srbije od 1838. godine kaže se: „Ti ćeš ustrojiti naročitu državnu (knjaževsku) kancelariju koja će biti pod upravom Tvoega zamjenika (predstavniaka). On će biti od Tvoje strane ovlašćen da izdaje pasose i da upravlja poslovima između Srbije i stranih sila.” Tako je Srbija dobila pravo poslanstva, koje je i organizaciono uređeno propisima 1839. i 1850. godine kroz odredbe o „knjažeskoj kancelariji” kao prvom ministarstvu inostranih poslova sa ukupno 12 članova saradnika. Izričito je priznato pravo Srbiji da u Carigradu imenuje svog stalnog predstavnika – opraavnika poslova („kapučehaju”), koji je predstavljao Srbiju prema Porti, štitio interese srpskih podanika u turskoj carevini i sudio u sporovima između srpskih trgovaca u Carigradu. Turskim fermanimama od 1835. i 1839. godine Srbija je bila izričito ovlašćena da imenuje svoje agente u Vlaškoj i Moldaviji, tako da su prvi diplomatski agenti

⁷ Samo nekoliko primera: 1659. godine sreli su se u jednoj ulici holandske prestolnice francuski i španski poslanik sa svojim svitama, ali nijedan nije htio da skrene sa puta, zaus-tavljajući čitav saobraćaj. Posle nekoliko sati večanja holandske skupštine došlo je očeđ voj-ske i strušio ograda sa jedne strane ulice kako bi španski poslanik mogao da se mimoiđe sa francuskim. Zastupljena sujeom o prvenstvu, svako od njih je smatrao da je moralni pobednik – španski poslanik što je prošlo sa desne strane, a francuski što je nastavio pravo ulicom, ne skrećući sa puta. Holandski ministar morao je da između poslanika ove dve države posreduje oko prvenstva i na kongresu u Nimvegu, kada je svako od njih ušao u posebnu sobu. Između kojih je bila soba za pokupivanje ugovora, u koju su istovremeno stupili, seli za sto i posle pot-pisivanja takode istovremeno napisali. Prilikom zaljubljenja mira u Sremskim Karlovcima 1699. godine, morala su da se prave odvojena vrata za sve učesnike, kako bi istovremeno mogli da uđu u salu. Geršić navodi još jedan groteskan slučaj borbe za prvenstvo između poslanika dveju italijanskih država na dvoru Rudolfa III u Pragu: kada su se kolima sreli na mostu preko Vltave, nijedan nije htio da skrene sa puta, te su do noći stajali po najvećoj žezi jedan prena drugome. Ništa manji kuriozitet iz oga doba (XVII veka) nije ni slučaj sa izaslanikom Rusije koji je došao kod brandenburškog vojvode da ga obavesti o smrti tadašnjeg ruskog cara i do-lasku na presto novoga. Ruski poslanik je zahtevaao da se pri pomenu carevog imena vojvoda digne na noge i da sklone šešir, što ovaj nije htio da učini, a zauzvrat poslanik vojvodi nije htio da poljubi ruku, ni da pije u njegovo zdravlje, jer navodno nije krunisani vladar. Na vojvodinu žalbu, ruska vlada je odgovorila da je zahtev njihovog poslanika da vojvoda pri pomnjanju imena ruskog cara treba da stoji i to gologlav bio potpuno osnovan, a da je kriv što nije htio da pije u vojvodino zdravlje, zbog čega će biti „strogog kaznjen”.

Srbije, pored Istambula, bili u Bukureštu i Jašiju. Pariskim traktatima 1856. i jednim brojem drugih međunarodnih ugovora Srbija je dobila pravo neposrednog učešća u više međunarodnih tela, uključujući i Evropsku komisiju za plovidbu Dunavom. Pre Berlinskog kongresa 1878. godine, kada će Srbija i Crna Gora dobiti puno međunarodno priznanje i samostalnost, i Crna Gora je imala ustanovljenu diplomatsku službu. Već 1860. Crna Gora je imala u Skadru svoj konzulat, a crnogorski konzul bio je čak i doajen konzularnog kora, dok je na Portu u Carigradu takođe imala svog predstavnika. Crna Gora razvija čitavu mrežu počasnih konzula, pokrivajući sve države toga doba u Evropi, od Skadra do Londona.⁸

Savremeni razvoj diplomatskog prava ipak označava Bečki kongres 1815. godine, koji u Aneksu D Završnog akta donosi Pravilnik o klasama i rangu diplomatskih predstavnika, postavljajući temelje bilateralne diplomacije. Kongres je, kako kaže profesor Milan Bartoš, „veoma značajan, jer je uneo red u najrazličitije nazive koje su države davale svojim predstavnicima, želeći da im pribave veći rang i time u znatnoj meri otklonio borbu država i vladara oko prvenstva”.⁹ Crnogorski Zakon o Knjaževskoj kancelariji i Državnom savjetu uređio je osnovna pitanja organizacije Ministarstva inostranih poslova i diplomatsko-konzularnih predstavništava. Bečki pravilnik iz 1815. godine utvrđuje tri klase diplomatskih predstavnika: ambasadore, poslanike i otppravne poslova. Određen je položaj i papskih predstavnika (legata, nuncija). Protokolom iz Ahena 1818. godine dopunjen je Bečki pravilnik još jednom klasom diplomatskih predstavnika: ministrima rezidentima, koji su dobili rang ispred otppravnika poslova.

Konačna kodifikacija i razvoj savremenog diplomatskog prava izvršeni su Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima 1961. godine, Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima 1963. godine, Konvencijom o specijalnim misijama 1969. godine i Bečkom konvencijom o predstavljajuju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera 1975. godine. Zajedno sa već donetom Konvencijom o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija i Konvencijom o privilegijama i imunitetima specijalizovanih agencija, pomenute četiri konvencije predstavljaju sveobuhvatnu dosadašnju kodifikaciju diplomatskog prava.

Velika zasluga za kodifikaciju savremenog diplomatskog prava pripada Jugoslaviji, koja je 1952. godine u Ujedinjenim nacijama pokrenula inicijativu da se kodifikaciji materije diplomatskih odnosa i imuniteta da prvenstvo, da Komisija UN za međunarodno pravo u najskorijem mogućem roku prištupi izradi nacrta odgovarajućih konvencija (A/2144 i A/2144/Add. 1). Postupajući po jugoslovenskom predlogu, Generalna skupština Ujedinjenih na-

⁸ Radoslav M. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore*, Cetinje, 1997.

⁹ Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga, Beograd, 1956, str. 355.

cija donela je 5. decembra 1952. godine rezoluciju 685 (VII), kojom zahteva od Komisije UN za međunarodno pravo da što pre preduzme kodifikaciju „diplomatskih odnosa i imuniteta” i da je smatra svojim prioriternim zadatkom. Za rezoluciju su glasali predstavnici 42 države članice, protiv je bilo samo pet. Osnovni razlog zbog koga je Jugoslavija pokrenula ovo pitanje bila je flagrantna povreda svih osnovnih postojećih pravila diplomatskog prava prema diplomatskim misijama i konzulatima Jugoslavije i njihovom osoblju od strane država članica Kominforma, a posebno ignorisanje diplomatskih imuniteta i privilegija kroz maltretiranje, fizičke napade, hapšenje, ograničavanje slobode kretanja, odbijanje pružanja medicinskih i drugih usluga, ograničenje snabdevanja, ilegalne ulaske u prostorije misija, sprečavanje službenih kontakata, cenzuru, sprečavanje prijema pošte i novina i slične akte. Predstavnici Sovjetskog Saveza i Poljske tvrdili su da je to propagandni manevar SAD i Jugoslavije, suprotstavljajući se predlogu koji je jugoslovenska delegacija iznela, ali je većina članica VI (pravnog) komiteta Generalne skupštine, u kome je inicijativa razmatrana, a kasnije i članica Generalne skupštine, prihvatila jugoslovenski predlog i time ovo pitanje stavila u prioritete kodifikacione delatnosti Ujedinjenih nacija.¹⁰

Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima 1961. godine, Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima 1963. godine, Konvencijom o specijalnim misijama 1969. godine, Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv lica pod međunarodnom zaštitom, uključujući diplomate od 1973. godine i Bečkom konvencijom o predstavljajuju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera 1975. godine, završava se savremena kodifikacija diplomatskog i konzularnog prava i potvrđuje dostignuti nivo progresivnog razvoja međunarodnog prava u ovoj oblasti. Mnogi autori ovih pet konvencija nazivaju savremeni *corpus diplomaticus*, koji odražava postojeći status diplomatskih, specijalnih i stalnih misija i konzulata, i kruniše vekovna nastojanja država, pored svih zloupotreba i povreda tada važećih pravila, da obezbede normalan razvoj međudržavnih odnosa i punu zaštitu predstavnika država i međunarodnih organizacija s ciljem omogućavanja neometanog vršenja svoje funkcije, a ne ostvarenja ličnih pogodnosti i interesa, ni kao posledicu prevaziđene teze o eksteritorijalnosti. Razumljivo, još ima mesta za dalji progresivni razvoj, pa i kodifikaciju nastalih običajnih pravila u nekim pitanjima koja nisu razmatrana i rešena dosadašnjom kodifikacijom. Međutim, sa sigurnošću se može konstatovati da su kroz postojećih pet konvencija uređena na sva bitna pitanja koja su u diplomatiji ranijih perioda bila nerešena i otvorena.

¹⁰ Yearbook of the United Nations, 1952, str. 800–803 i UN General Assembly, Seventh Session, Official Records, Sixth Committee, 313th meeting, 29. October 1952 at 10. 40 a. m., A/C. 6/SR. 313, str. 53–56.

POGLAVLJE DRUGO
ORGANI ZA MEĐUNARODNO PREDSTAVLJANJE I
ODRŽAVANJE MEĐUNARODNIH ODNOSA

Sistem organa za međunarodno predstavljanje, opštenje i održavanje međunarodnih odnosa neprekidno se širi i upotpunjuje. U početnom obliku utvrđen na Bečkom kongresu 1815. godine, ovaj sistem je zadržan, kada je reč o stalnim diplomatskim misijama, ali je znatno proširen i upotpunjen u drugim delatnostima zbog razgranatih međunarodnih odnosa i veza danas (nove oblasti spoljne politike, razni oblici saradnje i obaveštavanja, susreti čelnih ljudi država na raznim nivoima, mnoštvo međunarodnih organizacija i održavanje mnogobrojnih međunarodnih konferencija i skupova i dr.).

Subjekti međunarodnog prava (države, međunarodne organizacije) stupaju u međusobne odnose posredstvom svojih organa. Svaki subjekat unutrašnjim zakonodavstvom utvrđuje bliža pravila o načinu određivanja, uzajamnim pravima i obavezama i kompetencijama ovih organa. Međutim, okvir njihovog delovanja određuju pravila međunarodnog prava i međunarodni pravni poredak (svojstva organa koji delaju u ime subjekta međunarodnog prava; kvalifikacije i kategorizacije; određivanje uslova za vršenje njihovih nadležnosti; imuniteti i privilegije; određivanje početka, trajanja i prekida, odnosno završetka rada misije; funkcije diplomatskih misija, konzulata, predstavništava država pri međunarodnim organizacijama i funkcije i status samih međunarodnih organizacija i prava i obaveze država prema njima). Svaku subjekt međunarodnog prava, posebno ako je reč o državama, ima stručni aparat za spoljnu službu u zemlji i inostranstvu, koji dela u granicama i na osnovu ovlašćenja unutrašnjih propisa, ograničen pravilima međunarodnog prava (međunarodni ugovori, običaji i drugi izvori međunarodnog prava). Pri tome se pravi razlika između subjekata međunarodnog

prava kao takvih (država, međunarodna organizacija i dr.) i državnih i drugih organa koji ih predstavljaju.

Postoje različite vrste organa za ovu delatnost, a moguće su i razne podela, po pojedinim kriterijumima, sa međusobnim preplitanjem: po njihovom svojstvu, po funkcijama koje više, po subjektima prema kojima ih više (unutrašnji i spoljni organi; centralni i izvršni, bilateralna i multilateralna diplomacija i dr.). Aleksandar Jelić, u svom delu o diplomatskom pravu, na primer, viši podelu na centralne i spoljne organe.¹ U centralne organe ubraja šefa države, šefa vlade, ministra inostranih poslova, generalnog sekretara međunarodne organizacije i dr. Oni učestvuju u diplomatskom opštenju, pre svega, posredno, rukovodeći organima koji u tom diplomatskom opštenju učestvuju i dajući im instrukcije. Međutim, ne isključuje se i neposredna aktivnost (kao, na primer, diplomacija na „vrhu“). Pod spoljnim organima diplomatskog opštenja podrazumeva posebne organe, stalno ili privremeno zadužene da neposredno učestvuju u diplomatskom opštenju (diplomatska predstavništva, stalna predstavništva pri međunarodnim organizacijama, specijalne misije, delegacije u međunarodnim organizacijama, i na međunarodnim konferencijama). U doktrini se najčešće ova materija izlaže kroz podelu na bilateralnu i multilateralnu diplomaciju.

Mi ćemo podelu izvršiti, prvenstveno polazeći od funkcija koje ti organi više. U tom smislu, ima nekoliko grupa:

1. *Unutrašnji organi država* jesu organi čije izjave i ponašanje proizvođe pravne posledice za njihovu državu (šef države, predsednik vlade, odnosno vlada i ministar inostranih poslova).² Država propisuje i određuje svoje organe za sve grane državne delatnosti, uključujući i spoljne poslove. Međunarodno pravo samo upućuje na propise unutrašnjeg prava kada je reč o ovoj grupi predstavnika. Iz tih razloga postoji obaveza država da se uzajamno obaveštavaju o promeni šefa države, predsednika vlade i ministra inostranih poslova, tj. da se države međusobno upoznaju sa ovlašćenim organima za njihovo zastupanje bilo u zemlji, bilo u inostranstvu.

2. *Spoljni predstavnici država* jesu predstavnici koji vrše službu u inostranstvu, na teritoriji drugih država. To su stalna diplomatska predstavništva (misije) i specijalne misije. One ulaze u tzv. bilateralnu diplomaciju. Ovoj grupi treba dodati i konzulate čija se svojstva i funkcije bitno razlikuju od diplomatskih predstavništava država, s obzirom na to da diplomatska predstavništva imaju kao jednu od primarnih funkcija predstavljanje i održavanje diplomatskih, odnosno međunarodnih odnosa između država. U dosa-

¹ Aleksandar Jelić, *Savremeno diplomatsko pravo*, Beograd, 1978, str. 55 i dalje.

² Pojedini međunarodni ugovori određuju se za pojedine poslove neposredno delovanje i drugih unutrašnjih organa država ugovornica (železnica, poštanskih uprava, organa unutrašnjih poslova, organa odbrane, pravosudnih i drugih organa). Najčešći takav slučaj je u pograničnim oblastima.

dašnjoj međunarodnoj praksi najviše je iskustva, a i teoretskih radova o ovoj grupi organa, a naročito o diplomatskim predstavništvima i konzulatima kao o viševremovnim institucijama. Niz, uglavnom kodifikovanih, običajnih pravila reguliše njihov položaj. Upravo i prva savremena kodifikacija diplomatskog prava započela je sa njima (Bečka konvencija o diplomatskim odnosima 1961. i Bečka konvencija o konzularnim odnosima 1963. godine).

3. *Stalne misije i druga predstavništva država pri međunarodnim organizacijama i delegacije država na međunarodnim konferencijama* čine skupinu koja se naziva multilateralna diplomacija. Multilateralna diplomacija je, u stvari, zbir načina i sredstava kojima se države zajednički, kroz višestranu odnose, služe da bi uskladile svoje međunarodnopolitičke programe sa pojediniim interesima međunarodne zajednice i pravilima međunarodnog prava.³ Diplomatsko pravo i u ovoj oblasti kodifikovano je Bečkom konvencijom o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera.

4. *Međunarodni službenici*, odnosno funkcioneri i činovnici međunarodnih organizacija takođe su deo multilateralne diplomatije, s tom razlikom što u odnosu na prethodne tri pomenute kategorije ne predstavljaju državu, već međunarodne organizacije koje ih postavljaju i zapošljavaju i po čijim ovlašćenjima deluju. Izlaganje o njihovom statusu, zbog preglednosti, nalazi se u delu udžbenika o međunarodnim organizacijama kao subjektima međunarodnog prava, mada se njihov status ne može odvojiti od drugih lica koja učestvuju u međunarodnom opštenju, s obzirom na njihova zajednička svojstva i zadatke. Međunarodni službenici obavljaju poslove u ime međunarodnih organizacija i imaju poseban položaj utvrđen osnovnim aktima tih organizacija i drugim međunarodnim ugovorima između odnosnih organizacija i država u kojima su sedišta tih organizacija.

UNUTRAŠNJI ORGANI DRŽAVE

U svakoj državi, zavisno od njenog ustavnog uređenja, postoji više organa koji se bave pitanjima međunarodnih odnosa, odnosno spoljne politike. Mnogi autori s pravom razlikuju dve vrste organa države: one koji se bave predstavljanjem, odnosno zastupanjem države prema spoljnjem svetu i one koji nemaju predstavničku ulogu prema inostranstvu, ali učestvuju u proceni i odlučivanju u oblasti spoljne politike.⁴

³ Branimir Janković, *Diplomatija*, Beograd, 1988, str. 143.

⁴ Tako, nemački autori Gerg Jost Delbirh i Ridiger Volfrum prave izričitu razliku između ove dve vrste organa, nazivajući ove druge organima za građenje, određivanje volje (Willensbildung). Vidi: Georg Dahm, Jost Delbrueck, Ruediger Wolfrum *Volkerrecht*, Band I/1, 2. Auflage, Berlin-New York, 1989, str. 245.

Šef države

Šef države je najviši organ spoljnog zastupanja države. Ustavom ili drugim odgovarajućim aktom svake države određuje se koji državni organ zastupa državu u njenim spoljnim odnosima i, u ime države, u skladu sa unutrašnjim i međunarodnim pravilima, daje izjave i opunomoćuje druge organe za zastupanje prema inostranstvu, odnosno drugim državama i međunarodnim organizacijama. Njegove funkcije u odnosima sa spoljnim svetom zavise u prvom redu od unutrašnjeg uređenja i kreću se i variraju od više simboličnog i reprezentativnog predstavljanja (na primer, britanska i neke druge monarhije) do stvarnih i suštinskih ovlašćenja i nadležnosti, odnosno vođenja spoljne politike u pravom smislu reči (predsednički i slični sistemi). Stvar je unutrašnjih propisa da li će šef države biti inkosni ili kolektivni organ, kao što se istim propisima određuje i njegov delokrug ovlašćenja prema drugim državnim organima, posebno prema parlamentu i vladi. Ponekad je (kao u SAD) šef države istovremeno i šef najvišeg izvršnog organa u državi (vlade), pa istovremeno ima i položaj predsednika vlade.

Međunarodno pravo, međutim, ne pravi razliku u položaju šefova država na osnovu stvarnih prerogativa kojima oni, na osnovu unutrašnjeg zakonodavstva države, raspolazu. Takođe je bez značaja u tom pogledu i politički oblik vladavine u državi (monarhija, republika i dr.) i način kako je došlo do izbora, imenovanja, odnosno dolaska na vlast (ustavni put, revolucija, državni udar i sl.). Ali, države su dužne da ove promene na vrhu saopšte drugim državama, kako bi se one priznale izričito ili prećutno, tj. kako bi se nastavili dotadašnji međunarodni odnosi.

Upoređno ustavno pravo poznaje razne vrste šefova država: monarh, predsednik republike ili kolektivni organ koji predstavlja šefa države. U savremenim državama šef države ne mora da bude stvarno najviši organ vlasti države (mada je to, po pravilu, skoro uvek formalno), ali je obično najviši organ spoljnog predstavljanja. Tako u Jugoslaviji, po Ustavu SRJ, Savezna vlada utvrđuje i vodi politiku, uključujući i spoljnu politiku, Savezna skupština ratifikuje međunarodne ugovore, a predsednik Republike predstavlja Saveznu Republiku Jugoslaviju u zemlji i inostranstvu, ukazom proglašava zakone, izdaje isprave o potvrđenim (ratifikovanim) međunarodnim ugovorima, postavlja i opoziva ambasadore SR Jugoslavije na osnovu predloga Savezne vlade i prima akreditivna i opozivna pisma stranih diplomatskih predstavnika. Poslednjih godina veliki broj ovih poslova, pa i onih koji ustavno pripadaju Vladi, koncentrisan je kod predsednika Republike. To je svakako i izraz posebnih okolnosti u kojima se Savezna Republika Jugoslavija našla, kao i odnosa jednog dela međunarodne zajednice prema Jugoslaviji, ali i stava Savezne vlade koja, po Ustavu, utvrđuje spoljnu politiku SRJ,

i njenog odnosa prema ustavnoj funkciji predsednika SRJ. U Sjedinenim Američkim Državama predsednik je ovlašćen da, na osnovu odobrenja Senata, zaključuje međunarodni ugovor i da, takođe, sa saglasnošću Senata, imenuje ambasadore, druge diplomatske predstavnike i konzule SAD. U Francuskoj, predsednik republike akredituje francuske ambasadore i izvanredne poslanike, prima akreditivne stranih ambasadora i poslanika i zaključuje čak i ratifikuje međunarodne ugovore, osim međunarodnih ugovora koji moraju da budu ratifikovani zakonom (od strane parlamenta). Predsednik Ruske Federacije ima takođe značajna ovlašćenja, posebno u oblasti spoljne politike. On utvrđuje osnovne pravce spoljne i unutrašnje politike države, predstavlja Rusku Federaciju u zemlji i inostranstvu, određuje i opoziva, posle konsultacije sa nadležnim odborima saveznog parlamenta, diplomatske predstavnike Rusije u inostranim federacije, vodi pregovore i potpisuje međunarodne spoljnom politikom federacije, vodi pregovore i potpisuje međunarodne ugovore i prima akreditivna i opozivna pisma stranih diplomatskih predstavnika.

Međunarodno pravo priznaje šefu države izvesne funkcije i ovlašćenja u međunarodnim odnosima, bez obzira na unutrašnji ustavni sistem, odnosno nacionalno zakonodavstvo. Iako šef države nije subjekt međunarodnog prava, on deluje u ime svoje države koja ima to svojstvo. Savremeno međunarodno pravo smatra da su sve države pravno jednake, iz čega bi proizlazilo pravilo da su i svi šefovi država pravno jednaki. Položaj i akti kolektivnog šefa države izjednačuju se sa statusom inkosnog šefa države. Čak i unutrašnja zakonodavstva većine država imaju neke zajedničke odredbe o ovlašćenjima šefa države, kao što je akreditovanje dve najviše klase diplomatskih predstavnika (ambasadora i poslanika), potpisivanje međunarodnih ugovora bez posebnog punomoćja, kao i učestvovanje (takođe, bez punomoćja) u radu Saveta bezbednosti i Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, kao i drugih organa međunarodnih organizacija i na međunarodnim konferencijama i izdavanje instrumenata o ratifikaciji međunarodnih ugovora.

Istorijski, međunarodna uloga šefa države bila je izrazitija ranije nego danas, bez obzira na to što tada nisu bili institucionalizovani utičajni samiti i slični sastanci na vrhu. Bilo je mnogo razlika u položaju i tretmanu pojedinih šefova država, u zavisnosti od toga koje su države predstavljali i kakve su sve titule nosili. Obično su monarsi u svojin titulana nosili nazive svih teritorija kojima su vladali i znalo se, na primer, u Evropi, kakav je njihov međusobni odnos i *prezans*. Danas se na međunarodnim konferencijama i u organima Ujedinjenih nacija, na osnovu principa suverene jednakosti svih država, svi šefovi država smatraju ravnopravnim i njihovo mesto određuje se po alfabetskom redu. U nacionalnim državnim protokolima postoje razni kriterijumi za *prezans* na skupovima šefova država, između ostaloga i po

dužini mandata na mestu šefa države, starosti, dolasku delegacije, ali ni u kom slučaju po veličini, značaju ili uticaju države koju predstavlja.⁵

U međunarodnom pravu, odnosno međunarodnim odnosima svi šefovi država su ravnopravni u pogledu svojih ovlašćenja da deluju u ime države, daju izjave i preduzimaju druge radnje koje obavezuju državu na čijem čelu stoje, bez obzira na to kakva su njihova ovlašćenja po unutarnjem ustavnom i pravnom sistemu države. Prema tome, oni bez posebnog ovlašćenja mogu da stupaju u odnose sa odgovarajućim predstavnicima drugih država, učestvuju na multilateralnim konferencijama i zasjedanjima organa međunarodnih organizacija i u tom svojstvu deluju u ime svojih država. Eventualno prekoračenje njihovih ovlašćenja, utvrđenih unutarnjim aktima države, problem je koji može da nastane između njih i nadležnih organa države koju predstavljaju, a nikako problem između te države i druge države, odnosno međunarodne organizacije prema kojoj je šef države učinio neku radnju ili akt, odnosno preuzeo obavezu u ime svoje države.

Što se tiče ovlašćenja i položaja šefa države prema ustavnom i pravnom sistemu sopstvene države, dva elementa su posebno značajna za njegovu ulogu organa predstavljanja države i uopšte činioca u međunarodnim odnosima: obim i sadržina njegovih ovlašćenja u pogledu formulisanja i utvrđivanja spoljne politike države i širina njegovih ovlašćenja da utiče na imenovanje najviših predstavnika države u stranim državama i međunarodnim organizacijama i da im neposredno izdaje obavezujuće instrukcije za delovanje. Po pravilu, u parlamentarnim monarhijama, kakva je većina u

⁵ Uvek se nade način da se šefovima moćnijih i uticajnijih država obezbedi prvenstvo, domišljatošću ljudi koji se bave protokolom, uvođenjem pojedinih dopunskih principa i kriterijuma koji ne deluju diskriminatorski, ali koji omogućavaju prvenstvo šefovima pojedinih država. U literaturi se, kao primer, ističe slučaj sahrane japanskog cara Hirohita, kojoj je pristupio veći broj šefova država. Japanski protokol za tzv. državne sahrane pravi redosled prvenstva šefova država po dužini njihovog mandata na čelu države. Po tome kriterijumu, predsednik SAD, koji je došao na sahranu i koji je tek stupio na predsedničko mesto, bio bi među poslednjima. Japanski majstori protokola našli su praktičan izlaz: umesto državne sahrane, proglasili su da je to dan sećanja na život preminulog cara, a redosled stranih gostiju na sahrani odredili su prema hronologiji državnih poseta preminulog cara i redosled stranih država. Pošto je prva inostrana poseta Hirohita bila upravo SAD-u, predsednik Buš je dobio prvo mesto, a ostali učesnici nisu mogli da se nadu uvređeni i diskriminisani, jer je *prezeans* izvršen po „principu“ koji je važio za sve.

Pre više od jedne decenije u Jugoslaviji se pojavila slična dilema: kako rasporediti predstavnike savezničkih država na jednoj proslavi jubileja pobeđe nad fašizmom u Drugom svetskom ratu. Najavilo se mnogo delegacija, a među njima i delegacije SSSR-a i SAD. Doprinosa SSSR-a i sovjetske armije oslobođenju Jugoslavije bio je očigledno značajniji, ali se mogla prepostaviti uvredenošću američke delegacije takvim kriterijumima, „vrednovanja“ saveznika. Iskustva diplomata Lazar Mojsov našao je spasonosno rešenje. Pošto je sovjetska delegacija došla prva na proslavu, ustanovljeno je da kriterijum za *prezeans* delegacija bude po redosledu prispeća delegacija u Jugoslaviju, tako da je sovjetskoj delegaciji obezbeđeno počasno, prvo mesto. Tako su, bar formalno, Rusi dobili prvenstvo ne zbog jugoslovenske ocene doprinosa pojedinih saveznika zajedničkoj pobeđi i oslobođenju zemlje, već po principu redosleda dolaska, što nije moglo da bude osnov ni za kakve primedbe.

svetu, šef države ima veoma simbolična ustavna ovlašćenja, kako u oblasti unutrašnje politike, tako i u oblasti spoljne politike i međunarodnih odnosa. On obično predstavlja državu prema inostranstvu na raznim ceremonijama i prigodama gde se ne raspravlja o bitnim pitanjima i gde se ne donose odluke, a kada je u pitanju potpisivanje obavezujućih međunarodnih ugovora i drugih dokumenata, odluke su doneli prethodno za to nadležni nacionalni organi, te monarh samo potvrđuje njihovu volju u ime države koju predstavlja. U državama sa republikanskim sistemom vladavine, situacije su veoma različite, zavise od ustavnog sistema svake države. Pravilo je da u tzv. predsedničkim i polupredsedničkim sistemima šef države ima najšira ovlašćenja, kako u oblasti unutrašnje, tako i u oblasti spoljne politike i međunarodnih odnosa. Najviša ovlašćenja ima šef države koji je istovremeno i šef izvršne vlasti države, odnosno vlade, kakav je slučaj u Sjedinjenim Američkim Državama, gde su ograničenja njegove samostalne vlasti jedino u pitanjima gde, po ustavu, mora da konsultuje, odnosno da dobije saglasnost od parlamenta (Senata). Prema podacima iz 1978. godine, u svetu je bilo 68 država u kojima je šef države istovremeno i predsednik vlade, a u 80 država ta dva položaja su bila odvojena.⁶ U oblasti međunarodnih odnosa najznačajnije funkcije šefa države jesu: zaključivanje međunarodnih ugovora i imenovanje najviših diplomatskih predstavnika u stranim državama i pri međunarodnim organizacijama. U Ruskoj Federaciji, gde šef države nije (kao u SAD) istovremeno i šef vlade, predsednik federacije nema ništa manja ovlašćenja u oblasti spoljne politike i međunarodnih odnosa, jer ima veoma jak i samostalno polje i u odnosu na parlament, i u odnosu na vladu, a uz to, po slovu ustava, „utvrđuje osnovne pravce spoljne politike“ i „rukovodi spoljnom politikom federacije“. Francuski predsednički sistem takođe daje dosta široka ovlašćenja predsedniku republike, s tim što vlada i parlament imaju malo jači položaj nego u slučaju SAD i Ruske Federacije. Za razliku od pomenutih primera, u republikanskim sistemima vladavine gde nije predsednički sistem ustavni položaj šefa države najčešće je upodobljen položaju monarha u ustavnoj monarhiji, odnosno data su mu simbolična prava predstavljanja države u zemlji i inostranstvu, bez značajnijih prava odlučivanja u oblasti spoljne politike i međunarodnih odnosa (obično, potpisivanje međunarodnih ugovora koje ratifikuje parlament ili vlada, više simbolično imenovanje šefova diplomatskih predstavništava, potpisivanje akreditivnih i opozivnih pisama za šefove diplomatskih predstavništava, prijem akreditivnih i opozivnih pisama predstavnik stranih država, potpisivanje isprava o ratifikaciji i sl.). Međutim, u ovim sistemima situacija je veoma različita, jer bez obzira na škrto slovo ustava, tradicija i lični autoritet šefova država često deluju na

⁶ Oppenheim's International Law, Edited by Sir Robert Jennings and Sir Arthur Watts, Ninth Edition, vol. I, parts 2 to 4, London, 1992, str. 1033.

to da uticaj šefa države bude značajniji kako u formulisanoj spoljne politike države, tako i u izboru i imenovanju najviših diplomatskih predstavnika.

U savremenom diplomatskom pravu, posebno po Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, koja je kodifikovala ovo pravo, šefovi diplomatskih predstavništava nisu više, kako je to ranije bilo, predstavnici šefova država, odnosno akreditovani kod stranih šefova država, što pokazuje i određena da oni ne opšte sa državom prijema preko šefova država, već preko ministarstava inostranih poslova. Ministarstvo inostranih poslova je najviši operativni organ preko koga se odražavaju diplomatski odnosi sa stranim državama i odnosi sa međunarodnim organizacijama. Zato je za ocenjivanje stvarnog položaja i uticaja šefa države u oblasti spoljne politike u svakom konkretnom slučaju značajno koliko je šef države u mogućnosti ne samo da učestvuje u odlučivanju o personalnim pitanjima diplomacije (pri postavljanju najviših diplomatskih predstavnika), već i da im neposredno, mimo ministarstva inostranih poslova ili preko njih, samostalno izdaje neposredne instrukcije i naloge za njihovo delovanje. U predsedničkim sistemima to je, po pravilu, normalno, dok se u ostalima (iako su izuzeci uvek mogućni) odlučivanje o personalnim pitanjima i izdavanje instrukcija nalazi uglavnom van stvarnog domašaja šefa države.

Razlike u ovlašćenjima šefova pojedinih država najbolje se vide kroz strukturu učesnika takozvanih sastanaka na vrhu, odnosno samita, koji se obično nazivaju sastancima šefova država i vlada. Naime, na tim sastancima učestvuju samo šefovi država koji po nacionalnom ustavu imaju takva ovlašćenja da mogu da donose odluke, što je uglavnom slučaj sa šefovima država koje imaju predsednički sistem. Države u kojima su šefovi država monarsi ili predsednici republika sa simboličnim ovlašćenjima predstavljaju države, po pravilu, na takvim sastancima zastupaju predsednici vlada. Tako, na primer, na jednom od najčuvenijih sastanaka na vrhu, grupe osam najrazvijenijih zemalja (G-8) SAD, Rusku Federaciju i Francusku predstavljaju uvek šefovi država (predsednici republika), dok Veliku Britaniju, Nemačku, Italiju, Japan i Kanadu predstavljaju predsednici vlada, koji po ustavima tih država imaju šira ovlašćenja u oblasti spoljne politike nego donosi šefovi država, bez obzira na to da li su u pitanju predsednici republika (Nemačka, Italija) ili monarsi.

U međunarodnom pravu postoji niz običajnih pravnih pravila. Sva su ona utemeljena na principu da šef jedne države ne može biti podložan vlasti druge države i da na teritoriji strane države uživa poseban položaj, imunitet i povlastice, koji su ponekad dati i iz čiste kurtoazije i tradicije. Za vreme službenog boravka u inostranstvu šef države uživa posebnu zaštitu, naročite počasti, te sve diplomatske imunitete i privilegije, uključujući tu i ličnu nepovredivost i imunitet od krivičnog sudstva, nepovredivost rezidencije stana, arhive, prepisne, oslobodjenje od poreza, kao i mogućnost slobodnog opštenja sa sopstvenom državom. Njegova pratnja i članovi njegove porodice

ce uživaju sve diplomatske imunitete za vreme službenih putovanja šefa države na teritoriju druge države. Razumljivo je da šefovi države posećuju teritorije stranih država uz njihovu saglasnost, odnosno odobrenje, osim ako su u pitanju takozvane *inkognito* posete, koje čak mogu da budu i pod tuđim imenom, i u kojim slučajevima teritorijalna država nema obaveze da odnosenom šefu države omogući korišćenje pripadajućih imuniteta i privilegija (izuzetak je ako se to *inkognito* putovanje izvodi uz saglasnost ili bar sa znanjem organa teritorijalne države, u kom slučaju teritorijalna država, primeno karakternu posete, omogućuje uživanje svih odgovarajućih olakšica, privilegija i imuniteta kao kada je u pitanju svako privatno putovanje jednog šefa strane države). Takođe, dolazak i boravak svakoga stranca, pa i stranog šefa države, potpada pod suvereno pravo teritorijalne države, koja u svako doba može da mu uskrati ili otkáže gostoprimstvo (bez obzira na to kakve posledice na međudržavne odnose to može da ima).

Pišući o položaju šefa države u stranoj državi, više od deceniju pre usvajanja Konvencije o specijalnim misijama, profesor Bartoš iznosi tri situacije u kojima šef države može da se nađe:

a) Kada se šef države nalazi u zvaničnoj poseti jednoj stranoj državi, u tom slučaju se program posete utvrđuje zajednički i šef strane države nema pravo na ona zvanična istupanja koja nisu utvrđena. Prilikom takvih poseta on može da vrši suverene akte, kao što su davanje počasnih zvanja i odlikovanja, ali je pravilo da on na teritoriji strane države ne donosi suverene akte koji bi prelazili okvire kurtoazije, a naročito one akte koji bi mogli da vrede u teritorijalnu državu ili da komplikuju njene odnose sa drugom državama (na primer, da potpisuje ukaze čija je sadržina neprijateljska prema drugom državama). M. Bartoš naglašava da su u pogledu zvanične posete, ograničenja slobode delovanja šefa strane države mnogo veća nego u slučaju privatne posete. On se podvrgava programu koji je zajednički utvrđen, a „n naknadu“ za to njemu se ukazuju naročite počasti svuda i na svakom mestu i domaća država je dužna da zaštiti njegovu ličnost, dok on mora da se povinuje merama te zaštite. Bez pristanka teritorijalne države on ne sme da podešava svoje kretanje, jer je ta država odgovorna za njegovu ličnost.

b) Kada šef države dolazi *inkognito* u stranu državu, kako kaže Bartoš, „njegova eksteritorijalnost je potpuno uništena i strana država mu duguje počasti i zaštitu, kao i puni imunitet od momenta kada se njegova ličnost otkrije“. Otkrivanje može biti opšte, na taj način što se prijavu diplomatskim putem da će šef strane države boraviti u drugoj državi *inkognito*. U tom slučaju, strana država je dužna da organizuje posebnu zaštitu, ne otkrivajući identitet prema javnosti. U takvim slučajevima obično se šef strane države zamoli da unapred dâ program svog kretanja (koji, razumljivo, sâm određuje, jer nije u pitanju nikakva zvanična poseta) i upozori na opasnosti kojima se izlaže. U slučaju da je put šefa strane države potpuno *inkognito*, skriven i od organa teritorijalne države i da se šef države ne otkriva (pa čak putuje i

pod tuđim imenom, kakvih je slučajeva bilo), šef strane države i sama ta država preuzimaju potpuni rizik takvog putovanja. Ako se identitet gosta otkrije u toku puta, domaća država, po pravilu, preuzima diskretne mere zaštite i obezbeđenja. Dešava se da se *inkognito* otkrije tek prilikom sprovođenja nekog zvaničnog postupka vlasti teritorijalne države prema šefu strane države. Tako je holandski kralj, koji je pre Prvog svetskog rata *inkognito* došao u Švajcarsku, bio identifikovan (odnosno sâm otkrio svoj *inkognito*) tek prilikom privođenja sudiji za prekršaje, koji ga je odmah oslobodio i proglasio se nenadležnim. Kako autori naglašavaju, u ovakvom slučaju, šef države se izvinio za povredu prava, a ne teritorijalna država šefu strane države za sprovođenje postupka, jer nije imala obavezu da poštuje njegov status za vreme *inkognito* putovanja, koje joj je bilo nepoznato. Međutim, M. Bartoš ipak ističe da bi bila zloupotreba domaće države ako bi njeni organi znali za pravi identitet takvog lica i poštujući *inkognito* prisvojili sebi jurisdikciju nad njim. Treba napomenuti da takve *inkognito* posete šefova stranih država, s obzirom na televiziju i sredstva javnog informisanja, koji su za čak i likove šefova najmanjih država stvorile dostupnim i prepoznatljivim milionima gledalaca, predstavljaju pravu retkost u sadašnjim prilikama.

c) Treći slučaj je slučaj privatne posete šefa inostrane države. U tom slučaju nema *inkognita*, ali ni zvaničnog ceremonijala, ali ostaje obaveza teritorijalne države da štiti ličnost stranog vladara, poštujući njegove imunitete i pokaže najveću meru kurtoazije prema njemu i njegovoj pratnji. Šef strane države ponaša se kao običan stranac, samostalno odlučuje o programu svog kretanja, s tim što ga organi teritorijalne države upozoravaju na rizike i opasnosti po njegov život i ugled i preduzimaju sve mere kako bi njegov boravak na teritoriji strane države bio bezbedan.

Prilikom izrade nacrtu Konvencije o specijalnim misijama, izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo, jugoslovenski profesor Milan Bartoš, pripremio je, na inicijativu Komisije, posebno poglavlje Konvencije koje se odnosilo na položaj šefa države kada se nalazi na čelu specijalne misije. Bartoš je konstatovao da u praksi nije našao da postoje pravila o postupanju sa takvom vrstom specijalnih misija, ali je ipak predložio niz pravila koja bi bila specifična u odnosu na opšta pravila o specijalnim misijama, kada su u pitanju tzv. specijalne misije na vrhu. U toku rada Komisija, pa i sam izvestilac opredelili su se za stav da o takvoj vrsti specijalnih misija ne bi trebalo raditi posebno poglavlje u Konvenciji, te su od toga odustali. U usvojenom tekstu Konvencije nalazi se samo jedan član (21) koji nosi naziv „Status šefa države i lica visokog ranga”. U njemu se predviđa da kada šef države imenovanja predvodi specijalnu misiju, on u državi prijema ili u trećoj državi uživa olakšice, privilegije i imunitete koji se po međunarodnom pravu priznaju

⁷ Milan Bartoš, *Pojam elsteritorijalnosti*, „Narodna milicija” – časopis Državnog sekretarijata za unutrašnje poslove, jul–avgust 1956, br. 7–8, str. 1–6.

šefovima država prilikom službene posete. Drugi stav ovoga člana proširuje krug lica: kada šef države, ministar inostranih poslova i druga lica visokog ranga učestvuju u specijalnoj misiji, oni u državi prijema ili u trećoj državi, pored olakšica, privilegija i imuniteta koji im se priznaju na osnovu ove konvencije, uživaju i one koje im priznaje međunarodno pravo.

Inače, u prvobitnom nacrtu profesora Bartoša bile su predložene sledeće odredbe: šef države u svojstvu šefa specijalne misije ne može biti proglašen *personam non grata*. Članovi specijalne misije koju predvodi šef države mogu biti članovi njegove pratnje, s tim da im se priznaje tretman diplomatskog osoblja. Šef države kao predvodnik specijalne misije uživa pravo lične nepovredivosti, nepovredivosti imovine i prostorijska u kojima je smešten, izuzeće od sudstva teritorijalne države, oslobođenje od poreza, carina i carinskog pregleda. On ima pravo da povede sa sobom članove svoje porodice i članove lične pratnje, koji sve dok su u njegovoj pratnji uživaju iste privilegije i imunitete. Što se tiče *prezensa* među specijalnim misijama, šef države kao šef specijalne misije ima pravo privenstva pred šefovima misija koji nisu šefovi država. Ako ima više šefova država u svojstvu šefova specijalnih misija, njihov se *prezens* određuje po alfabetskom redu imena država koje predstavljaju.

Može se konstatovati da je većina Bartoševih predloga, doduše ne izričito, ipak sadržana u širokoj odredbi člana 21. Konvencije koja se poziva i na olakšice, privilegije i imunitete koje šefovima država priznaje međunarodno pravo. Konvencija izjednačava sve šefove specijalnih misija u pogledu mogućnosti da budu proglašeni *personam non grata*, ali i ovo ima relativan značaj s obzirom na činjenicu da je teritorijalna država ta koja slobodno odlučuje koga će primiti na svoju teritoriju i kome će otkazati gostoprimstvo, bez obzira na njegov položaj i rang, da međunarodno običajno pravo i razlozi kurtoazije zahtevaju da se prema šefovima stranih država svaka država ponaša sa posebnom pažnjom i opreznosti. Što se *prezensa* tiče, Konvencija takođe prihvata princip jednakosti (prvenstvo po alfabetskom redu važećem u državi prijema), ali predviđa i izuzećke u slučaju posebnog sporazuma (član 16), koji je uvek moguć i logičan ukoliko neku specijalnu misiju predvodi šef države.

Šefovi država su najčešće na udaru kritike, nezadovoljstva, nasilja i verbalnih uvreda (bacanje predmeta na službena kola, udarci, uvrede i druga slična ponašanja). Unutrašnjim propisima skoro sve države predviđaju krivične sankcije i druge preventivne mere za njihovu zaštitu, kao i zaštitu drugih državnih predstavnika visokog ranga (o tome podrobnije u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv međunarodno zaštićenih lica, uključujući diplomatske agente).

Učešće šefova država na institucionalizovanim samitima najčešće se uređuje i posebnim aranžmanima između odgovarajućih država, koji po tretmanu šefova država daleko prevazilaze odredbe Konvencije o specijalnim

misijama i pravila međunarodnog običajnog prava. To se posebno odnosi na specijalne mere zaštite i obezbeđenja, s obzirom na to da je u takvim prilikama i rizik za bezbednost najviših državnika mnogo veći, posebno s obzirom na česte istupe u javnosti i na javnim mestima, koji su ponekad praćeni i demonstracijama i drugim oblicima protesta.

Pojedini autori postavljaju pitanje da li šefovi država imaju pravo boravka na strani teritoriji bez znanja vlade teritorijalne države i bez njene saglasnosti. Ne bi se moglo argumentovano tvrditi da u savremenom međunarodnom pravu postoji takvo pravo, odnosno da je apsolutno pravo svake države da odlučuje o ulasku na svoju teritoriju ograničeno kada su u pitanju šefovi stranih država, tim pre što njihov boravak zahteva od vlasti teritorijalne države mnogo više angažovanja nego u slučaju boravka običnih stranaca.⁸ Naravno, da i šef države, kao i svaki građanin njegove države može da koristi prava koja ima po međunarodnim ugovorima sa pojedinim državama, da bez vize, odnosno prethodnog odobrenja slobodno uđe na teritoriju odnosedne države (ukoliko ne insistira na tome da uživa povlastice koje mu omogućuje svojstvo šefa države, što pretpostavlja bar obaveštavanje nadležnih organa teritorijalne države o toj poseti). Međutim, ukoliko za ulazak građana njegove države u odnosu na državu važi vizni sistem, onda teritorijalna država može da ga, kao i svakog stranca koji nema dozvolu ulaska, spreči da uđe na njenu teritoriju ukoliko nije voljna da ga primi (inače, iz kuroazije, znatan broj država prilikom ulaska na njenu teritoriju ne zahteva od šefova država da prezentiraju svoj pasoš, odnosno izdavanje viza na pasoš). Prema tome, pravo šefa države da uđe na teritoriju jedne strane države mimo saglasnosti njenih organa može se u potpunosti upodobiti pravu građanina njegove države da uđe na njenu teritoriju, i to pravu građanina određene kategorije (neke države imaju međusobno vizni režim, ili pravo slobodnog ulaska nosiocima diplomatskih ili službenih pasosa određenih država, što naravno može da koristi i šef države, ne obaveštavajući unapred organe teritorijalne države). Međutim, dolazak šefa države ili drugog visokog funkcionera strane države u službenom svojstvu, kao što se u poslednje vreme čini na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije pod privremenom kontrolom OUN (teritorija Kosova i Metohije) protivno je osnovnim principima međunarodnog prava i znači najgrublje vređanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta države.

Iako je u većini država šef države inokosni organ (jedno lice), postoje i države čiji ustavi kao šefa države utvrđuju kolektivni organ — predsedništvo,

⁸ Prema novinskim izveštajima, libijski šef države pukovnik Gadafi uobičajavao je da iznenada „bane“ na aerodrom neke prijateljske države i da telefonom pita teritorijalnog šefa države da li može da ga poseti. S obzirom na to da su u pitanju bile posete prijateljskim državama, uz prećutanje korišćenje bliskosti sa njihovim državljanima, iz ovoga ne bi moglo da se izvuce nikakav zaključak o pravu stranog šefa države na posetu i boravak u drugoj državi bez saglasnosti te države.

prezidijum ili neki drugi oblik kolektivnog organa. Ova pojava karakteristična je za dvadeseti vek, budući da u ranijim sistemima, posebno monarhijskima, ovakva forma kolektivnog šefa države nije bila zamisliva. Ovakav oblik kolektivnog šefa države posebno je bio zasnuhjen u socijalističkim državama, a posle smrti predsednika Tita jednu deceniju i u Jugoslaviji (ovaj sistem nije isključivo vezan za socijalističke države, jer ga imaju i države koje se ne u kom slučaju ne mogu označiti kao socijalističke, na primer, Švajcarska). Formalne i ceremonijalne dužnosti predstavljanja države sa ovakvim oblikom šefa države obično su poveravane predsedavajućem (ili predsedniku) kolektivnog rukovodstva, mada je i u ovom pogledu bilo nerešenih pitanja i nedoumica oko tretmana ostalih članova kolektivnog tela koji predvode specijalne misije u pojedine države ili na pojedine međunarodne skupove i deluju kao izaslanici kolektivnog tela — šefa države. Posle devedesetih godina ovoga veka, većina ovih država prihvatila je sistem inokosnog šefa države (predsednika države).

U jednom periodu razvoja socijalističkih država u SSSR-u i u istočnoj Evropi pojavilo se i pitanje međunarodnog pravnog statusa šefa (generalnog sekretara) vladajuće političke partije, koji je stvarno i u oblasti međunarodnih odnosa bio ličnost broj jedan u procesu odlučivanja, pa i u procesu međunarodnog pregovaranja. Na primer, mnoge međunarodne ugovore od najvišeg političkog značaja u ime države SSSR nije potpisivao predsednik Prezidijuma SSSR-a, već generalni sekretar Komunističke partije SSSR-a, tako da je međunarodna praksa u potpunosti upodobila položaj generalnog sekretara vladajuće (komunističke) partije sa položajem šefa države.

Da li svrgnuti ili abdicirani šefovi država imaju pravo na odgovarajuće privilegije i imunitete? Ovo pitanje se često postavljalo, više u praksi nego u doktrini. Doktrina uglavnom smatra da sve privilegije i imuniteti pripadaju šefu države sve dokle dok je na takvom položaju. Posle toga države nisu dužne da pružaju imunitete i privilegije. Razumljivo, iz razloga kuroazije, bivšim šefovima države mnoge vlade daju poseban tretman, s tim što se u odnosu na svrgnute šefove država vodi računa i o političkom oportunitetu, odnosno o eventualnim posledicama koje takav tretman može da ima na odnosu sa državom čiji je šef bio. Dosta država daje bivšim šefovima države odgovarajući protokolarni tretman, pa čak i imunitete i privilegije koje pripadaju aktuelnim šefovima država. Tako, američki propis o zaštiti stranih funkcionera i o stranim gostima u SAD pod definicijom „strani funkcioner“ podrazumeva ne samo šefove država, već i „bilo koja druga lica koja su ranije služila u tom svojstvu“. Inače, i šefovi država, kao i svi državnici funkcioneri, za akte izvršene u službenoj dužnosti uživaju „kontinuirani imunitet“.

⁹ Oppenheim's International Law, Ninth Edition, vol. I, parts 2 to 4, str. 1044.

¹⁰ Isto, str. 1043-44.

Vlada

Vlada je, po pravilu, najviši organ izvršne vlasti u državi. Njen sastav, ili bar njenog predsjednika, obično bira najviše zakonodavno telo države (parlament), mada ima i izuzetaka od tog pravila. Pre svega, u državama koje imaju tzv. kancelarski sistem, kao što je Savezna Republika Nemačka, parlament bira samo mandatar – predsjednika vlade, a predsjednik vlade ima diskreciono pravo da imenuje članove svog kabineta – vlade. Takvo rešenje postoji i po Ustavu Savezne Republike Jugoslavije, te izabrani predsjednik vlade samo izveštava Saveznu skupštinu o sastavu vlade, koji može da menja, potpuno ili delimično, po svojoj volji. Kao što je već ranije pomenuto, ima država gde je šef države istovremeno i predsednik izvršne vlasti, kao što su Sjedinjene Američke Države, te šef države može da deluje u oba svojstva – u svojstvu šefa države i u svojstvu predsjednika vlade. Ima država, kao što su Švajcarska i Urugvaj, koje za šefa države imaju kolektivni organ, čiji je predsedavajući istovremeno i predsednik vlade, tako da i u tim državama takva lica deluju u dva različita svojstva – u svojstvu šefa kolektivnog organa kao najvišeg predstavničkog organa i u svojstvu predsjednika vlade, odnosno šefa najviše izvršne vlasti.

Vlada može da deluje pod različitim nazivima, zavisno od ustavnih formulacija u pojedinim državama koje osim naziva vlada poznaju i razne druge nazive, kao što je ministarski savet, federalni savet i sl. U međunarodnim dokumentima i međunarodnopravnim aktima, kako multilateralnim, tako često i bilateralnim, upotrebljava se, po pravilu, opšti naziv „vlada”, bez obzira na to kakav formalan naziv vlada ima u odnosnoj državi. U Jugoslaviji pre Ustava SRJ od 1992. godine, dugo godina je postojalo Savezno izvršno veće kao izvršni organ Savezne skupštine. Stručne službe za zakonodavstvo SIV-a neretko su stranim, a i jugoslovenskim pregovaračima, stvarale ozbiljne teškoće, odbijajući da u međunarodnim dokumentima koje potpisuju jugoslovenske delegacije, posebno u bilateralnim ugovorima, prihvate naziv „vlada”, insistirajući na striktnom pridržavanju naziva Savezno izvršno veće. Inače, u međunarodnim odnosima i međunarodnim dokumentima izraz vlada ima mnogo šire značenje od striktnog pojma vlade kao najvišeg organa izvršne vlasti. Naime, često se u tim dokumentima kada se govori o vladama i preuzimanju obaveza u ime njihovih država ne misli samo na vladu u užem smislu, već na celokupnu vlast jedne države koja ima ovlašćenja da odlučuje u ime te države. To dokazuje i činjenica da mnogi takvi dokumenti, posebno oni međunarodnopravnog karaktera (međunarodni ugovori) koji se zaključuju i potpisuju u ime „vlada”, moraju da budu potvrđeni, odnosno ratifikovani od parlamenta, s obzirom na to da pitanja koja uređuju spadaju u nadležnost parlamenta, a ne u nadležnost vlade. U nekim državama, kao na primer u Austriji, postoji podela međunarodnih ugovora na državne ugovore (Staatsvertrage) i vladine ugovore (Regierungsvertrage),

u zavisnosti od toga iz čije su nadležnosti pojedina pitanja koja uređuju (parlament ili vlade), pa i prema tome koji je organ nadležan za njihovu ratifikaciju. Treba napomenuti to da i niz drugih dokumenata u međunarodnim odnosima, pa i dokumenti koje potpisuju predstavnici ministarstva inostranih poslova ili drugih resora, u svom tekstu utvrđuju da su ti predstavnici delovali „u ime vlade” kao nosioca funkcije predstavljanja u međunarodnim odnosima.

Za vladu je u svakoj državi najbitnije to kakva su njena ustavna ovlašćenja i odnos njene nadležnosti prema nadležnostima šefa države i organa najviše zakonodavne vlasti (parlamenta). Po ustavu prethodne Jugoslavije, Savezna skupština je bila nadležni organ koji je utvrđivao unutrašnju i spoljnu politiku zemlje, a Savezno izvršno veće i ministarstvo za inostrane poslove su bili nadležni za njeno sprovođenje, s tim što je u oblasti ratifikovanja međunarodnih ugovora bila podeljena nadležnost između skupštine i vlade (parlament je ratifikovao sve ugovore koji su imali zakonsku snagu, ugovore kojima su se preuzimale materijalne obaveze van sredstava predviđenih budžetom federacije i ugovore kojima se uređivala materija iz nadležnosti republika i pokrajina). Po Ustavu Savezne Republike Jugoslavije od 1992. godine, Savezna vlada dobila je mnogo šire kompetencije: ona utvrđuje i unutrašnju i spoljnu politiku, te, u stvari, neposredno odlučuje o najbitnijim pitanjima spoljne politike i međunarodnih odnosa, u koje spada uspostavljanje i predidiplomatskih odnosa, otvaranje diplomatskih predstavništava, predstavništava pri međunarodnim organizacijama i konzulata, učlanjenje Jugoslavije u međunarodne organizacije, kao i predlaganje predsjedniku Jugoslavije kandidata za šefove diplomatskih misija i predstavništava pri međunarodnim organizacijama. Iako je Saveznoj vladi ostao proces zaključivanja međunarodnih ugovora, uključujući tu i odluku o započinjanju pregovora, utvrđivanje platforme za pregovore i određivanje sastava jugoslovenskih delegacija, Ustav Savezne Republike Jugoslavije nadležnost za potvrđivanje (ratifikaciju) međunarodnih ugovora predviđa isključivo za Saveznu skupštinu.

Dva člana vlade koji najneposrednije deluju u oblasti međunarodnih odnosa i za čije učeeće, po pravilu, kao i za učeeće šefa države, nije potrebno posebno punomoćje jesu predsednik vlade i ministar inostranih poslova. Kao što smo već napomenuli, u državama koje nemaju predsednički sistem, sistem apsolutne monarhije ili pojačane nadležnosti šefa države u odnosu na vladu, kojih je inače veoma malo u svetu, u najvećem broju država predsednik vlade je ličnost koja ima najšira ovlašćenja i koja na sastancima na vrhu, uključujući i takozvane samite, zastupa svoju državu i u njeno ime preuzima međunarodne obaveze. Međunarodno pravo priznaje šefu vlade izvesna ovlašćenja nezavisno od unutrašnjih propisa, odnosno iako mu unutrašnji propisi ne poveravaju izričito te funkcije u međunarodnim odnosima. Smatra se da predsednik vlade predstavlja vladu i da je ovlašćen da u njeno ime daje

izjave i prihvatata obaveze. Znači, postoji pretpostavka o pravu zastupanja, ali se ona može i oboriti. U mnogim dokumentima, kao u Poslovniku Saveta bezbednosti, izričito je predviđeno da predsednik vlade nije dužan da predstavlja punomoćje. Slična su pravila i u drugim organizacijama (na primer, u Organizaciji afričkog jedinstva i u drugim regionalnim organizacijama). Postavlja se pitanje ko je dužan da ceni nadležnost predsednika vlade i same vlade, kao i pitanje razgraničenja u ovlašćenjima između njega i šefa države. Profesor Baroš pravilno primećuje da međunarodno pravo ceo problem vraća na unutrašnje pravo, odnosno ostavlja svakoj državi da sama propisuje i ceni nadležnosti svojih organa. „No, s obzirom na rizik i iznenađenja koja iz toga mogu proizaći, u međunarodnom pravu stvorena je fikcija o tačnom ispunjenju ustavnih propisa od strane šefa države. Strana država po toj fikciji ima pravo da u svakom aktu šefa države vidi i saglasnost vlade ako je ona potrebna, jer stranaj državi ne priiči da kontrolise unutrašnji rad druge suverene zemlje. Iz toga se izvodi i druga fikcija: ako dela organ vlade, javno postavljen, koji faktički zastupa vladu u određenom momentu, inostranstvo je ovlašćeno da svaki akt koji mu je upućen od strane takvog organa smatra punovažnim, prebacujući na državu odgovornost za prekoračenje punomoćstva, ne upuštajući se u detaljno ispitivanje granica ovlašćenja tog predstavnika.”¹¹

Na sastancima na ministarskom nivou, ovlašćenje da daju izjave i prihvataju obaveze u ime svoje države imaju, po pravilu, ministri inostranih poslova, mada u poslednjoj deceniji ima sve više ministarskih sastanaka iz pojedinih oblasti, na kojima države učesnice zastupaju odgovarajući resorni ministri. Međutim, na svim političkim, kao i opštim sastancima, koji nemaju strogo resorni karakter, države su obično predstavljene ministrima inostranih poslova. U organima najvećeg broja međunarodnih, a posebno regionalnih organizacija, po pravilu su institucionalizovani sastanci šefova država ili vlada kao najviši nivo odlučivanja, koji se održavaju jednom u godini ili čak u dve godine i sastanci na nivou ministara inostranih poslova, koji se mnogo češće održavaju i rešavaju mnogo širi krug pitanja iz nadležnosti organizacija.

Ministar inostranih poslova

Ministar inostranih poslova je skoro u svim državama lice ovlašćeno da bez ikakvog posebnog punomoćja u zemlji i inostranstvu izjavljuje volju države i preuzima obaveze. Bečka konvencija o ugovornom pravu takođe utvrđuje da je ministar inostranih poslova, pored šefa države i predsednika vlade, lice koje po svojim funkcijama, bez ikakvog posebnog punomoćja može da prihvata obaveze u ime države, uključujući i potpisivanje međunarodnih ugovora. On je istovremeno stariša navišeg operativnog organa iz-

¹¹ Milan Baroš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga, str. 331–332.

vršne vlasti u državi u oblasti spoljne politike i međunarodnih odnosa, kao i operativni stariša svih diplomatskih misija, konzulata i stalnih misija države pri međunarodnim organizacijama, sa pravom da ovim misijama, odnosno njihovim šefovima daje neposredne instrukcije za delovanje.

Obim i struktura ministarstva inostranih poslova

Obim i struktura ministarstva inostranih poslova zavise, pre svega, od veličine i ekonomske snage pojedine države, kao i od njenih ambicija u oblasti međunarodnih odnosa. Tako, postoje ministarstva u kojima radi ukupno stotinak službenika, do ministarstva inostranih poslova moćnijih i većih zemalja, koja imaju i desetak hiljada službenika i njihova je organizaciona struktura, razumljivo, mnogo razvijenija i razgranatija. U ministarstvima inostranih poslova obično postoji nekoliko sektora koji su zajednički skoro za sve države. To je, pre svega, tzv. politički sektor, koji se obično deli na poslove bilateralne diplomatije, i koji je organizovan na osnovu geografske podela sveta i poslove multilateralne diplomatije, koji se bavi međunarodnim organizacijama i međunarodnim konferencijama. Drugi sektor je obično sektor zaštite interesa države, njenim građanima i pravni lica, u koji spada konzularna služba, međunarodna pravna pomoć i saradnja, vizno-pasoski poslovi, poslovi migracija i saradnje sa dijasporom i dr. Znatna deo ministarstva inostranih poslova u politički sektor ubraja samo bilateralne političke odnose, dok ekonomske odnose izdvaja u poseban sektor. Još uvek ima dosta država koje ekonomske odnose razmatraju u okviru opšteg regionalnog, odnosno bilateralnog sektora, zajedno sa političkim i ostalim aspektima saradnje sa pojednim zemljama i regionima. Jedan od sektora u svim ministarstvima inostranih poslova bavi se tzv. organizacionim problemima, među koje spadaju najraznovrsniji poslovi vezani za funkcionisanje ministarstva inostranih poslova i diplomatsko-konzularnih predstavništava: personalna pitanja, razvoj organizacije, finansije, veze, materijalna pitanja, prevodilački poslovi, transport, ekspedicija, bezbednost, održavanje zgrada i sl. Informativna delatnost i saradnja u oblasti prosvete, kulture, nauke i tehnike u mnogim ministarstvima predstavlja posebne sektore ili bar posebne organizacione jedinice. Obično izvan postojećih sektora skoro u svim ministarstvima inostranih poslova nalaze se tri samostalne organizacione jedinice, koje su ponekad pripojene uz kabinet ministra, koji takođe ima svoje posebne službe: protokol, služba za analizu i planiranje i služba za međunarodne pravne poslove. U nekim ministarstvima (kao što je, na primer, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke), postoji zajednički pravni sektor, u kome su integrisani konzularni sektor i služba za međunarodopravne poslove. U znatnom broju država, što je slučaj i sa Saveznom Republikom Jugoslavijom, služba protokola ministarstva inostranih poslova istovremeno opslužuje i šefa države i ostale centralne organe.

Ministarstvo inostranih poslova sa verovatno najrazuđenijom organizacijom i najvećim brojem službenika jeste Stejt department Sjedinjenih Američkih Država. Njim rukovodi državni sekretar, treća ličnost u vladi SAD, posle predsednika i potpredsednika SAD. Pored njegovog zamenika, postoji još pet podsekretara i devetnaest pomoćnika državnog sekretara. Osim njih, postoji niz savetnika državnog sekretara koji rukovode pojedinim organizacionim jedinicama ministarstva. Podsekretari čine tzv. užu kolegijum, najznačajnije kolektivno savetodavno telo državnog sekretara. Svaki od podsekretara odgovara za poseban sektor: političke poslove, privredu, biznis i poljoprivredna pitanja, kontrolu naoružanja i međunarodnu bezbednost, upravu (administraciju) i za globalna pitanja. Pomoćnici državnog sekretara rukovode pojedinim direktijama, u čijem se okviru nalazi više odeljenja kojima neposredno rukovode direktori.

Specifičnost Stejt departmenta je u tome da je neposredno uz državnog sekretara, iako je van sektora kojima rukovode podsekretari locirano više najznačajnijih organizacionih jedinica, od kojih neke čak prevazilaze zadatke koji su u okviru ministarstva. Kabinetu državnog sekretara pripojen je Centar za planiranje politike, koji je odgovoran za razvoj i predlaganje državnog sekretaru pravaca spoljne politike, naročito u oblasti političkih i ekonomskih odnosa.

Deo izvršnog sekretarijata pri kabinetu državnog sekretara jeste i tzv. Operativni centar („The Watsch“), koji radi neprekidno 24 sata dnevno i drži u toku spoljnopolitičkih vesti i događaja funkcionere Stejt departmenta, vršeći ulogu koordinatora u reagovanju Stejt departmenta na sve hitne slučajeve.

Biro za sredstva, planove i politiku koordinira i formuliše politiku u pogledu obezbeđenja sredstava za spoljnopolitičke akcije i delatnosti i brine se za obezbeđenje tih sredstava. Biro šefa protokola, koji funkcioniše u okviru kabineta državnog sekretara, u stvari je centralni protokol za SAD koji opslužuje ne samo Stejt department, već i predsednika i potpredsednika SAD i odgovoran je za protokolarna pitanja, kako u zemlji, tako i u inostranstvu. On odgovara i za funkcionisanje predsednikove gostinske kuće (Blar House), kao i za sve aktivnosti vezane za akreditaciju.

Uz kabinet državnog sekretara neposredno je vezano više biroa kojima obično rukovode ambasadori, specijalni savetnici i viši koordinatori za pojedina spoljnopolitička pitanja ili oblasti, kao što je problem mirovnog procesa na Bliskom istoku, Rusija i bivše sovjetske republike, borba protiv terorizma i slično. Pri kabinetu takođe postoje biroji koji se neposredno bave personalnim pitanjima Stejt departmenta, građanskim pravima i problemima službe inostranih poslova.

Pored navedenih organizacionih jedinica vezanih neposredno za državnog sekretara, odnosno njegov kabinet, postoji i nekoliko jedinica neposredno odgovornih državnom sekretaru koje se ne nalaze u okviru kabine-

ta, kao ni u okviru postojećih sektora pod rukovodstvom podsekretara. To su: Biro stalnog predstavnika SAD pri UN, Biro za obaveštajne delatnosti i istraživanje, Biro generalnog inspektora i Biro glavnog pravnog savetnika.

Najznačajniji je Biro stalnog predstavnika SAD pri Ujedinjenim nacijama i on je izdvojen od svih ostalih diplomatskih predstavništava SAD. Njim rukovodi stalni predstavnik SAD pri UN, koji je istovremeno član američke vlade. Ovaj biro „oblikuje politiku SAD u Ujedinjenim nacijama, radi na formaciji multilateralne politike i njenoj implementaciji i pokušava da učini Ujedinjene nacije i njene agencije efektivnijim instrumentima za promociju interesa SAD i za rešavanje globalnih problema“.

Biro za javne poslove okrenut je uglavnom američkoj javnosti, omogućujući joj da bude u toku spoljne politike SAD, ujedno inicirajući njenu angažovanost u toj oblasti. Ovaj biro organizuje dnevne brifinge za štampu i intervjue državnog sekretara i drugih funkcionera za sredstva javnih informacija, priprema tekstove govora i istupanja državnog sekretara i organizuje ostale poslove s ciljem što šireg informisanja o spoljnoj politici SAD.

Biro za zakonodavne poslove je savetodavno telo koje razmatra i daje primedbe na zakonodavne predloge iz oblasti spoljne politike i međunarodnih odnosa i pokreće zakonodavnu delatnost u ovoj oblasti, služeći istovremeno i kao telo za vezu Stejt departmenta sa Kongresom SAD.

Biro za obaveštajne delatnosti i istraživanje prati sve izvore obaveštajnih službi i na osnovu njih pravi analize, potrebne za odlučivanje u spoljnoj politici. Ovaj biro takođe obezbeđuje da obaveštajne aktivnosti budu u skladu sa ciljevima spoljne politike i nacionalne bezbednosti i „koordinira pitanja koja se tiču obaveštajnog rada, bezbednosti i kontraobaveštajne delatnosti“.

Sektor za političke poslove ima šest regionalnih jedinica koje vode pomoćnici državnog sekretara, a zamenici su im zamenici pomoćnika državnog sekretara, direktori organizacionih jedinica i rukovodioci deskova za pojedine zemlje. Ovom sektoru pripada i Biro za međunarodne organizacije, koji se naročito bavi radom Ujedinjenih nacija i specijalizovanih i tehničkih agencija.

Drugi sektor ministarstva ima u svojoj nadležnosti privredu, biznis i poljoprivredna pitanja i podeljen je na više organizacionih jedinica za pitanja ekonomske saradnje, biznisa, finansija i razvoja, energije, transporta, ekonomskih sankcija, telekomunikacija i dr.

Treći sektor obuhvata pitanja kontrole naoružanja i međunarodne bezbednosti. On se bavi i pitanjima prodaje konvencionalnog naoružanja, mirodopske upotrebe nuklearne energije i bezbednosti nuklearne energije, transfera tehnologije.

Četvrti sektor Stejt departmenta bavi se pitanjima uprave ministarstva, funkcionisanja i unapređenja rada i organizacije ministarstva, kao i politikom, planiranjem i analitičkom podrškom u pitanjima upravljanja. U ovom

sektoru je i Biro za strane misije, koji održava kontakt sa stranim predstavništvima, prati i nadgleda ostvarivanje diplomatskih imuniteta i privilegija. Pri ovom sektoru je i Institut spoljnopolitičke službe, kao osnovna vladina ustanova za obučavanje u ovoj oblasti, ne samo za osoblje Stejt departmana, već i za ostale vladine ustanove. Biro za administraciju ovog sektora bavi se pitanjima administracije, smeštaja u SAD i diplomatsko-konzularnim predstavništvima, transportom, prevodeanjem, bezbednošću, zdravstvenom službom i dr. Ovdje je uključeno i pitanje informacija, komunikacija, elektronske obrade podataka i dr. U okviru ovog sektora je i Direkcija za konzularne poslove, sa pasoškom službom, koja ima tinaest poslovnica na teritoriji SAD.

Peći sektor Stejt departmana bavi se tzv. globalnim pitanjima i ima organizacione jedinice za demokraciju i ljudska prava i rad, za međunarodne narkotike i sprovođenje zakonodavstva, za okeane i pitanja čovekove okoline i nauke i za stanovništvo, izbeglice i migraciju.

Za razliku od Stejt departmenta, manje države, uključujući i one sa dugom diplomatskom tradicijom, imaju mnogo skromniji obim i strukturu svojih ministarstava za inostrane poslove. Tako, na primer, Ministarstvo inostranih poslova Republike Austrije ima ukupno sedam sektora: politički, za ekonomske poslove, za pravne i konzularne poslove, za kulturu, nauku i obrazovanje, za administraciju, za razvojnu saradnju i opšti sektor, u kome su posebne organizacione jedinice za međunarodno pravo, za protokol, za štampu i informacije, za međunarodne konferencije i bezbednost i za reformnu administraciju. Na čelu ministarstva, pored ministra, nalazi se državni sekretar, generalni sekretar i njegovi zamjenici, koji rukovode sektorima (osim opšteg sektora, koji neposredno vodi sam generalni sekretar). Kao posebna jedinica ministarstva je Diplomatska akademija, jedna od najstarijih ustanova ove vrste na evropskom kontinentu.

Ovlašćenja inostranih poslova i funkcije ministarstva

Ministar inostranih poslova deluje po upustvima šefa države, šefa vlade ili predstavničkog tela date zemlje, a veoma često i samostalno, jer on u državi vodi resor inostranih poslova i o mnogim pitanjima, u okviru utvrđene spoljne politike države, samostalno odlučuje i zauzima stavove. Uloga ministra inostranih poslova višestruka je: on je šef diplomatskog i konzularnog osoblja date zemlje, izdaje akreditivna pisma za stalne otpravnike poslova i patentna pisma za pojedine klase konzularnih predstavnika, izvjesne kategorije diplomatskih predstavnika akreditovane su kod njega, učestvuje neposredno u međunarodnim bilateralnim i multilateralim pregovorima i zasedanjima organa međunarodnih organizacija, ulaže note i druge vrste diplomatske korespondencije, potpisuje međunarodne ugovore, prima kopije akreditivnih pisama stranih diplomatskih predstavnika i dr. Ministar inostrana

nih poslova takođe angažuje državu u njenim sudskim i arbitražnim sporovima – određuje i opunomoćuje zastupnike države u tim sporovima, učestvuje u zaključivanju međunarodnih ugovora, naročito onih u uprošćenoj formi, izdaje punomoćja za pregovore i potpisivanje međunarodnih ugovora i neizbežno je posrednik u aranžiranju poseta i susreta stranih diplomatskih predstavnika i drugih stranih funkcionera sa šefom države i drugim najvišim zvaničnicima države. Ministarstvo na čijem se čelu nalazi inače je posrednik u svim kontaktima koje strane diplomatske misije više sa organima države prijemna svih vrsta i nivoa.

Zauzimanjem položaja ministra inostranih poslova automatski se dobija ovlašćenje za spoljno zastupanje, pa je zato i običaj da se promena na mestu ministra inostranih poslova odmah notifikuje stranim državama i međunarodnim organizacijama. Izjave ministra inostranih poslova međunarodno obavezuju državu koju predstavlja i u međunarodnim pregovorima njemu nije potrebno posebno punomoćje. Njegov položaj je garancija da je određeni akt, odnosno izjava potekla od nadležnog organa države. Zato je on predstavnik vlade ovlašćen da izjavljuje vojnu državu u pitanjima spoljnih odnosa, tj. organ spoljnog zastupanja u granicama svoje normalne funkcije. Stalni sud međunarodne pravde (prehodnik Međunarodnog suda pravde), u sporu oko Istočnog Grenlanda između Norveške i Danske 1933. godine, stao je na stanovište u sudskoj odluci da i usmena izjava ministra inostranih poslova koju on daje u ime svoje vlade o predmetima¹² iz svog resora na prijamne stranog diplomatskog predstavnika obavezuje državu.

Međunarodna praksa priznaje i ministarstvu inostranih poslova kao kolektivnom organu izvestan stepen predstavničke funkcije, iako ono tu funkciju nema po unutrašnjem pravu (davanje izjava i saopštenja diplomatskim predstavnicima u toku službene posete ministarstvu inostranih poslova, zaključivanje međunarodnih ugovora razmenom nota i dr.). Hoće li se ministarstvo inostranih poslova koristiti ovim međunarodnim ovlašćenjima i u kojim prilikama, zavisi od unutrašnjih propisa države. Ministar inostranih poslova van granica svoje države uživa određene privilegije i imunitete kao diplomatski predstavnik, odnosno šef vlade i lice visokog ranga koje predstavlja stranu državu.

Članovi vlade i ostali državni funkcioneri visokog ranga mogu sa punomoćjima da istupaju kao šefovi i članovi specijalnih misija, odnosno delegacija na međunarodnim skupovima i konferencijama ili u kontaktima sa odgovarajućim predstavnicima drugih država i međunarodnih organizacija. Opšte je pravilo da ostali ministri ne izražavaju vojnu državu prema inostranstvu, već da njihovi akti, ukoliko treba da proizvedu takve posledice,

¹² Stalni međunarodni sud je jednoglasno usvojio stav u odluci da izjava koju je ministar inostranih poslova Norveške Ilen da neće biti teškoća u pogledu priznanja suvereniteta Danske nad Severnim Grenlandom (data diplomatskom predstavniku Danske) obavezuje državu Norvešku, PCIJ Series A/B, no 53, str. 71.

treba da budu saopšteni inostranstvu preko ministarstva inostranih poslova. U tom pogledu poseban položaj u nekim državama imaju ministarstva spoljne trgovine. Ima i shvatanja da državu predstavljaju i drugi ministri, ali samo u granicama poslova svog resora. Opštenje sa stranim vojnim misijama vrše obično ministarstva vojske, odnosno odbrane (kod nas Savezno ministarstvo za odbranu). Isti je slučaj i sa ministrima drugih resora (saobraćaj, finansije, zdravstvo, čovekova okolina, pravosuđe i dr.). To zavisi u prvom redu od unutrašnjih propisa države u pitanju, odnosno međunarodnih ugovora kojima se ovlašćuju pojedina ministarstva, odnosno resori da u neposrednom kontaktu i saobraćaju rešavaju pojedina pitanja iz međudržavnih odnosa. U pripremanju odluka iz oblasti spoljne politike neobično značajnu ulogu ima stručni aparat u organu uprave nadležnom za inostrane poslove – ministarstvu za inostrane poslove. Posebnim zakonskim propisima u svakoj državi uređena je organizacija, nadležnost i delatnost ministarstva za inostrane poslove.

Jedan od novijih, potpunijih propisa o ministarstvu inostranih poslova jeste Ukaz predsednika Ruske Federacije o utvrđivanju položaja Ministarstva inostranih poslova Ruske Federacije, donesen 14. marta 1996. godine. Navedeni ukaz određuje Ministarstvo inostranih poslova kao „savezni organ izvršne vlasti koji ostvaruje državno upravljanje u oblasti odnosa Ruske Federacije s inostranim državama i međunarodnim organizacijama”. Član 1. Ukaza utvrđuje da je Ministarstvo inostranih poslova podređeno predsedniku Ruske Federacije u pitanjima koja su u nadležnosti predsednika Ruske Federacije po Ustavu Ruske Federacije ili po bilo kom zakonodavnom aktu Ruske Federacije. U svojoj delatnosti, Ministarstvo izvršava odredbe Ustava Ruske Federacije, savezne zakone, ukaze i uputstva predsednika Ruske Federacije, uredbе i uputstva vlade Ruske Federacije i navedeni ukaz predsednika o utvrđivanju položaja Ministarstva. Po Ukazu, u sistem Ministarstva inostranih poslova Ruske Federacije ulaze: diplomatska predstavništva i konzularne ustanove Ruske Federacije, predstavništva Ruske Federacije pri međunarodnim organizacijama (koje Ukaz naziva zajedničkim predstavništvima u inostranstvu), predstavništva Ministarstva na teritoriji Ruske Federacije, a takođe njemu podređena preduzeća, ustanove i organizacije na teritoriji Ruske Federacije, ustanovljeni radi obezbeđenja delatnosti Ministarstva (takozvane podređene organizacije). Zakon daje veoma detaljnu, karakterističnu listu funkcija, odnosno zadataka Ministarstva inostranih poslova, koja sigurno predstavlja jedan od najiscrpnijih pregleda funkcija jednog ministarstva inostranih poslova. Kao „osnovne zadatke Ministarstva” navodi:

- razrađivanje opšte strategije spoljne politike Ruske Federacije i davanje odgovarajućih predloga predsedniku Ruske Federacije;
- ostvarivanje spoljnopolitičkog kursa Ruske Federacije;
- koordinaciju međunarodnih veza subjekata Ruske Federacije;

- obezbeđenje diplomatskim sredstvima zaštite suvereniteta, bezbednosti, teritorijalne celovitosti, drugih interesa Ruske Federacije na međunarodnom planu;
- zaštitu prava i interesa građana i pravnih lica Ruske Federacije u inostranstvu;
- obezbeđivanje diplomatskih i konzularnih odnosa Ruske Federacije sa inostranim državama i međunarodnim organizacijama;
- koordinaciju delatnosti i kontrolu rada drugih saveznih organa izvršne vlasti s ciljem obezbeđenja sprovođenja jedinstvene političke linije Ruske Federacije u odnosu sa inostranim državama i međunarodnim organizacijama.

Na osnovu utvrđenih zadataka, Ministarstvo inostranih poslova, prema odredbama navedenog ukaza:

- razrađuje i predstavlja prema utvrđenom postupku predsedniku Ruske Federacije i Vladi Ruske Federacije predloge u pitanjima odnosa Ruske Federacije s inostranim državama i međunarodnim organizacijama na osnovu analize informacija po čitavoj celini dvostranih i višestranih odnosa i međunarodnih problema;
- razrađuje nacрте međunarodnih ugovora Ruske Federacije, priprema predloge o zaključivanju, izvršavanju, otkazivanju i zaustavljanju dejstva ugovora i po ustanovljenom postupku dostavlja te predloge na razmatranje predsedniku i Vladi Ruske Federacije; vodi pregovore s inostranim državama i međunarodnim organizacijama;
- ostvaruje opšti nadzor nad izvršavanjem međunarodnih ugovora Ruske Federacije, učestvuje u pripremi predloga za sprovođenje zakonodavstva Ruske Federacije u skladu sa njenim međunarodnopravnim obavezama;
- učestvuje u razrađivanju politike i konkretnih mera za obezbeđenje prava i sloboda građana Ruske Federacije, njene odbrane i bezbednosti, za ostvarivanje konverzije njene odbrambene industrije, i proširenje trgovinsko-ekonomskih i finansijskih veza, naučno-tehničke, kulturne i druge razmene Ruske Federacije s inostranim državama i međunarodnim organizacijama;
- ostvaruje diplomatskim sredstvima nastojanja Ruske Federacije da obezbedi međunarodni mir, globalnu i regionalnu bezbednost, vodeći računa o odgovornosti Ruske Federacije kao stalnog člana Saveta bezbednosti UN, učesnika opšteevropskog procesa i drugih regionalnih mehanizama;
- osigurava učešće Ruske Federacije u delovanju Organizacije ujedinjenih nacija, Zajednice nezavisnih država, drugih međunarodnih organizacija, konferencija, foruma, sadejstvuje u povećanju uloge Ruske Federacije kao člana svetske zajednice u rešavanju globalnih i regionalnih međunarodnih problema;
- osigurava neophodne uslove za funkcionisanje centralnog aparata, predstavništava u inostranstvu, predstavništava Ministarstva na teritoriji

- Ruske Federacije, podređenih organizacija i daje po utvrđenom postupku predloge predsedniku i Vladi Ruske Federacije o organizacionim, finansijskim i drugim pitanjima, vezanim za njihov rad;
- daje saglasnost zainteresovanim organima izvršne vlasti o širenju zvaničnih informacija u pitanjima koja se odnose na spoljnopolitički kurs Ruske Federacije, uključujući objavljivanje podataka o postojećim posetama rukovodilaca ruske države inostranstvu i rukovodilaca inostranih država i međunarodnih organizacija Rusiji, a takođe i na redosled poseta;
 - saraduje u širenju u inostranstvu informacija o spoljnoj i unutrašnjoj politici Ruske Federacije, o socijalno-ekonomskom, kulturnom i društvenom životu zemlje;
 - učestvuje u protokolarnom obezbeđenju međudržavnih razmena na višem i visokom nivou, a takođe ostvaruje kontrolu poštovanja diplomatskih i konzularnih privilegija i imuniteta;
 - sodeluje u ostvarivanju međuparlamentarnih i drugih inostranih veza savezne skupštine;
 - informiše predstavništva u inostranstvu o pitanjima spoljne i unutrašnje politike;
 - obezbeđuje funkcionisanje sistema jedinstvenog državnog sistema registracije i statusa međunarodnih ugovora Ruske Federacije;
 - obezbeđuje stalno čuvanje originala (overenih kopija, zvaničnih prevoda) međunarodnih ugovora Ruske Federacije, materijala arhive spoljne politike Rusije, položaj i korišćenje dokumenata koji se u njima nalaze na stalnom čuvanju;
 - ostvaruje kadrovske obezbeđenje centralnog aparata predstavništava u inostranstvu, predstavništava Ministarstva na teritoriji Ruske Federacije, podređenih organizacija, organizuje pripremu, prepripremu i povišenje kvalifikacija kadrova diplomatske službe;
 - organizuje na teritoriji Ruske Federacije i u inostranstvu konzularnu službu;
 - sodeluje u razvijanju veza i kontakata sa sunarodnicima koji žive u inostranstvu;
 - vodi po ustanovljenom postupku izdavanje pasoša i viza;
 - obezbeđuje ostvarivanje diplomatsko-kurirske veze;
 - deluje u okviru svoje nadležnosti u pitanjima državljanstva;
 - doprinosi funkcionisanju inostranih diplomatskih i konzularnih predstavništava na teritoriji Ruske Federacije i s ciljem obezbeđenja ispunjavanja međunarodnih obaveza Ruske Federacije ostvaruje u okviru svoje nadležnosti nadzor nad delatnošću preduzeća, ustanova i organizacija koje ih opslužuju;
 - saraduje sa organima državne vlasti Ruske Federacije, organima državne vlasti subjektata Ruske Federacije, organima mesne samouprave, društvenim organizacijama;

- ostvaruje kapitalnu gradnju i rekonstrukciju na teritoriji Ruske Federacije i u inostranstvu objekata podređenih organizacija, predstavništava u inostranstvu, rukovodi stambenom izgradnjom, a takođe ostvaruje centralno finansiranje, materijalno-tehničko obezbeđenje predstavništava u inostranstvu;
 - izvršava i druge funkcije predviđene zakonodavstvom Ruske Federacije.
- Ukaz predsednika Ruske Federacije o položaju Ministarstva inostranih poslova karakterističan je i zbog toga što je to jedan od rektih nacionalnih propisa koji utvrđuje i ovlašćenja, tzv. prava Ministarstva inostranih poslova, kao i karakter, ovlašćenja i način odlučivanja u kolegijumu Ministarstva.
- Radi ispunjenja navedenih zadataka, Ministarstvo inostranih poslova dobilo je ukazom sledeća prava:
- da dobija po ustanovljenom postupku od organa državnih vlasti Ruske Federacije, organa državne vlasti subjektata Ruske Federacije, organa mesne samouprave, a takođe od preduzeća, ustanova i organizacija, nezavisno od njihovog organizaciono-pravnog oblika i službene potčinjenosti, dokumenta, informativne i druge materijale, neophodne za rešavanje pitanja iz nadležnosti Ministarstva; da predaje u ustanovljenom postupku informacije tim organima, preduzećima, ustanovama i organizacijama;
 - da ostvaruje nadzor nad saglasnošću zakonodavstva Ruske Federacije i međunarodnih normi sa nacrtima međunarodnih ugovora Ruske Federacije;
 - da daje na razmatranje predsedniku i Vladi Ruske Federacije predloge o razradi nacrti zakonodavnih akata u pitanjima spoljne politike i diplomatske službe;
 - da daje predloge o ustanovljenju predstavništava Ministarstva na teritoriji Ruske Federacije;
 - da donosi u okviru svoje nadležnosti odluke normativnog karaktera, obavezne za druge savezne organe izvršne vlasti, organe izvršne vlasti subjektata Ruske Federacije, organe mesne samouprave, preduzeća, ustanove i organizacije, nezavisno od njihovog organizaciono-pravnog oblika i službene potčinjenosti, pri ostvarivanju njihovih međunarodnih kontakata;
 - da rešava, po postupku određenom saveznom zakonom, o ustanovljenju, reorganizaciji i likvidaciji određenih organizacija, imenovanju na dužnosti i oslobođenju dužnosti njihovih rukovodilaca; da više revizije i provere finansijsko-ekonomske delatnosti;
 - da koristi po ustanovljenom postupku vanbudžetska sredstva koja dobijaju od ukazivanja konzularnih i drugih usluga za finansiranje materijalno-tehničke baze Ministarstva, na socijalne potrebe i za materijalnu stimulaciju radnika Ministarstva.
- Ukaz sadrži posebne odredbe o kolegijumu Ministarstva inostranih poslova. Njega sačinjavaju ministar, njegovi zamenci i drugi, rukovodeći rad-

nici sistema Ministarstva". Članove kolegijuma, osim lica koja ulaze u njegov sastav po službenoj dužnosti, određuje Vlada Ruske Federacije. Predviđa se da kolegijum razmatra „najznačajnija pitanja delatnosti Ministarstva inostranih poslova i donosi odgovarajuća rešenja". Određeno je da se odluke kolegijuma donose većinom glasova njegovih članova. Odluke kolegijuma donose se u obliku zaključaka, a sprovode se u život, po pravilu, naredbama ministra. U slučaju neslaganja između ministra i kolegijuma, ministar sprovodi u život svoju odluku, izveštavajući po ustanovljenom postupku o prošlim nesuglasicama predsednika Ruske Federacije ili Vladi Ruske Federacije. Članovi kolegijuma koji imaju posebno mišljenje o, odnosno odluci takođe o tome mogu da obaveste predsednika ili Vladu Ruske Federacije.

Ukaz predsednika Ruske Federacije o položaju Ministarstva inostranih poslova sadrži i posebne zadatke, odnosno funkcije samog ministra inostranih poslova, te i njih, kao najdetaljniji opis tih funkcija u jednom nacionalnom propisu, donosimo takođe u celosti:

– rukovodi delatnošću Ministarstva, utvrđuje odredbe o njegovoj organizaciji, i o statusu podređenih organizacija; određuje kompetencije službenih lica sistema Ministarstva u rešavanju organizacionih, kadrovskih, finansijskih, proizvodno-ekonomskih i drugih pitanja;

– izdaje naredbe i instrukcije, daje smernice u pitanjima delatnosti centralnog aparata Ministarstva, predstavništava u inostranstvu, predstavništava Ministarstva na teritoriji Ruske Federacije, podređenih organizacija; – daje po utvrđenom postupku predloge o imenovanju i opozivu ambasadora Ruske Federacije u inostranim državama i predstavnika Ruske Federacije pri međunarodnim organizacijama, o postavljanju ili oslobodjenju dužnosti šefova državnih i vladinih delegacija Ruske Federacije;

– predstavlja Rusku Federaciju na dvostranim i višestranim pregovorima, po nalogu predsednika Ruske Federacije, po nalogu Vlade Ruske Federacije potpisuje međunarodne ugovore Ruske Federacije;

– predstavlja Ministarstvo u odnosima sa organima državne vlasti Ruske Federacije, organima državne vlasti subjekata Ruske Federacije, organima državne vlasti inostranih država i međunarodnim organizacijama;

– utvrđuje strukturu i sistematizaciju centralnog aparata Ministarstva i njegovih predstavništava na teritoriji Ruske Federacije u okviru ustanovljenog fonda plata i broja njihovih radnika i iznos rashoda u okviru utvrđenom budžetom;

– utvrđuje sistematizaciju predstavništava u inostranstvu u okviru fonda plata i broja radnika i rashode u okviru određenom budžetom;

– u okviru svoje nadležnosti imenuje na dužnosti i oslobađa od dužnosti rukovodeće radnike centralnog aparata Ministarstva i predstavništava u inostranstvu, kao i druge radnike sistema Ministarstva;

– predlaže po utvrđenom postupku posebno istaknute radnike za državne nagrade Ruske Federacije i za dobijanje počasnih zvanja Ruske Federacije;

– po utvrđenom postupku dodeljuje diplomatski rang od atašea do (uključivo) savernika prve klase, a predlaže predsedniku Ruske Federacije dodeljivanje ranga izvanrednog i opunomoćenog ambasadora, kao i izvanrednog i opunomoćenog poslanika prve i druge klase;

– ostvaruje i druga prava u saglasnosti sa zakonodavstvom Ruske Federacije.

Ukaz propisuje da ministar inostranih poslova koji rukovodi odnosnim ministarstvom, imenuje i oslobađa dužnosti predsednik Ruske Federacije. Ukaz izričito utvrđuje da ministar „snosi ličnu odgovornost za vršenje navedenih zadataka Ministarstva i za ostvarenje svojih funkcija". Nadzor nad delatnošću Ministarstva inostranih poslova Ukaz poverava, zavisno od pravca delatnosti, predsedniku, odnosno Vladi Ruske Federacije.

Zakon o Službi spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, usvojen 1990. godine, utvrđuje da Služba spoljnih poslova (koju čine Ministarstvo za inostrane poslove i diplomatsko-konzularna predstavništva u inostranstvu) ostvaruje inostrane poslove Savezne Republike Nemačke, neguje odnose SR Nemačke sa stranim državama, kao i međudržavnim i naddržavnim ustanovama. Zakon posebno nabraja sledeće funkcije službe:

– predstavljanje interesa Savezne Republike Nemačke u inostranstvu;

– negovanje i unapređivanje međunarodnih odnosa, posebno na polju politike, privrede, razvojnje politike, kulture, nauke, tehnologije, zaštite čovekove okoline i društvenih problema;

– obaveštavanje savezne vlade o prilikama i razvoju u inostranstvu;

– informisanje o Saveznoj Republici Nemačkoj u inostranstvu;

– pomoć i podrška Nemcima u inostranstvu;

– saradnju u ustanovljavanju odnosa u međunarodnom pravnom saobraćaju i pri razvijanju međunarodnog pravnog poretkta;

– koordinaciju u okviru politike savezne vlade, aktivnosti vladinih i drugih javnih ustanova Savezne Republike Nemačke u inostranstvu koje se tiču spoljnopoličkih odnosa. U Zakonu se posebno ističe da Služba spoljnih poslova podržava ustavne organe federacije prilikom ostvarivanja međunarodnih kontakata, kao i da izvršava funkcije određene Konzularnim zakonom. Predstavništva Savezne Republike Nemačke u inostranstvu Zakon poverava „koordinaciju u sprovođenju politike savezne vlade zvaničnih aktivnosti državnih i drugih javnih ustanova SRN na njihovom području". Ukupnu odgovornost za delatnost predstavništva Zakon dodeljuje rukovodiocu predstavništva. Ambasador je, prema odredbama Zakona, „lični predstavnik saveznog predsednika kod šefa države prijema".¹³

¹³ Michael Schaefer, Berufsbild „Diplomat", Auswahl und Ausbildung der Anwaerter des hoeheren Auswaertigen Dienstes der Bundesrepublik Deutschland, Baden-Baden, 1995, str. 106.

Jugoslavija je od svog nastanka imala prilično razvijenu normativnu delatnost u pogledu uređivanja organizacije i delatnosti Ministarstva inostranih poslova i diplomatsko-konzularnih predstavništava. Po poslednjoj uredbi sa zakonskom snagom Kraljevine Jugoslavije od 1939. godine „o uređenju Ministarstva inostranih poslova i diplomatskih i konzularnih zastupništava“, u nadležnost Ministarstva spadali su:

a) „svi poslovi državne spoljne politike i odnosi sa inostranstvom“;
b) staranje o pravima i interesima Jugoslavije i njenih državljanana u inostranstvu;

c) održavanje zvaničnih veza sa stranim državama preko „diplomatskih zastupništava“ Jugoslavije u inostranstvu i stranim „diplomatskih zastupništava“ u zemlji.

Po navedenoj uredbi Ministarstvo inostranih poslova bilo je podeljeno na sedam odeljenja: političko odeljenje, odeljenje za štampu, upravno odeljenje, konzularno-privredno odeljenje, pravno odeljenje, istorijsko odeljenje i odeljenje računovodstva.

Političko odeljenje bilo je podeljeno na četrnaest odelaka, od kojih su šest bili regionalni odelci, jedan za Društvo naroda, Vatikan i verska pitanja, a ostalih sedam za posebna pitanja (dva odelaka za manjine – opšti i posebni, odelak za ugovore, odelak za obaveštajnu službu, odelak za održavanje granice, šifra i politička arhiva).

U poređenju sa posleratnim uređenjem jugoslovenskog ministarstva za inostrane poslove, pa i sa većinom organizacionih struktura savremenih ministarstava za inostrane poslove, karakteristično je:

a) da za raspored država po osecima političkog odeljenja nije bio isključivi kriterijum geografska ili regionalna podela. Tako su, u prvom odelku, pored susednih zemalja Grčke, Albanije, Rumunije i Bugarske bile i Turska i zemlje Bliskog istoka, u drugom odelku Italija, Španija i Egipat, u trećem odelku Nemačka, Mađarska, Poljska i Čehoslovačka, u četvrtom odelku Francuska, Engleska, Belgija, Holandija i Švajcarska, u petom odelku SSSR, skandinavske i baltičke zemlje i u šestom odelku Severna i Južna Amerika i Daleki istok. S obzirom na to da Kraljevina Jugoslavija nije vodila globalnu spolnu politiku, što će biti opredeljenje Jugoslavije posle Drugog svetskog rata, može se iz navedene strukture zapaziti da izostaju čitavi delovi azijskog i afričkog kontinenta, pa i pojedine evropske zemlje;

b) politička arhiva, šifra i odelak za ugovore smešteni su u okviru političkog odeljenja, što je neobičajeno za klasične organizacije ministarstva inostranih poslova;

c) konzularna i privredna problematika sjedinjene su u jedno odeljenje sa pet odelaka: saobraćajni, privredni, konzularni, trgovinski i opšti, u čiju je nadležnost spadao i Privredni savet Balkanskog sporazuma. Interesantno je to da u Konzularnom odelku nije bila ni polovina klasičnih konzularnih poslova (osim vizno-pasoških poslova, iseljeničkih pitanja, „radničkih pita-

nja“, socijalne zaštite, nastanjiivanja, postavljanja počasnih konzula, izdavanja patentnih pisama i egzekvatura i sanitarne policije);

d) u Pravnom odeljenju, od pet odelaka samo se jedan bavio međunarodnim pravom, dok su se svi ostali bavili uobičajenim konzularnim poslovima (pravna pomoć, ostali vidovi saradnje sa sudovima, lični status, bračni sporovi, državljanstvo, zaključivanje braka, matične knjige, legalizacija, potrage, uverenja, vojni obveznici, starateljstvo, alimentacije, protiranje stranaca i dr.);

e) u okviru Upravnog odeljenja, pored personalne službe i ekspedicije, nalazio se i kabinet ministra, kao i protokol ministarstva.

Dok se za ostala diplomatska zvanja traži određen broj godina proveden u pojedinim grupama, Uredba pravi izuzetke za postavljanje ambasadora, poslanika i opunomoćenih ministara. Oni se, po odredbi člana 40. Uredbe, „uzimaju ili iz diplomatske struke, bez obzira na grupu i vreme provedeno u njoj, ili izuzetno van struke između lica koja raspolažu potrebnim znanjem i sposobnostima za odnosne položaje“. Uredba određuje da je šef diplomatske misije „neposredno potčinjen ministru inostranih poslova i prvi pretpostavljeni svim šefovima konzularnih zastupništava u državi ili država-ima u kojima je akreditovan“. Interesantno je to da Uredba predviđa uobičajena diplomatska zvanja, osim početnog – atašea, koji nosi naziv pisara.¹⁴ Uredba o uređenju ministarstva sadrži i odredbe o počasnim konzulima: oni „mogu biti ili jugoslovenski državljani ili državljani one zemlje u kojoj se otvara počasno konzularno zastupništvo“.

Posle Drugog svetskog rata Jugoslavija je, opredeljujući se za vođenje globalne spolne politike (što je u to doba bila privilegija samo nekoliko evropskih država), stvorila veoma razvijenu i razgranatu diplomatsku službu sa preko dve hiljade zaposlenih.¹⁵ To se odražavalo i na organizacionu strukturu ministarstva inostranih poslova, kao i na broj diplomatskih predstavništava i konzularata i njihovu veličinu. Pored ministra (ranije saveznog sekretara), ministarstvo je imalo zamjenika, podsekretara (u jednom periodu i dva) i osam pomoćnika ministara, s obzirom na to da su republike tražile „ravno-pravnu“ zastupljenost i u diplomatiji (isti princip je bio i za diplomatsko-konzularna predstavništva).

Za vreme SFRJ takozvani politički sektor Ministarstva inostranih poslova imao je deset uprava koje su, osim uprave za međunarodne organizacije, imale regionalni karakter: za susedne zemlje, za evropske socijalističke zemlje, za zapadnoevropske zemlje, za Afriku i Bliski istok, za Aziju, za Daleki istok i Australiju, za Severnu Ameriku, za Latinsku Ameriku. Posle oцепljenja četiri republike, Ministarstvo inostranih poslova SRJ smanjilo je

¹⁴ Mnogi naši čuveni književnici, koji su i velika imena diplomatije, počeli su svoju karijeru od položaja pisara (atašea). Vidi Radovan Popović, *Zidnja za frakom*, *Pisci u diplomatiji*, Beograd, 1988.

¹⁵ Bilte o organizaciji i delatnosti jugoslovenske diplomatije: M. Mitić, *Problemi jugoslovenske diplomatije i diplomatske službe*, Beograd, 1997.

broj regionalnih uprava (direkcija) na šest, uz znatno smanjenje i brojanog sastava službenika.

Osnovna organizaciona struktura ministarstva ostala je bez bitnijih promena, sa sledećim sektorima:

- a) organizaciono-personalni, na čelu sa podsekretarom (sada generalnim sekretarom ministarstva);
- b) politički bilateralni sektor, sa regionalnim direkcijama;
- c) politički multilateralni sektor, sa posebnim direkcijama za UN, međunarodne regionalne organizacije i međunarodne ekonomske odnose;
- d) konzularni sektor, odnosno sektor zaštite jugoslovenskih interesa;
- e) ekonomski sektor;
- f) sektor za iseljenišтво i dijasporu;
- g) sektor za štampu i informacije, sa direkcijama za štampu i za odnose s javnošću.

Sektorima, po pravilu, rukovode pomoćnici ministra ili ambasadori.

Izvan postojećih sektora, a pod neposrednim rukovodstvom saveznog ministra, odnosno njegovog zamenika, nalaze se sledeće samostalne jedinice:

- a) protokol, koji viši usluge i za pojedine najznačajnije savezne organe;
- b) služba za analizu i planiranje;
- c) služba za međunarodnopravne poslove sa službom međunarodnih ugovora;
- d) služba za istraživanje i dokumentaciju;
- e) kabinet saveznog ministra i njegovog zamenika.

Po ugledu na više drugih država, godine 1998. osnovana je u Saveznom ministarstvu inostranih poslova i Diplomatska akademija koja organizuje višemesečnu nastavu za pripravnike diplomatske struke, kao i različite kurseve obuke i instruktaze za službenike ministarstva i novopostavljene šefove diplomatsko-konzularnih predstavništava. Posle više uredbi donesenih posle Drugog svetskog rata o uredenju i radu saveznog ministarstva (sekretarijata) za inostrane poslove, 1981. usvojen je i Zakon o vršenju inostranih poslova iz nadležnosti saveznih organa uprave i saveznih organizacija. Kao što i sam naziv kaže, Zakon se ograničio samo na međusobne obaveze i odnose saveznih organa uprave, ostavljajući potpuno neregulisanim osnovna pitanja iz ove oblasti: odnose i ovlašćenja najviših organa u federaciji i njihov međusobni odnos sa organima republika i pokrajina, koje su takođe dobile po Ustavu SFRJ iz 1974. godine široke kompetencije u spoljnoj politici. Zakon je podrobnije odredio poslove saveznog ministarstva i diplomatsko-konzularnih predstavništava u inostranstvu. Decembra 1998. godine donet je novi Zakon o inostranim poslovima kojim je zamenjen pomenuti zakon iz 1981. godine. Zakon je mnogo kraći i koncizniji, ali se i on ograničava uglavnom na ministarstvo inostranih poslova, diplomatsko-konzularna predstavništva i odnose među savezним organima uprave u ovoj oblasti. Zakon, pre svega,

određuje poslove saveznih ministarstava i drugih saveznih organa i organizacija (u okviru njihove nadležnosti):

- predlažu teme i platforme za pregovore sa drugim državama;
 - predlažu učešće delegacije na međunarodnim konferencijama i drugim skupovima;
 - pripremaju nacрте međunarodnih ugovora, obavljaju poslove za delegacije i pripremaju akta o ratifikaciji međunarodnih ugovora;
 - saraduju sa odgovarajućim organima drugih država u skladu sa usvojenom spoljnom politikom i zaključenim međunarodnim ugovorima;
 - obezbeđuju primenu potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora.
- Zakon određuje da pomenuti organi obavljaju predviđene poslove na osnovu smernica i uputstava koje utvrdi Savezna vlada na osnovu predloga Saveznog ministarstva za inostrane poslove. Značajna uloga Saveznog ministarstva za inostrane poslove pojačana je i odredbom zakona o dužnosti saveznih organa i organizacija da prilikom dostavljanja Saveznoj vladi inicijativa i drugih aktivnosti koje predlažu, dostavljaju mišljenje Saveznog ministarstva za inostrane poslove.

Zakon o inostranim poslovima Saveznog ministarstvu određuje sledeću nadležnost:

- izvišava u okviru svojih nadležnosti utvrđenu spoljnu politiku Savezne Republike Jugoslavije;
- prati stanje i razvoj međunarodnih odnosa, kao i bilateralne saradnje sa drugim državama;
- predlaže Saveznoj vladi uspostavljanje ili prekid diplomatskih odnosa sa stranom državom;
- inicira Saveznoj vladi da predloži Skupštini SRJ učlanjenje Savezne Republike Jugoslavije u međunarodnu organizaciju;
- učestvuje u zaključivanju i primeni međunarodnih ugovora;
- obavlja diplomatske, konzularne i druge stručne poslove koji se odnose na ostvarivanje političkih, ekonomskih, kulturno-informativnih i drugih odnosa Savezne Republike Jugoslavije sa drugim državama i međunarodnim organizacijama;
- štiti interese Savezne Republike Jugoslavije, njenih državljanina i pravnih lica u inostranstvu;
- preduzima mere radi zaštite i obezbeđivanja poštovanja političkih, verskih, kulturnih i drugih prava pripadnika naroda Savezne Republike Jugoslavije koji žive u susednim i drugim državama;
- preduzima mere radi unapređivanja odnosa sa iseljenicima u inostranstvu;
- sa nadležnim savezним organom učestvuje u utvrđivanju i ostvarivanju politike u oblasti informisanja, nauke, kulture, sporta i drugih oblasti, obaveštava inostranu javnost o politici Savezne Republike Jugoslavije, obaveštava građane Savezne Republike Jugoslavije u inostranstvu i iseljenike o politici Savezne Republike Jugoslavije i prati delatnost stranih sredstava javnog informisanja koja se odnosi na našu zemlju;

- organizuje saradnju sa naučnim ustanovama s ciljem proučavanja i unapređenja spoljne politike Savezne Republike Jugoslavije;
- priprema učešće predstavnika Savezne Republike Jugoslavije na međunarodnim konferencijama ili pregovorima za zaključivanje međunarodnih ugovora i obavlja poslove za primenu međunarodnih ugovora;
- obavlja poslove koji se odnose na akreditovana lica koja borave u Saveznoj Republici Jugoslaviji;
- prikuplja, čuva i objavljuje dokumentaciju o spoljnoj politici Savezne Republike Jugoslavije;
- obavlja i druge poslove iz oblasti inostranih poslova koje odredi Savezna vlada.

Član 6. Zakona određuje da su diplomatska predstavništva SRJ ambasade i stalne misije SRJ pri međunarodnim organizacijama. Konzularna predstavništva SRJ u inostranstvu su: generalni konzulati, konzulati, vicekonzulati i konzularne agencije. Zakon uređuje takođe pitanje postavljanja šefova diplomatskih predstavništava, stalnih misija i konzulata. Ovlašćenje za davanje predloga za postavljenje ambasadora i šefa stalne misije zakon poverava Saveznoj vladi (s obzirom na to da ova lica postavlja predsednik SRJ). Generalne konzule postavlja Savezna vlada, a ministar inostranih poslova postavlja i opoziva stalnog opravnik poslova, konzula i vicekonzula. Jedna odredba Zakona odnosi se i na postavljanje počasnih konzula: za obavljanje određenih konzularnih poslova.¹⁶ Dok Savezna vlada postavlja karijerne generalne konzule, Zakon predviđa da, kada su u pitanju počasni konzuli, vlada postavlja ne samo generalne konzule, već i konzule. Počasnog vicekonzula i počasnog konzularnog agenta postavlja ministar inostranih poslova.

Među zakonskim odredbama nalaze se i diplomatska zvanja: ona su potpuno usaglašena sa uobičajenim diplomatskim zvanjima, s jedinom razlikom što se umesto zvanja savetnika pojavljuje samo zvanje prvog savetnika.¹⁷

Može se slobodno reći da je organizaciona struktura Saveznog ministarstva za inostrane poslove SRJ veoma srodna, pa u nekim slučajevima skoro istovetna sa ministarstvom inostranih poslova srednjih i manjih evropskih država.¹⁸

¹⁶ Iz formulacije ove odredbe Zakona (član 9) vidljivo je da se počasnim konzulima ne poveravaju svi, već samo određeni konzularni poslovi.

¹⁷ Interesantno je da je Uredba sa zakonskom snagom o uređenju Ministarstva za inostrane poslove od 1939. godine predviđala da u jednoj diplomatskoj misiji (zastupništvu) može da bude samo jedan savetnik, a da se izuzetno, po odluci ministra, u većim misijama mogu postavljati dva savetnika.

¹⁸ Bliže o organizacionoj strukturi ministarstva inostranih poslova drugih država: M. Mitić, *Problemi jugoslovenske diplomatije i diplomatske službe*, Beograd, 1997., i od istog autora, *Profesija spornaznemanje*, Beograd, 1999.

BIATERALNA DIPLOMATIJA – STALNE I SPECIJALNE DIPLOMATSKE MISIJE

POGLAVLJE TREĆE

I. STALNE DIPLOMATSKE MISIJE

Ustanova predstavnika država u inostranstvu jeste jedna od najstarijih ustanova međunarodnog prava, a pravila međunarodnog prava o njihovom položaju počela su se razvijati u davna vremena. No, ustanova stalnih diplomatskih misija, kakvu danas srećemo u međunarodnom pravu, nije svojstvena ranijim istorijskim periodima. Najveći deo razvoja ove ustanove govori samo o povremenim diplomatskim predstavnicima (glasnici, izaslanici i sl.). O stalnim diplomatskim misijama možemo da govorimo tek u drugoj polovini srednjeg veka, a kao o opštoj ustanovi tek pre nekoliko stotina godina, tj. u savremenom obliku to je relativno mlada ustanova. Od lica koja su u početku predstavljala ličnost vladara, stalne misije prerastaju u ustanovu stalnog predstavništva države kao subjekta međunarodnog prava u odnosu na drugu državu, čiji je status regulisan ugovornim i običajnim pravilima međunarodnog prava.¹ Danas se s pravom zaključuje da je uspostavljanje diplomatskih odnosa država međusobno i sa međunarodnim organizacijama

¹ Reč „diploma“ znači isprava ili povelja. Pod diplomatijom, u širem smislu reči, podrazumeva se nauka o spoljnim odnosima države. U užem smislu, to je nauka i veština zastupanja države i pregovaranja između subjekata međunarodnog prava, odnosno sprovođenja spoljne politike. Zato je diplomatija jedan od izrazito značajnih instrumenata spoljne politike. Diplomatskim kanalima ostvaruje se spoljna politika. Postepeno, tradicionalna diplomatija ustupa mesto jednom složenom mehanizmu za vođenje spoljnih poslova. Područje diplomatije se širi. Uspostavljanje stalnih diplomatskih misija usko je vezano sa prethodnim ustanovljavanjem posebnih resora za vođenje spoljne politike u državnim uređenjima. Vek klasične diplomatije je zlatni vek diplomatije. Ona je sve više pod uticajem predstavničkih tela, a njen poljan je danas mnogo širi no ranije. V. Ibić, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Zagreb, 1987., str. 57 i dalje, M. Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga.

najbolji izraz i kriterijum za njihov suverenitet. Osnovni pravni vid koji predstavljaju ovi diplomatski odnosi izražava se u stvaranju mehanizma kao proizvod konkurentskog vršenja nadležnosti dveju država na istoj teritoriji.²

U prošlosti je običajno međunarodno pravo u potpunosti uređivalo položaj diplomatskih predstavnika. Tek je Bečkim pravilnikom od 1815. godine, odnosno Sporazumom u Ahenu 1818. godine, rang diplomatskih predstavnika određen pravilima međunarodnog prava. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima od 1961. godine konačno je kodifikovala običajna pravna pravila. Istovremeno, ovom konvencijom obuhvaćen je delimično i progresivni razvoj, tako da su rešena i neka pitanja za koja nije bilo pravila u postojećem običajnom pravu. Posebno treba istaći to da se Bečkom konvencijom pruža jača zaštita položaju i delovanju diplomatske misije i njenog osoblja kao celine. Stavija se jači naglasak na misiju kao ustanovu, za razliku od ranijeg shvatanja o šefu misije kao centralnoj tački odnosa misije i njenog osoblja. Poznati posteratni stručnjak za međunarodno pravo, Aleksandar Jelić, s pravom primećuje da je Bečka konvencija o diplomatskim odnosima diplomatske funkcije utvrdila ne kao funkcije diplomatskog predstavnika kao zastupnika šefa države, već kao funkcije diplomatske misije kao takve, koja je u svojim odnosima prema državi prijema upućena ne na ličnost vladaoaca, već na ministarstvo inostranih poslova države prijema.³ Novije je shvatanje da je diplomatska misija organ države imenovanja, kojoj na čelu stoji šef misije. Konvencija se odnosi samo na redovna, odnosno stalna diplomatska predstavništva.

Treba istaći da je rad na Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima počeo, odnosno da je aktuelizovan, na predlog Jugoslavije koja je, na osnovu svog tragičnog iskustva sa zemljama Kominforma i njihovog ignorisanja najosnovnijih normi diplomatskog prava, inicirala himu kodifikaciju ove grane prava i međunarodno pravno učvršćenje položaja diplomatskih misija i njihovih članova. Na osnovu odluka u Generalnoj skupštini kojima je prihvaćena jugoslovenska inicijativa, Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno pravo dobila je kao prioritetni zadatak izradu nacrtu za kodifikaciju diplomatskog prava, koji je kasnije poslužio za usvajanje Bečke konvencije o diplomatskim odnosima 1961. godine, Bečke konvencije o konzularnim odnosima 1963. godine, Konvencije o specijalnim misijama 1969. godine i Bečke konvencije o predstavljaju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera 1975. godine.

Za razliku od davne kodifikacije u Beču 1815. godine, 1961. godine i u kasnijim kodifikacijama diplomatskog prava, u mnogo većoj meri je za-

² N. Q. Dinh, P. Daillier, A. Pellet, *Droit international public*, 5e édition, Paris, 1994, str. 708.

³ Aleksandar Jelić, *cit. delo*, str. 52.

stupljeno načelo univerzalizma, mada i tada sve postojeće države nisu bile članice Ujedinjenih nacija i nisu mogle da učestvuju u radu Konferencije. Za Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima glasale su 73 države, dok se jedna država učesnica uzdržala (Tunis). Opšti utisak je da Bečka konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. nije u osnovi izmenila dotadašnje običajno diplomatsko pravo. Njegova struktura je ostala u bitnim pitanjima ista, što ne znači da nije došlo do mnogih novina. Reč je o zahtevima, posebno novih država, a i socijalističkih, o ravnopravnosti diplomatskih misija i o mnogim tehničkim novinama koje su vodile računa o novonastalim potrebama u odnosima među državama. U doktrini, diplomatska misija definiše se kao „organ subjekta međunarodnog prava koji ga predstavlja kod nekog drugog subjekta međunarodnog prava, vršeci u njegovo ime i za njegov račun određene zadatke utvrđene mandatom koji mu je poveren”.⁴ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. godine potvrđuje postojanje tri klase i uvodi za sve klase diplomatskih predstavnika, na osnovu principa jednosti država, zajednički naziv „šef misije”. To je osoba koju je „država slanja vlastila da deluje u tom svojstvu”. Šefovi misija se dele na tri klase: 1) ambasadore ili internuncije, akreditovane kod šefa države i druge šefove misija odgovarajućeg ranga, 2) poslanike, ministre ili internuncije, takođe akreditovane kod šefa države, i 3) otpravnike poslova, akreditovane kod ministra inostranih poslova.

Države sporazumno određuju kojoj će klasi pripadati šefovi njihovih diplomatskih misija. Danas u praksi većina država ima klasu ambasadora, veoma mali deo otpravnike poslova, a klasa poslanika, moglo bi se slobodno reći, iščezla je već više decenija.⁵ Te činjenice bili su svesni i učesnici Bečke konferencije o diplomatskim odnosima, ali su ipak formalno ostavili ovu klasu, prepuštajući vremenu i praksi da je potpuno ukinu, kako se stvarno i desilo.

Pravo poslanstva (*ius legationis*)

Pre nego što šire razmotrimo pitanje statusa i funkcije diplomatske misije, trebalo bi nešto reći o takozvanom pravu na poslanstvo, odnosno *ius legationis*. Koji entiteti imaju pravo da održavaju diplomatske odnose i da međusobno razmenjuju diplomatske predstavnike? Doktrina međunarodnog prava jednoglasna je u tome da su to suverene, nezavisne države. Međutim, istorija diplomatskih odnosa pokazuje da je bilo slučajeva da su i entiteti bez

⁴ Branimir Janković, *Diplomatija*, Beograd, 1988, str. 46.

⁵ Nekada su ambasadore postavljali samo suvereni velikih sila. Taj običaj se zadržao sve do početka XX veka. Interesantno je da su Rumunija i Jugoslavija, za razliku od drugih država, međusobno razmenjivale ambasadore i kada je za države takve veličine i značaja bilo uobičajeno da ih predstavljaju poslanici (vidi Juraj Andrassy, *Međunarodno javno pravo*, Zagreb, 1976, str. 271).

statusa suverene države, kao što su zemlje pod kolonijalnom vladavinom ili protektoratom odžavale diplomatske odnose sa pojedinim suverenim državama i razmenjivale diplomatske predstavnike. Tako, autori navode primer Južnoafričke unije pre Burskog rata, koja je formalno bila pod britanskim sizenstvom, a imala je diplomatske predstavnike u nekoliko stranih država. Južna Rodezija, u vreme kada je imala još uvek status kolonije, imala je u Londonu visokog komesara koji je imao isti status kao i svi diplomatski predstavnici nezavisnih država – članica Komonvelta. Južna Rodezija je imala svog predstavnika i u Južnoafričkoj uniji, kao i misiju u SAD, koja je, iako formalno bila deo Britanske ambasade, bila fizički odvojena. Dok je Máočko bio pod francuskom kontrolom, SAD su imale svog diplomatskog predstavnika u Tangeru. SAD su priznale nezavisnost Indije 15. avgusta 1947. godine, a primile su prvog indijskog ambasadora već u februaru iste godine, pola godine pre priznanja. Prvi američki ambasador primljen je u Delhiju takođe pre priznanja nezavisnosti Indije – aprila 1947. godine.⁶

Pojedini autori međunarodnog prava, kao što je Oppenajm, pravo poslanstva dele na aktivno pravo (pravo da se pošalje diplomatski predstavnik) i pasivno pravo (pravo da se prime strani diplomatski predstavnici). Dok potpuno suverenim državama priznaju ovo pravo, „ostale države” to pravo, po njima, imaju samo pod određenim okolnostima, među kojima su i one u već pobrojanim slučajevima. Poseban slučaj je Vatikan (Sveta stolica), koji ima istovremeno i status države. Izvesna ograničena prava poslanstva u pojedinim državama ima čak i entitet koji nema ni karakter države, kao što je Malteški viteški red, koji još uvek ima diplomatske predstavnike u tridesetak država, ali status njegovih predstavnika vezan je ipak za status Vatikana.⁷

Delovi suverenih država, pa ni federalne jedinice, po pravilu, nemaju pravo na slanje diplomatskih predstavnika, mada sve zavisi od odredaba nacionalnog ustava. Po ustavima SAD i Švajcarske to pravo ne postoji. Po Ustavu Savezne Republike Jugoslavije (član 7), republike članice mogu u inostranstvu da otvaraju svoja predstavništva, ali ona očigledno nisu diplomatske misije u smislu odredaba Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Za vreme Nemačkog carstva, Bavorska je, na primer, imala svoje posebne diplomatske predstavnike u pojedinim državama, a Ukrajina je pred sam rat spad SSSR-a počela da se koristi ustavnim pravom o otvaranju sopstvenih predstavništava. Međutim, nije u pitanju samo ustavno pravo delova jedne države da šalju svoje diplomatske predstavnike, već i pravo države prijema da primi ili ne primi takve predstavnike (s obzirom na to da delovi tih država, odnosno federalne jedinice nemaju međunarodnopravni subjektivitet i da

⁶ Oppenheim's International Law, Ninth Edition, vol. I, parts 2 to 4, str. 1056–57.

⁷ Podrobnije o diplomatskim predstavnicima Malteškog viteškog reda: Filip Turčinović, *Specifičnost međunarodnog pravnog subjektiviteta Malteškog viteškog reda*, „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo”, broj 3/1994, str. 501–511.

su diplomatski već predstavljene kroz diplomatsku misiju države kojoj pripadaju).

Razmatrajući pravo poslanstva, poznati britanski i svetski stručnjak za međunarodno pravo, Jan Branli, s pravom zaključuje da „ne postoji pravo poslanstva u opštem međunarodnom pravu, mada sve nezavisne države imaju svojstvo da uspostave diplomatske odnose, ali uz uzajamnu saglasnost koja može da bude izražena potpuno neformalno”. On izvlači i drugi interesantan zaključak o odnosu priznanja država i uspostavljanja diplomatskih odnosa: dok je priznanje preduslov za uspostavljanje i održavanje diplomatskih odnosa, uspostavljanje diplomatskih odnosa nije nužna posledica priznanja. Pošto pored država i međunarodne (vladine) organizacije imaju međunarodnopravni subjektivitet, pitanje je da li i one imaju pravo na poslanstvo. Na ovo pitanje ne bi moglo da se odgovori negativno, iako međunarodne organizacije ne šalju i ne primaju diplomatske predstavnike u vidu „klasičnih” diplomatskih misija predviđenih Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Međutim, međunarodne organizacije (bar one veće i značajnije, čiji osnovni akti to predviđaju) imaju i aktivno i pasivno pravo poslanstva, jer primaju diplomatske predstavnike država (stalne misije pri međunarodnim organizacijama), kao i predstavnike odgovarajućih međunarodnih organizacija (takođe kroz stalne misije), a istovremeno šalju svoje stalne misije, i kako u pojedine države, tako i u međunarodne organizacije.

Klase i rang diplomatskog predstavnika

Od početka XIX veka prihvaćena je podela stalnih diplomatskih predstavnika na više klasa. Podela na klase prema kojima se određuje rang diplomatskih predstavnika, posledica je nastojanja država (preciznije rečeno, vladara) da svoj politički ugled i prvenstvo izražavaju i kroz priznavanje prvenstva njihovim predstavnicima. U tom smislu diplomatskim predstavnicima (ranije mnogo više, sada izuzetno) davali su se zvučni i pompezni nazivi. U doktrini se navode mnogi primeri rivalstva na dvorovima u vezi sa rangom diplomatskih predstavnika, posebno između Engleske, Francuske, Španije i Nemačke. Ta orijentacija je već ublažena na Bečkom kongresu 1815. godine. Bečki pravilnik iz 1815. poznaje tri klase diplomatskih predstavnika: ambasadore, odnosno papske legatske i nuncije, poslanike i druga lica akreditovana kod suverena i opravne poslove. Ahenski sporazum od 1818. godine meo je između klase poslanika i opravne poslove posebnu klasu ministara-rezidenata. Ta se klasa diplomatskih predstavnika postepeno napuštala, a s potpunom dekolonizacijom i prestankom zavisnosti pojedinih teritorija i naroda od strane metropola potpuno je iščezla u praksi.

⁸ Jan Brownlie, *Principles of Public International Law*, Fourth Edition, Oxford, str. 347–348.

Bečka konvencija od 1961. godine potvrđuje postojanje tri klase diplomatskih predstavnika i za sve te klase koristi opšti naziv – „šef misije”. To je lice koje je „država odašiljanja ovlastila da deluje u tom svojstvu”. Prema ovoj konvenciji, tri klase šefova diplomatskog predstavnništva, odnosno misija jesu:

1. ambasadori ili nunciji akreditovani kod šefova država i drugi šefovi misija odgovarajućeg ranga;
2. poslanici, ministri ili internunciji akreditovani takođe kod šefova država, i
3. otpravnici poslova akreditovani kod ministra inostranih poslova.

Prva klasa šefova diplomatskih misija po Bečkoj konvenciji, kao što je navedeno, pored ambasadora i papških nuncija, navodi i „druge šefove misija odgovarajućeg ranga”. Formulacija je ušla u tekst Bečke konvencije posle značajnih rasprava koje su se na kodifikacionoj konferenciji vodile povodom amandmana Velike Britanije i Francuske. Naime, praksa je Velike Britanije da u međusobnim diplomatskim odnosima sa državama članicama Britanskog komonvelta razmenjuje diplomatske predstavnike sa nazivom „visokog komesara”. Pošto su i države Frankofske zajednice država takođe imale praksu da svoje diplomatske predstavnike u međusobnim odnosima nazivaju „visokim predstavnicima”, to su delegacije Velike Britanije i Francuske insistirale da se i ovi nazivi unesu u Bečku konvenciju, uz naziv ambasadora i papškog nuncija. Predstavnici Sovjetskog Saveza i još nekoliko država zastupali su stav da je naziv ambasador opšti naziv, a da niko ne sprečava državu koje to žele da upotrebljavaju posebne nazive za svoje diplomatske predstavnike. Tako je došlo do kompromisa: da se ne pominju visoki komesari i visoki predstavnici, već da se izrazom „i drugi šefovi misija odgovarajućeg ranga” pokriju sve situacije kada države koriste posebne nazive za šefove svojih diplomatskih misija (što se odnosi i na druge slične slučajeve, kao što su šefovi tzv. narodnih biroa Libije).

Za vreme pripreme nacrtu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima bilo je veoma živih rasprava, kako među članovima Komisije UN za međunarodno pravo, tako i među predstavnicima pojedinih država o tome da li se opredeliti za tri klase šefova diplomatskih predstavnništava ili, saglasno principu suverene jednakosti država, ustanoviti jedinstvenu klasu šefova diplomatskih predstavnništava. Vlada Švajcarske, u svojim komentarima na nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, izrazila je stav da nema razloga za dalje zadržavanje klase poslanika, ne samo zbog toga što je to odraz neravnopravnosti država, već i zbog podsticanja procesa ukidanja ove klase.⁹ Vlada Kraljevine Švedske iznela je skoro istovetan stav protiv za-

⁹ Report of the International Law Commission concerning the work of its tenth session 20 April – 6 July 1958, General Assembly Official Records, Thirtieth Session, Supplement No 9, A/3859, New York 1958, Anex Comments by Governments on the draft articles concerning diplomatic intercourse and immunities adopted by the International Law Commission at its ninth session in 1957 (A/3623, para 16) – A/CN.4/114, str. 52.

državanja klase poslanika: predložila je brisanje odredbe o poslanicima, u skladu sa ravnopravnošću država i tendencijom ukidanja ove klase šefova misija. Švedska vlada smatra da „danas nema nikakvih razloga za držanje dve klase predstavnika akreditovanih kod šefa države”.¹⁰ Jugoslovenska vlada nije bila tako izričita u pitanju opstanka klase poslanika. Ona je izrazila stav da bi „Komisija trebalo da razmotri pitanje ukidanja klase poslanika”. Po mišljenju jugoslovenske vlade, ako ostanu tri klase šefova misija, treba naglasiti u komentaru da ta klasifikacija nije u suprotnosti sa priznanjem suverenosti i jednakosti država u skladu sa Poveljom UN, pošto ona ne lišava države prava da razmene one klase diplomatskih agenata za koje su se složile. To je poželjnije, kako se naglašava u jugoslovenskom komentaru, nego da razlikovanje diplomatskih agenata dovede do konačne neravnopravnosti u pogledu protokola, a ponekad takođe u suštinskoj neravnopravnosti ako se tako mnogo važnosti pridaje odredbama protokola. I Vlada Čilea predložila je da se briše klasa otpravnika poslova kao šefa misije, jer „oni uopšte ne postoje u praksi”.¹²

U Komisiji UN za međunarodno pravo čula su se takođe kritička mišljenja o postojanju više klasa šefova diplomatskih misija. Milan Bartoš je insistirao da se stalno zalagao za dve klase šefova misija: one akreditovane kod šefa države i one akreditovane kod ministra inostranih poslova. Po njemu, bilo kakve razlike u statusu dve klase šefova misija akreditovanih kod šefa države vredaju princip jednakosti država ustanovljen Poveljom Ujedinjenih nacija.¹³ P. Nervo (Meksiko) zastupao je isto gledište, naglašavajući da pošto klasa na koju su naimenovani šefovi misija nema nikakvog uticaja na njihovu jednakost, bilo bi logičnije da postoje samo dve klase: ambasadori i otpravnici poslova.¹⁴ Tunkin (SSSR) bio je istog mišljenja. Smatrao je da su po starom konceptu privilegije i imuniteti bili vezivani za ambasadora. Po novom konceptu, diplomatsko predstavljanje (predstavnništvo) jeste jedna institucija, kojoj su ambasadori samo šefovi.¹⁵ Bilo je potrebno mnogo rasprave, kako među članovima Komisije za međunarodno pravo, tako i među predstavnicima država učesnicima na Bečkoj konferenciji da se prevaziđe teza o posebnom statusu ambasadora kao najvišim predstavniku svog suverena kod suverena druge države konačno stavi ad akta. Holandija je, na primer, zastupala gledište da ambasadori imaju privilegovano pravo pristupa šefu države.¹⁶ J. Zourek (Čehoslovačka), koji je ovo pitanje šire proučavao,

¹⁰ Isto, str. 49.

¹¹ Isto, str. 60.

¹² Isto, str. 37.

¹³ Yearbook of the International Law Commission 1958, vol. I, Summary Records of the Tenth Session 28, 4. – 4. 7. 1958, A/CN.4/Ser. A/1958, str. 118.

¹⁴ Isto, str. 118.

¹⁵ Isto, str. 119.

¹⁶ A/CN.4/114.

ukazao je na to da pravo pristupa šefu države, koje je ranije postojalo za ambasadore, više ne postoji. Svi šefovi diplomatskih misija u istom su položaju i mogu tražiti da budu primljeni kod šefa države, po pravilu, preko ministra inostranih poslova. Ekskluzivne prerogative prijema kod šefa države koje su velike sile ranije zahtjevale za svoje ambasadore kao predstavnike suverena nestale su sa odumiranjem apsolutnih monarhija i diplomatska praksa ne pravi više nikakvu razliku između klase šefa misija od kojih svi predstavljaju državu imenovanja na potpuno istom stepenu. Prema tome, ambasadori sada nemaju nikakvo ekskluzivno pravo koje ne bi pripadalo i drugim šefovima misija.¹⁷ Dž. Ficomoris (V. Britanija) tvrdilo je da ne može sa mnogo sigurnosti da se govori o postojanju prava na pristup šefu države, ali da je nesporno to da je ono u prošlosti postojalo. Ono se zasnivalo na konceptu ambasadora kao predstavnika suverena. Čak i tada, po njemu, bilo je „racionalno“ i sa taktikom korišćeno. Sada, u bilo kom ozbiljnijem pitanju, šef misije može zatražiti razgovor sa šefom države, mada je normalno da će prvo tražiti susret sa ministrom inostranih poslova. Ficomoris je navodio Satou koji takođe tvrdi da ambasador, po pravilu, opšti sa ministrom inostranih poslova i deluje u odnosu na njega, iako bi bio sklon da se složi sa J. Fransoom (Holandija) da pravo na pristup postoji, ali se malo koristi.¹⁸ K. Jokota (Japan) istakao je da nije u skladu sa savremenim razvojem diplomatskih odnosa da se ambasadoru daju specijalne privilegije. Savremena tendencija je jednak tretman ambasadora i poslanika. U praksi, ambasadori stvarno ne uživaju nikakvo pravo pristupa šefu države. Ako bi to pravo postojalo, šefovi država imali bi obavezu da prime ambasadore koji to žele, ali ta obaveza ne postoji.¹⁹

Bečka konferencija o diplomatskim odnosima konačno nije prihvatila nikakvu odredbu o ovom pravu, kako ambasadora, tako i načelno svih klasa šefova misija. Države međusobno određuju kojoj će klasi pripadati šefovi njihovih diplomatskih misija, jer se prilikom uspostavljanja diplomatskih odnosa i otvaranja diplomatskih misija vodi računa o načelu simetrije (neobičajeno je da jedna država u drugoj ima ambasadora kao šefa misije, a druga opunomoćenog ministra, odnosno poslanika, odnosno da jedna ima ambasadu, a druga poslanstvo). Sjedinjene Američke Države u svom komentaru na nacrt Bečke konvencije ističu da država prijema i država imenovanja ne moraju da budu zastupljene šefovima diplomatskih misija iste klase. Jedna može da bude zastupljena ambasadorom, a druga poslanikom ili otpравниkom poslova.²⁰ Vlada Velike Britanije, u svom komentaru na nacrt

¹⁷ Yearbook of the International Law Commission 1959, vol. II, Summary Records of the eleventh session, 20. April – 26. June 1959, A/CN.4/Ser. A/159, str. 122.

¹⁸ Isto, str. 123.

¹⁹ Isto, str. 124.

²⁰ Report of the International Law Commission 1958, cit. Anex, str. 57.

Konvencije govori o „međusobnom dogovoru o nivou diplomatskih predstavnika u jednoj i drugoj presionici“.²¹

Međutim, svaka država može da umesto ambasadora, odnosno poslanika kao šefa misije odredi otpравниka poslova, pri čemu se simetrija misija uopšte ne menja, pošto misije obeju država imaju rang ambasada. Inače, u praksi nije redak slučaj da jedna država otvori diplomatsku misiju na teritoriji druge države, a da druga država ne koristi to svoje pravo (obično iz finansijskih razloga), te obično ovlasti svoju diplomatsku misiju u trećoj državi (ili čak akredituje ambasadora sa sedištem u trećoj državi) da održava kontakt sa organima države u kojoj nema misiju.

Prilikom pripreme nacrtu teksta Konvencije o diplomatskim odnosima, a kasnije i na samoj Bečkoj konferenciji, bilo je dosta rasprave o tome da li među klase šefova diplomatskih misija treba i dalje ubrajati poslanike, odnosno opunomoćene ministre, s obzirom na to da je posle Drugog svetskog rata broj poslanstava država u svetu spao na minimum, sa tendencijom daljeg opadanja i nestanka. Učesnici Bečke konferencije ipak su rešili da klasu poslanika i dalje ostave, a da prepuste vremenu da potpuno izbriše ustanovu poslanstva, što je, može se reći, praktično i učinjeno. Jugoslavija je, na primer, šezdesetih godina dvadesetog veka imala poslednja poslanstva u Izraelu i Albaniji, s tim što je prvo zatvoreno prekidom diplomatskih odnosa, a drugo podignuto na stepen ambasade. Interesantno je to da su i autori jugoslovenskog Zakona o vršenju inostranih poslova iz nadležnosti saveznih organa uprave 1981. godine ostavili instituciju poslanstva, iako u to vreme Jugoslavija nije imala nijedno poslanstvo. Konačno, Zakonom o inostranim poslovima od 4. decembra 1998. godine, Jugoslavija je ukinula ustanovu poslanstva, određujući da su diplomatske misije Savezne Republike Jugoslavije u inostranstvu samo ambasade i stalne misije pri međunarodnim organizacijama.

Vatikan je takođe uklinuo u praksi drugu klasu svojih predstavnika u rangu poslanika – internuncije, uvodeći u nekatoličkim državama i u onim koje ne prihvataju automatsko pravo predstavnika Svete stolice kao doajena diplomatskog kora klasu pramunicija, koji su po rangu, kao i nunciji, izjednačeni sa ambasadorima. Takvog predstavnika Vatikan ima ne samo u Jugoslaviji, već i u tridesetak država, između ostalog i u SAD i Velikoj Britaniji. Oni, takođe, budući da imaju rang ravan ambasadoru, mogu da budu doajeni diplomatskog kora, ali ne automatski, kao što je običaj u katoličkim zemljama, već na osnovu svog *prezansa* (dužine staža u funkciji šefa diplomatske misije). Tako je papski pronuncije skoro sve vreme jugoslovenske krize u Saveznoj Republici Jugoslaviji, s obzirom na to da je imao najduži staž kao šef misije u Beogradu, bio doajen diplomatskog kora.

²¹ Isto, str. 54.

Posle Drugog svetskog rata bilo je tendencija da se izjednače sve klase šefova diplomatskih misija, bez obzira na to kakav naziv oni imaju (predlozi latinoameričkih država i Sovjetskog Saveza). Sovjetski Savez, posle Oktobarske revolucije, ukinuo je sve postojeće klase diplomatskih predstavnika i uveo je jedinstvenu klasu „opunomoćenog predstavnika“ (*polnomočnij predstavitelj*), koja je izazvala dosta zabune u pojedinim svetskim prestolicama gde su takvi predstavnici bili akreditovani. Vlade država nenakonjenih prvoj zemlji Sovjeta rangirale su ih često u drugu klasu – klasu poslanika, što je vodilo njihovom pogoršanom *prezeansu* i diskriminaciji u odnosu na ambasadore, što je sve doprinelo da SSSR 1941. godine ponovo vrati uobičajene klase šefova diplomatskih predstavnika.

Za vreme postojanja Nemačke Demokratske Republike (Istočne Nemačke), s obzirom na zvaničnu tezu Savezne Republike Nemačke o jedinstvenoj Nemačkoj, u odnosima između dveju nemačkih država nisu uspostavljene ambasade, odnosno klasične diplomatske misije već tzv. stalna predstavništva na čelu sa stalnim predstavnicima (u rangu ambasadora).

Libija je pre više od jedne decenije ukinula ambasade, i umesto njih kao diplomatske misije uvela tzv. narodne biroe na čelu sa sekretarima biroa. Većina zemalja, posle dužih oklevanja, prihvatila je sekretare narodnih biroa kao ambasadore, ali je bilo i država koje su ih rangirale kao poslanike.

Države Komonvelta već godinama imaju poseban sistem uzajamnih diplomatskih predstavništava, na čelu sa tzv. visokim komesarima. U početku tim komesarima nisu izdavana akreditivna pisma, s obzirom na stav Velike Britanije da je britanski kralj šef zajedničke države, što je imalo za posledicu da visoki komesari u državama Komonvelta nisu mogli da postanu ni doajeni diplomatskog kora. Međutim, posle intervencija Indije, Kanade i još nekoliko članica Komonvelta, ustanovljena je praksa izdavanja akreditiva skoro u svim članicama Komonvelta, uključujući i Veliku Britaniju, koja ih je potpuno izravnala sa položajem ambasadora.

Posle Drugog svetskog rata, izvesni pokreti za nacionalno oslobodjenje pridaju veliki značaj uspostavljanju odnosa, kako sa pojedinim državama, tako i sa međunarodnim organizacijama. Te misije imaju različite nazive, kao i različit tretman u pojedinim državama (palestinske i druge misije).

Na osnovu svega izloženog može se zaključiti da postoje tri klase diplomatskih predstavnika, odnosno šefova diplomatskih misija (ambasadori, poslanici i otpravnici poslova), ali samo dva ranga, odnosno stepena diplomatskih predstavništava (ambasade i poslanstva), od kojih je jedan skoro potpuno iščezao u praksi (poslanstva), označujući na taj način i simbolično princip jednakosti država, koji dugo vremena čak ni formalno nije postojao (tolerisanjem u dužem vremenskom periodu pravila da samo velike i moćne države mogu da imaju ambasade, odnosno ambasadore, a manje samo drugi stepen misija – poslanstva i poslanike na njihovom čelu).

Otpravnik poslova (ad interim)

Od otpravnika poslova koji je određen i akreditovan kao šef misije (en pied) treba razlikovati otpravnika poslova *ad interim*. To je obično diplomatski službenik sa najvišim rangom u misiji koji privremeno deluje kao šef misije u slučaju da mesto šefa misije nije popunjeno ili ako je šef misije sprečen da to čini (privremena odsutnost iz zemlje prijema, odmor, bolest i sl.). Prema pravilu običajnog prava, koje je prihvatila i Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, ime otpravnika poslova *ad interim* šef misije saopštava ministarstvu inostranih poslova (ili nekom drugom, za to određenom organu), a u slučaju njegove sprečenosti – ministar inostranih poslova države koja akredituje. Osim ove dvojice starešina niko nije ovlašćen da određuje, odnosno saopštava ministarstvu inostranih poslova teritorijalne države ime otpravnika poslova *ad interim* (u praksi se veoma često čine greške što najstariji diplomatski službenik misije ponekada notom obaveštava o postavljenu otpravnika poslova *ad interim*, što je nepravilno i, po pravilu, neprihvatljivo).

Pre usvajanja Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, postojao je običaj da se u odsustvu bilo kog diplomate u odnosnoj misiji mogao postaviti „otpravnik poslova“ iz redova administrativno-tehničkog osoblja misije, s tim što on nije bio punopravni otpravnik poslova (*chargé d'affaires*), već tzv. *chargé des affaires*. Bečka konvencija (član 19. stav 2) postavlja novo, izmenjeno pravilo: u slučaju da u državi kod koje se akredituje nema nijednog člana diplomatskog osoblja, država koja akredituje može, uz saglasnost države kod koje se akredituje, odrediti nekog člana administrativnog i tehničkog osoblja da upravlja tekućim administrativnim poslovima misije. Prema tome, ovlašćenja takvog jednog „otpravnika poslova“ svode se na tekuće administrativne poslove misije. Postavljanje takvog službenika je samo privremeno rešenje koje se praktikuje do dolaska šefa misije ili postavljanja, odnosno premeštaja člana diplomatskog osoblja koji bi preuzeo ulogu otpravnika poslova ili je znak manifestovanja teškog poremećaja diplomatskih odnosa, koji se formalno ne prekidaju i diplomatska misija ne zatvara, ali se njena delatnost, a time i stvarni diplomatski odnosi sa državom kod koje se akredituje, stavlja u stanje „zamrzavanja“. To ponekad može da znači i poslednju fazu pred prekid diplomatskih odnosa i zatvaranje diplomatske misije.

Inače, u Komisiji Ujedinjenih nacija za međunarodno pravo, prilikom izrade nacrtu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima dosta detaljno je razmatrana situacija diplomatskih predstavništava u kojima radi samo jedan diplomat, odnosno koja ostaju izvesno vreme samo sa članom administrativno-tehničkog osoblja. Upravo Vlada Danske postavila je pitanje diplomatskih predstavništava koja ostaju bez diplomatskog osoblja, predlažući da

se u tom slučaju administrativni službenik prihvatiti kao lice koje otpravlja poslove misije (*chargé d'affaires*). M. Bartoš je pomenuto slučaj jugoslovenske ambasade u Lisabonu, kada je jugoslovensko ministarstvo inostranih poslova za otpравника poslova postavilo jedino postojećeg člana administrativnog osoblja, što je portugalska strana odbila. Na kraju je dogovoreno da se diplomatski odnosi između Jugoslavije i Portugala odvijaju preko njihovih ambasada u Parizu. Padiljo Nervo (Meksiko) govorio je o praksi država da u tom slučaju države obično članu administrativnog osoblja („kancelarar“) poveravaju vođenje arhive ili obaveštavaju državu prijema o tome da je neko od postojećih članova administrativnog osoblja namenovan za sekretara sa diplomatskim rangom, čime omogućuju da postane otpравnik poslova *ad interim*. M. Bartoš je izneo zanimljiv slučaj iz srpske diplomatske prakse: za vreme Prvog svetskog rata, 1916. godine, francusko ministarstvo inostranih poslova savetovalo je Vladi Srbije da u svim diplomatskim predstavništvima u kojima je imalo samo po jednog diplomatu, „kancelarima“ dâ diplomatski rang, kako bi u slučaju smrti ili nesposobnosti otpравnika poslova mogli da nastavte funkcionisanje predstavništva. A. Ferdroš (Austrija) izneo je da i Austrija ima dosta diplomatskih predstavništava samo sa jednim diplomatskim funkcionerom i kancelarom, tako da se sve komunikacije, u odsustvu diplomate, adresiraju na kancelara.²²

Pojedine države, uključujući i Jugoslaviju, imaju praksu da u slučaju finansijskih poteškoća i s ciljem štednje unesto ambasadora kao šefa misije, postavljaju za izvesno vreme otpравnike poslova ili, još češće, otpравnike poslova *ad interim*, što kod organa države kod koje se akredituje stvara utisak nezadovoljstva ili ignorisanja i može ponekada da ozbiljno opteriti međusobne političke odnose. Zbog toga je preporučljivo da se otpравnici poslova kao šefovi diplomatskih misija postavljaju samo tamo gde postoji potreba da se manifestuje nezadovoljstvo, odnosno pogoršanje odnosa, a da se potreba za smanjenjem plata i finansijskom štednjom rešava na taj način što će se, kako to rade mnoge države, postavljati formalno za ambasadore i ljudi sa niže lestvice hijerarhije (opunomoćeni ministri ili čak saveznici) čiji lični dohoci ne moraju da budu ravnih nominalnom ličnom dohotku ambasadora. Na taj način se politički odnosi između dve države čuvaju od nepotrebnih potresa koje može da izazove postavljanje otpравnika poslova kao šefa misije, a šefu diplomatske misije omogućuju maksimalni uslovi za njegovu delatnost. Jer, razlika između ambasadora i otpравnika poslova kao šefa misije nije samo u putkom *prezencsu* (koji takode nije samo formalna stvar), već i u činjenici, koju svakodnevno potvrđuje praksa mnogih država, da otpравnici poslova (ne samo oni *ad interim*, nego i oni koji više funkciju stalnog šefa misije) imaju mnogo manji i ograničeniji pristup organima države prijema

²² Yearbook of the International Law Commission 1958, vol. I, Summary Records of the Tenth Session 28. 4. — 4. 7. 1958, A/CN.4/Ser. A/1958, str. 116–117.

nego što to imaju akreditovani ambasadori. Zbog toga je, u slučaju da formalno ne može da se odredi ambasador, mnogo uputnije ići na privremenog šefa misije — otpравnika poslova *ad interim*, nego postavljati šefa diplomatske misije u rang u otpравnika poslova i time manifestovati niži nivo diplomatskih odnosa (osim, razumljivo, u slučajevima kada se želi da se to isključivo naglasi i ovakvim činom).

Inače, podela šefova misija na klase ne utiče na njihova formalna ovlašćenja zastupanja, niti na prava i povlastice, osim prava prvenstva (*prezencsa*), etikcije i ceremonijala vezanog za *prezencs*.

Prezencs

Red prvenstva (*prezencs*) šefova diplomatskih misija određuje se prema klasi kojoj pripadaju, a unutar svake klase prema danu i satu kada su preuzeli svoje funkcije u državi kod koje se akredituju, Bečka konvencija potvrdila je pravilo, zasnovano na suverenoj jednakosti država, prihvaćeno još na Bečkom kongresu 1815, posle niza nemilih slučajeva borbe za prvenstvo evropskih dvorova, odnosno njihovih predstavnika.²³ Prema određivanju člana 13. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, smatra se da je šef misije preuzeo svoje funkcije u državi kod koje se akredituje čim podnese akreditivna pisma ili čim notifikuje svoji dolazak i podnese kopije svojih akreditivnih pisama ministarstvu inostranih poslova ili nekom drugom ministarstvu prema važećoj praksi u državi kod koje se akredituje, koja se mora primenjivati na jedinstven način. To znači da država kod koje se akredituje mora da se odluči za jedan od navedenih kriterijuma — dan predaje akreditivnih pisama ili dan notifikacije i predaje kopije akreditivnih pisama. Bečka konvencija takode propisuje da se redosled podnošenja akreditivnih pisama ili kopija tih pisama određuje prema danu i času dolaska šefa misije.

U Saveznoj Republici Jugoslaviji preuzimanje dužnosti šefa misije nastaje predajom akreditivnih pisama predsedniku SRJ. Akreditivi se predaju prema redosledu dolaska šefova misija u Beograd. Međutim, šef misije koji je predao kopije akreditivnih pisama može da obavija službene funkcije dok čeka na predaju akreditivnih pisama.

Diplomatska istorija, pa i doskorašnja, beleži više primera ignorisanja, odnosno nepoštovanja ovog starog običajnog pravila u pojedinim državama, kada se ne samo stvarni položaj diplomatskih predstavnika pojedinih država, već i njihov *prezencs* prilagođavao političkim potrebama i interesima (slučaj

²³ U Londonu je, na primer, 1768. godine došlo do dvoboja između ruskog ambasadora Čeriniševa i francuskog ambasadora Setle-Lomona. Čerinišev je seo na jednoj svečanosti desno od ambasadora nemackog cara, Francuski ambasador, prelećući na mesto pored nemackog ambasadora, vešto se uvukao između njega i Čeriniševa. To je poslužilo kao povod za dvoboj u kome je ruski ambasador platio glavom. M. Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga, str. 397.

predstavnik SSSR-a tridesetih godina dvadesetog veka u Kini i još u nekim državama, *prezeans* predstavnik Jugoslavije u Sovjetskom Savezu i drugim istočnoevropskim zemljama posle rezolucije Informbira i sl). U Belgiji je pravilo da šef misije preuzima funkciju predajom akreditiva šefu države. Ako je šef države duže odsutan, bolean ili iz drugih razloga sprečen da primi akreditivne, instruiše ministra inostranih poslova da primi akreditivne, kako ne bi bilo nepotrebnog zaostajanja u preuzimanju dužnosti novog šefa diplomatske misije. U Sjedinjenim Američkim Državama posle predaje kopija akreditiva državnim sekretaru, šef misije može da vrši sve funkcije.²⁴

U pogledu određivanja *prezeansa*, postoje još neka pravila relevantna za pojedine slučajeve. Tako, obnova akreditiva šefu diplomatske misije od strane države koja akredituje zbog ustavnih promena u toj državi (promena oblika vladavine, šefa države i sl.) ne utiče na red prvenstva koji odnosni diplomatski predstavnik već ima, ukoliko je u pitanju ista klasa. Međutim, ako je u pitanju podizanje ili eventualno sniženje ranga, odnosno klase (promena poslanik ili otpravnik poslova postaje ambasador ili obratno), šef misije dobija novi *prezeans*. Kod imenovanja jednog lica za diplomatskog predstavnika u više država, moguće je da u jednoj državi bude ambasador, a u drugoj poslanik ili čak otpravnik poslova, što se u praksi izbegava, ali nije isključivo. Slična situacija može nastati i kada jedno lice bude akreditovano od više država u jednoj državi, i to u raznim klasama i na različite datume. Po pravilu, u državi kod koje se akredituje, on zadržava *prezeans* po najvišoj klasi, zavisno od datuma akreditovanja, odnosno dolaska u tu klasu.

Diplomatski kor

Šefovi diplomatskih misija akreditovani u jednoj državi sačinjavaju diplomatski kor. Diplomatski kor ima svoje unutarnje aktivnosti na razvijanju društvenih veza među svojim članovima i poboljšanju tih veza sa državom kod koje se akredituje, ali veoma često nastupa kao celina prema organima države kod koje se akredituje, kako u ceremonijalnim prilikama (dočecima, svečanosti, žalosti, prijemi, inauguracije državnika države u kojoj se akredituje i sl.), tako i u slučajevima zajedničkog demarša prema državi prijema, kako u pogledu položaja diplomata u njoj (pre svega, imuniteti i privilegije), tako i u slučaju pojedinih zajedničkih demarša prema pojedinim političkim potezima vlasti države prijema (što je sve ređe, s obzirom na to da je veoma teško sve članove diplomatskog kora svesti na zajednički politički imenitelj). U slučaju profesionalnih interesa diplomata u državi kod koje se akredituje, diplomatski kor se pojavljuje kao nosilac i predstavnik zajedničkih interesa svih diplomata i u toj funkciji i deluje prema njenim organima. Na čelu diplomatskog kora stoji doajen koji je, po pravilu, nastariji po rang

²⁴ Report of the International Law Commission 1958, cit. Anex, str. 57.

šef diplomatske misije, odnosno prvi po *prezeansu*. Međutim, ima i odsutpanja od tog pravila. U katoličkim zemljama, automatski, *ex officio* doajen diplomatskog kora uvek je papski nuncije, odnosno predstavnik Vatikana. Na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima 1961. bilo je postavljeno pitanje da li u budućoj konvenciji i dalje treba ostaviti prvenstvo koje su predstavnici Svete stolice (Vatikana) imali u pojedinim državama ili se zadovoljiti postavljanjem jedinstvenog pravila o rang u pojedinim državama ili se zadnja. Kompromis je nađen u formulaciji člana 16, prema kome šefovi misija „dobijaju rang u svakoj klasi prema danu i času preuzimanja funkcija shodno članu 13.“ Istovremeno, ističe se da „ovaj član ne dira u običaje koje su ili koje će usvojiti država kod koje se akredituje u pogledu *prezeansa* predstavnika Svete stolice“. Tako je ostavljeno državama da odluče da li će prieventualno uvesti automatski položaj doajena diplomatskog kora. Prime-njujući ova pravila, nešto više od trećine država koje imaju diplomatske odnose sa Vatikanom prihvatilo je, odnosno nastavilo praksu da njegovom predstavniku – nunciju *ex officio* dâ mesto doajena diplomatskog kora, dok u osamdesetak država, gde je Vatikan zastupljen pronuncijem, to pravo auto-matskog prvenstva predstavnik Vatikana ne postoji.

Slično pravo prvenstva u diplomatskom koru obezbeđivale su i bivše kolonijalne sile prema nekadašnjim kolonijama. Tako je Irak prilikom sticanja nezavisnosti priznao Velikoj Britaniji položaj doajena diplomatskog kora. Britanija je takav položaj stekla 1936. godine i u ugovoru sa Egiptom, koji je Egipat kasnije otkazao. Ovakav položaj obezbedila je i Francuska u svojim bivšim kolonijama. Poznati belgijski profesor diplomatskog prava Žan Salmon tvrdi da su francuski ambasadori 1968. godine bili doajeni diplomatskog kora u trinaest afričkih država.²⁵

Na isti način određuje se red prvenstva (*prezeans*) i između diplomatskih predstavnika druge i treće klase (poslanika, ukoliko postoje i otpravnik poslova). To znači da viša klasa uvek ima prednost nad nižom, bez obzira na datum stupanja na dužnost, a u okviru iste klase odlučujući i jedini kriterijum je datum stupanja na dužnost. Privremeni otpravnici poslova (*ad interim*) dolaze tek iza otpravnika poslova – šefova predstavništva (u literaturi i praksi često nazvanih stalni otpravnici poslova ili en pied). Među privremenim otpravnicima poslova red prvenstva određuje se prema datumu notifikacije privremenog preuzimanja dužnosti. Istim redom ide i red prvenstva bračnih drugova diplomatskih predstavnika. Malo je složenija situacija kada je diplomatski predstavnik žena. Mesto njenog supruga je, po pravilu, isto kao kad bi se radilo o supruzi, ali se često, iz kurtoazije, njemu daje mesto iza supruga svih šefova diplomatskih misija.

²⁵ Jean Salmon, *Mamiet de Droit Diplomatique*, Bruxelles, 1994, str. 101.

Postoji diplomatski kor u užem i u širem smislu. U užem smislu, njegova čine samo šefovi diplomatskih misija u jednoj prestonici, bez obzira na svoju klasu. U širem smislu, diplomatski kor čine svi članovi diplomatskog osoblja, odnosno svi članovi diplomatskih misija sa diplomatskim svojstvom, upisani u tom svojstvu u diplomatsku listu ministarstva inostranih poslova države kod koje se akredituje. Uz članove diplomatskog kora priključuju se i članovi njihovih porodica, koji uživaju diplomatske imunitete i privilegije.

Diplomatski kor nije pravno lice, ali veoma često može kolektivno da istupa, posebno pred vlastima države kod koje se akredituje. Može ponekada da ima i posebne funkcije u pojedinim oblastima, što isključivo zavisi od međunarodnih ugovora, kao što je slučaj u oblasti mirnog rešavanja sporova, gde članovi diplomatskog kora u Hagu iz država ugovornica Haške konvencije o mirnom rešavanju sporova iz 1899, odnosno 1907. godine istovremeno čine Administrativni savet Stalnog arbitražnog suda. Prilikom pripreme nacra Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, Italija je predložila posebnu odredbu o diplomatskom koru i njegovom dojenu (A/CN.4/114/Add.3). Predlog je izazvao veoma živu raspravu u Komisiji UN za međunarodno pravo. Jedan od prvih članova Komisije koji se suprotstavio tom predlogu bio je jugoslovenski profesor M. Bartoš. On je svoje suprotstavljanje obrazlagao činjenicom da funkcije diplomatskog kora nisu utvrđene međunarodnim pravom. Ako se italijanski predlog usvoji, tvrdio je Bartoš, nužno je utvrditi ko ili koje telo bi ovelastilo doajena diplomatskog kora da deluje kolektivno i koji bi bili mogući predmeti akcija diplomatskog kora, s obzirom na to da praksa varira od zemlje do zemlje. Po njemu, koncept diplomatskog kora kao posebnog entiteta sa sposobnošću da tumaći i čak svara međunarodnu praksu ne bi trebalo uključivati u Konvenciju. Što se tiče drugog dela italijanskog predloga – o doajenstvu predstavnika Vatikana, M. Bartoš je istakao da je to preživela privilegija koja nema nikakvog opravdanja u objektivnoj teoriji, niti ikakve osnove u doktrini. Takvo lice, kaže Bartoš, predstavlja duhovnu vlast i za laike izgleda nelogično da mu se daje takva privilegija koja bi mogla samo da bude smatrana kao diskriminacija prema religiji, i to jednoj od religija. Po Bartošu, „pitanje nije samo političko, jer priznanje privilegovanog položaja apostolskom nunciju bilo bi direktno suprotno pozitivnom pravu Ujedinjenih nacija”. Bartoš je takođe kritikovao predloženi koncept diplomatskog kora kao skupa šefova diplomatskih predstavnika, isključujući time ostale članove diplomatskog osoblja. J. Žurek (Čehoslovačka), inače autor nacra Bečke konvencije o konzularnim odnosima, takođe se usprotivio italijanskom predlogu o diplomatskom koru, napominjući da „diplomatski kor nije kolektivno telo sa određenom pravnom nadležnošću”. G. Tunkin (SSSR) takođe je istakao da ne vidi potrebu uključivanja odredbe o diplomatskom koru u Konvenciju. Što se tiče predloga

o papskom nunciju, složio se sa Bartošem, ističući da je on „u kontradikciji sa osnovnim principima međunarodnog prava i uistinu je relikv prošlosti”. Dž. Ficomris (V. Britanija) saglasio se sa Bartošem da diplomatski kor, u širem smislu, predstavljaju članovi diplomatskog osoblja svih misija, ali je istakao da bi „bilo teško stavljati primedbe na dugo uspostavljenu praksu da je u nekim zemljama papski nuncije priznat kao doajen”. J. P. Fransoa (Holandija) takođe je bio protiv užeg koncepta diplomatskog kora, ističući da čak i tablice CD potvrđuju da diplomatski kor ne obuhvata samo šefove misija. R. Alfaro (Panama) zastupao je stav da diplomatski kor sačinjavaju samo šefovi misija, što je bio nestalom i stav specijalnog izvestioca, autora nacra Bečke konvencije o diplomatskim odnosima država, A. E. Sandstroma (Švedska). Sandstrom ne prihvata argument da su svi diplomati, ma koga ranga, članovi diplomatskog kora, jer u bilo kojim zajedničkim razmatranjima učestvuju samo šefovi diplomatskih misija. On priznaje da je međunarodna praksa zaista neodređena, ali da „diplomatski kor čini jedan entitet koji ima zajedničke interese i zajedničke privilegije”.²⁶ Kao specijalni izvestilac za nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, A. E. Sandstrom je predložio sledeću odredbu o diplomatskom koru (član 12a. nacra): „Diplomatski kor može staviti do znanja vladi države prijema ma koji događaj ili okolnost koji se tiču kora kao celine. Kada razmatra takvu jednu akciju, diplomatski kor će biti sastavljen od šefova misija. Njegov doajen će delovati kao njegov glasnogovornik (spokesman).

Doajen će biti najstariji šef misije u najvišoj klasi ili, u zemljama gde je ta prerogativa zadržana za Svem stolicu, apostolski nuncije.”

Zbog već pomenutih razlika u gledanju na diplomatski kor kao instituciju, njegov sastav, funkcije i ovlašćenja, u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima izostala je odredba o diplomatskom koru.

Tako vojni atašei spadaju u diplomatski kor u širem smislu, u svim državana strani vojni izaslanici obrazuju takozvani kor vojnih atašea. Doajen kora vojnih atašea je obično vojni ataše koji je najduže u tom svojstvu na dužnosti u državi prijema, bez obzira na njegov čin. Ovo je praksa u mnogim državama, uključujući i Saveznu Republiku Jugoslaviju, jer ona odražava princip ravnopravnosti država. U nekim državama, kao što je Italija, doajen je najstariji po činu vojni ataše. U Francuskoj je doajen onaj vojni ataše, general ili viši oficir koji se najduže nalazi na toj dužnosti u Francuskoj, bez prekida. Kor vojnih atašea ponekad istupa i izdvojeno od opšteg diplomatskog kora, s obzirom na njegovu specifičnost (na primer, u slučajevima predstavljanja novom ministru odbrane države prijema ili u drugim prilikama).²⁷

²⁶ Yearbook of International Law Commission 1958, vol. I, str. 120–122.

²⁷ S. B. Todorović, *Vojni ataše i njegov međunarodnopravni položaj*, Beograd, 1966, str. 19.

Diplomatsko osoblje

Pod diplomatskim osobljem podrazumeva se šef diplomatske misije i „članovi osoblja misije koji imaju diplomatsko svojstvo”, odnosno ona lica koja je država koja akredituje prijavila kao takve, a država prijema ih izričito prihvatala u tom svojstvu i unela u diplomatsku listu, koju obično vodi teritorijalno ministarstvo inostranih poslova. Isto ministarstvo tim licima izdaje posebne legitimacije, na osnovu kojih na teritoriji države prijema dokazuju to svoje svojstvo, koje istovremeno povlači uživanje određenih diplomatskih imuniteta i privilegija. Sva ta lica imaju uobičajena diplomatska zvanja, počev od zvanja izvanrednog i opunomoćenog ambasadora, ambasadora kao člana misije,²⁸ opunomoćenog ministra (ministra savetnika), savetnika, prvog, drugog i trećeg sekretara i atašea kao najmlađeg diplomatskog zvanja. Pripadnici vojne diplomatije, odnosno vojni izaslanici (ili, kako se popularnije zovu, vojni atašei) imaju obično svoja uobičajena vojna zvanja (general, pukovnik, kapetan itd.) uz naziv vojnog, vazduhoplovnog ili pomorskog atašea, u zavisnosti od toga da li predstavljaju vojsku države koja akredituje u celini ili pojedine njene rodove. Manje države, koje obično imaju i manje diplomatske misije, ukoliko u svom okviru imaju i vojna izaslanstva, obično imaju jednog vojnog atašea i eventualno njegovog zamenika, dok veće države najčešće imaju izaslanike za sve važnije rodove vojske.²⁹

Prilikom izrade nacrtu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, kao i za vreme same Bečke konferencije, predmet rasprava bilo je i pitanje da li šef diplomatske misije i članovi diplomatskog osoblja misije mogu da budu imenovani i van kruga državljana države koja akredituje, ili to mogu biti i državljani države prijema ili državljani trećih zemalja. Posle sukoba veoma različitih stavova na ovu temu, prihvaćeno je rešenje u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima da se za diplomatske predstavnike, po pravilu, imenuju državljani države koja akredituje, a da imenovanje stranih državljana bude samo izuzetak, uz određene uslove koji ozbiljno obeshrabraju državu da ovo praktikuju. Naime, za imenovanje državljana države prijema potrebna je i saglasnost države prijema, koju ona u svako doba može da povuče (član 8. Bečke konvencije), a takva lica imaju ograničene imunitete i privilegije u odnosu na diplomatske predstavnike – državljane države imenovanja. Prema Bečkoj konvenciji, država kod koje se akredituje (država prijema) može sebi pridržati isto pravo i u pogledu državljana neke treće države koji nisu i državljani države koja akredituje.

²⁸ U pojedinim većim ambasadama, pored izvanrednog i opunomoćenog ambasadora, može da bude i više lica sa diplomatskim zvanjem ambasadora kao članova diplomatskog osoblja ambasade, koji nemaju svojstvo šefa misije. Njihov red prvenstva je ispred opunomoćenih ministara i ostalih članova diplomatske misije.

²⁹ Bliže o vojnom atašeu: S. B. Đorđević, *Vojni atašei i njegov međunarodnopravni položaj*, Beograd, 1966. i Milan Zečević, *Vojna diplomatija*, Beograd, 1990.

Članove porodice diplomatskog osoblja čine braćni drug i deca (do izvesnog doba starosti, odnosno u zavisnosti od ostalih okolnosti kao što su studije, zaposlenje, izdržavanje i sl.), kao i ostali članovi uže porodice koji sa njim žive u zajedničkom domaćinstvu. Bečka konvencija nije odredila bliže kriterijume za članove porodice, tako da svaka država utvrđuje krug lica koja ulaze u užu porodicu člana misije.

Pored diplomatskog, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, poznaje i svojstvo administrativnog i tehničkog osoblja (tehnički sekretari, računovođe, arhivari, daktilografi, pripadnici službe veze i drugih tehničkih službi, pripadnici unutrašnjeg obezbeđenja i sl.). Pored administrativnog i tehničkog osoblja, koje ima odgovarajuće privilegije i imunitete, poseban položaj imaju članovi poslužnog osoblja diplomatske misije (baštovani, spremačice, kuvari, konobari i sl.). Uz to, postoji posebna kategorija privratne posluge članova diplomatske misije.

Praksa država, pa i doktrina diplomatskog prava, dugo se bave jednim pitanjem vezanim za članove osoblja misije: da li je dopušteno državi kod koje se akredituje da od države imenovanja unapred traži podatke o članovima osoblja misije, kao što se to čini prilikom zahteva za agreman šefa misije. Smatra se da traženje biografije novoimenovanog člana osoblja od strane države kod koje se akredituje nije u skladu sa odredbama Bečke konvencije, posebno sa odredbom člana 7. koji dopušta punu slobodu državi imenovanja da određuje članove osoblja svoje misije, držeći se uslova predviđenih konvencijom.³⁰ Kad je reč o ovom pitanju nije isključen zajednički dogovor dve države o razmeni biografija, odnosno informacija, ali samo na osnovu kurtoazije, a ne kao obaveza iz Bečke konvencije. Autori s pravom ističu da država kod koje se akredituje može preko svojih misija u državama gde je novoimenovani član osoblja imao službu da prikupi odgovarajuće podatke, ukoliko je za njih zainteresovana, a ne da traži od države imenovanja, jer na to nema nikakvo pravo ni po Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, ni po važećem običajnom pravu.

Diplomatski jezik

Mnogo stoleća države su u svom međusobnom opštenju, pa i u opštenju sa diplomatskim predstavnicima stranih država upotrebljavale, po pravilu, latinski jezik. Međutim, počev od vladavine Luja IV u Francuskoj, francuski postaje glavni (i može se reći jedini) diplomatski jezik, kojim su se u svojim međusobnim odnosima služile i države koje su imale engleski ili neki drugi zajednički jezik.³¹ Činjenica je da međunarodno pravno nikada nije bio

³⁰ Vidi Michael Richsteig, *Wiener Uebereinkommen ueber diplomatische und konsularische Beziehungen*, Baden-Baden, 1994, str. 33.

³¹ Istoričari diplomatije beže da se čak i diplomatska korespondencija između Velike Britanije i SAD, na primer, obavljala u to vreme takođe na francuskom jeziku.

određen diplomatski jezik, već je praksa država skoro jednodušno prihvatila u početku latinski, a onda francuski jezik. Čak član 120. Generalnog akta Bečkog kongresa od 1815. godine ističe da činjenica da je francuski jezik isključivo upotrebljen u svim primercima ugovora ne treba da bude presedan za budućnost i da svaka sila zadržava za sebe pravo da prihvati, u budućim pregovorima i konvencijama, jezik koji je prethodno koristila u svojim diplomatskim odnosima. Već na Mirovnoj konferenciji u Parizu, posle Prvog svetskog rata 1919. godine, francuski i engleski jezik dobijaju istovetan status, da bi Povelja Ujedinjenih nacija bila na pet verodostojnih jezika UN (engleski, francuski, ruski, kineski i španski). Svih pet jezika zvanični su jezici u organima Ujedinjenih nacija (osim Međunarodnog suda pravde, čiji su zvanični jezici samo engleski i francuski, ali mogu da budu korišćeni i drugi jezici). Radni jezici Ujedinjenih nacija prvih godina bili su samo francuski i engleski, da bi kasnije status radnog jezika dobila i ostala tri zvanična jezika. Od 1973. godine i arapski je uvršten u zvanične i radne jezike Generalne skupštine UN i njenih komiteta. I većina ostalih međunarodnih organizacija za rad svojih organa i međunarodne konferencije koje sazivaju koriste takođe ove jezike. Razumljivo, regionalne međunarodne organizacije imaju mnogo više zvaničnih jezika. Tako, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju kao radne jezike ima francuski, engleski, ruski, nemački, italijanski i španski.

U bilateralnim diplomatskim odnosima uobičajeno je da se u korespondenciji koristi jedan od međunarodnih jezika ili, što je često slučaj, da svaka država koristi svoj jezik, a da se prilaže neovereni prevod na jezik druge strane. Razumljivo, države koje koriste isti jezik koriste se njim kao sredstvom zajedničkog sporazumevanja. Načelo suverene jednakosti država nalaže da se u bilateralnim odnosima uvek dogovori jezik sporazumevanja (posebno za diplomatsku korespondenciju), ali se pri tom vodi računa i o racionalnosti, odnosno praktičnosti, iako nekad ne mogu da se izbegnu i politički aspekti.³²

Uspostavljanje diplomatskih odnosa i otvaranje diplomatske misije

Svaka država samostalno odlučuje da li će sa nekom državom uspostaviti diplomatske odnose i hoće li u toj državi otvoriti stalnu diplomatsku misiju. Bilo je pokušaja i na samoj Bečkoj konferenciji 1961. godine da se uspostavljanje diplomatskih odnosa proglašava pravom država, odnosno njihovom dužnošću da sa svakom državom koja to želi, uspostave diplomatske odnose (predlog Čehoslovačke). Inicijativa je odbijena sa obrazloženjem da

³² Kada je svojevrementu SFRJ htela da pored srpskohrvatskog i bugarskog, upotrebljava u svojim bilateralnim odnosima sa bugarskom stranom i makedonski, onda je Bugarska predložila da to bude samo francuski jezik.

savremeno međunarodno pravo ne poznaje takvo pravo, odnosno obavezu država i da se uspostavljanje diplomatskih odnosa i otvaranje diplomatskih misija mogu da vrše jedino i isključivo uzajamnom saglasnošću zainteresovanih država. U eri svestrano razvijenih međunarodnih odnosa na kraju dva desetog veka ova dilema je manje aktuelna jer je većina postojećih država članica međunarodne zajednice, shvatajući neophodnost održavanja stalnih institucionalizovanih odnosa sa svim državama za čiju saradnju ima interesa, uspostavila čitavu mrežu uzajamnih diplomatskih odnosa i diplomatskih misija. Takođe, nestale su mnoge teškoće i prepreke koje su postojale u uspostavljanju odnosa i otvaranju diplomatskih misija (blokovanja i ideološka podela, s posledicom nepriznavanja država ili vlada, stalnim neprijateljstvi-ma i ignorisanjem).

Saglasnost za uspostavljanje diplomatskih odnosa između dve države može se očitavati na razne načine. Veoma često je to i formalni međunarodni ugovor o uspostavi odnosa, ali nekada može to da bude manje ili više formalni oblik saglasnosti volja predstavnika dve države (zajednički kominike, odnosno saopštenje vlada ili ministara inostranih poslova, zajednička ili posebne izjave o postizanju saglasnosti ili pulka saglasnost bez ikakvog formalnog oblika). Ponekada ta saglasnost o uspostavljanju diplomatskih odnosa istovremeno sadrži i zajedničku odluku o otvaranju diplomatskih misija ili se ova saglasnost positiže kasnije, takođe bez značaja u kakvoj je formi učinjena (međunarodni ugovor, zajedničko saopštenje ili proslo konstatacija da je do saglasnosti došlo i da je ona, obično potvrđena nekom vrstom pre-piske između vlada, odnosno ministarstava dveju država).

Tako je, na primer, zajedničkim saopštenjem Vlade NR Kine i SAD objavljeno 16. decembra 1978. godine da su se dve vlade saglasile o uspostavljanju diplomatskih odnosa. U istom saopštenju kaže se da će dve države razmeniti ambasadore i uspostaviti misije 1. marta 1979. godine. Belgija je, u periodu 1992–1993. godine, uspostavila diplomatske odnose bilateralnim ugovorima zaključenim sa Azerbejdžanom, Slovenijom, Belorusijom, Hrvatskom, Ukrajinom, Moldavijom i Gruzijom, dok je sa Uzbekistanom, Kirgistanom, Tadžikistanom, Turkmensijom, Bosnom i Hercegovinom i Makedonijom to izvršila razmenom nota.

Praksa Jugoslavije takođe je različita, zavisno od država sa kojima su uspostavljeni odnosi, i od perioda u kojima su ti odnosi uspostavljeni: od međunarodnog ugovora o uspostavljanje diplomatskih odnosa do obične potvrde prepiskom između organa vlada da je takva saglasnost postignuta. Takođe je različita praksa u pogledu pitanja otvaranja diplomatskih misija: nekada je ono rešavano istovremeno, i to istim dokumentom kojim se uspostavljaju odnosi, a nekada odvojeno i posebno od čina uspostavljanja odnosa.

Saglasnost o otvaranju diplomatske misije

Uspostavljanje diplomatskih odnosa ne mora obavezno da sledi i otvaranje diplomatskih misija. Države se mogu saglasiti da diplomatske odnose obavljaju preko svojih diplomatskih misija u trećoj državi (ili preko stalnih misija tih država pri međunarodnim organizacijama). Tako su diplomatski odnosi između FNRJ i Nemačke Demokratske Republike (koji će biti povod za prekid diplomatskih odnosa od strane SR Nemačke) uspostavljeni razmenom pisama između predsednika Ministarskog saveta NDR-a i predsednika Vlade FNRJ, o čemu su dve vlade izdale zajednički kominike 15. oktobra 1957. Obnova diplomatskih odnosa sa Saveznom Republikom Nemačkom obznanjena je zajedničkom izjavom vlada SRN i SFRJ, 31. januara 1968. godine, u kojoj se konstatuje da su se dve vlade saglasile o ponovnom uspostavljanju odnosa. Može se desiti da jedna od država koje uspostavljaju diplomatske odnose ima interes da otvori diplomatsku misiju u prestonici druge države, ali ta druga, iz bilo kojih razloga (nezainteresovanost, nedostatak finansijskih sredstava i sl.), odluči da ne otvara (privremeno ili na duže vreme) svoju diplomatsku misiju, razvijajući kontakte sa odnosnom državom preko njene misije u prestonici treće države i poveravajući svojoj misiji u toj trećoj državi da u odnosu na diplomatsku misiju države u kojoj nema misiju održava stalni diplomatski kanal opštenja. Postoji mogućnost da šefa svoje misije u jednoj od susednih ili geografski bližih država akredituje istovremeno i u odnosnoj državi, bez otvaranja misije u toj državi. U tom slučaju, ponekad, pored pravnih, mogu da se pojave i ozbiljni politički problemi. Ima država koje činjenicu akreditovanja ambasadora sa sedištem u drugoj državi ili za obe države smatraju neoprosivom uvredom (poznati su problemi između Italije i Vatikana, Izraela i arapskih država, Španije i Portugala, Belgije i Holandije i drugih država, o čemu se detaljno raspravljalo i u Komisiji za međunarodno pravo kada je problem višestrukog akreditovanja bio na dnevnom redu).

Postoji i mogućnost otvaranja misije u jednoj državi, s tim da šef misije ima sedište u trećoj državi (kao kod već pomenutog slučaja).

Aktivno i pasivno pravo poslanstva (*ius legationis*), odnosno pravo da šalje i da prima diplomatske misije rezervisano je, kako je ranije istaknuto, samo za države kao subjekte međunarodnog prava (uključujući Vatikan, odnosno Svetu stolicu, kojoj je takođe priznat atribut države, tj. status subjekta međunarodnog prava). Članice federacije, s obzirom na to da nemaju međunarodnopravni subjektivitet, nemaju to pravo. Međunarodne organizacije takođe mogu da šalju svoje misije kod pojedinih država i međunarodnih organizacija, kao i da primaju misije država i međunarodnih organizacija, pri čemu se takođe stvara jedna vrsta odnosa sličnih diplomatskim, ali se oni ipak ne mogu nazvati klasičnim diplomatskim odnosima kakvi su diplomatski odnosi između država uređeni Bečkom konvencijom o diplomatskim od-

nosima, jer ovi odnosi imaju niz svojih specifičnosti. Pre svega, ako je u pitanju članica odnosne međunarodne organizacije, ona je takođe deo organizacione strukture i sistema odlučivanja u toj međunarodnoj organizaciji, te ni u kom slučaju ne može da se govori o dva potpuno nezavisna i odvojena organizma, kao što je to slučaj kod dve države koje stupaju u diplomatske odnose i uzajamno otvaraju diplomatske misije. Drugo, stalne misije država pri međunarodnim organizacijama ne nalaze se na teritoriji tih međunarodnih organizacija, već na teritoriji države sedišta, koja može, ali čak i ne mora da bude član te organizacije (primer Svajcarske) i sa kojom odnosna međunarodna organizacija zaključuje poseban sporazum o sedištu i pravima i obavezama stalnih misija država. Specifičan je i slučaj misija međunarodnih organizacija pri pojedinim državama, bez obzira na to da li su u pitanju države članice ili nečlanice, a takođe slučaj razmene misija između pojedinih međunarodnih organizacija. U svakom slučaju, ne može se, poredivši sa klasičnim diplomatskim odnosima između država, govoriti o principu reciprociteta, koji van ovih klasičnih diplomatskih odnosa u potpunosti ne postoji, jer su u pitanju odnosi između entiteta sa posebnim karakterom koji ne mogu jednostavno da se izjednače sa odnosima između država.

Treba praviti razliku između diplomatske misije, odnosno diplomatskog predstavništva kao organa jedne države i šefa misije kao ličnosti na čelu te misije, odnosno predstavništva, čije funkcije, privilegije i imuniteti, kao ni ustanovljenje i prestanak nisu istovetni. Diplomatska misija nije posebno pravno lice, već samo organ države. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima ne predviđa klase misija (predstavništava), već samo klase šefova misija, koje mogu da deluju i na položaj, odnosno klasu same misije (ukoliko je u pitanju poslanik kao šef misije, pri čemu misija automatski dobija rang poslanstva, dok postavljanje opravnika poslova ne mora da utiče na rang misije).

Sedište diplomatske misije obično je u sedištu vlade države prijema, mada mogu da postoje i odstupanja (na primer, u Holandiji, Brazilu i dr.). Države prijema mogu da odobre i otvaranje biroa diplomatskih misija van prestonice kao filijala diplomatskih misija, ali to je dosta redak i izuzetan slučaj (tako ti birovi dobijaju diplomatski status koji im ne bi pripadao ako bi se u tim mestima otvarali konzulati). Povodom sukcesivnog premeštanja nekih saveznih organa, uključujući i Ministarstvo inostranih poslova, u Saveznoj Republici Nemačkoj iz Bona u Belin, pojavilo se pitanje takozvanog dvostrukog akreditovanja (*Doppelakreditierung*), odnosno otvaranja biroa stranih diplomatskih misija u oba grada. Još 1994. godine 39 stranih ambasada otvorilo je svoje biroe u Berlinu, radi priprema za premeštalj u novi glavni grad. To je bio povod da Ministarstvo inostranih poslova Nemačke već iste godine uputi svim stranim misijama verbalnu notu, u kojoj se, između ostalog, kaže: „Dvostruko akreditovanje u jednoj državi nije predviđeno u međunarodnom pravu. Ono bi bilo takođe bez pravnog efekta, jer se ak-

reditovanje ambasadora kao šefova misije vrši jedino kod šefa države i prostore se na čitavu teritoriju države. Strane države mogu, kao što je već određeno da ustanove područne bure u Bonnu ili Berlinu koji obezbeđuju za njih neophodnu saradnju sa nemačkim ustavnim organima u odnosnim mestima.³³ Tako je Savezna Republika Jugoslavija, umesto ranije Vojne misije, odnosno Generalnog konzulata u Berlinu, uspostavila u istoj zgradi Biro Ambasade u Bonnu, koji je prekidom diplomatskih odnosa postao Biro Ambasade Švedske za zaštitu jugoslovenskih interesa.

Agreman

Svaka država koja akredituje odlučuje sama o izboru ličnosti koja će biti šef misije (osim ako su u pitanju politički zavisne države kojih, nažalost, još uvek ima, kojima se često od strane „patrona“ diktiraju čak i imena šefova misija). Međutim, takav izbor mora da dobije i saglasnost države prijema, države kod koje se akredituje. Ta saglasnost zove se agreman i ona se traži pre objavljivanja u javnosti imena kandidata. Imenovanje šefa misije saopštava se javno tek dobijanjem agremana koji se traži diplomatskim putem, verbalnom notom, neformalnim pismenim podneškom ili usmeno, uz obavezno davanje biografskih podataka za kandidata. Država prijema nije dužna da saopšti razloge odbijanja agremana, a veoma često se to čini i izostankom odgovora na zahtev države koja akredituje (računa se da „čutanje“ države prijema više od dva-tri meseca znači prećumno odbijanje agremana). Za vreme Bečke konferencije o diplomatskim odnosima, nekoliko delegacija predložilo je da se u budućoj konvenciji odredi period u kome bi država kod koje se akredituje dala agreman, odnosno posle koga bi se smatralo da agreman neće biti dobitan. Amandman nije dobio potrebnu većinu, a pojedini autori (kao na primer, Nasimento e Silva) smatraju da bi njegovo usvajanje takođe stvorilo teškoće u praksi, jer odgovor države kod koje se akredituje može da kasni iz raznih političkih ili birokratskih razloga, i u slučajevima kada postoji volja da se određena ličnost prihvati, odnosno da joj se da agreman.

Različiti mogu da budu razlozi za odbijanje agremana, ali najvažniji je ipak stanje političkih odnosa između država, koje može često da deluje na to da i kandidat protiv koga lično nema nikakvih primedaba ostane bez agremana. Ranije je bilo mnogo više razloga za nedavanje saglasnosti države prijema, koji su vremenom prevažidani i izostavljeni (socijalno poreklo, pol, vera, bračno stanje, krivična dela i sl.). Vatikan je, na primer, 1970. godine odbio da primi jednu ženu člana diplomatskog osoblja ambasade Savezne Republike Nemačke, uz motivaciju da je „tradicija da diplomatski predstavnici akreditovani u Vatikanu budu muškarci“ i da predložena članica diplomatskog osoblja može privremeno da postane i opravnik poslova, što

³³ Zeitschrift fuer Auslaendisches Oeffentliches Recht und Voelkerrecht, Band 54, 1994, str. 357.

uključuje „neposredne odnose sa prelatima Državnog sekretarijata“. Samo tri decenije kasnije Vatikan je izmenio svoj načelan stav i 1991. godine dao agreman prvoj ženi – ambasadoru (Ugande). Vatikan je takođe, pre dve decenije, odbio davanje agremana za naimenovanog jugoslovenskog ambasadora, zbog navodno jednog razloga – što je bio razveden. Švajcarska je 1961. godine odbila davanje agremana američkom ambasadoru ne zbog toga što je lično nepodoban, već samo zbog toga što je ranije bio ambasador na Kubi pre revolucije i svrgavanja Baiste, tadanjeg diktatora Kube. S obzirom na to da je naimenovani ambasador bio istaknuti protivnik nove kubanske vlade, a Švajcarska je u to vreme već prihvatila funkciju zaštite američkih interesa na Kubi, smatrala je protivno i interesima SAD i svojoj ulazi zaštite američkih interesa da takav jedan čovek, čije akreditovanje u Berlinu može samo da pokvari odnose sa Kubom, bude američki ambasador u Švajcarskoj.

Ponekad je razlog za odbijanje agremana bila nacionalnost ili verska pripadnost naimenovanog šefa misije. Bugarska je pre nekoliko decenija odbijala da se saglasi da jugoslovenski ambasador u Sofiji bude jedan Makedonac. Međutim, u Vladi SFRJ insistirali su, upravo zbog politike nepriznavanja makedonske manjine od strane Bugarske, da naimenovani ambasador pošto-poto ode u Sofiju. Na kraju su Bugari „popustili“, dali agreman, ali su ambasadoru za vreme čitavog mandata bila zatvorena vrata svih važnijih bugarskih organa i institucija. Sličan slučaj bio je i u Grčkoj, čija vlada nije pravila toliko teškoća oko davanja agremana, koliko je teškoća imao jugoslovenski ambasador „na licu mesta“. Zbog toga je pravilo da se u pogledu davanja agremana nikada ne interveniše, a posebno ne insistira kod države prijema, jer je njeno suvereno pravo da se složi ili ne složi s tim da jedna ličnost bude na njenoj teritoriji šef inostrane diplomatske misije. Iznudena rešenja, ako ih je i moguće postići, kako smo videli, ne mogu da daju nikakve dobre rezultate.

Saudijska Arabija je 1958. godine zbog nacionalne, odnosno verske pripadnosti odbila davanje agremana za novoinmenovanog britanskog ambasadora. Takvih slučajeva bilo je još više u ranijoj diplomatskoj istoriji. Tako se navodi da su protestantske države Evrope čak i u devedesetom veku odbijale da su diplomatske predstavnike prihvatale katolike, posebno ako predstavljaju „nekatoličke“ države (1847. godine kraji Hanovera odbio je da primi Vestfalena kao turskog poslanika zato što je bio katolik).³⁴ Austrougarska je odbila davanje agremana američkom ambasadoru Keilju izглеda samo

³⁴ U SFRJ bila je praksa da se za šefove diplomatske misije pri Vatikanu šalju samo kandidati iz „katoličkih“ republika (Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine). U Saveznoj Republici Nemačkoj upravo je obrnuto pravilo: za nemačke ambasadore pri Vatikanu ne mogu da budu postavljeni katolici, jer oni rimskog papi smatraju svojim vihovnim verskim poglavarem, pa bi to bilo nespojivo sa njihovim statusom predstavnika jedne države koja inače nije prvenstveno katolička.

zato što se mislilo da je njegova supruga Jevrejka i da nisu venčani u crkvi. Pre toga, Kelija je odbila i Italija, jer je kandidat za američkog ambasadora prilikom ujedinjenja Italije govorio protiv aneksije papske države.³⁵ Kina je krajem prošlog veka odbila da prihvati američkog političara Henrija Blera kao šefa diplomatske misije, jer je u američkom Senatu više puta istupao protiv useljenja Kineza u SAD. Ponekad se davanje agremana odbija i zbog toga što je novopostavljeni šef diplomatske misije proglašen kao *persona non grata* u nekoj drugoj državi. Tako je vlada Brazila odbila davanje agremana 1926. godine kardinalu M. Bedi, koji je bio postavljen za papskog nuncija, jer je zbog spora sa nadbiskupom Buenos Airesa u Argentini prethodno proglašen za *persona non grata*. Vatikan je tim povodom zapretio prekidom diplomatskih odnosa, ali se spor konačno rešio postavljanjem drugog kandidata za nuncija u Brazilu, koji je odmah dobio agreman.

Davanje agremana često je odbijano i zbog učešća pojedinih lličnosti u političkim događajima koji su negativno ocenjeni od države prijema. Tako je Nemačka 1906. godine odbila davanje agremana za predloženo poslanika Kraljevine Srbije Jašu Nenadovića, s motivacijom da je bio umešan u zaveru koja je dovela do ubistva Aleksandra Obrenovića.³⁶

Posle Drugog svetskog rata, vlada jedne azijske države odbila je davanje agremana za jednog ambasadora koji je učestvovao u okupacionoj vojsci, na teritoriji dotične države. Ponašanje u Prvom svetskom ratu bilo je razlog da Italija i Japan odbiju davanje agremana nemačkim ambasadorima Fon Lucijusu i Solfu.

Mnoge države ne dopuštaju da njihovi državljani budu imenovani kao šefovi misija stranih država, te je iluzorno u takvim slučajevima i pokušavati da se dobije agreman (SAD, Ruska Federacija, Francuska, Švajcarska i dr.). S obzirom na to da Bečka konvencija o diplomatskim odnosima propisuje to da se članovi diplomatskog osoblja mogu birati i među državljanima države prijema samo uz saglasnost države prijema, koja u svako doba može da bude povučena, to se i u odnosu na ostale države veoma retko praktikuje regrutovanje njihovih državljana za diplomate stranih država, a pogotovo regrutovanje šefova diplomatskih misija. Jer, u takvim slučajevima, pored agremana, treba dobiti i saglasnost budući da su u pitanju državljani države prijema. M. Bartoš navodi da je u jugoslovenskoj praksi između dva svetska rata bio takav slučaj. Naime, Albanija je Cena-bega predložila za albanskog poslanika u Beogradu. S obzirom na to da je on bio jugoslovenski državljani, jugoslovenska vlada uslovlila je agreman njegovim otpuštanjem iz jugoslovenskog državljanstva. Zato je on da bi dobio agreman morao, prethodno da zatraži otpust iz jugoslovenskog državljanstva.³⁷ Najveći broj slučajeva odbi-

³⁵ M. Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga, Beograd, 1956, str. 372–373.

³⁶ M. Bartoš, *cit. delo*, str. 373.

³⁷ M. Bartoš, *cit. delo*, str. 372.

janja agremana ne odnosi se konkretno na predoženu ličnost šefa misije, nego na stanje političkih odnosa između dve države. Tako je Francuska, posle priznavanja Alžira od strane određenih država, odbijala davanje agremana za šefove diplomatskih misija tih država u Parizu, svodeći diplomatske odnose na otpravničke poslove. Među „kaznjenim“ državama bila je i Jugoslavija, ne samo zbog svog priznavanja Alžira, već i zbog veoma istaknute uloge u ostvarivanju alžirske nezavisnosti.

Za vreme sankcija koje su Ujedinjene nacije uvele devedesetih godina Saveznoj Republici Jugoslaviji, izvestan broj država odbio je davanje agremana za nove jugoslovenske ambasadore u tim državama. Neke od njih (na primer, Izrael, Tanzanija i Indonezija) dozvolile su i dolazak naimenovanih jugoslovenskih ambasadora u njihove prestonice, obećavajući da će agremane dati naknadno, što se konačno završilo povratkom tih ambasadora, jer im nije omogućena predaja akreditivnih pisama i time i stupanje na dužnost ambasadora.

Već smo napomenuli da postoji čvrsto pravilo, upravo zbog potrebe obezbeđenja agremana, da se pre njegovog davanja od strane države prijema, javno ne iznose imena novopostavljenih ambasadora. Objavljivanje imenovanja ambasadora u stranoj državi bez dobijanja agremana smatra se ignorisanjem i uvredom te države, jer je njeno pravo da se saglasi ili odbije to naimenovanje. U istoriji diplomatskih odnosa bilo je više nesporazuma i nezgoda u vezi sa nepoštovanjem ovog pravila. Posebno je poznat slučaj britanskog ambasadora Kaninga, čije je postavljenje britanska štampa razglasila 1832. godine pre dobijanja agremana od ruskog dvora. To je bio razlog da ruski car Nikolaj odbije davanje agremana Kaningu.

Država prijema nije vezana već datim agremanom, jer u svakom momentu može da ga, bez ikakvog obrazloženja, povuče, razumljivo, rizikujući pogoršanje odnosa sa državom koja akredituje. Tako je Holandija 1952. godine povukla agreman dat ambasadoru Južnoafričke Unije, jer se, u međuvremenu, saznalo da je novopostavljeni ambasador 1940. godine čestitao Hitleru okupaciju Holandije. Holandija je takođe povukla već dati agreman za ambasadora SSSR-a Molotova, jer je u parlamentu prevladao stav da čovek u koga ni njegova vlada nema poverenje ne može da je zastupa u Holandiji. Brazilska vlada, neposredno posle davanja agremana za španskog ambasadora Aunosa, saznala je za naknadno objavljivanje nekih njegovih komentirajućih spisa, da je bila prinuđena da umesto povlačenja agremana proglasi Aunosa za *persona non grata* i tako spreči njegov dolazak na mesto šefa diplomatske misije.

Dešava se da i država koja akredituje, posle dobijanja agremana, odustane, u međuvremenu, od kandidata za šefa misije, i to zbog različitih okolnosti: bolest kandidata, odustajanje, nastupanje nekog događaja koji ga čini kompromitovanim ili nedoličnim za takvu funkciju. Tako je, na primer,

britanska vlada obavestila 1947. godine da ambasador V. Kavendiš-Bentink, koji je već dobio agremen, neće preuzeti dužnost. Razlog je bio naknadni zahtev Kavendiša za razvod koji se po njega nepovoljno završio na sudu.

Jedno od poslednjih odbijanja agremena za jugoslovenskog ambasadora bilo je odbijanje Albanije da se saglasi sa novimenuvanim jugoslovenskim ambasadorom, funkcionerom sa Kosova i Metohije, tako da su odnosi sa tom državom (pre njihovog prekida) ostali na nivou opravničke poslova. A poslednje odbijanje agremena jednom jugoslovenskom ambasadoru desilo se sredinom 1999. i zasluzuje da uđe u anale diplomatije: Bugarska je verbalnom notom najzvanicnije obavestila jugoslovensku stranu da je dala agremen za novopostavljenog ambasadora Savezne Republike Jugoslavije u Bugarskoj. Samo nedelju dana kasnije, Ministarstvo inostranih poslova Bugarske uputilo je drugu verbalnu notu, u kojoj se kaže da je prethodna nota „nevažeca” (nevalidna)!

U vezi sa davanjem agremena postoji u diplomatskom pravu, doduše retko, jedna ružna i neprihvatljiva pojava – da pojedine države sugerišu ili insistiraju kod država koje akredituju koga će postaviti za šefa diplomatske misije na njihovoj teritoriji. Tako je Napoleon tražio od italijanske vlade da postavi kneza Nigra, a od turskog sultana da postavi Mehmed Džemil Pašu za ambasadora u Parizu. Takve pojave bile su povod da 1919. godine Stejt department SAD javno istakne „da je protivno običajima nacija u međunarodnim odnosima da jedna vlada na bilo koji način sugerise drugoj vladi da bi postavljanje određene ličnosti za ambasadora ili poslanika bilo prihvatljivo za nju”.³⁸ S obzirom na pojedine slučajeve iz novije američke prakse, teško je očekivati da bi Stejt department ponovo javno obznanio ovu svoju osudu inače neprihvatljive pojave. Prilikom izrade nacra Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, kao i za vreme same Bečke konferencije koja je razmatrala tekst nacra, bilo je više rasprava o tome da li treba uneti obavezu države kod koje se akredituje da iznese razloge odbijanja agremena. Konkretno je ipak prevladao stav da država nije dužna da obrazlaže odbijanje davanja agremena, što je izričito ušlo i u odredbu stava 2. člana 4. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Inače, delegacija Filipina u Generalnoj skupštini UN izrazila je stav da država prijema ne može da odbije agremen, osim iz razumnih razloga (*reasonable grounds*).³⁹ Većina država učesnica na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima nije bila spremna da prihvati ovakvu obavezu. To ne znači da država kod koje se akredituje ne može, ukoliko želi, da objasni razloge svoga odbijanja, što se, doduše, veoma retko i čini u pojedinim slučajevima, obično kada je reč o nekom ličnom nedostatku ili krivici imenovanog kandidata. Međutim, država koja akredituje nema pravo da zahteva obrazloženje, niti se to, po pravilu, čini, s obzirom na nepo-

³⁸ G. E. do Nascimento e Silva, *Diplomacy in International Law*, Leiden, 1972, str. 75.

³⁹ A/CN.4/L.72.

stojanje obaveze države kod koje se akredituje da objašnjava razloge svoga odbijanja. Ako u pitanju nije sam kandidat, već je odbijanje posledica pogoršanja odnosa, odnosno obična politička šikana prema državi koja akredituje, često ova država primenjuje recipročne mere, odbijajući davanje agremena za novoimenuvanog ambasadora druge države, povlači svoj ranije dati agremen ili, ako je već predao akreditivne i stupio na dužnost, „sveti se” suprotnoj državi proglašavanjem njenog ambasadora za *persona non grata*, čime se praktično diplomatski odnosi snižavaju na nivo opravničke poslova *ad interim*.

Čile i Finska su prilikom pripreme teksta Bečke konvencije o diplomatskim odnosima zasupali stav da agremen treba da se traži samo za šefove diplomatskih misija u klasi ambasadora i poslanika, ali ne i za stalne opravničke poslova. Danska je predlagala da za stalne opravničke poslova treba predvideti neki „slobodniji postupak” traženja saglasnosti, a ne agremen. Međutim, svi ovi predlozi su odbijeni. Treba naglasiti da i šefovi stalnih misija pri međunarodnim organizacijama mogu istovremeno da budu akreditovani u državi sedišta međunarodne organizacije, odnosno istovremeno obavljati i funkcije šefa stalne misije pri međunarodnoj organizaciji i funkcije šefa diplomatske misije u državi sedišta. Dok za svoje postavljenje u svoju šefa stalne misije pri međunarodnoj organizaciji ne treba da traže saglasnost države sedišta, saglasnost te države, odnosno agremen u svakom slučaju potreban je ukoliko treba da budu akreditovani i kod te države.

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima predviđa i mogućnost (koja se za sada veoma retko koristi) da više država mogu da akredituju isto lice u svojstvu šefa diplomatske misije u nekoj državi, osim ako se tome ne protivi država kod koje se akredituje. U stvari, šef takve diplomatske misije treba da ima poseban agremen za svoje akreditovanje u pogledu svake države koju zastupa, kao što, gledano teoretski (jer praksa još ne poznaje takve slučajeve), može da bude proglašen *persona non grata* i lišen svojstva šefa misije jedne od tih država, a da i dalje ostane u državi kod koje je akreditovan, ali u svojstvu šefa misije ostalih država koje su ga akreditovala (to je moguće jedino ako nije u pitanju njegova krivica, već se mera proglašavanja *persona non grata* odnosi samo na kontekst pogođenih odnosa prema određenoj državi koju on zastupa). Posebne teškoće mogu se javiti u ovom slučaju, ukoliko države od kojih je jedna ista ličnost imenovana za diplomatskog predstavnika, stupje međusobno u ratno stanje. Već smo pomenuli mogućnost da jedno lice može da bude akreditovano u više država, s tim da mu je sedište misije u jednoj od tih država ili čak u prestonici države koja akredituje („leleći ambasadori”). I u ovom slučaju, za svaku od tih država mora se prethodno dobiti agremen, odnosno saglasnost da će njegova akreditivna pisma u toj državi biti primljena, pa prema tome i priznato njegovo akreditovanje.

Države veoma često traže agroman usmenom intervencijom redovnim diplomatskim kanalom, uz podnošenje podataka o naimenovanom šefu misije (datum i mesto rođenja, porodično stanje, obrazovanje i kretanje u službi, odnosno karijeri, zvanje, odlikovanja i sl.), mada nije neuobičajen ni formalni zahtev, upućen verbalnom notom (što, između ostalih, radi i jugoslovensko Ministarstvo inostranih poslova). Nezgodu ovog drugog načina jeste u tome što u slučaju odbijanja davanja agremana, odnosno takođe pismenog odgovora države kod koje se akredituje, ostaje pisani trag o tom neprijatnom događaju ne samo za ličnost u pitanju, nego i za političke odnose između odnosnih država. Zato mnogi autori diplomatskih priručnika preporučuju da se agroman, po pravilu, traži usmenim putem, te i odgovor sledi usmeno (uključujući i slučaj odbijanja). Za ostalo osoblje misije nije potreban agroman. Međutim, većina država uobičajava da za vojne izaslanike, odnosno vojne atašee traži saglasnost, tzv. konsantman. (Na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima bilo je otvoreno pitanje da li i za ovu vrstu diplomata treba uvesti obaveznu saglasnost države prijema ili ostaviti na odlučivanje svakoj državi da samostalno određuje hoće li postavljati takav uslov ili ne. Prevladalo je ovo drugo stanovište. Član 7. Bečke konvencije predviđa da u pogledu „vojnih, pomorskih ili vazduhoplovnih atašea, država kod koje se akredituje može zahtevati da joj se njihova imena unapred saopšte radi saglasnosti“.)

Ostale članove diplomatske misije, uključujući i članove diplomatskog osoblja, država koja akredituje postavlja bez saglasnosti države kod koje se akredituje, pod uslovom da se pridržava sledećih uslova, propisanih u odredbama članova 8. i 11. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima:

- a) članovi diplomatskog osoblja misije moraju imati, u načelu, državljanstvo države koja akredituje;
- b) članovi diplomatskog osoblja misije mogu se birati među državljanima države kod koje se akredituje samo uz saglasnost te države koja može u svako doba da povuče tu saglasnost;
- c) država kod koje se akredituje može sebi pridržati isto pravo i u pogledu državljana neke treće države koji nisu i državljanima države koja akredituje;
- d) država kod koje se akredituje može u svako doba i bez obaveze da obrazloži svoju odluku, da obavesti državu koja akredituje da je šef ili ma koji član diplomatskog osoblja misije *persona non grata* ili da ma koji član osoblja misije nije prihvatljiv. Država koja akredituje tada će opozvati lice u pitanju ili će okončati njegove funkcije u toj misiji. Neko lice može biti opozvano kao *persona non grata* ili kao neprihvatljivo pre nego što dođe na teritoriju države kod koje se akredituje;
- e) ako država koja akredituje odbije da izvrši ili ne izvrši u razumnom roku obaveze koje je preuzela na osnovu prethodnog stava, država kod koje se akredituje može odbiti da licu u pitanju prizna svojstvo člana misije;

f) ako ne postoji izričiti sporazum o broju osoblja misije, država kod koje se akredituje može da zahteva da se taj broj kreće u granicama onoga što ona smatra razumnim i normalnim s obzirom na okolnosti i uslove koji vladaju u toj državi i na potrebe misije u pitanju;

g) država kod koje se akredituje može, takođe, u istim granicama i bez diskriminacije, odbiti da primi službenike pojedine kategorije.

Za ostale članove osoblja misije, osim za šefa misije i vojnih izaslanika, država koja akredituje diplomatskim putem, obično dve do tri nedelje pre stupanja na dužnost, odnosno odlaska u državu kod koje se akredituje, saopštava državi kod koje se akredituje imena i osnovne podatke o određenim članovima osoblja, dajući na taj način mogućnost državi kod koje se akredituje da ispita prihvatljivost tih lica, odnosno proglasi ih za *persona non grata* ili neprihvatljive. (Kada između dve države postoji vizni sistem, taj postupak se odvija kroz zahtev za davanje ulazne vize, pri čemu nedavanje, odnosno odbijanje izdavanja vize ujedno znači da je takvo lice neprihvatljivo za državu kod koje se akredituje.)

Među navedenim opštim uslovima jedan od najspornijih jeste onaj o broju članova diplomatske misije. I pored različitih stavova i interesa, Bečka konferencija o diplomatskim odnosima ipak se opredelila da poslednju reč u pogledu broja članova misije da državi prijema, odnosno državi kod koje se akredituje, jer ona određuje šta se „smatra razumnim i normalnim s obzirom na okolnosti i uslove koji vladaju u toj državi i na potrebe misije o kojoj se radi“. Razumljivo je da su veće zemlje sa brojnim članovima svojih diplomatskih misija imale interesa da se odlučivanje o broju članova osoblja ne prepusti isključivo državi prijema. Tako je delegacija Sovjetskog Saveza na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima podnela amandman da se iz navedenog teksta odredbe brišu reči „onoga što ona smatra“, ali je amandman odbijen sa 42 glasa protiv, 19 glasova za i 6 uzdržanih glasova. Većina delegacija manjih i srednjih država glasala je protiv amandmana koji je imao nameru da ukloni isključivo pravo države prijema, odnosno države kod koje se akredituje da ona odlučuje o tome šta smatra razumnim i normalnim u pogledu broja članova diplomatskih misija stranih država na svojoj teritoriji. Prilikom ratifikacije Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, Sovjetski Savez je 11. februara 1964. godine uneo sledeću rezervu: „Polazeći od principa ravnopravnosti država, SSSR smatra da u slučaju nastanka spora o pitanju broja osoblja diplomatske misije, to pitanje treba da se rešava dogovorom između države koja akredituje i države prijema.“ Međunarodnopravna doktrina Sovjetskog Saveza takođe je smatrala da je rešenje Bečke konvencije o brojnosti osoblja diplomatske misije protivno ne samo ravnopravnosti država, već i karakteru diplomatskih odnosa, jer državu koja akredituje i „koja nije manje zainteresovana od države prijema“⁴⁰ za ovo pitanje, lišava potpuno prava odlučivanja.

⁴⁰ Na primer I. P. Bliščenko, *Diplomatičeskoje pravo*, Moskva, 1960, str. 66–67.

Imaće, u praksi je bilo više sporova i incidenata u vezi sa prekomernim brojem članova pojedinih diplomatskih misija. Posebno su ozbiljni bili incidenti u eri postojanja blokova između tzv. zapadnih i istočnoevropskih država, praćeni „izbacivanjem” (proglašavanjem za *persona non grata* ili neprihvatljive) desetine članova, posebno sovjetskih, britanskih i američkih diplomatskih misija. Čehoslovačka je, na primer, 1950. godine zahtevala od SAD da smajni dve trećine osoblja svoje ambasade u Pragu. Rumunija je iste godine tražila od SAD da svoju misiju svede na deset članova. Mađarska je od SAD 1957. godine zahtevala smanjenje osoblja ambasade za trećinu, a Kuba je od iste države tražila smanjenje broja članova osoblja na ukupno 11. Velika Britanija je 1971. godine „proterala” 105 sovjetskih predstavnika sa svoje teritorije pod optužbom da se bave obaveštajnim radom, te tako drastično smanjila broj osoblja sovjetske diplomatske misije. Ovi problemi nisu bili karakteristični samo za odnose između dva bloka. Vlada Gabona, opterećena problemom preteranog broja članova osoblja nekih diplomatskih misija, donela je 1973. godine načelnu odluku kojom je broj članova osoblja diplomatskih misija svih država ograničen na deset. Uganda je, na primer, 1974. godine zatrazila od Velike Britanije da broj članova osoblja svoje misije svede na jednu desetinu: od postojećih 50 članova na samo pet. Avganistan je, takođe, 1979. godine tražio drastično smanjenje broja članova osoblja diplomatskih misija SAD, Kine i Pakistana.

Treba naglasiti da, iako je Bečka konvencija o diplomatskim odnosima poslednju reč u pogledu obina diplomatskih misija dala državi kod koje se akredituje, mnoge države savremenog sveta nisu u stanju da se odupru pritiscima, posebno velikih i moćnih sila, koje veoma često gomilaju svoje misije, uz nevoljno tolerisanje teritorijalnih država nemogućih da im se suprotstave, odnosno da koriste svoje pravo izričito dato Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Ali, nažalost, nije to jedina oblast međunarodnih odnosa gde moć i uticaj imaju otvorenu prevagu nad pravom.

Članovi osoblja diplomatske misije i državljanstvo

Već je u prethodnom odeljku naglašeno da Bečka konvencija sadrži posebne uslove za imenovanje članova diplomatskog osoblja koji imaju državljanstvo države prijema ili neke treće države. Naime, član 8. Konvencije propisuje da članovi diplomatskog osoblja misije „moraju imati u načelu državljanstvo države koja akredituje”. Po odredbi tog člana, članovi diplomatskog osoblja misije mogu se birati među državljanima države kod koje se akredituje samo uz saglasnost te države koja može u svako doba da povuče tu saglasnost. Država kod koje se akredituje može sebi da pridržii isto pravo i u pogledu državljanstva neke treće države koji nisu i državljanima države koja akredituje. Iz ovoga proizlazi da ovo pravilo ne važi u odnosu na dvojne državljanse; odnosno ona lica koja pored državljanstva treće države imaju

i državljanstvo države koja akredituje. Za administrativno-tehničko i poslužno osoblje diplomatske misije ne postoji takav uslov, te saglasnost za angažovanje državljanina države kod koje se akredituje nije potrebna. Još prilikom izrade nacrtu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, kako u komentarnu državu, tako i u raspravama među članovima Komisije UN za međunarodno pravo prevladalo je mišljenje da kao osnovni princip treba prihvatiti stav da se članovi diplomatskog osoblja biraju iz redova državljanina države koja akredituje, a da regrutovanje diplomata iz redova državljanina države prijena bude samo izuzetak; i to vezan za saglasnost države prijema. Bilo je zaговорnika da se fleksibilnije postavi ovo pitanje, s obzirom na to da u to vreme jedan broj zemalja u razvoju nije imao dovoljan broj ljudi sa iskustvom u diplomatiji, te je bio prinuđen da regrutuje i strane državljanse. Kompromis se tražio na liniji slobodnijeg prava izbora stranih državljanse, posebno državljanina države prijema, s tim da im se zauzvrat ograniče privilegije i imuniteti. Tako je, na primer, vlada Švajcarske saopštila u svom komentaru na nacrt Bečke konvencije da je praksa te države da se državljanima države prijema prihvataju kao diplomati stranih država samo u izuzetnim slučajevima i daje im se minimum imuniteta i privilegija potrebnih radi vršenja funkcija.⁴¹ Vlada SAD, u svom komentaru na nacrt Konvencije, istakla je da ova država nerado prihvata da njeni državljanini budu članovi diplomatskog osoblja stranih misija, ali ima praksu da priznađe pasose dvojnog državljanina koji ulazi u SAD, odnosno smatra ga državljaninom države koja akredituje ukoliko odnosno lice nema prebivalište na teritoriji SAD.⁴² Velika Britanija, u svom komentaru na nacrt Konvencije, iznela je da nije uobičajena praksa u toj zemlji da se za postavljanje državljanina Velike Britanije za članove diplomatskog osoblja misija traži saglasnost.⁴³

Za vreme rasprave u Komisiji UN za međunarodno pravo o nacrtu Konvencije, profesor M. Bartoš izrazio je stav da strani državljanini uopšte ne treba da budu članovi diplomatskog osoblja misije. Međutim, imajući u vidu potrebe izvesnog broja zemalja u razvoju, složio se sa predlogom da se predvide izuzeci od pravila, s tim da država koja akredituje prilikom traženja saglasnosti obavezno istakne da je u pitanju lice koje nema njeno državljanstvo. Takođe je smatrao da takva lica, ukoliko budu prihvaćena od države kod koje se akredituje, moraju da imaju odgovarajuće imunitete i privilegije koje bi omogućile normalno vršenje njihovih funkcija. Imaće, teško je osloboditi diplomatskog predstavnika strane države na teritoriji države čije državljanstvo ima u pogledu različitih obaveza vezanih za državljanstvo (vojna obaveza, sudski imunitet i sl.).

⁴¹ Report of the International Law Commission 1958, cit. aneks, str. 52.

⁴² Isto, str. 57.

⁴³ Isto, str. 54.

Što se tiče članova administrativno-tehničkog osoblja diplomatske misije, prilikom priprema Bečke konvencije najveći broj država, kao i članova Komisije UN za međunarodno pravo, složio se da za angažovanje ovog osoblja iz redova državljana države prijema, pa i državljana trećih država, ne treba tražiti posebnu saglasnost. Međutim, manji broj država, kao što je, na primer, SSSR, u svom komentaru na nact Konvencije, predložio je da članovi administrativno-tehničkog osoblja diplomatske misije među državljanima države kod koje se akredituje mogu biti odabrani samo uz izričitu saglasnost te države.⁴⁴ Vlada SAD obavestila je da nema nikakvih premedaba na pravo države koja akredituje da njeni državljanji budu zaposleni u stranim misijama u svim ostalim svojstvima (osim svojstva člana diplomatskog osoblja).⁴⁵ Prilikom rasprave o ovom pitanju u Komisiji UN za međunarodno pravo, profesor G. Tunkin (SSSR) predložio je da se za članove administrativno-tehničkog osoblja diplomatske misije, pa čak i za poslušno osoblje misije traži saglasnost za postavljanje ako imaju državljanstvo države kod koje se akredituje i ukoliko to propisi te države predviđaju.⁴⁶

Sekretar Komisije, Li Liang, napomenuo je da nema nijedne države koja od stranih diplomatskih misija zahteva dobijanje saglasnosti za angažovanje njenih državljana kao „podređenog osoblja” misije, a austrijski profesor A. Ferndos isticao je da je bojazan od zloupotreba neosnovana, jer država kod koje se akredituje može u svako doba člana administrativno-tehničkog ili poslužnog osoblja da proglašni neprihvatljivim i time prekine njegov status u misiji.⁴⁷ Predlog G. Tunkina odbijen je većinom glasova od većine članova Komisije za međunarodno pravo, s obrazloženjem da ne odgovara postojećoj međunarodnoj praksi.

Predaja akreditivnih pisama

Posle dobijanja agremana, šef diplomatske misije dolazi na teritoriju države kod koje se akredituje, kako bi najvišim organima te države predao akreditivna pisma kojima ga nadležni organi njegove države (obično šef države, a za otpravnika poslova ministar inostranih poslova) ovlašćuju da bude najviši diplomatski predstavnik svoje države u toj državi i da rukovodi njenom diplomatskom misijom.

Ukoliko se akreditivna pisma predaju šefu države (ambasadori i poslanici), onda je uobičajeno da se pre toga izvrši predaja kopija akreditiva, i to u ministarstvu inostranih poslova države kod koje se akredituje: ukoliko je u pitanju ambasador, odnosno poslanik, kopije akreditivnih pisama daju se mi-

⁴⁴ *Isto*, str. 53.

⁴⁵ *Isto*, str. 52.

⁴⁶ Yearbook of the International Law Commission 1958, vol. I, str. 104.

⁴⁷ *Isto*, str. 104-105.

nistru inostranih poslova ili njegovom zameniku, posle čega se zakazuje svečani čin predaje akreditivnih pisama samom šefu države. Svaka država ima poseban ceremonijal u pogledu čina predaje akreditiva, posebno države koje na čelu imaju monarhe i gde je ceremonijal obično mnogo širi i formalniji. U načelu, predstavnik ministarstva inostranih poslova ili kabineta šefa države dolazi svečanim kolima (automobilom, a često i posebnim kočijama) po šefa misije, koji u pratnji nekoliko svojih najviših diplomatskih saradnika viši prvu posetu šefu države. Predaja akreditivnih pisama obično je praćena kraćim istupima (govorima) šefa misije i domaćina, posle kojih se obično u užem krugu, u kabinetu šefa države organizuje kraći prijem, gde domaćin sa gostima može, uz posluženje i u sedećem stavu, neformalno da popriča i razmeni mišljenje (s obzirom na to da se sam čin predaje akreditiva vrši stojeći i sa veoma kratkim, zvaničnim izlaganjima šefa misije i šefa države).

Predaja akreditivnih pisama otpravnika poslova (tzv. stalnog otpravnika poslova kao šefa misije, a ne otpravnika poslova *ad interim*, koji samo privremeno vrši poslove šefa misije i nema akreditivna pisma) obavlja se kod ministra inostranih poslova i obično po jednostavnijem i skromnijem postupku i ceremonijalu (za ambasadore i poslanike, koji predaju akreditivne šefu države, obično se priređuje i poseban ceremonijalni doček, uz svečani pozdrav postrojene gardijske ili slične jedinice, kao što se to čini prilikom dočeka šefova stranih država, pošto ambasadori u izvesnom smislu predstavljuju i šefove svojih država na teritoriji države kod koje se akredituju).

Protokolarni ceremonijal Savezne Republike Jugoslavije takođe sadrži detaljna pravila o predaji akreditivnih pisama. Prema tim pravilima, kopije akreditivnih pisama, u izvornom jeziku i, kada je to neophodno, prevedene na engleski jezik, predaju se saveznom ministru za inostrane poslove ili njegovom zameniku u terminu o kome Protokol Saveznog ministarstva blagovremeno obaveštava šefa misije. Po predaji kopija akreditiva, šef Protokola Saveznog ministarstva za inostrane poslove obaveštava šefa misije koje službene kontakte od tog momenta može da uspostavlja u Saveznom ministarstvu i diplomatskom koru, kako bi korisno mogao da upotrebi vreme do čina predaje samih akreditivnih pisama šefu države. Šef Protokola istovremeno obaveštava šefa misije o ceremoniji i proceduri predaje akreditivnih pisama. Ceremonija predaje akreditivnih pisama obično nastupa u roku od četiri nedelje od dolaska šefa misije u Jugoslaviju. Ceremonija predaje obavlja se u zgradi Belog dvora. Šef Protokola Saveznog ministarstva za inostrane poslove odlazi službenim kolima u rezidenciju ili zgradu ambasade, te se onda zajedno upućuju ka Belom dvoru. U pratnji šefa misije može da bude i do pet njegovih saradnika – članova misije. Šefa misije ispred ulaza u Beli dvor pozdravlja počasna jedinica Vojske Jugoslavije. Onda se šef misije upućuje u zgradu Belog dvora, gde ga šef Protokola predsednika SRJ predstavlja predsedniku SRJ.

Ceremonija predaje akreditivnih pisama uključuje govor šefa misije, koji ne treba da bude duži od tri do četiri minuta. Predsednik SRJ drži ta-kođe kraći, uzvratni govor.

Za predaju akreditivnih pisama jugoslovenski protokol propisuje tam-no odelo, nacionalnu nošnju ili diplomatsku uniformu, što je uobičajeno i prilikom takvih ceremonija u većini drugih država, osim u monarhijama i u nekoliko drugih država koje propisuju obično frak. Po završenoj predaji ak-reditivnih pisama, predsednik Jugoslavije zadržava se sa gostima i jugoslo-venskim učesnicima (među kojima je, po pravilu, i savezni ministar za ino-strane poslove, generalni sekretar predsednika SRJ i spoljnopolitički savet-nik predsednika) na neformalnom razgovoru. Posle toga, šef misije se opra-šta od predsednika Jugoslavije i u pratnji šefa Protokola predsednika SRJ i šefa Protokola Saveznog ministarstva za inostrane poslove napušta Beli dvor. Po izlasku iz zgrade Belog dvora, šef misije vrši smotru počasne jedi-nice Vojske Jugoslavije, postrojene ispred ulaza zgrade i odlazi, u pratnji še-fa Protokola SMIP-a, u svoju rezidenciju, odnosno ambasadu. Na zvaničnim automobilima koji voze ambasadora nalazi se zastava njegove zemlje. Posle predaje akreditivnih pisama, šef diplomatske misije u potpunosti preuzima svoje funkcije u državi kod koje se akredituje. Obično to čini kurtoaznim po-setama funkcionerima Savezne Republike Jugoslavije, Republike Srbije, Republike Crne Gore, grada Beograda i ostalim organima vlasti, kao i diplomatskom koru.

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima obavezuje državu koja ak-redituje da prethodno notifikuje ministarstvu inostranih poslova države kod koje se akredituje imenovanje članova diplomatske misije, njihov dolazak i konačni odlazak ili prestanak funkcija u misiji, dolazak i konačni odlazak li-ca koja pripadaju porodicama članova misije, dolazak i odlazak privatne posluge u službi pomenutih lica. Sastav diplomatskog osoblja misije može da bude veoma raznovrstan i različit po brojnosti, u zavisnosti od toga koja država ima diplomatsku misiju, kao i od njenih zadataka u državi prijema. Ima diplomatskih misija u kojima osim šefa misije nema nijednog člana dip-lomatskog osoblja do misija čiji sastav čini i po nekoliko stotna članova diplomatskog osoblja. U zavisnosti od broja članova diplomatskog osoblja sastavljena je i struktura te misije. Veće misije, sa većim brojem članova di-plomatskog osoblja, obično su podeljene u sekcije ili odeljenja, među koji-ma je najčešće političko, ekonomsko-trgovinsko, informativno, konzularno i vojno izaslanstvo (u državana gde država koja akredituje ima i vojne atašee, što je uvek predmet dogovora između dve države). Veće misije imaju i po-sebna odeljenja za kulturu, za nauku, za rad i socijalna pitanja, za poljopriv-redu i slično. Šef misije neposredni je rukovodilac svih sekcija, odnosno odeljenja misije, i kao takav pojavljuje se pred organima države kod koje se akredituje, mada je intenzitet podređenosti, odnosno subordinacije različit i

zavisni od toga o kojim se poslovima i o kojim resorima radi. Obično je naj-nezavisnije vojno izaslanstvo koje, po pravilu, radi po uputstvima ministar-stva vojske, odnosno odbrane države koja akredituje, a ne po uputstvima mi-nistarstva za inostrane poslove. Ono je i u državi kod koje se akredituje ne-posredno upućeno, umesto ministarstva inostranih poslova sa kojim opšte skoro sve službe misije, sa ministarstvom vojske, odnosno odbrane. Sekcije koje se bave privredom,⁴⁸ kulturom, radom i socijalnim pitanjima, na pri-mer, mnogo više neposredno saraduju sa ministarstvima tih resora nego sa ministarstvom inostranih poslova, koje je centrala za najveći broj službi di-plomatske misije. I kod imenovanja, odnosno premeštanja saradnika iz tih sekcija nadležna ministarstva imaju svoj poseban uticaj, a što se tiče vojnog izaslanstva, njegov sastav uvek imenuje ministarstvo odbrane. Ova proble-matika, a posebno činjenica da neki delovi diplomatske misije neposredno odgovaraju svojim ministarstvima, odnosno resorima već dugo godina za-okuplja veliki broj ministarstava inostranih poslova u svetu, s ciljem da se spoljnopolitička delatnost i delovanje diplomatske misije učine jedinstven-i-jim. Međutim, u velikom broju zemalja to pitanje nije rešeno i slobodno se može reći da šef diplomatske misije, iako je to nominalno, ponekad nije u mogućnosti da prati, kontroliše i subordiniira rad svih sekcija svoje misije. Ovo nije uspela da reši ni nesumnjivo najveća diplomatska služba sveta – Stejt deparntment, uprkos nastojanjima nekoliko američkih predsednika, počev od Džona Kenedija, da sve službe prisutne u diplomatskoj misiji, a posebno vojni sektor i CIA stavi pod neposrednu kontrolu šefa misije. Ovaj problem posebno je komplikovan u diplomatskim službama koje u misijama u inostranstvu imaju angažovan veliki broj saradnika drugih resora (van mi-nistarstva inostranih poslova), što je slučaj i sa SAD, u čijim se diplomat-skim misijama nalazi svega jedna trećina profesionalaca diplomata iz Stejt deparntmenta, a dve trećine čine saradnici drugih resora, često neposredno podređenih tim ministarstvima.⁴⁹

Kraj, odnosno zatvaranje diplomatske misije

Postoji više različitih slučajeva okončanja, odnosno prestanka rada di-plomatske misije jedne države, a najčešći je prilikom prekida diplomatskih odnosa, kada nestaje svaki osnov za nastavak rada i dalje postojanje diplo-matskih misija država koje više nemaju međusobne diplomatske odnose. Me-đutim, ima slučajeva kada se diplomatski odnosi ne prekidaju, ali misija se zatvara iz veoma različitih razloga. To može da nastupi u doba zahlađivanja odnosa između dve države, kada jedna od njih želi da zatvaranjem diplomar-

⁴⁸ O tzv. ekonomskoj diplomaciji i organizacionim jedinicama koje se njom bave u SAD, Francuskoj i Japanu vidi: Miroslav M. Račević, *Ekonomiska diplomacija u internacio-nalnoj ekonomiji*, Beograd, 1997, str. 80–89.

⁴⁹ Georg F. Kennan, *The Curious Evolution of Our Foreign Service*, Foreign Affairs, September–October 1997, str. 206.

ske misije manifestuje svoje nezadovoljstvo prema politici druge države ili nekom aktu njene vlade koji vredi ugled ili interese države koja akredituje. U tom slučaju može se desiti da druga država, država prijema ne zatvori svoju misiju u državi koja akredituje i da njena misija i dalje nastavi sa normalnim radom, jer diplomatski odnosi nisu prekinuti. Ponekad razlog zatvaranja diplomatske misije nije u vezi sa pogoršanjem odnosa između država, već je posledica nedostatka finansijskih sredstava i racionalizacije koju jedna država čini u svojoj mreži diplomatskih predstavništava. I u ovom slučaju diplomatska misija druge države može normalno da nastavi sa radom i ona je tada jedini kanal diplomatskog opštenja između dve države. Ako druga država takođe zatvori svoju misiju ili ako takva misija nije ni postojala, obično se dve države dogovaraju o tome da preko svojih misija sa sedištem u trećoj državi ili pri nekoj međunarodnoj organizaciji (obično pri Ujedinjenim nacijama) obavljaju svoje diplomatske odnose, odnosno redovne kontakte svojih diplomatskih službi. Zainteresovana država, koja je zatvorila svoju diplomatsku misiju u državi prijema, može istovremeno da akredituje svog ambasadora, odnosno šefa diplomatske misije sa sedištem u trećoj državi i u državi prijema.

Ostavljanje diplomatske misije bez diplomatskog ili uopšte bez ikakvog osoblja takođe može da znači kraj te diplomatske misije (tako je svoje vreme ugašena diplomatska misija Jugoslavije u Portugalu, jer je ostao samo administrativni službenik koga portugalska vlada nije htela da prizna kao opravnilka poslova, te su kontakti na diplomatskom nivou između država nastavljeni preko njihovih misija u Parizu). Mnogi autori smatraju da je povlačenje osoblja diplomatske misije, u stvari, suspenzija diplomatskih odnosa i da je to, po pravilu, korak koji prethodi prekidi diplomatskih odnosa.⁵⁰

Osim prekida diplomatskih odnosa, član 45. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima poznaje i tzv. konačno i privremeno opozivanje diplomatske misije, u zavisnosti od toga da li se misija zatvara na jedan dogledan, kraći period ili je odluka o definitivnom zatvaranju misije, bez perspektive za njeno obnavljanje. U oba slučaja (prekid odnosa i „otkazivanje“ misije) pomenuti član Bečke konvencije sadrži obavezu države prijema u pogledu zaštite prostorija misije, njene imovine i arhiva, kao i pravo države koja akredituje da trećoj državi poveri, uz pristanak države kod koje se akredituje, zaštitu prostorija misije, njenu imovinu i arhive ili i zaštitu njenih interesa i interesa svojih državljana u toj državi.

Zatvaranje diplomatske misije jedne države u drugoj, kada nije u pitanju prekid diplomatskih odnosa i kom slučaju obe države zatvaraju svoje misije, često dovodi i do zatvaranja diplomatske misije druge države u prvoj, mada to nije pravilo, ali se javlja kao reakcija na akt prve države, koji se, bez obzira na razloge koji mogu da budu van konteksta uzajamnih odnosa, shvata i kao maloprijateljski akt.

⁵⁰ Knut Ipsen, *Voelkerrecht*, Muenchen, 1999, str. 481.

Prestanak funkcije šefa i članova diplomatske misije

Postoji više razloga i osnova za prestanak funkcije šefa i članova diplomatske misije, od kojih su neki subjektivne prirode. Zavisno, pre svega, od ličnosti, njegovog zdravlja, ponašanja i prihvatljivosti za organe države kod koje se akredituje, a neki nisu vezani za ličnost, već za stanje bilateralnih odnosa između države koja akredituje i one kod koje se akredituje ili za politiku vlade jedne ili druge države. U subjektivne razloge prestanka funkcije, kako šefa, tako i članova osoblja spadaju bolest, ostavka, penzionisanje, imenovanje na drugu dužnost ili smrt. Subjektivan razlog može biti i ponašanje šefa, odnosno člana misije, koje se kosi sa položajem i statusom diplomatskog predstavnika ili koje je vredajuće ili štetno po interese države prijema. Pojedini autori, kao što su autori sovjetskog šestotomnog sistema međunarodnog prava (među kojima i Koževnikov, Tunkin, Koreckij i Ušakov) pominju kao poseban vid prestanka funkcije takozvanu insurekciju diplomata, navodeći kao ilustraciju za to ambasadora Jugoslavije za vreme Drugog svetskog rata koji je izjavio da više ne želi da predstavlja kralja, već novu jugoslovensku republiku, u kom svojstvu ga je SSSR priznao.⁵¹

Država prijema može u svako doba šefa ili člana diplomatskog osoblja misije da proglasi za *personu non grata*, bez ikakvog obrazloženja, i tim činom prestaju njegovi imuniteti i privilegije, pa i samo pravo na boravak u državi prijema. Članovi administrativnog i tehničkog, kao i poslužnog osoblja takođe mogu od države prijema da budu proglašeni neprihvatljivim, sa istim posledicama kao kad su u pitanju lica koja su proglašena kao *persona non grata*. Najčešći slučajevi su kod mešanja u unutrašnje poslove države prijema, špijunaže, vredanja države prijema ili njenih funkcionera, a često i bez ikakvih posebnih razloga, kao mera pogoršanja odnosa između dve države. Poslednji takav značajniji slučaj bio je 20. januara 2000. godine, kada je vlada Poljske za *personu non grata* proglasila devet diplomata Ruske Federacije u Varšavi, što je odmah izazvalo i sličnu reakciju Vlade Ruske Federacije prema poljskim diplomatama u Moskvi.

I drugi razlozi, koji nisu neposredno vezani za ličnost, mogu biti mnogobrojni. Pre svega, pogoršanje i prekid diplomatskih odnosa koji za posledicu imaju zatvaranje diplomatske misije, pa samim tim i prestanak funkcije i povlačenje šefa i članova misije iz države prijema. Može se desiti da se međusobni politički odnosi dve države pogoršaju ali da ne dođe do prekida diplomatskih odnosa, već samo do zatvaranja misije kao demonstracije takvog stanja odnosa, pri čemu svim članovima misije takođe prestaje funkcija. A može se desiti da se u stanju pogoršanih odnosa ipak ne ide na zatvaranje misije, ali se političko nezadovoljstvo države koja akredituje manifestuje

⁵¹ Kurs međunarodnog prava, IV tom – Osnovne instituti i otrasliji savremenog međunarodnog prava, Moskva, 1968, str. 37.

kriz povlačenje šefa misije, privremeno, na referisanje ili na duže vreme ili potpuno (opoziv, odnosno premeštaj), uz postavljanje opravdnika poslova *ad interim*. Ima i slučajeva kada navodno razlozi prestanka funkcije leže u subjektivnom ponašanju šefa, odnosno člana misije, a, u stvari, samo su posledica pogoršanih odnosa i mera koje država prijemna primenjuje, pre svega, prema državi koja akredituje, a ne privremeno prema ličnosti, pa se zahteva povlačenje šefa ili člana misije, bez ikakvog obrazloženja ili sa motivacijom da je njegovo ponašanje u državi prijemna protivno njenim interesima i bilateralnim odnosima.

Prekid diplomatskih odnosa

Prekid diplomatskih odnosa predstavlja najteži poremećaj u političkim odnosima dve države. Istorija diplomatskih odnosa poznaje najraznovrsnije razloge i povode za prekid diplomatskih odnosa, kao i za trajanje tog prekida (od nekoliko nedelja do desetak godina). Razlozi za prekid odnosa takode mogu da budu različiti, ali se oni uglavnom svode na zaoštravanje i pogoršanje političkih odnosa između dve države. Veoma retko su to subjektivni razlozi, vezani za ličnost diplomatskog predstavnika ili nekog drugog državnog funkcionera, mada ni takvi slučajevi nisu nepoznati u istoriji bilateralnih odnosa država. Odluka o prekidu diplomatskih odnosa uvek je rezultat individualne volje jedne države, te je teško oceniti do kojeg stepena politički odnosi između dve države treba da budu pogoršani da bi došlo do ovog čina. Ponekad su to naizgled beznačajni akti jedne od država koje druga prihvata kao uvredu ili ignorisanje, a nekada može da dođe čak i do ratnog sukoba dve države a da diplomatski odnosi, pa čak i diplomatske misije, ostanu netaknuti (u poslednjem iraško-iračkom ratu, na primer, sve vreme sukoba dve države nisu prekidale svoje uzajamne diplomatske odnose). Prekid diplomatskih odnosa često nastaje i prilikom promene ustavnog sistema jedne od država ili nasilne promene vlasti, kada nastaje situacija eventualnog nepriznanja države ili vlade i kao posledica toga i prekid diplomatskih odnosa, mada istorija diplomatije poznaje i slučajeve u kojima su pojedine države odricale priznanje države ili vlade drugih država, a sa njima de fakto održavale normalne diplomatske odnose, s obzirom na to da su zadržavale svoje diplomatske misije na njihovim teritorijama. Neki autori, kao Ž. Salmon, poznaju i kategoriju tzv. suspendovanja diplomatskih odnosa, u koju ubraja i slučaj Kanade koja je sa Gabonom „suspendovala” svoje odnose nalažući svom novopostavljenom ambasadoru u Libervilu da ne preda akreditive i da se vrati u Kanadu zbog gabonskog poziva vladi Kvebeka da pošalje svog predstavnika na jednu međudržavnu konferenciju kojoj je Gabon bio domaćin. U dužini prekida diplomatskih odnosa izgleda da „vodi” Velika Britanija koja je skoro četiri godine imala prekinute odnose sa Irakom, više od pet godina sa Gvatemalom, a duže od jedne decenije sa Libi-

jom. Sam čin zatvaranja diplomatske misije ili povlačenja osoblja misije ni u kom slučaju ne znači i prekid diplomatskih odnosa. Sjedinjene Američke Države su, na primer, 1973. godine zatvorile svoju ambasadu u Kampali i vratile sve članove osoblja u Vašington, ističući da time ne prekidaju diplomatske odnose. Citavo to vreme ambasador Ugande u Sjedinjenim Američkim Državama normalno je nastavio da obavlja svoje funkcije. Kina je za vreme „kulturne revolucije” povukla svoje ambasadore iz svih država (osim Egipta), ali nije prekidala diplomatske odnose. Ruska Federacija je decembra 1998. godine, posle bombardovanja Iraka, povukla privremeno svoje ambasadore iz Vašingtona i Londona, uz izričito naglašavanje da nema nameru da prekida diplomatske odnose. Za prekid odnosa potrebna je jasno izražena volja jedne od država, za koju ne treba nikakva saglasnost druge države, jer nije u pitanju nikakav međunarodni ugovor (koji se takođe može otkazati, ali pod uslovima koji su ugovorom utvrđeni), već slobodna volja država, koja proizlazi iz njihove suverenosti, da u svako doba mogu jednostrano da prekinu diplomatske odnose sa bilo kojom državom. Dok je za uspostavljanje diplomatskih odnosa potrebna saglasnost volja obe države, prekid diplomatskih odnosa je nesporno pravo svake države, a bilo kakvo suptostavljanje druge države nema nikakvu relevantnu pravnu snagu. Razlozi za prekid diplomatskih odnosa mogu da budu veoma različiti, ali je najčešći neprijateljski ili maloprijateljski stav jedne države prema drugoj izražen u nekom aktu, koji se ponekad veoma arbitrarno tumači i kvalifikuje. Tako je 1987. godine Australija prekinula diplomatske odnose sa Libijom samo zato što je jedan australijski domorodac (aboridžin), neposredno posle posete Libiji, zahtevao stvaranje autonomne republike, što je australijska vlada shvatila kao neprijateljski čin.⁵²

Jugoslavija je u bilateralnim odnosima sa pojedinim državama imala nekoliko prekida diplomatskih odnosa, kako na inicijativu suprotne strane, tako i na sopstvenu inicijativu, ali sa veoma različitim pozadnim i razlozima.

Savezna Republika Nemačka je 1957. godine prekinula diplomatske odnose sa Jugoslavijom, pozivajući se na tzv. Halštajnovu doktrinu, koja je nalogala prekid diplomatskih odnosa SRN sa državama koje priznaju i uspostave diplomatske odnose sa Nemačkom Demokratskom Republikom (Isotočnom Nemačkom). Razumljivo, doktrinu je Vlada Savezne Republike Nemačke primenjivala prema svojim političkim kriterijumima koji nisu pogadali sve države koje učine isti čin, ali je Jugoslavija očigledno bila jedna od onih država koja je za to trebalo da bude kažnjena. Prekid odnosa trajao je više godina. On nije pogodio konzularne odnose (Konzulati obe države nastavili su nesmetano da rade), a pri Ambasadi Kraljevine Švedske u Bonnu, koja je preuzela zaštitu jugoslovenskih interesa u SR Nemačkoj, delovala je

⁵² Knut Ipsen, *cit. delo*, str. 489.

Služba za zaštitu jugoslovenskih interesa, koja je stvarno bila filijala jugoslovenske konzularne službe, sa jugoslovenskim službenicima i čak u zgradi bivše jugoslovenske ambasade u Bonu. Drugi prekid odnosa nastao je na inicijativu Jugoslavije, a razlog je bila politika Izraela prema arapskim državama i palestinskom pitanju. Istoričari tvrde da funkcioneri Saveznog ministarstva za inostrane poslove Jugoslavije nisu bili za preduzimanje takve mere, iako su podržavali primedbe arapske strane na ponašanje Izraela, ali da je predsednik Josip Broz Tito navodno imao, kao i uvek, poslednju reč: on je zahtevao momentalni prekid odnosa Jugoslavije sa Izraelom, što je odmah i usledilo, na veliko iznenađenje izraelske strane i upadljivo razočaranje izraelskog poslanika koji je, navodno, sa suzama dočekao tu vest koja je značila nepopravljiv udarac uspešnom razvoju odnosa i uzajamnom uvažavanju između dve države.⁵³ Povlačenjem egzekvaturе počasnom konzulu SFRJ u Haifi i zatvaranjem tog konzulata praktično su prekinuti i konzularni odnosi, tako da je Jugoslavija bila primorana da odabere državu koja će štiti interese Jugoslavije u Izraelu (na čuđenje mnogih u Izraelu, izabrala je Austriju koja u to vreme nije imala posebnu reputaciju u ovoj zemlji). Prekid odnosa trajeće godinama, sa nastojanjima obe strane da se oni obnove devedesetih godina, upravo u vreme jugoslovenske krize i sankcija protiv Jugoslavije. Otvorena je jugoslovenska ambasada u Tel Avivu i naimenovani jugoslovenski ambasador otputovao je u Izrael, ali je posle nekoliko meseci boravka tamo morao da se vrati, jer izraelska strana nije bila spremna da primi njegova akreditivna pisma. Tek posle Dejtonskog ugovora i sklidanja sankcija protiv Jugoslavije doći će do potpune obnove diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Izraela na nivou ambasadora.

Najnoviji prekid diplomatskih odnosa desio se 1999. godine, posle agresije NATO-a na Jugoslaviju. Vlada Savezne Republike Jugoslavije odlučila je da sa glavnim i najodgovornijim državama – članicama NATO-a, SAD, Velikom Britanijom, Nemačkom i Francuskom prekine diplomatske odnose. Kao posledica prekida odnosa, odmah su zatvorene diplomatske misije SRJ u tim državama, kao i diplomatske misije tih država u Beogradu. Jugoslavija, Velika Britanija, Nemačka i Francuska odredile su države koje će štiti njihove interese na teritoriji druge države, dajući istovremeno saglasnost na taj izbor. Konzulati SRJ u Nemačkoj i Francuskoj nastavili su da rade, a i konzularne službe u Londonu, Parizu i Bonu u okviru ambasada država – zaštitnica (prvi put se kao država koja štiti interese Jugoslavije, i to u Francuskoj, pojavila i Rusija, a u Velikoj Britaniji – Kipar).

Međutim, u odnosima sa SAD došlo je do nesporazuma koji je doveo do nepostizanja dogovora o silama zaštitnicama. Naime, Jugoslavija je pred-

⁵³ Jedan od autora ove studije imao je priliku da u svojstvu saveznog poslanika prati ovaj problem i ponašanje jugoslovenskih vlasti u vreme sukoba 1967. godine i dalje u Sporlino-političkom odboru Skupštine SFRJ i da kao posmatrač zaključuje da i u pomenutom odboru nije bilo oduševljenja ovom odlukom.

ložila Kinu kao državu koja bi štitila interese Jugoslavije u SAD, a SAD su predložile da Švedska štiti američke interese u Jugoslaviji. Međutim, iz potpuno nerazumljivih razloga, Vlada SAD je odbila davanje saglasnosti da Kina preuzme ovu funkciju u korist Jugoslavije, tako da ni Jugoslavija nije bila spremna da se saglasi s tim da Švedska štiti američke interese u Jugoslaviji. Što je još neshvatljivije, američka vlada predlagala je da Švedska štiti interese SAD u Jugoslaviji i interese Jugoslavije u SAD. U istoriji diplomacije bio bi presedan da jedna država istovremeno štiti uzajamno interese dve države koje imaju potpuno suprotne interese i nalaze se u opštem sukobu (uključujući i rat, izazvan agresijom NATO-a, predvođenog SAD). Jugoslavija je odbila takvu ponudu i obe države ostale su bez sile zaštitnice i bez mogućnosti da u okviru sile zaštitnice organizuju najneophodnije konzularne usluge.⁵⁴ Američka strana je tražila da SRJ odabere „za SAD prihvatljivu” silu zaštitnicu. Odbijajući Kinu kao „neprihvatljivu”, američki Stejt department je „ustanovio da s obzirom na značaj i širok intenzitet naših odnosa sa Narodnom Republikom Kinom, to nije odgovarajući izbor sile zaštitnice za SRJ u SAD”, te je preporučio Jugoslaviji „da nađe pogodniju silu zaštitnicu, prvenstveno „tradicionalno neutralnu” što je pre moguće kako bi se sekcije za zaštitu interesa mogle da odobre i ustanove”.

Nema spora da odredba člana 45. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima zahteva saglasnost države prijema za izbor sile zaštitnice, ali je američko odbijanje da Kina štiti jugoslovenske interese u SAD krajnje čudno i teško shvatljivo. Tim pre što u Bečkoj konvenciji nigde ne piše da ta sila treba da bude „tradicionalno neutralna”, što, uostalom, najbolje potvrđuje i dosadašnja primena člana 45. Bečke konvencije u desetina drugih sličnih slučajeva. Pokušaj da jedna država (Švedska) istovremeno štiti interese dve države sa potpuno oprečnim interesima, i to još u ratnom sukobu, poseban je kuriozitet u istoriji implementacije odredaba Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Što je najtragičnije, negativne posledice nepostojanja saglasnosti o silama zaštitnicama snosili su i snose nevini građani obe države koji su ostali bez minimuma zaštite svojih prava i interesa i bez najosnovnijih konzularnih usluga. Dnevnik „Washington Post” u svom broju od 7. aprila 1999. godine, u članku „Stejt department ne dozvoljava Kini da predstavlja Beograd” navodi jednog anonimnog američkog diplomatu koji je izjavio da je Kina odbijena, jer „nije neutralna” i zbog toga „što se eksponirala u suprotstavljanju NATO bombardovanju Jugoslavije”. List prenosi reči portparola SAD Rubina da se „nađa da će Beograd uzeti jednu klasičnu neutralnu silu”, sugerirajući da bi Švedska mogla da predstavlja obe vlade” (!).

⁵⁴ Stejt department je svojom notom od 26. marta 1999. obavestio da će „Vlada SAD dozvoliti jednom diplomati i trojici članova osoblja da ostanu u SAD da vrše ograničene konzularne funkcije”, s tim da će Department „kasnije obavestiti Ambasadu detaljnije o obimu funkcija koje će biti dozvoljene i uslovima pod kojima će tim licima biti dopušteno da ostanu”.

Funkcije diplomatske misije

Od davnina diplomatski predstavnici bili su kanali saobraćanja između različitih država: njihova uloga je izuzetno značajna, jer oličava politiku države u datom trenutku. Funkcije diplomatske misije nabrojane su u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima bez posebnog reda i bez ograničenja, različito od onoga što je ranije činjeno prilikom pokušaja kodifikacije, posebno u Havanskoj konvenciji 1928. godine. Po poznatom francuskom autoru S. Rusou, nadležnost diplomatskih predstavnika (agenata) u stvarnosti odgovaraju dvema idejama: oni su prihvaćeni poslednici između države koja akredituje i države kod koje se akredituje diplomatski predstavnik s jedne, i istovremeno obezbeđuju zaštitu državljana države koja šalje diplomatskog predstavnika na teritoriju države kod koje se akredituje, s druge strane.⁵⁵

Nabrojane su samo one funkcije koje su izraz prakse država, i to u dužem periodu, tj. kao običajno pravo. Opšte je zapažanje da je u pripremnom radu Komisije UN za međunarodno pravo i u VI (pravnom) komitetu Generalne skupštine UN bilo pokušaja da se funkcije diplomatske misije bliže odrede, tj. prošire, na čemu je insistirao, pored ostalih, i jugoslovenski predstavnik. Ovo je samo delimično usvojeno prihvaćanjem predloga Čehoslovačke da se prvobitni tekst o funkcijama proširi funkcijom u razvijanju prijateljskih odnosa među državama na ekonomskom, kulturnom i naučnom polju. U celini uzeviši, nabrojane funkcije diplomatskih misija više je izraz kodifikacije postojećeg prava, nego njegov progresivni razvoj.

Funkcije diplomatske misije, „naročito se sastoje“, kako je to naglašeno u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, u:

a) predstavljanju države koja akredituje kod države kod koje se akredituje (države prijema).⁵⁶ Diplomatski predstavnik predstavlja i politički i pravno državu koja akredituje kod države prijema, a ne šefa države koja akredituje. Predstavnički karakter diplomatske misije uzima se kao polazna tačka ostalih funkcija. Predstavljanje uključuje zaključenje ugovora, razna saopštenja, proteste i reklamacije, izvještaja, učešće na međunarodnim konferencijama i drugo, pored onog reprezentativnog dela predstavljanja države koja akredituje. Ovo je jedna od najstarijih diplomatskih funkcija, tj. datira još od nastanka diplomatske službe. U stvari, ona je i prilikom kodifikacije nabrojana kao prva. Predstavlja se država, a ne vlada ili šef države. Funkcija predstavljanja je celovita, ali istovremeno i deljiva sa stanovita raznih zada-

⁵⁵ Charles Rousseau, *Droit international public*, tome IV, Les relations internationales, Paris, 1980, str. 164.

⁵⁶ Prilikom izrade prvih nacrti Bečke konvencije bilo je predloženo da se diplomatski odnosi formulišu kao odnosi između vlada država, što je naišlo na opravdane primedbe, te je kasnije potvrđeno da su u pitanju odnosi između država, a ne samo između vlada. Prema tome, i funkcija predstavljanja je logično predstavljanje celokupne države koja akredituje, a ne samo njene vlade odnosno šefa država (kako je to ranije bilo).

taka u okviru ove funkcije. Funkcija predstavljanja je poverena diplomatskoj misiji kao celini, a ne samo njenom šefu. Predstavničko svojstvo diplomatske misije ne ovlašćuje na neposredno obraćanje šefu države: diplomatska misija je dužna da sve svoje poslove sa državom prijema obavlja sa ministarstvom inostranih poslova ili preko njega ili sa nekim drugim ministarstvom o kome se postigne dogovor.

b) zaštitu u državi prijema interesa države koja akredituje i njenih državljana u granicama koje dopušta međunarodno pravo. Diplomatski predstavnici mogu da niažu prigovore, tj. da vrše tzv. diplomatsku intervenciju. Diplomatski koraci mogu biti različiti: vrste demarša usmeni ili pismeni u raznim oblicima, od *ed memoara* do protestne note (najrasprostranjeniji oblik diplomatske korespondencije jeste verbalna nota). Interesantno je da je u svom komentaru na nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, Vlada Čilea iznela stav da se diplomatska zaštita građana države koja akredituje može da vrši tek kad su ispunjena sva sudska sredstva u državi prijema⁵⁷ (što, razumljivo, nije prihvaćeno). U slučaju prekida diplomatskih odnosa u vreme mira (takode i usled nastupanja ratnog stanja) zastupanje interesa države koja akredituje i njenih državljana poverava se trećoj državi, sli zaštitnici, svakako uz obostranu saglasnost država koje su prekinule diplomatske odnose. Izraz „državljanin“ u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima odnosi se i na pravna lica. Zaštita i nadležnost nad državljanima države koja akredituje može postojati samo u granicama koje dopušta međunarodno pravo, ali još kako ima uticaja i zakonodavstvo države prijema. No, ta delatnost, po pravilu, dolazi u krug konzularnih funkcija utvrdjenih bliže Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima, o čemu će kasnije biti više reči. Diplomatska zaštita nije u celini dobila svoje kodifikaciono ustrojstvo, s obzirom na mnogostruku, često i nejedinstvenu praksu država, posebno sudsku. Ona često ima politički prizvuk, jer od same države koja akredituje zavisi da li će biti preduzeta (ili ne) u svakom pojedinom slučaju. Načelno uzimajući, državljanstvo i ispunjenje unutrašnjih pravnih sredstava (ovo prvo kao osnovno, a drugo koje nije opšteprihvaćeno) smatraju se polaznim uslovima za pružanje diplomatske zaštite, ali sa raznovrsnim modalitetima i izuzecima, posebno ako je reč i o drugim uslovima koji se u pojedinim slučajevima traže za višenjane diplomatske zaštite.⁵⁸

⁵⁷ Report of the International Law Commission 1958, aneks, str. 37.

⁵⁸ Vidi članak Z. Radivojevića, *Uслови pružanja diplomatske zaštite državljanima u inostranstvu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, XXXII, 1991, str. 99–109. Pisac analizira u okviru uslova „državljanstvo“: utvrđivanje državljanstva, efektivno državljanstvo, kontinuitet državljanstva, a u vezi sa uslovom ispunjavanja unutrašnjih pravnih lekova dočite se cilja i osnova uslova ispunjavanja unutrašnjih pravnih lekova i njihove pravne prirode. Autor pominje i ostale uslove, kao što su pravilo „čistih ruku“ i Kalvo klanuzni.

c) pregovaranju sa vladom države prijema o različitim pitanjima iz oblasti bilateralnih odnosa dveju država. Uloga diplomatskih predstavnika posebno je značajna u pripremnoj fazi pregovora, ali ništa manje značajna je i uloga diplomatske misije u samim pregovorima (u koje se, po pravilu, uključuje šef ili neki drugi predstavnik misije, čak i kad se pregovori ne održavaju na teritoriji države prijema, gde je sedište misije). Diplomatski predstavnici mogu da više autentifikaciju teksta ugovora, ali ne i potpisivanje bez punomoćja. Za dela što ih diplomatski predstavnici više u krugu svojih redovnih diplomatskih funkcija nije potrebno punomoćje i njihove izjave obavezuju vladu države koja akredituje. U pregovorima se sve više angažuju stručnjaci za pojedine oblasti, s obzirom na raznovrsnost međusobnih odnosa među državama, što izlazi iz okvira poznavanja problema samo diplomata po struci. U ranijim periodima bila je mnogo veća odgovornost diplomata u vezi sa vođenjem pregovora, s obzirom na nerazvijene komunikacije i zavisnost u pregovorima od svojih vlada. Nije redak slučaj da se kada pregovori dođu do završne faze, angažuju u njima i viši predstavnici država (ministri, pa nekad i predsednici vlada ili šefovi država). Ova diplomatska funkcija nije izazvala posebne rasprave u toku kodifikacije u okviru Komisije UN za međunarodno pravo, jer je u pitanju klasična, nesporna funkcija diplomatske misije;

d) obaveštavanju svim dozvoljenim sredstvima o razvoju događaja u državi prijema i podnošenju izveštaja o tome državi koja akredituje. To znači da diplomatski predstavnici, pored praćenja sredstava informisanja, i neposredno posmatraju zbivanja u državi prijema, traže potrebna obaveštenja, vrše analizu tih događaja i pojavu i dostavljaju ih svojoj vladi preko ministarstva inostranih poslova. Privatni kontakt sa pojedincima – državljanima države prijema nije zabranjen, ali se mora kretati u granicama zakona države prijema.

Danas su sredstva (masovnog) obaveštavanja takva (radio, televizija, štampa, internet i druga tehnička savremena sredstva) da je funkcija diplomatske misije različita i znatno sužena u odnosu na ranija vremena, kada su sredstva javnog informisanja i komunikacija umnogome bila ograničena. Šta su dozvoljena sredstva obaveštavanja? Propisi države prijema određuju šta je špijunaža, korupcija i slično. Bez obzira na ovu zabranu, skoro sve diplomatske misije organizovane su tako da se mogu baviti i samostalnim prikupljanjem podataka, koje često prelazi granice dozvoljenog. Krug „poverljivih podataka“ danas je vrlo širok (političke, industrijske, privredne, naučne i druge tajne posebno tajne iz oblasti odbrane i vojne sile – vojne tajne) i taj krug je često različit od zemlje do zemlje.

Polazni osnov za obim obaveštavanja proteže se na „sve vidove života koji bi mogli biti od interesa za državu koja akredituje“. Kao što se iz teksta Konvencije može zaključiti, ničim nije ograničena oblast i širina obavešta-

vanja, već se to ograničava „dozvoljenim sredstvima“. Bečka konvencija iz 1961. ne govori posebno koja su to sve sredstva i načini kojima se diplomatske misije služe vršeći funkciju obaveštavanja. Proces obaveštavanja je dvosmeran: prevashodno se vrši obaveštavanje vlade države koja akredituje o razvoju događaja u državi kod koje se akredituje, ali i obaveštavanje vlasti i javnosti države kod koje se akredituje o činjenicama i razvoju države koja akredituje. U jugoslovenskoj doktrini se konstatuje da je obaveštavanje kao diplomatska funkcija od običajnog pravnog pravila postalo pravno pravilo međunarodnog prava, mada je pri tom formulacija nepotpuna i pati od nejasnoća, jer se ova funkcija ne razrađuje podrobnije. Po jednom jugoslovenskom autoru, „funkcija diplomatskog obaveštavanja znatno je dobila u značaju“ i funkcija obaveštavanja „ne može biti isto što i špijunaža u međunarodnom pravnom smislu“. ⁵⁹ U cilju upoznavanja sa razvojem u državi kod koje se akredituje, većina država dopušta diplomatskim predstavnicima da održavaju kontakt i sa opozicionim sredinama, ukoliko su ti kontakti javni i ne služe kao izgovor i pokrivanje za mešanje u unutrašnje poslove te države;

e) unapređenju prijateljskih odnosa i razvijanju privrednih, kulturnih, naučnih i drugih odnosa između države koja akredituje i države kod koje se akredituje. Ovo je jedna od najvažnijih funkcija diplomatske misije kojom se, između ostalog, ostvaruju i principi Povelje Ujedinjenih nacija.

Ovo nabranje ne iscrpljuje funkcije diplomatske misije. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima unosi jednu „neutralnu“ formulu o vršenju konzularnih funkcija od strane diplomatske misije, tj. da se nijedna odredba ove konvencije, kako se to naglašava, ne može tumačiti kao zabrana za neku diplomatsku misiju da vrši konzularne funkcije. Država prijema je dužna da omogućiti i obezbedi diplomatskoj misiji države koja akredituje da svoje funkcije vrši na celokupnoj svojoj teritoriji, a diplomatska misija to vršenje ne može da čini mešanjem u unutrašnje poslove države prijema. To su dva osnovna načela u vršenju diplomatskih funkcija.

Diplomatski azil

Nepovrednost prostora diplomatske misije oduvek je bila izazov prgonjenim ljudima u vreme nereda, bezakonja, građanskog rata ili sličnih incidenata u državi prijema, da se sklone i zaštite život ugrožen od strane nekontrolisanih oružanih grupa. Krov diplomatske misije bio je skoro jedino utočište u takvim situacijama na svim kontinentima, mada ni on uvek nije bio siguran. Sa fikcijom eksteritorijalnosti radala se i ustanova diplomatskog azila. Sa nestankom teze o eksteritorijalnosti i pojavom novog shvatanja ne-

⁵⁹ Mihovoje Levkov, *Neki aspekti špijunaže sa stanovišta međunarodnog prava*, časopis „i.3. maj“, Beograd, br. 4/1966, str. 283.

povredivosti prostorijsa diplomatske misije, ustanova je skoro nestala iz života, osim na latinoameričkom kontinentu, gde i sada postoji.

Za vreme kodifikacije diplomatskog prava, na Bečkoj konferenciji postavljeno je i pitanje diplomatskog azila, vezano upravo za princip nepovredivosti prostorijsa diplomatske misije. Odbijen je predlog da Bečka konvencija o diplomatskim odnosima sadrži bilo kakvu odredbu o ovoj ustanovi, s obzirom na to da nije opšteprihvaćena.

Diplomatski azil postoji već duže vreme u Latinskoj Americi kao priznat institut regionalnog prava. Na Šestoju međunarodnoj konferenciji uHAVani 1928. godine usvojena je Konvencija o azilu, koja utvrđuje da će azil koji se daje „političkim krivcima” biti uvažavan, ali pod određenim uslovima. Na Sedmoj međunarodnoj konferenciji Konvencija je izmenjena: dobila je naziv Konvencija o političkom azilu i njenim odredbama zabranjeno je davanje azila licima optuženim ili osuđenim za opšta krivična dela ili dezerterstvo iz vojske i mornarice. Član 3. Konvencije naglašava da „političkim i da svako lice može da se obrati za zaštitu, bez obzira na državljansvo”. Sjedinjene Američke Države stavile su izričitu rezervu, odbijajući da priznaju takozvanu doktrinu azila kao dela međunarodnog prava.⁶⁰ Poslednji međunarodni regionalni ugovor je Konvencija o diplomatskom azilu, usvojena na Međunarodnoj konferenciji u Karakasu 1954. godine. Ovom konvencijom svaka država ugovornica dobila je pravo da odobri azil i da sama odredi karakter krivičnog dela ili motive progona ličnosti koja traži azil. Azil se može dati ne samo u prostorijama diplomatske misije i rezidenciji njenog šefa, već i u dodatnim prostorijama koje je diplomatska misija predvideala za takve svrhe u slučaju masovnog traženja azila. Konvencija propisuje dužnost države koja je odobrila azil da obavešti ministarstvo inostranih poslova države čije državljanstvo odnosno lice ima (obično je u pitanju teritorijalna država, država prijema) o imenima lica kojima je dat azil. Ukoliko se utvrdi da je van teritorije glavnog grada države prijema, obaveštavaju se lokalni organi. Vlada teritorijalne države ima pravo da zahteva da lice koje je dobilo azil napusti njenu teritoriju. To može tražiti i država koja odobrava azil – da se dopusti napuštanje teritorije zemlje, ali u oba slučaja – uz siguran odlazak i nepovredivosti uživaoca azila. Takva lica ne mogu se smeštati u blizini granice države koju su napustili, kako bi se sprečile eventualne subverzivne aktivnosti protiv te države, niti im je dozvoljeno da čine dela protivna javnom redu i miru. Pomenuta Konvencija o diplomatskom azilu predviđela je i situaciju kada se između države čija misija ima azilante i teritorijalne države prekinu diplomatski odnosi. U tom slučaju, vlasti teritorijalne države obavezne su da omogućavaju da diplomatski predstavnik države imenovanja napusti državu prijema zajedno sa azilantima ili da azilante preda diplomatskoj

⁶⁰ Oppenheim's International Law, Ninth Edition, vol. I, parts 2 to 4, Hartlow 1982, str. 1082.

misiji treće države. Konvencija utvrđuje da za primenu njenih odredaba o diplomatskom azilu nije neophodno međusobno priznanje vlada države koja daje azil i teritorijalne države. Naime, diplomatska misija jedne države ima pravo da odobri azil čak i u slučaju da ta država ne priznaje vladu teritorijalne države.

Interesantan je stav Međunarodnog suda pravde u presudi u sporu Perua i Kolumbije zbog davanja diplomatskog azila u zgradi Kolumbijske ambasade peruanskom političaru Haja de la Tore, u kojoj se, između ostalog, kaže: „Utvrđuje se u okviru teritorije države gde je krivično delo izvršeno. Odluka da se prizna diplomatski azil uključuje derogaciju suvereniteta te države. Ona povlači učinoca krivičnog dela van jurisdikcije teritorijalne države i konstituše intervenciju u stvari koje su u isključivoj nadležnosti te države. Takva derogacija teritorijalnog suvereniteta ne može biti priznata, osim ukoliko je njena pravna osnova ustanovljena u svakom konkretnom slučaju. Principi međunarodnog prava ne priznaju nikakvo pravo jednostranosti i konačne kvalifikacije prava da se dâ azil od strane države koja pruža azil.” Presuda podvlači da se azil može davati samo kad postoji neposredna opasnost po lice koje traži azil i da država koja daje azil nema pravo da traži slobodan prolaz tog lica.⁶¹ Van latinoameričkog kontinenta bilo je više slučajeva davanja diplomatskog azila, ponekad uspešnih, ali veoma često i neuspešnih, s obzirom na to da ova ustanova nije pravno priznata i da se slučajevi davanja i priznanja azila zasnivaju isključivo na uticaju, odnosno

⁶¹ Spor o diplomatskom azilu (Kolumbija protiv Perua) okončan je presudom od 20. i 27. novembra 1950. godine i 13. juna 1951. ICI Reports 1950, str. 266, 395. ICI Reports 1951, str. 71. Takođe: S. Đorđević, M. Kireca, R. Elinsta, I. Čukalović, M. Ristić, *Grada međunarodnog javnog prava*, knjiga prva, Novi Sad, 1988, str. 9–11. Haja de la Tora optužila su peruanske vlasti za podsticanje i učestvovanje u vojnoj pobuni, koja se dogodila tri meseca pre nego što je on dobio azil u Kolumbijskoj ambasadi. Peru i Kolumbija saglasili su se da spor iznesu pred Međunarodni sud pravde, koji je povodom ovog slučaja doneo tri odluke. Prvo: priznalo je da Peru nije imalo pravo da zahteva azil kao država koja daje azil, imala pravo da jedinstveno „kvalifikuje” prirodu prestupa učinjenog od begunca, a, naime, da li je to politički prestup ili obično kriminalno delo. Sem toga, Sud je bio zamođen da odluci da li je teritorijalna država dužna da omogućuje beguncu da bezbedno napusti zemlju, budući da je Haja de la Tore potražio i dobio azil u ambasadi oko tri meseca posle ugašavanja vojne pobune, što isključuje „stanje hitnosti”, kako se to zahteva u Havanskoj konvenciji za regularnost azila. U presudi od 20. novembra 1950. Sud je istakao da je azil nepravilno dat. Istovremeno je negativno odgovorio na oba zahteva, ali u isto vreme je posebno naglasio da Peru nije dokazao da je Haja de la Tore običan kriminalac. U presudi od 27. novembra 1950. Sud je rešavao i vezi sa zahtevom Kolumbije za uhaćenje presude od 20. novembra 1950. Posle presude od 20. novembra 1950. Peru je pozvao Kolumbiju da preda Haja de la Tora. Kolumbija je odbila da to učini, braneći se da je ni odluka Suda ne obavezuje da preda begunca peruanskim vlastima. U presudi od 13. juna 1951. Sud je potvrdio da Kolumbija nije dužna da izrudi begunca peruanskim vlastima, s obzirom na to da Havanska konvencija iz 1928. godine, na koju se pozvao Peru, predviđa obavezu izručivanja samo običnih, a ne i političkih krivaca. Potvrđujući da je azil dat nepravilno i da Peru ima pravo da zahteva da se to stanje okonča. Sud je poslednjim putem uputio parničnice strane da ga sporazumno okončaju, tj. po mišljenju Suda okončanje azila se može postići i drugim putem, a ne samo izručivanjem Haja de la Tora peruanskim vlastima (dve države su kasnije rešile spor, a Haja de la Tora napustio je Peru).

odnosu snaga između države koja daje azil i teritorijalne države, o čijem se državljaninu (u najvećem broju slučajeva) radi. To je najbolje vidljivo na dva slučaja, koja su se desila istovremeno, i to u istoj zemlji. Za vreme ustanka protiv vlasti u Mađarskoj 1956. godine, jugoslovenska ambasada u Budimpešti dala je utočište bivšem mađarskom premijeru Imreu Nađu, a američka ambasada mađarskom kardinalu Midecentiju. Jugoslovenska strana bila je primorana da preda Nađa mađarskim vlastima, uz uslov da mu se neće ništa desiti, tj. da će mu se regularno suditi. Uslov je grubo prekršen (Nađ je streljan), a američka ambasada držala je kardinala Midecentija godinama u svojim prostorijama, dok joj Mađarska nije dozvolila da Midecenti napusti mađarsku teritoriju. Ambasade Francuske i Velike Britanije u više navrata su na azijskom i afričkom kontinentu davale azil licima kojima su vlade teritorijalnih država kasnije dozvolile napuštanje njihove teritorije. Američka ambasada u Pekingu dala je utočište kineskom disidentu, profesoru Fangu Liziju i njegovoj supruzi, kojima je kasnije dopušten odlazak u Ameriku. Godine 1962. u Ambasadu SAD u Moskvi nasilno je prošlo više od tridesetak evangelista, žaleći se na progon vernika u SSSR-u i tražeći azil. Saradnjom Ambasade i Ministarstva inostranih poslova SSSR-a, grupa je ubeđena da mirno napusti prostorije ambasade i da svoje žalbe iznese bi-rou Prezidijuma Vrhovnog sovjeta. Međutim, izvesno vreme posle toga, vođa grupe Vašenko je sa svojom porodicom ponovo dospao u američku ambasadu, preklinjući da mu dâ azil. Posle nekoliko nedelja boravka u ambasadi, sovjetske vlasti su se složile da Vašenko sa članovima porodice napusti SSSR i otputuje u SAD, gde se i nastanio.⁶²

Osnovni zaključak u pogledu diplomatskog azila jeste sledeći: on je prihvaćen i priznat samo u Latinskoj Americi. Svaka primena van ovog kontinenta je rizična i nema nikakvih garantija da može da bude uspešna. To je u stvari davanje privremenog utočišta licima koja se momentalno nalaze u nevolji, odnosno opasnosti po život, sa potpuno neizvesnim ishodom, koji isključivo zavisi od realnih odnosa između države čija misija pruža utočište i države na čijoj se teritoriji to dešava. Zbog toga, u ovakvim situacijama ne postoji nikakvo pravilo na koje bi diplomatska misija jedne države mogla da se osloni.

Diplomatske privilegije i imuniteti

Ova dva pojma teško je potpuno odvojiti. Oni se uzajamno prepliću. Pod imunitetima se u prvom redu podrazumeva oslobođenje, odnosno izuzeće u međunarodnom pravu u konkretnom slučaju od jurisdikcije organa teritorijalne države, države prijema. Pod povlasticama, odnosno privilegijama

⁶² Bliže o ovom slučaju od funkcionera Protokola Ministarstva inostranih poslova SSSR-a koji je neposredno rešavao ovaj slučaj – B. L. Kolokolov, *Profesija diplomat*, Moskva, 1999, str. 28–33.

smatraju se razne pogodnosti koje se daju diplomatskim misijama i njihovom osoblju u državi prijema. U širem smislu, i imuniteti su jedna vrsta povlastica, mada povlašćeni položaj diplomatske misije i njenog osoblja proizlazi iz prava na izuzeće od domaće jurisdikcije. Mnogi autori (A. Ferreros, G. E. do Nascimento e Silva, S. Nahlik) iznose mišljenje da je izraz „privilegije” širi i da obuhvata i pojam imuniteta, koji je mnogo uži od pojma privilegija.⁶³

U doktrini se ističe da imuniteti imaju osnov u međunarodnom pravu i oni pogadaju i dotiču suverenost države prijema. Privilegije, pak, zavise znatnim delom od unutrašnjeg prava država prijema. Za pojedine autore, privilegije zavise isključivo od država koje ih daju, za druge, pak, i imuniteti i privilegije su ekvivalentni i jedni i drugi počivaju na međunarodnom pravu. Izgleda da srednje rešenje najbolje odgovara duhu i slovu Bečke konvencije iz 1961. godine. Održana je razlika između privilegija i imuniteta, imajući u vidu njihov osnov i domet. U celini imuniteti se daju po međunarodnom pravu, što je slučaj i sa najvećim brojem privilegija. Ostale privilegije su više izraz kurtoazije, nisu obavezne, te zavise od unutrašnjeg zakonodavstva države prijema.⁶⁴ U doktrini se odomaci izraz privilegije i imuniteti, pod kojim se podrazumeva ceo sistem mera kojim se obezbeđuje zaštićen položaj organa diplomatskog opštenja i diplomatske misije kao celine.

Diplomatski predstavnici i njihova pratnja zaštićeni su za vreme svog boravka u inostranstvu, naročito u državi prijema, posebnim pravilima međunarodnog prava. Ta zaštita se proteže od njihovog stupanja na teritoriju države prijema, odnosno od vremena notifikacije njihovog imenovanja ukoliko se već nalaze na teritoriji države prijema, pa za sve vreme trajanja funkcija. Oni uživaju privilegije i imunitete i u odlasku i u povratku kroz treće države. Ovo važi za diplomatsko osoblje, u manjoj meri i za ostalo osoblje misije. Treće države, iz učtivosti, postupaju obazrivo i mimo obaveza nametnutih međunarodnim pravom. Opseg ovih privilegija za razne vrste osoblja misije velikim je delom nesiguran i sporan. Tako, prolaz mora da bude nužan, bez nepotrebnog zadržavanja, vezan za odlazak na dužnost i povratak u državu imenovanja. Ta obaveza ne postoji ako je treća država u ratnom stanju sa državom čiji je diplomatski predstavnik. Privilegije i imuniteti koji se daju diplomatskom predstavniku i članovima njegove porodice u trećim državama vezane su samo za one koji su potrebni da im se omogući prolaz. Za ostalo osoblje diplomatske misije potrebno je samo da tranzitna država ne ometa njihov prolaz.

⁶³ Stanislav E. Nahlik, *Development of Diplomatic Law*, Recueil des cours. Académie de droit international, 1990, III, tome 222, str. 218–219, G. E. do Nascimento e Silva, *Diplomacy in International Law*, Leiden, 1871, str. 78, International Law Commission Yearbook 1957, vol. I, str. 52.

⁶⁴ N. Q. Dinh, P. Daillier, A. Pellet, *Droit international public*, 5e édition, Paris, 1994, str. 717.

Od početka civilizacije i najstarijih vremena diplomatskim predstavnicima su priznavane izvesne povlastice kako bi im se omogućilo da obavljaju svoje funkcije. Praksa u vezi s poštovanjem ovih povlastica postoji više od hiljadu godina, ali i mnogobrojni slučajevi neuvažavanja i povreda pravih i običajnog prava u ovoj oblasti. I danas, i pored kodifikacije ove materije, ima i kršenja, ali i mnogo povoljnijeg položaja na bazi reciprociteta, koji da-leko prevazilazi odredbe Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. U doktrini međunarodnog prava dugo se vodi rasprava o pravnom osnovu ovih privilegija i imuniteta. Dugo se smatralo da je tzv. eksteritorijalnost pravni osnov za ove povlastice. Postoje i druge teorije o pravnom osnovu za uživanje privilegija i imuniteta. Iako su ove teorije uglavnom napuštene, posebno ona o eksteritorijalnosti, ipak se taj izraz i danas upotrebljava. Druga teorija se zasniva na predstavničkom karakteru diplomatskih predstavnika i diplomatske misije. Ona izvire iz teze da diplomatski predstavnici predstavljaju državu, odnosno njenog šefa, i vuče korene još iz perioda kada je diplomatski predstavnik bio reprezentant suverena. Treća teorija je funkcionalna – privilegije i imuniteti dani su radi nesmetanog i normalnog obavljanja diplomatskih funkcija i ona najviše odgovara savremenom stanju diplomatskog prava. Međutim, ima autora koji smatraju da dobar deo savremenih imuniteta i privilegija, koje sadrži Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, predstavljaju kompromis, odnosno kombinaciju između prve dve teorije.⁶⁵ Pojedini autori, pored navedene tri teorije, pominju i teoriju prećunog sporazuma teritorijalnog suverena, načelo suvereniteta, teorije tolerancije, dobre volje, kurtoazije i sl. Poznati britanski stručnjak za međunarodno pravo ovako zaključuje svoj stav o navedenom pitanju: „Postojeći pravni položaj u stvari se ne oslanja ni na jednu teoriju ili kombinaciju teorija, mada je u vrlo uopštenom smislu kompatibilan sa obe teorije – reprezentativnom teorijom, koja naglašava ulogu diplomate kao agenta suverene države i funkcionalnom teorijom, koja se oslanja na praktične potrebe. Poslednja teorija je moderna, mada postavlja izvesna pitanja.”⁶⁶

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima bila je ne samo prekretnica u razvrtku savremenog diplomatskog prava, već, takođe, i prekretnica u modernom shvatanju diplomatskih privilegija i imuniteta. Shvatajući olakšice koje se diplomatskoj misiji i njenom osoblju daju kao prepostavka njihovog normalnog rada, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima prihvatila je tezu o funkcionalnom imunitetu, odbacujući davno prevazidenu fikciju eksteritorijalnosti.

Ipak, može se konstatovati da je u određivanju privilegija i imuniteta, kako misije, tako i osoblja, Bečka konvencija bila „široke ruke”, mnogo izdašnija nego skrupovi koji su se ne samo pre nego i posle nje bavili kodifikaci-

⁶⁵ Na primer, N. Dinj, P. Daillier, A. Peller, *cit. delo*, str. 717–718.

⁶⁶ Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Fourth Edition, London, str. 348.

cijom diplomatskog i konzularnog prava: o konzularnim odnosima (1963), o specijalnim misijama (1969) i o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera (1975). Objašnjenje za to leži u činjenici da su u bilateralnoj diplomaciji, koja je i najrasprostranjeniji vid diplomatske aktivnosti, sve države istovremeno i države imenovanja (koje akredituju) i države prijema (kod kojih se akredituje), te u onoj meri u kojoj daju diplomatskim misijama stranih država na svojoj teritoriji, toliko mogu i da dobiju za sopstvene misije na njihovoj teritoriji.

Statuts diplomatske misije

Diplomatske misije (to važi i za rane brodove i ratne avione) na delu države prijema ne menjaju pravni status teritorije na kojoj se nalaze, tj. ona je i dalje pod suverenitetom države prijema. Danas se pravni osnov ovih privilegija i imuniteta objašnjava predstavničkim karakterom diplomatske misije, s jedne, i potrebom da se obezbedi normalno obavljanje funkcija diplomatske misije, s druge strane.

Očigledno je da su akti učinjeni u diplomatskoj misiji pravni akti na teritoriji države prijema i da se zakoni i propisi države prijema (kod koje se akredituje) primenjuju na čitavoj njenoj teritoriji. Zato je ispravnije da se osnov ovih privilegija i imuniteta traži u simbiozi funkcije diplomatske misije i njenog predstavničkog karaktera. Za vršenje diplomatskih funkcija zaista je potreban minimum garancija da se funkcije mogu izvršiti efikasno i potpuno slobodno. Za to je potrebno da se izbegne nadležnost organa države prijema, odnosno lokalnih organa, jer su moguće zloupotrebe raznih vrsta. Privilegije i imuniteti su, u stvari, derogacija primene zakona i propisa države prijema, pod koje diplomatski predstavnici potpuno ne popadaju. Nasuprot tome, traži se od diplomatskih predstavnika i svih članova osoblja diplomatske misije da poštuju zakone i propise države prijema i da se ne mešaju u unutrašnje poslove te države.

Na ovaj zaključak upućuje i uvod Bečke konvencije o diplomatskim odnosima da su države ugovornice „ubedene da je cilj pomenutih privilegija i imuniteta ne da se daje prednost pojedincima, već da se obezbedi uspešno izvršenje funkcija diplomatskih misija kao predstavnika država”. Zato se i kaže da diplomatske privilegije i imuniteti nisu lična prava zaštićenih pojedinaca, nego je to pravo države da od druge države zahteva određeno ponašanje prema osoblju svoje diplomatske misije. Član diplomatske misije se i ne može sam odreći nekih privilegija, a posebno imuniteta, a to može učiniti samo država koja ga je imenovala i bez njegove volje, odnosno saglasnosti.⁶⁷

⁶⁷ Profesor M. Bartoš navodi dva primera teške povrede međunarodnog prava – studenja dvojici jugoslovenskih diplomata u državnata Informbirua, iako se Jugoslavija nije odrekla njihovih imuniteta. M. Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga, Beograd, 1956, str. 433.

Da bi se sa sigurnošću znalo koje osobe imaju pravo na diplomatsku zaštitu, praksa je uvela prijavljivanje imena tih osoba, što je potvrđeno i uređeno i Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Prijava, odnosno uvištavanje u listu jeste podloga za pretpostavku da se odnosna osoba ima smatrati zaštićenom, ali ne i dovoljan dokaz za tu tvrdnju. (Na ime upisa u listu članova osoblja diplomatske misije, ministarstvo inostranih poslova države prijema, po pravilu, izdaje odgovarajuću legitimaciju koja služi kao isprava o statusu određenog lica i privilegijama i imunitetima koji mu pripadaju.)

Privilegije i imuniteti traju čitavo vreme dok privilegovana osoba boravi u svom službenom svojstvu u državi prijema. Zaštita traje i za vreme rata između države imenovanja i države prijema. Država prijema dužna je, kako za vreme rata, tako i inače, da pruži zaštićenim osobama i njihovim porodicama olakšice da napuste područje države prijema u najkraćem mogućem roku.

Klasično međunarodno pravo je sve diplomatske privilegije i imunitete vezivalo za ličnost šefa diplomatske misije. Savremeno međunarodno pravo ide dalje (potvrđeno i Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima) i određene privilegije i imunitete, pored članova osoblja misije, vezuje i za samu misiju kao organ države imenovanja.

1. *Nepovredivost prostorija diplomatske misije.* — Ovo je jedan od najbitnijih imuniteta diplomatske misije, koji omogućuje normalan rad i bezbednost misije. Pod prostorijama diplomatske misije podrazumeva se, na prvom mestu, zgrada ili delovi zgrade u kojima je smeštena diplomatska misija, obuhvatajući i sporedne prostorije i dvorište, vrt, prostor za parkiranje i di. Pristanak za ulazak organa države prijema u prostorije misije može da dá samo šef misije. Znači, država prijema ima pasivnu obavezu koja se izražava u uzdržavanju od vršenja ma kakvih akata vlasti u prostorijama diplomatske misije i aktivnu obavezu koja se sastoji u dužnosti da preduzme odgovarajuće mere za obezbeđenje normalnog rada misije. Po sebi se razume da se pod prostorijama misije ne podrazumevaju prostorije u kojima su smeštene biblioteke, informativni centri države imenovanja i slične ustanove koje nisu stvarni deo diplomatske misije.

Sve pokušaje pojedinih država da oslabe neprikosnovenost prostorija misije unošenjem izuzetaka za slučaj požara, vremenskih nepogoda i sličnog, odbila je većina država koje su podržavale nedvosmislen stav Komisije UN za međunarodno pravo da nepovredivost prostorija misije treba da bude apsolutna i da ona mora da bude iznad drugih vrednosti i razloga. Sjedinjene Američke Države, na primer, u svojim komentarima na nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, sugerisale su to da se smatra da je šef misije dao saglasnost za ulazak u prostorije misije kada je hitan ulazak nužan radi zaštite života i imovine, kao i u slučaju požara koji ugrožava su-

sedne zgrade.⁶⁸ Švajcarska je, takode, zastupala stav da „nepovredivost prostorija ne bi smela da omete preduzimanje odgovarajućih koraka da se ugasi požar koji može da ugrozi susede ili da se spreči izvršenje krivičnog dela u zgradi misije”. Po mišljenju švajcarske vlade, iznetom u komentaru na nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, princip nepovredivosti ne isključuje samoodbranu ili mere za sprečavanje diplomate da izvrši krivično delo.⁶⁹ Vlada Japana nije bila za slične predloge ograničenja nepovredivosti prostorija diplomatske misije, ali je predlagala unošenje u Konvenciju odredbe da je šef misije dužan da saraduje sa vlastima države prijema u slučaju požara, epidemije ili druge ekstremne situacije.⁷⁰ Profesor M. Bartoš na sednici Komisije UN za međunarodno pravo ukazivao je na to koliko mogu da budu opasni izuzeci principa nepovredivosti prostorija misije, iznoseći konkretan primer takve zloupotrebe: bacanje zapaljive bombe od strane jedne grupe ljudi u zgradu jugoslovenske ambasade, s namerom da omogućí prodor organa države prijema u zgradu.⁷¹

Pretpostavlja se da će šef misije postupati u dobroj veri i da neće uskratiti dozvolu i onda kada bi time bili ugroženi životi i imovina građana i javna sigurnost. U doktrini se iznose mišljenja da bi to bila zloupotreba prava, te bi povlačilo međunarodnu odgovornost države o čijoj se diplomatskoj misiji radi.⁷² Karakterističan slučaj u ovom kontekstu bio je požar u zgradi Ambasade SAD u Moskvi, kada je između ambasade i vlasti države prijema došlo do kompromisnog rešenja koje je vodilo računa o nepovredivosti zgrade misije, s jedne, i zaštiti javne sigurnosti i imovine, s druge strane.⁷³ Posebno su komplikovani slučajevi kada zgrada misije posluži za napad na prolaznike ili za naoružanje pobunjeničkih grupa. Zato postoji obaveza države imenovanja da ne dozvoli da se prostorije diplomatske misije zloupotrebljavaju za bilo koje svrhe nespojive sa funkcijama misije.

Iako je nepovredivost prostorija diplomatske misije apsolutna i bez saglasnosti šefa misije organi države prijema ne mogu da uđu u njih, ozbiljne katastrofe, posebno požari, koji mogu ozbiljno da ugroze ljudske živote, uključujući i živote članova misije, sigurno ne mogu da budu razlog da se njihova sudbina prepusti stihiji. Čak je i sovjetska delegacija, koja je bila jedan

⁶⁸ Report of the International Law Commission 1958, aneks, str. 57.

⁶⁹ Isto, str. 52.

⁷⁰ Isto, str. 46.

⁷¹ Yearbook of the International Law Commission 1958, vol. I, Summary Records, str. 128.

⁷² Aleksandar Jelić, *Diplomatsko pravo*, str. 317.

⁷³ S druge strane, profesor Andrašić u svom udžbeniku pominje slučaj smrti deteta jednog službenika Sovjetske ambasade u Londonu, kada Sovjetska ambasada nije dozvolila britanskom isledniku za smrtne slučajeve da uvidi uzrok smrti kako to zahteva britansko zakonodavstvo (J. Andrašić, *Međunarodno javno pravo*, Zagreb, 1976, str. 255). Na sednici Komisije UN za međunarodno pravo, profesor Bartoš je izneo suprotan primer da je jugoslovenska ambasada u jednoj državi pozvala lokalne vlasti da utvrde rezloge smrti jednog svjetskog službenika, odričući se nepovredivosti prostorija.

od najodlučnijih zagovornika apsolutnog imuniteta prostorija, o tome iznela stav koji predviđa rešenje i u takvim situacijama: „U izuzetnim okolnostima požara ili druge katastrofe koja ozbiljno ugrožava javnu bezbednost, misije bi, ako ne mogu same da reše situaciju, očigledno zatražile pomoć organa države prijemca.” Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, na primer, u svojoj okružnici (cikularnom dopisu) od 14. maja 1975, bliže određuje po-nišavanje nenačinih organa u sličnim situacijama: „Ako je zbog hitnih mera (ugrožavanje života ljudi ili ozbiljno oštećenje stvari trećih lica) neophodna intervencija varošasne službe, a saglasnost šefa misije nije moguće blagovremeno dobiti, odgovorni šef intervencije je, prema službenoj proceni, obavezan da naredi da snage za suzbijanje vatre ili pomoćne snage mogu da uđu u nepokretnosti koje koriste diplomate, kako bi mogle da se sprovedu neophodne mere. Ove mere moraju da se ograniče na bezuslovno nužne korake. Pri tom se, koliko je moguće, izbegava da angažovane snage dodu u dodir sa arhivom misije, koliko je ona raspoznatljiva.”⁷⁴ Ovakav pristup sigurno da nije u potpunom skladu sa slovom Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, koji prostorijama misije garantuje apsolutni imunitet, ali vodi računa o ekstremnim situacijama, kada je intervencija za sprečavanje katastrofe hitna i neophodna, a određena saglasnost ne može odmah da se dobije. On nosi u sebi dosta rizika za zloupotrebe, ali oni ipak nisu tako veliki, s obzirom na to da država koja akredituje može reciprocno da primeni istu meru prema državi kod koje se akredituje i koja je bez neophodne potrebe prešla nepovredivost prostorija diplomatske misije. Interesantno je da dosadašnja praksa pokazuje da požari i razne druge nesreće nisu proizvodili čestu potrebu za ulazak u prostorije diplomatske misije. Međutim, bilo je nekoliko ovorenih, grubih nastaja organa teritorijalne države na nepovredivost prostorija misije. Pakistanska vlada 1973. godine je, iako je irachi ambasador odbio da da saglasnost, naredila nasilan ulazak policije u prostorije irachi ambasade, kojom prilikom su navodno nađene veće količine naoružanja, što je kao posledicu imalo otkazivanje gostoprimstva irachi kom ambasadoru.⁷⁵ Još sporniji bio je upad američkih trupa u prostorije kubanske i nikaragvanske ambasade 1989. zbog navodne, inače neosnovane sumnje da se Noriega nalazi u njima.

Država prijemca ima posebnu obavezu da preduzme sve potrebne mere da bi sprečila nasilan ulazak u prostorije misije ili njihovo oštećenje, narušavanje mira misije ili povredu njenog dostojanstva. To važi i za rezidenciju šefa misije, kao i za stanove ostalih članova diplomatskog osoblja misije. Država prijemca je dužna da preduzima i dodatne mere predostrožnosti kako bi se obezbedila nepovredivost prostorija (pojačano obezbeđenje, kontrola

⁷⁴ Alfred Verdros, Bruno Simma, *Universelles Völkerrecht*, Dritte Auflage, Berlin, 1984, str. 571.

⁷⁵ Grant V. McClanahan, *Diplomatic Immunity*, Principles, Practices, Problems, New York, 1988, str. 159–160.

nad terorističkim i sličnim organizacijama neprijateljskim prema državi imenovanja, zabrana i kažnjavanje takvih delatnosti). Inače, ukoliko se ne obezbedi nepovredivost prostorija, država prijemca izlaže se međunarodnoj odgovornosti. Odgovornost se ogleda u obavezi izvinjenja, odnosno izražavanja žalosti, naknadi štete, obavezi pronalaženja i kažnjavanja krivaca i dr.⁷⁶ Međunarodni sud pravde bavio se pitanjem odgovornosti države za nepoštovanje obaveze nepovredivosti prostorija misije 1980. godine u sporu između SAD i Irana u slučaju držanja diplomatskog i konzularnog osoblja Ambasade SAD i nekoliko drugih državljana SAD u Teheranu kao talaca. U presudi Suda, pored mnogih drugih procesnih i materijalnih pitanja, stoji i obaveza Irana da „mora odmah da stavi na raspolaganje sili zaštitnici prostorije, imovinu, arhive i dokumenta američke ambasade u Teheranu i njenih konzulata u Iranu”, čime se potvrđuje nepovredivost prostorija diplomatske misije, saglasno odredbama Bečke konvencije.⁷⁷ Zaštita se odnosi i na prevozna sredstva misije. Posledica nepovredivosti prostorija misije jeste imunitet od svake vrste pretrasa (čak i na osnovu odluke suda), od rekvizicije, zaplene i izvršenja. Da li to znači da bi diplomatska misija mogla da spreči državu prijema da ekspropriše zemljište misije ako joj je ovo potrebno za izvođenje javnih radova. Smatra se da su nepokretnosti misije podvrgnute zakonodavstvu države prijemca, te da postoji i moralna obaveza da se javno planirane prostore ostvaruju, ali i obaveza domaće države za naknadu štete i stavljanje drugih odgovarajućih prostorija na raspolaganje diplomatskoj misiji. Zaštita prostorija misije proteže se i u slučaju prekida diplomatskih odnosa, privremenog ili stalnog povlačenja osoblja misije, pa čak i u slučaju ratnog stanja. U vezi sa prostorijama misije, u Bečkoj konvenciji je utvrđena i obaveza države kod koje se akredituje da olakša državi koja akredituje da na njenoj teritoriji, u okviru njenog zakonodavstva, stiče prostorije potrebne za njenu misiju, bilo da joj pomogne da dođe do prostorija kupovinom ili na neka drugi način. Takođe, uključena je i obaveza pomoći misijama da dobiju stanove za svoje članove.

Usko vezano za zaštitu prostorija diplomatske misije jeste i pitanje tzv. diplomatskog azila. Ova ustanova postoji, kako je to ranije navedeno, samo u državama Latinske Amerike. Inače, diplomatska misija može da pruži gostoprimstvo i utočište svojim, pa i stranim državljanima, uključujući i državljane države prijemca da bi se sklonili od uličnih borbi, osвете političkih protivnika u situacijama građanskog rata ili nemira u državi prijemca, kada te-dovni organi ove države nisu u stanju da zavedu javni red i mir. Međutim,

⁷⁶ Jugoslavija je nekoliko puta obeštetila strane diplomatske misije odnosno isplatala popravke šteta nastalih zbog napada ili demonstracija protiv tih misija (na primer, napad na belgijsku ambasadu u Beogradu, prilikom masovnih demonstracija povodom ubistva Ljumbel).

⁷⁷ ICI Reports 1980, str. 3 i dalje. Takođe, S. Dordević, M. Krcić, R. Ebniski, I. Čukalo-vić, M. Ristić, *Grada međunarodnog javnog prava*, knjiga prva, Novi Sad, 1988, str. 639–659.

ovo nije diplomatski azil. Ova vrsta zaštite, odnosno pravo privremenog utočišta traje samo dok traju vanredne okolnosti i bezakonje i prestaje onoga momenta kada vlasti domaće države uspostave legalni poredak. U tom slučaju, štice moraju napustiti prostorije diplomatske misije, odnosno moraju biti predati legalnoj vlasti države prijema. Diplomatska misija i njen šef imaju pravo da ističu zastavu i grb svoje države na zgradi misije i na rezidenciji, kao i na prevoznim sredstvima šefa misije. Uobičajeno je da na zgradi misije stoji natpis misije na jeziku države imenovanja i države prijema, a neretko i na jednom ili više svetskih jezika. Zastava, grb i natpisi predstavništva takođe su zaštićeni, i organi države prijema dužni su da spreče svaki pokušaj njihovog skidanja, skrnavljenja ili uništavanja.

2. *Zaštićena arhiva.* – Arhiva i spisi misije su nepovredivi u svako doba i ma gde se oni nalazili, te se preduzimaju sve mere za njihovu zaštitu i protiv bilo kakve eventualne krađe, povrede ili uništenja. Arhivu ne sačinjavaju samo službeni akti, već i svi nacrti, zabeleške, koncepti i šifarski materijali, jer diplomatske misije, po pravilu, radi zaštite tajnosti svojih dokumenata, imaju šifre, odnosno sistem šifara za čije se čuvanje preduzimaju posebne mere predostrožnosti. Ta zaštita se proteže i za slučaj prekida diplomatskih odnosa, stalnog ili privremenog povlačenja osoblja diplomatske misije ili u slučaju nastanka ratnog stanja.

3. *Sloboda opštenja i nepovredivost prepiske i sloboda kretanja.* – Država prijema je dužna da dozvoli i štiti slobodu opštenja diplomatske misije u sve službene svrhe. To podrazumava opštenje sa vladom države imenovanja, diplomatskim i konzularnim predstavništvima te države, slobodu kontakta sa državljanima države imenovanja koji se nalaze u državi prijema, sa vlastima države prijema (po pravilu, preko ministarstva inostranih poslova). Treće države su takođe dužne da ne ometaju ovu slobodu opštenja, odnosno da obezbede istu slobodu i zaštitu kao i država prijema.

Službena prepiska diplomatske misije je nepovrediva. Službena prepiska podrazumeva svu prepisku koja se tiče misije i njenih funkcija (akta i druga dokumenta). Radi zaštite poverljive prepiske, diplomatske misije preduzimaju mere bezbednosti na taj način što upotrebljavaju šifru. Tajna šifre smatra se nepovredivom, mada kontrašpijunaže skoro svih država pokušavaju da dešifrovanjem poruka stranih misija, prisluškivanjem telefonskih razgovora i ugrađivanjem prislušnih aparata u objekte stranih misija dođu do njihovog sadržaja, što često i uspeva. Misija može postaviti i sopstvenu opremnu radio-stanicu, ali samo uz pristanak države prijema.

Diplomatska valiza

Posebnu zaštitu ima tzv. diplomatska valiza. To je tašna, jedan ili više paketa ili slično, sa spoljnom oznakom da je u pitanju diplomatska valiza (voštani pečat ministarstva inostranih poslova države imenovanja ili diplomatske misije). Diplomatska valiza ne sme biti otvarana, ni zadržana, pod

uslovom da paketi diplomatske valize nose vidne oznake svoje prirode i da sadrže samo diplomatske dokumente ili predmete za službenu upotrebu. Ova odredba dovela je do prakse pojedinih država da kao diplomatsku valizu šalju čitave kontejnere, tako da je Komisiji UN za međunarodno pravo naloženo da u ovoj oblasti izradi detaljnija pravila koja bi se odnosila na kurire i diplomatsku valizu. Praksa je, naime, pokazala da Bečka konvencija nije jasno odredila obim i karakter diplomatske valize, tako da se ona u savremenim uslovima meri i tonama. Mak Klenehen navodi jedan primer iz 1984. godine kada je sovjetskoj ambasadi u Švajcarskoj dostavljena valiza na devetotonskom Mercedesovom tegljaču i kada su Švajcarske granične vlasti odbile da dozvole ulazak, jer je po švajcarskim pravilima diplomatska valiza mogla da teži najviše 450 funti. Beogradske granične i carinske vlasti nekoliko puta imale su takođe problema sa američkim „diplomatskim valizama” od nekoliko tona. Kakve sve zloupotrebe mogu da nastanu preko diplomatske valize, najbolje pokazuje činjenica da je u Velikoj Britaniji i Italiji bilo čak i pokušaja (otkrivenih i sprečenih) prebacivanja živih ljudi valizom.⁷⁸ Jedan od problema koji svakodnevno iskršava u praksi jeste to kako sprečiti razne vidove zloupotrebe valize za prenošenje oružja, narkotika i drugih zabranjenih predmeta. Italijanske vlasti, kao i vlasti nekoliko drugih država, uvele su pregled diplomatske pošte rendgenskim zracima, što je izazvalo masu protesta pojedinih država, kao i veliku raspravu u doktrini da li je to u skladu sa Bečkom konvencijom ili ne. Interesantno je da se američki Stejt department ne gativno odnosi prema praksi rendgenskog pregleda diplomatske pošte – kada je u pitanju američka diplomatska pošta. Britansko ministarstvo inostranih poslova iznelo je 1985. stav svoje vlade: njena politika je protiv „rendgenskog pregleda kao rutine”, ali Britanija bi bila „spremna da skenira bilo koju diplomatsku poštu (vrecu) u specifičnim okolnostima, kada je osnova za sumnju dovoljno jaka”.⁷⁹ Da bi se stvorile što šire mogućnosti za slanje pošte i službenih spisa diplomatske misije ili za diplomatsku misiju, Bečka konvencija predviđala je da se diplomatska valiza može poveriti zapovedniku trgovačkog putničkog vazduhoplova, koji se ne smatra diplomatskim kurirrom.

Najpoverljiviji dokumenti, radi obezbeđenja njihove tajnosti, šalju se diplomatskom valizom koju prati posebno za to zadužen službenik, tzv. diplomatski kurir. Pošiljke, pisma i diplomatska valiza ne smeju sadržavati ništa osim službene pošte i predmeta za službenu upotrebu.⁸⁰ Država prijeme

⁷⁸ J. Craig Barker, *The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities, A Necessary Evil?*, Aldershot, Brookfield, Singapore, Sydney, 1996, str. 1–13.

⁷⁹ Grant V. McClanahan, *Diplomatic Immunity*, str. 63.

⁸⁰ Često se više zloupotrebe diplomatske valize. Prenosi se privatna korespondencija, predmeti za ličnu upotrebu, propagandna literatura, ali i droga i oružje. U literaturi se navodi slučaj jednog izraelskog državljanina u valizi između Rima i Kaira. Teži se da se istovremeno postigne sloboda opštenja diplomatske misije, s jedne strane, i bezbednost države prijema, s druge. Zbog toga, s obzirom na složenost i svakodnevne probleme u vezi sa diplomatskom valizom, u Komisiji UN za međunarodno pravo priprema se podrobija razrada pravnog statusa diplomatske pošte i diplomatskog kurira.

nalne i zdravstvene usluge i dr. Zahtevi diplomatskih misija treba da budu u razumnoj meri, imajući u vidu stvarne mogućnosti države prijema i njene privredne i druge infrastrukture.

5. *Poreska i carinska oslobođenja.* – Država imenovanja je oslobođena svih državnih, regionalnih i opštinskih poreza i taksa, i taksa u odnosu na prostiranje uzete u zakup, kao i na prostorije čiji je sopstvenik država imenovanja ili šef misije. Od oslobođenja su izuzete samo takse koje predstavljaju cenu izvršenih usluga. Država prijema je dužna da u skladu sa svojim zakonodavstvom dozvoli uvoz svih predmeta namenjenih upotrebi diplomatske misije i oslobodi ih svih carinskih davanja, taksa i tereta sem takse za skladištenje, prevoz i druge slične usluge.⁸⁴ Takse i dažbine koje ubira misija za službene radnje (posebno za usluge i radnje konzularne službe) oslobođene su svih poreza i taksa države kod koje se akredituje.

6. *Sudski imunitet.* – Ovde je reč o sudskom imunitetu države imenovanja, a ne diplomatske misije, s obzirom na to da misija nije posebno pravno lice, već organ države imenovanja i akte ne vrši u svoje ime već u ime te države. Iz tih razloga, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima ne govori o sudskom imunitetu misije, već samo o sudskom imunitetu diplomatskih predstavnika, odnosno njenih članova. Savremena tendencija je da se sudski imunitet stranih država sve više sužava. Reč je o poslovima koji se vrše u okviru unutrašnjeg pravnog poretka države prijema (razni pravni poslovi oko kupovine automobila, nameštaja, kancelarijskog materijala, posebno zakup zgrada i dr.). U pitanju su takođe saobraćajne nesreće i naknada štete i slično. Za ove pravne poslove svakako su nadležni domaći sudovi i postavlja se pitanje da li država imenovanja treba da ima sudski imunitet ukoliko bude tužena. U zakonodavstvima raznih zemalja ta rešenja su veoma različita, što zavisi i od prirode pravnog posla, odnosno akta o kojem je reč i od ciljeva koji se njima postižu. Praksa pokazuje da je moguće da u nekim državama prijema bude tužena država imenovanja, bez obzira na opšte načelo *par in parem non habet iurisdictionem*. Obrazloženje je u tome da i domaća država u ovakvim slučajevima nije izuzeta od sudovanja u državama gde ima diplomatske misije.⁸⁵ Shvatanje da nadležnost stranog suda predstavlja uvredu za stranu državu potiče još iz perioda kada su suvereni (monarsi) bili izjednača-

⁸⁴ Ova pravila međunarodnog prava do sada su primenjivana u diplomatskoj praksi. Cairnski pregled je dozvoljen da bi se utvrdila vrsta i količina predmeta i da li podležu oslobođenju od dažbina ili ne. Takođe, za izvesne poreze i takse nema oslobođanja (druške takse, neki neposredni porezi, takse za televiziju i radio-prijemnike, za registrovanje motornih vozila i sl.), mada u prvom redu to zavisi od uzajamnog sporazuma zainteresovanih država odnosno države prijema i države imenovanja.

⁸⁵ Vidi bliže: Aleksandar Jelić, *Diplomatsko pravo*, str. 343–348 – razlikovanje tužbi *in rem* i *in personam*, poslova *iure imperi* i *iure gestionis*. Međutim, svakako zgrade diplomatskih misija i konzulata izuzimaju se od sudskog izvršenja.

vani sa državom. Mnoge države, posebno evropske kontinentalne, davno su počele da napuštaju teoriju apsolutnog imuniteta države, koja se najviše zalazala u angloameričkom pravnom sistemu. Međutim, čak i u Velikoj Britaniji i SAD došlo je pre nekoliko decenija do postepenih ali ozbiljnih promena i revizije stanovišta o apsolutnom suverenitetu strane države. Stejt department javno je obznanio 1952. godine da više neće podržavati stav da strana država ima imunitet u slučajevima kada učestvuje u komercijalnim poslovima, odnosno u aktima *iure gestionis*, s tim da će imunitet strane države i dalje biti garantovan za akte *iure imperi*. Velika Britanija od pedesetih godina dvadesetog veka takođe napušta praksu priznavanja apsolutnog imuniteta stranih država, posebno u poslovima komercijalnog karaktera. Međutim, koliko je nejasna granica između suverenih akata *iure imperi* i akata komercijalnog karaktera (*iure gestionis*), najreljefnije pokazuje M. Tepavac u svojoj studiji o imunitetima i privilegijama u međunarodnim odnosima: dok su italijanski sudovi ugovor o snabdevanju oružanih snaga proglasili aktom privatnopravne prirode (*iure gestionis*), dotle su sudovi SAD i Francuske ovu istu vrstu ugovora tretirali kao akte suvereniteta (*iure imperi*).⁸⁶ Jugoslovenska sudska praksa nema mnogo slučajeva tužbi protiv stranih država, ali se na osnovu nekoliko odluka naših sudova u sporovima protiv stranih diplomatskih predstavnika, odnosno članova njihovog osoblja, po pravilu, poštovao puni sudski imunitet strane države. Za razliku od imuniteta strane države pred sudovima, koji nije apsolutan, može se konstatovati da postoji stav sudova u većini savremenih država da strana država uživa potpun imunitet od izvršenja sudske odluke, mada u praksi pojedinih država postoje i izuzeci.⁸⁷ U većini država postoji pravilo da centralno ministarstvo pravosuđa rešava sva sporna pitanja u vezi sa izvršenjem sudske presude protiv strane države i da bez odobrenja tog resora izvršenje ni u kom slučaju nije moguće. Pitanje odgovornosti države, pa prema tome i imuniteta od sudske postupka još uvek nije međunarodnopravno uređeno. Komisija UN za međunarodno pravo decenijama se bavi ovim pitanjem, ali ono još nije stiglo do stepena kodifikacije (još je u fazi nacarta). Jedan od najozbiljnijih dosadašnjih napora uređivanja ovog pitanja (pored Komisije UN za međunarodno pravo) jeste tekst koji je pripremio Harvardski institut 1932. godine. Grupa eminentnih naučnika iz Ruske Federacije napravila je takođe pre nekoliko godina jedan nacrt pravila o odgovornosti država, koji takođe nije potvrđen od država da bi postao obavezan međunarodnopravni dokument.

⁸⁶ Milan Tepavac, *Imuniteti i privilegije u međunarodnim odnosima*, Beograd, 1976, str. 288.
⁸⁷ M. Tepavac, *cit. delo*, str. 299–300.

Privilegije i imuniteti članova diplomatskog i ostalog osoblja diplomatske misije

Obim i vrsta privilegija i imuniteti koje uživa osoblje diplomatske misije zavise od funkcija koje svaka grupa članova diplomatske misije obavlja.

1. *Nepovredivost ličnosti, stana, prepisite i dobara.* — Lična nepovredivost (neprikosnovenost) jeste jedno od najstarijih pravila diplomatskog prava, a u doktrini je skoro opšteprihvaćeno gledište da je to osnovna privilegija diplomatskih predstavnika, iz koje proističu sve ostale. Čitava istorija diplomacije puna je nastojanja da se diplomatskom agentu, posebno šefu diplomatske misije, obezbedi lična neprikosnovenost, ali ima i dosta ružnih primera koji su doveli do usvajanja određenijih pravila već u toku osamamestog veka.⁸⁸ Nepovredivost (neprikosnovenost) jeste apsolutna i potpuna bezbednost, a to potvrđuje i Bečka konvencija o diplomatskim odnosima od 1961. godine („ličnost diplomatskog predstavnika je nepovrediva“). Ovo pravilo je nužna posledica i proizlazi iz osnovnog prava država na nezavisnost i poštovanje.

Države donose posebne propise o zaštiti diplomatskih predstavnika. Domaći sudovi, u nedostatku tih propisa, sude neposredno na osnovu međunarodnih običaja, odnosno Bečke konvencije o diplomatskim odnosima (koju je ratifikovala većina država članica međunarodne zajednice). Krivičnim zakonom Švedske Republike Jugoslavije štiti se „čast i ugled diplomatskog predstavnika strane države“. U odlukama međunarodnog pravosuda ukazuje se, u vezi sa funkcijama diplomatske misije, da je „nepovredivost diplomatskog predstavnika osnovna pretpostavka za određivanje takvog odnosa“. Diplomatski predstavnici ne mogu biti hapšeni ni pritvarani. Država prijemna mora postupati prema njima s dužnom pažnjom i poštovanjem, i preduzeti

⁸⁸ Još početkom XVIII veka dolazi na velikim evropskim dvorovima do više incidenata hapšenja ili drugih neprihvatljivih oblika ponašanja prema pojedinim diplomatskim predstavnicima. Tako je, na primer, 1717. godine u Londonu uhapšen švedski poslanik zbog navodnog učešća u zaveri protiv engleskog kralja, a oduzeti su mu i svi službeni papiri. Samo godinu dana kasnije, 1718. godine francuska vlada uhapsila je španskog poslanika i uzaptila mu papire, pod optužbom da je pripremao zavertu protiv francuskog regenta. Tako su nađeni dokazi za optužbu, Francuska je odustala od suđenja i strazano ga sprovela do španske granice. Iste godine, ruski car Petar Veliki naredio je kaćeni pritvor, a onda i hapšenje holandskog poslanika zbog mešanja u unutrašnje poslove Rusije. Car je tražio da ga Holandija opozove, što je posle dužeg perioda i učinjeno (G. Geršić, *Današnje diplomatsko i konsularsko pravo*, Beograd, 1938, str. 435–436). Nisu najviši diplomatski predstavnici lišavani slobode samo zbog učešća u zavjerama protiv tadsajnih monarha, nego i zbog manjih delikata. Tako je ruski ambasador pri engleskom dvoru nasilno izvučen iz svoje kočije i uhapšen zbog duga od 300 funti, što je stvorilo pravu ratnu atmosferu između ruskog cara Petra Velikog i britanske kraljice Ane 1708. godine. Kraljica Ana naložila je državnom sekretaru da se izvini ruskom ambasadoru i da ga uveri da će krivci biti kažnjeni, ali on to izvinijenje nije hteo da primi. Petar Veliki je pozvao britanskog ambasadora u Rusiji i rekao mu da krivce treba odmah pobiti. Spor se završio javnim izvinijenjem kraljice Ane i donošenjem prvog zakona u svetu o privilegijama i imunitetima diplomatskih predstavnika (Act of Anne 1708).

sve odgovarajuće mere da bi sprečila nanošenje povreda ličnosti, slobode i dostojanstva. Organi države prijema dužni su da se uzdrže od svake prisile prema ličnosti diplomatskog predstavnika, ali ona ima pravo na samoodbranu. Ukoliko je do napada ipak došlo zbog nedovoljnih mera zaštite, postavlja se pitanje odgovornosti države prijema i ova je najčešće dužna da pruži odgovarajuće zadovoljenje (izvinijenje, izražavanje žaljenja i sl.), a u određenim slučajevima i naknadu štete. Legitimisanje stranog diplomatskog predstavnika ne može se smatrati prekoračenjem ovlašćenja organa države prijema. Tek po legitimisanju (ako strani diplomatski predstavnik nije lično poznan odnosnim organima), organi države prijema moraju postupiti s dužnim obzirima prema diplomatskim predstavnicima. Nije dopušteno da se prema licima koja uživaju diplomatski imunitet prilikom kontrole saobraćaja uzima krv na pregled ili se primoravaju na alko-test. Zbog povećanog broja prekršaja lica sa imunitetom upravo u oblasti saobraćaja, vlasti pojedinih država primenjuju različite mere kako bi i njih primorale na poštovanje propisa. Tako, veliki broj zemalja stavlja uplatnice za mandatne kazne na nepropisno parkirana vozila, iako nema pravo da ih prinudno naplaćuje i vodi evidenciju o saobraćajnim prekršajima, koji u pojedinim državama, ako se ponavljaju, mogu da budu i razlog za proglašavanje za *persona non grata* (na primer, u Velikoj Britaniji). Neke države, kao SAD, uvele su sistem „kaznenih talona“, posle kojih sledi oduzimanje vozačke dozvole (sličan amandman Švajcarske na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima nije dobio potrebnu većinu). Znatan broj država smatra dopuštenim i bezbednosnu kontrolu putnika na aerodromima, uključujući i lica koja uživaju imunitet. Sve to navodi pojedine autore da smatraju da su i diplomate podvrgnute suverenoj vlasti države prijema, s tim što za njih postoje izvesni izuzeci (imunitet i privilegije).⁸⁹

S druge strane, diplomatski predstavnici su dužni da poštuju zakonodavstvo države prijema i da se uzdržavaju od mešanja u unutrašnje poslove te države. Država prijema može diplomatskim putem da traži od države imenovanja da odnosnog predstavnika uputi na poštovanje zakona i unutrašnjih propisa, jer diplomatski predstavnik, iako uživa imunitet, ne može da čini sve šta hoće (da se, na primer, ne pridržava pravila javnog saobraćaja i sl.). Jer, u svakom momentu, država prijema ima veoma delotvorno sredstvo – proglašenje predstavnika *persona non grata*, a time i okončanje njegovog misije. Dalje, diplomatski predstavnik mora da se uzdrži u vreme svoje funkcije u državi prijema da govorom, pisanjem ili bilo kakvim javnim nastupom ili ponašanjem vreda državu prijema, njegove funkcije ili da se meša u njene unutrašnje poslove. To se najčešće dešava u kontaktima sa opozicio-

⁸⁹ Detaljnije o počinjenosti diplomata upravnoj suverenosti države prijema: Guido Hildner, *Die Untervorjenheit des ausländischen Diplomaten unter die Verwaltungs-hoheit des Empfangsstaats*, Baden-Baden, 1992.

nim snagama i njihovim podržavanjem i podstrekavanjem protiv legalne vlasti, različitim oblicima špijunaže i razvijanjem nedozvoljenih kanala za dobijanje poverljivih informacija o državi prijema i sl.

Zbog učestalih povreda ličnosti diplomatskih predstavnika i uzimanja talaca, 1973. godine usvojena je Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina protiv međunarodno zaštićenih lica, uključujući i diplomatske predstavnike.⁹⁰ Konvencija predviđa obavezu države da izvršiocu napada na diplomatske predstavnike i ostala međunarodno zaštićena lica sudi ako je deo učinjeno na njenoj teritoriji, a ako nije spremna da mu sudi, da ga izruči državi koja je ovlašćena da ga goni i kažnjava (pravilo: *aut dedere, aut iudicare*).⁹¹ Zaštita diplomatskih predstavnika proteže se i na njihov privatni stan, spise, prepisku i imovinu, osim kada je to dopušteno pravilima od izuzeća od jurisdikcije. Diplomatski predstavnik takođe ne može da vrši u državi prijema nikakvu profesionalnu ili trgovačku delatnost.

2. *Sudska imunitet diplomatskih predstavnika.* – Bečka konvencija o diplomatskim odnosima preuzela je i potvrdila, po pravilu, dotadašnje običajno pravo iz ove materije (imunitet od krivičnog sudstva, imunitet od

⁹⁰ Obično se pokušava da se takve povrede neprikosnošenosti poriču ili pravdaju nedopuštenim postupcima diplomatskih predstavnika ili posebnim okolnostima. Slučajevi povrede neprikosnošenosti diplomatskih predstavnika dolaze uglavnom od nižih, lokalnih organa, pojedinih službenika i sl. Međutim, ima i pojava namernog šikaniranja pojedinih diplomatskih predstavnika, obično u stanju zategnutih odnosa između države prijema i države imenovanja. Nisu retke ni povrede nepovredivosti zgrada misije odnosno stanova predstavnika, pa čak ponekad i od strane policije države prijema. Ponekad je država prijema odgovorna što nije preduzela dovoljno mera bezbednosti (kratkotrajna okupacija zgrade diplomatske misije od neodgovornih lica, uz uzimanje ili bez uzimanja talaca), demonstracije, organizovani napadi na zgrade misija ili stanove diplomatskih predstavnika i sl. Znači, država preduzima „sve neophodne mere“ u smislu da su one potrebne i dovoljne da zaštite diplomatsko osoblje i normalan rad diplomatske misije. Međutim, država ima pravo i na samoodbranu ako se diplomatski predstavnik meša u unutrašnje poslove ili učestvuje u zaveri ili drugim subverzivnim aktivnostima, proglašanjem *personae non gratae* odnosno nepoželjnom osobljem, a time i lišenjem svih privilegija imuniteta, pa i prava na dalji boravak na njenoj teritoriji. Izuzetno, mogu se preduzeti i preventivne mere ako diplomatski predstavnik pokuša ili učestvuje u radnji koja može dovesti do ubistva ili teškog ugrožavanja života i imovine (u slučajevima pijanstva, nervnog rastrojstva i sl.). Organi države prijema ne moraju biti pasivni, samo se od njih traži tolerancija, takt i diskrecija. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima ne daje odgovore na sva pitanja, već se polazi od običajnog prava, primenjivanog u sličnim slučajevima. Tako, smatra se da zaštita pokriva samo protivpravne radnje protiv diplomatskih predstavnika, a ne i u slučajevima nužde i nužne odbrane.

⁹¹ U pomenutoj presudi Međunarodnog suda pravde od 1980. godine po tužbi SAD protiv Irana, potvrđuje se da Iran „mora odmah da prekine protivpravno zadržavanje američkog otpravnika poslova i drugog diplomatskog i konzularnog osoblja, kao i američkih građana koji se drže kao taoči u Iranu i mora da ih preda sili zaštitnici (član 45. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima)“. Takođe, presuda sadrži odluku o tome da „nijedan član američkog diplomatskog i konzularnog osoblja ne može da bude zadržan u Iranu da bi se podvrgao bilo kom obliku sudskog postupka ili da učestvuje u njemu kao svedok“. ICI Reports 1980, str. 3.; S. Đorđević i dr. citirana grada, str. 658; Olga Suković, *Zaštita diplomatskog i konzularnog osoblja u Teheranu*, „Jugoslavenska revija za međunarodno pravo“, 1–3/1981, str. 133–151.

građanskog i upravnog sudstva, fiskalne imunitete, odnosno carinska i poreska oslobođenja i druge povlastice iz kurtoazije).

a. *Imunitet od krivičnog sudstva.* – Diplomatski predstavnik je potpuno izuzet od krivične jurisdikcije domaće države. To se odnosi na sve njegove akte i ponašanja, a ne samo na one učinjene u vršenju službene dužnosti. On ne može biti lišen slobode ni u slučaju teškog krivičnog dela. Protiv diplomatskog predstavnika se ne može u državi u kojoj vrši diplomatske funkcije povesti nikakav krivični postupak. To ne znači da on nije krivično odgovoran, s obzirom na to da može biti izveden pred sud države imenovanja, ali izuzetno, u slučaju odricanja imuniteta od strane te države i pred sud države prijema (što je veoma retko). Krivični imunitet je od posebnog značaja, jer sprječava mogućnost lokalnog sudstva države prijema da ometa vršenje njegovih diplomatskih funkcija. Međutim, državi prijema stoji uvek na raspolaganju da ga proglasi *personam non grata*, da traži njegov opoziv ili da ga protera preko granice, a spise o njegovom krivičnom delu prosledi državi imenovanja. Izuzetno, država imenovanja može se odreći krivičnog imuniteta svog diplomatskog predstavnika (to se mora učiniti izričito), ali to ne može da učini on sam, po svojoj volji, već jedino uz pristanak države imenovanja.

Po jugoslovenskim propisima o krivičnom postupku, u pogledu isključenja krivičnog gonjenja za lica koja uživaju diplomatske imunitete, važe pravila međunarodnog prava, odnosno Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, koja predviđa imunitet od krivičnog sudstva države prijema.⁹²

Imunitet od krivičnog sudstva obuhvata i imunitet od odgovornosti za prekršaje u nadležnosti sudskih, policijskih i upravnih vlasti.

b. *Imunitet od građanskog i upravnog sudstva.* – Za razliku od krivičnog imuniteta, u pogledu ovih imuniteta u diplomatskoj praksi postojala su ozbiljna kolebanja o tome da li ovi imuniteti treba da se odnose samo na akte učinjene u službenoj dužnosti ili i na privatne akte.

Po Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, diplomatski predstavnik uživa imunitet od građanske i upravne jurisdikcije, osim ako je reč:

1. o nekoj stvarnoj tužbi koja se tiče privatne nepokretnosti na teritoriji države prijema, osim ako diplomatski predstavnik poseduje tu nepokretnost za račun države imenovanja za potrebe misije;

2. o tužbi koja se tiče nasleđa, u kojoj se diplomatski predstavnik pojavljuje kao izvršilac testamenta, administrator, naslednik ili legator po privatnom osnovu, a ne u ime države imenovanja;

⁹² Čak i onda ako je čin uperen protiv bezbednosti države prijema, ona može samo preduzeti potrebne preventivne mere, ali ne može nastaviti gonjenje počinitelja krivičnog dela. Međutim, u praksi se postavljaju i druga dodatna pitanja, kao što je naknada štete za posledicu krivičnih dela, kažnjavanje za ratne zločine i dr.

3. o tužbi koja se tiče slobodne profesije ili trgovačke delatnosti, ma kakva ona bila, koju vrši diplomatski predstavnik u državi prijema izvan svojih službenih prostorija.

Osim u pomenuta tri slučaja, nikakva mera izvršenja ne može se preduzeti protiv člana diplomatskog osoblja. Predviđeno je da država koja akredituje može da se odrekne sudskog imuniteta. Međutim, odricanje mora da bude izričito. Odricanje sudskog imuniteta u pogledu neke građanske parnice ili zahteva u upravnom postupku ne smatra se odricanjem od imuniteta u pogledu mera za izvršenje presude, za koje je potrebno posebno odricanje. Diplomatski predstavnik nije obavezan da svedoči. Ukoliko on sam pokrene sudski postupak, ne može se više pozivati na sudski imunitet u pogledu protivzabeva neposredno vezanog za osnovni zahtev.⁹³

Traganje imuniteta

Značajno je pitanje dokle traje imunitet diplomate. Stav 2. člana 39. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima određuje da imuniteti i privilegije lica koje ima pravo na njih prestaju kada napusti državu prijema ili po isteku razumnog roka. Međutim, u pogledu akata izvršenih u všenju dužnosti, imunitet se nastavlja. To je razumljivo, jer bi bilo više nego nelogično da diplomate posle završetka svoje misije mogu da odgovaraju čak i za dela izvršena u službenom svojstvu. U diplomatskom pravu smatra se da taj imunitet važi i prema trećim državama, a ne samo prema državi prijema gde je odnosno lice imalo funkcije u diplomatskoj misiji. U praksi ima izuzetaka u tumačenju i sprovođenju Bečke konvencije. Jedan skorajši slučaj izazvao je ozbiljne rasprave i kritike na račun sudstva Savezne Republike Nemačke. Naime, Sreski sud Berlin – Turgarten izdao je 1994. godine nalog za hapšenje bišeg sirijskog ambasadora u Nemačkoj Demokratskoj Republici (DDR) zbog toga što je navodno višeci dužnost ambasadora pomogao u pripremi jednog terorističkog ubistva. Odluka lokalnog suda potvrdio je i Vrhovni sud Nemačke, a Ustavni sud ove zemlje odbacio je žalbu ambasadora, smatrajući da odlukama nemačkih sudova o hapšenju nije povređeno nijedno pravo predviđeno Ustavom Nemačke. Naime, Ustavni sud smatra da

⁹³ Imunitet diplomatskog predstavnika od jurisdikcije države prijema ne oslobađa ga od jurisdikcije države imenovanja. Takođe, nikakve mere izvršenja ne mogu se preduzimati prema diplomatskom predstavniku, sem u slučajevima u kojima je izričito uskraćen imunitet od građanskog sudstva, s tim da i tada ne vredi neprikosnovenost njegove ličnosti ili stana. Država imenovanja može se odreći sudskog imuniteta uopšte, pa i imuniteta od dužnosti svedočenja. Međutim, država imenovanja može dozvoliti svom predstavniku svedočenje uz postavljanje uslova (svedočenje u prostorijama misije, samo u pismenoj formi i dr.). I u slučaju kada se država imenovanja odriče imuniteta od građanske i upravne jurisdikcije, to odricanje treba da bude izričito. Ali, odricanje od imuniteta u pogledu neke građanske tužbe ili zahteva u upravnom postupku ne smatra se da povlači odricanje od imuniteta u pogledu mera izvršenja presude. Za izvršenje presude potrebno je posebno odricanje od imuniteta. Polusajni nekih delegacija na Bečkoj konferenciji 1961. godine da se od imuniteta izuzmu tužbe u pogledu građanske odgovornosti iz saobraćajnih nezgoda, pričinjene motornim vozilima, nisu uspeli.

je davanje imuniteta obaveza samo DDR-a, ali ne i Savezne Republike Nemačke, i da takvu obavezu Savezna Republika Nemačka nije preuzela ujedinijenjem. Po njemu, obaveza iz člana 39. stav 2. Bečke konvencije nema efekat *erga omnes*, ne deluje prema svim državama, već samo prema državi prijema. Kritikujući ovaj stav SRN kao protivan odredbama Bečke konvencije, B. Fasshinder sa Univerziteta Humbolt u Berlinu u Američkoj reviji za međunarodno pravo, upozorava da takav slučaj nepriznavanja imuniteta do sada nije poznat čak ni u trećim zemljama. On iznosi da je 1980. godine Nemačka uhapsila dvojicu iračkih diplomata, ranije akreditovanih u Nemačkoj Demokratskoj Republici, koji su, po odluci Senata, protetani.⁹⁴

Veoma interesantan slučaj u pogledu traganja imuniteta dogodio se u Sjedinjenim Američkim Državama. Naime, ambasador Papue Nove Gvineje u SAD, za vreme svog službovanja u SAD, bio je vinovnik jedne saobraćajne nesreće, u kojoj su povređena dva američka državljanina. Posle završetka svoje diplomatske misije pojavio se u SAD gde su protiv njega pokrenuli krivični postupak. Na žalbu Papue Nove Gvineje, koja se pozivala na njegove imunitete, Slejt deparntment je odgovorio da „osim za akte koji proističu u vezi sa všenjem službenih funkcija, svi jurisdikcioni imuniteti koje je lice ranije imalo prestaju završetkom tog perioda.“⁹⁵ S obzirom na to da država prijema, odnosno njeni organi cene koji su to akti koji prisustvu u vezi sa všenjem diplomatskih funkcija, ovako restriktivan stav Slejt deparntmenta sigurno nije u skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima i može da bude osnov za ozbiljne zloupotrebe i opasno negiranje sadržaja i svrhe diplomatskih imuniteta.

Interesantno je pitanje da li smrću ovlašćenog lica prestaje diplomatski imunitet. I teorija i praksa daju negativan odgovor. Za potrepljivanje takvog stava doktrina navodi slučaj sa memorandumom kanadskog Ministarstva inostranih poslova (pravne službe) od 17. decembra 1981. godine, kojim se zabranjuje ispitivanje tela jednog umrlog diplomate, kao i činjenicu da posle saobraćajnog udara 1984. godine, u kome je poginuo jedan istočnonemački diplomat, takođe zbog imuniteta, nije bilo moguće izvršiti istragne radnje nad telom poginulog.⁹⁶

Značajno je i pitanje kada u slučaju odricanja prestaje imunitet. Za odricanje od krivičnog imuniteta, kako po doktrini, tako i po praksi država, nije dovoljno samo odricanje nosioca imuniteta, već samo izričito odricanje od strane ovlašćenog predstavnika države imenovanja. Tek tada može da prestane imunitet odnosne ličnosti. Za članove osoblja diplomatske misije obično je to šef diplomatske misije. Međutim, za šefa diplomatske misije

⁹⁴ Barido Fasshinder, Humbolt University – Berlin, *Diplomatic Immunity*, Vienna Convention on diplomatic relations – Effect of diplomatic immunity on States other than receiving State, *American Journal of International Law*, January 1998, vol. 92, no 1, str. 77.

⁹⁵ Knut Ipsen, *cit. delo*, str. 495.

⁹⁶ Gvido Hildner, *cit. delo*, fusn. 89.

mora se dobiti izričito odricanje njegovog ministarstva za inostrane poslove. Budući da je odricanje od imuniteta, pre svega, pitanje odnosa između države i imenovanja i države prijema, a ne samo pitanje uspostavljanja krivične odgovornosti odnosno lica pred organima države prijema, to se u svakom konkretnom slučaju najsvetnije utvrđuje da li država imenovanja zaista ima nameru da se odrekne imuniteta ili je to samo gest pojedinca koji u konkretnom slučaju ne može da određuje njen stav. Interesantan slučaj u tom smislu desio se 1906. godine, kada je u Briselu, sin čileanskog poslanika, braneci čast svoje sestre, ubio jednog čoveka. Njegov otac, čileanski poslanik određio je imunitet svoga sina, ali je belgijsko Ministarstvo inostranih poslova dozvolilo da sud započne krivični postupak tek kada je dobilo potvrdu čileanskog ministra inostranih poslova o odricanju od imuniteta. Za odricanje od imuniteta potpuno je irelevantan stav lica o čijem se imunitetu radi, jer su imuniteti dati u korist države koju zastupa, a ne u njegovu ličnu korist. Neposredno pred Drugi svetski rat bio je pred američkim sudom jedan takav slučaj: ataše poljske ambasade u Vašingtonu uložio je prigovor zbog činjenice da je njegov ambasador izvršio odricanje od imuniteta bez njegove saglasnosti. Sud je zatražio stav Stejt departamenta koji je odgovorio da imunitet ne uživa pojedinac lično, već kao član strane diplomatske misije, te je šef diplomatske misije kao predstavnik vlade države imenovanja u potpunosti nadležan da se odrekne imuniteta svojih podređenih službenika.⁹⁷

3. *Poreska i carinska oslobođenja*. — Diplomatski predstavnik je oslobođen svih poreza i taksa, ličnih ili stvarnih, državnih, regionalnih ili komunalnih, sa unapred predviđenim izuzecima utvrđenim Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Isti je slučaj i sa oslobođenjem od carina, taksa i drugih dažbina za uvoz predmeta namenjenih za ličnu upotrebu, uključujući i predmete nameštaja.

U doktrini postoji gledište da se može govoriti i o tzv. fiskalnom imunitetu. On se ne uživa i ne zasniva na kurtoaziji, već na pravu. Primitičemo da uživanje izvesnih poreskih i carinskih olakšica nije neophodno za vršenje diplomatske misije, ali se one Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima ipak potvrđuju. Dok je sudski imunitet procesnog karaktera, jer on ne oslobađa diplomatskog predstavnika odgovornosti (krivične, građanske, upravne), već samo jurisdikcije države prijema, dotle se kod poreskih i carinskih povlastica diplomatski predstavnik oslobađa ne samo nadležnosti države prijema, već i obaveza plaćanja poreskih, carinskih i drugih dažbina.

Izuzeci od poreskih oslobođenja, kako je to Bečka konvencija o diplomatskim odnosima utvrdila, jesu posredni porezi koji su normalno uključeni u cenu robe i usluga, porezi i takse na privatne nepokretnosti koje se nalaze na teritoriji države prijema, nasledni porezi i takse koje naplaćuje država prijema, porezi i takse na lični dohodak koji ima poreklo u državi pri-

jema, kao i porez na kapital koji se ubira na investicije učinjene u trgovačka preduzeća u državi prijema, porezi i takse koji se naplaćuju na posebne usluge, takse za uknjižbu, sudske i hipotekarne takse i taksene marke koje se naplaćuju u pogledu nepokretnosti.⁹⁸

Država prijema dozvoljava uvoz robe saglasno svojim zakonima i propisima. Država prijema određuje postupak za dobijanje oslobođenja, može da ograniči količinu robe koja se uvozi i sl. Ova oslobođenja od carinskih dažbina važe i kasnije, za vreme trajanja funkcija diplomatskog predstavnika. Lični prtljag diplomatskog predstavnika je oslobođen pregleda, osim u slučaju kada postoje ozbiljni razlozi za sumnju da prtljag sadrži predmete čiji uvoz nije dozvoljen, odnosno čiji uvoz nije oslobođen carinskih dažbina. U takvom slučaju pregled se može izvršiti samo u prisustvu diplomatskog predstavnika ili njegovog ovlašćenog predstavnika.

U literaturi se iznose mnoge zloupotrebe koje čine diplomatske misije, njihovi članovi i članovi porodica i drugo osoblje u vezi sa poreskim i carinskim povlasticama (krijumčarenje predmeta istorijske i arheološke vrednosti, uvoz velikih količina alkohola i cigareta, ilegalno unošenje novca, droge, oružja i slično, izbegavanje finansijskih obaveza u vezi sa ulaganjem kapitala, uvoz i izvoz predmeta čiji je promet zabranjen ili podleže karantinu i sl.). Granični, odnosno carinski organi pojedinih država ponekad, uz malo kurtoazije i dosta grubosti, vrše pretres ličnog prtljaga bez ikakvog rezultata koji bi dokazao njihovu sumnju, često zaboravljajući i da se propisno izvine. Pripadnici organizovanih diplomatskih službi, kada im se to desi, slučajevno obavaze registruju i prijavljuju svom ministarstvu inostranih poslova, kako bi se kroz intervenciju, protest ili reciprocne mere prema diplomatama takvih država, sprečilo neuvažavanje diplomate i njegovog imuniteta. Ali, nažalost, ima i slučajeva kada se sumnje carinskih organa obistine. Takvih je slučajeva bilo i ima ih još uvek. Pre dve decenije, na kairskom aerodromu, u prtljagu jednog jugoslovenskog diplomate nađeni su narkotici, što je kao posledicu imalo njegovo hapšenje i izbacivanje iz diplomatske službe. To nije usamljen slučaj ni u drugim diplomatskim službama, gde pojedinci vrše očiglednu zloupotrebu datih privilegija i imuniteta.

4. *Druge povlastice i pogodnosti*. — Bečka konvencija o diplomatskim odnosima predvidela je izvesne povlastice i pogodnosti diplomatskih predstavnika u vezi sa izuzećem od ličnih službi i davanja, izuzeća od zakonodavstva o socijalnom osiguranju i utvrdila poseban postupak sa imovinom u slučaju smrti, a u Fakultativnom protokolu uz Bečku konvenciju i u vezi sa izuzećem od propisa o sticanju državljanstva.⁹⁹ Diplomatski predstavnici

⁹⁸ Aleksandar Jelić, *Diplomatsko pravo*, str. 374–379.

⁹⁹ Reč je o novorođenoj deci diplomatskih predstavnika ili udaji ženskih članova porodice diplomatskih predstavnika. Postoje zakonodavstva koja predviđaju automatsko sticanje državljanstva po rođenju na teritoriji države prijema (*ius soli*) ili usled udaje za domaćeg državljanina. Pomenuti Fakultativni protokol predviđa da se državljanstvo države prijema u takvim slučajevima ne stiče automatski po propisima te države.

⁹⁷ Stanislav E. Nahlik, *cit. delo*, str. 348–349.

oslobodeni su „svih ličnih davanja, svake javne službe, ma kakve prirode ona bila, i vojnih nameta kao što su rekvizicije, kontribucije i vojni smeštaj”. Diplomatski predstavnik ne mora da bude osiguran u državi prijema ni po jednom vidu socijalnog i zdravstvenog osiguranja; s druge strane, postoje određene obaveze za diplomatskog predstavnika ako upošljava lica koja su državljani države prijema ili njeni rezidenti ili nisu osigurani u državi imenovanja ili nemaju nikakvo socijalno osiguranje. Takođe, može postojati mogućnost dobrovoljnog učešća u socijalnom osiguranju države prijema ukoliko ona to dopušta. U slučaju smrti diplomatskog predstavnika ili člana njegove porodice, njihova pokretna imovina uživa poseban postupak. Država prijema će dozvoliti da budu iznete sa njene teritorije sve njegove stvari, sa izuzetkom predmeta koji su nabavljeni u državi prijema, a čiji je izvoz u trenutku smrti zabranjen. Takođe, postoje određena oslobodjenja i za nasledne poreze i takse vezane za pokretnu imovinu u slučaju smrti diplomatskog predstavnika i člana njegove porodice.¹⁰⁰

5. *Druga lica osim članova diplomatskog osoblja koja uživaju određene privilegije i imunitete.* – Pored diplomatskih predstavnika, odnosno šefa diplomatske misije i članova diplomatskog osoblja, postoje i druga lica koja uživaju određene imunitete i privilegije. To su, pre svega, članovi diplomatskog osoblja koji su državljani ili rezidenti (sa stalnim boravkom) države prijema, članovi porodica diplomatskih predstavnika, članovi administrativnog i tehničkog osoblja diplomatske misije i članovi njihovih porodica, članovi poslužnog osoblja diplomatske misije i privatna posluša članova diplomatske misije.

Diplomatski predstavnici, odnosno članovi diplomatskog osoblja misije koji imaju državljanstvo države prijema ili su u njoj stalno nastanjeni, uživaju sudski imunitet i neprikosновенost samo u pogledu službenih radnji učinjenih u vršenju svojih funkcija (tzv. isključivi funkcionalni imunitet). Oni mogu dobiti i dopunske privilegije i imunitete, ali samo uz saglasnost i dobru volju države prijema, ali nikako kao pravo čije ostvarenje mogu zahtevati.

Država prijema može odbijanjem saglasnosti da spreči da njen državljanin ili lice koje je u njoj stalno nastanjeno bude u toj državi imenovano kao strani diplomatski predstavnik. Imenovanje domaćih državljana za diplomatske predstavnike trećih država sve je ređe i polako nestaje. Praktičnije se posebno u novonastalim državama koje su se ocepile ili oslobodile od bivših metropola ili u drugim izuzetnim okolnostima. Ovo zbog toga što u

¹⁰⁰ U doktrini se navodi da postoje i drugi imuniteti i privilegije koji sada pripadaju prošlosti: tako, pravo prvog kula (tzv. *droit de chapelle*) u zemljama kapitulaciji, pravo za diplomatske službenike u Olomanskom carstvu pre 1914. godine da budu prćeni oružanom pranjem ili kavaz – praksa koja se održala u izmenjenom obliku u mnogim diplomatskim misijama prisustvom marincata; pravo na olakšice za boravak (diplomatska vizita, izdata brzo i besplatno), izuzimanje od zakonodavstva o apartheidu u Južnoj Africi posle 1948. godine i dr. Danas je trend da se bar neke privilegije smanje (Ch. Rousseau, *cit. delo*, str. 99, 209–210).

svako vreme ovakav status može da bude prekinut od države prijema, jer je isto lice vezano i zakonima i propisima te države.

Članovi porodice diplomatskog predstavnika koji čine sastavni deo njegovog domaćinstva uživaju sve privilegije i imunitete koje ima i sam diplomatski predstavnik, pod uslovom da nisu državljani države prijema. Znači, ako su stalno nastanjeni u državi prijema, a nemaju njeno državljanstvo, uživaju privilegije i imunitete. U slučaju oružanog sukoba, i članovima porodice diplomatskog predstavnika koji imaju državljanstvo države prijema pružaju se olakšice da napuste teritoriju ove države.¹⁰¹ Takođe, u slučaju smrti sa njihovom imovinom se postupa kao sa imovinom diplomatskog predstavnika. Ali, ako su u pitanju članovi porodice diplomatskog predstavnika koji predstavljaju stranu državu u svojoj zemlji, njegovi članovi porodice ne uživaju nikakve privilegije i imunitete. Za članove porodice diplomatskih predstavnika ne važi pak obaveza da se ne mogu baviti profesionalnom ili trgovačkom delatnošću, svakako u skladu sa domaćim zakonodavstvom. U slučaju smrti diplomatskog predstavnika, članovi njegove porodice uživaju privilegije i imunitete do isteka razumnog roka u kome treba da napuste državu prijema.

Administrativno i tehničko osoblje misije i članovi njihovih porodica koji čine deo njihovog domaćinstva uživaju sve privilegije i imunitete, uključujući i imunitet od krivičnog sudstva, kao i diplomatski predstavnici, pod uslovom da nisu državljani države prijema ili u njoj imaju stalno prebivalište. Jedina razlika u odnosu na diplomatske predstavnike jeste u tome što posmenute privilegije u pogledu oslobađanja od carinskih i drugih dažbina za uvoz oni imaju samo prilikom prvog doseljavanja i što im je imunitet u pogledu građanskog i upravnog sudstva ograničen (ne primenjuje se na postupke učinjene izvan vršenja njihovih funkcija).

Položaj administrativnog i tehničkog osoblja diplomatske misije znatno je poboljšan Bečkom konvencijom i skoro izjednačen sa položajem diplomatskog osoblja, uprkos otporu jednog broja država i dotadašnjoj praksi koja je ovoj kategoriji članova diplomatske misije obezbeđivala mnogo uže privilegije i imunitete. Italija je, na primer, u svojim komentarima na nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima isticala da bi davanje diplomatskih imuniteta i privilegija administrativnom i tehničkom osoblju (a takođe i članovima porodica diplomata) bilo „u suprotnosti sa međunarodnom praksom i potpuno je neprihvatljivo”.¹⁰² U svojim komentarima na isti na-

¹⁰¹ Nažalost, bilo je i slučajeva kada država prijema nije dozvolila odnosno omogućila bezbedno napuštanje njene teritorije čak ni članovima diplomatske misije koji su bili državljani države imenovanja. Tu je poznata praksa Hitlerove Nemačke prema stranu, uključujući i jugoslovenske diplomate. Godine 1970. Kambođa nije dozvolila kineskim diplomatama da napuste ovu zemlju, a isto tako se ponela i Kina u odnosu na članove kambođanske ambasade u Pekingu. Tek uz posredovanje švajcarske ambasade, obe strane izvršile su svoje međunarodne obaveze.

¹⁰² Report of the International Law Commission 1958, cit. Anex, str. 41.

crta, Jugoslavija je takođe zastupala stav da se „administrativno i tehničko osoblje, odnosno njihove funkcije ne mogu izjednačiti sa diplomatskim, te ni privilegije i imuniteti, jer prema važećem međunarodnom pravu ovo osoblje uživa samo privilegije i imunitete nužne za nesmetano vršenje njihovih funkcija”.¹⁰³ Švajcarska je takođe iznela mišljenje da ovoj kategoriji osoblja „nisu potrebne široke privilegije i imuniteti”, napominjući da po švajcarskim propisima imaju samo imunitet za dela učinjena u vršenju svojih funkcija.¹⁰⁴ Čehoslovačka takođe nije bila spremna da prihvati proširenje privilegija i imuniteta za članova administrativnog i tehničkog osoblja diplomatske misije, predlažući da se ta pitanja ostave da se rešavaju međusobnim sporazumima između država.¹⁰⁵ Na sednicama Komisije UN za međunarodno pravo, a kasnije i na zasedanju Bečke konference o diplomatskim odnosima, ipak je potvrđena teza da bez sigurnog i nezavisnog (od strane države prijema) položaja članova administrativnog i tehničkog osoblja, nije obezbeđen ni normalan rad diplomatskog osoblja misije. Iskustvo je pokazalo da su pritisci i uticaj koje su pojedine države prijema vršile na ovu kategoriju članova diplomatskih misija veoma često dovodili do potpune negacije imuniteta diplomatskog osoblja i njihove osnovne svrhe – stvaranje uslova za normalan i neometan rad diplomatskih misija u državi prijema. Neke države su već prilikom usvajanja odnosnih odredaba Bečke konvencije stavile svoje rezerve, pa se one neće svuda jedinstveno primenjivati, već restriktivno, ali pod uslovom reciprociteta. Prema administrativnom i tehničkom osoblju diplomatske misije, koje ima državljanstvo države prijema ili u njoj stalno stanuje, država prijema nema nikavih obaveza, osim da kada vrši jurisdikciju prema njima, to čini na način koji suviše ne ometa redovno obavljanje poslova diplomatske misije. Članovi porodice administrativnog i tehničkog osoblja, ako imaju državljanstvo države prijema ili su u njoj stalno nastanjeni, nemaju nikakve privilegije i imunitete, izuzev u dva slučaja: u slučaju oružanog sukoba, prilikom napuštanja države prijema mora im olakšati odlazak, a u slučaju smrti sa njihovom pokretnom imovinom postupaće se kao sa takvom imovinom diplomatskih predstavnika. Svakako da članovi administrativnog i tehničkog osoblja, kao i članovi njihovih porodica, mogu da obavljaju profesionalne i trgovačke delatnosti, saglasno domaćem zakonodavstvu.

Članovi poslužnog osoblja diplomatske misije, pod određenim uslovima, uživaju takođe imunitet u pogledu akata učinjenih u vršenju dužnosti, oslobođenje od poreza i taksa na prihode koje imaju u službi i izuzeće od zakonodavstva o socijalnom osiguranju, pod uslovom da nisu državljanici države prijema ili stalno u njoj nastanjeni. Članovi njihovih porodica nemaju nikakve privilegije i imunitete. Međutim, članovi poslužnog osoblja, kao i članovi njihovih porodica, pod uslovom da nisu državljanici države prijema, od-

¹⁰³ Isto, str. 61.

¹⁰⁴ Isto, str. 52.

¹⁰⁵ Isto, str. 40.

nosno da nemaju u njoj stalni boravak, imaju pravo na poseban postupak u pogledu napuštanja teritorije, čak i u slučaju ratnog sukoba, kao i u pogledu pokretne imovine za slučaj smrti. Poslužno osoblje i članovi njihovih porodica mogu se baviti profesionalnim i trgovačkim delatnostima, saglasno domaćem zakonodavstvu.

Privatna posluga članova diplomatske misije, ako nisu državljanici države prijema ili stalno nastanjeni u njoj, tzv. dovedena posluga, oslobođena je poreza i taksa na prihode iz službe u tom svojstvu. Svoju jurisdikciju nad njima država prijema vrši na način koji suviše ne ometa redovno vršenje funkcija diplomatske misije. Njihove porodice ne uživaju nikakav poseban postupak. Domaća privatna posluga (državljanici države prijema ili u njoj stalno nastanjeni) ne uživa nikakav poseban tretman.

Kada govorimo o privilegijama i imunitetima predviđenim Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima od 1961. godine, treba konstatovati da je veliki broj tih privilegija i imuniteta već decenijama (a neki i vekovima) bio deo međunarodnog običajnog prava, te je njihovim unošenjem u Konvenciju izvršena samo kodifikacija postojećih normi međunarodnog prava. Međutim, mora se priznati da jedan deo Bečke konvencije predstavlja i progresivni razvoj međunarodnog prava, koji je masovnom ratifikacijom Konvencije od većine država članica međunarodne zajednice postao takođe pozitivno međunarodno pravo. To su, pre svega, privilegije i imuniteti članova administrativnog i tehničkog osoblja diplomatske misije, koji su skoro potpuno izravnati sa privilegijama i imunitetima članova diplomatskog osoblja (posebno u oblasti sudskog imuniteta i lične neprilicosnovnosti), čime su diplomatske misije dobile mnogo šire mogućnosti za normalan i nesmetan rad. Uspeh Bečke konference o diplomatskim odnosima ni u kom slučaju ne umanjuje činjenica da ima još, doduše manje važnih, pitanja koja nisu potpuno uređena ili da su neke odredbe neprecizne i nepotpune (kao što je slučaj sa diplomatskim kuririma i međunarodnoj zajednici prihvatila odredbe Bečke konvencije i da se one na najširem planu, bez obzira na pojedinačne zloupotrebe njihovih korisnika ili sporadične restrikcije pojedinih država, ipak potpuno i dosledno primenjuju).

II. SPECIJALNE MISIJE AD HOC DIPLOMATIJA

Pored stalnih oblika misija, kakve su diplomatske misije država u bilateralnim odnosima, stalne misije država pri međunarodnim organizacijama, konzulati, pa i misije samih međunarodnih organizacija, kao izraza stalne ili sedentarne diplomatije, ništa manje značajniji nisu ni oblici takozvane *ad hoc* diplomatije, misije privremenog karaktera, koje u odnosima između

država, a i između država i međunarodnih organizacija, imaju veoma značajnu ulogu.

Najstarije takve misije su tzv. specijalne ili privremene misije u bilateralnim odnosima država, koje su preteča stalnim diplomatskim misijama i sigurno najstariji oblik diplomatskog opštenja. Kasnije se javljaju i drugi oblici *ad hoc* diplomacije, pa i samih specijalnih misija, koji se ne ograničavaju samo na bilateralne odnose između država. Jedan oblik specijalnih misija jesu i oblici diplomacije na vrhu, kako bilateralne, tako i multilateralne. Istorija pokazuje da su mnogi narodi daleko pre nove ere koristili ovu ustanovu, a pre svega Kinezi, Japanci, Grci, Rimljani, Egipćani, Asirci, Jevreji, Perzijanci i drugi. U staroj indijskoj knjizi Vedama koja je, po procenama istoričara, pisana dve i po hiljade godina pre nove ere, pominju se specijalne misije, odnosno upotreba *ad hoc* diplomacije u odnosima između tadašnjih indijskih država i njihovih vladarskih dvorova. U literaturi se naročito pominje korišćenje specijalnih misija između arapskih zemalja, kao i u njihovim odnosima sa susednim državama.¹⁰⁶ U najranija vremena, specijalne misije imale su zadatak da rešavaju tada najaktuelnija pitanja između naroda, odnosno država, kao što je objava rata, zaključenje mira, sklapanje ugovora o savezu i drugim oblicima saradnje, o trgovini, pomorstvu i slično. Korišćenje specijalnih misija beleži i istorija srpskih država srednjeg veka, posebno u petiodu Lazarevića i Brankovića, u njihovim odnosima ne samo sa susednim državama, već i sa zapadnoevropskim državama toga doba i sa Turskom.

I danas, pored stalnih diplomatskih misija, kao institucionalizovanog oblika bilateralnih odnosa, države često šalju na teritoriju drugih država i tzv. specijalne misije, koje imaju različite funkcije i zadatke, ali su uvek privremenog karaktera (po pravilu, njihova delatnost na teritoriji druge države obično traje nekoliko dana, do najduže nekoliko meseci). U pitanju su delegacije koje jedna država šalje u drugu državu radi razmatranja nekog bilateralnog ili multilateralnog pitanja, radi pregovora i zaključenja međunarodnog ugovora, učešća na nekom međunarodnom skupu ili konferenciji ili nekim ceremonijalnim povodom (krunisanje ili inauguracija novog šefa države, proslava državnog praznika ili nekog sličnog događaja, sahrana državnika i sl.).

Postojanje stalnih misija nije nikakva prepreka da jedna država posebnim povodom pošalje u drugu državu i specijalnu misiju odnosno delegaciju, jer smatra da tu funkciju ne može da izvrši postojeća diplomatska misija ili priroda i razlozi zahtevaju da se za odnose funkcije opunomoći i pošlje specijalna misija. Specijalne misije se šalju i u države u kojima nema stalne diplomatske misije, mnogo češće nego obično, čak i kada bi pojedine funkcije mogla da izvrši i diplomatska misija (kada postoji), a šalju se i u države sa kojima najviše ne postoje diplomatski odnosi. Zbog toga, problematika

¹⁰⁶ Dimitrije Pindić, *Specijalne misije u savremenom međunarodnom pravu*, Beograd, 1985, str. 12.

specijalnih misija nije uređena Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima, već posebnom Konvencijom o specijalnim misijama, usvojenom u Njujorku 16. decembra 1969. godine. Specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo za ovu konvenciju (odnosno autor njenog nacerta) bio je profesor Milan Bartoš, koji je dao i najveći doprinos stvaranju ove konvencije.¹⁰⁷

Pre Konvencije o specijalnim misijama, o toj ustanovi diplomatskog prava postojala su samo tri međunarodnopravna dokumenta. Prvo, član 3. Bečkog pravilnika o rangu diplomatskih predstavnika od 1815. godine predviđa da „diplomatski predstavnici sa izvanrednim položajem ili misijama nemaju na osnovu toga nikakav viši rang”. Jedan drugi međunarodnopravni dokument, doduše, regionalnog karaktera, Havaranska konvencija o diplomatskim službenicima od 1928. godine, u svom članu 2. deli „diplomatske službenike” na dve grupe: obične i izvanredne. Prvu grupu čine diplomatski službenici koji stalno predstavljaju svoju vladu kod druge države, a drugu oni kojima je poverena specijalna misija ili koji su akreditovani radi predstavljanja vlada na međunarodnim konferencijama, kongresima i međunarodnim skupovima. U pogledu pravnog položaja, Havaranska konvencija ne pravi nikakvu razliku između jedne i druge grupe diplomata (stalnih i povremenih). I treće, o položaju specijalnih misija postoje i mnogobrojne odredbe u međunarodnim ugovorima o privilegijama i imunitetima međunarodnih organizacija (razumljivo, ne o onim iz bilateralne diplomacije, koje su uređene Konvencijom o specijalnim misijama, već o onim iz multilateralne diplomacije). Tako, član VI Konvencije o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija od 1946. godine, utvrđuje privilegije i imunitete ekspedira (ostalih van kruga tzv. funkcionera) u misijama Ujedinjenih nacija. Slične odredbe imaju i druge međunarodne organizacije. Tako, na primer, član 23. Sporazuma o imunitetima i privilegijama Međunarodne agencije za atomsku energiju uređuje privilegije i imunitete „ekspedira u misijama za Agenciju”, u koje ubraja sva lica (osim najviših funkcionera Agencije, koji imaju posebne privilegije i imunitete) koja rade u komitetima Agencije, ili više misije za Agenciju, uključujući misije inspektora, kao i ispitivača projekata.

Konvencija o specijalnim misijama — istorijat i tok priprema

Na početku rada Komisije UN za međunarodno pravo na kodifikaciji diplomatskog prava, preovladivala je tendencija da se materija specijalnih misija uredi u okviru Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, odnosno dodatnim odredbama karakterističnim za ovaj oblik diplomatskog opštenja, pri čemu bi veći deo odredaba Konvencije ostao zajednički i za specijalne i

¹⁰⁷ Bilo je više predloga za naziv ovih misija, između ostalog i predlog da se nazovu „privremene misije”, ali je ipak konačno usvojen termin „specijalne misije”. Profesor Bartoš je za ovu ustanovu koristio i naziv „diplomatsko osoblje”, ali on nije prihvaćen kao izraz u samoj Konvenciji.

za stalne misije. Iako su neka rešenja iz Bečke konvencije o diplomatskim odnosima izgledala kao odgovarajuća za pojedina pitanja statusa specijalnih misija, profesor M. Bartoš je smatrao da analogija sa stalnim misijama nije odgovarajući put. Profesor Bartoš, u svojim predavanjima na Haškoj akademiji 1963. godine uočava da se u teoriji međunarodnog prava autori ovim problemom bave usputno i da postoji nesrazmera u izučavanju diplomatije *ad hoc* u odnosu na značaj koji ona ima danas u međunarodnim odnosima. Mnogstvo specijalnih misija i njihova raznovrsna delatnost utiču na države i međunarodnu zajednicu da donesu nova pravila ili pak da postojeća pravila iz oblasti stalnih diplomatskih misija prilagode novim potrebama. Iz tih razloga se M. Bartoš, kao specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo, zalaže za istovremenu kombinaciju oba metoda, tj. kodifikaciju i progresivni razvoj međunarodnog prava. Činjenica što nije prihvaćen nacrt pravila o *ad hoc* diplomatiji na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima 1961. godine objašnjava se tim što se države nisu zadovoljile sumarnim upućivanjem na analognu primenu pravila o stalnim diplomatskim misijama. To je za većinu država učesnica bilo nedovoljno i nepotpuno.

Današnje specijalne misije, kao pravna ustanova koja vuče koren još iz ranijih povremenih diplomatskih misija, stara je što se tiče forme, ali je posebne nove u pogledu sadržine. Iz tih razloga ne može se staviti znak jednakosti između ranijih povremenih diplomatskih misija i doba pre nastajanja stalnih misija i sadašnjih specijalnih misija u smislu Konvencije o specijalnim misijama. Ranije su imale prevashodno reprezentativni, a danas – suštinski funkcionalni karakter.¹⁰⁸ M. Bartoš je isticao da je različitost specijalnih misija u odnosu na stalne toliko velika, da je nužno da se Konvencijom o specijalnim misijama u pravom smislu odrazi specifičnost pravnog položaja ove ustanove. Izradom nacrta sve više se ispostavlja da je u pitanju, i pored mnogih zajedničkih karakteristika sa stalnim diplomatskim misijama, ipak ustanova specifičnog karaktera koju treba posebno urediti u okviru celokupne materije *ad hoc* diplomatije, jer specijalne misije u bilateralnim odnosima država samo su jedan od njenih oblika. Jugoslovenska vlada je i zvanično iznela svoj stav da materija specijalnih misija treba da bude uređena u posebnoj konvenciji, kao što je to bio slučaj sa Bečkim konvencijama o diplomatskim i konzularnim odnosima.¹⁰⁹ Postavilo se i pitanje specijalnih misija, odnosno delegacija koje takođe imaju privremeni karakter i koje države šalju na razne multilateralne konferencije i skupove, kao i pitanje ustanove tzv. putujućeg poslanika (*itinerant envoyé*) i zajedničkih specijalnih misija više država.

Posle višegodišnjeg razmatranja, Komisija UN za međunarodno pravo stala je na stanovište da se Konvencijom o specijalnim misijama urede is-

¹⁰⁸ M. Bartoš, *Le statut des missions spéciales de la diplomatie ad hoc*, Recueil des cours, Académie de droit international public, de la Haye, 1963, t. 108, str. 431–432, 435–436.
¹⁰⁹ Yearbook of the International Law Commission 1966, vol. III, str. 132.

ključivo pitanja vezana za specijalne misije u bilateralnoj diplomatiji, odnosno u odnosima između država, a da se problem specijalnih misija u multilateralnoj diplomatiji reši u okviru kodifikacije multilateralne diplomatije, što je delimično i učinjeno (Bečkom konvencijom o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera 1975. godine). Bilo je otpora ovakvom deljenju materije specijalnih misija, kako u redovima Komisije UN za međunarodno pravo, tako i među država-ima, što je izazvalo i kasnije reakcije u doktrini međunarodnog prava.¹¹⁰ Pojedini autori, takođe, sa žaljenjem konstatuju da je jedno od značajnih pitanja specijalnih misija, pitanje pravnog položaja specijalnih misija država poslatih na međunarodne konferencije koje sazivaju države (a ne međunarodne organizacije), potpuno izostalo od dosadašnjeg međunarodnog pravnog uređivanja.¹¹¹ Jer, ono nije uređeno ni Konvencijom o specijalnim misijama, ni potonjom Bečkom konvencijom o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera. Komisija UN za međunarodno pravo rukovodila se pragmatičnim razlozima kada je materiju iz oblasti *ad hoc* diplomatije sa međunarodnih skupova prenela u materiju i sistem pravila o međunarodnim organizacijama. Imalo se u vidu da se većina međunarodnih skupova današnje drži u okviru ili pod pokroviteljstvom međunarodnih skupova današnje drži u okviru ili pod pokroviteljstvom međunarodnih organizacija i da ove imaju standardizovana pravila koja se tiču uslova učešća delegacija na takvim skupovima, a da treba sačekati još izvesno vreme da se iskristalizuju pravila koja bi ubuduće mogla da se primenjuju na skupove koje nisu sazvale međunarodne organizacije.

U toku višegodišnjeg rada Komisije UN za međunarodno pravo na izradi nacrta Konvencije o specijalnim misijama, iskristalisala su se četiri principa, koji su opšteprihvaćeni:

- a) specijalne misije mogu biti poslate pod uslovom postojanja saglasnosti zainteresovanih država;
- b) ove misije, sastavljene od predstavnika država, imaju pravo na privilegije i imunitete;
- c) one nemaju *ex proprio vigore* prvenstvo nad stalnim diplomatskim misijama; i
- d) misije se završavaju kada je njihov cilj postignut.

Međutim, i dalje su u Komisiji za međunarodno pravo ostale nedoumice i razilaženja u pogledu konačne izrade nacrta. Izražena su, pri tom, tri os-

¹¹⁰ Na primer, vodeći misli stručnjak za diplomatsko pravo I. P. Bliščenko smatra da je greška što Konvencija o specijalnim misijama nije obuhvatila i specijalne misije odnosno delegacije i delegate na međunarodnim konferencijama i kongresima, jer je to jedan od najrasprostranjenijih vidova specijalnih misija. On smatra da je ovom konvencijom trebalo obuhvatiti i pitanja postupka i organizacije rada međunarodnih konferencija i kongresa, kao i pravni položaj specijalnih delegacija i predstavnika sa specijalnom misijom međunarodnih organizacija u odnosu na države. Vidi: I. P. Bliščenko, *Diplomatičeskoe pravo*, Moskva, 1990, str. 147–148.

¹¹¹ Dimitrije Pindić, *cit. delo*, str. 124.

novna pristupka, kako ih je formulisao M. Bartoš u svojim predavanjima u Hagu:

1) Konceptija koja se kvalifikuje kao najuža primena pravila stalnih diplomatskih misija na diplomatiju *ad hoc*, koju je zastupao prvi specijalni izvestilac A. F. Sandstrem. Ona se sastoji u neprimenjivanju onih pravila svojstvenih karakteristikama stalnih diplomatskih misija koje ne poseduju specijalne misije, već u primeni samo onih na analognu prirodu, funkcije i ciljeve. Ovaj stav u početku je prevladavao u Komisiji.

2) Suprotno mišljenje (zastupao ga je Arečaga) kvalifikuje se kao teorija integracije, a sastoji se u primeni svih odredaba o stalnim misijama koje su primenljive na specijalne misije, izuzev onih koje se odnose na funkcije stalnih diplomatskih misija.

3) Po trećoj koncepciji (Dž. Ficnoris) pravila koja se odnose na stalne diplomatske misije treba primenjivati jednako u načelu na *ad hoc* diplomatu, ali putem metode *mutatis mutandis*, vodeći računa o tome gde se ona mogu primenjivati. Ova teorija vodi računa o sličnostima i razlikama između stalnih diplomatskih misija i specijalnih misija.

Bečka konferencija o diplomatskim odnosima 1961. godine odbacila je nacrt pravila o specijalnim misijama, utemeljen na kombinaciji pomenuta tri principa, te je novi izvestilac, profesor Bartoš, izradio jedan potpuno novi, sveobuhvatni pristup ovom pitanju, koji je prihvaćen na zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1969. godine.

Osnovne odredbe Konvencije

Konvencija definiše specijalnu misiju kao „privremenu misiju koja predstavlja državu koju jedna država upućuje u drugu državu, uz saglasnost ove poslednje, s ciljem pregovaranja o određenim pitanjima ili izvršenja određenog zadatka”.¹¹² Znači, u pitanju je misija države, privremenog karaktera, koja se šalje u drugu državu uz njenu saglasnost. To bi bili osnovni elementi ustanove specijalne misije. Naš poznati stručnjak za diplomatsko pravo i neposredni saradnik profesora Bartoša u izradi nacrtu Konvencije o specijalnim misijama Dimitrije Pindić ovako karakteriše pravnu prirodu specijalne misije: „1. mora da je poslata od jedne države kod druge države; 2. mora da predstavlja državu slanja; 3. ona nema karakter misije odgovorne za održavanje opštih diplomatskih odnosa; 4. njen zadatak je određen za svaki poseban slučaj i po tome se razlikuje od funkcija stalne diplomatske misije i 5. ona je, nasuprot stalnoj misiji, vremenski ograničena po prirodi, što se manifestuje ograničenim trajanjem ili specifičnim zadatkom. Po pravilu, ona završava bilo isticanjem njenog mandata, bilo izvršavanjem zadatka.”¹¹³

¹¹² Šire informacije o specijalnim misijama: Dimitrije Pindić, *Specijalne misije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1978.

¹¹³ Dimitrije Pindić, *cit. delo*, str. 74.

Član 2. Konvencije određuje da se saglasnost države u koju se upućuje misija treba da dobije prethodno diplomatskim putem ili na drugi dogovoreni, odnosno obostrano prihvatljiv način. Inače, uobičajeno je da se između država koje imaju stalne diplomatske misije, saglasnost traži diplomatskim putem, preko već postojećih misija. U vrlo detaljnoj raspravi u VI (pravnom) komitetu Generalne skupštine UN, M. Bartoš je povodom ovog člana izrazio suprotnu razliku između stalne diplomatske misije i specijalne misije, kod ove druge imamo postupak koji podrazumeva dve faze: prvu fazu pregovora o samom principu misije, i drugu, čiji je predmet određen oblašću akcije misije, odnosno njenim funkcijama. Dakle, jasno je da ova prva faza ne postoji kod stalnih diplomatskih misija, s obzirom na to da je njihov zadatak utvrđen jednom za svagda i ne treba da bude predmet novih pregovora i usaglašavanja. To je, po Bartošu, razlog zašto treba usvojiti različite optike kada se razmatraju problemi stalnih diplomatskih misija i specijalnih misija.¹¹⁴

Obostranom saglasnošću dve države utvrđuju se i funkcije specijalne misije. Način na koji se dobija saglasnost zavisi od međusobnih odnosa dve države. Uobičajeno je da se države koje imaju prijateljske odnose dogovaraju neformalno, odnosno bez posebnih pisanih dokumenata, o slanju specijalnih misija, dok je postupak za dobijanje saglasnosti država koje imaju zategnute ili loše odnose, po pravilu, mnogo teži i formalniji. Ako te funkcije nisu jasno određene, može da dođe do ozbiljnih nesporazuma, kao što pokazuje slučaj bivšeg iranskog ministra S. Tabatabajaja, koji je 1983. godine, na osnovu razgovora sa nemačkim ambasadorom u Teheranu o svojoj misiji po zapadnoevropskim zemljama, dobio nemačku diplomatsku vizu. Kada je na samoj nemačkoj granici uhapšen, jer je kod njega pronađeno skoro dva kilograma opijuma, postavilo se pitanje da li je on u specijalnoj misiji i kakve funkcije ta specijalna misija ima. Na osnovu mišljenja koje je Poltajnskom sudu u Diseldorfu, pred kojim je razmatran slučaj, dao profesor K. Denning, funkcija specijalne misije mora da bude poznata unapred i da bude sastavni deo saglasnosti između države imenovanja i države prijema. Sud je odbio da prizna imunitet nemačkih profesora međunarodnog prava, poništio je odluku Poltajnskog suda, priznao imunitet Tabatabajaja i odredio mu obeštećenje za vreme provedeno u zatvoru. Stav Saveznog suda Nemačke (i trojice profesora) bio je da su funkcije specijalne misije različite od funkcija stalne misije i da, ako su one kvalifikovane od države imenovanja kao najviša tajna (top secret), ne moraju da unapred budu do detalja specificovane. Stoga se može saglasnosti o prihvatanju specijalne misije, Savezni sud je smatrao da je razgovor koji je Tabatabajai imao sa nemačkim ambasadorom u Teheranu, na os-

¹¹⁴ Documents officiels de l'Assemblée générale, vingt-troisième session, Sixième commission, 1040e me séance 16. octobre 1968, str. 5.

novu koga mu je bila i izdata diplomatska viza, dovoljan dokaz postojanja takve saglasnosti.¹¹⁵

Kao kada je u pitanju stalna diplomatska misija, država imenovanja određuje slobodno sastav svoje specijalne misije, pošto je prethodno dostavila državi prijema sve potrebne podatke o broju i sastavu specijalne misije, a naročito imena i svojstva lica koje namjerava da imenuje. Država prijema može da odbije da primi specijalnu misiju čiji broj članova, po njenom mišljenju, nije razuman s obzirom na okolnosti i uslove u državi prijema i potrebe određene misije. Ona takođe može, bez obrazloženja, odbiti da primi bilo koje lice u svojstvu člana specijalne misije. Za razliku od stalnih diplomatskih misija, za slanje specijalnih misija nije predviđeno pribavljanje agremana, niti predaja akreditivnih pisama za šefove tih misija.

U zavisnosti od svojih funkcija i karaktera, specijalna misija može da se sastoji od jednog ili više članova. Takođe, može u svom sastavu, pored diplomatskog, imati i administrativno, tehničko i poslušno osoblje. U specijalnu misiju mogu da budu uključeni i članovi stalne diplomatske misije ili konzulata države imenovanja u državi prijema. U tom slučaju, oni zadržavaju privilegije i imunitete koje imaju kao članovi stalne diplomatske misije ili konzulata, pored privilegija i imuniteta koje imaju po Konvenciji o specijalnim misijama. To je posebno značajno za članove konzulata, čiji su imuniteti znatno uži od imuniteta članova specijalne misije.

Prilikom izrade nacrtu Konvencije o specijalnim misijama, postavilo se pitanje da li tako različite misije, kakve mogu biti specijalne misije, treba kategorizovati po sadržaju, nivou i ostalim kriterijumima, što je konačno odbaceno. Naime, Sjedinjene Američke Države predložile su da se u pojam specijalne misije unesu samo one misije koje prima ili ih vodi funkcioner ranga ministra, člana vlade ili njemu odgovarajućeg ili višeg ranga, čime bi se potpuno suzio krug specijalnih misija čiji status treba odrediti Konvencijom. Predstavnik Velike Britanije, prilikom rasprave u VI (pravnom) komitetu Generalne skupštine UN o specijalnim misijama, takođe izneo je stav da u Konvenciju treba uneti samo odredbe o misijama visokog ranga, s obzirom na to da postoje specijalne misije različitog karaktera i da ih praksa deli na misije visokog ranga i redovne (ordinary) misije, koje ne bi trebalo da budu predmet uređivanja u Konvenciji.¹¹⁶ Mnoge države u razvoju ozbiljno su se suprotstavile takvom predlogu, shvatajući ga kao onemogućavanje država da šalju i primaju specijalne misije i na nižim nivoima, s obzirom na ograničeni broj funkcionera visokog ranga i praksu da se specijalne misije, bez obzira na rang njihovog šefa, šalju i primaju radi rešavanja najrazličitijih

¹¹⁵ Stanislav E. Nahlik. *cit. delo*, str. 344-346.

¹¹⁶ Official Records of the General Assembly, Twenty-third session, Sixth Committee, Legal Questions, Summary Records of the Meetings 25. September - 17. December 1968, str. 1.

pitanja, od pitanja visoke politike do sitnih tehničkih i stručnih pitanja, bez čijeg je rešenja takođe nezamisliva normalna saradnja među državama.

Kao i Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, i Konvencija o specijalnim misijama utvrđuje da predstavnici države imenovanja u specijalnoj misiji, po pravilu, treba da budu državljani države imenovanja, a da državljani države prijema mogu da budu imenovani u specijalnu misiju samo uz pristanak države prijema, s tim da u svako doba može da povuče taj pristanak i takvim licima praktično okonča status člana specijalne misije. Država prijema može to isto učiniti i kada su u pitanju državljani treće države (zadržavati prethodni pristanak, koji uvek može da se povuče). Zbog toga većina država izbegava da u svoje specijalne misije (kao uostalom i u stalne diplomatske) imenuje članove osoblja koji nisu njihovi državljani, osim malog broja država koje su zbog nedovoljnog broja diplomata ili racionalnijeg korišćenja domaćeg administrativnog, tehničkog i poslušnog osoblja prinuđene da regrutuju lokalno osoblje.

Konvencija o specijalnim misijama sadrži i konkretne odredbe o notifikaciji dolaska i odlaska sastava specijalne misije, lokacije prostorija i svih značajnih podataka za rad misije. Predviđeno je da se ministarstvu inostranih poslova države prijema, odnosno organu te države koji bude dogovoren, saopšti:

- a) sastav specijalne misije i sve naknadne promene u tom sastavu;
- b) dolazak i konačan odlazak članova misije i prestanak njihovih funkcija u misiji;
- c) dolazak i odlazak bilo kog lica koje prati nekog člana misije (obično kod specijalnih misija visokog ranga postoje pratioci, adutanti, telohranitelji i sl. koji ne moraju da budu za vreme čitave delatnosti misije, odnosno njeni članovi);
- d) zapošljavanje i otpuštanje lica koja prebivaju u državi prijema u svojstvu članova misije ili u svojstvu privatne posluge;
- e) imenovanje šefa specijalne misije ili, ukoliko nema šefa, predstavnika koji je ovlašćen da deluje u ime misije i vrši prepisku sa državom prijema;
- f) lokacija prostorija koje zauzima specijalna misija i privatni smeštaj predstavnika države imenovanja i članova diplomatskog osoblja specijalne misije, kao i svi drugi podaci koji mogu poslužiti za utvrđivanje mesta ovih prostorija i smeštaja.

Saopštenje o dolasku i konačnom odlasku članova misije mora se dostaviti unapred, osim ako je to nemoguće.

Kao i u slučaju stalne diplomatske misije, država prijema i u Konvenciji o specijalnim misijama dobila je istovetna ovlašćenja da se oslobodi, odnosno spreči rad lica u svojstvu članova specijalne misije, koja smatra neprihvatljivim. Tako, država prijema može u svako doba i bez obrazloženja svoje odluke da obavesti državu imenovanja da je neki njen predstavnik u specijalnoj misiji ili bilo koji član njenog diplomatskog osoblja *persona non*

grata ili da je bilo koji drugi član osoblja misije neprilivljivi. U takvom slučaju, država imenovanja dužna je da takva lica opozove, odnosno prekinu njihove funkcije u misiji. Proglašavanje jednog lica *personam non grata* ili neprilivljivim može da se izvrši i pre njegovog dolaska u državu prijema. Interesantno je napomenuti da je u posebnom nacrtu dokumenta o specijalnim misijama najvišeg ranga, specijalni izvestilac M. Bartoš predvidio da se šef države, predsednik vlade ili ministar inostranih poslova, koji vode specijalnu misiju, ne mogu da proglaše *personam non grata*.¹¹⁷ Međutim, u istom nacrtu dokumenta kaže se da je „sloboda kretanja šefa države koji vodi specijalnu misiju ograničena na teritoriji države prijema“ i da je potreban sporazum sa državom prijema u pogledu garantovanja lične bezbednosti šefa države.¹¹⁸

Ako država imenovanja odbije ili u razumnom roku ne opozove lica koja su proglašena *personam non grata* ili ne prekinu funkcije lica koja su proglašena kao neprilivljiva, ta lica gube svojstvo člana specijalne misije, a samim tim i pripadajuće privilegije i imunitete. Ako nisu državljani države prijema, ona može da im uskrati i dalji boravak na svojoj teritoriji (ova odredba nije uključena u tekst Konvencije, ali je logična posledica diskrecionog prava države da strancima koji nemaju određene privilegije i imunitete, odnosno međunarodnim ugovorom utvrđen status, zabrani dalji boravak na svojoj teritoriji).

Inače, država prijema može da reaguje već u pripremnoj fazi davanja saglasnosti za dolazak strane specijalne misije, prilikom saopštenja države imenovanja o sastavu članova misije, ukazujući da su eventualno pojedini od predviđenih članova misije neprilivljivi, lično ili zbog nekih načelnijih razloga. Tako je profesor Bartoš za vreme rasprave o specijalnim misijama u Komisiji UN za međunarodno pravo izneo dva slučaja neprilivljivosti članova diplomatske misije. U prvom slučaju radilo se o specijalnoj misiji Savezne Republike Nemačke koja je trebalo da razmatra pitanje poginulih, odnosno mrtvih nemačkih vojnika za vreme Drugog svetskog rata na jugoslovenskoj teritoriji. Jugoslovenska vlada je odbila da primi one članove nemačke delegacije koji su aktivno učestvovali u borbama na ratištima koja je trebalo ispitati, sugerišući nemačkoj strani da u delegaciju uvrsti više lekara i stručnjaka, a ne bivše veterane. Drugi slučaj je bio sa turskom specijalnom misijom, koja je trebalo da u Jugoslaviji razmatra pitanje imovine turskih državljana na jugoslovenskoj teritoriji. Pošto je turska vlada kao eksperte svoje delegacije predložila i bivše jugoslovenske državljane, jugoslovenska vlada je obvesnila tursku stranu da će prihvatiti i ta lica, ali pod uslovom da se neposredni pregovori ne vode sa njima.¹¹⁹

¹¹⁷ Draft provisions concerning so-called high-level special missions, prepared by the Special Reporter, Report of the International Law Commission 1965, Annex, str. 38–39.

¹¹⁸ Isto, pravilo 2 pod i, str. 38.

¹¹⁹ Yearbook of the International Law Commission, 1960, vol. I, Summary Records of the twelfth session, str. 274–275.

Služeći se analogijom sa stalnim diplomatskim misijama, neki članovi Komisije UN za međunarodno pravo, prilikom izrade nacarta Konvencije, želeli su da se istovetno ili slično rešenje predvidi i za imenovanje šefa specijalne misije. Uprizajski stručnjak i član Komisije Arcčaga smatrao je da je i u ovom slučaju neophodan agreraman države prijema.¹²⁰ Profesor Bartoš se nije složio sa takvim predlogom, smatrajući da je i davanje vize dovoljan dokaz o saglasnosti za prijem šefa i članova specijalne misije. S obzirom na to da za slanje specijalne misije nije potreban agreraman i predaja akreditiva njenog šefa, to ona može da počne sa svojim funkcijama čim misija stupi u službeni kontakt sa ministarstvom inostranih poslova ili sa nekim drugim organom države prijema o kojem bude dogovoreno. Takođe, nije potrebno ni posebno predstavljanje specijalne misije od strane stalne diplomatske misije države imenovanja u državi prijema (ukoliko ona postoji).

Pošto je specijalna misija, po prirodi svog posla i delovanja na teritoriji države prijema, upućena i na službenu prepisku sa organima te države, Konvencija o specijalnim misijama uređila je i to pitanje. Šef misije ili, ukoliko on nije imenovan, jedan od predstavnika države imenovanja koga je ona odredila, ovlašćen je da deluje u ime specijalne misije i da vrši službenu prepisku sa državom prijema. Država prijema upućuje prepisku koja se odnosi na specijalnu misiju šefu misije ili, ukoliko on ne postoji, pomenutom predstavniku neposredno ili preko stalne diplomatske misije. Država imenovanja, šef specijalne misije ili predstavnik ovlašćen da deluje u ime misije (kada šef nije imenovan) može da ovlasti jednog člana specijalne misije bilo da zameni šefa misije ili ovlašćenog predstavnika bilo da obavlja određene poslove u ime misije. To znači, da se u ime specijalne misije pred organima države prijema u službenim odnosima, a naročito u službenoj prepisci, mogu pojavljivati samo na ovaj način ovlašćena lica i da „istrunjanje“ ostalih članova specijalne misije da deluju u ime misije, kao što se to neretko dešava u praksi, može samo da dovodi do zabune i nepotrebnog nepoverenja između misije i države prijema. Takođe, da bi obezbedila stabilnost i verodostojnost kontakata između misije i države prijema, Konvencija je odredila da se sav službeni posao sa državom prijema, poveren specijalnoj misiji od strane države imenovanja, obavlja preko ministarstva inostranih poslova ili preko nekog drugog organa države prijema o kojem bude dogovoreno.

Prezemanje šefova specijalnih misija

Konvencija o specijalnim misijama odredila je čak i pravila *prezemanja* šefova specijalnih misija, jer nije isključeno (kod pojedinih skupova to je i pravilo) da se specijalne misije više država istovremeno nađu u državi prijema. Red *prezemanja* između misija, ako ne postoji poseban sporazum, određuje se prema azbučnom redu naziva država koji je u upotrebi u protokolu

¹²⁰ Yearbook of the International Law Commission, 1960, str. 115–116.

države na čijoj se teritoriji te misije sastaju. Ako se dve ili više specijalnih misija sastaju prilikom neke ceremonije ili svečanosti, red *prezeansa* određuje se prema važećem protokolu države prijema. Inače, red *prezeansa* među članovima iste specijalne misije jeste onaj koji je saopšten državi prijema ili trećoj državi na čijoj teritoriji se sastaju dve ili više specijalnih misija. Kratko rečeno – *prezeans* između članova misije određuje država imenovanja, koja ih je postavila i notifikovala odnosnoj državi.

Profesor Bartoš je smatrao, imajući u vidu praksu niza država, da ako specijalna misija ceremonijalnog karaktera nije predvođena šefom koji ima diplomatski rang ambasadora ili poslanika, da je redosled takvih misija tek posle misija čiji šef ima rang poslanika. Pre takvih misija, po njegovom predlogu, u prvu kategoriju došle bi misije koje predvodi šef države, član vladarske porodice, predsednik vlade ili ministri koji su članovi vlade. Takođe, da u ceremonijalnim i sličnim prigodama specijalne misije imaju prvenstvo nad stalnim misijama. Međutim, ova pitanja nisu posebno uređena Konvencijom, kako zbog toga što ne postoji opšteprihvaćeni običaj u tom smislu, tako i zbog činjenice da bi rangiranje misija prema šefu specijalne misije bilo suprotno principu suverene jednakosti država.¹²¹

Praksa pojedinih država u pogledu *prezeansa* specijalnih misija, odnosno njihovih šefova veoma je različita, pa često varira i u istoj državi, u zavisnosti od pojedinih prigoda i skupova. Na primer, prilikom sahrane britanskog premijera Vinstona Čerčila 1965. godine, na kojoj su učestvovali specijalne misije 109 država, primenjeno je opšteprihvaćeno pravilo određivanja *prezeansa* prema predaji punomoćja, ali je određivanje mesta u svakoj klasi određivano potpuno arbitrarno. Najviša mesta rezervisana su za suverene, a *prezeans* prihvaćen za njih bio je datum stupanja na presto. Ipak, kralj Belgije, krunisan 1951. godine stavljen je ispred kraljice Holandije, krunisane 1948. Sledeća klasa su bili predsednici republika, ali prema alfabetskom redu, tako da je predsednik De Gol dobio mesto ispred predsednika Islanda, Izraela, Urugvaj i Zambije. Za vreme svečane mise za dušu pape Pija XII 1958. godine Vatikan nije htio da lupu glavu oko *prezeansa*: specijalne misije zauzimale su svoja mesta na tribini prema redu kojim su stizale

¹²¹ Prilikom rasprave o *prezeansu* specijalnih misija u Komisiji UN za međunarodno pravo, G. Tunčič je bio protiv izjednačavanja svih misija i *prezeansa* po alfabetu. Jer, po njemu, specijalne misije ne idu na međunarodne konferencije (pošto su se mnogi pozivali na pravila OUN), te bi bilo nelogično da podsekretar koji vodi misiju jedne države bude po alfabetu viši od šefa države koji vodi specijalnu misiju druge države. Bartoš je bio protiv toga da se *prezeans* daje po rang, jer bi, po njegovom mišljenju, to bilo odstupanje od pravilnika Bečkog kongresa 1915. godine, koji je još tada potvrdio jednakost država. Uptao je šta bi se desilo, primenjujući *prezeans* po rang, da se jednovremeno kao šefovi specijalnih misija nadu premijer jedne male države i zamjenik premijera jedne velike države: posledice bi bile slične onima iz primera koji je izneo G. Tunčič. Zato je, po njemu, najznačajnije primeniti načelo ravnopravnosti država, koje se primenjuje i prilikom određivanja *prezeansa* u Ujedinjenim nacijama. Yearbook of the International Law Commission 1964, vol. I, str. 255–256.

na svečanost. Prilikom krunisanja pape Jovana XXIII 1958. godine *prezeans* je određen prema rang šefova specijalnih misija, a ne po datumu prijave dolaska, tako da su na prvom mestu bili šefovi država.¹²²

Sedište specijalne misije

Konvencija o specijalnim misijama ima i posebne odredbe o sedištu specijalne misije. Po pravilu, sedište je u mestu o kojem se dogovore zainteresovane države. Ako takav sporazum ne postoji, sedište specijalne misije nalazi se u mestu u kojem se nalazi ministarstvo inostranih poslova države prijema, odnosno prestonici (ukoliko ministarstvo inostranih poslova, što je izuzetak, svoje sedište ima van prestonice). Ako specijalna misija vrši svoje funkcije u raznim mestima, zainteresovane države mogu da se dogovore da ona ima više sedišta, među kojima ove države mogu odrediti jedno kao glavno sedište.

Specijalna misija ima pravo da ističe zastavu i grb države imenovanja na prostorijske koje koristi i na prevozna sredstva misije kada ih koristi u službene svrhe. Pri tome, mora da se vodi računa o propisima i običajima države prijema (u nekim državama, na primer, običaj je da diplomatske misije mogu da ističu zastave samo u toku državnih praznika države prijema ili države imenovanja, dok se u drugim zastava ističe neprekidno, svakoga dana). Konvencija o specijalnim misijama ima i posebne odredbe o statusu šefa države i lica visokog ranga, kada predvode ili se nalaze u sastavu specijalne misije. Kada šef države imenovanja predvodi specijalnu misiju, on u državi prijema ili u trećoj državi uživa olakšice, privilegije i imunitete koji se po međunarodnom pravu priznaju šefovima država prilikom službene posete. Kad šef države, ministar inostranih poslova i druga lica visokog ranga učestvuju u specijalnoj misiji države imenovanja, oni u državi prijema ili u trećoj državi, pored olakšica, privilegija i imuniteta koji im se priznaju na osnovu Konvencije o specijalnim misijama, uživaju i one koje im priznaje međunarodno pravo.

Oblici specijalne misije

Postoje veoma različite specijalne misije. One se mogu razlikovati po svom nivou, odnosno po tome koje lice im rukovodi, po sadržini zadatka koji obavljaju, kao i po tome da li su to pregovaračke specijalne misije koje treba da usvoje neko rešenje, specijalne misije koje utvrđuju tekst nekog međunarodnog ugovora ili su misije čisto ceremonijalno-protokolarnog karaktera (učestće na svečanosti inaugurisanja novog šefa države ili nekog drugog značajnijeg državnika ili nekim drugim proslavama, na državnim sahra-

¹²² Detaljnije: G. E. do Nascimento e Silva, *Diplomacy in International Law*, Leiden, 1972, str. 161.

nama i komemoracijama i sl.). Misije se posebno razvstavljaju po svom obliku, u zavisnosti od toga da li su u rad misija involvirane samo dve države, ili je u pitanju više država.

Što se tiče kategorizacije po nivou, specijalne misije mogu biti svih nivoa: od nivoa šefa države, predsednika vlade ili ministra do nivoa savetnika ministarstva ili čak nivoa eksperata.

U pogledu sadržine, specijalne misije mogu da se bave svim pitanjima koja postoje između dve države: pitanje političkih odnosa, državnih granica, privrednih, kulturnih, naučnih, sportskih i svih drugih odnosa. Sadržina rada specijalne misije ne određuje bezuslovno i njen rang: po pravilu, za najznačajnija politička pitanja misije su obično visokog ranga, ali za većinu drugih oblasti, zavisno od karaktera pitanja, nivo može vrlo mnogo da varira, od visokog do veoma niskog.

Po obliku, može se razlikovati više vrsta misija:

a) Najrasprostranjeniji oblik specijalnih misija jesu one koje jedna država šalje u drugu državu radi rešavanja nekog pitanja iz njihovih bilateralnih odnosa ili iz ceremonijalnih razloga (učesće u proslavi, inauguraciji državnika, državnoj sahrani i slično).

b) Jedan od oblika specijalne misije jeste kada jedna država šalje istu specijalnu misiju sa istim zadatkom kod dve ili više država. Često se takva misija naziva i cirkularnom misijom. Ovde postoji dosta analogije sa akreditovanjem šesta stalne diplomatske misije, kako predviđa član 5. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, ali situacija je ipak specifična, jer je u pitanju specijalna, odnosno privremena misija. Konvencija predviđa obavezu države imenovanja da obavesti o tome svaku od država prijema, kako bi one imale mogućnosti da, eventualno, odbiju njen prijem. Na ovaj način uređeno je i pitanje tzv. putujućeg poslanika (ambasadora).

c) Treći oblik specijalne misije bio bi kada dve ili više država šalju zajedničku specijalnu misiju kod druge države. Na rešenju ovoga pitanja posebno su insistirale, prilikom izrade Konvencije, zemlje u razvoju. Međutim, oblik ove misije karakterističan je i za druge zemlje, pa i evropske, posebno one koje su članice pojedinih regionalnih integracija i često nastupaju zajedno (skandinavske zemlje, članice Beneluxa, Evropske unije i sl.). Konvencija o specijalnim misijama obuhvatila je ovaj oblik odredbama člana 5. Ovaj član nosi naziv „Uputivanje zajedničke specijalne misije od strane dve ili više država” i određuje da dve ili više država koje žele da upute zajedničku specijalnu misiju u neku drugu državu, izveštavaju o tome državu prijema prilikom traženja njene saglasnosti. Može se reći da su ove misije karakteristične ne samo za bilateralnu, već i za multilateralnu diplomatiju, te je veoma teško u pojedinim slučajevima razlučiti da li je o jednoj ili drugoj vrsti diplomatije reč (Konvencija o specijalnim misijama, kao što je već rečeno,

uređuje status specijalnih misija samo u odnosima između država, odnosno u okviru bilateralne diplomatije).

d) Četvrti oblik specijalnih misija su tzv. simultane misije: kada dve ili više država šalju istovremeno posebne, odvojene specijalne misije kod jedne države prijema, radi rešavanja nekog pitanja od zajedničkog interesa. Ovaj oblik specijalne misije uređen je članom 6. Konvencije. Taj član nosi naziv „Uputivanje specijalnih misija od strane dve ili više država radi pregovaranja o pitanju od zajedničkog interesa”. Prema njegovoj odredbi, dve ili više država mogu i istovremeno uputiti specijalnu misiju u drugu državu, uz prisustvo te države, da bi, u saglasnosti sa svim ovim državama, zajednički razmatrale neko pitanje od zajedničkog interesa za sve njih. Interesantno je istaći da je prilikom pripreme nacerta Konvencije bilo velike razlike u stavovima, kako među članovima Komisije UN za međunarodno pravo, tako i među državama, o tome da li ovaj oblik obuhvata i delegacije država na međunarodnim konferencijama. S obzirom na to da se Konvencija ograničila samo na bilateralnu diplomatiju nema mnogo argumenata za tezu da ovaj oblik obuhvata i delegacije na međunarodnim konferencijama. Za to postoji još jedan vidljiv argument: status delegacija na međunarodnim konferencijama koje sazivaju međunarodne organizacije uređen je posebnim međunarodnim ugovorom – Bečkom konvencijom o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera. Jedino što nije rešeno ni u jednoj ni u drugoj Konvenciji jesu misije koje šalju države na međunarodne konferencije koje ne sazivaju međunarodne organizacije, već same te države.

Sve ovo pokazuje da put kojim je krenula Komisija UN za međunarodno pravo – veštačko razdvajanje bilateralne i multilateralne diplomatije na ustanovi specijalnih misija nije mogao da odrazi potpunu fizionomiju i ukupne karakteristike ustanove specijalnih misija. Za razliku od tri ostale konvencije iz oblasti diplomatskog prava (Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, konzularnim odnosima i o predstavljanju država), Konvencija o specijalnim misijama u velikom svom delu nije, u stvari, kodifikacija postojećeg međunarodnog prava, već njegov progresivni razvoj.

Funkcije specijalnih misija

Bečke konvencije o diplomatskim i konzularnim odnosima, kao i o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera ustanovile su stalne institucije – diplomatske misije, konzulate i stalne misije država pri međunarodnim organizacijama, sa jasno utvrđenim funkcijama svake od tih institucija. Pošto se u slučaju specijalnih misija ne radi o takvim stalnim institucijama, već o misijama privremenog karaktera, bilo je veoma teško da se u Konvenciji unapred odrede funkcije tih misija. Zbog toga je i u pripremanama teksta Konvencije, u Kom-

siji UN za međunarodno pravo, u početku, umesto funkcija, izabran izraz „zadaci” specijalne misije. Redakcioni komitet je kasnije, umesto zadatka odabrao izraz „polje aktivnosti” (field of activity, domain d' action), da bi se pravni (VI) komitet Generalne skupštine opredelio da se, pored ovog izraza, unese i izraz „funkcije”, uobičajen za sve oblike, odnosno institucije diplomatske delatnosti. Na kraju je odluka prepuštena Redakcionom komitetu koji je konačno odlučio da i zadatke specijalnih misija nazove funkcijama, iako je njihova priroda mnogo drugačija od funkcija ostalih organa za predstavljanje država. Zbog toga, za razliku od pomenute tri Bečke konvencije, u Konvenciji o specijalnim misijama nema uobičajene liste funkcija. Tek ugovorom, odnosno saglasnošću države imenovanja i države prijema određuju se nadležnosti, zadatak misije i modaliteti za izvršenje zadatka specijalne misije. Kako to D. Pindić kvalifikuje, u tome bi i bila osnovna karakteristika prirode „funkcija” specijalne misije kao ustanove savremenog međunarodnog prava.¹²³ Prema tome, država imenovanja ne može sama da odredi „funkcije” specijalne misije, niti su one nedvosmisleno unesene u tekst Konvencije, kako je slučaj sa drugim oblicima predstavljanja države, već samo uz saglasnost, odnosno u dogovoru sa državom prijema.

Nesumnjivo je da je jedna od osnovnih funkcija specijalne misije funkcija predstavljanja države, ali veoma specifična, s obzirom na svrhu ustanovljenja misije, i ograničena u vremenu, jer je u pitanju *ad hoc*, a ne stalna misija. Veoma često, specijalne misije imaju i funkciju pregovaranja, ali je predmet pregovora takođe ograničen prirodom i specifičnim ciljem specijalne misije.

Sastanak specijalnih misija na teritoriji treće države

Konvencija o specijalnim misijama sadrži i odredbe o sastanku specijalnih misija na teritoriji treće države, o slučaju koji se retko koristi, ali nije isključen u praksi ove ustanove diplomatskog prava. Član 18. Konvencije predviđa da specijalne misije dve ili više država mogu da se sastaju na teritoriji treće države samo po dobijanju izričitog pristanaka te države koja zadržava za sebe pravo da povuče pristanak. Dajući svoj pristanak, treća država može da postavi uslove kojih država imenovanja mora da se pridržava. U odnosu na državu imenovanja, treća država, po odredbi ovog člana Konvencije, preuzima prava i obaveze države prijema u onoj meri koju naznačuje prilikom davanja pristanaka.

Ovakvi sastanci specijalnih misija dve ili više država na teritoriji treće države obično se praktikuju među državama koje imaju poremećene političke odnose i za mesto pregovora traže „neutralni teren”. A veoma često se ta treća država pojavljuje i u ulozu posrednika ili davaoca dobrih usluga, te je

¹²³ Dimitrije Pindić, *Specijalne misije u savremenom međunarodnom pravu*, Beograd, 1985, str. 177.

takođe zainteresovana da sastanak specijalnih misija na njenoj teritoriji, uz njen neposredan ili posredan uticaj, bude uspešan.

Kao i za sve druge oblike specijalnih misija i u slučaju sastanka na teritoriji treće države, pristanak te države, kao i uslovi koji se ugovaraju, može da bude u različitoj formi, od međunarodnog ugovora do običnog usmenog dogovora, u zavisnosti od odnosa koji postoje između država imenovanja specijalnih misija i treće države.

Slanje, odnosno prijem specijalne misije i diplomatski, odnosno konzularni odnosi između dve države

Osnovni uslov za otvaranje stalne diplomatske misije jedne države jeste uspostavljanje, odnosno postojanje odnosa između te države i države kod koje se akredituje (države prijema). Međutim, za slanje specijalne misije nije potrebno postojanje diplomatskih, pa čak ni konzularnih odnosa između dve države, što pokazuje očiglednu širinu primene i elastičnost ustanove specijalne misije, koja se može koristiti nezavisno od stanja odnosa dve države koje slanjem, odnosno prijemom specijalne misije žele da reše jedan ili više međusobnih problema. Veoma često, u situaciji nepostojanja diplomatskih odnosa, specijalne misije rešavaju i ona pitanja koja su inače redovni poslovi stalnih diplomatskih misija. Tako je, na primer, dugo godina posle Oktobarske revolucije diplomatsko opštenje jednog broja država sa Sovjetskim Savezom obavljano upravu preko specijalnih misija, kako preko specijalnih misija koje su te države slale u SSSR, tako i preko misija koje je SSSR slao u te države. Kao primer specijalne misije na najvišem nivou u uslovima nepostojanja diplomatskih, konzularnih odnosa, literatura često navodi posetu američkog predsednika Ričarda Niksona 1972. godine Narodnoj Republici Kini. Egipatski predsednik Anvar el Sadat posetio je novembra 1977. godine Izrael, iako Egipat ne samo da nije priznao tu državu, i prema tome nije imao ni diplomatske odnose s njom, nego je bio i u ratnom stanju. Jugoslavija je duži period održavala odnose sa Španijom samo preko specijalnih misija, s obzirom na nepostojanje diplomatskih odnosa. Iako je prilikom pripremanja nacrt Konvencije o specijalnim misijama bilo i stavova da ova konvencija treba samo da uredi pitanje specijalnih misija između država koje održavaju diplomatske odnose, to je veoma brzo odbijeno kao put za rešavanje sadržaja Konvencije, tako da je član 7. Konvencije i izričito uredio ovo pitanje. Predlog da se specijalne misije mogu slati i između država koje nemaju konzularne odnose podneo je Izrael.

S obzirom na to da slanje specijalne misije ne zavisi od postojanja diplomatskih i konzularnih odnosa, to i prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa ne može da deluje na slanje, odnosno nastavak rada specijalnih misija između dve države, što je takođe jedna od dobrih karakteristika ustanove specijalnih misija.

Specijalne misije i pitanje priznanja država i vlada

Specijalne misije ustanovljavaju se, to bar praksa pokazuje, ne samo u odnosima između država koje nemaju uspostavljene diplomatske ili konzularne odnose, već i između država koje ne priznaju jedna drugu ili vladu jedne od država. Zato su bila razumljiva nastojanja da se i kroz kodifikaciju pravila o specijalnim misijama, odnosno u Konvenciju o specijalnim misijama unese ovaj princip. Pitanje je izazvalo veoma ozbiljne rasprave, kako u Komisiji UN za međunarodno pravo, tako i na samom zasjedanju Generalne skupštine UN, prilikom usvajanja teksta Konvencije. Osnovno pitanje bilo je da li slanje, odnosno prijem specijalne misije znači priznanje države, odnosno vlade. Komisija UN za međunarodno pravo, u početnom stadijumu izrade nacrtu Konvencije, opredelila se za to da ovo pitanje pomena u komentaru. U Trećem izveštaju, odnosno nacrtu specijalnog izveštioca, uz član 1. nacrta Konvencije nalazio se i sledeći komentar: „Postavljeno je pitanje da li specijalne misije mogu da budu primenjene između država ili vlada koje se ne priznaju. Komisija smatra da čak i u takvim slučajevima, misije bi mogle da budu korisne u unapređenju odnosa između država, ali ne smatra nužnim da doda određuju u tom smislu na član 1.”

Međutim, pitanje se kasnije ispolitizovalo i izražavani su s jedne strane predlozi da ga treba uključiti u tekst Konvencije, a, s druge strane, ozbiljna sumnja da bi slanje, odnosno prijem specijalne misije mogao da se shvati kao jedan od koraka ka priznanju države, odnosno vlade, te da bi zato unošenje ove odredbe obeshabralo mnoge države da ratifikuju Konvenciju. Prevladalo je ipak mišljenje da bi trebalo uneti određuju da činjenica nepriznajanja države ili vlade nije smetnja za slanje specijalne misije, kao i da činjenica slanja specijalne misije ne prejudicira pitanje priznanja. U nacrt Konvencije ušla je odredba da država može da pošalje ili primi specijalnu misiju države koju ne priznaje. Međutim, već prilikom razmatranja nacrtu Konvencije u Pravnom komitetu Generalne skupštine 1967. godine došlo je do ozbiljne razlike u stavovima. Tako je, na 1045. sednici VI (pravog) komiteta Generalne skupštine (21. oktobra 1968) britanski delegat pomenuo član 19. nacrtu Konvencije, kojim se daje specijalnoj misiji da koristi pomenuto član 19. nacrtu Konvencije, kojim se daje specijalnoj misiji da koristi zastavu i amblem države imenovanja misije na teritoriji države prijema. Ovo navođenje je trebalo da posluži kao ukazivanje na to da je problem priznanja mnogo širi, o čemu se mora voditi računa. Na kraju je prihvaćen predlog Velike Britanije da se ovo pitanje izostavi iz teksta Konvencije, s obzirom na njegovu složenu političku prirodu. Specijalni izveštioac Komisije UN za međunarodno pravo, profesor Bartoš, iako je u početku imao rezervisan stav prema unošenju odredbe o priznanju, izjasnio se da bi ipak to pitanje trebalo uneti, ali samo kao konstataciju. Međutim, i on je pomeno teškoće koje mogu da se jave u vezi sa tim pitanjem, budući da se u doktrini zastupa i mišlje-

nje da razmena specijalnih misija, u najmanju ruku, predstavlja *ipso facto* priznanje, čak i u slučaju da odnose države same poriču takvu namenu.¹²⁴

Komentarišući predlog Velike Britanije da se ne unosi odredba u vezi sa priznanjem država i vlada, predstavnik Tanzanije je ustanovio da je to „politika noja”, koja prevída praksom ustanovljeno pravilo da države razmenjuju specijalne misije i u slučaju nepriznavanja. Ipak, većina se složila da, iako ne postoji pravilo u Konvenciji, ništa ne predstavlja smetnju da se nastavi sa pomenutom praksom, jer suvereno je pravo svake države da li će odlučiti da šalje ili prima specijalne misije i kakve će posledice to eventualno imati po pitanje priznanja ili nepriznanja (što one mogu, saglasno svome stavu, i javno da očituju, izjavom da razmena specijalnih misija ne znači priznanje).

Odnos između specijalne i stalne diplomatske misije

U najvećem broju slučajeva u praksi, države koje međusobno šalju i primaju specijalne misije imaju redovne diplomatske odnose i međusobno razmenjuju stalne diplomatske misije, te se u tim situacijama postavlja pitanje odnosa između specijalnih i stalnih misija. I pored predloga za vreme izrade nacrtu Konvencije i insistiranja specijalnog izveštioca Komisije M. Bartoša da se ovo pitanje uredi Konvencijom, ovo pitanje izostalo je iz teksta Konvencije.¹²⁵

U razmatranju ovog pitanja, polazilo se od nekoliko aspekata, odnosno stanovišta. Izvestan broj učesnika polazio je od klasične teze o stalnoj diplomatskoj misiji kao sveukupnom predstavniku države koja akredituje u državi kod koje se akredituje, koja je proistekla iz ranije prevaziđene fikcije o predstavljanju jednog suverena kod drugog suverena, odnosno predstavljanju najvišeg ranga. Neke učesnici (kao Japanac Curnočaj) pokušavali su da pitanje odnosa dveju misija sagledaju kroz teoriju o tzv. jedinstvenoj suverenoj volji države, koja je oličena kroz ambasadora, odnosno šefa stalne diplomatske misije, i kroz koju treba gledati i pravni položaj specijalne misije, makar nju predvodio i lično šef države. Znatlan broj učesnika ipak je isticao činjenicu da je specijalna misija – misija sa posebnim zadatkom i posebnim, ograničenim ovlašćenjima koja su očigledno izuzeta iz opštih nadležnosti i ovlašćenja stalne diplomatske misije. Prema tome, ovlašćenja specijalne misije neposredno su joj data i u okvirima tih ovlašćenja nadležnost stalne diplomatske misije je isključena. Mada je većina napominjala mogućnost sukoba nadležnosti, pa i konflikata između dve misije, u Komisiji UN za

¹²⁴ Official Records of the General Assembly, Sixth Committee, Summary Records of the Meetings 25. September – 17. December 1968, str. 2.

¹²⁵ Detaljnije: Milan Bartoš, *Le statut des missions spéciales de la diplomatie ad hoc*, RCADI, 1963, I, 108.

međunarodno pravo prihvaćen je jedinstven stav da je to pitanje u isključivoj nadležnosti države koja šalje misiju.

Iako je tačno da je to pitanje unutrašnje nadležnosti država slanja, ostaje činjenica da jedan broj učesnika u izradi Konvencije, kao i autora međunarodnog prava smatra da izostavljanje razgraničenja ovlašćenja između specijalne i stalne misije može ipak da prouzrokuje probleme u praksi.¹²⁶

Početak i kraj specijalne misije

Kada govorimo o početku i kraju specijalne misije, ne možemo uopšte da primenimo analogiju sa stalnom diplomatskom misijom, s obzirom na potpuno drukčiju prirodu i karakteristike specijalne misije.

Dok kao početak rada stalne diplomatske misije možemo da označimo momenat predaje akreditiva šefa misije, odnosno dolazak imenovanog otpravnika poslova a. i. (jer se veoma često dešava da misija počne sa radom pre predaje akreditiva, a nekad čak i pre imenovanja šefa misije), specijalna misija počinje sa radom prvim susretom te misije sa odgovarajućim predstavnicima države prijema. Član 13. Konvencije o specijalnim misijama određuje da „početak rada specijalne misije ne zavisi od njenog predstavljanja od strane stalne diplomatske misije države imenovanja, niti od predaje akreditivnih pisama ili punomoćja”. Iako je ovom odredbom potvrđena nezavisnost specijalne misije od stalne diplomatske misije, u praksi ipak diplomatska misija (njegov šef ili drugi član diplomatskog osoblja, zavisno od ranga šefa specijalne misije i pitanja koja ona razmatra), po pravilu, uspostavlja neposredan kontakt sa domaćim sagovornicima specijalne misije ili sa potkolom ministarstva inostranih poslova i predstavlja im specijalnu misiju svoje zemlje. U velikom broju slučajeva, u sastavu specijalne misije nalaze se i predstavnici stalne diplomatske misije (u specijalnim misijama visokog ranga obavezno i ambasador, odnosno šef diplomatske misije).

I u pogledu kraja, odnosno završetka rada specijalne misije postoji specifičnost u odnosu na stalnu misiju. Specijalna misija završava svoj rad kada je ispunila zadatke koji joj je postavljen (postizanje saglasnosti o nekom pitanju, usaglašavanje teksta bilateralnog ugovora, prisustvo na sahrani ili inauguraciji i dr.). Na specijalnu misiju, po pravilu, nema nikakvog uticaja eventualni prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa između dve države, pa čak ni izbijanje međusobnih oružanih sukoba, što je automatski osnov za prekid rada stalne diplomatske misije. Funkcije specijalne misije prestaju i istekom roka određenog za izvršenje zadatka (ukoliko se on naknadno ne produži od strane države slanja, uz saglasnost države prijema), notifikacijom države slanja državi prijema da povlači specijalnu misiju ili da je opoziva i

¹²⁶ Tako, kod nas, na primer: Bartoš, *Kodifikacija pravila o specijalnim misijama*, „Međunarodni problemi”, 1/1968, str. 16–17; Pindić, *cit. delo*, str. 111.

notifikacijom države prijema državi slanja da specijalnu misiju smatra okončanom.¹²⁷

Prilikom izrade nacrtu Konvencije o specijalnim misijama postavilo se pitanje da li prestaje rad specijalne misije u slučaju prekida pregovora ili odlaganja pregovora na neodređeno vreme. Prvobitni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo Sandstrem smatrao je da tim prestaje i rad misije, te da se za eventualni nastavak ugovora nova specijalna misija, što je izazvalo i otpor nekih članova Komisije. Konačno, zauzet je stav da rešenje u ovakvim situacijama treba prepustiti državi slanja i državi prijema, da se prema konkretnim okolnostima i interesima dogovore da li će rad specijalne misije prestati ili će ista misija nastaviti pregovore.

Obavezujući karakter određaba Konvencije o specijalnim misijama

Konvencija o specijalnim misijama, u odnosu na tri Bečke konvencije koje kodifikuju diplomatsko pravo, karakteristična je po tome što znatan deo njenih odredaba nije obavezujući za države ugovornice, odnosno da one imaju mogućnost da međusobnim dogovorom prilagode, izmene ili derogiraju pojedine odredbe Konvencije. Članom 49. Konvencije ustanovljeno je da se kao diskriminacija neće smatrati:

a) ako država prijema restriktivno primenjuje neku od odredaba ove konvencije zbog toga što se ona tako primenjuje na njenu misiju u državi imenovanja;

b) ako neke države uzajamno izmene po običaju ili na osnovu sporazuma obim olakšica, privilegija i imuniteta za njihove specijalne misije, i ako takva izmena nije ugovorena sa drugim državama, pod uslovom da ova izmena nije nespojiva s predmetom i ciljem ove konvencije i da ne ide na uštrb prava ili izvršenja obaveza trećih država.

Na ovaj način data je mogućnost državama koje međusobno razmenjuju specijalne misije da modifikuju odredbe Konvencije, ali samo u pogledu privilegija i imuniteta. To znači da dve države mogu postići saglasnost da određene njihove misije imaju manji ili čak širi obim privilegija i imuniteta od onih predviđenih Konvencijom o specijalnim misijama. Međutim, to ne znači da su i ostale odredbe (osim odredaba o privilegijama i imunitetima) Konvencije dispozitivnog karaktera. To je najbolje pokazala činjenica da je predlog Turske da se može višiti prilagodavanje, odnosno derogacija i ostalih odredaba Konvencije odlučno odbijen. Švedska je predlagala da sve odredbe Konvencije, na osnovu sporazuma dve zainteresovane države, mogu da se derogiraju, odnosno da sve odredbe konvencije budu rezidualnog karaktera, čemu se usprotivio specijalni izvestilac M. Bartoš, iznoseći mi-

¹²⁷ Milan Bartoš, *Rad Generalne skupštine UN na pripremi Konvencije o specijalnim misijama*, „Međunarodni problemi”, 1/1969, str. 133.

šljenje da države mogu da derogiraju samo one odredbe Konvencije za koje je to samom Konvencijom izričito dopušteno.¹²⁸

Doktrina međunarodnog prava zato zastupa tezu da Konvencija sadrži i norme obavezujućeg (kogenog) karaktera, koje se ne mogu menjati, a posebno se pominju odredbe o upućivanju, funkcijama, nepostojanju diplomatskih i konzularnih odnosa, sedištu specijalne misije i sastanku specijalnih misija na teritoriji treće države (čl. 2, 37, 17. i 18. Konvencije).¹²⁹ Treba napomenuti da ideju o mogućnosti modifikovanja i drugih odredaba Konvencije nije zastupala samo Turska, koja je podnela formalni predlog (takvu ideju podržavao je, između ostalih, i predstavnik Belgije). Prihvatajući stav većine da se modifikacija može odnositi samo na privilegije i imunitete, predstavnici nekih država (kao, na primer, Gvatemala) izrazili su nadu da se priznati mehanizam modifikacije neće koristiti na način kojim bi se ukinule sve predviđene privilegije i imuniteti. Pojedini autori (kod nas D. Pindić) smatraju da odredbe o privilegijama i imunitetima mogu da se menjaaju tako što bi se modifikovanim odredbama povećale, a ni u kom slučaju smanjile, predviđene privilegije i imuniteti.

Olakšice, privilegije i imuniteti specijalne misije

Konvencija o specijalnim misijama u svom članu 22. određuje da „država prijema pruža specijalnoj misiji olakšice potrebne za obavljanje njenih funkcija, vodeći računa o karakteru i zadatku specijalne misije”. Država imenovanja dužna je da pruži pomoć specijalnoj misiji, ako to ona zahteva, da pronađe potrebne prostorije i dobije podestan smeštaj za njene članove (u praksi, ukoliko su u pitanju specijalne misije najvišeg ranga ili o recipročnom postupanju, sama država prijema obezbeđuje prostorije za rad i smeštaj članova misije, često besplatno – razumljivo, na recipročnoj osnovi). Po pravilu, misija i njeni članovi oslobađaju se svih državnih, regionalnih ili komunalnih poreza i taksa na prostorije, ukoliko nisu u pitanju porezi i takse koji se naplaćuju kao naknada za učinjene usluge. Međutim, u skoro svim državama običaj je da vlasnici tih prostorija, koji su obično i poreski obveznici, taj svoj porez, odnosno taksu „prebace” na korisnika kroz povećan iznos zakupa, tako da se ova odredba Konvencije, kao i slične odredbe u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima i Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima veoma malo stvarno primenjuju u praksi. Zato i odredba tačke 2. člana 24. Konvencije o specijalnim misijama izričito naglašava da se „posebno” oslobodjenje predviđeno u ovom članu ne primenjuje na poreze i takse kada, na osnovu zakonodavstva države prijema, padaju na teret lica koja pregovaraju sa državom imenovanja ili sa jednim članom specijalne misije.

¹²⁸ Yearbook of the International Law Commission 1966, vol. II, str. 129-131.

¹²⁹ Tako, kod nas: Pindić, *cit. delo*, str. 274.

Prostorije u kojima je smeštena specijalna misija uživaju zaštitu, odnosno nepovredljivost. Organi države prijema smeju da uđu u navedene prostorije samo uz pristanak šefa specijalne misije ili, eventualno, šefa stalne diplomatske misije države imenovanja koji je akreditovan u državi prijema. Može se prepostaviti da je ovaj pristanak dobijen u slučaju požara ili druge nesreće koja ozbiljno ugrožava javnu bezbednost, i to samo u slučaju da nije bilo moguće pribaviti izričiti pristanak šefa specijalne misije ili eventualno šefa stalne diplomatske misije. Očigledno da države, usvajajući tekst Konvencije o specijalnim misijama, nisu bile spremne da nepovredljivost prostorija ovih misija garantuju u onom obimu koji je dat stalnim diplomatskim misijama. To nije samo dokaz da se stalnim diplomatskim misijama ipak daje veći značaj, već i činjenice da su specijalne misije veoma različitog karaktera, kako po sadržini svoje delatnosti, tako i po svom rangu (od najnižih do specijalnih misija na čelu sa šefom države ili vlade), te nije bilo spremnosti da im se generatno dâ takva vrsta zaštite koja je neophodna stalnim misijama. Međutim, kada se analizira obim zaštite prostorija konzulata, gde se, po članu 31. stav 2. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, u slučaju požara ili druge nesreće koja zahteva hitne zaštitne mere, pristanak ovlašćenog lica prepostavlja (znači, nije nužno ni da se traži), nepovredljivost prostorija specijalne misije ima ipak širi obim zaštite. Naime, u ovom slučaju, ipak se zahteva da se pristanak ovlašćenog lica (šefa specijalne misije ili eventualno stalne diplomatske misije) pokuša dobiti, te se u prostorije može ući tek ako „nije bilo moguće dobiti izričiti pristanak”. To sigurno nije najsigurnija ni jasna formulacija, te može biti predmet različitih tumačenja i zloupotreba, ali ipak u sebi nosi veću dozu garancije nego pomenuta odredba Bečke konvencije o konzularnim odnosima, gde se pristanak u navedenim slučajevima jednostavno prepostavlja (nije ga potrebno ni tražiti).

Konvencija o specijalnim misijama, inače, ima standardnu odredbu za sve konvencije o diplomatskom pravu (o diplomatskim odnosima, konzularnim odnosima, predstavljajući državu u međunarodnim organizacijama) da država prijema ima posebnu obaveznu da preduzme sve odgovarajuće mere da bi sprečila nasilan ulazak u prostorije specijalne misije ili njihovo oštećenje, svako narušavanje mira misije ili povredu njenog dostojanstva. Prostorije misije, nameštaj u njima, ostala imovina koja se koristi u radu misije, kao i njena prevozna sredstva ne mogu biti predmet nikakvog pretrasa, rekvizicije, zaplene ili mera izvršenja. Arhive i dokumenta specijalne misije su nepovredivi u svako doba i ma gde se nalazili, s tim da treba da nose vidljive znake raspoznavanja.

Konvencija o specijalnim misijama ima i odredbe o slobodi kretanja i opštetnja. Država prijema dužna je da obezbedi slobodu kretanja i putovanja svim članovima misije na svojoj teritoriji koliko je to potrebno za obavljanje funkcija specijalne misije, izuzimajući zone u koje je zbog razloga nacionalne bezbednosti ulaz zabranjen ili posebno regulisan. Država prijema takode

dozvoljava i štiti slobodno opštenje specijalne misije za sve službene svrhe. U opštenju sa vladom države imenovanja, njenim diplomatskim misijama i konzulatima i ostalim specijalnim misijama ili delovima iste misije ma gde se oni nalazili, specijalna misija može da upotrebljava sva odgovarajuća sredstva opštenja, uključujući i kurire i da upućuje poruke kodom ili šifrom. Specijalna misija može postaviti i koristiti otpremnu radio-stanicu, ali samo uz pristanak države prijema (ova olakšica se veoma retko koristi, osim kada su u pitanju specijalne misije posebnog karaktera ili najvišeg nivoa i obično u državama gde ne postoje stalne diplomatske misije države naimenovanja).

Službena prepiska specijalne misije takođe uživa nepovredivost. Specijalna misija može da koristi i valizu i kurira stalne diplomatske misije države imenovanja, ali i sopstvenu valizu i kurira.

Imuniteti i privilegije članova specijalne misije

Članovi diplomatskog osoblja specijalne misije uživaju pun diplomatski imunitet: ne mogu biti izloženi bilo kom obliku hapšenja ili pritvora (što je, i u ovom slučaju, mnogo više od imuniteta konzularnih funkcionera). Oni uživaju pun imunitet od krivičnog sudstva države prijema, kao i delimičan imunitet od građanskog i upravnog sudstva. Naime, s obzirom na privremeni boravak članova specijalne misije i probleme koji mogu nastati njihovim odlaskom iz države prijema, prilikom izrade Konvencije o specijalnim misijama posebno je složena rasprava bila o tome da li članovima takvih misija treba i u kojoj meri priznati imunitet od građanskog i upravnog sudstva. Francuska je podnela amandman, zahtevajući da se imunitet od građanskog i krivičnog sudstva ograniči samo na akte izvršene u službenoj dužnosti. Holandija je predložila da se predstavnicima države u specijalnoj misiji i članovima diplomatskog osoblja misije ne prizna imunitet za građanske tužbe u pogledu naknade štete prouzrokovane motornim vozilom. Posle veoma žučnih rasprava, konačno je prihvaćen stav, unesen u član 31. Konvencije, da predstavnici države imenovanja i članovi diplomatskog osoblja misije imaju imunitet od građanskog i upravnog sudstva u obimu koji je priznat i diplomatskom osoblju stalnih diplomatskih misija, sa jednom ozbiljnom razlikom: ovaj imunitet se ne priznaje u slučaju tužbi za štete nastale zbog sudara izazvanog vozilom koje je odnosno lice koristilo u vreme kad nije vršilo službene funkcije.

Članovi diplomatskog osoblja misije imaju takođe oslobođenje od režima socijalnog osiguranja (ukoliko nisu državljanin države prijema i podležu propisima socijalnog osiguranja drugih država), neposrednih poreza i taksa, ličnih davanja, a takođe carine i carinskog pregleda (pod uslovom da ne postoje ozbiljni razlozi na osnovu kojih se pretpostavlja da lični prtljag sadrži predmete čiji uvoz nije oslobođen carine ili čiji je izvoz, odnosno uvoz zabranjen).

Članovi administrativnog i tehničkog osoblja uživaju imunitet od krivičnog sudstva, delimičan imunitet od građanskog i upravnog sudstva i privilegije u pogledu predmeta koje mogu da unesu prilikom prvog ulaska u državu prijema.

Članovi poslužnog osoblja specijalne misije uživaju imunitet od sudstva države prijema u pogledu radnji izvršenih u službenoj dužnosti i oslobođenje poreza i taksa na plate koje primaju po osnovu svog zaposlenja, kao i oslobođenje od režima socijalnog osiguranja (ukoliko nisu državljanin države prijema i osigurani su u nekoj drugoj državi).

Privatna posluga članova specijalne misije oslobođena je poreza i taksa na plate koje prima po osnovu svog zaposlenja. U svakom drugom pogledu, ona može uživati privilegije i imunitete samo u onoj meri u kojoj to dozvoljava država prijema. Konvencija o specijalnim misijama posebno naglašava da država prijema treba da svoju nadležnost nad tim licima vrši tako da ne ometa specijalnu misiju u vršenju njenih funkcija.

Članovi porodica članova diplomatskog osoblja misije imaju privilegije i imunitete ako prate te članove specijalne misije, pod uslovom da nisu državljanin države prijema i da nemaju stalni boravak u toj državi. Pod istim uslovima, članovi porodica administrativnog i tehničkog osoblja misije imaju pravo na privilegije i imunitete koji pripadaju članovima tog osoblja.

Iako su specijalne misije uglavnom ustanove bilateralne diplomatije, one mogu da budu korišćene i u multilateralnoj diplomatiji. Konvencija o specijalnim misijama čak predviđa i mogućnost da dve ili više država obrazuju zajedničku specijalnu misiju, uz uslov da se s tim složi država prijema. Obično, to se može koristiti kada su u pitanju istovetni, zajednički interesi tih država ili se u odnosu na državu prijema ili spoljni svet želi da demonstrira jedinstvo tih država ili bar jedinstveni stav u određenom pitanju spoljne politike i međunarodnih odnosa.

III. DIPLOMATIJA NA VRHU (SAMIT-DIPLOMATIJA)

Samit-diplomatija doživela je procvat posebno u poslednjim decenijama prošlog veka. Čuveni kongresi evropskih vladajućih sila devetnaestog veka bili su samo uvod u ono što će se pojaviti u dvadesetom veku kao ravnopravni oblik diplomatije: diplomatija na vrhu, odnosno samit-diplomatija (ili, kako je neki autori nazivaju, lična diplomatija). Versajski sistem i Društvo naroda nisu dali neke posebne zamaha razvoju ove diplomatije. Međutim, već početak ere diplomatije Ujedinjenih nacija, počev od konferencije velike trojice u Teheranu, Jalti i Potsdamu, najavili su ambicije šefova država, odnosno vlada najmoćnijih svetskih sila da i lično učestvuju u donošenju odluka značajnih za međunarodnu zajednicu, prepuštajući svojim ministrima inostranih poslova i diplomatama razradu i sprovođenje njihovih odluka, odnosno „izvođenje sitnijih radova”. Dug period hladnog rata i po-

sleratne blokovske konfrontacije zaustavili su za izvesno vreme taj proces, koji posle smrti Staljina, čoveka koji nikada nije kao prvi čovek SSSR-a i šef države kročio na teritoriju koja ne pripada pod njegovu kontrolu, svedoči o novim, doduše, skromnim, ali sigurnim najavama narastanja ovog oblika diplomatije, kroz učestalije susrete naročito američkih predsednika sa generalnim sekretarima KPSS koji su bili stvarni šefovi sovjetske države (gde su posebno zapazeni susreti Hruščova, Brežnjeva i na kraju Gorbačova sa američkim predsednicima).

Svedoci događaja posle Drugog svetskog rata tvrde da je posle smrti Ruzevela njegov naslednik Truman pokazao malo entuzijazma za „nastavak lične diplomatije svoga prethodnika”. Inače, smatra se da je britanski premijer Čerčil rodonačelnik novonazvane samiti-diplomatije. On je februara 1950. godine istakao značaj samita za prevaziđanje zategnutosti između Istoka i Zapada i za rešavanje gorućih međunarodnih problema. Posleratni šef britanske diplomatije, Ernest Bevan, postavio je temelje samita zapadnih zemalja. Kažu da je njegov naslednik Antoni Iden „pokazao takode nomadski instinkt”, provodeći u Londonu za vreme prvih pet nedelja svog mandata samo osam dana. „Economist” je izračunao da je britanski premijer Džon Mejdžor posetom Hagu i Berlinu 7. i 8. septembra 1994. načinio svoju šezdeset devalu „mostranu ekspediciju” otkako je 1990. stupio na čelo britanske vlade. Izračunato je da je od 1.381 dana u službi proveo 164 dana u inostranstvu, ne računajući vreme koje je proveo u Velikoj Britaniji posvećeno spoljnim poslovima i stranim državicima. Britanski premijer Margaret Tačer krajem 1984. godine za 130 časova prešla je 250.000 milja (1 milja = 1.609,344 m), uključujući i potpisivanje Ugovora o Hong Kongu u Pekingu.

Samiti se održavaju kako u okviru bilateralne, tako i u okviru multilateralne diplomatije. Oni mogu biti redovni, kako na bilateralnom, tako i na multilateralnom planu, ali mogu biti i *ad hoc*, raznim povodima i prigodama (unapred dogovoreni *ad hoc* sastanci na vrhu predstavnik a dve ili više država povodom nekog praznika, krunisanja monarha, inauguracije novog šefa države, sahrane i sl.).

Minogi bilateralni samiti su već godinama institucionalizovani u redovne sastanke u određenim vremenskim razmacima. Tako, Nemačka i Francuska imaju zvanične polugodišnje samite, uz koje se odiže i najmanje dva nezvanična sastanka. Ugovorom između Francuske i Španije od 1985. godine ustanovljeni su godišnji zvanični samiti francuskog predsednika i španskog premijera (s obzirom na to da španski šef države – kralj nema prerogative u spoljnoj politici, koje ustav predviđa za premijera). Godišnji samiti predviđeni su i između Francuske, s jedne strane, i Velike Britanije i Italije sa druge. Francuska ima sa svim frankofonskim, ali i sa jednim delom nefrankofonskih država Afrike, skoro redovne sastanke na vrhu, na bilateralnom nivou. Sličan sistem samita ima i Velika Britanija u odnosu na pojedine države – članice Komonvelta. Sjedinjene Američke Države razvile su čitav si-

stem bilateralnih samita, kako prema državama američkog kontinenta, tako i prema ostalim regionima, uključujući posebno zemlje Afrike i Azije. Pored toga, u istoriju diplomatije ušao je i poznati trojni samit SAD, Izraela i Egipta u Kemp Dejvidu septembra 1978. U istoriju diplomatije ulaze i susreti na vrhu nemačkog kancelara Branta sa liderima Sovjetskog Saveza i Poljske, kao i niz susreta nemačkog kancelara Kola i predsednika Gorbačova i Jeljцина. Francuski predsednik Miteran ostvario je više zapazanih bilateralnih samita sa šefovima država skoro svih regiona. Narodna Republika Kina, posebno samitima sa SAD i Ruskom Federacijom, započela je takođe intenzivan proces diplomatije na vrhu.

Postoji i niz institucionalizovanih multilateralnih samita, kako u okviru pojedinih međunarodnih organizacija, tako i u okviru regionalnih organizacija ili užih grupa država u okviru Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope, Evropske unije, OEBŠ-a, Organizacije američkih država, Organizacije afričkog jedinstva, Arapske lige, Zajednice nezavisnih država, NATO-a, Pokreta nesvrstanih i drugih). Jedan od užih, ali veoma značajnih samita jesu sastanci Grupe G-7, odnosno G-8 (SAD, Velika Britanija, Francuska, Nemačka, Kanada, Italija i Japan, zajedno sa Rusijom). U pitanju su ekonomski najrazvijenije zemlje sveta koje, počev od Konferencije u Rambuju 1975. godine, održavaju redovne godišnje sastanke na vrhu. U stvari, na samitima G-7 razmatraju se najšira pitanja međunarodnog razvoja, počev od pitanja cena poljoprivrednih proizvoda, izvoznih kredita, monetarne stabilnosti do ograničenja i smanjenja naoružanja, političke saradnje, transfera tehnologije, međunarodnog mira i bezbednosti. Poznavaoci Grupe G-7 sve više zameraju na tome da njeni samiti pokazuju tendenciju stalnog proširenja dnevnog reda i saopštenja, koja su sve uopštenija i u „stilu rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija”. Francuska je ostala kritična na dominiaciju SAD u Grupi G-7, kako u pogledu dnevnog reda, tako i u pogledu samog postupka odlučivanja.¹³⁰

Ad hoc samiti su takođe brojni i raznovrsni, kao što su im raznovrsni i povodi (političke ili ekonomske inicijative pojedinih država, proslave značajnih datuma, inauguracije šefova država, venčanja monarha, sahrane najviših državnika). Osim onih samita posvećenih razmatranju pojedinih pitanja, gde može da se izvrši ozbiljna rasprava, svi ostali *ad hoc* samiti, a posebno ceremonijalni ili komemorativni, ne pružaju šire mogućnosti osim površne razmene mišljenja i upoznavanja šefova država i vlada, mada i te efekte ne treba zanemarivati, pored osnovnog – iskazivanja pažnje domaćinu i saučeske u njegovoj radosti ili boli.

U literaturi iz oblasti diplomatije izliveno je dosta jeda i surevirjivosti u odnosu na diplomatiju na vrhu, pa se nekad stiče utisak da su profesionalni diplomati ljubomorni na šefove država i vlada što im uzimaju hleb i sve više

¹³⁰ Barston, *cit. delo*, str. 112.

žele da se bave njihovim poslom – diplomatijom. U tom smislu su i zamerke o tome da najviši političari ne poznaju diplomatsku tehnologiju, da ne poznaju detalje politike da bi se upuštali u pregovore, da su sujetni i da im je jedino stalo do reklamerstva i da zato ponekad potpisuju i neke prazne, pogrešne ili čisto propagandne papire da bi opravdali značaj svog učesća. Zamerka se takođe to da se za tako kratko vreme, koliko samiti obično traju, ne može dogovoriti i usaglasiti ništa ozbiljno i da sve to više liči na jedan politički teatar nego na ozbiljan međunarodni politički skup. Iako su mnoge od ovih primedbi tačne, odnosno izvučene su iz negativnih iskustava raznih dosadašnjih samita, ipak je neozbiljno i neodgovorno nipodaštavati značaj diplomatije na vrhu za razvoj međunarodnih odnosa i za obezbeđenje mira i saradnje u savremenom svetu. Jer, odnosi između država članica međunarodne zajednice mogu samo da budu unapređeni i pojačani ako se najodgovorniji funkcioneri država lično sreću, stvaraju uzajamno poverenje i pokušavaju da reše sporna pitanja koja se na nižem nivou sigurno teže rešavaju.

Ne može se ni očekivati od šefova država i vlada da znaju sve detalje politike, niti da nedeljama zajednički zasedaju, ali dobro pripremljeni samiti mogu da donesu, kao što to praksa i dokazuje, značajne rezultate za mir i međunarodnu saradnju u svetu. A u pripremama samita, pa i na samim samitima, učestvuju, po pravilu, i profesionalni diplomati i eksperti za sva pitanja o kojima se na samitu raspravlja. Te pripreme, ako su u pitanju redovni samiti, mogu da traju i nedeljama, kako bi se osiguralo da dogovori i završni papiri budu finalizovani pre održavanja samita i da šefovi država i vlada mogu da razmotre samo neke eventualne opšte primedbe ili sugestije, a ne da se u to upuštaju detaljno. Kao što za svako penjanje na vrh postoje šerpasi,¹³¹ tako i u diplomatiji, kako slikovito tvrde u svojim priručnicima o diplomatiji Maršal i Beridž,¹³² šerpasi nedeljama i mesecima pripremaju šefovima država i vlada svojih zemalja siguran i uspešan uspon do vrha. Prema tome, to nije posao samo šefova država i vlada, već čitavog stručnog i diplomatskog aparata države. Što je priprema bolja, to su i izgledi za uspeh samita veći. Od svakog samita se ne mogu očekivati spektakularni rezultati. Jer, ponekad lični susret najviših državnika, neposredan dijalog i razmena mišljenja mogu mnogo više da znače od papira koje oni ponekad potpisuju radi čiste simbole koja je u diplomatiji i politici prisutna i takođe ima svoje opravdanje.

Ukratko – samiti ne ugrožavaju i ne mogu da ugrožavaju diplomatiju. Oni mogu samo da je obogate i upotpune i u najvećem broju slučajeva – da joj daju i viši nivo. Sve to pod uslovom da i diplomatija kao profesija i organizacija dâ svoj odgovarajući doprinos.

¹³¹ Šerpasi su u svatki domoroci koji planinarima prilikom osvajanja visokih planinskih vrhova služe kao nosači i vodiči, bez kojih nijedna planinarska ekspedicija ne može da postigne svoj cilj – dosezanje vrha.

¹³² R. Beridge, *cit. delo*, str. 221; P. Maršal, *cit. delo*, str. 92.

POGLAVLJE ČETVRTO

KONZULATI

Erik Klark je s pravom rekao da su „konzuli Pepeljuge diplomatske službe”. Jedan jugoslovenski diplomata sa dugim iskustvom definisao je konzularnu službu na sličan način – kao „crni hleb diplomatije” koga su mnogi diplomati poštedeni, ali koji neki jedu i do kraja svoje karijere. Zamenik direktora konzularne službe Ruske Federacije Nikolaj Sadčikov ovako karakteriše konzularnu službu: „Iskrena želja da se pomogne konkretnom građaninu u očajnoj situaciji u koju je upao, često ne po svojoj volji ili zloj nameri, a silom objektivnih okolnosti, predstavlja jedan od najvažnijih motiva ponašanja konzula. Jer, u 90 posto slučajeva konzulu se obraćaju sa neveselim molbama, potpuno prozaičnim, nekad i dramatičnim – ne samo da izda vizu ili pasoš, uredi pitanje državljanstva, već i da nađe nestalog rođaka, da ukáže materijalnu pomoć, a ponekad da izbavi nekoga iz tamnice.”¹

Iako je konzularna služba više decenija u skoro svim državama sveta spojena sa diplomatskom u jednu službu i smeštena pod jedan krov (ministarstvo inostranih poslova), konzularna delatnost u mnogim državama, u odnosu na sjaj i visinu diplomatije, uvek je dobijala jedan mnogo skromniji status i ulogu, iako je usmerena i vezana za milione ljudi koji svakodnevno koriste njene usluge. Nema sumnje, konzularna služba je danas sastavni deo diplomatske službe i diplomatije i kao organizacije i kao delatnosti.

Nekoliko letimičnih upoređenja sa diplomatskom službom u užem smislu najbolje odražavaju duh izreke o Pepeljuzi:

a) dok se diplomatska služba bavi najvišim spoljnopoličkim problemima jedne države, konzularna služba kao svoj prvenstveni cilj ima zaštitu prava i interesa građana države imenovanja na teritoriji države prijatelja,

¹ Nikolaj Ivanović Sadčikov, *Dvuglavij orel na zagranpasporte*, „Meždunarodnaja žiznj”, br. 11–12/1996, str. 99.

b) u svojoj delatnosti, diplomatska služba kao svoje partnere ima najviše ličnosti i organe države prijema, počev od šefa države, predsednika vlade i ministra inostranih poslova do najznačajnijih političkih i javnih ličnosti države prijema; konzularna služba u svom radu kontaktira sa najnižim, lokalnim organima vlasti države prijema;

c) u diplomatske misije, pored najviših zvaničnika države prijema, obično dolaze i najviše političke i privredne delegacije države slanja, a u konzulat u najvećem broju slučajeva (istina, ne uvek) ljudi u nevoљи, najčešće sa najniže socijalne lestvice građana države imenovanja (pod udarom mera organa države prijema, kao što su zatvor, proterivanje, uskraćivanje pojedinih prava, saobraćajne i druge nesreće, gubitak novca i dokumena-ta i sl.);

d) dok osoblje diplomatske misije, uključujući i ono administrativno i tehničko (a ne samo diplomatsko), uživa široku skalu privilegija i veoma širok imunitet od sudstva države prijema, dotle osoblje konzulata, uključujući i generalne konzule, ima veoma uske privilegije, a naročito imunitete: domar ambasade zaštićeniji je od generalnog konzula – šefa konzulata. Dok prvi uživa puni imunitet od krivičnogopravnog gonjenja organa države prijema, generalni konzul može da bude uhapšen pri sumnji na izvršenje bilo kakvog ozbiljnijeg krivičnog dela;

e) svakodnevni posao diplomate je da posećuje ministarstvo inostranih poslova i druge visoke ustanove države prijema, da ide na raznovrsne prijemne i skupove, a konzula, u najvećem broju slučajeva da obilazi zatvore, po-ljijske stanice, mrtvačnice, bolnice, sudove i mnoga druga mesta gde su njegovi sugrađani u nevoљи i izuzetno teškoj situaciji. Stejt department je, s razlogom, pravdaći popularnu brošuru o konzularnim funkcijama koje su tako široke i skoro neobuhvatane, počeo spiskom poslova kojima se konzulati ne bave i u kojima građani ne mogu da očekuju konzularnu pomoć i uslugu. Iako je konzularna služba starija od stalnih diplomatskih misija, kako argumentovano ističe J. Žourek, konzularno pravo i u nauci privlači mnogo manje pažnje od diplomatskog prava i često ga autori tretiraju kao dodatak ovom poslednjem.²

ISTORIJAT USTANOVE KONZULATA

Preteče ustanove konzulata vuku koren od davnih vremena i javljaju se kao posledica prvih trgovačkih odnosa između plemena i naroda, a i pojave boravka stranaca (tada mahom trgovaca) na teritoriji drugih država i naroda. Ustanova je potekla iz želje da ljudi-trgovci, koji se nalaze u stranim, često dalekim zemljama, sa potpunom različitim civilizacijama i pravnim sistemima

² Jaroslav Žourek, *Le status et les fonctions des consuls*, RCADI, 1962, II, str. 367.

ma, međusobne sporove i sukobe ne rešavaju pred organima te strane zemlje, već u krugu svojih sunarodnika. Još su stranci koji su živeli u staroj Grčkoj birali među sobom zaštitnike, takozvane prostare koji su delovali kao posrednici i neka vrsta sudija u njihovim pravnim i političkim odnosima s vlastima države boravka. Po zapisima Herodota, čak šest vekova pre nove ere Egipćani su dozvoljavali Grecima da biraju magistrata odnosno prostara koji je na njih primenjivao grčki zakon. U istom periodu, u Indiji postoje takođe posebne sudije izabrane od stranaca koji su boravili u toj zemlji. U cilju zaštite svoje trgovine i građana, grčke države (gradovi) ustanovljavaju instituciju proksena. Njih su birali građani tih gradova s ciljem da ih predstavljaju pred organima vlasti, da svedoče u izjavama njihove volje, brinu o zaostavštini stranaca koji su umrli bez naslednika i da prodaju njihovu imovinu. Neke od njih su kasnije stale neposredno njihove zemlje kao ambasadore (kao na primer, Kalias – proksen Sparte u Atini). Slično ustanovi grčkih proksena, u Rimu se takođe javlja ustanova koja je prvenstveno namenjena rešavanju sporova između stranaca (uglavnom trgovaca) i stranaca i rimskih građana u skladu sa manje formalizovanim pravnim principima. Već 242. godine pre nove ere ustanovljava se u Rimu biro *praetor peregrinusa* (praetor za strance) koji je ove sporove sudio ne po važećem rimskom pravu, već po *ius gentium*, mešoviti postojećih pravila međunarodne trgovine i određaba zakonodavstva pojedinih stranih zemalja. Posle propasti Zapadnog rimskog carstva, Vizantijska postaje centar trgovačkih poslova sa okolnim zemljama i narodima, te Carigrad i veće vizantijske gradove naseljava znatan broj stranaca, osnivajući čitave zajednice ili kolonije, sa svojim trgovinama, upravnim birovima, crkvama i dr., ostajući podvrgnuti svome nacionalnom zakonodavstvu. Te kolonije dobile su izvestan stepen autonomije u odnosu na vlasti teritorijalne države, s pravom, između ostalog, da imaju sopstvene magistrature, kasnije prozване konzuli. Tako, Venecija, na primer, dobija 1060. godine pravo da u Carigrad (Konstantinopol) šalje svoje magistrature, kako bi predstavili svojim sunarodnicima u građanskim i krivičnim stvarima. Vizantijska tzv. Zlatnom poveljom priznaje pravo Venecijancima 1199. godine da njihovi magistrali presudjuju ne samo u međusobnim sporovima Venecijanaca, već i u sporovima između Venecijanaca i vizantijskih građana. Godine 1243. trgovci Monpeljea dobili su ne samo svoju ulicu u Carigradu, već i svog konzula. To dobijaju i mnogi drugi inostrani gradovi. Posle propasti Rimskog carstva i stvaranja arapskih država, muslimanske države daju posebna prava trgovcima iz zapadne Evrope, sistem zaštite koji je dobio naziv režim kapitulacija. Prve takve privilegije dobio je grad Piza u Maroku 1133. godine, a slede Monpelje i Narbon sa sličnim privilegijama u Aleksandriji (1267. odnosno 1377. godine). Slične institucije uspostavljaju se i na teritoriji Bejruta, Tira, Tripoljja, Rodosa, Kipra.

Može se sa sigurnošću konstatovati da se institucija magistrata javlja svuda gde se javlja međunarodna trgovina: u Kini (već u VIII veku), u Indiji i arapskim zemljama (u IX veku). Autor nacrtu Konvencije o konzularnim odnosima, J. Žourek (Čehoslovačka) iznosi da je 945. godine zaključen ugovor između Vizantije i Ruske kneževine u Kijevu, po kome su ruski trgovci dobili zaštitu ruskog funkcionera, čija je funkcija bila da rešava njihove međusobne sporove. U XIII i XIV veku ustanova konzulata naglo se širi ne samo u Sredozemlju, već i na Atlantiku, Severnom moru i baltičkoj obali. Već u XIII veku italijanski gradovi-države dobijaju u Španiji pravo na sopstvene konzule. Među prvima Đenova dobija od španskog kralja Ferdinanda III pravo da njeni konzuli rešavaju ne samo međusobne sporove Đenovljana, nego i sporove između njih i španskih građana. U XIII veku Venecija je imala konzule u više od trideset gradova.³ Hanseatski i flamanski gradovi, čija međunarodna trgovina takođe cveta u ovom periodu stvaraju na atlantskoj i sredozemnoj obali čitav sistem trgovačkih punktova, pod nadzorom funkcionera koje nazivaju različitim imenima: aldermen, konzervator, pretor ili konzul.

Pravila o konzulatima i konzulima tog perioda bila su, u stvari, deo pomorskog prava. Prvi kodeks o funkcijama konzula pojavljuje se u XI veku i nosi naziv Tabula Amalfiana. Nešto malo kasnije pojavljuje se i tzv. Charte d'Oleron, zbirka presuda suda na istoimenom ostrvu, koje se uglavnom tiču odnosa između brodovlasnika i brodskih posada. Ipak, najpoznatiji kodeks pomorskih pravila pojavljuje se u XIV veku u Bauseloni – Consolato del Mare (pomorski konzulat). On sadrži potpunu kodifikaciju tadašnjeg pomorskog prava, uključujući i rešavanje sporova između mornara i trgovaca od strane dva magistrata koji su nazivani konzuli.

Propast Vizantije i tursko osvajanje Carigrada 1453. godine neće izazvati prestanak ustanove konzula. Italijanski gradovi i francuski kraljevi dobijaju od Turske posebne koncesije u vidu kapitulacija, koje istovremeno pružaju i arapske zemlje. Tim koncesijama stranci dobijaju potpuno eksteritorijalni status, a ovlašćenja konzula prelaze i na krivičnu i upravnu (policijsku) nadležnost, tako da se organi teritorijalne države skoro potpuno lišavaju vlasti nad stranim građanima čije su države dobile koncesiju kapitulacija. Italijanski gradovi Đenova i Venecija zaključili su sa Turskom paktom ugovore o kapitulacijama 1453. odnosno 1454. godine, a od većih država prva Francuska dobija takve koncesije 1535. godine. Otomanska imperija je još u srednjem veku, na osnovu trgovinskih ugovora, priznala izvesne povlastice

³ Jedan od ugovora iz tog vremena jeste onaj iz 1308. godine između Karla de Valoa, brata francuskog kralja Filipa Lepog, i srpskog kralja Milutina. U ugovoru je sadržana, pored ostalog, i obaveza odbijanja azila od strane Srbije neprijateljima Karla de Valoa. Reč je o vremenu kada je francuska anžujska porodica imala i pretendovala sa određenim uticajem na srednjovekovnu Srbiju. Milenko Vesnić, *Međunarodno pravo u odnosima Južnih Slovena*, Beograd, 1895, str. 29.

nekim trgovačkim gradovima (Đenova, Venecija i dr.), a među njima i Dubrovniku (još u XIV veku). Godine 1535. sultan Sulejman Veličanstveni priznao je međunarodnim ugovorom Fransou Prvom režim kapitulacija za francuske državljanke.

Konsolidacija monarhija u feudalnom sistemu doprineće u XVI veku još širem razvoju gradova i međunarodne trgovine, a time i ustanove konzulata. Od tada konzuli gube svoju raniju karakteristiku izabranih sudija i postaju funkcioneri država, koji se šalju u stranu državu sa izvesnim diplomatskim funkcijama i odgovarajućim privilegijama i imunitetima. Tako će E. Engelhart, u svom izveštaju Institutu za međunarodno pravo 1894. godine definisati da konzul predstavlja „u okviru varirajućeg okvira svojih nadležnosti, interese države imenovanja i njenih državljana i tako u izvesnom stepenu ima nešto zajedničko od glavnog atributa diplomatske funkcije”.⁴

Prva polovina XVII veka doneće, posebno u zapadnoj Evropi, afirmaciju nacionalnog suvereniteta i nezavisnosti država, pa i logični stav da građanska i krivična nadležnost konzula potpuno protivreči suverenosti teritorijalne države. Države su počele da proširuju svoju jurisdikciju na sva lica koja se nalaze na njihovoj teritoriji, uključujući i strance, i karakter konzularnih funkcija bitno se izmenio. Sudske i diplomatske funkcije konzula za-menjene su zaštitom interesa države imenovanja i njenih građana, naročito u oblasti trgovine, industrije i brodarstva. Dok je ova pojava zahvatila uglavnom evropske zemlje, sistem kapitulacija zadržao se u pojedinim regionima sveta od dvadesetog veka, gde su konzularni funkcioneri zadržali diplomatske imunitete i privilegije i eksteritorijalna prava priznata ovim režimom. Prve odredbe o konzularnoj službi pojavljuju se u Francuskoj 1681. godine *Ordonnance de la marine*, koje će poslužiti i mnogim drugim državama za organizovanje svoje konzularne službe. U XVII veku britanski, švedski i danski konzuli odlaze u Rusiju, dok će ova zemlja svoje konzule početi da šalje tek početkom XVIII veka. Već u prve dve decenije toga veka otvoriće Rusija svoje konzulate u Amsterdamu, Veneciji, Hamburgu, Parizu, Vroslavu, Antverpenu, Beču, Liježu i Nirnbergu. Austrija proširuje svoju konzularnu mrežu i van zemalja Levanta 1752. godine, a SAD otvaraju svoj prvi konzulat u Francuskoj 1780. godine.

Početak XIX veka beleži razvoj komunikacija bez presedana, što pogađuje još većem obimu ekonomskih odnosa među državama i potrebi za otvaranjem novih konzulata. To dovodi i do donošenja potpunijih nacionalnih propisa o organizaciji i radu konzularne službe. U Francuskoj, uredbe iz 1778, 1781. i 1833. zamenjuju uredbe iz 1778, 1781. i 1833. Sjedinjene Američke Države donose prve zakone o konzularnoj službi 1792, Pruska 1796, Sardinija 1815, Rusija 1820, Velika Britanija 1825, Holandija 1838, a Ne-

⁴ Yearbook of the International Law Commission, vol., II, 1957, str. 75.

mačka konfederacija 1867. godine. Druge zemlje donose pravila o konzularnoj službi uglavnom u XX veku (Kolumbija, Paragvaj, Monako, Dominikanska Republika, Gvatemala, Rumunija, Srbija, San Marino, Peru, Japan i dr.).

Krajem XVIII veka doći će i do prve (bilateralne) konzularne konvencije – između Francuske i Španije (1769. godine). Ukidanje sistema kapitulacija u zapadnoj Evropi i njegovo održavanje u ostalim delovima sveta značilo je očiglednu diskriminaciju, koja je zadugo održavana zahvaljujući moći i uticaju nekoliko evropskih zemalja. Neke zemlje oslobodile su se režima kapitulacija postizanjem nezavisnosti (Srbija, Bugarska, Rumunija, kasnije Sirija i Liban). Japan je uspeo da se pri kraju XIX veka oslobodi ovog sistema, prvo ugovorom sa SAD 1854. godine, a onda i sa ostalim državama koje su imale ovu koncesiju na japanskoj teritoriji. Turska će pokušavati neuspešno do kraja Prvog svetskog rata da se oslobodi režima kapitulacija. Njeno jednostrano ukidanje režima kapitulacija 9. septembra 1914. godine naišlo je na odlučan otpor svih država koje su taj sistem koristile u Turskoj. Carska vlada Rusije jednostrano je prva ukinula kapitulacije prema Turskoj, što će sovjetska vlada, posle Oktobarske revolucije potvrditi dvostranim ugovorom sa Turskom 1921. godine, istovremeno na isti način ukidajući režim kapitulacija i prema Iranu. Turska će se potpuno osloboditi režima kapitulacija Ugovorom o miru, zaključenom u Lozani 24. jula 1923. godine, a Iran tek 1928. godine.

Sistem kapitulacija u odnosu na Egipat ukinut je sredinom 1937. godine ugovorom u Lozani. Osim Sovjetskog Saveza, koji se sistema kapitulacija odrekao jednostrano odmah posle Oktobarske revolucije, što je potvrdio i ugovorom od 1924. godine, u Kini su skoro do kraja Drugog svetskog rata važile kapitulacije za većinu ostalih država korisnika ovog sistema. Sistem kapitulacija u odnosu na Kinu SAD i Velika Britanija ukinule su sporazumima od 11. januara 1943. godine, a sa Francuskom tek posle završetka rata – 28. februara 1946. godine. Tako je konačno ukinuta jedna ustanova očigledno protivna principu suverene jednakosti država, kao i shvatanju uloge i karaktera konzulata koje se iskristalísalo već nekoliko vekova pre toga.

Pre svoje univerzalne kodifikacije na Bečkoj konferenciji 1963. godine, međunarodno običajno pravo je, u pogledu statusa i funkcija konzulata, u međuvremenu potvrđeno ne samo kroz praksu većine članica sveske zajednice, već i kroz stotine dvostranih konzularnih konvencija i drugih ugovora koji obuhvataju i delatnost konzulata, postepeno umoseći i nove konzularne funkcije koje je prouzrokovao razvoj tehnike i komunikacija. Tako su, na primer, već pre Drugog svetskog rata u tim bilateralnim ugovorima počele prvi put da se pojavljuju funkcije konzula u odnosu na vazduhoplove (Konvencija između SSSR-a i Čehoslovačke iz 1935. godine), a posle Drugog svetskog rata sve više i nove funkcije iz međudržavne saradnje u oblasti kulture, prosvete, nauke, koje će ući i u Bečku konvenciju o konzularnim odno-

sima (na primer, konzularne konvencije između Velike Britanije i Švedske od 1952. godine, između Velike Britanije i Norveške, iste godine, između Velike Britanije i Francuske 1953. itd.). Neke dvostrane konvencije, zaključene kako pre, tako i posle Bečke konvencije o konzularnim odnosima proširile mnogome privilegije i imunitete konzularnih funkcionera, predviđene Bečkom konvencijom.

Prvi konzulati u Srbiji otvoreni su još na početku XIX veka kada Srbija nije bila priznata kao nezavisna država i kada su turske okupacione vlasti još bile u Beogradu.⁵ Austrija je još 1810. godine odlučila da postavi svog konzula u Beogradu (Jalkoba Paulića), čemu se turske vlasti nisu protivile. Međutim, nisu nikako želele da se slože da se otvori i srpski konzulat u Beču. Zato Karadorđe zahvaljuje austrijskoj vladi i predlaže da se taj događaj odloži za „bolja vremena“, uz naivno obrazloženje da je navodno srpskom rukovodstvu nepoznato kako se iskazuju počasti stranom konzulu, pa se boje da se ne ogreše kod njegovog veličanstva.⁶ Tako je tek 1836. godine došlo do otvaranja austrijskog konzulata u Beogradu. 1837. otvara se Konzulat Velike Britanije, a 1938. konzulat Rusije i Francuske. Početkom XX veka, Kraljevina Srbija je pored počasnih konzula imala konzulate sa karijernim konzulima u Budimpešti, Solnu, Skoplju, Bitolju i Prištini. Godine 1907. otvoren je konzulat u Egiptu. Trgovinskim stvarima bavili su se konzulati u Ugarskoj i Egiptu; konzulati u Makedoniji imali su pretežno politički karakter. Srpske vlade su, umesto karijernih konzula, postavljale počasne konzule. Srbija je 1905. godine imala dvadeset i dva počasna konzula. Personalne promene konzularnih funkcionera, a još više diplomatskih predstavnika, bile su vrlo česte. Kritikujući te česte promeštaje u srpskoj diplomatiji, ondašnji poslanici prepričavali su anegdodu kako je jedan evropski vladar izjavio da više ne može svadnih petnaest dana da oblači paradržu uniformu zbog novog srpskog poslanika.

Crna Gora je krajem XIX i početkom XX veka otvorila niz svojih konzulata, među kojima je najveći broj bio na čelu sa počasnim konzulima. Već 1991. godine Crna Gora je imala počasne konzule u Parizu i Marselju, a dve godine kasnije i konzule u Bariju, Napulju i Kataniji. Već 1907. godine Crna Gora ima deset počasnih konzula u Italiji (generalnog konzula u Rimu i konzule u Kataniji, Đenovi, Veneciji, Brindiziju, Torinu, Milanu, Napulju i Bariju), dva počasna konzula u Belgiji (Briselu i Anversu), generalnog konzula u Parizu i konzule u Havru, Marselju i Nici, kao i konzule u Engleskoj i na Mal-

⁵ Dorđe Lopčić objavio je više radova o prvim inostranim konzulatima u Beogradu: *Otvaranje austrijskog konzulata* („Pravni život”, 3–4/1993), *Otvaranje engleskog konzulata* („Arhiv za društvene i pravne nauke”, 3/1993), *Otvaranje ruskog konzulata* („Arhiv za društvene i pravne nauke”, 1/1995), *Otvaranje francuskog konzulata* („Pravni život”, 7–8/1995). Dorđe Lopčić, *Počeci konzularnih odnosa Srbije u XIX veku*, „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo”, br. 1–2/1993, str. 171–183.

ti. Četiri godine kasnije otvaraju se počasni konzulati u Grčkoj (Krf) i Rumuniji (Braila), da bi 1917. godine mreža počasnih konzulata Crne Gore obuhvatila i Brazil, SAD, Španiju, Holandiju, Norvešku, Švedsku i Švajcarsku.⁷

KODIFIKACIJA KONZULARNOG PRAVA

Iako je ustanova konzulata veoma stara, prvi ozbiljni pokušaji kodifikacije konzularnog prava javljaju se u devetnaestom veku. Na početku, to nisu nikakve međudržavne kodifikacije, već pre svega privatne, od strane naučnika koji su se bavili međunarodnim pravom. Prva značajnija kodifikacija konzularnog prava potiče od švajcarskog autora Johana Gaspara Blunčija („Das moderne Voelkerrecht der zivilisierten Staaten als Rechtsbuch dargestellt“) 1868. godine. Veoma brzo posle toga, 1872. godine pojavljuje se i na tlu Amerike prva kodifikacija sličnog karaktera, Dajvida Filda („Draft Outlines of an International Code“). Godine 1890. pojavljuje se i prvo izdanje Italijana Paskala Fiorea „Il Diritto internazionale codificato e la sua sanzione diuirdica“, koje takođe obrađuje status i funkcije konzula. Može se reći da su ove prve tri značajnije kodifikacije imale karakter sugestivnosti tadašnjim državama da ovu materiju kodifikuju na međunarodnom planu. Pri kraju devetnaestog veka, rad na kodifikaciji započinje i Institut za međunarodno pravo, na svom zasjedanju u Lozani 1888. godine i završava ga u Veneciji 1928. godine nacrtom pravila, koji je sadržao dvadeset jedan član o imunitetima konzula. Skoro istovremeno, Američki institut za međunarodno pravo završava svoj nacrt konvencije koja je sadržala jedanaest članova o konzulima.

Kodifikacijom konzularnog prava aktivno počinje da se bavi prve decenije dvadesetog veka i Svetsko udruženje za međunarodno pravo (ILA). Na zasjedanju ovog udruženja 1926. godine u Beču Karl Štrup podneće u okviru nacrtu o imunitetima u međunarodnom pravu i dva člana o imunitetima konzula. Jedan član predviđa da će konzuli imati samo one imunitete koji im budu garantovani specijalnim ugovorima. Drugi član se odnosio na konzule u zemljama pod režimom kapitulacija: s obzirom na njihov poseban status i široka prava u odnosu na državu prijema, za njih su predviđeni imuniteti koji pripadaju šefovima diplomatskih misija. Dejvid Hil podnosi 1927. godine Institutu za međunarodno pravo izveštaj o diplomatskim i konzularnim imunitetima. On smatra da u pogledu konzula nema potrebe za bilo kakvim izmenama već ranije utvrđenih stavova ovog instituta. Na zasjedanju Svetskog udruženja za međunarodno pravo 1928. godine pojavio se i prvi kompletni nacrt višestranne konzularne konvencije, koji je izradio Vitold Ver. I konačno, ova faza tzv. privatne kodifikacije završava se do tada najopsež-

⁷ Radoslav M. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore 1711–1918*, Podgorica-Beograd, 1996.

nijim nacrtom Harvardskog pravnog fakulteta o statusu i funkcijama konzula, koji pored trideset četiri člana sadrži i podrobne komentare o predložnim odredbama.

Prvi pokušaji kodifikacije konzularnog prava na međudržavnom nivou javljaju se tek početkom dvadesetog veka. Godine 1911. u Karakasu se pojavljuje prva regionalna višestrana konvencija o konzularnim funkcijama, koju je prihvatio pet latinoameričkih država (Bolivija, Kolumbija, Ekvador, Peru i Venecuela). Veoma brzo posle toga, na američkom kontinentu pojavio se i šira Konvencija o konzularnim funkcijama, pripremljena na zasjedanju Međameričke komisije pravika 1927. godine i usvojena već sledeće godine u Havani na Šestoj međunarodnoj konferenciji američkih država. Havanska konvencija je do Bečke konvencije o konzularnim odnosima od 1963. godine najšira višestrana (iako i ona samo regionalnog karaktera) konvencija koja uređuje imenovanje konzula, njegova ovlašćenja i funkcije, kao i prestanak konzularnih funkcija. Novoosnovana svetska organizacija posle Prvog svetskog rata – Društvo naroda pokušać da pripremi prvu univerzalnu kodifikaciju međunarodnog prava o konzulima, ali do kraja delovanja ove organizacije neće doći do usvajanja konvencije. Naime, 1926. godine, u okviru Društva naroda, Komisija eksperata za progresivnu kodifikaciju međunarodnog prava unela je u svoju listu prioriteta zadatka i pitanje pravnog statusa i funkcija konzula. U tom smislu osnovana je i potkomisija, čiji je izvestilac bio Gverero i koja je kao prvo pitanje postavila potrebu stvaranja jedne opšte konvencije o konzulima. Na osnovu rada potkomisije, Komisija eksperata je zaključila da je „regulisanje pravnog statusa konzula međunarodnim ugovorom poželjno u svakom pogledu i da je čak neophodno radi izbegavanja sporova koje nepostojanje konačnih pravila o ovom pitanju mora da prouzrokuje“. Društvo naroda je vladama država članica poslalo u tom smislu upitnik o potrebi zaključenja i obimu konvencije o konzularnim funkcijama. Od 26 vlada, od kojih je zatražen stav, 17 se izjasnilo za zaključenje višestranne konvencije u ovoj materiji, sedam vlada bilo je protiv, a dve vlade savetovale su da se pričuška sa rešavanjem pitanja. Na osnovu toga, Komisija eksperata Društva naroda za progresivni razvoj međunarodnog prava uvrstila je materiju pravnog statusa i funkcije konzula u jedan od sedam budućih zadataka. Društvo naroda raspalo se pre definitivnog usvajanja teksta Konvencije, tako da će ovo pitanje doći na red Komisije UN za međunarodno pravo i konačno doživeti potpunu kodifikaciju na Bečkoj konferenciji 1963. godine.⁸

Opšti pregled pokazuje to da konzularno pravo podrazumeva skup pravila kojima se reguliše status konzula i njihova delatnost. Poreklo ovih pravila je dvojako: ona izviru kako iz međunarodnog prava (dvostrane i vi-

⁸ Podrobnije: Jaroslav Žourek, *Le status et des fonctions des consuls*, RCADI, 1962, II.

šestirane konvencije, običajno pravno), tako i iz unutrašnjeg prava (zakoni, pravilnici, uredbe, dekreti i sl.). U celini, njihov status karakteristiše odsustvo „diplomatskog“ i „predstavničkog“ karaktera. To je potvrđeno i u međunarodnoj i unutrašnjoj sudskoj praksi.⁹ I najzad, evolucija diplomatskog i konzularnog prava izražava se tako što je u oblasti diplomatskih odnosa skoro uvek međunarodni običaj prethodio pisanom pravu, a takav slučaj nije bio i sa konzularnim pravom. Postupak je, naprotiv, u mnogim slučajevima obrnut. Poostvarno je razvitek konzularnog prava praćen istovremenim zaključivanjem mnogih, uglavnom dvostranih ugovora odnosno konvencija. Takođe, više država je donosilo zakone i pravilnike koji su uređivali konzularnu delatnost. To je istovremeno i obavezivalo unutrašnje sudstvo da poštuje ove unutrašnje akte države, a ta su se pravila kasnije poštovala i u međunarodnoj sudskoj praksi.¹⁰

Jugoslovenski autor iz ove oblasti Đorđe Lopčić, analizirajući status i funkcije konzulata u savremenom međunarodnom pravu, u odnosu na Bečku konvenciju o konzularnim odnosima, izvlači određene konstatacije: da je Bečkom konvencijom učinjen doprinos međunarodnom pravu u ovoj oblasti popunjavanjem praznina koje su postojale zbog nejedinstvenog običajnog prava; da je poboljšan status države imenovanja u konzularnoj delatnosti; bez obzira na to što su imuniteti i privilegije diplomatskih predstavnika znatno širi od onih koji su dati konzularnim funkcionerima. Bečka konvencija o konzularnim odnosima je tu razliku smanjila, ne sprečavajući dalje poboljšanje statusa konzularnih funkcionera i članova osoblja zaključenjem dvostranih konvencija između država. Autor zaključuje da je Konvencija „i pored određenih nedostataka i praznina, prihvaćena u čitavoj međunarodnoj zajednici kao opšte usvojen instrument regulisanja konzularnih odnosa i da je u praksi apsolutno opravdala svoje postojanje“.¹¹

DIPLOMATSKI I KONZULARNI ODNOSI

Bečka konvencija o konzularnim odnosima, usvojena 1993. godine, kodifikovala je već postojeće pravilo međunarodnog običajnog prava da se konzularni odnosi uspostavljaju između država na osnovu obostrane saglasnosti. Ona potvrđuje i jedno relativno novije pravilo: saglasnost između dve države o uspostavljanju diplomatskih odnosa smatra se da obuhvata, ako to nije drukčije određeno, i saglasnost za uspostavljanje konzularnih odnosa (član 2. stav 2). Ova odredba Bečke konvencije doneta je i pored odlučnog

⁹ Ch. Rousseau, *Droit international public*, tome IV, Paris, 1980, str. 213, 217–218.

¹⁰ N. Q. Dinh, P. Daillier, A. Pellet, *Droit international public*, 5 e édition, Paris, 1994,

str. 726.

¹¹ Đorđe Lopčić, *Pravni status i funkcije konzulata* („Pravo – teorija i praksa“, Novi Sad, br. 11–12/1992, str. 56).

protivljenja Velike Britanije, SAD, Italije, Grčke i još jednog broja zapadnih zemalja. Znači, uspostavljanjem diplomatskih odnosa automatski se uspostavljaju i konzularni odnosi, što potvrđuje stav da su konzularni odnosi sastavni deo diplomatskih odnosa, kao što je konzularna služba, po pravilu, u većini država, sastavni deo diplomatske službe. Treba napomenuti da nije poznat primer da je neka država, uspostavljanjem diplomatskih odnosa, isključila uspostavljanje konzularnih odnosa, tako da ovo pravilo ima apsolutnu potvrdu u praksi država. Interesantno je da je Sovjetski Savez u prvom godinama posle Oktobarske revolucije sa nizom država formalno uspostavio ne samo diplomatske, već izričito i konzularne odnose. Tako se u razmeni nota, odnosno sporazumima o uspostavljanju odnosa sa Velikom Britanijom, Burmom, Danskom, Norveškom, Švedskom govori o „uspostavi diplomatskih i konzularnih odnosa“, dok se u slučaju Avganistana, sa kojim su istovremeno uspostavljeni odnosi, govori isključivo o diplomatskim odnosima.¹² Ako problem sagledavamo teoretski: šta bi značila uspostava diplomatskih odnosa sa izričitim isključenjem konzularnih odnosa. Pošto su konzularni odnosi, može se slobodno reći, postali sastavni deo diplomatskih odnosa, to se u datom slučaju ne bi moglo govoriti o uspostavljanju punih diplomatskih odnosa. Bogdan Babović, na primer, s pravom, prihvata stav koji zastupaju pojedini autori – da se u tom slučaju ne radi o pravim diplomatskim odnosima, već mnogo pre o „političkim odnosima koji su slični onima koje jedna država održava sa nepriznatim ili *de facto* priznatim državama ili vladama ili pak s nekom međunarodnom organizacijom kao što su Ujedinjene nacije ili specijalizovane ustanove“.¹³

Već prilikom razmatranja teksta nacrta Bečke konvencije o konzularnim odnosima, nekoliko država stavilo je primedbe upravo na odredbe koje su se odnosile na konzularne odnose. Norveška vlada je, u komentaru na nacrt Konvencije, smatrala da je „nepotrebno komplikovati tekst umošćenim izrazom ‘konzularni odnosi’, jer je u pitanju termin koji je bez preciznog značenja u međunarodnom pravu“. Po norveškom stavu, radi se o jednostranoj ili uzajamnoj saglasnosti da se uspostavi jedan ili više konzulata, a ne o uzajamnoj saglasnosti o uspostavi konzularnih odnosa. Zbog toga je norveška vlada predložila brisanje odgovarajućeg člana 2. nacrta Konvencije, kao i uklanjanje izraza „konzularni odnosi“ iz svih ostalih odredaba nacrta.¹⁴ Vlada Čilea takođe je bila za brisanje odredbe iz predložеног člana 2. nacrta (uspostava diplomatskih odnosa uključuje uspostavu konzularnih). Po tvrdnju ove vlade, „nema prednosti u prihvatanju toga predloga, kao što nema

¹² T. B. Bobiljev, N. G. Zubkov, *Osnovi konsuljskoj službi*, Moskva, 1986, str. 113.

¹³ Dr Bogdan Babović, *Savremeno konzularno pravo*, Beograd, 1978, str. 70.

¹⁴ Report of International Law Commission covering the work of its Thirteenth session, 1. May – 7. July 1961, GA Official Records, Sixteenth Session, Supplement No 9 (A/4843), New York, 1961, str. 60.

nikakve štete u njegovom odbijanju", te se predlaže da se prepusti državama da, shodno svojim interesima, odluče da li će da održavaju zajedno diplomatske i konzularne odnose ili žele da to budu samo konzularni ili samo diplomatski odnosi.¹⁵ Vlada Španije takođe je predlagala brisanje ove odredbe, jer je navodno nepotrebna.¹⁶ Vlada Švajcarske nije bila zadovoljna ovom odredbom, iako je smatrala da je ona u skladu sa opštom praksom da uspostava diplomatskih odnosa uključuje uspostavu konzularnih, i da diplomatske misije mogu da više konzularne funkcije u slučajevima kada država slanja nema konzulat u državi prijema, ili gde konzularni okruzi postojećih konzulata ne pokrivaju čitavu teritoriju države prijema. Međutim, to neće rešiti pitanje da li šef diplomatske misije ili član diplomatske misije koji vodi konzularno odeljenje te misije treba egzektivu ili ne.¹⁷ U svom komentaru na nacrt Konvencije, Vlada SAD se „slaže da konzularni odnosi mogu biti uspostavljeni ili održavani između država koje održavaju diplomatske odnose, ali se ne slaže sa bilo kakvom tvrdnjom da uspostava diplomatskih odnosa automatski uključuje uspostavu konzularnih odnosa."¹⁸ U najnovijem ruskom udžbeniku *Konzularni odnosi i konzularno pravo*, O. Plotnikova definiše konzularne odnose kao „podсистем međunarodnih političkih odnosa", obrazlažući da se „opravdanost takvog pristupa objašnjava tim što oni imaju svoju specifičnost" i što se „norme konzularnih odnosa ustanovljavaju samostalnim višestranim i dvostranim međunarodnim ugovorima".¹⁹

Imajući u vidu karakter konzularnih funkcija, a posebno neophodnost zaštite prava i interesa građana i pravnih lica u stranim državama, učesnici Bečke konferencije o konzularnim odnosima obezbedili su višenje konzularnih funkcija u slučaju poremećaja odnosa između dve države pravilom da „prekid diplomatskih odnosa ne povlači *ipso facto* i prekid konzularnih odnosa". Praksa i pre Bečke konvencije o konzularnim odnosima pokazuje da mnoge države prekidom diplomatskih odnosa, pa čak i stupanjem u međusobni ratni sukob nisu prekidale konzularne odnose. Za vreme prekida diplomatskih odnosa, 1957. godine, Jugoslavija i Nemačka zadržale su svoje konzulate koji su normalno nastavili sa radom. Konzularno odeljenje tadašnje jugoslovenske ambasade pretvoreno je u Biro za zaštitu jugoslovenskih interesa švedske ambasade, a nemačko konzularno odeljenje u Beogradu — u Biro belgijske ambasade, s obzirom na to da su ove dve države preuzele zaštitu interesa Jugoslavije odnosno SRN posle prekida diplomatskih odnosa. Isto se desilo i za vreme prekida odnosa između Jugoslavije i Čilea (1973), kada je jugoslovenski konzulat nastavio da deluje. Još za vreme Krimskog

¹⁵ Isto, str. 48.

¹⁶ Isto, str. 66.

¹⁷ Isto, str. 69.

¹⁸ Isto, str. 74.

¹⁹ O. V. Plotnikova, *Konzularne odnose i konzularno pravo*, Moskva, 1999, str. 4.

rata, ratujuće strane su zadržale konzularne odnose. Za vreme prekida diplomatskih odnosa između Velike Britanije i Meksika, konzulati su ostali i dalje da deluju. Kada je 1965. godine Savezna Republika Nemačka priznala Izrael, Ujedinjena Arapska Republika dozvolila je ostajanje u Kairu nemačke konzularne službe, što je učinjeno i prilikom prekida diplomatskih odnosa između Ujedinjene Arapske Republike i Velike Britanije (u vezi sa rodezij-skim pitanjem). Za vreme prekida diplomatskih odnosa između ove dve države za vreme Suecke krize, britanski konzularni službenici nastavili su da rade u Kairu, ali pod „krovom" kanadske ambasade. Britanski konzulati zadržani su i u Tajvanu i Severnom Vijetnamu, iako diplomatski odnosi nisu postojali. Novi konzulati nisu slati, jer traženje odnosno dobijanje egzektivne uključuje priznanje. Interesantno je napomenuti da SAD, na primer, 1962. godine nisu dozvolile zapadnonemačkom generalnom konzulu da deluje u ime Nemaca koji su živeli u Nemačkoj Demokratskoj Republici, kao ni sovjetskom konzulu da deluje u ime građana „apsorbiranih" država Estonije i Litvanije.²⁰

Po odredbama Bečke konvencije o konzularnim odnosima da prekid diplomatskih odnosa automatski ne znači i prekid konzularnih odnosa praktično znači nastavak postojanja i rada konzulata država koje su prekinule odnose, naravno, ukoliko su ti konzulati postojali pre prekida diplomatskih odnosa. Međutim, postavlja se pitanje šta je sa državama koje nemaju konzulate, a posebno šta je sa konzularnim područjima konzularnih službi diplomatskih misija. U praksi, od države prijema, kao i od države koja preuzima poslove sile zaštitnice interesa zavisi da li će omogućiti da u okviru njihove diplomatske misije država imenovanja, koja je prekinula odnose sa državom prijema, preko svojih službenika obavlja konzularne funkcije (kao što je bio slučaj za vreme prekida odnosa između SFRJ i SRN 1957. godine, ili slučaj između SRJ, s jedne, i Francuske, Savezne Republike Nemačke i Velike Britanije, s druge strane, 1999). Tu, nažalost, nema automatizma, jer ne postoje izričite odredbe Bečke konvencije o konzularnim odnosima. Vlada Jugoslavije je prilikom razmatranja nacrt Bečke konvencije o konzularnim odnosima, u svojim komentarima na nacrt Konvencije, iznela sugestiju: da se prekidom diplomatskih odnosa ne samo ne prekidaju konzularni odnosi, već da u tom slučaju konzularna odeljenja diplomatskih misija nastave da funkcionišu kao konzulati,²¹ što nije prihvaćeno u tekstu Bečke konvencije. Unošenjem takve klauzule sigurno bi se otklonile ogromne teškoće koje nastaju prekidom diplomatskih odnosa. U tim prilikama se države koje nemaju konzulate dovode u neravnopravan položaj, a državljanima obeju država na konzularnim područjima diplomatskih misija često ostaju bez obezbeđene

²⁰ Satow's Guide to Diplomatic Practice, Fifth Edition, London, 1979, str. 213.

²¹ Report of the International Law Commission covering its thirteenth session, 1. May - 7. July 1961, General Assembly Official Records, Supplement No 9 (A/4843), New York, 1961, str. 78.

zaštite, jer sve zavisi od aranžmana države imenovanja države prijema i države koja preuzima zaštitu interesa države imenovanja (koji, kao što je slučaj sa prekidom odnosa između SAD i SRJ, može i da izostane). Praksa država i literatura međunarodnog prava zabeležila je i nekoliko slučajeva vršenja konzularnih funkcija u uslovima nepostojanja ne samo diplomatskih, već i konzularnih odnosa. Tako L. Li iznosi slučaj konzularnih funkcionera SAD, koji su u vijećanskom hotelu „Tan Ban” izdali stotine viza izbeglicama u okviru ODP programa („Orderly Departure Programme”), iako između SAD i Vijećama nisu postojali čak ni konzularni odnosi.²²

Kao i u pogledu diplomatskih odnosa, prilikom izrade nacarta pravila o konzularnim odnosima postavilo se načelno pitanje: da li države imaju pravo na uspostavljanje konzularnih odnosa i na otvaranje konzulara odnosno da li su druge države dužne da prihvate obavezu uspostavljanja konzularnih odnosa i prihvatanja stranih konzulara. Specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo J. Zourek, u svom prvom nacrtu Konvencije o konzularnim odnosima predlagao je odredbu da „svaka država ima pravo da uspostavi konzularne odnose sa stranim državama”.²³ Nekoliko članova Komisije je za međunarodno pravo podržavalo je stav da takva odredba treba da bude u budućoj konvenciji o konzularnim odnosima, iako su bili svesni da ona ne odgovara postojećoj praksi država. Posebno odlučan u tome bio je francuski profesor Z. Sel, koji je smatrao da država koja odbija konzularne odnose istovremeno odbija i spoljnu trgovinu i potiče postojanje međunarodnog prava i međunarodne zajednice. Zato je on izrazio mišljenje da su države dužne da uspostave konzularne odnose, ali da nemaju obavezu da prime određenu ličnost kao konzula. Smatrao je da Komisija za međunarodno pravo ne treba da „zasniva svoj tekst na mentalitetu koji je pripadao drugom dobu i jednom ranom periodu društvenog razvika”, nego da izrazi „međunarodno pravo sutrašnjice, a ne da kodifikuje običaje prošlosti”.²⁴ Predlog nije usvojen u Komisiji za međunarodno pravo, tako da se odustalo od nametanja međunarodnoj zajednici potpuno novog pravila o dužnosti uspostavljanja diplomatskih odnosa (sličnu sudbinu pretrpeo je i čehoslovački amandman na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima 1961. godine o pravu država na uspostavu diplomatskih odnosa).

Ali prekid diplomatskih odnosa automatski ne znači i prekid konzularnih odnosa, postavlja se pitanje da li revolucionarne ili druge korenite promene ustavnog sistema države imenovanja ili njenog najvišeg rukovodstva zahtevaju promenu statusa njenih konzularnih funkcionera u državi prijema. Za razliku od diplomatskih predstavnika, koji obično treba da predaju nova akreditivna pisma (ako uopšte ostanu na svojim položajima), za konzularne funkcionere, po stavovima doktrine, nije potrebna nova egzektivna (tako, na primer, Opendajmov udžbenik međunarodnog prava). Međutim, ako tim ili drugim povodom dođe do situacije nepriznavanja države ili vlade, onda država imenovanja može da se suoči sa zahtevom za zatvaranje konzulara i povlačenje njegovog osoblja, kao što se desilo sa zatvaranjem konzulara SAD u Hanoju posle odbijanja SAD da prizna Demokratsku Republiku Vijetnam. Međutim, čak i u uslovima nepriznavanja, država prijema ponekad ima interesa da dopusti dalje delovanje stranog konzulara (najbolji primer je da je upravo vijetnamska vlada odobrila dalji rad britanskog generalnog konzulara u Hanoju, i pored činjenice da ni britanska vlada nije priznala DR Vijetnam). Doktrina beleži i jednu potpunu anomaliju u vezi sa nastavljanjem rada konzula vlade koja je svrgnuta: posle Oktobarske revolucije, bivši konzuli carističke vlade Rusije u Egiptu i Jugoslaviji nastavili su rad, ali nisu bili priznati kao konzuli, već kao „rukovodioci ruske zajednice”.²⁵

ODNOS IZMEĐU DIPLOMATSKE MISIJE I KONZULATA

Bečke konvencije o diplomatskim i konzularnim odnosima ne bave se pitanjem odnosa ovlašćenja između diplomatske misije i konzulara države imenovanja u državi prijema, jer je to isključivo materija unutrašnjeg zakonodavstva država imenovanja, koje same određuju u kojoj će meri njihovi konzulati biti samostalni odnosno zavisni od instrukcija i uputstava šefa diplomatske misije te države u državi prijema.

Iako je svaki konzulat posebna ustanova i njen šef ima posebno ovlašćenje od nadležnih organa države imenovanja, kao i specijalno ovlašćenje države prijema (egzektivuru), konzulat nije potpuno samostalan u svom radu u odnosu na diplomatsku misiju države imenovanja. Kako se u Opendajmovom udžbeniku međunarodnog prava s pravom ističe, i pored činjenice što konzuli neposredno saobraćaju sa svojim vladama, „većina država, ako ne i sve, potičinjavaju konzule diplomatskom predstavniku akreditovanom u državi u kojoj deluje njihov konzulat”.²⁶ Različite države imaju i različite stepene podrčenosti svojih konzulara diplomatskim misijama. Neke od njih propisuju ovlašćenja šefovima diplomatskih misija da konzulatima te države u državi prijema daju obavezne instrukcije u odnosu na sve vrste delanosti, uključujući i vršenje konzularnih funkcija. Tako, na primer, u Pravilima Veliike Britanije o spoljnopoličkoj službi, između ostalog, kaže se: „Konzularni funkcioner dužan je da odmah izvrši instrukciju primljenu od diplomatskog predstavnika, ukoliko nije nesaglasna sa specijalnim instrukcijama ministarstva inostranih poslova (Forin ofisa). U slučaju takve nesaglasnosti, on mora da zatraži novu instrukciju od diplomatskog predstavnika, ako se prvo-

²² Luke T. Lee, *Consular Law and Practice*, Clarendon Press, Oxford, 1991, Second Edition, str. 594.

²³ Consular Intercourse and Immunities, J. Zourek, A/CN.4/108, str. 36.

²⁴ Yearbook of International Law Commission, 1958, str. 210.

²⁵ Oppenheim's International Law, Ninth Edition, vol. I, parts, 2 to 4, str. 1152.

²⁶ Oppenheim's International Law, Ninth Edition, vol. I, parts 2 to 4, str. 1136.

bitna instrukcija i dalje zadržava, mora da je izvrši.”²⁷ Najnoviji propisi Ruske Federacije o odnosu diplomatskih misija i konzulata propisuju podređivanje konzulata diplomatskoj misiji. Druge države propisuju potčinjavanje konzulata diplomatskoj misiji, šire ili uže, samo u pojedinim oblastima, obično u političkim odnosima prema državi prijema, ali ostavljaju potpunu nezavisnost konzulata u drugim oblastima, posebno u pogledu vršenja konzularnih funkcija. Tako, na primer, jugoslovenski Zakon o vršenju inostranih poslova iz nadležnosti saveznih organa uprave i saveznih organizacija od 1981. godine²⁸ određuje da je šef diplomatske misije „odgovoran za sprovođenje politike SFRJ u državi prijema i da u tom svojstvu prati rad konzularnih i drugih predstavništava SFRJ u državi prijema i preduzima mere za usklađivanje njihovih aktivnosti u poslovima koji su od interesa za razvoj odnosa sa državom prijema” (član 39. stav 2. Zakona). U tom smislu, šef konzulata „obavezan je da usklađuje svoj rad sa upustvima ambasadora i neposredno mu odgovara za rad konzularnog predstavništva u skladu sa članom 39. stav 2. ovog zakona”. Inače, po odredbama pomenutog zakona, šef konzulata odgovoran je za svoj rad i rad konzulata saveznom ministru za inostrane poslove. Novi jugoslovenski Zakon o inostranim poslovima, donet 1998. godine,²⁹ ne uređuje materiju ovlašćenja šefa diplomatske misije i konzulata, kao ni odnos njihovih ovlašćenja, ali je u praksi i dalje ostao samostalnim status šefa konzulata, osim u oblasti sprovođenja jedinstvene spoljne politike, gde je šef konzulata dužan da uvažava koordinacionu ulogu šefa diplomatske misije u državi prijema i izvršava njegove instrukcije u tom smislu. I većina drugih država uglavnom ima slične propise i praksu, s tim što najveći broj država koje imaju konzularne agencije predviđaju potpuno potčinjeni odnos tih agencija odnosno njihovih šefova konzulatu države imenovanja u okviru čijeg su konzularnog područja uspostavljene.

I ove činjenice potvrđuju ustanovljenu kumulaciju diplomatske i konzularne službe u jedinstvenu spoljnopoličku službu države, koja i na teritoriji svake države prijema mora da deluje potpuno usklađeno i jedinstveno.

PREKID KONZULARNIH ODNOSA

Prilikom izrade prvog nacarta Bečke konvencije o konzularnim odnosima, specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo uneo je i poseban član 19. pod naslovom „Prekid konzularnih odnosa”. Ovaj član sadržao je tri bitne odredbe:

²⁷ A British Digest of International Law compiled principally from the archives of the Foreign Office, part VII, Organs of States, charter 20, Consular Officers, edited by Clive Parry and Sir Gerald Fitzmaurice, London, 1965, str. 7.

²⁸ „Službeni list SFRJ”, br. 56 od 16. oktobra 1981.

²⁹ „Službeni list SRJ”, br. 59 od 4. decembra 1998.

a) konzularni odnosi mogu biti prekinuti zvaničnom deklaracijom vladne jedne od odnosnih država;

b) proglašenje ratnog stanja između države imenovanja i države prijema uključuje *ipso facto* prekid konzularnih odnosa između njih;

c) osim u gorepomenutim slučajevima, prekid diplomatskih odnosa ne uključuje automatski prekid konzularnih odnosa.

U konačnom tekstu Bečke konvencije o konzularnim odnosima ostala je samo poslednja odredba. Jer, nema nikakve potrebe za odredbom pod a), pošto se ona podrazumeva iz čitavog karaktera konzularnih odnosa, koji su rezultat volje dve države i koje, slično diplomatskim, jedna od njih u svako vreme može da prekine, što se u praksi skoro nikada ne dešava. Druga odredba imala je za cilj da prekid konzularnih odnosa locira samo u situaciji kada je u pitanju proglašenje ratnog stanja između dve države. Prvo, teško je razumeti logiku da se u slučaju proglašenja ratnog stanja konzularni odnosi prekidaju, a da se u slučaju ratnog sukoba između dve države bez proglašenja ratnog stanja to ne čini automatski. Jer, zašto bi se konzularni odnosi prekidali automatski proglašavanjem ratnog stanja, kada praksa država poslednjih decenija pokazuje da se ratnim stanjem automatski ne prekidaju i diplomatski odnosi, već se ostavlja državama da to učine izričito ukoliko to žele. Ako konzularni odnosi, kao što smo videli, nisu prekidani ni za vreme krimskih ratova, još manje ima razloga da se oni automatski prekidaju u savremenim uslovima. Zato je pozitivno što ova odredba nije ušla u Bečku konvenciju o konzularnim odnosima, jer ona stvarno nije odražavala pozitivno međunarodno pravo, a nema nikakvih razloga da čini deo budućeg prava.

OTVARANJE KONZULATA

Bečka konvencija o konzularnim odnosima predviđa da se konzulat može otvoriti na teritoriji države prijema samo uz njenu saglasnost. Saglasnost se odnosi ne samo na otvaranje konzulata, nego i na sedište konzulata. Naime, svaka država samostalno odlučuje u kojim će mestima na svojoj teritoriji dozvoliti otvaranje stranih konzulata. Međutim, ukoliko u odnosnom mestu već postoji strani konzulat, a sa državom prijema već postoji sporazum odnosno saglasnost za (obično recipročno) otvaranje konzulata, to je i politički i pravno veoma teško odbiti otvaranje konzulata i drugoj državi. Rang konzulata i konzularno područje (odnosno teritorija države prijema na kojoj će novootvoreni konzulat vršiti funkcije) takođe se određuju na osnovu odobrenja države prijema.

Konzularno područje obično se određuje na osnovu teritorijalne podele države prijema (pojedine teritorijalne jedinice, saglasno ustavnom uređenju te države). Saglasnost države prijema potrebna je i u slučajevima da generalni konzulat ili konzulat žele da otvore vicekonzulat ili konzularnu agenciju u

nekim mestu van onog u kome se generalni konzulat odnosno konzulat nalazi. Izričiti prethodni pristanak države prijema takođe je potreban za otvaranje kancelarije kao dela postojećeg konzulata van mesta u kome je sedište konzulata.

PRAVO NA OTVARANJE KONZULATA I KLAUZULA NAJVEĆEG POVLAŠĆENJA

Kao što je to već ranije naglašeno, član 4. Bečke konvencije o konzularnim odnosima utvrđuje da se „konzulat može otvoriti na teritoriji države prijema samo uz njen pristanak“. U istom članu se kaže da, između ostalog, sedište konzulata određuje država imenovanja i podleže odobrenju države prijema. Isti uslovi važe i za promenu sedišta konzulata.

Prilikom izrade nacrta Bečke konvencije o konzularnim odnosima postavljeno je pitanje odnosa prava na otvaranje konzulata i klauzule najvećeg povlašćenja. Bilo je tvrdnji da država imenovanja koja sa državom prijema ima ugovorenu klauzulu najvećeg povlašćenja može u mestima države prijema gde treće države imaju svoje konzulate da slobodno otvara konzulat, bez ikakve naknadne saglasnosti teritorijalne države. Za vreme rasprave u Komisiji UN za međunarodno pravo, nekolicina članova Komisije, među njima i profesor M. Bartoš, zastupali su gledište da opšta klauzula najvećeg povlašćenja ni u kom slučaju ne može da ovlašćuje državu imenovanja da bez saglasnosti države prijema, samo po osnovu te klauzule, slobodno otvara konzulate u mestima gde je država prijema već dopustila trećim državama da otvore svoje konzulate. Po mišljenju M. Bartoša, to pravo bi moglo da postoji samo u slučaju da između dve države postoji izričita klauzula o najvećem povlašćenju u pitanju otvaranja konzulata, što se ponekad praktikuje u ugovornim odnosima između država (tako, na primer, član 3. Konvencije o konvencije, zaključene 1950. godine između SAD i Irske određuje da „svaka strana ugovornica može da osniva i održava konzulate na teritoriji druge države, u bilo kom mestu gde treće države imaju konzulate i u svakom mestu gde je država prijema saglasna za otvaranje konzulata“).³⁰

Ne bi se mogla popuno isključiti ni mogućnost da država imenovanja koristi i opširju klauzulu najvećeg povlašćenja u nekom međunarodnom ugovoru sa državom prijema (u kojoj nije specifikovano pitanje otvaranja konzulata, nego klauzula formulisana uopšteno), ali samo pod uslovom da se i država prijema složi sa njenim tumačenjem odnosnog međunarodnog ugovora, odnosno da postoji volja dve strane da i to pitanje uključuje u klauzulu), što nas ponovo dovodi na isti zaključak: bez saglasnosti države prijema ne-

³⁰ J. D. Ijtin, *Osnovne tendenci v razviti konzuljskogo prava*, Moskva, 1969, str. 108.

ma prava na otvaranje konzulata (što se ta saglasnost u konkretnom slučaju manifestuje kroz tumačenje bilateralnog ugovora potpuno je svejedno).³¹

KLASE ŠEFOVA KONZULATA

Bečka konvencija o konzularnim odnosima predviđa četiri klase šefova konzulata:

- a) generalne konzule;
- b) konzule;
- c) vicekonzule; i
- d) konzularne agente.

Šefovi konzulata imenuju se u konzulatima odgovarajućeg ranga (generalni konzulati, konzulati, vicekonzulati i konzularne agencije), s tim da svaka država može da odredi nazive konzularnih funkcionera koji nisu šefovi konzulata.

IMENOVANJE I PRIHVATANJE ŠEFOVA KONZULATA – PATENTNO PISMO I EGZEKVATURA

Šefove konzulata postavlja država imenovanja, a vršenje funkcija odobrava im država prijema. U velikom broju država generalne konzule imenuje šef države ili drugi organ koji imenuje i ambasadore, dok druge konzularne funkcionere, po pravilu, imenuje ministar inostranih poslova ili vlada.

Patentno pismo

Šef konzulata dobija od države koja ga je imenovala tzv. patentno pismo ili neki sličan dokument kojim se potvrđuje njegovo svojstvo i navodi, po pravilu, ime i prezime konzula, njegova kategorija i konzularna klasa, konzularno područje i sedište konzulata. Patentno pismo za generalne konzule – šefove konzulata, obično, potpisuje šef države, a za ostale – ministar inostranih poslova ili nadležni član Vlade. U pojedinim, posebno latinoameričkim državama patentno pismo adresirano je na „sve“ ili na „sve one koji će čitati patentno pismo“ (to je praksa i SAD) ili na „sve kojima će patent biti uručen“. Zakonodavstva nekih latinoameričkih država (Argentine, Kostarike, Ekvadora)³² predviđaju čak i predaju patentnog pisma, iako samom predajom ne počinju funkcije konzularnog funkcionera, već tek dobijanjem

³¹ U jugoslovenskoj ranijoj praksi ugovarala se klauzula najvećeg povlašćenja u dvostranim ugovorima u vezi sa mogućnošću otvaranja konzulata. Davanje generalne saglasnosti na otvaranje konzulata, što se čini u konzularnim konvencijama, ograničeno je pravom strane države da otvori konzulat samo u onom mestu u kojem postoji drugi strani konzulat, a ne u mestu u kojem drugi konzulati ne postoje. Izuzetak je ako je konvencijom izričito predviđeno drugačije rešenje.

³² Akademija nauk SSSR, *Međunarodne pravno*, IV tom, Moskva, 1968, str. 87.

egzekvatore. Inače, za ostale konzularne funkcijere nije potrebno patentno pismo odnosno egzekvatura, osim ako to propisi određene države ne zahtevaju (kao što je to slučaj sa Velikom Britanijom, na primer). Patentno pismo dostavlja se diplomatskim putem vladi države prijema. Ukoliko to država prijema prihvata, patentno pismo može da bude zamenjeno notifikacijom koja sadrži podatke uobičajene za patentno pismo.

Egzekvatura i privremeno ovlašćenje

Na osnovu patentnog pisma odnosno notifikacije, država prijema odlučuje da li će prihvatiti predloženu ličnost, odnosno da li će joj dati dozvolu za obavljanje funkcija. Ta dozvola se zove egzekvatura i može da bude izdata u različitim oblicima (na samom patentnom pismu, obaveštenjem kroz diplomatsku odnosno verbalnu notu ili na drugi način). Država prijema nije dužna da saopšti državi imenovanja razloge ukoliko odluči da odbije izdavanje egzekvatore (isto kao i u slučaju odbijanja agremana za šefa diplomatske misije).

Bečka konvencija o konzularnim odnosima, kako bi se izbeglo nepotrebno čekanje na složeni postupak davanja egzekvatore, ustanovila je tzv. privremeno ovlašćenje šefovima konzulata da, u očekivanju egzekvatore, mogu da vrše svoje funkcije. Privremeno ovlašćenje prestaje da važi momentom izdavanja ili odbijanja egzekvatore, ali je iz iskustva malo verovatno da će licu koje dobije privremeno ovlašćenje biti uskraćeno davanje egzekvatore (osim u izuzetnim slučajevima, kada u međuvremenu učini neko delo ili se sazna da je učinio neko delo koje bi moglo da bude osnova za povlačenje ovlašćenja odnosno odbijanje egzekvatore).

Kao što je to predviđeno Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima za šefa diplomatske misije i njeno osoblje, tako i Bečka konvencija o konzularnim odnosima predviđa mogućnost da država prijema u svako doba može da konzularnog funkcionera proglasi *personam non grata*, to znači i da egzekvatura u svako doba može da se povuče. Na Bečkoj konferenciji o konzularnim odnosima bilo je mnogo diskusije o tome da li se može prihvatiti potpuna analogija šefa konzulata sa šefom diplomatske misije u ovom slučaju. Jer, za razliku od diplomatske misije, u kojoj obično ima još poneki član diplomatskog osoblja, povlačenje egzekvatore šefu konzulata, naprotiv, može da znači praktičan prekid rada konzulata (ako je šef konzulata jedini konzularni funkcioner ovlašćen da potpisuje dokumenta u okviru redovne konzularne delatnosti). Zbog toga je i Komisija UN za međunarodno pravo, koja je radila na crtu Konvencije, bila za to da se ovdje ne primenjuje analogija sa diplomatskim odnosima (gdje za proglašenje *personae non gratae* ne postoji obaveza države kod koje se akredituje da da bilo kakvo obrazloženje za takav korak) i da se za ovu situaciju nađe specifično rešenje koje povlačenje egzekvatore ne bi učinilo jednostavnim diskrecionim aktom vlasti. Za to su

bili i argumenti iz prakse država sa intenzivnom konzularnom aktivnošću. U Konzularnoj konvenciji između, na primer, Francuske i Velike Britanije od 1951. godine predviđa se potreba da se povlačenje egzekvatore pr prati davanjem razloga, i to automatski ili na zahtev države imenovanja. Ista klauzula nalazi se i u Konzularnoj konvenciji između Francuske i Italije od 1955. godine. Pre Drugog svetskog rata zaključeno je više konzularnih konvencija, u kojima se izričito predviđala obaveza države prijema da prilikom povlačenja egzekvatore saopšti i razloge za takvu meru (na primer, konzularna konvencija između Italije i Čehoslovačke od 1924. godine, sporazum između Jugoslavije i Albanije od 1926. godine, između Nemačke i Turske od 1929. godine, Kube i Čilea od 1913. godine).³³ U većem broju konzularnih konvencija zaključenih između evropskih država pre usvajanja Bečke konvencije nalazila se takođe odredba koja je predviđala da se „egzekvatura ili neko drugo ovlašćenje ne mogu povući bez ozbiljnih razloga”, što je u izvesnoj meri takođe davalo garanciju stabilnosti rada konzulata i statusa njihovih funkcionera. Komisija za međunarodno pravo, u svom nacrtu Konvencije o konzularnim odnosima, sugerisala je takvo rešenje, s tim što je ono dopuštalo povlačenje egzekvatore bez obrazloženja ukoliko se radi o konzularnom funkcioneru koji još nije došao u državu prijema. Bečka konvencija je, međutim, odbacila nacrt Komisije za međunarodno pravo, smatrajući da je formulacija o „ozbiljnim razlozima” nejasna i da može da izazove nepotrebne nesuglasice, tako da je Konvencija uključila isti princip koji postoji i u diplomatskim odnosima: država prijema može u svako doba da povuče svoju saglasnost i nije dužna da pruži nikakvo obrazloženje. Ako država imenovanja ne sprovede volju države prijema (ne povuče odnosno lice), država prijema odnosno lice više ne posmatra u tom svojstvu, odnosno automatski gubi odgovarajući status i privilegije i imunitete. Što se tiče egzekvatore, Čehoslovačka je predložila da se unese odredba u Bečku konvenciju da egzekvatura šefa konzulata *ipso iure* pokriva i sve njegove saradnike u konzulatu, što nije prihvaćeno.

Egzekvatura i priznanje država i vlada

U teoriji međunarodnog prava, pa i u praksi međudržavnih odnosa, postoje različita mišljenja o tome da li davanje egzekvatore konzulu jedne države znači istovremeno i priznanje te države, odnosno vlade.

Prilikom izrade prvog nacrtu Bečke konvencije o konzularnim odnosima, specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo, Jaroslav Žourek, uneo je kao član 12. nacrtu sledeću odredbu: „Davanje egzekvatore konzularnom predstavniku jedne nepriznate države ili vlade ili zahtev za izdavanje egzekvatore vladi ili državi nepriznatoj od države koja je imenovala konzularnog predstavnika uključuje priznanje odnosno države ili vlade.” U

³³ Yearbook of the International Law Commission, 1957, vol. II, str. 95

komentar na navedeni član nacrta, Žourek konstatuje da je izgleda opšire prihvaćeno da davanje egzekvaturе podrazumjava priznanje. U tom smislu, Žourek se poziva na Hola i Openhajma, a kao ilustraciju da i praksa država podržava takav stav, navodi pismo državnog sekretara Adamsa predsedniku SAD od 28. februara 1819. godine (u kome se kaže da davanje egzekvaturе jednom generalnom konzulu očigledno ne može biti izvršeno bez priznanja vlasti koja ga je imenovala). Međutim, Žourek konstatuje da praksa nije jedinstvena u pogledu zahteva za izdavanje egzekvaturе vladi države koja nije priznata od države koja imenuje konzula ili nepriznatoj vladi države koja je priznata. Međutim, naglašava se: ako se ima u vidu da je egzekvatura, u stvari, sredstvo kojim vlast koja vrši suverenost na određenoj teritoriji daje svoju dozvolu predstavniku jedne strane države da vrši konzularne funkcije na toj teritoriji ili njenom delu, teško je zamisliti kako se može zahtevati izdavanje egzekvaturе bez priznanja suverenteta vlade kojoj je upućen zahtev nad odnosnom teritorijom, osim ako država koja traži egzekvaturu izričito izjavi da nema namenu da pruži takvo priznanje. U komentaru se takođe razjašnjava situacija u slučaju da u državi prijema dođe do revolucije ili promene društvenog i ekonomskog sistema. U tom slučaju, ako vlada države imenovana odbije da prizna takvu vladu, država prijema nema obavezu da prizna konzularni status predstavnika prihvaćenih od ranije vlade. Ako je to priznanje povučeno, konzularni predstavnici država koje ne priznaju novu vladu gube automatski svoje privilegije i imunitete, odnosno svoj status konzularnih funkcionera.

Inače, navedeni komentar člana 12. nacrta nije obuhvatio status konzularnih funkcionera neutralnih država na okupiranim teritorijama za vreme ratnog sukoba, već je to ostavio za dalje ispitivanje. Razlog za to je verovatno bila i veoma različita praksa država u takvim slučajevima. Tako, na primer, prilikom stvaranja marionetske države Mandžukuo, sve države imenovanja ostavile su svoje konzule, namerno ne tražeći nove egzekvaturе. Jedini izuzetak bio je Sovjetski Savez, koji je zatražio novu egzekvaturu, ali uz izričtu izjavu da to ne znači priznanje Mandžukua.

Predlog člana 12. nacrta naišao je na veoma žestok otpor velikog broja članova Komisije UN za međunarodno pravo, od kojih su mnogi smatrali da je Žourek u pravu, ali da to pitanje nikako ne treba da uđe u Bečku konvenciju o konzularnim odnosima. Prvo, jer je pitanje priznanja vlada i država veoma kompleksno i ne bi ga trebalo rešavati „usput“ u materiji konzularnih odnosa. Drugo, vezivanje zahteva za davanje egzekvaturе i davanja egzekvaturе za problem priznanja država i vlada moglo bi samo da opeshtrabi države da postavljaju i drže svoje konzule, čija je osnovna funkcija zaštita pojedinaca. Poseban otpor uključivanju člana 12. pružio je čuveni francuski stručnjak za međunarodno pravo Žorž Sel. On je naglašavao da je razmena konzularnih funkcionera značajan element međunarodnih odnosa i da nema

ničeg zajedničkog sa priznanjem država i vlada.³⁴ Vezivanje ovog pitanja za konzularne odnose bilo bi opasno, jer bi moglo da dovede do „trgovine egzekvaturе za priznanje“ i time oteža postavljanje i održavanje konzularnih funkcionera čija je primarna funkcija zaštita sopstvenih državljana pred lokalnim organima države prijema. Sel je, umesto navedenog člana 12, predložio sledeću odredbu koja je zapravo trebalo da obezbedi kontinuitet prisustva konzula i u najtežim situacijama za međudržavne odnose: „U slučaju nerada, građanskog rata ili obaranja vlade u državi prijema, konzularni funkcioner koji je ranje dobio egzekvaturu nastaviće svoj položaj i funkcije do odluke države imenovana u pogledu priznanja *de facto* ili *de jure*.“ Konkretno, po našem mišljenju s razlogom, Komisija UN za međunarodno pravo odlučila je da izbaci predloženu odredbu člana 12. iz svog nacrta Konvencije, ne želeći da opterećuje konzularne odnose još jednim veoma složenim pitanjem, ostavljajući državama da svaka, ukoliko se za to izričito ne izjasi, tumaći svoj zahtev za egzekvaturu odnosno davanje egzekvaturе u pogledu priznanja države odnosno vlade. Međutim, teško je ne složiti se sa već pomenutim mišljenjem američkog državnog sekretara Adamsa, od pre skoro dva veka, da je ovakav jedan akt nezamisliv bez priznanja, mišljenjem koje deli i većina savremenih autora međunarodnog prava.³⁵

Privremeni vršilac dužnosti (žezan)

U slučajevima kada je šef konzularata privremeno sprečen da vrši svoje funkcije ili iz bilo kojih razloga nije još postavljen, konzulatom rukovodi vršilac dužnosti *ad interim* (žezan konzularata).

Na Bečkoj konferenciji o konzularnim odnosima posebnu raspravu izazvalo je pitanje: da li se određeni vršilac dužnosti *ad interim* mora automatski primiti od strane države prijema ili je potrebno njeno odobrenje (jer se za to mesto imenuje, ukoliko nema konzularnih funkcionera u odnosnom konzulatu, iz diplomatske misije ili drugog konzularnih funkcionera u odnosnom Nacrt Komisije UN nije bio potpuno jasan – govorilo se samo o njegovoj notifikaciji državi prijema. Pokušavajući da reši ovaj problem, kako kaže profesor M. Baroš, Konferencija je stala na pola puta. Usvojeni član 15. Konvencije utvrđuje da će ime i prezime vršioca dužnosti *ad interim* saopštiti diplomatska misija države imenovanja ili šef konzularata (ako u državi prijema nema diplomatske misije), a ako je ovaj sprečen da to učini, neki drugi

³⁴ U tom smislu i N. Q. Dinb, P. Dautler, A. Pellet, *Droit international public*, Paris, 1994, str. 727. Međutim, poznati francuski autor S. Russo navodi bogatu praksu koja nije uvek istovetna. Ch. Rousseau, *Droit international public*, Paris, 1980, tome IV, str. 219, tome III, str. 547–548, 588–590.

³⁵ U tom smislu je karakteristična konstatacija A. Mareške da se „sistem konzularnih odnosa zasniva na međusobnom priznanju država odnosno vlada“. A. Mareška, *Les fonctions consulaires et les fonctions du consul en matière de droit privé*, Recueil des Cours, Collected courses of the Hague Academy of International Law, 1971, III, tome 134, 1972, Sijthoff, Leyde, str. 123.

nadležni organ države imenovanja ministarstvu inostranih poslova ili od nje ga određenog organa države prijema. Po pravilu, ovo saopštenje treba da bude učinjeno unapred. Država prijema može da uslovi svojim pristankom prihvatanje za vršioca dužnosti *ad interim* nekog lica koje nije ni diplomatski ni konzularni funkcioner države imenovanja u državi prijema. Tako, pitanje nije do kraja rešeno, nego je ostavljeno svakoj državi prijema da odluči da li će u odnosnoj situaciji uslovljavati postavljanje vršioca dužnosti *ad interim* svojim pristankom.

Osoblje konzulata

Bečka konvencija o konzularnim odnosima uredila je sva bitna pitanja u vezi sa osobljem konzulata. Neke od odredaba u tom pogledu sigurno pokazuju progresivni razvoj međunarodnog prava, s obzirom na to da se ne mogu svrstati u čistu kodifikaciju već postojećih pravila, već je u izvesnim pojednostima prevazilaze.

Jedno od osnovnih pitanja bilo je pitanje obima osoblja konzulata. Iako u problematici konzularne delatnosti nema mnogo spornih slučajeva postavljana očigledno neprimereno velikog broja osoblja, kao što je to slučaj sa diplomatskim misijama, problem ipak nije bio samo teoretski (literatura podseća da žalbu Etiopije u Društvu naroda protiv Italije, koja je u svoj konzulat, na čijem području nema nijednog italijanskog građanina, postavila vedeset članova osoblja!). Komisija UN za međunarodno pravo, radeci nacrt Konvencije, bila je svesna izvesne opasnosti da neke države preteraju u određivanju obima svog osoblja konzulata, ali je želela i postavljanje nekih granica samovolji države prijema da sama određuje taj obim. Zato se u nacrtu pojavila odredba da država prijema može da zahteva da taj broj bude „u granicama normalnog i razumnog“. Desilo se upravo ono što je već urađeno na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima – državi prijema pripalo je ipak pravo procene šta znači u konkretnoj situaciji formulacija „da se taj broj kreće u granicama onoga što se smatra razumnim i normalnim s obzirom na okolnosti i uslove koji vladaju u konzularnom području i na potrebe konzulata o kome se radi“. U međusobnim odnosima država sličnog intenziteta konzularne aktivnosti, taj problem se može lako rešiti, s obzirom na princip uzajamnosti (reciprociteta), ali u drugim slučajevima problem može da bude složen i veoma težak za rešavanje. Bečka konvencija o konzularnim odnosima ipak se priklonila suverenoj volji države prijema da ona proceni da li je osoblje konzulata jedne države u „granicama normalnog i razumnog“,³⁶ pod uslovom da ima toliko snage da prema državi imenovanja sprovede tu volju (što neretko nije slučaj).

³⁶ U britansko-iranskim odnosima primenjen je tzv. novi princip „striktnog numeričkog reciprociteta“ u konzularnim odnosima, posle više sporova oko obima osoblja. Vidi: Luke T. Lee, *Consular Law and Practice*, Oxford, 1991. Second Edition, str. 57.

Što se tiče imenovanja članova konzularnog osoblja, Bečka konvencija postavlja uslove slične onima postavljenim za osoblje diplomatskih misija. Naime, država imenovanja slobodna je da sama određuje ko će biti član osoblja konzulata, pod uslovom da se podržava izvesnih uslova koji se odnose na broj osoblja, njihovo državljanstvo i ličnu prihvatljivost. Interesantno je to da je dužnost konzularnog funkcionera veoma dugo bila uglavnom monopol muškaraca. Čak su i neka zakonodavstva zabranjivala ženama pristup ovoj funkciji, a tvrdi se da je u tome bila najupornija Francuska.³⁷

I Bečka konvencija o konzularnim odnosima potvrđuje pravilo da su konzularni funkcioneri državljanici države imenovanja. Za imenovanje konzularnih funkcionera iz redova državljana države prijema, potrebna je izričita saglasnost države prijema koja (kao i u slučaju člana diplomatske misije) može da se povuče u svako doba. Država prijema može zvesti iste uslove i kada su u pitanju državljanici trećih država (takođe, identično rešenje sa postavljanjem osoblja diplomatske misije).

I u pitanju lične prihvatljivosti, Bečka konvencija o konzularnim odnosima potvrdila je principe Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Naime, država prijema može u svako doba da obavesti državu imenovanja da je neki konzularni funkcioner *persona non grata* ili da ma koji drugi član konzularnog osoblja nije prihvatljiv. U tom slučaju, država imenovanja je dužna da opozove lice u pitanju ili da okonča njegove funkcije u konzulatu (ukoliko u pitanju nije konzularni funkcioner). U slučaju odbijanja da to učini, država prijema može da povuče egzektivaturu za lice u pitanju ili da prestane da ga smatra članom konzularnog osoblja, čime to lice gubi automatski svoj status, kao i odgovarajuće privilegije i imunitete (uključujući i pravo boravka u državi prijema ako ga je dobilo isključivo u svojstvu člana konzulata). Lice imenovano za člana konzulata može biti oglaseno neprihvatljivim i pre nego što stigne na teritoriju države prijema ili, ako se ono već tamo nalazi, pre nego što preuzme funkcije u konzulatu. U takvom slučaju, država imenovanja treba da povuče imenovanje. To lice inače još nije ni dobilo status člana konzulata, te nema ni odgovarajuće privilegije i imunitete. U svim ovim slučajevima država prijema nije dužna da obavesti državu imenovanja o razlozima zbog kojih je preduzela mere protiv odnosnih lica. U praksi, razlozi za takve mere mogu da budu različiti: nedozvoljena aktivnost odnosnog lica, nepoštovanje zakonodavstva države prijema, nedolično ponašanje, uvreda prema državi prijema i njenim funkcionerima, ali dosta često i zbog razloga koji nemaju nikakve veze sa odnosnim licem – kada je u pitanju izražavanje nezadovoljstva zbog politike države imenovanja, pogoršanja odnosa ili sličnog tretmana osoblja konzulata države prijema u državi imenovanja.

³⁷ Akademija nauk SSSR, *Međunarodnoe pravo*, tom IV, Moskva 1968, str. 89.

Država imenovanja dužna je da državi prijema „dosta ranije” saopšti imena, kategoriju i klasu svih konzularnih funkcionera, sem šefa konzulata, za koga važi poseban postupak traženja egzekvaturе odnosno privremene dozvole (kako bi država prijema bila u mogućnosti da proceni njihovu „prihvatljivost” i eventualno primeni već pomenute mere koje joj stoje na raspolaganju – proglašavajući *personam non gratam*, neprihvatljivom osobom) ili jednostavno, u slučaju postojanja viznog sistema, izbegavajući primenu tih mera, jednostavno odbije izdavanje ulaznih viza. Imajući u vidu praksu pojedinih država, koje za svakog konzularnog funkcionera zahtevaju izdavanje egzekvaturе (kao npr. Velika Britanija), Bečka konvencija je predvidekla da država imenovanja može, ako to zahtevaju njeni propisi, tražiti od države prijema da izda egzekvaturu konzularnom funkcioneru koji nije šef konzulata. Takođe, država prijema može, ako to zahtevaju njeni propisi, dati egzekvaturu konzularnom funkcioneru koji nije šef konzulata. Notifikacije o imenovanju članova konzulata, njihovom dolasku i konačnom odlasku, kao i o članovima porodice i privatnoj posluži više se, po pravilu, ministarstvu inostranih poslova države prijema ili nekom drugom organu koga ono odredi (u pojedinim državama, gde se konzularno područje pokriva sa područjem federalnih ili sličnih teritorijalnih jedinica, notifikacija se vrši ponekad i preko tih organa).

Inače, funkcija člana konzulata prestaje saopštenjem države imenovanja državi prijema da su prestale njegove funkcije, povlačenjem egzekvaturе ili saopštenjem države prijema državi imenovanja da je prestala da smatra lice u pitanju članom konzularnog osoblja. Prema tome, i u slučaju neprihvatljivosti nekog člana konzulata, njegova funkcija prestaje („radi čuvanja obrazu” i diplomatske etikete) saopštenjem države imenovanja (koja ga je i postavila i opozvala na intervenciju države prijema) da su prestale njegove funkcije. Tako, ona poslednja, nepopularna mera prestanka funkcije (saopštenje države prijema državi imenovanja da je prestala da smatra lice u pitanju članom konzularnog osoblja) primenjuje se samo ako država imenovanja sama nije sprovela u život meru proglašanja za *personam non gratam* ili neprihvatljivu opozivom odnosno prekidom funkcije odnosno lica.

Država prijema dužna je, čak i u slučaju oružanog sukoba, da odobri članovima konzulata i privatne posluge koji nisu državljanii države prijema, kao i članovima njihovih porodica koji žive u njihovom domaćinstvu, ma čiji državljanii oni bili, vreme i olakšice koji su im potrebni da bi pripremili svoji odlazak i napustili njenu teritoriju u najkraćem mogućem roku po prestatku njihovih funkcija. U slučaju potrebe, država prijema dužna je da im stavi na raspolaganje potrebna prevozna sredstva, kako za njih, tako i za njihovu imovinu, osim za imovinu stečenu u državi prijema čiji je izvoz zabranjen u vreme odlaska.

Konzularni kor

Za razliku od diplomatskog kora, konzularni kor je manje poznata ustanova međunarodnog prava. S obzirom na to da su, kao što je ranije napomenuto, u Komisiji UN za međunarodno pravo nastale velike rasprave oko diplomatskog kora koje su se završile odlukom da se odredbe o ovoj ustanovi ne unesu u Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima, prilikom priprema i usvajanja Bečke konvencije o konzularnim odnosima bilo je već unapred prihvaćeno da se ne usvaja nikakva posebna odredba.

I o konzularnom koru postoje dva shvatanja, jedno uže, drugo šire. Po prvom, konzularni kor čine šefovi svih konzulata na jednom konzularnom području (to su obično šire administrativno-teritorijalne celine jedne države kao što su federalne jedinice i sl.) ili u jednom gradu. Po širem shvatanju, u konzularni kor spadaju svi konzularni funkcioneri na jednom konzularnom području odnosno oni koji imaju konzularni rang (generalni konzuli, konzuli, vicekonzuli i konzularni agenti, bez obzira na to da li su šefovi konzulata ili ne). Prema tome, na teritoriji jedne države može da postoji više konzularnih korova, s obzirom na postojanje više konzularnih područja, dok je u istoj državi moguće postojanje samo jednog diplomatskog kora.³⁸

Konzularni kor takode ima svog doajena koji zastupa kor pred organima države prijema, obično u ceremonijalnim prilikama, ali i u pitanjima statusa, privilegija i imuniteta i načelnih problema saradnje sa vlastima konzularnog područja. Konzularni kor mnogo se ređe pojavljuje kao nosilac protesta ili intervencija sa političkom konotacijom, što je ponekad praksa diplomatskog kora. Doajen konzularnog kora je, po pravilu, najviši po klasi i najstariji po vremenu provedenom na dužnosti posle dobijanja egzekvaturе. Kao i diplomatski, konzularni kor nema status pravnog lica.

Organi vlasti pojedinih konzularnih područja imaju i određena pravila o konzularnom koru odnosno saradnji sa njim. Tako, na primer, jedna od federalnih jedinica Savezne Republike Nemačke, grad Hamburg, ima Smernice o komunikaciji sa konzularnim korom, u kojima se, između ostalog, navodi da postoji konzularni kor na čelu sa doajenom, „koji predstavlja u okviru međunarodnih običaja, konzularni kor, naročito u odnosu na Senat grada Hamburga, kao i druge organe”. U smernicama se takode kaže da je „određivanje doajena unutrašnja stvar konzularnog kora”.³⁹

³⁸ Podrobnije: Georgi Trajkovski, *Konzularna praksa*, Beograd, 1991, str. 47.

³⁹ Hans Ohlendorf, Hans Lottig, *Konsularrecht, Richtlinien des Senats der Freien und Hansestadt Hamburg ueber den Verkehr mit den in der Freien und Hansestadt Hamburg an-titerenden und in Konsularkorps zusammenfassenden Konsuln*, Frankfurt, 1960, str. 90.

Konzularne funkcije

Kao što smo ranije napomenuli, konzularne funkcije su mnogobrojne i raznovrsne, tako da bi lakše mogla da se napravi lista funkcija koje ne pripadaju konzulima, nego jedna pozitivna lista.⁴⁰ Bečka konvencija o konzularnim odnosima nabroja sledeće funkcije:

- a) zaštita, u državi prijema, interesa države imenovanja i njenih građana, fizičkih i pravnih lica, u granicama koje dopušta međunarodno pravo;
- b) pomaganje razvoju trgovinskih, ekonomskih, kulturnih i naučnih odnosa između države imenovanja i države prijema i unapređenje, na svaki drugi način, prijateljskih odnosa među njima u okviru odredaba ove konvencije;
- c) obaveštavanje svim dopuštenim sredstvima o uslovima i razvoju trgovinskog, privrednog, kulturnog i naučnog života države prijema, podnošenje izveštaja o ovome državi imenovanja i davanje obaveštenja zainteresovanim;
- d) izdavanje pasoša i putnih isprava državljanima države imenovanja, kao i viza i drugih odgovarajućih dokumenata licima koja žele da putuju u državu imenovanja;
- e) pružanje pomoći i potpore državljanima, fizičkim i pravnim licima države imenovanja;
- f) delanje u svojstvu javnog beležnika i službenika građanskih stanja i vršenje sličnih funkcija, kao i vršenje izvesnih funkcija administrativne prirode, ukoliko se tome ne protive zakoni i propisi države prijema;
- g) zaštita interesa državljana države imenovanja, fizičkih i pravnih lica, u pogledu nasleđivanja na teritoriji države prijema, u skladu sa zakonima i propisima države prijema;
- h) zaštita, u granicama određenim zakonima i propisima države prijema, interesa maloletnih i poslovno nesposobnih lica, državljana države imenovanja, naročito u slučajevima kada se za njih zahteva ustanovljenje starateljstva (tutele i kuratele);
- i) pod rezervom prakse i postupka na snazi u državi prijema, zastupanje državljana države imenovanja ili preduzimanje mera za obezbeđenje odgovarajućeg zastupanja pred sudovima ili drugim organima države prijema, kako bi se tražilo, u skladu sa zakonima i propisima države prijema, usvajanje privremenih mera radi očuvanja prava i interesa tih državljana u slučajevima

⁴⁰ Stejt department je jula 1955. izdao jednu brošuru, namenjenu široj publici, o američkom konzulu i njegovim funkcijama. S obzirom na mnogobrojnost funkcija, brošura počinje prvo negativnom listom odnosno poslovima kojima se konzul ne bave (ne razmenjuju novac, ne jurišaju na zatvore da bi oslobodili svoje sunarodnike, ne prodaju američke proizvode, ne obezbeđuju fondove za američke građane u besparici, ne potvrđuju patentna prava pronalazačima, ne sponzorišu šou programe, ne podržavaju nove filozofije, ne organizuju svadbene svečanosti i sl.). The American Consul, Department of State Publication 5893, Department and Foreign Service Series 43, Released July 1955.

vima kada ovi, zbog odsutnosti ili iz drugih razloga, ne mogu blagovremeno braniti svoja prava i interese;

j) dostavljanje sudskih i vansudskih akata ili izvršavanje zamolnica u skladu sa međunarodnim sporazumima na snazi ili, ukoliko takvi sporazumi ne postoje, na svaki drugi način koji je u saglasnosti sa zakonima i propisima države prijema;

k) vršenje prava kontrole i inspekcije, predviđenih zakonima i propisima države imenovanja, nad pomorskim i rečnim brodovima koji imaju nacionalnost države imenovanja, nad avionima upisanim u toj državi, kao i nad njihovom posadom;

l) pružanje pomoći brodovima, lađama i avionima pomenutim u stavu k) ovog člana, kao i njihovoj posadi; primanje izjava o putovanju ovih brodova i lađa, ispitivanju i viziranju brodskih papira i ne dirajući u nadležnost organa države prijema u vršenju anketa povodom incidentata nastalih za vreme njihovog puta i rešavanje svih sporova između zapovednika broda, oficira i mornara, ukoliko ih na to ovlašćuju zakoni i propisi države imenovanja;⁴¹

lj) vršenje svih drugih funkcija koje država imenovanja poveri konzulatu, a koje zakoni i propisi države prijema ne zabranjuju ili koje su spomenute u međunarodnim sporazumima na snazi između države imenovanja i države prijema.

S obzirom na formulaciju tačke lj), postoji još široka skala konzularnih funkcija koje nisu pomenute, a koje mogu da se vrše – pod uslovom da njihovo vršenje nije zabranjeno zakonima i propisima države prijema. Inače, ta tačka lj), kojom se u znatnoj meri proširuje obim konzularnih funkcija i elastično omogućuje da konzulati više i one funkcije koje nisu izričito pobražene, ali koje zakonodavstvo države prijema ne zabranjuje (ili su dopunjene ugovorima između odnosnih država), uneta je u Bečku konvenciju o konzularnim odnosima na osnovu inicijative Jugoslavije i Indije, te je, bez suprotstavljanja, prihvaćena od ogromne većine učesnika Konferencije u Beču. Sličnu odredbu sadrži i Evropska konvencija o konzularnim funkcijama, usvojena u Savetu Evrope 1967. godine: „Konzularni funkcioner je ovlašćen, pored konzularnih funkcija koje su predviđene ovom konvencijom, da vrši i druge funkcije koje mu poveri država imenovanja, koje nisu zabranjene zakonima države prijema ili na koje ta država nije dala primedbe” (član 44). Evropska unija je novim članom (8c) Ugovora o ovoj organizaciji, usvojenim 1992. godine, predvidela da svaki državljanin država članica Unije, koje nemaju diplomatsko predstavništvo ili konzulat u trećoj državi, uživa zaštitu odgovarajućeg diplomatskog predstavništva odnosno konzulata bilo koje države članice, pod istim uslovima kao i njeni državljanini.

⁴¹ Član 35. Evropske konvencije o konzularnim funkcijama predviđa da „osim na zahtev ili sa saglasnošću konzularnog funkcionera, upravne vlasti države prijema neće razmatrati nijedno pitanje koje se odnosi na unutarnje upravljanje brodom”.

Treba napomenuti da skoro sve države, uključujući i Jugoslaviju, imaju niz bilateralnih međunarodnih ugovora odnosno konzularnih konvencija zaključenih sa pojedinim državama, u kojima se u pojedinostima razraduju odredbe Bečke konvencije o konzularnim odnosima ili koje zamenjuju odredbe Bečke konvencije prema državama koje nisu prihvatile odnosno ratifikovale Bečku konvenciju. Šef jugoslovenske delegacije, profesor Bartoš, ovako je okarakterisao novu odredbu (navedenu pod tačkom Ij):

„Time je oborena teza da konzul mora imati za višenje svojih funkcija prethodno ovlašćenje u dvostranoj konzularnoj konvenciji, kao i da teritorijalna država može u svakom slučaju i slobodno ograničavati ili osporavati tu nadležnost. Podvlačimo da je ovo novost i napredak.“⁴²

Funcije navedene pod tačkom b (pomoć u razvijanju svestranih odnosa i unapređenje prijateljskih odnosa) jesu nove konzularne funkcije, uvištene u Bečku konvenciju na osnovu amandmana Čehoslovačke, podržanog od Rumunije i Mađarske. One su našle svoje mesto i u odredbama Evropske konvencije o konzularnim funkcijama iz 1967. godine, kao i u Konzularnoj konvenciji između SSSR-a i SAD. Inče, i Vlada Belgije, u svom komentaru na nacrt Bečke konvencije o konzularnim odnosima, predložila je dodavanje odredbe o „unapređenju trgovine i razvoja komercijalnih i kulturnih odnosa između države imenovanja i države prijema“.

Treba isaraći da je u Bečku konvenciju o konzularnim odnosima ušla još jedna funkcija slična diplomatskoj funkciji: funkcija obaveštavanja, koja umnogome dopunjuje funkciju diplomatske misije, jer praćenjem i obaveštavanjem iz unutrašnjosti zemlje, gde se konzulati nalaze, dobija se mnogo potpunija i verjnija slika razvoja u državi prijema od one koju misije mogu da dobiju isključivo u prestionici. Ova odredba nije prihvaćena bez ozbiljnih primedaba pojedinih vlada odnosno pokušaja njenog ograničenja. Tako je Vlada Švajcarske, u svom komentaru na nacrt Bečke konvencije o konzularnim odnosima, skrenula pažnju da se ova funkcija može vršiti samo saglasno zakonodavstvu države prijema, a posebno saglasno krivičnom zakonodavstvu u pogledu zaštite državne bezbednosti.

Konzularne funkcije u odnosu na subjekte prema kojima se vrše

Autori prave specifične klasifikacije konzularnih funkcija. Mi bismo ih, pre svega, podelili na konzularne funkcije koje se vrše u odnosu na organe države prijema, konzularne funkcije u odnosu na sopstvene državljane i konzularne funkcije u odnosu na strane državljane.

Konzularne funkcije koje se odnose na strane državljane najmalobrojnije su i zato bi bilo najbolje prvo razmotriti ovu grupu funkcija. Naime, iako je primarna konzularna funkcija zaštita državljana odnosno fizičkih i

⁴² Milian Bartoš, *Bečka konvencija o konzularnim odnosima*, „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo“, br. 2/1963, str. 168.

pravnih lica države imenovanja u državi prijema, i stranci su svakodnevno korisnici usluga konzularne službe, kako državljani države prijema, tako i državljani trećih država i lica bez državljanstva. Najčešće se stranci pojavljuju u konzulatu strane države radi dobijanja ulaznih viza, ukoliko je za ulazak u državu imenovanja potrebna viza. Čak i u slučaju ukidanja viznog sistema između države imenovanja i države prijema, konzulat u državi prijema nije oslobođen dužnosti izdavanja viza, ali za državljane trećih država koji se mogu pojaviti sa željom da iz države prijema putuju na teritoriju države imenovanja.

Svaka država određuje uslove za ulazak stranaca, tako da se oni razlikuju od države do države, a posebno u pogledu formalnosti koje podnosioc zahteva treba da ispuni radi dobijanja vize. Neke države (u koje spada i Jugoslavija) zahtevaju popunu obrasca sa minimalnim podacima o državljanstvu i prebivalištu stranca, kao i o cilju i određenoj putovanju, uz izdavanje vize bez dužeg roka čekanja (osim ako su u pitanju kategorije lica koja, obično zbog neresenih statusnih i državljanskih pitanja, moraju da čekaju na proveri organa u državi imenovanja). Neke države zahtevaju popunu veoma detaljnih obrazaca, u kojima se traže ne samo podaci o statusu, profesiji i materijalnom stanju podnosioca zahteva, nego i podaci o njegovoj političkoj aktivnosti odnosno pripadnosti političkim strankama (kao što je, na primer, obrazac za ulaznu vizu SAD). Uz to, pojedine države za ulaznu vizu zahtevaju, pored garantnog pisma ili sličnog dokumenta, dokaze o zaposlenju odnosno radnom odnosu, zdravstvenom stanju i drugim okolnostima vezanim za podnosioca zahteva, uz podnošenje većeg broja fotografija podnosioca. Neke države, kao što je Velika Britanija, imaju praksu da na ulazu u zemlju ponovo proveravaju lica koja već imaju britanske vize, tako da se može desiti da, i pored posedovanja vize, budu odbijeni da uđu u zemlju. Poslednjih godina, veliki broj država, naročito evropskih, ukinuo je međusobno vizne režime, tako da za putovanje u te države nije potrebno izdavanje viza. Nažalost, upravo istovremeno, niz država, sa kojima je Jugoslavija među prvima u svetu ukinula vize (nekada su Jugosloveni u pogledu bezviznog sistema bili među najprivilegovanijim građanima sveta), uvele su, paralelno sa sankcijama, ponovo i vizni sistem, otkazujući, nekad i bez poštovanja ugovornog roka (kao na primer, Švajcarska) dvostrane sporazume o ukidanju viza. Države ugovornice Sengenskog sporazuma (članice Evropske unije) međusobno su popuno ukinule za svoje građane vizni sistem, a viza važeća za jednu državu članicu Sengenske grupe važi za boravak u bilo kojoj od država članica, čime je i za strance koji nisu građani ovih zemalja delimično olakšan ulazak na teritorije ovih država, bez potrebe da za svaku od njih traže posebnu ulaznu vizu.

Konzularna služba izdaje takođe putne isprave strancima bez državljanstva ili licima koja nemaju pasose nijedne države, putne dokumente za ulazak u državu imenovanja. U tom pogledu, ukoliko se ne radi o izbeglica-

ma koje imaju status po Međunarodnoj konvenciji o statusu izbeglica (nosioci tzv. *convention* pasosa), to su uglavnom lica bez državljanstva, lica koja traže azil ili žele privremeni ulaz u državu imenovanja. Pri izdavanju putnih dokumenata strancima, konzularna služba mora da bude izuzetno obazriva kako ne bi stvorila nepotrebne teškoće i teret sopstvenoj državi, ali i izbegla svaki eventualni sukob sa propisima i interesima države prijema. Jer, u mnogim stranim predstavništvima, pa čak i u onim na teritoriji Jugoslavije, s vremena na vreme otkrivaju se nedozvoljene zloupotrebe ovlašćenja konzularnih funkcionera pojedinih država kroz izdavanje putnih dokumenata ili pasosa svoje države licima koja nemaju njihovo državljanstvo. Jedna vrsta dokumenata koje izdaje ili overava konzularna služba stranim državljanima jesu i razna dokumenta vezana za pojedina pitanja (obično imovinska, statusna, porodična i sl.) koja ta lica rešavaju pred organima države imenovanja. Takva dokumenta i njihove overe (uključujući i overu potpisana) konzulati često rade i za držvljane države prijema, s obzirom na to da ta dokumenta treba da se koriste pred organima države imenovanja (čiji je konzulat), a ne na teritoriji države prijema.

Državljan trećih država i lica bez državljanstva pojavljuju se kao stranke i kod zaključanja braka, ukoliko država prijema dozvoljava ovu funkciju konzulata na svojoj teritoriji (veliki broj jugoslovenskih konzularnih službi ima ovlašćenje, s obzirom na praksu država prijema, koja to dozvoljava, za zaključivanje braka). To se ovlašćenje, po pravilu, odnosi na zaključivanje braka između državljana države imenovanja, a ponekad i na državljan trećih država, ali ni u kom slučaju ne držvljane teritorijalne države. Iako se zna da je konzularna služba svake države postavljena da štiti prava i interese svojih građana – fizičkih i pravnih lica – skoro po pravilu se među strankama u diplomatskim misijama i konzulatima pojavljuju i građani države prijema radi intervencija za rešavanje pojedinih pitanja pred organima države imenovanja. Veoma često, iz sažaljenja ili iz nekih drugih razloga, konzularni funkcioneri se prihvataju rešavanja i takvih pitanja, ponekad i nesvesni činjenice da to nije njihov posao, a posebno nesvesni posledica koje takvo „zastupanje interesa” stranaca može da ima. Pravilo je da konzulat zastupa interese samo svojih državljana, te da se u slučaju pojavljivanja stranaca sa zahtevom za zaštitu njihovih interesa i prava, tim licima ljubazno objasni da oni tu zaštitu mogu da dobiju od svog konzulata u državi imenovanja, jer je dužnost konzulata da u kontaktu sa lokalnim organima rešava probleme sopstvenih građana. U slučaju da se radi o državljanima države prijema – poznatim licnostima (političarima, javnim radnicima, umeticima), konzulat može da se prihvati intervencije kod organa svoje države radi ubrzanja i završetka postupka za rešavanje odnosno predmeta, ali ni u kom slučaju ne sme da preuzme rešavanje slučaja ili da se prihvati zastupanja stranog državljanina, već da ga, i pored obećanja da će intervenisati, uputi na redovan postupak, posebno kada je reč o sudskom ili o nekom drugom for-

malnom postupku gde postoje određeni prekluzivni rokovi za pojedine radnje čije propuštanje ima ozbiljne posledice. Preuzimanje rešavanja pitanja u takvom postupku znači i preuzimanje rizika i odgovornosti za propuštene radnje koje se mogu pripisati ne samo odnosnom konzularnom funkcioneru, nego i konzulatu odnosno državi kojoj pripada. Isto tako, kada je u pitanju teška povreda prava državljanina države prijema, pa i drugog stranca ili se radi o izvanredno ozbiljnom ugrožavanju života i zdravlja ljudi zbog pretpostavljenog propusta ili pogrešnog postupanja organa države imenovanja, konzularni funkcioner treba, kako iz humanitarnih razloga, tako i u cilju zaštite autoriteta države u ime koje deluje, da interveniše preko ministarstva inostranih poslova svoje države ili neposredno kod nadležnog organa, kako bi se ublažile eventualne loše posledice i rešilo otvoreno pitanje. Međutim, i u takvom slučaju konzulat ne sme da preuzima na sebe zastupanje interesa stranog državljanina pred organima države imenovanja, jer za to nije ovlašćen, a propuštanje stranca da učini neophodne radnje u postupku ne može ni u kom slučaju da se svali na teret konzulata. Jugoslovenska konzularna služba, na primer, imala je nekoliko veoma ozbiljnih slučajeva nepromišljenog preuzimanja intervencije odnosno zastupanja u ime stranih državljana (posebno kod nekoliko carinskih postupaka), u kojima je morala da preuzme odgovornost za propuštanje rokova za radnje koje je trebalo učiniti i zbog kojih su nastale znatne štete za stranca koji je zastupanje „prepuštio” jugoslovenskom konzulatu. Isti problemi javljaju se i u slučaju konzularnih pitanja stranih pravnih lica, bez obzira na to da li su u pitanju pravna lica države prijema ili neke druge države. Prema tome, važe ista pravila kao i za postupanje prema stranim fizičkim licima.

Druga, mnogo brojnija grupa konzularnih funkcija odnosi se na zaštitu interesa sopstvenih državljana – fizičkih i pravnih lica – pred organima države prijema. Među prvim funkcijama konzulata je briga o uhapšenim, povređenim, bolesnim i poslovno neposobnim građanima.

Bečka konvencija o konzularnim odnosima, za razliku od mnogih stranih konzularnih konvencija, nije predvidele izričitu obavezu države prijema da obavesti konzularnu službu države imenovanja u slučajevima lišavanja slobode njenih državljana na teritoriji države prijema. Naime, član 36. Bečke konvencije predviđa da će, ako zainteresovani (uhapšeni) to traži, nadležni organi države prijema obavestiti, bez odlaganja, konzulat države imenovanja da je na njegovom konzularnom području uhapšen, zatvoren, stavljen u pritvor ili zadržan na ma koji drugi način državljanin te države. Ti organi su dužni takođe da, bez odlaganja, dostave konzulatu svako saopštenje koje mu je uputilo uhapšeno, zatvoreno, pritvoreno ili na neki drugi način zadržano lice.⁴³ Oni moraju, bez odlaganja, da obaveste zaintereso-

⁴³ Đorđe Lopičić, *Pravni status konzula u krivičnom postupku*, „Pravni život”, br. 3–4/1992, str. 125–135.

vanog o njegovim već pomenutim pravima. Ova odredba formulisana je tako, navodno, radi zaštite prava pojedinca, koji može da odluči, ako za to ima posebne razloge, da ne želi obaveštavanje i mešanje konzulata svoje države u problem zbog koga je lišen slobode, ili što ne želi da kontaktira sa članovima konzulata države u čije on organe nema poverenja ili želi da ih po svaku cenu izbegne. Setimo se – Bečka konvencija o konzularnim odnosima usvajana je u vreme dok je još bilo mnogo izbeglica iz političkih razloga koji su strahovali od svakog kontakta sa organima države iz koje su pobeгли, što je u to vreme u pojedinim slučajevima bilo sa razlogom. U praksi pojedinih država bilo je dosta zloupotreba pomenute odredbe. Najčešće zloupotrebe odnosile su se na neizvršavanje obaveze iz Konvencije da se licu koje je lišeno slobode saopšti njegovo pravo da može da zahteva obaveštavanje konzulata, čime se ponekad nisu štitile slobode odnosnih pojedinaca, već se onemogućavalo konzulatima države imenovanja da intervenišu u mnogobrojnim slučajevima neosnovanog i arbitrarnog hapšenja, pritvaranja, zatvaranja ili na drugi način zadržavanja tih lica. Zato su mnoge bilateralne konvencije pokušale da isprave ovaj očigledan nedostatak Bečke konvencije, koji je nastao iz najbolje namere zaštite pojedinca, a često se izvirgao u njegovu snrotnost. Neka istraživanja koja je jugoslovenska konzularna služba vodila 1960–1980. godine u nekoliko zapadnoevropskih država pokazala su da je u najvećem broju slučajeva neobaveštavanje konzulata usledilo zbog neizvršavanja obaveze organa države prijema da obaveste lica lišena slobode o njihovim pravima, a da je skoro zamenativ bio procenat slučajeva lica koja su htela da izbegnu izvršavanje i intervenciju konzulata (i to obično u slučaju krada i drugih kompromitujućih dela, iako je bilo i slučajeva izbegavanja konzulata iz političkih razloga).

Nažalost, izgleda da sprovođenje u život pomenutog člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima nije idealno ni na drugim kontinentima. Američka revija za međunarodno pravo iznosi 1998. godine podatak da samo u SAD, prema podacima američkih organa, ima oko stotinu stranih državljanina osuđenih na smrt kojima nije prilikom hapšenja dato obaveštenje o njihovom pravu po ovom članu Konvencije da zahtevaju obaveštavanje svoga konzulata. Vilijam Asives iz Advokatske komore Kalifornije posebno se kritički osvrće na slučaj meksičkog državljanina Marfija koji je takođe osuđen na smrt i koji se žalio da nije upoznat o pravu po članu 36. Bečke konvencije. Meksička vlada se veoma odlučno usprotivila, smatrajući to ne samo povredom Bečke konvencije, već i aktom diskriminacije, navodeći da je Marfi „osuđen zbog njegovog nacionalnog porekla“, jer američki državljanin za isto delo dobija mnogo blaže kazne. Apelacioni sud SAD odbio je Marfijev zahtev 19. juna 1997. godine, smatrajući da nije u pitanju suštinska povreda ustavnog prava, a 17. septembra iste godine nad Marfijem je izvršena smrtna presuda. U svom obrazloženju, Apelacioni sud je tvrdio da čak i da je Marfi bio obavešten i da je konzulat intervenisao – to ne bi moglo da deluje

na izmenu bića krivičnog dela ili na presudu. Marfijev slučaj, kao i slučaj 31 stranca osuđenih na smrt u SAD, dao je povoda grupi američkih advokata koji ih zastupaju da se obrate pismenim zahtevom državnom sekretaru Madlen Olbrajt, kako bi se obezbedila primena Bečke konvencije o konzularnim odnosima i intervenisalo u navedenim konkretnim slučajevima. Glavni pravni savetnik Stejf departamenta nije prihvatio krivicu američke države, upozoravajući advokate da „navodne povrede međunarodnih obaveza treba da budu postavljene i rešene između vlada preko njihovih diplomatskih predstavnika“. Asives, ocenjujući ovakvu praksu kao flagrantnu povredu člana 36. Bečke konvencije, zaključuje: „Ako SAD ne štite interese stranih vlada i njihovih građana, mogu ozbiljno oštetiti sopstvenu sposobnost da štite građane SAD u inostranstvu.“⁴⁴

Povrede odredaba člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima od strane organa SAD dovele su i do dva konkretna međunarodna sudska slučaja, name, do tužbe Paragvaj i Savezne Republike Nemačke protiv SAD pred Međunarodnim sudom pravde 1998. i 1999. godine. Vlada Paragvaja podnela je 3. aprila 1998. godine tužbu i zahtev za privremene mere Međunarodnom sudu pravde protiv SAD u slučaju svog državljanina Angela Franciska Brerda, koji je u američkoj saveznoj državi Virđžinji osuđen na smrt, iako mu vlasti SAD prilikom hapšenja i boravka u pritvoru nisu dale obaveštenje o njegovom pravu da se, prema članu 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, obrati za pomoć konzularnim predstavnicima svoje zemlje, čime je grubo povređena navedena odredba Konvencije. Sud je već 9. aprila doneo naredbu o privremenim merama i utvrdio rokove za donošenje tužbe i prigovora. Vrhovni sud SAD odbio je da obustavi izvršenje kazne do odluke Međunarodnog suda i Brerd je pogubljen u američkoj državi Virđžinji. Američki Stejf department je 1998. godine izdao zvanično saopštenje, u kome je priznao u ime SAD povredu Bečke konvencije i izrazio „svoje izvinjenje vladi i narodu Paragvaja“. Istovremeno, SAD su saopštile zvanično svoju namenu „da obezbede da konzularna prava stranih državljanina u SAD budu poštovana i da paragvajski i drugi strani državljanin u SAD budu blagovremeno obavешteni o svom pravu da zatraže konzularnu pomoć ukoliko budu uhapšeni ili pritvoreni“. Vlada Paragvaja je posle izvinjenja SAD povukla tužbu, i na taj način je spor skinut sa liste Međunarodnog suda pravde.⁴⁵ Međutim, spor između Savezne Republike Nemačke i Sjedinjenih Američkih Država koji za osnovu takode ima odredbe člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, ostao je još uvek na listi sporova pred Međunarodnim sudom pravde. Naime, Vlada Savezne Republike Nemačke

⁴⁴ William Aceves, *Vienna Convention on Consular Law-Consular Access to detained nationals*, American Journal of International Law, January 1998, vol. 92, no 1, str. 89–90.

⁴⁵ Vidi takođe: William J. Aceves, *Case concerning the Vienna Convention on Consular Relations*, American Journal of International Law, vol. 93, no 4, October 1999, str. 924–928.

podnela je 2. marta 1999. godine zahtev za pokretanje postupka pred Međunarodnim sudom pravde protiv SAD i hitan zahtev za donošenje privremenih mera, kako bi se spasao život nemačkog državljanina Valtera La Granta, čija je smrtna presuda trebalo da bude izvršena sledećeg dana, 3. marta. Osnov za tužbu je, kao i u slučaju Paragvaja, bio Dopunski protokol uz Bečku konvenciju o konzularnim odnosima (koji predviđa obaveznu nadležnost Međunarodnog suda pravde za države ugovornice koje ratifikuju taj protokol) i član 36. iste konvencije o omogućavanju konzularne zaštite uhapšenim stranim državljanima. Prema tužbi, vlasti američke savezne države Arizone još 1982. godine uhapsile su dva nemačka državljanina, braću Karla i Valtera La Granta, protiv koje je sproveden krivični postupak i izrečena smrtna presuda. Za vreme čitavog postupka, američki organi nisu, shodno odredbama stava 1. člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, izvestili braću La Grant o njihovom pravu da stupe u vezu sa konzulatom države čiji su građani odnosno da se konzulat Savezne Republike Nemačke obavesti o njihovom hapšenju, kako bi mogao da preduzme eventualne neophodne mere konzularne zaštite. Uprkos diplomatskim intervencijama na najvišem nivou (kancelar Nemačke Šreder kod predsednika Klintona i ministar inostranih poslova Fišer kod ministarke Olbrajt), američke vlasti su propustile da naknadno isprave grešku, već su dopustile da Karl La Grant bude pogubljen 24. februara 1999. godine. S obzirom na hitnost slučaja, Međunarodni sud pravde je 3. marta 1999. godine, na svoju inicijativu (*proprio motu*), bez rasprave u prisustvu predstavnika SAD, doneo odluku o privremenim merama, kojom se nalaže Sjedinjenim Američkim Državama da „preduzmu sve mere kojima raspoložu da bi obezbedile da Valter La Grant ne bude pogubljen do konačne odluke u ovom postupku”, kao i da in-formišu Sud o svim preduzetim merama radi izvršenja ove odluke. Odlukom je takođe naloženo Vladi SAD da naredbu Suda dostavi guverneru savezne države Arizona, kao i da tužba SR Nemačke protiv SAD ostaje u daljem postupku pred sudom.⁴⁶ U zahtevu koji je podnela Vlada Nemačke protiv SAD navodi se da je Vlada SAD prekršila svoju međunarodnu obavezu iz člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, lišavajući ne samo pomenute državljanke Nemačke da koriste svoja prava predviđena tim članom, već lišavajući i Vladu Savezne Republike Nemačke da koristi svoja prava zaštite sopstvenih državljanina, takođe predviđena pomenutim članom Konvencije. U zahtevu se navodi da prema odredbama člana 27. Bečke konvencije o ugovornom pravu, SAD nije imala pravo da derogira ovu svoju obavezu. Zahtev se poziva i na značaj i svetost individualnih prava čoveka, a po-

⁴⁶ International Court of Justice, Year 1999, 3. March, General List, no 104, Case Concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Germany v. United States of America), Request for the Indication of Provisional Measures, Order, str. 5.

sebno prava na život, predviđenog članom 6. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Ako je sprovođenje u život spornog člana 36. Konvencije krajnje nezadovoljavajuće u državama sa sređenim pravnim i pravosudnim sistemom, s pravom se može upitati kako tek izgleda u državama gde je taj sistem još neizgrađen i nepotpun. Očigledno da je formulacija ovog člana, koja je nastala kao kompromis različitih interesa, jedan od ozbiljnijih promašaja Bečke konvencije o konzularnim odnosima, koji pokušava da se reši naknadno, bilateralnim konzularnim konvencijama i međudržavnim dogovorima koji utvrđuju precizniju obavezu države prijema da obaveštava državu imenovanja, odnosno njene konzularne predstavnike o lišavanju slobode njenih građana, sigurno jednom od najozbiljnijih ograničavanja osnovnih prava čoveka. Tako je, u najnovijim dvostranim konzularnim konvencijama koje je Jugoslavija zaključila 1997. godine sa Republikom Hrvatskom i Republikom Makedonijom, unet identičan tekst člana 19, koji glasi:

„1. Nadležni organ države prijema dužan je da:

(1) obavesti bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri dana, odgovarajućeg konzularnog funkcionera države imenovanja o lišenju slobode državljanina države imenovanja;

(2) prenese bez odlaganja svako saopštenje koje konzulatu uputi državljanin države imenovanja koji je uhapšen, pritvoren, zadržan ili izdržava kaznu zatvora;

(3) omogućiti konzularnom funkcioneru da poseti državljanina države imenovanja koji je na bilo koji način lišen slobode ili podvrgnut drugim merama ograničenja slobode. Konzularni funkcioner se, međutim, mora uzdržati od posredovanja u korist državljanina države imenovanja koji je na bilo koji način lišen slobode ili podvrgnut drugim merama ograničavanja slobode, ako se on tome izričito protivi;

(4) obavesti državljanina države imenovanja o njegovim pravima i mogućnosti komunikacija koje ima na osnovu ovog člana.

2. Prava predviđena u stavu 1. ovog člana ostvaruju se saglasno zakonima i propisima države prijema, uz rezervu da ti zakoni i propisi moraju omogućiti potpuno ostvarivanje ciljeva radi kojih su ta prava data ovim članom.⁴⁷

Sve konzularne konvencije koje je Sovjetski Savez zaključio sa tada socijalističkim zemljama istočne Evrope sadržale su obavezu vlasti države prijema da odmah (ili u roku od nekoliko dana) obaveste konzula države

⁴⁷ Konzularna konvencija između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske, potpisana 27. maja 1997. godine, potvrđena na sednici Veća građana Savezne skupštine 29. decembra 1997. godine i na sednici Veća republika 3. marta 1998 („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 1/1998, str. 15–31). Istovetni član 19. sadrži i Konzularna konvencija između SRJ i Republike Makedonije, potpisana 3. jula 1997 (objavljena u istom broju „Službenog lista SRJ – Međunarodni ugovori”).

imenovanja o hapšenju državljanina njegove države (bez uslova predviđenih Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima — ako zainteresovani to traži). Ove konvencije sadrže i odredbe o pravu konzularnog funkcionera na posetu državljanina koji je uhapšen, lišen slobode po drugom osnovu ili izdržava kaznu, bez uslova iz Bečke konvencije (uzdržavanje od posete u slučaju protivljenja odnosnog lica).⁴⁸

Za obavezu obaveštavanja o državljanima lišenim slobode vezano je i pravo konzularnog funkcionera, predviđeno i Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima, da posete svoga državljanina protiv koga je sprovedena takva mera, da razgovaraju i da se dopisuju s njim i da mu pomognu u vezi sa zastupanjem pred sudom. Oni takođe imaju pravo da posećuju državljane države imenovanja koji se nalaze na izdržavanju sudske presude. Bečka konvencija ističe da konzularni funkcioneri treba da se uzdržavaju od posredovanja u korist državljanina koji je zatvoren ili stavljen u pritvor ili na drugi način zadržan ako se zainteresovani tome izričito protivi, što je potpuno logično, jer je svrha konzularne funkcije zaštita njegovih prava i interesa, o kojoj on sam ima pravo da odluču, uključujući i odbijanje zaštite od strane konzulata. Međutim, treba napomenuti da su mogućnosti konzulata da intervišu kod nadležnih, posebno policijskih organa u državi prijema gde postoje korektni odnosi i saradnja sa lokalnim organima, široke u pogledu intervencije protiv lišavanja slobode, posebno u slučajevima koji su očigledno neosnovani (što se, nažalost, strancima u nizu zemalja neretko dešava i u slučaju najmanje sumnje).

Treba naglasiti da je Komisija UN za međunarodno pravo u svom konačnom nacrtu Bečke konvencije predložila obavezu obaveštavanja konzulata za svaki slučaj lišavanja slobode državljanina odnosne države, bez ikakvih posebnih uslova i ograničenja. Međutim, na raspisani tekst nacarta Komisije nekoliko vlada dalo je svoje primedbe i sugestije. Tako je japanska vlada predložila da se obaveštenja o hapšenju dostavljaju na zahtev uhapšenog, čime se ozbiljno ograničava obaveza države prijema i uklida dužnost automatskog obaveštavanja, kako je to Komisija predložila.⁴⁹ Slična je bila primedba i sugestija Vlade SAD. Naime, ova vlada skrenula je pažnju na to da „u nekim slučajevima uhapšena lica mogu da ne žele da se o tome obavesti njihov konzul“, te zbog toga, SAD smatraju da je dovoljno da se obezbedi da uhapšeno lice može, na zahtev, da komunicira odmah sa konzularnim funkcionerom i da se u tom slučaju konzulu omoguću neposredan pristup njemu i mogućnosti da aranžira njegovo pravno zastupanje i da ga poseti ako je na izdržavanju kazne.⁵⁰ Vlada Švajcarske iznela je stav da mora jasno da se

⁴⁸ Boris Krivokapić, *Konzularne konvencije SSSR-a sa drugim zemljama Varšavskog ugovora*, str. 76–78.

⁴⁹ Report of the International Law Commission covering the work of its thirteenth session, 1. May – 7. July, GA Official Records, Sixteenth session, Supplement, no 9 (A/4843), New York, 1961, str. 55.

⁵⁰ *Isto*, str. 74.

definiše da konzulovo pravo pristupa svom državljaninu ne može da bude vršeno protiv slobodno izražene volje tog lica.⁵¹ U tom smislu, dužnost države prijema da obavesti konzula o hapšenju državljanina njegove države „mora da bude ograničena na slučajeve kada uhapšeno lice izričito želi da se učini takva komunikacija“, a takođe treba ograničiti pravo konzula na posetu uhapšenog državljanina takođe samo na slučajeve izričito izražene želje uhapšenog.⁵² I vlada Čehoslovačke, iako je specijalni izvestilac Komisije i osnovni autor nacarta J. Žourek poiticao iz ove zemlje, imala je rezerve na predloženi član nacarta, predlažući da se on briše, jer je navodno problematika komunikacije i kontakta sa državljanima države prijema, uključujući i kontakte sa uhapšenima, već data u odredbama o funkcijama (što nije tačno), a da je ovo pitanje „inače u isključivoj nadležnosti zakonodavstva države prijema“.⁵³ Nasuprot navedenim primedbama na predloženi član nacarta, vlada Holandije predložila je obavezu države prijema da obavesti o hapšenju mora da dostavi najdalje u roku od mesec dana. Takođe je predložila da obaveza obaveštavanja važi i za bilo koji oblik zatvaranja odnosno lišavanja slobode, uključujući tu i slanje na prinudni rad i u psihijatrijske ustanove.⁵⁴ Norveška vlada je takođe predložila da se ovim članom obuhvate sve vrste lišavanja slobode, uključujući i karantin, smeštaj u psihijatrijske ustanove, kao i sve slučajeve lišavanja slobode članova posade brodova pod zastavom države slanja, bez obzira na njihovo državljanstvo.⁵⁵ Kompromis koji je na Bečkoj konferenciji o konzularnim odnosima načinjen na osnovu svih pominjanih predloga ne predstavlja nikakvo idealno rešenje, ali dopušta državana, kao što smo već pomenuli u slučaju Jugoslavije, Makedonije i Hrvatske, da dvostranim konzularnim konvencijama, pored ostalog, upotpune i jasnije formulišu međusobne obaveze obaveštavanja u slučaju hapšenja svojih državljanina.

Jedan od brojnijih vidova konzularnih funkcija jeste i intervencija konzulata u slučaju teških saobraćajnih i drugih nezgoda na teritoriji države prijema sa smrtnim posledicama ili ozbiljnim oštećenjima zdravlja i imovine državljanina države imenovanja. Bečka konvencija o konzularnim odnosima obavezuje državu prijema da u slučaju smrti državljanina države imenovanja (bez obzira na uzrok smrti) obavesti konzulat na čijem se području dogodio smrtni slučaj. Dvostране konzularne konvencije, a i praksa savremenih država, čak i u odsustvu konvencija, predviđaju obavezu organa države prijema da konzulat države imenovanja obavestavaju o svim saobraćajnim i drugim nesrećama i događajima u kojima su poginuli ili teže povređeni njihovi državljanini. Veoma često konzularni funkcioneri posećuju

⁵¹ *Isto*, str. 70.

⁵² *Isto*, str. 70.

⁵³ *Isto*, str. 52.

⁵⁴ *Isto*, str. 57.

⁵⁵ *Isto*, str. 60.

mesto udesa, interesuju se za okolnosti slučaja, pribavljaju od policijskih i sudskih organa zapisnike o odnosnim nesrećama, intervenišu u cilju zaštite ličnih i imovinskih prava povređenih i oštećenih, pomažu u tom smislu da se angažuju odgovarajući advokati (ako je to neophodno) i preduzimaju i druge potrebne mere.

Bečka konvencija sadrži i obavezu države prijema odnosno njenih organa da obaveste bez odlaganja konzulat koji je najbliži mestu nesreće u slučaju kad pomorski ili rečni brod koji ima državljanstvo države imenovanjama države prijema ili se nasuče u teritorijalnom moru ili unutrašnjim vodama države prijema ili kad vazduhoplov registrovan u državi imenovanja pretrpi nesreću na teritoriji države prijema. U slučaju takve nesreće, konzulat je dužan da, u saradnji sa organima države prijema, učini sve radi spasavanja članova posade i putnika i otklanjanja materijalne štete koja je nastala ili može da nastane. Naravno, osnovni posao oko spasavanja ljudi i prevoznog sredstva vrše odgovarajuće službe iz države prijema, nadležne i opremljene za takve zadatke. Konzulat je u takvim slučajevima istovremeno veza i posrednik sa nadležnim organima i službama u državi imenovanja.

U slučaju prenosa posmrtnih ostataka umrlih državljanina, kao i stranaca koji treba da budu sahranjeni na teritoriji države imenovanja, konzularni funkcioneri su jedini nadležni za izdavanje potrebnih dokumenata za prenos (tzv. posmrtni pasoš), a često i za učešće u pečačenju kovčega sa posmrtnim ostacima, u zavisnosti od propisa i prakse države prijema i države imenovanja. Prtljag državljanina države imenovanja koji je za vreme puta ili privremenog boravka u državi prijema preminuo, obično se dostavlja konzulatu radi predaje njegovim naslednicima, a ostavinu pokretne imovine obično rešava sud čiji je državljanin bio ostavilac ili sud države u kojoj je imao stalno prebivalište. Ako se u ostavini nalaze i nekretnine, za njihovo nasleđivanje nadležan je sud države na čijoj se teritoriji te nekretnine nalaze. Konzulat je dužan sve do pojave naslednika da brine o ostavinskom postupku i interesima naslednika – državljanina države prijema, čak i onda ako je ostavilac imao stranu državljanstvo. I u slučaju ostavinskog postupka pred sudom države prijema, konzulat je dužan da pomogne svojim sunarodnicima – državljanima države imenovanja u izboru i angažovanju advokata (ako je ono neophodno). Veoma često, konzulat obezbeduje i transfer iznosa ostavine iz države prijema naslednicima u državu imenovanja ili treće zemlje.

Konzulati imaju veoma značajne funkcije u oblasti starateljstva i usvajanja, kao i u drugim porodičnim odnosima (između roditelja i dece i između samih supružnika). Konzulat je, po pravilu, ovlašćeni organ starateljstva nad maloletnim i poslovno nesposobnim licima – državljanima države imenovanja u državi prijema. Nadležni organi države prijema dužni su, po odredbama Bečke konvencije o konzularnim odnosima, da saopšte bez odlaganja nadležnom konzulatu sve slučajeve u kojima bi trebalo postaviti tutora ili

kuratora za maloletnog ili poslovno nesposobnog državljanina države imenovanja. U pogledu određivanja tutora odnosno kuratora, Konvencija rezerviše u tom pogledu pravo primene propisa države prijema. Međutim, znatan broj država, svojim zakonodavstvom ili na osnovu dvostranog ugovora dozvoljava stranom konzularnom funkcioneru da odluči o imenovanju staratelja svojim državljanima, posebno ako su u pitanju maloletna lica. Iako nije nadležan da odlučuje o alimentaciji i o drugim davanjima i obavezama iz odnosa roditelja i dece ili samih supružnika, konzularni funkcioner vrši dosta radnji koje doprinose razjašnjavanju slučajeva i odgovarajućoj odluci od strane nadležnih organa. Ako je u pitanju primena tzv. Njujorške konvencije o alimentacionim davanjima, takvi zahtevi dostavljaju se neposredno između nadležnih nacionalnih organa, bez uključivanja konzulata.

U neposrednim kontaktima sa organima tržišta rada, socijalnog osiguranja, pa ponekad i većim poslodavcima, konzulati intervenišu, pomažući ostvarivanje prava svojih državljanina iz oblasti radnih odnosa, zdravstvenog, penzionog i invalidskog osiguranja na teritoriji države prijema. Oni, takođe, u saradnji sa organima države prijema, pomažu ili ponekad i organizuju dopunsko školovanje dece državljanina države imenovanja ili saraduju sa obrazovnim organima države prijema na organizaciji i sprovođenju redovne nastave na jezicima države imenovanja.

Funkcije koje se više na liniji konzulat–građanin, po svemu sudeći, su najbrojnije od svih konzularnih funkcija. U zavisnosti od dvostranog ugovora i prakse države prijema i države imenovanja, veoma često su to i matične funkcije: upis u matične knjige rođenih i umrlih, kao i vođenje knjige državljanina. U konzulatima kojima država imenovanja daje odgovarajuće ovlašćenje, a država prijema to dopušta, mogu se zaključivati i redovni brakovi između državljanina države imenovanja, a u zavisnosti od propisa i prakse države prijema, i između državljanina države imenovanja i državljanina trećih država.⁵⁶ Razumljivo, ovakvu javnu funkciju države ne dopuštaju u odnosu na sopstvene državljanine. Evropska konvencija o konzularnim funkcijama, usvojena 1967. u Savetu Evrope, na primer, predviđa u članu 13. da je konzularni funkcioner ovlašćen da „zaključuje brak, pod uslovom da je najmanje jedna od strana državljanin države imenovanja, da nijedna od njih nije državljanin države prijema i da ništa u zakonodavstvu države prijema ne sprečava zaključenje braka od strane konzularnog funkcionera”.

Druga funkcija je funkcija organa unutrašnjih poslova odnosno vizno-pasoške službe, koja je ovlašćena da državljanima države imenovanja izdaje je putne isprave odnosno pasoše, kao i da produžava njihovo važenje, zame-

⁵⁶ U najnovijim bilateralnim konvencijama koje je Jugoslavija zaključila sa Hrvatskom i Makedonijom, u samoj konvenciji nalazi se ovlašćenje konzularnih funkcionera odnosnih država da sklappaju brakove, ali samo između državljanina države prijema („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 1/1998).

njuje novim i vrši u tom smislu sve radnje za koje su inače ovlašćeni organi u državi imenovanja. Konzulat je često i posrednik u dostavljanju pojedinih zvaničnih akata ili poziva organa države imenovanja svojim državljanima koji borave na teritoriji države prijema. Po pravilu, konzulat će se uzdržati od unučivanja svakog poziva ili akta kojim bi se vređalo suvereno pravo države prijema, kao što su to pozivi i akti iz oblasti krivičnog gonjenja i slično, koji se obično, u skladu sa dvostranim ugovorom, dostavljaju preko organa države prijema. Konzulat ima i čitav niz administrativnih funkcija u odnosu na državljanu državu imenovanja, kao što je izdavanje raznih vverenja i potvrda iz oblasti statusnih stanja, carinskih i drugih finansijskih propisa, regulisanja vojne obaveze u državi imenovanja i slično. Konzulat, po propisima velikog broja država imenovanja i prakti takođe znatnog broja država prijema, imaju izvesne javne funkcije prema brođovima koji imaju državljanstvo njihove države i njihovoj posadi, kao što je pravo upisa u brođsku knjigu, potvrđivanja pojedinih brođskih i mornarskih dokumenata, kao i pravo rešavanja sporova između posade, kao i incidentata koji se dese van teritorijalnog mora odnosno unutrašnjih voda države prijema.

Dvostrane konzularne konvencije koje je Jugoslavija poslednjih godina zaključila sa pojedinim državama sadrže odredbe: a) o obavezni organa države prijema da blagovremeno obaveste konzulat ukoliko nameravaju da preduzmu prinudne mere ili da pokrenu istragu na brodu države imenovanja; ovo se odnosi i na slučajevne kada zapovednik ili član posade broda treba da na kopnu bude saslušan od strane nadležnog organa države prijema; b) sud ili drugi nadležni organ države prijema ne može da se meša u unutrašnje stvari broda države imenovanja, osim na zahtev ili pristanak zapovednika broda ili u cilju održavanja reda i mira; c) ako brod koji plovi pod zastavom države imenovanja pretrpi plovidbenu nezgodu u teritorijalnim ili unutrašnjim vodama države prijema tako da ne može da nastavi plovidbu, nadležni organ države prijema dužan je da odmah obavesti konzulat o tome, kao i o merama koje su preduzete za spasavanje ljudi, tereta i ostale imovine na brodu; d) konzularni funkcioner ima pravo da preduzimanje mera za pružanje pomoći brodu, članovima posade i punionicima na brodu koji je prepuo plovidbenu nezgodu i u tom cilju može da zatraži pomoć organa države prijema; e) konzularni funkcioner može bez posebnog ovlašćenja da preduzme u ime vlasnika broda države imenovanja mere za zaštitu broda koji je prepuo plovidbenu nezgodu ili imovine koja je ispala iz broda, ako vlasnik broda države imenovanja ili njegov predstavnik nisu u mogućnosti da to učine. Sve pomenute odredbe na odgovarajući način odnose se i na vazduhoplove države imenovanja.

Neki autori u konzularne funkcije ubrajaju i ekstradiciju, odnosno izručenje učinioca krivičnih dela po zahtevu jedne države prema drugoj. S obzirom na to da su u pitanju zahtevi pravosuđnih organa jedne države prema drugoj državi, gde se okrivljeni ili osuđeni nalazi, koji se predaju diplomata-

skim putem odnosno preko diplomatske misije države koja podnosi zahtev, to izručenje ne bi moglo da se kvalifikuje kao konzularna funkcija (iako taj zahtev diplomatske misije). Radnje sa kojima je konzularna služba obavljena više službeno povezana sigurno su reparacijacija (vraćanje sopstvenih državljanu u državu imenovanja) i protiranje građana sa teritorije države prijema, koja se najčešće obavlja u saradnji s organima teritorijalne države (države prijema).

Konzularne funkcije, posebno one administrativne prirode (vizno-pasoška služba, legalizacija, izdavanje dokumenata, zaključivanje brakova) obavljaju se, po pravilu, u prostorijama diplomatske misije odnosno konzulata, gde konzularna služba redovno „vreduje“. Međutim, s obzirom na to da u pojedinim udaljenijim reonima države prijema postoje veće grupacije državljanu države imenovanja, jugoslovenska konzularna služba, kao i konzularne službe nekih drugih država sa dosta iseljenika, praktikuje i prijem stranaka konzularne službe i u mestima van sedišta konzulata. Takvi prijemni dani nazivaju se konzularni dani i oni se održavaju obično jednom ili dva puta mesečno u pojedinim mestima van sedišta konzulata. Usluge se više isključivo državljanima države imenovanja. Takvi konzularni dani održavaju se uz obaveštavanje, a nekada i uz saglasnost organa države prijema. Neki autori smatraju da je za konzularne dane potrebno samo obavestiti lokalne organe vlasti i da saglasnost nije potrebna.⁵⁷ S obzirom na to da Bečka konvencija obezbeđuje nepovredivost prostorija konzulata, a da se konzularni dani obavljaju van tih prostorija, koje inače nisu prostorije u kojima se redovno više konzularne usluge, preporučljivo je ipak zatražiti i saglasnost nadležnih organa države prijema, koji su u tom slučaju dužni da u potpunosti izvršavaju svoje obaveze iz Bečke konvencije o konzularnim odnosima, ne samo u pogledu bezbednosti, već i sve druge obaveze koje potpadaju pod dužnost omogućavanja normalnog rada konzularne službe. Neki strani autori takođe zastupaju stav da za takozvane „konzularne dane“ nije potrebna saglasnost države prijema u smislu člana 4. stava 5. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, da takve prostorije nemaju pravo na zaštitu kao konzularne prostorije, ali da postoji dužnost države prijema da štiti članove konzulata koji tamo rade.⁵⁸

Česta konzularna funkcija u odnosu na sopstvene državljanu jeste pomoć državljanima u nevolji, koji su se u stranoj zemlji našli bez novca ili sredstava, da bi se vratili kući. Jugoslovenska konzularna služba već duže godina praktikuje davanje pozajmica za put građanima koji nemaju nikakvih sredstava za put. Isti način koristi i američka konzularna služba, s obzirom na to da Kongres SAD nije odobrio sredstva za pomoć, tako da se pozajmice

⁵⁷ Ijubomir Jovanović, *Konzularno pravo i konzularni odnosi*, deo I, str. 6.

⁵⁸ Na primer, Michael Richsteig, *cit. dela*, str. 140.

daju po odobrenju ambasadora.⁵⁹ Konzularne funkcije vrše, po pravilu, diplomatske misije i konzulati države imenovanja ili organi od te države ovlašćenih službi (vidi deo o paradiplomatiji). Međutim, jedan od najpoznatijih autora o konzularnim funkcijama Luk Li iznosi interesantnu tezu o Ujedinjenim nacijama kao „Consul at Large” (letećih konzula) u odnosu na izbeglice. Naime, on se poziva na odredbu Statuta Biroa Visokog komesara UN za izbeglice, usvojenog rezolucijom 428 (V) Generalne skupštine UN od 14. decembra 1950. godine, koja glasi: „Visoki komesar UN za izbeglice, delujući na osnovu ovlašćenja Generalne skupštine, vršiće funkcije pružanja međunarodne zaštite pod pokroviteljstvom UN izbeglicama koje potpadaju u okvir postojećeg Statuta”. Li smatra da su „odnosi između Visokog komesara i izbeglica neposredniji nego oni koji su postojali ranije u Društvu naroda, koji se mogu okarakterisati kvazikonzularnim”.⁶⁰

Konzularne funkcije prema svom karakteru

Znaatan broj autora pravi kategorizaciju konzularnih funkcija prema njihovom karakteru odnosno prirodi. Takvu podelu napravila je prilikom rada na nacrtu Bečke konvencije o konzularnim odnosima i Komisija UN za međunarodno pravo:

a) funkcija zaštite državljana i pravnih lica države imenovanja jeste najznačajnija i u najveće slučajeva upotrebljavana konzularna funkcija. Osnovna dužnost konzularnih funkcionera je da prate da li država imenovanja i njeni građani i pravna lica uživaju sva prava koja im pripadaju po zakonodavstvu države prijema i međunarodnim ugovorima koji su na snazi i da preduzimaju odgovarajuće mere kod vlasti države prijema u slučajevima povrede tih prava. Kako se naglašava u nacrtu komentara na član 15. nacrtu Bečke konvencije, rađenom 1959. godine, ova funkcija nikako ne znači pravo konzularnog funkcionera da se meša u unutrašnje stvari države prijema ili da stalno posreduje kod lokalnih organa u korist građana svoje države. Njegovla ovlašćenja ograničena su na pravo da interveniše kada su prava države imenovanja i njenih građana koja im pripadaju po unutrašnjem zakonodavstvu države prijema ili međunarodnom pravu povređena;

b) funkcija predlaganja odnosno postavljanja staratelja maloletnim i poslovno nesposobnim građanima države imenovanja na teritoriji države prijema, zavisno od zakonodavstva te države (neke države dozvoljavaju stranom konzulu da sam odlučuje o postavljanju staratelja, dok druge omogućavaju samo predlaganje odnosno učestvovanje u postupku i odlučivanju koje vrše organi teritorijalne države);

c) funkcija zaštite i unapređenja trgovine i brodarstva i proširenja ekonomskih odnosa između države imenovanja i države prijema. Ova funkcija

⁵⁹ W. W. Blanche, *cit. delo*, str. 191.

⁶⁰ L. Lee, *cit. delo*, str. 614.

dugo vremena, pa i sada, predstavlja jednu od najznačajnijih funkcija, pored funkcije zaštite sopstvenih građana, a u izvesnim periodima i pojedinim državama često je bila i jedina funkcija mnogih konzularnih funkcionera. Kumulacijom diplomatskih i konzularnih funkcija odnosno službi, težište ove funkcije stavljeno je na diplomatske misije, ali ona ništa nije izgubila i kao jedna od osnovnih funkcija konzulata;

d) funkcija ukazivanja pomoći trgovačkim brodovima koji plove pod zastavom države prijema. Ovo je takođe jedna od tradicionalnih konzularnih funkcija i ona, između ostalog, uključuje sledeće obaveze i ovlašćenja konzularnih funkcionera:

- kontrolisanje i overavanje brodskih dokumenata;
- davanje izjava u pogledu putovanja i određivanja broda i incidentata koji mogu nastati na putovanju;
- rešavanje sporova između kapetana, oficira i mornara, ukoliko postoji ovlašćenje države imenovanja, a posebno onih sporova koji se tiču naknade za rad i izvršenja ugovora između njih;
- pomaganje članovima broderske kompanije u rešavanju raznih pitanja pred domaćim izvršnim i sudskim organima;
- prisustvo na istraživanjima koje lokalne vlasti više na brodu države imenovanja;
- davanje smernica za akcije spasavanja u slučaju brodske nesreće broda koji nosi zastavu države imenovanja;
- rešavanje sporova među državljanima države imenovanja, saglasno propisima države imenovanja i dr.;

e) funkcija ukazivanja pomoći vazduhoplovima registrovanim u državi imenovanja. U tom smislu konzularni funkcioneri imaju pravo kontrole dokumenata vazduhoplova, nadzora nad sprovođenjem konvencija o vazdušnom transportu, ukazivanja pomoći posadi, kao i preduzimanja radnji radi pomoći u slučaju vazdušne nesreće ili oštećenja vazduhoplova;

f) ukazivanje pomoći brodovima koji su vlasništvo države imenovanja. Mnoge konzularne konvencije predviđaju, pored funkcija konzulata u odnosu na trgovačke brodove koji nose zastavu države imenovanja, i funkcije ukazivanja pomoći brodovima u vlasništvu te države, pre svega ratnim brodovima koji ulaze u luke države prijema;

g) zastupanje, u svim slučajevima vezanim za nasleđivanje, državljana države imenovanja pred sudskim i drugim organima države prijema, bez ikakvog punomoćja, sve do pojavljivanja tih građana pred ovim organima odnosno davanja punomoćja odgovarajućim licima. Takođe, učestvovanje u svim radnjama vezanim za ostavinski postupak, kao što je pravljenje inventara imovine, rešavanje pojedinačnih zahteva u vezi sa ostavinskom masom i sl.;

h) administrativne funkcije su mnogobrojne i određene su propisima države imenovanja. Između ostalih, najčešće su sledeće funkcije:

- čuvanje i ispunjavanje registra državljana države imenovanja na teritoriji konzularnog područja;

Osnovno pravilo u slučaju posedovanja više državljanstava jeste sledeće: pred organima sopstvene države, a naročito na njenoj teritoriji, lice ne može da se poziva na državljanstvo druge države. Takav je slučaj i u inostranstvu kada je u pitanju konzularna služba jedne države: ne može se lice koje ima jugoslovensko i nemačko državljanstvo pojaviti u jugoslovenskom konzulatu u Nemačkoj i zahtevati intervenciju konzulara kod nemačkih vlasti radi osvrtaivanja nekog svog prava. Jer, dok je u Nemačkoj, na teritoriji države čije državljanstvo ima, ne može se pozivati na status stranca, odnosno državljanina druge države. To isto ne može učiniti ni pred nemačkim konzulatom u Jugoslaviji, jer će jugoslovenske vlasti jednostavno odbiti intervenciju nemačkog konzulara pošto je u pitanju jugoslovenski državljanin. A šta je sa trećim državljanima? Po pravilu, trebalo bi se pridržavati pravila tzv. efektivnog državljanstva, prema državi u kojoj odnosno lice živi i ima njeno državljanstvo (što uvek nije slučaj, jer ima ljudi sa nekoliko državljanstava koji imaju prebivalište u državi gde su samo u položaju stranca). Međutim, osnovni praktični kriterijum po kome strana država određuje državljanstvo stranca jeste ono na osnovu koga je dobio boračak (ili vizu) za tu državu. A to je puna isprava, pasoš. Teško bi se mogla opravdati intervencija jugoslovenskog konzulara u Švajcarskoj u korist jugoslovenskog državljanina koji poseduje i nemačko državljanstvo i koji je upravo sa nemačkim pasošem ušao i boravi u Švajcarskoj. Kad se pred organima treće države pojave zahlevi dve države da vrši konzularnu zaštitu istog lica koje ima državljanstvo obe države, ukoliko se „pravo prvenstva“ ne može dokazati pasošem, onda se utvrđuje njegovo „stvarno i efektivno državljanstvo“. Više arbitražnih komisija, nacionalnih sudova, pa i Međunarodni sud pravde, u slučaju „Notobohm“ 1955. godine, utvrdili su da jedini kriterijum za određivanje stvarnog i efektivnog državljanstva nije samo stalno prebivalište, već i niz drugih elemenata, kao što su: centar životnih interesa tog lica, porodične veze, njegovo učešće u javnom životu, veza koju pokazuje prema datoj državi i sl.⁶² Tako je američko-iranska arbitražna komisija priznala zahteve dvojnih iransko-američkih državljanina koji su imali efektivno američko državljanstvo. U praksi SAD sve više se pokazuje tendencija zastupanja interesa dvojnih državljanina, što čini i Velika Britanija, posebno na informativnom planu (tako je, na primer, 1984. godine Velika Britanija vršila pritisak na Čile oko informacija i rešenja sudbine nhapšenog anglo-čileanskog državljanina Bosarea; SAD su više puta činile slične intervencije kod jugoslovenskih vlasti u slučaju dvostrukog jugoslovensko-američkog državljanstva).

Ima zemalja kao što su Indija, Pakistan, Malezija i Burma koje uopšte ne priznaju instituciju dvostrukog državljanstva. Šri Lanka, Indonezija i Irak

⁶² Spor Lihtenštajna sa Gvatemalom pred Međunarodnim sudom pravde, C.I.J., Recueil 1955, str. 20-21, 26.

pravo na diplomatsku odnosno konzularnu zaštitu zasnivaju na pasošu pojedince, dok se Japan i Egipat rukovode principom stvarnog i efektivnog državljanstva.⁶³

Poseban slučaj su lica koja u pojedinim državljanima uživaju azil ili status izbeglica po Konvenciji o statusu izbeglica, nosioci tzv. convention-pasoša. Računa se da su ta lica izbegla iz jedne države zbog političkog progona i ugrožavanja njihovog života ili slobode i da kada te okolnosti prestaju, prestaje i njihov status progonjenih ljudi. Da li je normalno da lica koja imaju izbegličke pasoš posećuju redovno državu iz koje su pobešli i dalje zadržavaju svoj status izbeglice ili uživaoa političkog azila. Sa izuzetkom slučajeva kao što su smrt člana uže porodice i tolerancije organa države iz koje su pobešli, redovan odlazak u državu iz koje su pobešli zbog progona njenih vlasti, zbog čega su i dobili status izbeglice ili azilanta u drugoj državi, čini se potpuno nelogičnim. Ili nema više opasnosti za njih u državi iz koje su pobešli i čije državljanstvo imaju, pa ni osnovna za status u drugoj državi ili ta opasnost postoji i dalje, te je redovna poseta njene teritorije neshvatljiva. Praksa pojedinih evropskih država je različita. Neke od njih, čim primete da je u izbegličkom pasosu nekog lica utisnuta viza države iz koje je pobešao zbog navodnog progona, automatski poništavaju njegov status izbeglice. Međutim, druge države iz istog regiona i istog pravnog sistema reaguju drukčije – ne poništavaju njihov status. Inače, oko uloge i ovlašćenja konzulara u odnosu na izbeglice i uživaoca političkog azila godinama je trajao sukob između Sovjetskog Saveza i tzv. istočnoevropskih zemalja, s jedne, i zapadnih država, s druge strane. Dok je sovjetska strana insistirala na tome da njihovim konzulima bude omogućeno da kontaktiraju svoje državljanke izbeglice, zapadne države su se opirale, iznoseći slučajevne pritiška i zloupotrebe ovlašćenja konzularnih funkcionera. Interesantno je napomenuti da je Evropska konvencija o konzularnim odnosima, usvojena u okviru Saveća Evrope 1967. godine, u članu 47. predviđala da, država prijema nije obavezna da prizna ovlašćenje konzularnog funkcionera da vrši konzularne funkcije u ime ili u pitanju državljanina države imenovanja koji je postao politički izbeglica zbog svoje rase, nacionalnosti, političkog mišljenja ili religije“.

Opštenje konzularata s organima države prijema

Dok je osnovni kanal opštenja diplomatske misije sa organima države kod koje se akredituje ministarstvo inostranih poslova te države, to su u slučaju konzularata lokalni organi države prijema u konzularnom području. Član 38. Bečke konvencije o konzularnim odnosima propisuje da se u više-

⁶³ B. Sen, *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*, Dordrecht, 1988, str. 328-333.

nju svojih funkcija konzularni funkcioneri mogu obraćati lokalnim nadležnim vlastima svog konzularnog područja. Po istoj odredbi, centralnim organima države prijema mogu se obraćati ako i ukoliko to dopuštaju zakoni, propisi i praksa države prijema ili međunarodni ugovori u odnosnoj materiji. Međutim, treba istaći da je skoro jedinstvena praksa država da se konzularni funkcioneri odnosno konzulati obraćaju lokalnim organima svog konzularnog područja, a opštenje sa centralnim nadležnim organima države prijema viši samo diplomatska misija države imenovanja. Ukoliko država imenovanja u državi prijema nema diplomatsku misiju (što je redak slučaj), praksa većine država dopušta neposredno obraćanje i centralnim organima. Šta je lokalna nadležna vlast konzularnog područja? Konzularno područje je obično deo teritorije države prijema, često jedna ili više teritorijalnih ili čak federalnih jedinica. Konzularno područje može da bude čitava teritorija države prijema, ako odnosna država imenovanja ima samo diplomatsku misiju (koja obavlja konzularne poslove) ili samo jedan konzulat bez diplomatske misije. Šta su tu lokalne nadležne vlasti konzularnog područja? Ovo je teško generalno definisati i sve zavisi od konkretne prakse u pojedinim državama prijema odnosno u konzularnom području, ako je ono uže od čitave teritorije te države. Ako se konzularno područje sastoji od jedne ili više federalnih ili teritorijalnih jedinica, obično u tim jedinicama postoje službe ili sektori kojima se treba obraćati za jedan broj konzularnih pitanja, s tim da se za druga pitanja obraća „neposrednim lokalnim organima“, kao što su gradske i sreske policijske stanice, tužilaštva, sudovi, službe socijalnog osiguranja i sl. U nekim državama pojedini sektori potpadaju potpuno pod nadležnost savezne države, kao što su, na primer u Saveznoj Republici Nemačkoj, biro radi ili finansijski biro, čak i oni na lokalnom nivou (gradski, sreski i sl.). Je li obraćanje finansijskom birom u Štutgartu u Saveznoj Republici Nemačkoj od strane konzulata opštenje sa centralnim organima vlasti? Tačno je da se radi o ispostavi centralnih organa vlasti, ali na konzularnom području odnosno konzulata nema nikakvih drugih nadležnih organa za oblast finansija. Isto važi i za oblast tržišta rada. Zato se i obraćanje ovakvim organima ipak smatra opštenjem sa lokalnim nadležnim vlastima. U tom smislu poučna je odredba člana 3. Konzularne konvencije zaključene između SAD i Francuske 1853. godine. Ova odredba daje konzularnim funkcionerima svake strane ugovornice unutar teritorije druge države „pravo da se žale (podnose žalbe) vlastima odnosne države, saveznim, lokalnim, sudskim ili upravnim na svom konzularnom području“ u slučaju povrede bilo kod ugovora ili prava u njihovih državljanima.⁶⁴

⁶⁴ A. British Digest of International Law, compiled principally from the archives of the Foreign Offices, part VII, chapter 20, edited by Clive Parry and Sir Gerald Fitzgerald, London, 1965, str. 237.

Konzularna i diplomatska intervencija

Činjenica da se konzulati, po pravilu, ne obraćaju centralnim organima države prijema ne znači da se jedan problem ili jedno pitanje koje nije rešeno ili nije povoljno rešeno na nivou organa vlasti u konzularnom području ne može da nađe i kao predmet zahteva odnosno intervencije na nivou centralnih organa. Naime, kada jedan značajan problem ne može da se reši na nivou konzulata – organi konzularnog područja ili se radi o teškoj povredi prava i interesa države imenovanja njenih građana (fizičkih ili pravnih lica), konzulat je dužan da proceni da li ima mesta za intervenciju na višem nivou – za diplomatsku intervenciju koju obično vrši politički sektor diplomatske misije. Zato je potrebno da odnosni konzulat obavesti diplomatsku misiju (a, po potrebi, i svoje ministarstvo inostranih poslova) o problemu, dajući što više podataka i pravnih argumenata, s predlogom da se u ministarstvu inostranih poslova izvrši diplomatska intervencija, koja će rešavanje konkretnog pitanja uvesti u kontekst postojećih odnosa između dve države. To je sigurno mnogo bolje i korisnije i za razvijanje stabilnih i korektnih odnosa između država, nego ostavljati da se značajna prava ili interesi države imenovanja, njenih građana ili pravnih lica ignorišu na lokalnom nivou, stvaraju otvorena pitanja, a time pogoršavaju i međusobni odnosi. Diplomatska intervencija u tom smislu, ma kako odlučna i neprijatna bila za organe države prijema, nije nikakav maloprijateljski akt, već redovan oblik komunikacije, koja u praksi civilizovanih država važi kao normalna pojava čak i u odnosima visokog prijateljstva i saradnje. Žrtvovanje „marginalnih“ interesa države imenovanja ili značajnih prava i interesa njenih građana i pravnih lica zbog bojazni da će se time pogoršati politički odnosi između dve države upravo je ohrabrenje krugova u državi prijema da nastave i umnožavaju praksu ignoriisanja interesa države imenovanja, što ni u kom slučaju ne može da bude put održavanju ili razvijanju normalnih odnosa sa datom državom.

Pitanje komunikacije konzulata sa organima države prijema bilo je inače predmet dugotrajne rasprave i razmene mišljenja prilikom pripreme nacrta Bečke konvencije o konzularnim odnosima, a naročito pitanje kontakata konzulata sa centralnim organima države prijema. Komisija UN za međunarodno pravo opredelila se u svom konačnom tekstu nacrta Konvencije za sledeću generalnu odredbu: u vršenju navedenih konzularnih funkcija, konzularni funkcioneri se mogu obraćati organima koji su nadležni po zakonu države prijema; postupak za obraćanje tim organima propisuju odnosi međunarodni ugovori, unutrašnje pravo i praksa države prijema. Reagujući na navedeni nacrt, belgijska vlada je istakla da po belgijskom zakonodavstvu konzuli nikad nisu ovlašćeni da se obraćaju centralnim organima države prijema, osim ako država imenovanja nema svoju diplomatsku misiju u državi prijema, kao ni lokalnim organima van svog konzularnog područja. Zato je

ova vlada predložila da se u Konvenciju unese „važeci princip međunarodnog prava da konzuli mogu da se obraćaju samo lokalnim organima svog područja”.⁶⁵ U vezi sa istom odredbom, čileanska vlada primetila je da se može desiti da je za pojedina pitanja u državi prijema nadležno upravo ministarstvo inostranih poslova, te ga zato ne bi trebalo isključiti iz kruga organa sa kojima mogu da opšte konzularni funkcioneri države imenovanja. Jugoslovenska vlada predložila je da se u pogledu kontakata konzularnih funkcionera sa organima države prijema, pored lokalnih organa, predvide i centralni organi kada su odnosna pitanja u nadležnosti tih organa u prvom stepenu.⁶⁷ Švajcarska vlada predložila je da se formuliše da konzularni funkcioneri „rade samo sa regionalnim i lokalnim organima”, naglašavajući da u Švajcarskoj strani konzulati opšte uglavnom sa kantonalnim organima.⁶⁸

Vršenje diplomatskih funkcija od strane konzularnih funkcionera

Prilikom priprema nacrta za Bečku konvenciju o konzularnim odnosima bilo je mnogo rasprava o tome u kojoj meri i pod kojim uslovima konzularni funkcioner može da obavlja i diplomatske funkcije u slučaju da u državi prijema nema diplomatske misije države imenovanja.

U svom nacrtu Konvencije od 1957. godine, specijalni izvestilac predvideo je u tom smislu dva posebna člana nacrta (čl. 14. i 15), koji su obuhvatali dve različite situacije koje su se do tada u praksi pojavljivale. Prva situacija je kada država imenovanja nema diplomatsku misiju u državi prijema, ali bi želela da neke diplomatske akte poveri svom konzularnom funkcioneru koji se nalazi u toj državi. Tipičan primer za to su bili bivši britanski diplomati, u kojima su mnoge države imale samo otvorene konzulate. Još je, reagujući na upitnik Komisije eksperata Društva naroda za progresivni razvoj međunarodnog prava, Vlada Australije 1928. godine istakla praksu da u slučaju nepostojanja diplomatskih misija u ovoj zemlji, mnoge države ovlašćuju svoje generalne konzule i konzule da se obraćaju Vladi Australije u poslovima koji se u državnima gde postoje diplomatske misije smatraju poslovanje tih misija, a ne konzularnim. U tom smislu, specijalni izvestilac je u nacrtu člana 14. predvideo da „konzularni funkcioner u državi gde nema diplomatske misije države imenovanja, može preduzeti diplomatske akcije ako to vlada države prijema dozvoljava u takvim slučajevima”. Posle dvogodišnje rasprave, 1959. godine, specijalni izvestilac unekoliko menja ovi odredbu (tada član 18. nacrta). Prvo, umesto ranijeg naziva člana „Prošire-

⁶⁵ *Isio*, str. 45.

⁶⁶ *Isio*, str. 48.

⁶⁷ *Isio*, str. 78.

⁶⁸ *Isio*, str. 70.

nje konzularnih funkcija u odsustvu diplomatske misije države imenovanja”, novi naziv je „Povremeno vršenje diplomatskih funkcija” i glasi: „U državi gde država imenovanja nema diplomatsku misiju, konzul može, na povremenoj osnovi, da vrši diplomatske akte ako vlada države prijema to dozvoli u pojedinim okolnostima.”

Konačno, u tekst Bečke konvencije ušao je tekst člana 17, pod nazivom „Vršenje diplomatskih akata od strane konzularnih funkcionera”, koji glasi:

„1. U državi u kojoj država imenovanja nema diplomatske misije i u kojoj je ne zastupa diplomatska misija treće države, konzularni funkcioner može, uz saglasnost države prijema, da bude određen da vrši diplomatske akte bez povrede svog konzularnog statusa. Vršenje tih akata ne daje konzularnom funkcioneru nikakvo pravo na diplomatske imunitete i privilegije.

2. Konzularni funkcioner može, po notifikaciji državi prijema, da bude određen da predstavlja državu imenovanja kod bilo koje međuvladine organizacije. Kad postupa u tom svojstvu, on ima pravo na sve privilegije i imunitete koje međunarodno običajno pravo ili međunarodni ugovor priznaju predstavniku kod neke međuvladine organizacije; međutim, u pogledu na koje konzularne funkcije koju on vrši, on nema pravo na sudski imunitet širi od onog koji svaki konzularni funkcioner uživa na osnovu ove konvencije.”

Kao što se vidi, vršenje diplomatskih akata od strane konzularnih funkcionera ograničeno je na više uslova:

- a) da država imenovanja nema diplomatsku misiju u državi prijema;
- b) da državu imenovanja ne zastupa nijedna treća država u državi prijema; u slučaju da je država imenovanja ovlastila neku treću državu da je zastupa, konzularni funkcioner nema mogućnosti da vrši nikakve diplomatske akte, i pored činjenice da država imenovanja nema u teritorijalnoj državi diplomatsku misiju;

c) za vršenje takvih akata potrebna je saglasnost države prijema;

d) iako vrši diplomatske akte, konzularni funkcioner ni u tom slučaju nema diplomatske privilegije i imunitete, već zadržava status konzula;

e) konzularni funkcioner može istovremeno da zastupa državu imenovanja kod neke međunarodne organizacije. Imunitete i privilegije predstavnika pri međunarodnoj organizaciji (koji su, naravno, širi od imuniteta konzula) on ima samo kad deluje u tom svojstvu; inače, i dalje zadržava svoj status konzularnog funkcionera.

Druge situacija koju je specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo pokušao da reši nacrtom člana 16. mnogo je šira: kumulacija diplomatskih i konzularnih funkcija u licu generalnog konzula – opravnanje poslova koji ima status diplomatskog predstavnika. U pitanju je prelazna ustanova između diplomatskog predstavnika i konzularnog funkcionera, koja je godinama postojala u praksi mnogih država. Ona se razvila naročito posle spajanja diplomatske i konzularne službe u većini država. Još 1778. godine

Francuska je poslala u SAD g. Zerara kao opunomoćenog ministra, koji je istovremeno imao i titulu generalnog konzula i obavljao i diplomatske i konzularne funkcije. Praksa se zadržala i posle Prvog svetskog rata. Norveški zakon od 1922. godine predviđa imenovanje ministara – otpravnika poslova istovremeno i u svojstvu generalnog konzula. Havanska konvencija o konzularnim funkcijama iz 1928. godine takođe predviđa kombinaciju odnosno kumulaciju diplomatskog predstavljanja i konzularnih funkcija (jedino je Venecuela, jedna od retkih država, dugo držala diplomatsku i konzularnu službu izdvojeno, stavila rezervu na tu odredbu). Mnoge države su kasnije prihvatile ovu ustanovu. Za razliku od povremenog višenja diplomatskih akata od strane konzularnog funkcionera, predviđenog članom 17. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, generalni konzul – otpravnik poslova je lice koje je redovno akreditovano kao diplomatski predstavnik države imenovanja u državi prijema i istovremeno ima ovlašćenje na višenje konzularnih funkcija u svojstvu generalnog konzula. Smatrajući da ovu ustanovu treba i dalje zadržati, specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo predložio je član 15. nacrtu Konvencije pod nazivom „Generalni konzul – chargé d'affaires”, u kome se kaže da „konzularnom funkcioneru koji služi u zemlji u kojoj država imenovanja nema diplomatsku misiju, mogu uz saglasnost države prijema biti poverene diplomatske funkcije, u kom slučaju će nositi titulu generalnog konzula – otpravnika poslova i uživati diplomatske privilegije i imunitete”. U skoro potpuno istom tekstu, samo sa izmenjenim naslovom („Davanje diplomatskog statusa konzulima”), ova odredba se pojavljuje i u sledećem nacrtu Bečke konvencije o konzularnim odnosima od 1959. godine. Iako tada nije usvojena još ni Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, Komisija UN za međunarodno pravo smatrala je da je ovoj odredbi mesto u Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima, jer je u pitanju ustanova predominantno konzularnog karaktera, bez obzira na to što generalni konzul – otpravnik poslova, pored egzektivne, ima ovlašćenje na stalno višenje diplomatskih funkcija i, kao i svaki šef diplomatske misije, predaje akreditivno pismo.⁶⁹ Profesor M. Bartoš glasao je u Komisiji protiv unošenja člana o generalnom konzulu – otpravniku poslova u Bečku konvenciju, smatrajući da je to ostatak režima kapitulacija i da ne odgovara savremenom međunarodnom pravu. Konačno, predloženi član skinut je iz teksta nacrtu, tako da je u Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima ostao samo citirani član 17. o povremenom višenju diplomatskih akata od strane konzularnih funkcionera. Ustanova generalnog konzula – otpravnika poslova ostala je u istoriji diplomatskog prava.

⁶⁹ Na sednici Komisije UN za međunarodno pravo 1959. godine, specijalni izvestilac Ženevski predložio je da se u odnosnom članu doda i odredba: „Pored toga što ima egzektivnu, generalni konzul – chargé d'affaires mora da bude akreditovan putem akreditivnih pisama” (Yearbook of the ILC 1959, str. 20).

Olakšice, privilegije i imuniteti konzulata i članova njihovog osoblja

Bečka konvencija o konzularnim odnosima konačno je kodifikovala i pravila o olakšicama, privilegijama i imunitetima konzulata, konzularnih funkcionera (tako karijernih, tako i počasnih) i drugih članova konzulata. Dve godine posle usvajanja Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, koja je i pored uvođenja principa funkcionalnog imuniteta, ipak bila dosta blagonaklona prema tom „elitnom ešalonu” spoljnopoličke službe, mnoge nade bile su uperene i u očekivani blagonakloniji stav prema konzulima – „pepeljuga diplomatije”. Međutim, čudo se nije desilo, a mnogi delatnici konzularne službe našli su se direktno razočarani rezultatima Bečke konvencije, posebno u oblasti imuniteta. U očima jednog broja učesnika konzulata i konzuli su vukli posledice snižavanja autoriteta ove službe u odnosu na diplomatsku unazad nekoliko vekova, predstavljajući za jedne sitne trgovачke agente, ne tako potrebne u današnjem razvoju privrednih i trgovinskih odnosa između država, a za druge grupe špijuna, koje koristeći svoje pravo kontakata sa lokalnom sredinom, vršljaju po unutrašnjosti, skriveni od budnih očiju centralnih organa u prestonici.

Neke privilegije i imuniteti preuzeti su i prosto prepisani iz Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, ali za binija pitanja sledila je ozbiljna rasprava i konfrontacija i na kraju – dosta mršav kompromis.⁷⁰ Pravila o upotrebi nacionalne zastave i grba, obavezi države prijema da pomogne u pribavljanju prostora za konzulate, fiskalnom oslobođenju konzularnih prostora, slobodi kretanja, slobodi opštenja, pa čak i o nepovredivosti konzularne arhive i dokumenata, skoro su u celosti prepisane iz Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Međutim, imunitet prostora konzulata odnosno mogućnost nasilnog ulaska organa države prijema, imunitet od krivičnog sudstva kako konzularnih funkcionera, tako i svih ostalih članova osoblja, kao i imunitet od upravnog i građanskog sudstva bili su čvorna tačka rasprave i otpora velikog broja država da se aršini utvrđeni za diplomatske misije i njihovo osoblje primenjuju i na konzulate.

⁷⁰ U već pomenutoj odluci Međunarodnog suda pravde u slučaju diplomatskog i konzularnog osoblja u Teheranu, Sud je, kao i u slučaju zaštite diplomatskog osoblja, potvrdio imunitet konzulata i njihovih službenika, kao i nepovredivost prostora i konzularnih arhiva, pozivajući se na principe međunarodnog prava, duboko ukorenjene u praksi država. I.C.J. Report 1980, str. 3 i dalje, Recueil, 1979, str. 19–26. Vidi: Konstantin Obradović, *Pitanje međunarodne odgovornosti u svetlosti incidenta koji je prouzrokovalo zaravanje konzulata SFRJ u Sidneju*, „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo”, br. 3/1988, str. 363–390. Incidenti je doveo do zaravanja jugoslovenskog konzulata u Sidneju i proterivanja svog osoblja na šta je Jugoslavija odgovorila proterivanjem nekolicine australijskih konzularnih službenika iz Beograda. Ogrudajući se na podatke kojima raspolaže, autor tumači odredbe Bečke konvencije o konzularnim odnosima sa stanovišta međunarodne deliktne odgovornosti u prvom redu Australije, a potom Jugoslavije u konkretnom slučaju.

Bečka konvencija o konzularnim odnosima, formulišući odredbu o nepovredivosti konzularnih prostorija, čak ne pominje ni opštu verbalnu konzultaciju da su te prostorije nepovredive, kako to stoji u Konvenciji o diplomatskim odnosima, uz dopunske odredbe koje joj nepovredivosti daju realan karakter. Član 31. Bečke konvencije o konzularnim odnosima u svom prvom stavu samo konstatuje da su „prostorije konzularna nepovredive kako je predviđeno ovim članom. A u drugom stavu kaže se da je organima države prijema dozvoljeno da uđu u one konzularne prostorije koje konzulat koristi isključivo za potrebe svog rada samo uz pristanak šefa konzulata, lica koje on odredi ili šefa diplomatske misije države imenovanja”. Posle ove, sledi rečenica: „Medutim, u slučaju požara ili druge nesreće koja zahteva hitne zaštitne mere, pristanak šefa konzulata se može smatrati dobivenim.” Praktično rečeno, u slučaju stvarnog ili namištenog požara ili slične nesreće, ulaz organa države prijema u najuži krug prostorija konzulata („koje konzulat koristi isključivo za potrebe svog rada”) može da bude izveden bez ikakvih smetnji. U trećem stavu istog člana kaže se da „pod rezervom odredaba stava 2. ovog člana” (mogućnost ulaska uz pretpostavku pristanaka), država prijema ima obavezu da preduzme sve potrebne mere da bi sprečila nasilan ulazak u prostorije konzulata ili njihovo oštećenje, narušavanje mira konzulata ili povredu njegovog dostojanstva. Treba konstatovati da je Komisija UN za međunarodno pravo u svom nacrtu predvideła apsolutnu nepovredivost prostorija konzulata, identičnu onoj koju su diplomatske misije dobile po Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima. Socijalističke države, mnoge nove države sa azijskog i afričkog kontinenta, kao i pojedine skandinavske države odlučno su branile ovakav prilaz. Medutim, više predstavnika, posebno Velike Britanije i Švedske, suprotstavili su se takvom stavu, tvrdeći da on ide suviše daleko od postojeće prakse, tako da je na kraju prihvaćen pomenuti, najsuženiji oblik nepovredivosti. Konferencija je odbila i nekoliko predloga datih u nameri da se donekle kontroliše odnosno spreči široka diskreciona vlast lokalnih organa postavljanjem uslova – odobrenja ministarstva inostranih poslova država prijema ili odluke nadležnog suda.

Pošto pitanje azila nije rešavano ni u Konvenciji o diplomatskim odnosima, to tim više Bečka konvencija o konzularnim odnosima ne pominje ovo pitanje. Opšteprihvaćena je praksa (a i doktrina se slaže u tome) da konzulati ne mogu da pružaju azil, mada je bilo u praksi zloupotreba prostorija konzulata za takve svrhe.⁷¹ Prepisujući odredbu o zabrani rekvizicije prostorija, nameštaja u njima i prevoznih sredstava iz Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, Bečka konvencija o konzularnim odnosima dozvolila je mogućnost ekspanzije, na taj način takođe slabeci opšti položaj konzulata u

⁷¹ Tako, višetomni sistem međunarodnog prava, u izdanju Sovjetske akademije nauka, pominje slučaj britanskog konzula koji je u Kongu zaštitio separatistu Combea i omogućio mu odlazak avionom u tadašnju Rodeziju. Vid. *Međunarodno pravo*, IV tom, Moskva 1968, str. 100.

odnosu na diplomatsku misiju. Konzularne konvencije koje je Sovjetski Savez zaključio sa državama članicama tadašnjeg Varšavskog pakta, kao i sa jednim brojem drugih država, predviđaju potpunu nepovredivost prostorija konzulata, uključujući pod pojmom prostorija konzulata i rezidenciju šefa konzulata.⁷² Bečka konvencija o konzularnim odnosima sadrži i prava konzulata da se koriste, kao i diplomatske misije, diplomatskim i konzularnim kućinama, diplomatskim i konzularnim valizama, kodeksom ili šifrom, kao i otpremljenim radio-stanicama. Medutim, za razliku od diplomatske valize, koja uživa potpunu nepovredivost, konzularna valiza u slučaju ozbiljnih sumnji može da bude otvorena u prisustvu ovlašćenog predstavnika države imenovanja ili, ako on to odbije, vraćena u mesto porekla. Odrredba je, u stvari, kompromis između predloga velikog broja država koje su se zalagale za to da konzularna valiza ima punu zaštitu, kao i diplomatska, i jednog broja država koje su zahtevale veoma restriktivan prilaz (Savezna Republika Nemačka, Španija i Nigerija podnеле su amandman na član 35. nacrtu Konvencije kojim se omogućavalo otvaranje konzularne valize).

S ciljem olakšavanja višenja konzularnih funkcija u odnosu na državljane države imenovanja, Konvencija o konzularnim odnosima je obezbedila jednu od osnovnih pretpostavki za delatnost konzulata: slobodu konzularnih funkcionera da opšte sa državljanima države imenovanja i da ih posećuju, a takođe i slobodu državljanima države imenovanja da opšte sa konzularnim funkcionerima i da odlaze kod njih. Konzulatima se dopušta da naplaćuju na teritoriji države prijema dažbine i takse koje se za konzularne usluge predviđaju propisima države imenovanja. Novac ubran na taj način oslobođen je svih poreza i taksa u državi prijema.

Imuniteti i privilegije članova konzulata

Odrredba pod naslovom „Zaštita konzularnih funkcionera”, predviđa da će država prijema postupati prema konzularnim funkcionerima sa dužnim poštovanjem, da će preduzeti sve odgovarajuće mere da bi se sprečila svaka povreda njegove ličnosti, slobode i dostojanstva. Već sledeći, član 41. Bečke konvencije o konzularnim odnosima počinje konstatacijom da „konzularni funkcioneri mogu biti stavljeni u zatvor ili pritvor samo u slučaju teškog krivičnog dela, i to samo na osnovu odluke nadležne sudske vlasti” (Konvencija ne pojašnjava šta je to „teško krivično delo”, ali već ustajena praksa država odredila je da je to delo za čije je izvršenje zaprečeno najmanje pet godina zatvora). Osim u pomenutom slučaju, konzularni funkcioneri ne mogu biti hapšeni niti podvrgnuti bilo kom drugom obliku ograničenja lične slobode, izuzev kad se radi o izvršenju pravosnažne sudske presude (naravno, od suda države prijema!). Izvestan broj država dvostranim konzularnim konvencijama proširio je znatno imunitete konzularnih funkcionera. Tako su Sj-

⁷² Boris Krivokapić, *cit. delo*, str. 44-45.

dinjene Američke Države zaključile ugovore sa Sovjetskim Savezom, Kijem, Bugarskom, Poljskom, Rumunijom, Filipinima u kojima uzajamno priznaju potpuni imunitet svojih konzularnih funkcionera od krivičnog sudstva.⁷³ Ista odredba unesena je i u sve konzularne konvencije zaključene između Sovjetskog Saveza i zemalja članica tadašnjeg Varšavskog pakta.⁷⁴ Mnoge konzularne konvencije koje je Ruska Federacija (posle raspada SSSR-a) zaključila sa pojedinim državama takođe imaju odredbu o potpunom imunitetu konzularnih funkcionera od krivičnog sudstva države prijema (tako i konvencije zaključene sa Litvanijom i Republikom Moldovom u članu 19, odnosno 35. sadrže isto rešenje).⁷⁵

Konzularni funkcioner dužan je i da se pojavi pred organima države prijema ako se protiv njega povede krivični postupak. Postupak treba da bude vođen sa dužnim poštovanjem prema konzularnim funkcionerima i, osim ako je u pitanju hapšenje zbog teškog krivičnog dela, na način kako bi se što je moguće manje ometalo višenje konzularnih funkcionera. Ako je stavljen u pritvor, postupak protiv njega mora da se otvori u najkraćem roku. S koliko se uzvažavanja u praksi postupa sa konzularnim funkcionerima, najbolje pokazuje slučaj bivšeg jugoslovenskog generalnog konzula u Čikagu, koji je pre desetak godina na najgrublji način, uz prisustvo televizijskih kamera, uhvaćen i nekoliko meseci držan u zatvoru pod ponižavajućim uslovima. Takvih slučajeva ima, nažalost, više i oni pokazuju da se i inače niski standardi Bečke konvencije o konzularnim odnosima ne sprovedu uvek ko- rektno i pravilno. Bečka konvencija predviđela je i obavezu države prijema da o slučaju hapšenja ili pritvaranja člana konzularnog osoblja ili pokretanja krivičnog postupka protiv njega, u najkraćem roku obavesti državu imenovanja. Sudski imunitet članova konzularnog osoblja veoma je uzak. Konzularni funkcioneri i konzularni službenici ne podležu nadležnosti sudskih i upravnih organa države prijema samo za dela izvršena u obavljanju konzularnih funkcija, s tim što je ovaj imunitet za konzularne funkcionere i službenike koji su državljanini države prijema ili u njoj stalno nastanjeni još uži – odnosi se samo na „službene akte”, a ne na sva dela izvršena u obavljanju konzularnih funkcija.⁷⁶ Međutim, i ovdje ima izuzetaka. Nadležnost se ne is-

⁷³ Statement by Selwa Roosevelt, Chief of Protocol before US Senate Committee on Foreign Relations, 5. August 1987, McChalahan, cit. delo, str. 246.

⁷⁴ Boris Krivokapić: cit. delo, str. 49–50.

⁷⁵ Konzularna konvencija, zaključena između Ruske Federacije i Litvanije 1997, ratifikovana 1999. godine (Sobranie zakonodatelstva Rosijskoj Federaciji, No 5, 31. I. 2000., str. 1295–1297) i Konzularna konvencija, zaključena između Ruske Federacije i Republike Moldova 1997. godine, ratifikovana 1999 (Sobranie zakonodatelstva No 6/2000, str. 1610–1612).
⁷⁶ U obrazloženju (komentar) Komisije UN za međunarodno pravo uz ovaj član (u nacrtu 69, u usvojenoj Konvenciji 71) napominje se: „Pošto se ovaj član primenjuje na državljane države prijema, on upotrebljava, za razliku od člana 43, izraz 'službeni akti', čiji je obim ograničeniji nego izraz upotrebljen u članu 43: 'dela (akti) izvršeni u obavljanju konzularnih funkcija'.

ključuje u slučaju građanske tužbe pokrenute na osnovu ugovora koji je konzularni funkcioner ili službenik zaključio, ali ne izričito ili prečutno kao punomoćnik države imenovanja, kao i u slučaju kada je tužbu pokrenulo treće lice za štetu nastalu iz nezgode koju je u državi prijema prouzrokovalo neko vozilo, brod ili vazduhoplov. Bečka konvencija o konzularnim odnosima ostavila je otvorenim pitanje ko i na osnovu kojih kriterijuma određuje šta su „dela izvršena u obavljanju konzularnih funkcija” (na šta je delegacija Indonezije prilikom rasprave o nacrtu u VI komitetu Generalne skupštine ukazivala, tražeći da se ovo pitanje reši). O tome nema ništa ni u obrazloženju nacrtu Bečke konvencije, koje je podnela Komisija UN za međunarodno pravo. Ostaje da u praksi države međusobno rešavaju ovo pitanje na svakom konkretnom spornom slučaju. Retke su dvostrane konvencije koje takođe uređuju ovo pitanje. Navodi se, na primer, Konzularna konvencija zaključena između Francuske i Poljske, po kojoj je relevantna izjava konzularnog funkcionera države imenovanja da je u pitanju takvo delo, a da se u slučaju neprihvatanja takve izjave odnosno spora, pitanje rešava diplomatskim putem.⁷⁷ Članovi konzulata mogu da budu pozvani da svedoče u sudskom i upravnom postupku i treba tome da se odazovu, osim ukoliko se svedočenje odnosi na činjenice koje se odnose na višenje njihovih funkcija ili na pokriće vanje službene prepiske i dokumenata. U pogledu odricanja od imuniteta važe odredbe slične za osoblje diplomatske misije. Konzularni funkcioneri i konzularni službenici, kao i članovi njihovih porodica oslobođeni su obaveze prijavljivanja stranaca i dozvole boravka. Ostale privilegije, kao što je oslobođenje od dozvole za rad, od režima socijalnog osiguranja, carine i ostalih fiskalnih davanja uglavnom su slične onima koje ima osoblje diplomatskih misija.

Počasni konzuli

Pored karijernih konzularnih funkcionera i službenika, koje obično postavlja ministarstvo inostranih poslova države imenovanja (u nekim državama ranije je to ponekad bilo ministarstvo pomorstva, trgovine ili sličnog resora), u znatnom broju država postoje i tzv. počasni konzuli (*consulæ missi* i *consules electi* – tradicionalna podela konzularnih funkcionera u ovoj oblasti).⁷⁸

Ustanova počasnih konzula vodi svoje poreklo još iz davnih vremena. Neki autori kao preteče savremenih počasnih konzula smatraju ustanovu grčkih proksena, koji su za razliku od drugih lica u trgovačkim kolonijama evropskih zemalja imali javnu funkciju zaštite svojih građana. Iako je sred-

⁷⁷ Milan Tepavac, *Imuniteti i privilegije u međunarodnim odnosima*, Beograd, 1976, str. 165.

⁷⁸ Bliže: Bogdan Babović, *Počasni konzuli i kodifikacija međunarodnog prava*, „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo”, br. 1/1962, str. 105 i dalje; Đorđe Lopičić, *Počasni konzuli*, „Anali Pravnog fakulteta u Beogradu”, br. 3–4/1993, str. 337–348.

nji vek, a posebno početak šesnaestog veka početak razvijanja i širenja ustanove konzula uopšte, smatra se da je tek u XIX veku došlo do određenijseg razlikovanja dve kategorije konzula: karijernih i počasnih. Sve do sazivanja Bečke konferencije o konzularnim odnosima 1963. godine i u teoriji i u praksi država javljali su se potpuno oprečni stavovi o ustanovi počasnih konzula. Protivnici ove ustanove iznosili su više negativnih crta počasnih konzula. Pre svega, zameralo se da su u pitanju lica koja imaju svoja privatna zanimanja i da im je konzularna delatnost samo sporedna delatnost, koja se često zanemaruje u korist glavnog zanimanja. Prigovaralo se i zbog toga što ti ljudi nisu obrazovani i obučeni za konzularnu službu, te mogu samo da nanesu štetu licima kojima treba da pruže pomoć i konzularnu zaštitu. Pošto počasnih konzula nisu službenici države imenovanja, nego obično trgovci i poslovni ljudi – državljanji države prijema, često se s pravom govorilo da je njihov prvi interes dobijanje značajja i počasti u društvu, imuniteti i privilegije, a tek onda zastupanje interesa države imenovanja. Budući da su počasni konzuli, po pravilu, državljanji države prijema, bilo je i čestih primedaba na pitanje njihove lojalnosti prema državi imenovanja odnosno zavisnosti od države prijema, koja u svakom slučaju nije povoljna za obavljanje funkcija u korist jedne strane države. Zbog toga je krajem XIX i početkom XX veka bilo ne samo privatnih stavova pojedinih naučnika i političara protiv počasnih konzula, već i ozbiljnijih pokušaja da se ova ustanova ukinе ili joj se umanjii značaj, koji se konačno završavaju kompromisom na Bečkoj konferenciji o konzularnim odnosima i priznanjem daljeg postojanja ove ustanove, u razmerama primerenim njenoj korisnosti, ali i i slabostima i nedostacima. Ovi pokušaji zasnovani su na stavovima pojedinih naučnika, kao što je bio Fiore, koji u svom kodeksu 1890. godine pravi znatnu razliku između karijernih i počasnih konzula, svrstavajući ove druge u „nižu klasu” u odnosu na karijerske konzule koji su, po njemu, jedini kojima pripadaju prava i privilegije konzula. Institut za međunarodno pravo, šest godina iza Fiorea, 1896. godine u svom Pravilniku o konzularnim imunitetima pod titulom konzula priznaje one kojima je obavljanje konzularnih funkcija jedina delatnost i koji imaju državljansvo države imenovanja. Sva ostala lica u ovom pravilniku smatraju se konzularnim agentima, sa potpuno drugačijim, nižim statusom od karijernih konzula.

Nekoliko decenija kasnije, Komitet stručnjaka za kodifikaciju konzularnog prava razmatrao je takođe ovo pitanje. Radna grupa ovog komiteta u svom izveštaju od 1928. godine sadrži karakteristične stavove o ustanovi počasnih konzula: „U današnjem razvoju konzularne institucije i radi pre-sižaja ove službe, ova klasa konzula (počasni konzuli) ne bi trebalo više da postoji. Stvarno, najveći broj ovih počasnih konzula stranog državljanstva bavi se mnogo više ličnim interesima nego interesima zemlje koja im je dala ovu titulu i kako oni obavljaju uopšte trgovinu u njihovom konzularnom okrugu, oni prouzrokuju osetne štete drugim trgovcima. Trgovачke fakture

koje su im prezentirane stavljaju ih u položaj da saznanju dragocena obaveštenja koja su veoma korisna za njihove privatne poslove. Tako oni mogu da više neloyalnu konkurenciju trgovcima nastanjanim na njihovom konzularnom okrugu. S druge strane, državljanji države koja akredituje ove strane konzule ne nalaze kod njih zaštitu na koju imaju pravo i koju bi morali naći kod konzula njihovog vlastitog državljanstva. Većina država u Evropi ima samo konzule od karijere. Poželjno je da i druge države slede ovaj primer”.⁷⁹ Kodifikacija u okviru Društva naroda nije ostvarena, iako je ovo bio prvi ozbiljniji pokušaj zvanične kodifikacije u ovoj materiji. Interesantno je napomenuti da je u odgovoru na upitnik koji je Društvo naroda poslalo državana članicama povodom izveštaja Komiteta za kodifikaciju, nekoliko država odgovorilo da se odlučno protive predlogu o ukidanju počasnih konzula (među njima su bile Madarska, Holandija, Finska, Norveška i Švajcarska). Harvardski nacrt pravila o položaju i funkcijama konzula nije pravio bitnu razliku između dve vrste konzula, a takođe ni ograničenje u pogledu državljanstva. Međutim, predviđao je da država prijema nije dužna da da izvesna odobrenja koja su predviđena za karijerske konzule.

U Komisiji UN za međunarodno pravo, već početak rada na kodifikaciji pravila o konzularnim odnosima obeležen je raspravama o ovom problemu. Prvo se postavilo opšte pitanje: da li odredbe o počasnim konzulima uopšte uneti u konvenciju. Kada je to prevaziđeno zaključkom da ih treba uključiti, i dalje je bilo članova Komisije (doduše, u manjini) koji su smatrali da je to prevaziđena ustanova i da, ako treba nešto uređiti u ovoj oblasti, to treba da bude minimum u odnosu na karijerske konzule. Komisija je predložila poseban odeljak o „počasnim konzularnim funkcionerima”. Ipak, vodeći računa o protivljenju pojedinih svojih članova i država članica UN, Komisija je predvidela fakultativan karakter ustanove počasnog konzula: da države slobodno odlučuju o tome da li će imenovati ili primati takve počasne konzularne funkcionere, s tim da ako ih prihvate, moraju da se pridržavaju pravila o ovoj instituciji. Ovaj predlog prihvaćen je u članu 68. Bečke konvencije koji nosi naslov „Fakultativni karakter institucije počasnih konzularnih funkcionera” i koji glasi da je „svaka država slobodna da odluču da li će imenovati ili primati počasne konzularne funkcionere”.

Bečka konferencija o konzularnim odnosima ipak je odlučila, većinom država učesnica, da se u Konvenciju uključi treća glava, pod naslovom „Režim koji se primenjuje na počasne konzularne funkcionere i na konzulate kojima oni rukovode”. Iako se u literaturi pojavljuju stavovi da je Bečka konvencija uređila samo pitanje počasnih konzula, a ne i „počasnih konzulara”, čini se da taj stav ne može u potpunosti da se prihvatiti, bar iz dva razloga:

a) Glava III Bečke konvencije odnosi se i na „režim koji se primenjuje... i na konzulate kojima oni (primedba – počasni konzularni funkcioneri)

⁷⁹ Bogdan Babović, *cit. delo*, str. 235.

rukovode", što jasno znači da Konvencija poznaje i priznaje i posebnu vistu konzulata koje, doduše, ne naziva počasnim konzulatima (kako se oni u žargonu, pa i službeno, najčešće nazivaju), već konzulatima kojima rukovode počasni konzularni funkcioneri;

b) znatan deo odredaba Glave III Konvencije ne odnosi se samo na počasne konzularne funkcionere, već i neposredno na konzulate kojima oni rukovode, a neke isključivo na ove konzulate (na primer, član 58. tač. 1. i 4. i čl. 59, 69, 61, 62).

Bečka konvencija o konzularnim odnosima priznala je konzulatima kojima rukovode počasni konzularni funkcioneri potpuno iste olakšice, privilegije i imunitete koje su dobili i redovni konzulati kojima rukovode karijerni konzularni funkcioneri u sledećim oblastima:

- a) opšte olakšice po članu 28. Konvencije;
- b) pravo upotrebe nacionalne zastave i grba;
- c) mogućnost sicanja i pomoć u nalaženju prostorija za konzulat;
- d) sloboda kretanja;
- e) sloboda opštenja;
- f) opštenje sa državljanima države imenovanja;
- g) dužnost države prijema da obaveštava o slučaju smrti, starateljstva, tutele i kuratela, brodoloma i vazduhoplovnih nesreća; opštenje sa organima države prijema;
- h) oslobođenje za konzularne dažbine i takse;
- i) obaveze trećih država prema prepisci i pošti konzulata;
- j) korišćenje prostorija konzulata.

S obzirom na karakter konzulata kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner, Komisija za međunarodno pravo, prilikom izrade nacrtu Konvencije, imala je veoma težak zadatak da nađe primereno rešenje. Razmatranje ovog pitanja, zbog svoje složenosti, odloženo je za kasnije, dok se ne dobiju stavovi država članica. Pošto su stavovi država bili različiti, Komisija je rešila da predloži sledeću odredbu: da su prostorije nepovredive, ali pod uslovom da budu isključivo namenjene višenju konzularnih funkcija (što se u mnogim slučajevima veoma teško može postići i kontrolisati). Kao što nije prihvatila stav Komisije za međunarodno pravo o nepovredivosti prostorija konzulata uopšte, ni u slučaju konzulata kojima rukovode počasni konzularni funkcioneri, Bečka konferencija nije se složila sa Komisijom, odbijajući ideju o nepovredivosti. Umesto toga, prihvaćen je tekst odredbe člana 59. u kome se kaže da „država prijema preduzima potrebne mere da bi zaštitila konzularne prostorije konzulata kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner i da bi sprečila ulazak u njih ili njihovo oštećenje, kao i narušavanje mira konzulata ili povredu njegovog dostojanstva”.

Konvencija je predvidela i fiskalno oslobođenje konzularnih prostorija, ali samo u slučaju ako je njihov vlasnik ili zakupac država imenovanja

(što je veoma retko, s obzirom na to da počasni konzuli, po pravilu, i funkcije u tom svojstvu obavljaju u svojim privatnim odnosno poslovnim prostorijama).

Sloboda unošenja i oslobođenje od carinskih dažbina predviđeni su samo za one predmete koji služe za službenu upotrebu konzulata: grbovi, zastave, pečati, štambilji, knjige, službene štampane stvari, kancelarijski materijal, pribor i slični predmeti.

Značenje izraza „počasni konzul”

Bečka konvencija o konzularnim odnosima nema definiciju počasnih konzula. Teškoća je u tome što taj izraz nema isto značenje u zakonodavstvu pojedinih država. Osnovna, odlučujuća činjenica je da je u pitanju funkcioner koji nije plaćen za svoj konzularni rad (tako ga opredeljuju švajcarski propisi – *Consular regulations* od 1923. godine). U nekim državama, s obzirom na to da karijerni konzuli mogu takođe da budu neplaćeni, odlučujuća je činjenica da je karijerni konzul poslan od države imenovanja u državu prijema, dok je počasni konzul odabran na licu mesta, u samoj državi prijema (takav kriterijum poznaje finski zakon od 6. jula 1925. godine). Ima država po čijem nacionalnom zakonodavstvu svojstvo počasnog konzula određuje činjenica da je on agent koji nije državljanin države imenovanja i koji je ovlašćen da se bavi lukrativnim poslovima, bez obzira na to da li on to čini ili ne (tako, na primer, Dekret Perua od 18. februara 1954. godine). Neke države, za svrhe priznavanja konzularnih imuniteta, smatraju počasnim konzulima, bez obzira na to koje državljanstvo imaju, one koji se bave lukrativnim poslovima ili zanimanjima (kao, na primer Kuba).

U svom komentaru uz glavu III nacrtu Bečke konvencije o konzularnim odnosima od 1957. godine, specijalni izvestilac J. Žourek pokušao je da nađe jedinstven kriterijum za izraz „počasni konzul”. Po njemu, konzulov položaj u odnosu na administrativni mehanizam države mogao bi da ponudi odgovarajuće rešenje. Ako je konzul javni službenik, plaćen od države i podređen njenom disciplinskom postupku, treba ga smatrati karijernim konzulom, a u svim drugim slučajevima počasnim.⁸⁰ Što se tiče konzularnih funkcionera koji su mada javni službenici po zakonodavstvu svoje države ovlašćeni da se bave lukrativnim poslovima ili zanimanjima u državi prijema, njih države, po pravilu, tretiraju kao počasne konzule, iako ih, kao što smo u prethodnom pravilu videli, ne smatraju u tom svojstvu, već kao karijerne konzule.

Na svojoj jedanaestoj sednici, održanoj 1959. godine, Komisija UN za međunarodno pravo, razmatrajući nacrt Bečke konvencije o konzularnim od-

⁸⁰ Yearbook of the International Law Commission 1957, vol. II, str. 102.

nosima, usvojila je sledeće zaključke odnosno stavove o izrazima „karijerni” i „počasni konzul”: „Konzul može da bude:

(i) 'karijerni konzul' ako je vladin funkcioner države imenovanja, koji prima platu i ne vrši bilo kakvu profesionalnu delatnost osim one koja proizlazi iz konzularnih funkcija;

(ii) 'počasni konzul' ako ne prima nikakvu redovnu platu od države imenovanja i ovlašćen je da se angažuje u trgovini i drugim lukrativnim zanimanjima u državi prijema.”

Bečka konvencija ostala je ipak bez tumačenja ova dva izraza, te je time prepušteno državama da one, saglasno svom nacionalnom zakonodavstvu, ocenjuju da li je odnosi konzularni funkcioner karijerni ili počasni. S obzirom na to da su u pitanju bilateralni odnosi, a ne jedностранi stav samo jedne države učesnice, u praksi se mogu pojaviti ozbiljni sporovi oko svojstva naimenovanih konzula. Međutim, takvih ozbiljnih sporova za više od tri decenije sprovedenja Bečke konvencije o konzularnim odnosima nije bilo, ili bar nisu poznati javnosti. Problemi se konkretno rešavaju između država već na početku otvaranja konzulata sa počasnim konzulom na čelu, odnosno prilikom postupka za izdavanje egzekvaturе, kada se odmah utvrđuje i da li je u pitanju karijerni ili počasni konzularni funkcioner; budući da imuniteti i privilegije koje država prijema treba da mu garantuje po Bečkoj konvenciji nisu identični u oba svojstva.

Privilegije i imuniteti počasnih konzularnih funkcionera i članova konzulata kojima rukovode počasni konzularni funkcioneri

Počasni konzularni funkcioneri dobili su u Bečkoj konvenciji ionako sužen obim sudskog imuniteta koji je priznat i karijernim konzulima (samo za dela izvršena u obavljanju konzularnih funkcija). Takođe, oslobođeni su dužnosti da svedoče i pokazuju prepisku i zvanična dokumenta ako su u pitanju dela izvršena u obavljanju konzularnih funkcija. Država prijema obavezna je da pruži počasnom konzularnom funkcioneru zaštitu koja može biti potrebna zbog njegovog službenog položaja. Počasni konzularni funkcioneri, osim onih koji u državi prijema obavljaju za svoj račun neku profesionalnu ili trgovinsku delatnost, oslobođeni su svih obaveza predviđenih zakonom i propisima države prijema u pogledu prijavljivanja stranaca i dobijanja dozvole za rad. Takođe, država prijema oslobađa počasne konzularne funkcionere svakog ličnog davanja i svake javne službe, ma kakve prirode ona bila i vojnih nameta, kao što su rekvizicije, kontribucije i vojni smeštaj. Počasni konzularni funkcioner oslobođen je svih poreza i taksa na naknade i platu koju eventualno prima od države imenovanja za vršenje konzularnih funkcija.

Bečka konvencija izričito utvrđuje da se privilegije i imuniteti predviđeni u njoj ne priznaju članovima porodice počasnog konzularnog funkcionera ili konzularnog službenika zaposlenog u konzulatu kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner.

Značaj ustanove počasnih konzula

I pored pokušaja negiranja i ukidanja ustanove počasnih konzula i konzulata kojima oni rukovode, činjenica je da su oni i u savremenoj diplomatiji velikog broja država značajan faktor aktivnosti, a posebno u razvijanju privrednih i trgovinskih odnosa. Njihov doprinos diplomatskoj i konzularnoj službi veoma je dragocen. Kada se uporedi broj konzulata kojima rukovode karijerni konzuli sa brojem konzulata na čijem su čelu počasni konzuli, očigledno je da prevagu imaju ovi poslednji. Prema jednoj studiji o konzularnom pravu, objavljenoj 1957. godine, koja sadrži podatke iz osamnaest odabranih država, od ukupno 7.759 konzularnih funkcionera, 2.109 su karijerni, a 5.651 su počasni konzularni funkcioneri. Ovaj odnos se nije promenio u međuvremenu, čak bi se moglo konstatovati da se taj odnos sve više pomera u korist broja počasnih konzula.⁸¹

Koliko je interesovanje kandidata za počasne konzule pokazuje podatak da u Minhenu, na primer, skoro 300 poznatih poslovnih ljudi „čeka” na upražnjena mesta počasnih konzula, čiji je broj u Bavarškoj tri puta veći od broja karijernih. Po nekim podacima iz 1997. godine, Savezna Republika Nemačka imala je u svetu više od 400 počasnih konzula. Velika Britanija 238, Austrija 140, Švajcarska 120, Brazil 113, Izrael 80, a Ukrajina samo 12, jer je tek pre nekoliko godina ustanovila počasne konzule, s obzirom na ignominisanje ove institucije u doba Sovjetskog Saveza. Od konzulata 148 država koji postoje u SAD, 112 država ima konzulate kojima rukovode počasni konzuli. Od ukupno 32 konzulata Belgije u SAD, 26 su počasni konzulati, a od francuskih 58 – počasni su 45. Od ukupno 41 danskog konzulata u istoj državi, 37 je na čelu sa počasnim konzulom. U Australiji, od ukupno 15 italijanskih konzulata, devet su pod rukovodstvom počasnih konzula, norveških – od devet počasnih je pet, belgijskih – šest od ukupno osam, čeških – četiri od ukupno pet i litvanska sva tri konzulata imaju na čelu počasne konzule.⁸²

Male, posebno skandinavske države imaju veoma dobro iskustvo sa počasnim konzulima odnosno konzulatima. Računa se da samo skandinavske države imaju više od dve hiljade počasnih konzula širom sveta. Švedska je, na primer, 1986. godine imala 436 konzulata sa počasnim konzulima na čelu, Norveška 585. Holandija je u isto doba imala 515 počasnih konzula,

⁸¹ Bogdan Babović, *Savremeno konzularno pravo*, Beograd, 1978.

⁸² Boris Gumenjuk, *Osnovi diplomatskoj službi*, Kijev, 1998, str. 80.

Francuska 425, dok SAD ne praktikuju postavljanje počasnih konzula, iako svojim Konzularnim statutom prihvataju strane počasne konzule na svojoj teritoriji.

Socijalističke države su, po pravilu, ignorisale ustanovu počasnih konzula kao relikta kapitalističkog sistema i izbegavale ne samo postavljanje počasnih konzula, već i prihvatanje stranih počasnih konzula na svojoj teritoriji. Jugoslavija je posle Drugog svetskog rata, takođe, sa dosta predrasuda i rezervi prema ovoj ustanovi, ipak u desetak država (uglavnom latinoameričkih) imala počasne konzule, uglavnom naše iseljenike – državljanke države prijema. Interesantno je da neki autori tvrde da su od socijalističkih zemalja jedino Jugoslavija i Kuba koristile ustanovu počasnih konzula.⁸³ Njihove funkcije bile su manje-više simbolične i odnosile se na unapređenje privrednih odnosa, kao i na razvijanje prijateljskih odnosa između svojih konzularnih područja i Jugoslavije. Neki su svojim ugledom i uticajem dali primetan doprinos i razvoju bilateralnih odnosa između Jugoslavije i država prijema. Poslednju deceniju nekoliko stranih država otpočelo je i sa imenovanjem svojih počasnih konzula u Jugoslaviji, tako da je ova ustanova počela da oživljava i na jugoslovenskoj teritoriji.⁸⁴

Imajući u vidu veliki značaj koji ova ustanova može da ima u razvoju sveukupnih odnosa sa stranim državama, a posebno u oblasti privrede i obrta, Savezno ministarstvo za inostrane poslove predložilo je 1995. godine Saveznoj vladi jedan veoma ambiciozan program proširenja mreže jugoslovenskih počasnih konzula u inostranstvu, čije se ostvarivanje zbog sankcija prema Jugoslaviji, koje su obuhvatile i smanjivanja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima SRJ, delimično usporilo i otežalo, ali su već postignuti značajni rezultati u povećanju broja jugoslovenskih počasnih konzula. Ustanovu počasnih konzula prihvatile su poslednjih godina i države koje su tradicionalno bile protiv ovakvih ustanova, koje nisu dozvoljavale delatnost počasnih konzula na svojoj teritoriji, a nisu ni postavljale svoje počasne konzule u drugim državama. Najkarakterističnija od njih je Sovjetski Savez odnosno sada Ruska Federacija, koja je već do 1996. godine imenovala svoje počasne konzule u Velikoj Britaniji, Italiji, Novom Zelandu, Portugaliji i u nekoliko zemalja Latinske Amerike. Ruska Federacija donela

⁸³ T. Bobiljkevič, N. Zubkov, *Osnovi konsuljske službe*, Moskva, 1986, str. 249.

⁸⁴ Nedavno je Jugoslavija imala u inostranstvu 21 konzulat sa počasnim konzulom na čelu, a istovremeno u Jugoslaviji je registrovano 43 strana počasna funkcionera. Tako, 1990, jugoslovenski počasni konzuli bili su u sledećim državama: Kanada (2), SAD (4), Brazil, Malta, Čile, Argentina (2), Paragvaj, Bolivija (2), Gvatemala, Island, Honduras, Jamajka, Kostarika, Novi Zeland, Grčka. Spisak stranih konzula u Jugoslaviji istovremeno je bio sledeći: Belgija (2), Centralnoafrička Republika, Čile, Danska (4), Holandija (9), Island (2), Norveška (5) Panama, Portugal, Tajland, Švedska (3), Velika Britanija (3), Finska (4), Kostarika, Francuska, Sri Lanka, Kanada. Inače, poznati naučnik Mihajlo Pupin bio je počasni konzul Kraljevine Srbije u SAD (1911–1918).

je 1998. godine i Uredbu o počasnim konzulima, kojom se prvi put uređuje ova institucija.⁸⁵

Uredbom se utvrđuje da Ministarstvo inostranih poslova Ruske Federacije, uz saglasnost vlade države prijema, može da poveri pojedine konzularne funkcije počasnim konzulima Ruske Federacije. Počasnog konzula imenuje ministar inostranih poslova ili njegov zamenik, po predlogu diplomatske misije ili konzulata Ruske Federacije i on izvršava svoje funkcije pod rukovodstvom diplomatske misije ili konzulata Ruske Federacije, a ako u državi prijema oni ne postoje, pod rukovodstvom Ministarstva inostranih poslova ili diplomatske misije Rusije u državi koje odredi ministarstvo. Po Uredbi, počasni konzul može da bude kako državljanin Ruske Federacije, tako i državljanin strane države iz kruga lica koja „imaju vidan društveni položaj u državi prijema i koja poseduju neophodni lični kvalitet, a takođe imaju mogućnosti da na odgovarajući način izvršavaju poverene konzularne funkcije”. Za počasne konzule predviđen je niz funkcija u oblasti zaštite prava i interesa državljanina i pravnih lica Ruske Federacije, posebno u oblasti starateljstva, zaštite imovinskih prava, zaštite građana lišenih slobode, zahteva za izdavanje dokumenata, nadležnosti u vezi sa brodovima i vazduhoplovima, pri čemu je dobar deo tih poslova vezan za saglasnost odnosno postavljanje ruskih diplomatskih misija ili konzulata. Počasni konzul ne dobija platu ili nagradu za svoj rad, može da naplaćuje konzularne takse koje idu u državni budžet i dužan je da svake godine predaje izveštaj o svom radu nadležnoj diplomatskoj misiji ili konzulatu pod čijim rukovodstvom radi.⁸⁶

Za razliku od ruskih propisa o počasnim konzulima, belgijski propisi, na primer, u pogledu izbora za to zvanje određuju da „prvenstvo u principu imaju sunarodnici”. Međutim, to je pravilo koje dopušta izuzetke. Kako se belgijski ministar inostranih poslova jednom izjasnio na pitanje postavljeno u Parlamentu o počasnim konzulima, „nije uvek moguće to postići, ili zbog nedostatka kandidata belgijske nacionalnosti ili zbog toga što eventualni kandidat nema društveni položaj koji obezbeđuje nužne kontakte sa značajnom sredinom ili među drugima koji mogu efikasno da deluju u korist belgijskih komercijalnih interesa”.⁸⁷ Belgijski počasni konzuli, po pravilu,

⁸⁵ Interesantno je napomenuti da je Radničko-seljačka vlada Sovjetske Rusije 18. oktobra 1918. godine donela „Dekret o organizaciji konzulata”, u čijem se članu 2. kaže: „U državama i mestima u kojima nema samostalnih konzulata ili konzula, Radničko-seljačka vlada prava i obaveze konzula poverava nekom od lokalnih građana odnosno države, koji na to daju svoju saglasnost”. Međutim, već 1921. godine, u Opštoj uredbi o sovjetskim organima, te odredbe više nema, jer je verovatno u praksi došlo do teškoća u njenoj primeni. Vidi: *Kirvs međunarodnog prava*, IV tom, izdanje Sovjetske akademije nauka, Moskva 1968, str. 83.

⁸⁶ *Diplomatičeskij vesnik*, no 12, dekabr 1998, str. 49–56.

⁸⁷ La pratique des gouvernements et le contrôle des assemblées d'état fédéral et entités fédérées belges en matière de droit international, „Revue belge de droit international”, vol. XXX, 1997–1, str. 292–293.

nisu ovlašćeni da izdaju vize. Ako to i čine, to rade po saglasnosti i na odgovornost diplomatske misije (belgijski počasni konzul u Sri Lanki, na primer, deluje u tom smislu pod nadzorom i na odgovornost belgijskog ambasadora u Nju Delhiju). Inače, ni belgijski propisi ne predviđaju platu za počasne konzule. Posebna pažnja vodi se u razlučivanju poslova koje počasni konzul vrši u tom svojstvu i poslova, naročito komercijalnih, koje vrši u okviru svog redovnog zanimanja. Nemački Konzularni zakon, usvojen 1974. godine, takođe pravi razliku između karijernih i počasnih konzula u pogledu funkcija. Zakon utvrđuje da se u pogledu vršenja konzularnih funkcija, počasnim konzularnim funkcionerima mogu da uvedu pojedina ograničenja. Zakon, na primer, predviđa da za potvrđivanje verodostojnosti nemačkih javnih isprava, počasni konzularni funkcioneri moraju da imaju posebno ovlašćenje; ministarstva inostranih poslova. Član 24. navedenog zakona ne dopušta počasnim konzularnim funkcionerima da zaključuju konzularne brakove nemačkih državljana. Počasni konzul takođe nisu ovlašćeni da izdaju pasoše i vize, osim ako im je ministarstvo inostranih poslova u svakom pojedinačnom slučaju izričito dalo ovlašćenje. Zakon im zabranjuje i izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju. Međutim, Zakon predviđa mogućnost da ministarstvo inostranih poslova dodeli počasnom konzularnom funkcioneru karijernog službenika koji u vršenju konzularnih funkcija ima status konzularnog funkcionera. Inače, službenici koje počasni konzularni funkcioner prima u radni odnos radi pomaganja u vršenju konzularnih funkcija imaju status pomoćnih službenika i, prema zakonu, ne može im se dati nikakvo ovlašćenje da više službene radnje kao što je izdavanje uverenja, potvrda, overa i druge tzv. suverene službene akte.⁸⁸

Jugoslovenska služba inostranih poslova još nema poseban pravilnik o počasnim konzulima, njihovom statusu, funkcijama i obavezama, ali već postoje predlozi i nacrti određena koja će verovatno uskoro biti usvojena.

Funkcije počasnih konzula i konzulata kojima

oni rukovode

Nije slučajno da Bečka konvencija o konzularnim odnosima ne sadrži ni reč o funkcijama počasnih konzula i konzulata pod njihovim rukovodstvom, već sadrži samo opšte odredbe o konzularnim funkcijama uopšte. Naime, na univerzalnom planu, nema usaglašene definicije ili liste funkcija koje počasni konzul odnosno počasni konzulat mogu da vrše. Sve to zavisi od prakse i propisa pojedinih država, od kojih neke izričito određuju koje funkcije takvi konzuli odnosno konzulati ne mogu da vrše. Najveći deo drža-

va nema propise o tom pitanju, a praksa pokazuje da su rešenja različita, kako između država, tako i između počasnih konzula odnosno konzulata iste države.

Po pravilu, najčešće funkcije koje države poveravaju počasnim konzulima jesu funkcije opšteg unapređenja odnosa, sa posebnim naglaskom na privredno-trgovinske odnose i opšta zaštita prava i interesa države imenovanja u državi prijema. Funkcije koje se najčešće isključuju iz nadležnosti počasnih konzula odnosno konzulata jesu tzv. administrativne funkcije i vizno-pasoški poslovi, vezani za poslovanje stručnog osoblja konzulata, jer počasni konzul takođe funkcije, čak i kad bi država imenovanja poverila njima te poslove, obično ne mogu da vrše. Međutim, treba napomenuti da je moguće da se omogući da počasni konzulat bude osposobljen i za vršenje drugih konzularnih funkcija (postavljanjem službenika plaćenog, a često i poslatoz od ministarstva inostranih poslova ili raspodelom poslova između diplomatske misije odnosno konzulata države imenovanja u državi prijema kojim rukovodi karijerni konzul i počasnog konzulata, tako da počasni konzulat prima stranke i podneske i za funkcije koje obavlja karijerna konzularna služba).

Obim i vrsta funkcija koje treba da obavlja počasni konzul odnosno konzulat kojim rukovodi utvrđuje se, po pravilu, u ugovoru između njega i ministarstva inostranih poslova ili na osnovu jednostranog ovlašćenja ministarstva. Međutim, činjenica je da mnoge države, uključujući Jugoslaviju, nemaju institucionalizovanu praksu određivanja konkretnih funkcija koje odnosi počasni konzul treba i može da vrši. Pošto počasni konzul, po pravilu, ne primaju nikakvu platu, pa veoma često ni stvarnu naknadu, za poslove koje vrše i troškove koje pri tom imaju, to je veoma teško očekivati od dobrog dela takvih ljudi, koji već imaju osnovno zanimanje, a spremni su zbog počasti, društvenog uticaja i simpatija prema državi imenovanja da pomognu razvoju odnosa sa državom prijema, da preuzmu težak i odgovoran teret vršenja svih konzularnih funkcija.

Treba napomenuti da je prilikom izrade prvog nacra Bečke konvencije o konzularnim odnosima 1957. godine specijalni izvestilac Komisije UN za međunarodno pravo J. Žourek predložio tekst tada člana 36. sa naslovom „Ovlašćenja počasnih konzula i sličnih funkcionera”: „1. ovlašćenja konzularnih predstavnika pomenutih u članu 35 (‘počasni konzularni funkcioneri’) biće određena od države imenovanja u skladu sa međunarodnim pravom; 2. država imenovanja obavestice državu prijema diplomatskim putem o obimu ovlašćenja počasnih konzula.”⁸⁹

Ovaj član nacra takođe nije ušao u konačan tekst Bečke konvencije, te je i nemoguće pozivati se na njega kao na odredbu važećeg međunarodnog

⁸⁸ Konsulargesetz odnosno Gesetz ueber Konsularbeamten und die konsularischen Aufgaben und Befugnisse vom 11. September 1974, (BGBl. I, 2317, Gotfried Hecker, *Handbuch der konsularischen Praxis*, Muenchen, 1982, str. 26.

⁸⁹ Yearbook of the International Law Commission 1957, vol. III, str. 102.

ugovora. Međutim, činjenica je da je država imenovanja ta koja svojim konzulima, pa i počasnim konzulima, određuje koje će konzularne funkcije vršiti. Zato je preporučljivo, iako nije obaveza, da država imenovanja prilikom zahteva za prihvatanje počasnog konzularnog funkcionera (zahtev za egzekvaturu) istovremeno obavesti državu prijema o funkcijama koje će taj konzul da vrši, obezbeđujući se unapred od svih eventualnih nesporazuma i sporova koji mogu da nastanu između dve države.

Bečka konvencija o konzularnim odnosima nije posebno uredila pitanje konzularnog područja konzulata kojima rukovode počasni konzuli, odnosno da li ovi konzulati moraju da imaju sopstveno konzularno područje ili njihovo područje može da se poklapa ili da bude u okviru konzularnog područja konzulata države imenovanja kojim rukovodi karijerni konzularni funkcioner. Praksa država je veoma različita. Dok neke države u svojoj praksi insistiraju na striktnoj podeli konzularnih područja postojećih konzulata i ne dozvoljavaju „preklapanje“ područja konzulata kojima rukovode počasni i konzulata kojima rukovode karijerni konzularni funkcioneri druge države, imajući u vidu to da počasni konzuli obavljaju samo neke, uglavnom specifične funkcije, dozvoljavaju da na jednom području postoje i deluju i konzulat kojim rukovodi karijerni konzularni funkcioner i konzulat kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner iste države naimenovanja (kao, na primer, Izrael, Nemačka i dr.). Pojedini autori s pravom ističu da Bečka konvencija o konzularnim odnosima ne isključuje mogućnost takvog „preklapanja“ konzularnih područja, što je značajno za delatnost počasnih konzulata, ali i konzulata kojima rukovode karijerni konzuli, kojima su veoma često u svojoj delatnosti podređeni počasni konzuli odnosno konzulati kojima oni rukovode.⁹⁰

Prekid konzularnih odnosa, zatvaranje konzulata i prestanak funkcija člana konzulata

Kao što je već napomenuto, prekid diplomatskih odnosa ne znači automatski i prekid konzularnih odnosa. Pošto se u slučaju ramog sukoba (ratnog stanja) između dveju država uvek ne prekidaju i diplomatski odnosi, to nije isključeno i da konzularni odnosi (ukoliko ne postoje diplomatski, ili su prekinuti) i dalje postoje i razvijaju se kroz aktivnosti konzulata.

Za prekid konzularnih odnosa potrebna je izričita volja jedne od dve države (saglasnost, razumljivo, nije potrebna, kao što je to i kod prekida diplomatskih odnosa, koji obično nastaje odlukom jedne od strana odnosno država). Prekid konzularnih odnosa je više teorijska kategorija, jer u praksi država skoro da ne postoji takav slučaj. Međutim, odluka jedne države da zatvori svoje konzulate u državi prijema, u situaciji kada sa tom državom ne

⁹⁰ Vidi: Michael Richsteig, *Wiener Übereinkommen ueber diplomatische und konsularische Beziehungen*, Baden-Baden, 1994, str. 139.

postoje diplomatski odnosi niti akreditovana diplomatska misija može da znači automatski i prekid konzularnih odnosa. I to u slučaju da ni država prijema nema svoje konzulate u državi imenovanja. Jer, jedna od osnovnih pretpostavki konzularnih odnosa jeste postojanje ustanova koje vrše konzularne funkcije. Ako tih ustanova nema, nema ni konzularnih odnosa. Zatvaranje konzulata može da bude iz različitih razloga, u veoma različitim situacijama i sa veoma različitim posledicama. Zatvaranje može da usledi kao posledica nedostatka finansijskih sredstava za rad konzulata, smanjenja broja državljana države imenovanja u državi prijema i nestanak drugih potreba zbog kojih je konzulat otvoren u određenoj državi i u određenom mestu. Zatvaranje konzulata može da usledi i zbog otvaranja nekog drugog konzulata u državi prijema, čije se konzularno područje proširuje i na ranije konzularno područje konzulata koji prestaje sa radom. Ako dve države nisu imale do tada diplomatske misije, otvaranjem diplomatske misije sa svojim konzularnim odeljenjem čije konzularno područje pokriva čitavu teritoriju države, može takođe da bude razlog zatvaranja konzulata. Budući da država imenovanja, u slučaju da se država prijema ne protivi, može da poveri više nje konzularnih funkcija svome konzulu u trećoj državi, što dopušta član 7. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, u takvom slučaju prilikom zatvaranja konzulata u državi prijema takođe ne bi moglo da se govori o prekidu konzularnih odnosa.

Bečka konvencija o konzularnim odnosima utvrđuje (u članu 25) slučajeve prestanka funkcija članova konzulata:

- a) notifikacija države imenovanja državi prijema da su prestale funkcije odnosnog člana konzulata;
- b) povlačenje egzekvature;
- c) notifikacija države prijema državi imenovanja da je ona prestala da smatra lice u pitanju članom konzulata.

Pošto Konvencija ne daje listu svih slučajeva prestanka funkcija člana konzulata, treba imati u vidu da postoji još dosta drugih razloga i slučajeva, kao što je ostavka ili smrt člana konzulata, proglašenje člana konzulata za *personu non grata* odnosno za nepoželjnu osobu, zatvaranje konzulata i sl.

Prestankom funkcije članu konzulata prestaju i privilegije i imuniteti koje je do tada imao, uključujući i pravo na boravak na teritoriji države prijema ako ga je imao samo na osnovu svojstva člana konzulata (a ne eventualno kao državljanin države prijema ili lice sa stalnim boravkom na njenoj teritoriji).

POGLAVLJE PETO
MULTILATERALNA DIPLOMATIKA

Posebnu grupu predstavnika država u međunarodnom opštenju i održavanju međunarodnih odnosa čine lica koja u ime država nastupaju kao članovi stalnih misija pri međunarodnim organizacijama i komisijama, kao i lica koja kao predstavnici država u svojstvu članova delegacija učestvuju na međunarodnim konferencijama i skupovima. U okviru multilateralne diplomacije uključuju se i međunarodni službenici koji predstavljaju međunarodne organizacije kao subjekte međunarodnog prava, i to u odnosu prema državana (članicama ili nečlanicama odnosnih organizacija) ili u odnosu na druge međunarodne organizacije.¹

Iako je termin međunarodna organizacija opšti pojam za sve organizacije međunarodnog karaktera, a to znači i za one međudržavne organizacije i organizacije koje nemaju državni karakter (tzv. nevladine organizacije), u međunarodnom javnom pravu, kao i u međunarodnim ugovorima, po pravilu, ovaj izraz koristi se kada su u pitanju međudržavne, odnosno međunarodne vladine organizacije, organizacije čije članove čine države a ne privatna lica ili udruženja koja nemaju svojstvo vlade. Za ovu drugu kategoriju obično se upotrebljava izraz međunarodne nevladine organizacije.

Prva grupa predstavnika (unutražnji organi), o kojoj je u prvom delu knjige bilo reči, deluje na osnovu unutrašnjih propisa odnosnih država, u skladu sa međunarodnim pravom i njihovo sedište je na teritoriji sopstvene države (šef države, vlada, ministar inostranih poslova). Druga grupa pred-

¹ Branimir Janković, u svojoj studiji *Diplomatika* (Beograd, 1988, str. 143) definiše multilateralnu diplomaciju kao „skup načina i sredstava kojima se države zajednički, kroz više-strane odnose, služe da bi uskladile svoje međunarodnopolitičke programe sa zajedničkim interesima međunarodne zajednice i ostvarivale opšteprihvatljiva rešenja saglasno načelima i pravilima međunarodnog prava”.

stavnik (stalne diplomatske misije, specijalne misije i konzulati) deluje na strani teritoriji na osnovu pravila međunarodnog prava, vodeći računa o unutrašnjem zakonodavstvu države prijema. Oni se mogu okvalifikovati kao spoljni predstavnici država koji deluju u oblasti tzv. bilateralne diplomatije, odnosno diplomatije između dve države. Treća grupa predstavnika (multilateralna diplomatija) postupa u okvirima međunarodnog prava, odnosno međunarodnih organizacija, i to na teritoriji sedišta tih organizacija, koja se obično nalaze na teritoriji neke druge države. Ova država je posebnim međunarodnim ugovorom prihvatila obaveze države sedišta, a koja može, ali ne mora biti članica same te organizacije (kao najbolji primer je Švajcarska koja nije članica Ujedinjenih nacija, ali na čijoj teritoriji se nalazi jedno od sedišta – Evropski centar Ujedinjenih nacija). U ovoj trećoj grupi mogu se izdvojiti bar dve podgrupe: predstavnici država i službenici odnosno predstavnici međunarodnih organizacija. Prvu podgrupu čine, pre svega, stalne misije država pri međunarodnim organizacijama, a drugu podgrupu kako međunarodni funkcioneri, odnosno službenici međunarodnih organizacija u sedištima i filijalama tih međunarodnih organizacija, tako i predstavnici tih međunarodnih organizacija pri drugim organizacijama ili pojedinim državama.

I. STALNE MISIJE

Za razliku od prve i druge grupe predstavnika čiji koreni vuku u daleku prošlost stvaranja i odnosa prvih država na planeti, multilateralna diplomatija, a posebno stalne misije, javljaju se u svom pravom obliku tek u devetnaestom veku. Početkom toga veka saradnja više država institucionalizuje se kroz stvaranje zajedničkih tela i komisija, a kasnije i prvih međunarodnih organizacija savremenog tipa. Pojavila se potreba stalnijeg prisustva i učesća predstavnika država članica međunarodnih tela i organizacija u njihovom radu, što je zahtevalo i pojavu stalnog boravka predstavnika tih država u državi sedišta međunarodne organizacije. Postepeno ti predstavnici dobijaju poseban položaj na teritoriji države sedišta kako bi se omogućio normalan rad odnosnih međunarodnih tela i organizacija, i stvaraju se prva pravila o njihovim povlasticama, privilegijama i imunitetima. Taj položaj približava se položaju diplomatskih predstavnika država u bilateralnoj diplomatiji, mada nepostojanje reciprociteta (što je karakteristika bilateralne diplomatije) otežava njihovo potpuno izjednačenje sa članovima stalnih diplomatskih misija. Jedan od početaka je stvaranje specijalne komisije za atlantsku flotu od strane Panameričkog kongresa 1826. godine, koja se sastojala od tri člana – predstavnika vlada Kolumbije, Centralne Amerike i Meksika. Članovi ove komisije imali su međunarodnim ugovorom priznate diplomatske imunitete koje uživaju članovi diplomatskih misija, i to na teritoriji svih država članica. Mnogo skromniji položaj imali su, u početku, članovi Komisije za plo-

vidbu Rajnom, stvorene dvostranim ugovorom između Francuske i Nemačkog carstva 1804. godine. Tek je mnogo decenija kasnije francuska vlada jednostrano dala članovima komisije privilegije i imunitete koje imaju diplomatski predstavnici akreditovani u ovoj državi. Godine 1921. rumunska vlada takođe izjednačava članove Evropske dunavske komisije i osobe koje nema rumunsko državljanstvo sa članovima redovnih diplomatskih misija. Međunarodna komisija za Kongo odnosno njeni članovi takođe su bili izjednačeni sa diplomatskim predstavnicima država, ali samo za vreme vršenja svojih funkcija. Stalni komitet Instituta za poljoprivredu u Rimu (preteče Organizacije UN za poljoprivredu i ishranu – FAO), osnovan 1906. godine, nije imao obezbeđen pravni položaj međunarodnim ugovorom, već je to pitanje jednostrano rešila Italija svojim zakonom od 20. juna 1930. godine. Zakon je garantovao članovima Stalnog komiteta Instituta diplomatske imunitete u vršenju svojih funkcija. Zanimljiv je i istorijat Međunarodne unije američkih država, stvorene na konferenciji u Rio de Žaneiru 1906. godine. U početku je vlada SAD članovima Upravnog odbora Unije iz država sa kojima su SAD imale diplomatske odnose priznavala diplomatski status, pošto su bili redovni predstavnici država članica akreditovani kod vlade SAD u Vašingtonu. Tek na Petoj konferenciji Unije, održanoj 1923. godine u Santiagu de Čile, odlučeno je da se i predstavnicima država koje nemaju diplomatske odnose sa SAD prizna položaj koje međunarodno pravo daje redovnim diplomatskim predstavnicima. Istovremeno, razvija se i povremeno, *ad hoc* predstavljanje država na zasjedanjima organa međunarodnih organizacija i na drugim međunarodnim konferencijama, tako da i ova vrsta predstavnika država pri međunarodnim organizacijama i na međunarodnim konferencijama dobija određeni status.

Može se slobodno konstatovati da ni prva univerzalna međunarodna organizacija – Društvo naroda, iako je mnogo doprinela uobličavanju i priznanju statusa stalnih i povremenih predstavnika država pri međunarodnim organizacijama, nije na pravi način, međunarodnim ugovorom među članicama Društva, konačno rešila ovo pitanje. Naime, sve do prestanka rada Društva naroda nije zaključen ugovor o sedištu, kakav u eri Ujedinjenih nacija postoji u svakoj značajnijoj međunarodnoj organizaciji. Na samom početku rada Društva naroda stvorila se potreba stalnog kontakta između tadašnjeg Sekretarijata Društva naroda, kao jedinog stalnog organa i država članica. Neposredno opštenje sa vladama država članica naišlo je na sve veće probleme, te je Sekretarijat Društva predložio da vlada država članica obraduje posebne službe u svojim ministarstvima za inostrane poslove čiji bi zadatak bio opštenje sa novom međunarodnom organizacijom odnosno sa njenim Sekretarijatom. Međutim, praktični problemi naveli su pojedine države da postepeno počnu da otvaraju stalna predstavništva pri Društvu naroda u sedištu organizacije, u Ženevi. Prvu stalnu delegaciju u sedištu Dru-

štva naroda otvorila je Poljska. Godine 1922. bilo je ukupno sedam ovakvih stalnih delegacija pojedinih država članica, da bi se taj broj povećao na 29 u 1934. godini odnosno na 36 samo tri godine kasnije, 1937. godine. Broj lica koja su u tom svojstvu uživali odgovarajući diplomatski položaj 1934. godine iznosio je 57.²

Mnoge države članice Društva naroda nisu imale svoje stalne misije u sedištu organizacije u Ženevi, već su za te funkcije ovlašćivale svoja diplomatska (ili čak i konzularna) predstavništva u Bernu ili u susjednim državama. Neke države članice postavljale su istovremeno ista lica za svoje predstavnike i u Međunarodnoj organizaciji rada, čije je sedište takođe u Ženevi. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca je, na primer, sve do 1924. godine svog diplomatskog predstavnika kod švajcarske vlade u Bernu istovremeno akreditovala kod generalnog sekretara Društva naroda. Od 1924. godine vlada Kraljevine SHS određuje svog neposrednog predstavnika pri Društvu naroda u svojstvu zamjenika stalnog delegata, s obzirom na to da prvi delegat i dalje ostaje redovni diplomatski predstavnik SHS pri vladi Švajcarske u Bernu. U prvo vreme stalnom delegacijom rukovodio je saveznik redovnog diplomatskog predstavnika, a kasnije opunomoćeni ministar. Brazil je, na primer, akreditovao svog stalnog predstavnika u rangü ambasadora, koji je istovremeno bio poslanik Brazila u Bernu, gde mu je bilo i sedište.

Mnogi autori međunarodnog prava posebno ističu činjenicu da dve velike evropske sile – Francuska i Velika Britanija nisu imale svoje stalne delegacije u Ženevi, iako su imale vodeću ulogu u svetskoj organizaciji. Ovakav postupak neki motižu ličnim stavovima vlada ove dve države prema dvojici prvih generalnih sekretara Društva naroda, mada bi se stvarni razlog mogao tražiti i u činjenici da je njihov uticaj u samom Društvu bio toliko jak, da nije bilo ni potrebe za uspostavljanjem nekog posebnog predstavnika. Interesantan je i slučaj treće velike sile SAD, koje su čitavo vreme svoju vezu sa Društvom naroda održavale preko konzulata u Ženevi, ne otvarajući nikakvu stalnu delegaciju, što je nekim autorima dalo povoda za tezu o „modelu nepostojanja odnosa” s organizacijom.

Nauka međunarodnog prava bavi se i pitanjem da li je Društvo naroda uopšte imalo uređeno pitanje stalnih misija, odnosno da li je njegov osnovni akt, Pakt Društva naroda, predviđao takvu ustanovu. Činjenica je da u konačan tekst Pakta nije ušao britanski predlog o mogućnosti da svaka država članica ima jednog stalnog predstavnika. Član 7. stav 4. Pakta Društva naroda sadrži sledeću odredbu: „Predstavnicima članica Društva naroda i njegovi službenici u višernju svojih dužnosti uživaju diplomatske privilegije i povlastice.”

² Detaljnije o istorijatu nastanka stalnih misija pri međunarodnim organizacijama, vidi: Dimitrije Pindić, *Stalne misije pri Ujedinjenim nacijama*, Beograd, 1969, str. 9–39.

Ova formulacija je bila povod nekim autorima da tvrde da je ova odredba Pakta, u stvari, potvrdila postojanje stalnih predstavnika država. Proivnici ove teze s pravom ističu da se iz formulacije ne vidi da li su u pitanju samo *ad hoc*, povremeni predstavnici država u organima i na zasedanjima Društva, ili su u pitanju i stalni predstavnici, odnosno stalne delegacije pri organizaciji. Izgleda da je najrealnije stanovište koje zastupa treća grupa autora, a to je da se institucija stalnih predstavnika razvila iz prakse država, iz očigledne potrebe država članica da u sedištu svetske organizacije obezbede svoju stalnu misiju.

Osnovni status Društva naroda na švajcarskoj teritoriji uređen je tzv. *modusom vivendi*, razmenom pisama između Švajcarske vlade i generalnog sekretara Društva naroda, kojim je, između ostalog, Društvu naroda priznat međunarodnopravni subjektivitet. Sledeći *modus vivendi* ostvaren je 1926. godine, ali ni u jednom od njih nije pominjano pitanje stalnih delegacija država. Međutim, suočena s pojavom stvaranja stalnih delegacija, stvorenom neophodnom potrebom za kontaktima država članica sa međunarodnom organizacijom, švajcarska vlada već 1922. godine donosi odluku kojom se stalni predstavnici država članica akreditovani pri Društvu naroda i njihovo osoblje *mutatis mutandis* izjednačava sa položajem redovnih diplomatskih misija u Bernu. Više od jedne decenije kasnije, švajcarska vlada će legalizovati još jednu sve rasprostranjeniju pojavu – pojavu otvaranja stalnih predstavnika država koje nisu članice Društva naroda, izjednačujući potpuno njihov položaj sa položajem predstavnika država članica. Iako je u pitanju odluka švajcarske vlade, ona se ne može okarakterisati kao isključivo jednostrani akt švajcarske vlade, te je potpuno u pravu naš poznati autor Dimitrije Pindić koji zastupa stav da ova odluka „spada u kategoriju jednostranih akata kvazigovornog karaktera, koje država koja ih je donela ne može povući a da pri tom ne dođe do međunarodnih posledica”.³

Era Ujedinjenih nacija i naglog razvoja univerzalnih i regionalnih međunarodnih organizacija doneće i nezapamćen razvitak stalnih misija država pri međunarodnim organizacijama. Ni Povelja Ujedinjenih nacija, kao ni Pakt Društva naroda, ne pominje stalne misije, osim što odredbe o Savetu bezbednosti koji je u stalnom zasedanju zahtevaju stalno prisustvo predstavnika država članica ovoga organa u sedištu Ujedinjenih nacija u Njujorku. Pravni položaj stalnih misija pri UN delimično je uređen Sporazumom o sedištu UN, zaključenim 1947. godine između Ujedinjenih nacija i SAD. Za evropski centar UN u Ženevi 1948. godine rešenje je ponovo našla švajcarska vlada u unutrašnjim propisima. Oba rešenja uređivala su pitanje stalnih predstavnika država članica, dok je pitanje predstavnika, odnosno posmatračkih misija država nečlanica i dalje ostalo otvoreno. Ujedinjene nacije (Generalna skupština) donela su dve rezolucije koje imaju pose-

³ *Isto delo*, str. 28.

ban značaj za ustanovu stalnih misija. Prva rezolucija (257/III) doneta je decembra 1948. godine, a druga (371/IV) decembra 1949. godine. Stalna predstavništva, odnosno misije pojavile su se uskoro u velikom broju i kod ostalih međunarodnih organizacija, a posebno kod specijalizovanih ustanova UN i organizacija koje saraduju sa UN.

Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, usvojena 1975. godine, izvršice konačno kodifikaciju pravila o stalnim misijama pri ovoj vrsti organizacija, iako neće imati mnogo uticaja na dve države – glavna sedišta Ujedinjenih nacija, koje su izbegle da je ratifikuju.⁴

Karakter stalnih misija

U međunarodnoj literaturi često je postavljano pitanje o karakteru stalnih misija država pri međunarodnim organizacijama, posebno u kontekstu uporedenja sa diplomatskim misijama u bilateralnim diplomatskim odnosima. U tom smislu raspravljalo se i o pravu na poslanstvo država pri međunarodnim organizacijama, slično onome koje postoji u diplomatskim odnosima. Očigledno je da se diplomatski odnosi između država, karakteristični za bilateralnu diplomatiju, i odnosi između države i međunarodne organizacije, karakteristični za multilateralnu, ne mogu izjednačavati, kao što se ne mogu izjednačavati ni redovne diplomatske misije akreditovane od država u pojedinim državama sa stalnim misijama država akreditovanim pri međunarodnim organizacijama. Dimitrije Pindić navodi nekoliko karakterističnih razlika između ove dve ustanove:

a) odnos koji se uspostavlja između države članice jedne međunarodne organizacije i međunarodne organizacije u pitanju, može se samo u širem smislu posmatrati kao diplomatski odnos. Ovaj odnos je, u suštini, izgubio elemente klasičnog diplomatskog odnosa koji se pojavljuje između država kao klasičnih subjekata pri uspostavljanju redovnih diplomatskih odnosa. Činjenica što se pojavljuju dva različita subjekta međunarodnog javnog prava, od kojih samo jedan šalje svoje stalno predstavništvo, dok drugi u tak-

⁴ Jugoslavija je ratifikovala ovu konvenciju, usvojenu u Beču 14. marta 1975. godine, 3. juna 1977. godine. Konvencija je objavljena u „Službenom listu SFRJ – Međunarodni ugovori”, br: 3 od 10. juna 1977. godine. Pojam „univerzalna (sveopšta, opšta) međunarodna organizacija” u smislu Konvencije i shvatanja u savremenom međunarodnom pravu podrazumeva Organizaciju ujedinjenih nacija, njene specijalizovane ustanove (agencije), Međunarodnu agenciju za atomsku energiju i slične organizacije, čiji su sastav i nadležnost svetskiog i sveopšteg značaja.

Pomenuta konvencija se primenjuje na predstavljanje država u njihovim odnosima sa svakom univerzalnom međunarodnom organizacijom i na njihovo predstavljanje na konferencijama sazvanim od strane takve organizacije ili pod njenim okriljem. Uslov za primenu Konvencije je da je prihvaćena od države sedišta i da je organizacija sledila određeni postupak po stupanju na snagu Konvencije (odluka da se primene odgovarajuće odredbe Konvencije i obavestila državu sedišta i depozitara).

vom odnosu nema nikakvog osnova da zauzvrat šalje svoje predstavništvo, ukazuje na to da se ovde može govoriti o potpuno izmenjenom shvatanju klasičnog diplomatskog odnosa;

b) kao posledica toga, prilikom osnivanja stalnih misija pri međunarodnim organizacijama pojavljuje se složeniji pravni odnos nego što je to slučaj prilikom osnivanja redovnih diplomatskih misija između država. Dok se prilikom osnivanja redovnih diplomatskih misija pojavljuje dvostrani odnos, tj. odnos između dve države, dotle se kod osnivanja stalnih misija pri međunarodnim organizacijama pojavljuje složeniji višestrani odnos. Pored države članice koja osniva stalnu misiju i međunarodne organizacije kod koje se osniva, ovde se pojavljuje i država domaćin, na čijoj teritoriji se nalazi sedište međunarodne organizacije. To je posledica činjenice da međunarodne organizacije nemaju sopstvenu teritoriju. Iako je odnos međunarodne organizacije prema državi domaćinu sekundarne prirode za državu članicu koja osniva misiju, ipak je to u izvesnom smislu trostrani odnos koji ne postoji u slučaju bilateralne diplomatije;

c) pošto država članica međunarodne organizacije ima pravo da osnuje stalnu misiju na osnovu svog članstva koje se zasniva na načelu suverene jednakosti, to se u sedištu međunarodnih organizacija pojavljuje i odnos između samih država koji se sprovodi preko njihovih stalnih misija. Ovo inter se opštenje stalnih misija postala je veoma važna aktivnost u njihovom radu i ono ima poseban značaj, kako za države u pitanju, tako i za međunarodnu organizaciju pri kojoj su one osnovane;

d) mada stalne misije, kao i svako predstavničko telo, predstavljaju suverenitet svojih država u međunarodnim odnosima, stalne misije to ne čine u njegovoj sveobuhvatnosti (*ius representationis omnimoda*), već samo u granicama dobijenih ovlašćenja od države u pitanju. Dok je redovna diplomatska misija opšte predstavništvo države kod druge države, stalne misije predstavljaju u ograničenom obimu svoje države kod međunarodnih organizacija kao subjekata međunarodnog prava posebnih po vrsti, i prema drugim državama u svom dodiru sa njihovim stalnim misijama u poslovima koji se tiču međunarodnih organizacija kod kojih su imenovani;

e) kad se raščlani aktivnost generalnog sekretara međunarodne organizacije u odnosu na stalne predstavničke država koji se akredituju kod Ujedinjenih nacija, može se reći da je njegova uloga čisto administrativnog karaktera. Nasuprot šefu države koji daje agremen ili odbija da prihvati lice koje treba da bude šef redovne diplomatske misije određene države, generalni sekretar nema to pravo, jer stalni predstavnici nisu akreditovani kod njega, već kod organizacije kao celine. Agremen *de facto* znači kontrolu i odbacivanje lica koje je označila država. Takvo jedno pravo stavilo bi generalnog sekretara bez izričitog ovlašćenja Generalne skupštine, u položaj „šefa” organizacije, što on nikad ne bi mogao da bude po svom pravnom položaju u sistemu UN;

f) upravo i sam termin „dostaviti” koji se upotrebljava za ovlašćenja stalnih predstavnika, ukazuje na to da i pojam „dostaviti” kod organizacije ima specifičnu prirodu. Za akreditovanje šefa diplomatske misije upotrebljava se termin „predati” (*presenter, present*). Postupak koji se se primenjuje kod stalnih predstavnika ne može se izjednačiti s ustanovom akreditovanja kod redovnih diplomatskih predstavnika, jer je ovdje posredi kategorija lica koja nisu redovni diplomatski predstavnici država *stricto sensu*, i što se „akreditovanje” ne viši kod šefa države niti kod analognog organa koji bi ga zamenu u međunarodnoj organizaciji, u kojoj analogan organ i ne postoji.

Dimitrije Pindić zaključuje, na osnovu svega, da je „stalna misija organ za stalno predstavljanje države koji ona šalje u sedište međunarodne organizacije, koristeći se pri tom pravom svog članstva u njoj”. Ova definicija najviše se naslanja na definiciju Kajjea, koji stalnu misiju opisuje kao „organ jednog subjekta međunarodnog prava, osnovan na stalan način kod drugog subjekta međunarodnog prava sa zadatkom da obezbedi diplomatske odnose ovog subjekta, odnosno kao organ spoljnih odnosa jedne države namenten da je predstavlja kod jedne međunarodne organizacije.”⁵ Po Pindiću, zadatak stalne misije je održavanje stalne veze s međunarodnom organizacijom, predstavljanje države članice u učestvovanje u raznim oblicima aktivnosti koje se više u njenom sedištu, a pre svega u pregovorima koji se vode sa organizacijom ili unutar nje odnosno sa stalnim misijama država članica. On ističe da stalna misija, pored zaštite interesa svoje države, ima zadatak da radi i na ostvarenju načela, ciljeva i zadataka organizacije. Upravo su stalne misije spona između dva subjekta međunarodnog prava različitog roda.

U kolektivnom francuskom tretu, „Međunarodno javno pravo” ukazuje se na tri posebnosti prava poslanstva u međunarodnim organizacijama u odnosu na stalne diplomatske misije:

a) primenljivo pravo je manje odlučno i određenoje u odnosu na ono u odnosima između država, budući da su problemi mnogo raznorodniji (aktivno i pasivno pravo poslanstva zavise od članstva države u međunarodnoj organizaciji; da li je organizacija priznata od strane države sedišta međunarodne organizacije; da li ima stalnu misiju i dr.; odnosi između međunarodnih organizacija i dr.). Zbog svega ovog u Konvenciji od 1975. godine regulisano je samo pitanje pasivnog prava poslanstva za međunarodne organizacije, tj. da primaju stalna predstavišva država, ali ne i obrnuto. Konvenciju su kritikovale naročito države sedišta međunarodnih organizacija i ograničena je samo na univerzalne organizacije (nije stupila na snagu). Pitanje aktivnog prava poslanstva međunarodnih organizacija odnosno prava međunarodnih organizacija da šalju svoje misije nije ni do danas rešeno (ideja o radu na tom pitanju napuštena je 1991. godine);

⁵ D. Pindić, *cit. delo*, str. 59.

b) druga razlika je u tome što koncepti suvereniteta prožima diplomatsko pravo *stricto sensu* (tj. za stalne diplomatske misije država između sebe), što nije slučaj sa odnosima između država i međunarodnih organizacija, budući da su to subjekti međunarodnog prava različite prirode.

c) ureduju se tri interesa: države sedišta, međunarodne organizacije i države koja šalje misiju kod međunarodne organizacije.⁶

Očigledno je, na osnovu svega izloženog, da se status i priroda stalne misije pri međunarodnim organizacijama ne mogu izjednačiti sa statusom i prirodom redovne diplomatske misije u bilateralnim odnosima, kao što se i ti odnosi ne mogu izjednačavati sa odnosima države članice i međunarodne organizacije, jer su specifični i višestoljni, pošto se radi o dva različita subjekta međunarodnog prava i o odnosima različitim od odnosa dva istovetna subjekta, dve države. Najbolji dokaz za ovo je i činjenica da su Ujedinjene nacije, pa i Komisija UN za međunarodno pravo, od samog početka pripreme kodifikacije diplomatskog prava ove dve materije tretirale odvojeno, pored svih sličnosti i zajedničkih crta, iz čega su i proizašle dve različite Bečke konvencije – jedna o diplomatskim odnosima, a druga o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera. Nema sumnje da su stalne misije pri međunarodnim organizacijama, kao i uopšte multilateralna diplomatija potpuno izmislili fizionomiju i karakter međunarodnih odnosa i diplomatskog prava. Nije bez osnova tadašnji generalni sekretar Ujedinjenih nacija Dag Hamarseld, u svom godišnjem izveštaju Generalnoj skupštini za period 16. juni 1958–15. juni 1959. godine tvrdio da je osmišljavanje stalnih misija od posebnog značaja i da bi se one jednog dana mogle smatrati „najznačajnijim dostignućem opšteg prava koje je do sada ostvareno u ustavnim razvoju Povelje.”⁷

II. PREDSTAVLJANJE DRŽAVA U NJIHOVIM ODNOSIMA SA MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

Prvi propis o stalnim misijama država u eri Ujedinjenih nacija bila je rezolucija Generalne skupštine UN 257(III) od 3. decembra 1948. godine o stalnim misijama pri Ujedinjenim nacijama. U preambuli rezolucije govori se da je stvaranje Ujedinjenih nacija razvilo praksu ustanovljavanja u sedištu Organizacije stalnih misija država članica, da postojanje takvih misija pomaže ostvarenju ciljeva i principa Ujedinjenih nacija, te da stoga „generalizacija ustanove stalnih misija može da bude predviđena, kao i da predaja

⁶ N. Q. Dinh, P. Daillet, A. Pellet, *Droit international public*, 5e édition, Paris, 1994, str. 722–724.

⁷ Introduction to the Annual Report of the Secretary General on the Work of the Organisation, 16 June 1958 – 15 June 1959, General Assembly Official Records, Fourteenth Session, Supplement no 1 A/A/4132/Add. 1, str. 2.

punomoćja stalnih predstavnika treba da bude uređena". Rezolucija sadrži sledeće najznačajnije odredbe o stalnim misijama:

- a) punomoćja stalnih predstavnika izdavaće šef države, šef vlade ili ministar inostranih poslova i biće dostavljena generalnom sekretaru;
- b) imenovanje i izmenu članova stalne misije osim stalnog predstavnika pismeno će notifikovati generalnom sekretaru šef misije;
- c) u slučaju privremene odsutnosti, stalni predstavnik će notifikovati generalnom sekretaru ime člana misije koji će vršiti dužnosti šefa misije;
- d) države članice koje žele da ih njihovi stalni predstavnici predstavljaju u jednom ili u više organa Ujedinjenih nacija, specifikovaće organe u punomoćju koje se dostavlja generalnom sekretaru.

Rezolucija unosi obavezu generalnog sekretara UN da podnosi na svakom redovnom zasedanju Generalne skupštine UN izveštaj o punomoćjima stalnih predstavnika akreditovanih pri Ujedinjenim nacijama. Bečka konvencija o predstavljaju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, usvojena 14. marta 1975. godine, uređila je pitanje položaja i statusa misija država pri međunarodnim organizacijama, i na taj način izvršila kodifikaciju i poslednjeg, četvrtog kompleksa diplomatskog prava.⁸ U preambuli Konvencije ističe se stav država učesnica da „multilateralna diplomatija ima sve važniju ulogu u odnosima između država i da Organizacija ujedinjenih nacija, njene specijalizovane ustanove i druge međunarodne organizacije univerzalnog karaktera u okviru međunarodne organizacije imaju svoje zadatke”.

S pravom se ističe da ono što je Bečka konvencija o diplomatskim odnosima za bilateralnu diplomatiju, to je Bečka konvencija o predstavljaju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera za multilateralnu diplomatiju. Međutim, ako bismo želeli da na pravimo potpuno poređenje, mora se priznati da ova druga konvencija ne obuhvata čitav kompleks multilateralne diplomatije, jer ništa ne uređuje u pogledu statusa međunarodnih službenika odnosno funkcionera i službenika međunarodnih organizacija. Drugo, ona je ograničena samo na međunarodne organizacije univerzalnog karaktera, kao što joj i sam naziv kaže. Dođuše, ni Bečka konvencija o diplomatskim odnosima ne pokriva čitav kompleks bilateralne diplomatije, jer je materija specijalnih misija i konzularnih odnosa obuhvaćena posebnim konvencijama. Konvencija uređuje predstavljanje država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera i njihovo predstavljanje na konferencijama koje se sazivaju od strane takvih organizacija ili pod njihovim pokroviteljstvom. Međutim, Konvencija se primenjuje samo pod uslovom da je država sedišta od-

⁸ Jugoslavija je ovu Konvenciju ratifikovala 3. juna 1977. godine, a tekst Konvencije objavljen je u „Službenom listu SFRJ”, br. 3. od 10. juna 1977 (dodatak „Međunarodni ugovori”).

nosne međunarodne organizacije prihvatala Konvenciju (što, nažalost, nije slučaj za najznačajnije univerzalne organizacije), kao i da je odnosna međunarodna organizacija donela odluku o primeni Konvencije.

Na Konferenciji u Beču 1975. godine veliki otpor pružen je nekim odredbama nacrtu Konvencije, i to od država koje su sedišta ovih organizacija. Prilikom usvajanja Bečke konvencije o predstavljaju država, uzdržale su se najznačajnije države sedišta međunarodnih organizacija: SAD, Švajcarska, Kanada, Francuska i druge, a Belgija je glasala protiv. Obostrane obaveze države sedišta i međunarodne organizacije prema misijama, ali i obrnuto, u stvari su najdelikatnije pitanje prisutno prilikom usvajanja Konvencije. S jedne strane, trebalo je voditi računa o bezbednosti države sedišta, a s druge strane, o pravu države imenovanja stalnih i posmatračkih misija da nezavisno vrše svoje funkcije prema organizaciji. Iz ovih razloga, Generalna skupština Ujedinjenih nacija zadužila je Komitet za odnose sa državom sedišta, osnovan rezolucijom 2819 (XXVI), da se pozabavi pitanjima bezbednosti misija i njihovog personala i svim problemima vezanim za ovo pitanje.

Misije država pri međunarodnim organizacijama

Prema odredbama Konvencije, države članice jedne međunarodne organizacije univerzalnog karaktera mogu, ako to pravila odnosne organizacije dozvoljavaju, da ustanove stalne misije, čije su funkcije, između ostalog:

- a) obezbeđenje predstavljanja države imenovanja pri organizaciji;
- b) obezbeđenje veza između države imenovanja i organizacije;
- c) vođenje pregovora sa organizacijom i u okviru organizacije;
- d) upoznavanje sa delatnošću organizacije i podnošenje o tome izveštaja vladi države imenovanja;
- e) obezbeđenje učešća države imenovanja u delatnostima organizacije;
- f) zaštita interesa države imenovanja u odnosu na organizaciju;
- g) rad na ostvarivanju ciljeva i načela organizacije saradnjom sa organizacijom i u okviru organizacije.

Ako uporedimo funkcije diplomatske misije sa funkcijama stalne misije države pri međunarodnoj organizaciji univerzalnog karaktera, možemo odmah da uočimo da i stalne misije imaju osnovne funkcije diplomatske misije: predstavljanje države imenovanja, pregovaranje, praćenje i obaveštavanje i zaštitu interesa države imenovanja. S obzirom na specifičnost položaja stalne misije pri međunarodnoj organizaciji, ona ima i funkciju održavanja veza između države imenovanja i organizacije (što je, uostalom, i du-

⁹ Šire o Bečkoj konferenciji o predstavljaju država, na kojoj je usvojena odnosna Konvencija – Miodrag Mitić, *Bečka konvencija o predstavljaju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera*, Četvrta kodifikacija diplomatskog prava, „Međunarodni problemi”, br. 2/1975, str. 84–100.

žnost diplomatske misije, samo u odnosu na državu prijema), obezbeđenje učešća države u delatnostima organizacije (jer, članovi misije neposredno učestvuju u radu organa i radnih tela organizacije, pošto se stalno nalaze u sedištu organizacije, pored učesnika koji s vremena na vreme i zavisno od potrebe dolaze privremeno iz države imenovanja), kao i neposredan rad na ostvarivanju ciljeva i načela međunarodne organizacije saradnjom sa organizacijom i u okviru organizacije, što je funkcija koju razumljivo nemaju diplomatske misije (jer članovi stalnih misija imaju dvojaklo svojstvo: oni su predstavnici države imenovanja, ali istovremeno i neposredni učesnici ostvarivanja ciljeva i programa same međunarodne organizacije u svojstvu predstavnika države članice te organizacije).

Što se tiče prve funkcije – predstavljanja – ona u potpunosti ne može da se izjednači sa istovremenom funkcijom diplomatske misije u bilateralnim odnosima. Pre svega, radi se o predstavljanju države imenovanja pred organizacijom u kojoj je stalna misija akreditovana. Međutim, i ovdje se postavlja pitanje da li je to predstavljanje upravljeno prema organizaciji u celini ili prema sekretarijatu organizacije, gde je, u stvari, i izvršena akreditacija stalnog predstavnika. U tom smislu, pojedini autori s pravom konstatuju da rešenje ne može da se traži u podvojenosti ove funkcije, jer bi, kako jedan autor primjećuje, „to vodilo redukciranju njene suštine, pa i nesanku”.¹⁰ Suština je u predstavljanju kod organizacije i u organizaciji. S obzirom na to da se u svakoj međunarodnoj organizaciji sučeljavaju i interesi njenih članica država, to predstavljanje nije usmereno samo na organizaciju, već i na državu članice, u mnogo manjoj meri nego što je to slučaj kod stalne diplomatske misije. Održavanje veza između države imenovanja i organizacije sigurno je jedna od najznačajnijih funkcija stalnih misija, jer međunarodne organizacije imaju veoma retko organe koji su u stalnom zasjedanju, kada se pojavljuju i neposredne delegacije iz države imenovanja, te stalna misija obavlja ulogu stalne veze između države imenovanja i organizacije. Pregovaranje sa organizacijom i unutar nje ne razlikuje se mnogo po svom karakteru od pregovaranja kao funkcije diplomatske misije, s tim što je problematika specifična i ne odnosi se na bilateralne odnose, mada i oni ponekad nisu isključeni. To se isto odnosi i na funkciju obaveštavanja o radu u organizaciji i izveštavanju vlade države imenovanja. Funkcija zaštite interesa države imenovanja specifičnija je, budući da nisu u pitanju odnosi sa jednom državom, već čitav kompleks delatnosti u vezi sa delovanjem međunarodne organizacije koje rangiraju interese država članica. Rad na ostvarivanju ciljeva i načela organizacije saradnjom sa organizacijom i u organizaciji potpuno je specifična funkcija stalnih misija, nepoznata u delatnosti klasičnih diplomatskih misija.

¹⁰ Dr Filip Turčinović, *Stalne misije pri Ujedinjenim nacijama kao oblik predstavljanja država*, Cetinje, 1994, str. 88.

Nisu u pitanju više uski interesi države imenovanja, već zajednički ciljevi koje su države članice postavile sebi osnivajući međunarodnu organizaciju i stvarajući program njene aktivnosti.

Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera takođe omogućava ustanovljavanje stalnih misija država nečlanica organizacije, pod uslovom da to dopuštaju pravila te organizacije. Treba pomenuti da je i na Bečkoj konferenciji o predstavljanju država u odnosu na međunarodne organizacije Čehoslovačka predložila jedan radikalni amandman: da države nečlanice mogu da ustanovljavaju svoje stalne misije uvek kada u odnosnoj međunarodnoj organizaciji postoji pravo država članica na otvaranje takvih misija.¹¹ Ovaj amandman, koji je imao za cilj automatsko izjednačavanje prava država članica i nečlanica u pogledu ustanovljavanja stalnih misija odbačen je već u Komitetu punog sastava, pre razmatranja na plenurnu Konferenciju (nije mogao da dobije ni običnu većinu država učesnica). Tako je ostalo pravilo da statut odnosno osnovni akt međunarodne organizacije određuje da li će države nečlanice imati pravo da osnivaju stalne misije pri organizaciji ili ne, što je i logično budući da države članice jedne međunarodne organizacije odlučuju i o njenom osnivanju, pa i o svim bitnim pitanjima vezanim za njen položaj i delatnost. S obzirom na to da svaka međunarodna organizacija ima svoje sedište na teritoriji neke države, to je organizacija dužna da pre otvaranja stalne misije obavesti organe države sedišta. Vođeci računa o racionalnosti i čimbenici da pojedine države nemaju dovoljno sredstava za otvaranje i održavanje posebnih stalnih misija. Bečka konvencija o predstavljanju država takođe predviđa mogućnost višestrukog akreditovanja. Tako, država imenovanja može da akredituje isto lice u svojstvu šefa misije kod dve ili više međunarodnih organizacija ili da imenuje šefa predstavištva u svojstvu člana diplomatskog osoblja neke druge misije. Država imenovanja može i da akredituje člana diplomatskog osoblja misije u svojstvu šefa misije kod drugih međunarodnih organizacija ili da imenuje člana osoblja misije za člana osoblja neke svoje druge misije. Isto tako, dve ili više država mogu da akredituju isto lice u svojstvu šefa misije kod iste međunarodne organizacije.

Slično kao u bilateralnoj diplomatiji, i šefovi stalnih misija pri međunarodnim organizacijama dobijaju akreditive koje izdaje šef države imenovanja, predsednik vlade ili ministar inostranih poslova i dostavlja ih organizaciji. U akreditivnim pismima može se navesti da li je šef misije odnosno stalni predstavnik ovlašćen da deluje u svojstvu delegata pri jednom ili više organa organizacije. Šef misije nije obavezan da podnosi punomoćje kada predstavlja državu imenovanja prilikom usvajanja teksta ugovora između te države i organizacije. Međutim, nema automatsko pravo potpisivanja ili pa-

¹¹ Amandman ČSSR, A/Conf. 67/C. 1/L. 20.

rafranja međunarodnog ugovora, osim ukoliko je iz prakse organizacije ili drugih okolnosti jasno da su strane imale nameru da odustanu od podnošenja punomoćja.

Jedno od bitnih pitanja vezanih za otvaranje i rad stalnih misija država pri međunarodnim organizacijama jeste i pitanje njihove veličine odnosno broja članova osoblja. Za razliku od stalnih diplomatskih misija, kao i specijalnih misija, ovde se ne može primeniti nikakav reciprocitet, jer se misije ustanovljavaju na teritoriji strane države, države sedišta. Dok je u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima i u Konvenciji o specijalnim misijama pravo odlučivanja uglavnom dato državi prijema, to u slučaju stalnih misija ni u kom slučaju nije moglo da bude rešenje, jer u pitanju je osnovni odnos između države imenovanja i međunarodne organizacije, pri kome se kao treći subjekat, s obzirom na teritoriju na kojoj se nalazi misija, pojavljuje i država sedišta. Bečka konvencija o predstavljanju država, u članu 14, prihvatila je odredbu po kojoj broj članova misije ne treba da pređe broj koji se smatra razumnim i normalnim, uzimajući u obzir funkcije organizacije, potrebe misije i okolnosti i uslove u državi sedišta. S obzirom na to da čl. 81. i 82. ove konvencije predviđaju konsultacije i pregovore u slučaju spora između države imenovanja, međunarodne organizacije i države sedišta, to se i za sporove ovakve prirode rešenje može naći samo u kompromisu, postignutom u tom trouglu (bez obzira na činjenicu da najznačajnije države sedišta međunarodnih organizacija – SAD, Francuska, Švajcarska, Italija, Austrija, Kanada – nisu ratifikovale Bečku konvenciju o predstavljanju država). Takav metod primenjen je i u do sada najspornijem slučaju vezanom za veličinu stalne misije: 1986. godine SAD su zahtevale drastično smanjenje misije SSSR-a pri OUN (sa 411 na 150 članova). Jer, isključivo davanje prava državi sedišta da određuje broj članova misije značilo bi neosnovano ovlašćenje da pojedine države članice međunarodne organizacije lišava mogućnosti korišćenja svojih prava članstva. Što je još nelogičnije, država sedišta može ponekad da bude i nečlanica međunarodne organizacije o čijoj se delatnosti radi (kao na primer Švajcarska u slučaju sedišta OUN u Ženevi). Međutim, i davanje isključivog prava državi imenovanja da sama rešava ovo pitanje značilo bi ozbiljno ograničenje suverenih prava države sedišta, koje bi moglo da vodi nizu zloupotreba.

Imenovanje članova i sastav misije

Država imenovanja može, po svom izboru, da imenuje članove misije, s tim da vodi računa o dva ustava:

a) broj osoblja misije ne treba da prelazi okvirne razumnog i normalnog s obzirom na funkcije organizacije, potrebe dotične misije, i na okolnosti i uslove u državi sedišta;

b) šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije treba, u principu, da budu državljani države imenovanja. Iz reda državljana države sedišta mogu se imenovati samo uz saglasnost te države, s tim da ta saglasnost može da bude povučena u svako doba;

c) Bečka konvencija o predstavljanju država, za razliku od Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, nije prihvatila postojanje raznih klasa stalnih misija odnosno njihovih šefova. Razlike između šefova misija nema ni u pitanjima etike i protokola. Inače, države, saglasno njihovoj unutrašnjoj praksi, u najvećem broju slučajeva daju titulu ambasadora šefu misije, a titule ostalih članova osoblja su uobičajena diplomatska zvanja (mini-star-savetnik, savetnik, sekretar, ataše).

Pored šefa misije, u sastav misije mogu da uđu i drugi članovi diplomatskog osoblja, administrativno i tehničko osoblje i poslušno osoblje. Država imenovanja dužna je da organizaciju obavestava o imenovanju, dolasku i konačnom odlasku članova misije, adresi misije i privatnih stanova članova misije, o zapošljavanju i otpuštanju lica u svojstvu članova osoblja misije i o drugim sličnim podacima. Obaveštenja o dolasku i konačnom odlasku članova misije, ako je to moguće, dostavljaju se unapred. Ako je mesto šefa misije upražnjeno ili ako šef misije nije u mogućnosti da vrši svoje funkcije, država imenovanja može da odredi vršioca dužnosti šefa misije, čije se ime saopštava organizaciji, a preko nje i državi sedišta. Prezens (redosled ili red prvenstva) šefova misija, odnosno stalnih predstavnika država pri međunarodnim organizacijama utvrđuje se po alfabetskom redu naziva država koji se upotrebljava u odnosnoj organizaciji. Po Bečkoj konvenciji o predstavljanju država, država sedišta nema pravo da daje, odnosno uskraćuje saglasnost na imenovanje, niti ima pravo da nekog proglasi za neprihvatljivog. Praksa do 1975. godine pokatkad je bila suprotna. Tako, rezolucijom Kongresa SAD, kojom je usvojen Sporazum o sedištu Ujedinjenih nacija 1947. godine, dozvoljava se mogućnost ograničenja predstavnika država sa kojima SAD ne održava diplomatske odnose. U praksi je bilo sprečavanja ulaska članovima stalnih misija nekih država. U SAD se različito postupa u odnosu na one države koje SAD priznaju i one koje ne priznaju.

Status misije

Misije se otvaraju u sedištu međunarodne organizacije. Ako pravila organizacije to dozvoljavaju, uz prethodni pristanak države sedišta, država imenovanja može da otvori misiju ili biro misije i u mestu gde nije sedište organizacije (što je, inače, retka praksa i države sedišta uglavnom nisu spremne da to praktikuju).

Kao i diplomatske misije i konzulati, i misija pri međunarodnoj organizaciji ima pravo da na svojim prostorijama ističe zastavu i grb države imenovanja, vodeći računa o propisima i praksi u državi sedišta. To pravo ima i šef

misije u pogledu svoje rezidencije i prevoznih sredstava. Bečka konvencija o predstavljajući država ima dve načelne odredbe o olakšicama misije: da država sedišta odobrava sve olakšice potrebne za obavljanje funkcija misije i da međunarodna organizacija pruža pomoć misiji u dobijanju tih olakšica i daje misiji one olakšice koje su u njenoj nadležnosti. Država sedišta i međunarodna organizacija dužni su da pruže pomoć državi imenovanja da na teritoriji države sedišta dobije pod razumnim uslovima prostorije potrebne za njenu misiju, kao i pomoć u pogledu dobijanja prikladnih stanova za članove misije. Međunarodna organizacija, po potrebi, pomaže državi imenovanju, njenoj misiji i članovima misije da ostvare privilegije i imunitete predviđene Konvencijom, jer država imenovanja, za razliku od bilateralnih odnosa, nije neposredno vezana za državu sedišta (možda nema sa njom čak ni diplomatske odnose), već za međunarodnu organizaciju, pri kojoj i ustanovljava svoju misiju. Upravo zbog ovih okolnosti, Konvencija utvrđuje i dužnost organizacije da, po potrebi, pomaže državi sedišta da obezbedi da država imenovanja, njena misija i članovi njene misije izvršavaju svoje obaveze u pogledu imuniteta i privilegija predviđenih Konvencijom (budući da organizacija, pri kojoj su akreditovane misije, ima bolje mogućnosti neposrednog uticaja na državu imenovanja, pa i na njenu misiju, nego država sedišta).

U pogledu nepovredivosti prostorija, misije država pri međunarodnim organizacijama dobile su mnogo jače garancije nego što je to slučaj sa specijalnim misijama i konzulatima. Prostorije misije su nepovredive i organi države sedišta smeju da uđu u njih samo sa pristankom šefa misije. Država sedišta u pogledu zaštite prostorija, nameštaja, imovine i prevoznih sredstava, dužna je da preduzima iste mere kao što je obavezna država kod koje se akredituje u bilateralnim odnosima. Iste povlastice (kao diplomatskoj misiji u bilateralnim odnosima) date su i u pogledu poreskog oslobođenja prostorija misije. Odredbe o nepovredivosti arhiva i dokumenata, slobodi kretanja i slobodi opštenja misije uglavnom su identične s odgovarajućim odredbama Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, uključujući tu i pravo na postavljanje otpricme radio-stanice, upotrebu kuira i diplomatske valize, kao i poveravanje valize kapetanu broda odnosno trgovačkog vazduhoplova.

Privilegije i imuniteti šefa i osoblja misije

Član 18. Bečke konvencije o predstavljajući država utvrđuje da su ličnosti šefa misije i članova diplomatskog osoblja misije neprikosnovene. Oni ne mogu biti podvignuti nikakvom hapšenju niti pritvoru. Država sedišta se prema njima odnosi sa dužnim poštovanjem i preduzima sve potrebne mere da spreči napad na njihovu ličnost, slobodu i dostojanstvo, kao i da sudski goni i kažnjava lica koja su izvršila taj napad. Šef misije i članovi di-

plomatskog osoblja misije uživaju imunitet od krivičnog sudstva države sedišta. Oni uživaju i imunitet od građanskog i upravnog sudstva, osim kad je u pitanju privatna nepokretna imovina u državi sedišta, postupak nasleđa kada se odnosni član nalazi u svojstvu privatnog lica i profesionalne odnosno trgovačke delatnosti.

Država sedišta nema prava da proglasi člana misije za nepoželjnu ličnost, jer ne postoji neposredan odnos između dve države, odnosno misije države imenovanja i države sedišta, nego se taj odnos vrši posredstvom međunarodne organizacije. Međutim, u slučaju da takvo lice teško povredi krivični zakon države sedišta, poželjno je da se država imenovanja otkrene njegovih imuniteta. U svakom slučaju, ova država je dužna da takvo lice poveri. Dok diplomatski predstavnici moraju da se uzdržavaju od kritika države prijemna, sasvim je drugi slučaj sa predstavnicima država pri međunarodnim organizacijama. Članovi misija pri međunarodnim organizacijama mogu slobodno da iznose mišljenja i argumente, bez obzira na to da li to konvenira državama u kojima je sedišta međunarodne organizacije. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije oslobođeni su od zakonskih propisa o socijalnom osiguranju države sedišta, od poreza i taksa, ličnih davanja, carina i carinskog pregleda. Odgovarajuće povlastice imaju i članovi njihovih porodica.

Članovi administrativnog i tehničkog osoblja i članovi njihovih porodica koji čine deo njihovog domaćinstva, ukoliko nisu državljanin države sedišta ili nemaju stalno prebivalište na njenoj teritoriji, imaju pravo na neprikosnovenost ličnosti, sudski imunitet, oslobođenje od socijalnih davanja, poreza i taksa i od ličnih davanja u obimu koji je garantovan i članovima diplomatskog osoblja. Članovi poslužnog osoblja misije koji nisu državljanin države sedišta ili nemaju stalno prebivalište na njenoj teritoriji, imaju imunitet samo u pogledu postupaka učinjenih u vršenju svojih funkcija, oslobođenje od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu i oslobođenje od poreza i taksa koje imaju članovi administrativnog i tehničkog osoblja.

Državljanin države sedišta ili oni koji imaju stalno prebivalište na njenoj teritoriji, bez obzira na to kako svojsvo imaju u misiji (šef misije ili član osoblja), uživaju sudski imunitet samo u pogledu službenih radnji učinjenih u vršenju svojih funkcija i one imunitete i privilegije koje im sama država sedišta može dopunski da pruži, što zavisi isključivo od volje države sedišta.

I Bečka konvencija o predstavljajući država sadrži odredbu o zaštitni za šefa misije i članove diplomatskog osoblja da u državi sedišta obavljaju profesionalnu ili trgovačku delatnost. Članovi administrativnog i tehničkog osoblja i lica koja pripadaju domaćinstvu nekog člana misije, u vršenju profesionalne ili trgovačke delatnosti radi lične zarade ne uživaju nikakve privilegije i imunitete u pogledu radnji koje obavljaju u vezi sa takvom delatnošću.

Treba napomenuti da se neretko dešava da šef ili član diplomatskog osoblja misije budu izabrani u članstvo nekog tela međunarodne organizacije, te mogu da imaju privilegije i imunitete i po tom osnovu, kao funkcioneri međunarodnih organizacija.

Delegacije pri organima međunarodnih organizacija i međunarodnim konferencijama

Bečka konvencija o predstavljanju država uređuje i pitanja u vezi sa upućivanjem državnih delegacija u organe međunarodnih organizacija, kao i na konferencije koje se sazivaju od tih organizacija ili pod njihovim okriljem. Konvencija propisuje da država može da uputi delegaciju u organ ili na konferenciju u skladu s pravilima međunarodne organizacije. Dve ili više država mogu da upute istu, zajedničku delegaciju u organ međunarodne organizacije ili na konferenciju, pridržavajući se pravila te organizacije. Akreditivne šefu delegacije i drugim delegatima izdaje šef države, šef vlade, ministar inostranih poslova ili, ako to dozvoljavaju pravila postupka konferencije, neki drugi nadležni organ države imenovanja. Osim šefa delegacije, u delegaciji mogu da budu i drugi delegati, diplomatsko osoblje, administrativno i tehničko osoblje i poslušno osoblje.

I kad je u pitanju delegacija pri organu odnosno konferenciji, postoji načeto ograničenja broja članova: on ne treba da pređe granicu razumnog i normalnog, s tim što u svakom konkretnom slučaju treba da se vodi računa o funkcijama organa i zadacima konferencije, o potrebama pojedine delegacije, kao i o okolnostima i uslovima u državi sedišta. Veoma često pravila organizacije ili konferencije ograničavaju broj lica koja mogu da učestvuju na sednici jednog organa ili na konferenciji (na primer, u Generalnoj skupštini UN pet delegata i sl.), te je prijavljivanje većeg broja delegata izvan pravila organizacije i mogućih kapaciteta prostorije za sednice suvišno, osim kad je u pitanju alternacija članova delegacije, zavisno od postojećeg dnevnog reda i tačke koja se razmatra. Ako je šef delegacije odsutan ili nije u mogućnosti da vrši svoje funkcije, nadležni organ države imenovanja postavlja višoca dužnosti šefa delegacije među ostalim članovima delegacije. Ime višoca dužnosti šefa delegacije saopštava se organizaciji odnosno konferenciji. Kada u delegaciji nema drugog delegata koji bi mogao da vrši dužnost šefa delegacije, može se imenovati drugo lice, s tim što mu se moraju izdati akreditivi po postupku predviđenom za postavljanje šefa delegacije.

Prezeans među delegacijama određuje se po alfabetskom redu naziva država koji se primenjuje u odnosnoj međunarodnoj organizaciji. Tako, na primer, u Ujedinjenim nacijama delegacije sede po redosledu engleskog alfabeta, sa početnim slovom alfabeta koje se izvlači kockom svake godine. Stalni predstavnici NATO-a takođe sede po alfabetskom redu. Savet Evropske unije uveo je pravilo određivanja prvenstva po alfabetskom redosledu,

ali po sopstvenom jeziku svake države članice, dok u Komisiji Evropske unije sede članovi po datumu imenovanja. Savet Evrope, na primer, ima kombinovani sistem: članovi Komiteta ministara raspoređeni su po datumu preuzimanja dužnosti, Parlamentarna skupština određuje redosled po starosti (godinama), a službena zasedanja Saveta primenjuju kao kriterijum alfabetski red na francuskom jeziku. Organizacija američkih država redosled izvlači kockom prilikom svakog zasedanja.

Kada šef države ili član kolegijalnog organa koji vrši funkciju šefa države, u skladu sa ustavom odnosno države, predvodi delegaciju, uživa u državi sedišta ili u trećoj državi olakšice, privilegije i imunitete koji se priznaju šefovima država na osnovu međunarodnog prava. Takođe, kad predsednik vlade, ministar inostranih poslova ili neko drugo lice visokog ranga predvodi delegaciju ili je njen član, on u državi sedišta ili u trećoj državi uživa olakšice, privilegije i imunitete koji se tim licima priznaju na osnovu međunarodnog prava, pored privilegija i imuniteta predviđenih Konvencijom o predstavljanju država. Konvencija predviđa dužnost države sedišta da državi imenovanja pomogne u pribavljanju odgovarajućih prostora za delegacije, kao i prostorija za smeštaj osoblja. Prostorije su oslobođene oporezivanja i zagarantovana je nepovredivost arhiva i dokumenata. Međutim, Bečka konvencija o predstavljanju država predstavlja jedan kuriozitet: nema uopšte odredbu o nepovredivosti prostorija delegacije, a ima odredbu o nepovredivosti i zaštiti privatnog smeštaja šefa delegacije, ostalih delegata i članova diplomatskog osoblja, kao i njihove imovine, što izgleda apsurdno. Ova nelogičnost posledica je neverovatnog obrta na Bečkoj konferenciji o predstavljanju država, kada se izglasavanjem velikog broja amandmana na član o nepovredivosti prostorija konačno došlo do toga da čitav nacrtni član otpadne iz Konvencije.¹² Sve se ovo dešavalo u kasnim večernjim satima, kada je zamorenost delegata bila tolika da je moglo da dođe od ovakvog propusta. Nažalost, stroga pravila Konferencije nisu dozvoljavala ponovno glasanje, odnosno pokušaj da bilo kakva odredba o nepovredivosti prostorija delegacije bude unesena u tekst Konvencije.

Konvencija je delegaciji zagarantovala slobodu kretanja i slobodu opštenja, skoro identičnu onoj koja je data misiji pri međunarodnoj organizaciji, odnosno diplomatskoj misiji u bilateralnoj diplomatiji. Ličnost šefa delegacije, ostalih delegata i članova diplomatskog osoblja neprikosnovena je. Oni ne mogu biti podvrgnuti nikakvom hapšenju ili pritvoru. Svi oni uživaju imunitet od krivičnog sudstva države sedišta, kao i od njenog građanskog i upravnog sudstva u pogledu svih radnji učinjenih prilikom vršenja službenih funkcija.

¹² O tome kako je „proceduralnim manevrom“ došlo do ukidanja čitavog predložene člana o nepovredivosti prostorija delegacije: detaljnije Milan Tepavac, *Imuniteti i privilegije u međunarodnim odnosima*, Beograd, 1976, str. 267–268.

Postavlja se pitanje kako sačuvati državu domaćina od nesmotrenog ili namernog kršenja njenih zakona i mešanja u unutrašnje stvari, s obzirom na učestalost mnogih međunarodnih skupova i mnoštvo međunarodnih organizacija. Velike rasprave vođene su u Komisiji UN za međunarodno pravo i Bečkoj konferenciji o predstavljanju država. Predviđena su kompromisna rešenja kojima se vodi računa o državi sedišta, ali i o slobodnom i nesmetanom vršenju funkcija delegacije države imenovanja. Niže ostavljena popuna sloboda ni državi sedišta, ali se od države imenovanja traži da povuče člana svoje delegacije ako je njegova delatnost takva da su povrede zakona države sedišta reške i očigledne. Tako, „zahtev za napuštanje treba da bude u skladu sa diplomatskom procedurom primenljivom na diplomatske izaslanike akreditovane u toj zemlji”.¹³

S obzirom na to da delegacije ne borave stalno na teritoriji države sedišta, te ponekad ostave za sobom i neka nerešena pitanja i probleme izazvane tokom boravka u državi sedišta, Bečka konvencija je u članu 60. izričito predvidela da se ova lica ne oslobadaju od građanskog i upravnog postupka države sedišta u pogledu tužbi za naknadu štete do koje je došlo nesrećnim slučajem izazvanim vozilom, brodom ili vazduhoplovom kojim su se koristila ili koje su posedovali šef delegacije ili ostali delegati i članovi diplomatskog osoblja. Protiv takvih lica mogu se vršiti i mere izvršenja ukoliko se njima ne povreduju odredbe Konvencije o neprikosnovenosti ličnosti i nepovredivosti privatnog stana, dokumenata i prepiske. Šef delegacije, delegati i članovi diplomatskog osoblja delegacije oslobođeni su takode od zakonskih propisa u oblasti socijalnog osiguranja, poreza i taksa, ličnih davanja i carina i carinskog pregleda. Članovi porodice šefa delegacije koji ga prate i članovi porodica ostalih delegata i članova diplomatskog osoblja koji ih prate, ukoliko nisu državljanin države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, imaju pravo na neprikosnovenost ličnosti, sudski imunitet (u granicama, koji je dat šefu odnosno članovima delegacije), oslobođanje od ličnih davanja i plaćanja carine na predmete za ličnu upotrebu koje su uvezli u svom ličnom prtljagu prilikom prvobitnog dolaska na teritoriju države sedišta.

Članovi administrativnog i tehničkog osoblja, ukoliko nisu državljanin države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, imaju pravo na neprikosnovenost ličnosti, nepovredivost privatnog smeštaja, sudski imunitet kao i članovi diplomatskog osoblja, oslobođanje od zakonskih propisa o socijalnom osiguranju, poreza i taksa, od ličnih davanja, kao i pravo bescarinskog uvoza predmeta za ličnu upotrebu u prtljagu prilikom prvog dolaska.

Članovi poslužnog osoblja delegacije koji nisu državljanin države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, uživaju imunitet u pogledu postupaka učinjenih u vršenju svojih funkcija, kao i članovi administrativnog i te-

¹³ Aleksandar Jelić, *cit. delo*, str. 277.

hničkog osoblja, oslobođeni su od poreza i taksa na plate, kao i propisa o socijalnom osiguranju.

Lica zaposlena u privatnoj službi članova delegacije, ukoliko nisu državljanin države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, oslobođena su poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu. Oni mogu uživati dodatne privilegije i imunitete samo ako im ih garantuje država sedišta. Međutim, dužnost je države sedišta da svoju jurisdikciju nad tim licima vrši tako da ne ometa delegaciju u izvršavanju njenih zadataka.

Delegacije posmatrača pri organima međunarodnih organizacija i na međunarodnim konferencijama

Bečka konvencija o predstavljanju država uređuje i status delegacija posmatrača pri organima međunarodnih organizacija i na konferencijama sazvanim od međunarodnih organizacija ili pod njihovim okriljem. Konvencija je prihvatila princip da države šalju delegacije posmatrača u skladu s pravilima svake međunarodne organizacije. Funkcije stalne posmatračke misije sastoje se naročito u obezbeđenju predstavljanja države imenovanja, zaštiti njenih interesa, obaveštavanju o radu organizacije i unapređenju saradnje sa organizacijskim misijama i pregovaranju s njom. Kao što se primećuje, kod funkcija posmatračkih misija nije reč o osvrtaivanjima ciljeva organizacije, već o unapređenju saradnje sa njom, budući da država imenovanja nije član organizacije. Takođe se u Konvenciji o predstavljanju država ne pominje ni pregovaranje kao funkcija posmatračke misije. Inače, za posmatračke misije važe pravila kao i za stalne misije. Posmatračke misije pri organizacijama koje nemaju opšti karakter imaju različite nazive (na primer, u evropskim regionalnim organizacijama imaju naziv „misije trećih zemalja”). Pitanje statusa predstavnika priznatih pokreta za nacionalno oslobođenje kao posmatrača pri međunarodnim organizacijama nije uređeno samom Bečkom konvencijom o predstavljanju država, već je predmet posebne rezolucije usvojene istovremeno sa Konvencijom. Rezolucijom se pozivaju države da ovim predstavnicima pruže olakšice, privilegije i imunitete nužne za izvršenje njihovih zadataka, inspirišući se postojećim odredbama Konvencije. Načrt ove rezolucije Bečkoj konferenciji predložila je jugoslovenska delegacija, uz podršku nesvrstanih i socijalističkih zemalja, uz veliki otpor razvijenih zemalja, koje su konačno prihvatile većinski stav o neophodnosti ovakve rezolucije, doprinosući znatno njenom ublažavanju.

Znači, pravila međunarodne organizacije jesu osnovni dokument kojim se rešava pitanje prava na učesće posmatračkih delegacija država nečlanica na zasedanjima organa tih organizacija, kao i na konferencijama sazvanima od tih organizacija ili pod njihovim okriljem.

Okolo pitanja privilegija i imuniteta posmatračkih delegacija bitno mnogo rasprava, kako na sednicama Komisije UN za međunarodno pravo,

tako i na samoj Bečkoj konferenciji o predstavljanju država. Jedan broj država, posebno države koje na svojoj teritoriji imaju sedišta međunarodnih organizacija zalagao se za najrestriktivniji prilaz u pogledu statusa delegacija posmatrača, dok je niz drugih država bio spreman da i ovim delegacijama garantuje što povoljniji položaj, pozivajući se, pre svega, na princip suverene jednakosti država. Većina na Konferenciji prihvatila je ovaj drugi prilaz, tako da je Bečka konvencija o predstavljanju država predvideala delegacijama posmatrača istovetne olakšice, privilegije i imunitete koji su dati delegacijama država članica pri organima međunarodnih organizacija i na međunarodnim konferencijama sazvanim od tih organizacija ili pod njihovim okriljem, potpuno izjednačujući njihov status.

Treba na kraju konstatovati da u sadašnjem momentu još nije kodifikovana materija imenovanja i statusa predstavnika međunarodnih organizacija kod država, kao i imenovanja i statusa predstavnika koje međunarodne organizacije međusobno razmenjuju.

III. STATUS MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

Međunarodne organizacije kao udruženja suverenih država i subjekti međunarodnog prava u dvadesetom veku postale su, pored organa za spoljno predstavljanje država, najznačajnije institucije savremene diplomatije. To se odnosi kako na univerzalne organizacije, koje obuhvataju sve države sveta, tako i na regionalne, na koje su pojedine države prenele znatan deo svoga suvereniteta (neke regionalne međunarodne organizacije, kao što je Evropska unija, imaju sopstvenu spoljnu politiku, te su države članice dužne da je se striktno pridržavaju, lišene prava da donose sopstvene odluke u toj oblasti). Dvadeseti vek može slobodno da se nazove vekom međunarodnih organizacija. Dok u ranijem periodu nalazimo samo rudimentarne početke međunarodnog udruživanja država, posle Prvog svetskog rata, dvadesetih godina dvadesetog veka, počinje razmah stvaranja međunarodnih organizacija, da bi doživeo kulminaciju posle završetka Drugog svetskog rata, odnosno u eri Ujedinjenih nacija. To je ujedno označilo period procvata do tada nerazvijene multilateralne diplomatije i njeno sve značajnije mesto u ukupnoj diplomatskoj delatnosti subjekata međunarodnog prava. Svi značajniji svetski i regionalni problemi prešli su iz domena bilateralnih odnosa država u domen multilateralne diplomatije, odnosno u okvir delatnosti međunarodnih organizacija.

Osnovnim aktima o osnivanju međunarodnih organizacija, kao i sporazumima o sedištu, zaključenim između međunarodnih organizacija i država sedišta uređena su sva važnija pitanja, kako statusa međunarodnih organizacija, tako i njihovih funkcionera, službenika i eksperata, tako da ovi dokumenti spadaju nesumnjivo u korpus savremenog diplomatskog prava, pored tri navedene Bečke konvencije (o diplomatskim odnosima, o konzularnim

odnosima i o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera) i Konvencije o specijalnim misijama. Među tim dokumentima značajno mesto zauzima Povelja Ujedinjenih nacija, statuti specijalizovanih ustanova UN, Konvencija o imunitetima i privilegijama Ujedinjenih nacija, kao i Konvencija o imunitetima i privilegijama specijalizovanih agencija.

Status Organizacije ujedinjenih nacija

Povelja Ujedinjenih nacija, kao osnovni akt ove međunarodne organizacije, sadrži principe, ciljeve i zadatke Organizacije ujedinjenih nacija, kao i nadležnosti njenih glavnih organa. Iako je Generalna skupština Ujedinjenih nacija osnovni organ, u kome su zastupljene sve države članice Ujedinjenih nacija, koje imaju potpuno jednaka prava, odluke ovog organa nisu obavezujuće, te se stvarno može konstatovati da je organ Ujedinjenih nacija sa najvećim ovlašćenjima ipak Savet bezbednosti. U podeli ovlašćenja državama članicama Saveta bezbednosti zanemaren je princip suverene jednakosti država samim postojanjem ustanove stalnog članstva koje ima pet država (SAD, Kina, Rusija, Francuska i Velika Britanija), a posebno pravom tih država na veto, odnosno sprečavanje donošenja bilo kakve odluke sa kojom se jedna od njih ne složi. Ova odredba ostala je, i pored činjenice da u međuvremenu u članstvu svetske organizacije postoje države sa mnogo većim brojem stanovnika, prostranstvom ili privrednom i drugom moći od Francuske i Velike Britanije, ali nemaju nikakvu privilegiju u donošenju svetskih odluka.

Član 104. Povelje UN utvrđuje da će „Organizacija uživati na teritoriji svake od svojih članica pravnu sposobnost koja je potrebna za vršenje njenih funkcija i njenih ciljeva”. Na osnovu pomenutog člana, status Organizacije ujedinjenih nacija, njenih funkcionera, službenika i eksperata uređen je Konvencijom o imunitetima i privilegijama Ujedinjenih nacija, usvojenom 13. februara 1946. godine. U članu I Konvencije određuje se da je „Organizacija ujedinjenih nacija pravno lice” i da može:

- a) da zaključuje ugovore;
- b) da stiče i otuđuje pokretna i nepokretna dobra;
- c) da istupa pred sudom.

Prema članu II Konvencije, Organizacija ujedinjenih nacija, njena imovina i potraživanja, ma gde se nalazili i ma ko bio njihov pritežilac, uživaju imunitet od svake forme pravnog postupka, izuzev ako organizacija izričito od njega ne odustane u svakom posebnom slučaju. Podrazumeva se, međutim, da odustajanje ne može da se protegne na izvršne mere.

U dokumentu Sekretarijata Ujedinjenih nacija pripremljenom za sastanak pravnih savetnika sistema UN, 14-16. septembra 1983. godine, daje se razjašnjenje izraza „svaka forma pravnog postupka”. Po tom razjašnjenju,

ovaj izraz „uključuje svaku formu postupka pred nacionalnim vlastima, sudskim, administrativnim ili izvršnim, bez obzira na to da li je sama organizacija imenovana kao tužena ili je zatraženo da pruži neku informaciju ili da vrši neku pomoćnu ulogu”.¹⁴

Isti član Konvencije određuje da su prostorije Organizacije ujedinjenih nacija nepovredive. Njena imovina i potraživanja, ma gde se nalazila i ma ko bio njihov pritezalac, ne mogu da budu predmet pretresa, rekvizicije, zaplene, eksprorijacije ili ma kog drugog oblika izvršne, administrativne, sudske ili zakonodavne prinudne mere. Arhiva Organizacije i svi dokumenti koji joj pripadaju ili koje ona drži, nepovredivi su, ma gde se oni nalazili. Organizacija ujedinjenih nacija ne podleže nikakvoj finansijskoj kontroli i može da ima fondove u bilo kojoj valuti i da slobodno vrši transfer.

Organizacija, njena potraživanja, prihodi i druga imovina oslobođeni su svakog neposrednog poreza, carina i svih uvoznih i izvoznih dažbina i ograničenja u pogledu izvoza i uvoza predmeta za njenu službenu upotrebu.

U pogledu službenih komunikacija, Organizacija ujedinjenih nacija uživa u svim državama članicama najpovoljniji tretman. Ona takođe ima pravo na upotrebu šifre i primanje pošte po kuririma i valizom, u kom slučaju uživa sve privilegije i imunitete koji su dati diplomatskim kuririma i diplomatskoj valizi. Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija predviđa da se sporovi koji nastanu u vezi sa tumačenjem ili primenom njenih odredaba rešavaju pred Međunarodnim sudom pravde, ukoliko strane u sporu nisu postigle sporazum o nekom drugom načinu rešavanja spora. Ako nastane spor između Organizacije ujedinjenih nacija i neke od država članica, Konvencija predviđa da se može podneti zahtev za saveodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde. Mišljenje koje u datom slučaju da Međunarodni sud pravde bude odlučujuće.

Sporazum o sedištu Ujedinjenih nacija, zaključen između UN i SAD 26. juna 1947. godine sadrži takođe veoma značajne odredbe koje se tiču statusa, privilegija i imuniteta Organizacije ujedinjenih nacija i njenih funkcionera, službenika i eksperata. Sporazumom se uspostavlja tzv. distrikt sedišta, na kojem se nalazi zgrada Ujedinjenih nacija, teritorija sa posebnim pravnim statusom. Ova teritorija je, saglasno sporazumu, pod kontrolom i vlašću Organizacije ujedinjenih nacija. Prema odeljku 8. Sporazuma, Organizacija ujedinjenih nacija je ovlašćena da donosi propise, operativne za teritoriju sedišta, radi uspostavljanja uslova u svim aspektima nužnim za potpuno izvršenje njenih funkcija. Nijedan američki savezni, državni ili lokalni

¹⁴ Implementation of the Immunity of the United Nations from legal process – Procedures followed by the United Nations when conformed with an attempt to serve process – Policy of the Organization as regards demands for informations about staff members, Paper prepared for the meeting of United Nations System Legal Advisers, New York, 14–16 September 1983, str. 213.

zakon ili propis koji je nesaglasan sa propisima Organizacije ujedinjenih nacija neće biti primenljiv na ovoj teritoriji. Svaki spor između OUN i SAD u vezi sa tim da li je OUN ovlašćena da donosi odgovarajući propis ili da li je bilo koji američki propis nesaglasan sa propisima OUN rešavaće arbitraža od tri člana, od kojih po jednog bira svaka strana, trećeg zajedno, a u slučaju nesaglasnosti, trećeg člana imenuje predsednik Međunarodnog suda pravde. Značajna je odredba Sporazuma da do rešenja spora američki propisi nisu primenljivi, odnosno da će se primenljivati propisi Organizacije ujedinjenih nacija.

Sporazum o sedištu teritoriju sedišta proglašava nepovredivom. Savezni, državni ili lokalni funkcioneri ili službenici SAD, administrativni, sudski, vojni ili policijski, nemaju pravo da uđu na teritoriju sedišta radi vršenja svojih službenih dužnosti, osim uz saglasnost i pod uslovima koje odredi generalni sekretar UN. Izvršne mere, uključujući oduzimanje privatne imovine, mogu da budu izvršene samo uz saglasnost i pod uslovima koje odredi generalni sekretar. Sporazumom su se Ujedinjene nacije obavezale da će sprečiti da teritorija sedišta postane utočište za lica koja izbegavaju hapšenje po zakonu SAD, ili su tražena od vlasti SAD radi ekstradicije u drugu zemlju, ili lica koja izbegavaju sudski postupak. Sporazum obavezuje Sjedinjene Američke Države da preduzmu sve mere kako bi obezbedile da mir u sedištu ne bude poremećen nedozvoljenim ulaskom grupa lica ili ometanjima u njegovoj neposrednoj blizini, obezbedjući na granicama teritorije sedišta odgovarajuću policijsku zaštitu. Organizacija ujedinjenih nacija dobila je Sporazumom o sedištu niz pogodnosti za obezbeđenje sopstvenog sistema komunikacija, kao i niz povlašćenja u korišćenju telekomunikacionih službi države sedišta.

Slične odredbe sadrže i sporazumi koje je Organizacija ujedinjenih nacija zaključila sa pojedinim državama gde se nalazi sedišta pojedinih njenih organa ili radnih tela. Tako, Sporazum o sedištu Ekonomske komisije za Afriku, zaključen sa Etiopijom 18. juna 1958, sadrži najosnovnije identične odredbe o nepovredivosti sedišta, pogodnostima, privilegijama i imunitetima, kao i o obavezi Komisije da spreči korišćenje sedišta kao utočišta za lica koja izbegavaju zatvor po zakonu Etiopije, sudski postupak ili ekstradiciju u druge zemlje.

Pri sprovođenju mirovnih misija ili sličnih operacija Ujedinjenih nacija ili otvaranja različitih birca i predstavništava na teritorijama pojedinih država, Sekretarijat Ujedinjenih nacija, po pravilu, zaključuje sporazum sa državom na čijoj se teritoriji ta operacija izvodi, odnosno otvara biro ili predstavništvo. U tom sporazumu bliže se određuje status tupa odnosno predstavništva Ujedinjenih nacija, kao i način rešavanja sporova koji mogu da nastanu njihovim delovanjem i boravkom. Sporazum polazi od osnovnih odredaba Konvencije o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija, detaljnije uređujući problematiku delatnosti i prisustva Organizacije ujedinjenih nacija

u svakoj pojedinoj državi. Rezolucijom 44/49 od 8. decembra 1989, Generalna skupština zatražila je od generalnog sekretara UN da izradi model takvog sporazuma. Takav model napravljen je i dostavljen izveštajem generalnog sekretara UN 9. oktobra 1990.¹⁵ Model-sporazum, takođe, za osnovu uzima Konvenciju o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija. Među osnovnim odredbama, ovaj model sadrži i obavezu „operacije Ujedinjenih nacija i njenih članova da se uzdrže od bilo kakve akcije ili delatnosti nespojive sa nepristrasnom i međunarodnom prirodom njihovih dužnosti ili nesaglasnih duhu odnosnih aranžmana”. Posebno se ističe dužnost poštovanja lokalnih zakona i propisa. U model-sporazumu operacija Ujedinjenih nacija definiše se kao „pomoćni organ Ujedinjenih nacija”, koja u tom svojstvu ima status, privilegije i imunitete Ujedinjenih nacija.

Model-sporazum sadrži i odredbe o rešavanju sporova ili zahteva protivopravnog karaktera u slučajevima kada nacionalni sudovi, zbog predviđenog imuniteta, nemaju nadležnost. Predviđa se u takvom slučaju osnivanje komisije za zahteve, koja se sastoji od tri člana. Jednog člana bira vladna država na čijoj se teritoriji obavlja operacija, drugog člana imenuje generalni sekretar, a trećeg obe strane zajedno. Ukoliko ne može da dođe do saglasnosti o izboru trećeg člana, njega određuje predsednik Međunarodnog suda pravde. Predsednik Međunarodnog suda pravde na taj način određuje i svako drugo nepopunjeno mesto člana komisije. Odluka komisije je obavezujuća i konačna, osim ako generalni sekretar UN i vlada odnosno države dozvole žalbu arbitražnom tribunalu, koji se ustanovljava na isti način kao i komisija za zahteve.

Treba napomenuti da je model-sporazum rađen na osnovu prakse Ujedinjenih nacija odnosno do tada zaključenih bilateralnih sporazuma sa pojednim državama. Tako, na primer, sporazumi koje su Ujedinjene nacije zaključile sa Egiptom 1957. godine o statusu mirovnih snaga, kao i sa Republikom Kipar 1964. godine, sadrže skoro identične ili veoma slične odredbe sa onim iz model-sporazuma. Razumljivo, posle utvrđivanja model-sporazuma 1990. godine, svi kasniji sporazumi, osim nekih manje značajnih specifičnosti, slede odredbe iz model-sporazuma. Takvi su, između ostalog, i Sporazum sa Bosnom i Hercegovinom o statusu UNPROFOR-a od 1993. godine, Memorandum o razumevanju sa Vladom Makedonije o statusu UNPROFOR-a od 1994. godine, Sporazum sa Angolom o statusu mirovnih operacija od 1995. godine, Sporazum sa Hrvatskom o statusu UNTAES-a od 1995. godine i Sporazum sa Marokom o statusu MINURSO-a od 1999. godine.

Organizacija ujedinjenih nacija koristi arbitražu kao način rešavanja sporova ne samo prilikom mirovnih operacija, već i za ostale vidove delatnosti na teritoriji pojedinih država. Tako je, na primer, u sporazumima o statusu misije ljudskih prava u Ruandi od 1992. godine i statusu biroa Visokog

komesara UN za ljudska prava u Kolumbiji od 1997. godine predviđeno to da će sve sporove nastale u tumačenju i primeni ovih sporazuma, ukoliko ne budu rešeni pregovorima ili drugim načinima rešavanja sporova, rešavati arbitraža, ustanovljena po već pomenutom metodu. Jedina razlika, u odnosu na sporazume o mirovnim operacijama, je da se formira samo arbitraža (a ne i komisija za zahteve), tako da je i postupak jednostepen (nema mogućnosti obraćanja u drugom stepenu).

Jedan od organa Ujedinjenih nacija je i sporni *ad hoc* Međunarodni krivični tribunal za zločine protiv međunarodnog prava učinjene na teritoriji prethodne Jugoslavije (osnovao ga je Svet bezbednosti UN bez ovlašćenja po Povelji Ujedinjenih nacija). Pored svih primedaba koje se s pravom stavljaju na ovaj tribunal (Statut Tribunal je protivan osnovnim važećim principima krivičnog prava i odredbama o pravima čoveka, otvorena pristrasnost odnosno antitrpsko delovanje), nije čak predviđeno ni pravo na obeštećenje licima koja je Tribunal nezakonito lišio slobode (pogrešno utvrđen identitet i slično), ili koja su oslobođena kao nevinna (kao što su, Goran Lajić, koji je oslobođen optužbe posle tri meseca provedena u zatvoru Tribunalu, ili pukovnik Aleksa Krsmanović, koji je bez osnova i razloga dva meseca zadržan u zatvoru, ili nekoliko Srba koji su zbog pogrešno utvrđenog identiteta uhapšeni, fizički maltretirani, odvođeni prisilno u Hag i konačno pušteni na slobodu, bez dinara obeštećenja za nezakonite radnje koje su izvršili funkcioneri Tribunalu).

Status drugih međunarodnih organizacija

Status drugih međunarodnih organizacija uglavnom je uređen njihovim osnivačkim aktima, kao i sporazumima koje te organizacije zaključuju sa državam sedišta.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je 21. novembra 1947. Konvenciju o privilegijama i imunitetima specijalizovanih ustanova. Na taj način uređen je status niza međunarodnih organizacija, ustanovljenih pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija. Konvencija sadrži identične ili veoma slične odredbe kao i Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija. Prvo, polazi od principa da su specijalizovane ustanove pravna lica i da, kao i Organizacija ujedinjenih nacija, imaju sposobnost da zaključuju ugovore, stiču pokretnu i nepokretnu imovinu i njom raspoložu, kao i da pokreću pravne postupke. Kao i u slučaju Ujedinjenih nacija, specijalizovane ustanove, njihova imovina i potraživanja uživaju imunitet od svakog pravnog postupka. Prostorije specijalizovanih ustanova su nepovredive, kao i arhive specijalizovanih ustanova i svi dokumenti koji im pripadaju ili koje oni drže. Specijalizovane ustanove nisu podložne ograničenjima i finansijskoj kontroli, a oslobođene su svih neposrednih poreza i uvoznih i izvoznih davanja.

¹⁵ UN Document A/45/594, 9. October 1990.

Sporazumi o sedištu svake specijalizovane ustanove pobliže određuju status, privilegije i imunitete organizacije. Tako, Sporazum o sedištu Organizacije za poljoprivredu i ishranu (FAO), zaključen između te specijalizovane ustanove UN i Republike Italije 31. oktobra 1950, utvrđuje u odeljku 6 „eksterritorijalnost sedišta” organizacije. Predviđa se da sedište bude pod kontrolom i vlašću Organizacije za poljoprivredu i ishranu i da će biti nepovredivo. Ni jedan funkcioner ili službenik Republike Italije ili drugo lice koje obavlja javne funkcije u Italiji ne može da uđe u sedište da obavlja svoje funkcije, osim uz saglasnost i pod uslovima koje odredi generalni direktor organizacije. Takođe, nikakva radnja izvršenja, uključujući oduzimanje privatne imovine, ne može biti izvršena, osim uz pristanak i pod uslovima koje odredi generalni direktor. Sporazum sadrži skoro identične odredbe kao Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija u pogledu obaveza države sedišta da obezbedi zaštitu sedišta, kao i obavezu organizacije da spreči korišćenje sedišta kao utočišta za lica koja izbegavaju pritvaranje ili ekstradiciju u druge zemlje. Skoro identične su i odredbe o olakšicama u pogledu telekomunikacija, javnih službi, kao i o oslobođenju od poreskih i carinskih dažbina i drugih finansijskih ograničenja.

Sporazum o sedištu Organizacije ujedinenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO), zaključen između te specijalizovane ustanove i Francuske 2. jula 1954, takođe utvrđuje to da će sedište organizacije biti pod kontrolom i vlašću UNESCO-a, koji ima prava da „donosi interne propise primenljive u sedištu, radi omogućavanja svog rada”. Sedište ima nepovredivost. Funkcioneri i službenici Francuske Republike neće ulaziti u sedište radi vršenja svojih funkcija, osim u slučaju saglasnosti ili zahteva generalnog direktora organizacije i pod uslovima koje on odredi. Organizacija se obavezuje da ne dozvoli da sedište postane utočište za lica protiv kojih je izrečena krivična presuda ili koji su gonjeni *flagrante delicto* ili protiv kojih je izdat nalog za hapšenje ili deportaciju od nadležnih francuskih organa. UNESCO, njegova imovina i potraživanja, takođe, su imuni od bilo kakvog pravnog procesa, osim ukoliko je imunitet povučen izričito ili ugovorom. Odstajanje od imuniteta ne odnosi se na mere izvršenja. Sporazum sadrži i skoro identične odredbe o povoljnostima koje su predviđene i u Konvenciji o privilegijama i imunitetima specijalizovanih agencija, kao i u pojedinim sporazumima o sedištu. Karakteristična je jedino odredba člana 8. Sporazuma da će „u slučaju više sile koja prouzrokuje delimičan ili potpuni prekid javnih službi, Organizacija dobiti, za svoje potrebe, prioritet jednak onome koje dobijaju francuske administrativne službe”.

Sporazumi o sedištu drugih značajnijih međunarodnih organizacija, izuzevi one koje imaju status specijalizovanih ustanova UN, sadrže veoma slične ili čak identične odredbe sa navedenim. Tako, Sporazum o sedištu Međunarodne agencije za atomsku energiju, zaključen između te Agencije i

Republike Austrije 11. decembra 1957, sadrži slične odredbe o nepovredivosti sedišta (koristi, kao i Sporazum o sedištu FAO-a, izraz „eksterritorijalnost”), o pravu organizacije da donosi propise koji važe i u slučaju da su austrijski propisi nesaglasni s njima sve do rešenja spora između Austrije i Agencije, kao i o obavezni Austrije da obezbedi punu zaštitu sedišta. Vlada Austrije je Sporazumom (odeljak 17) priznala pravo Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju da zakazuje sastanke ne samo u sedištu Agencije, već takođe „uz saglasnost vlade ili bilo kog nadležnog austrijskog organa od nje ovlašćenog, drugde u Republici Austriji”. Isto tako, Agenciji se priznaje pravo da se slobodno bavi izdavaštvom i radio-difuzijom, u skladu sa Statutom Agencije.

Regionalne međunarodne organizacije, takođe, imaju odredbe o imunitetima i privilegijama, unete kako u aktima o osnivanju, tako i u sporazumima o sedištima. S obzirom na karakter tih organizacija, obim privilegija i imuniteta je veoma različit. Na primer, Protokol o privilegijama i imunitetima Evropske zajednice od 8. aprila 1965. utvrđuje to da su „prostoije i zgrade zajednica nepovredive” i da su izuzete od pretrasa, rekvizicije, konfiskacije ili eksproprijacije. Imovina i potraživanja zajednica ne mogu biti predmet administrativne ili pravosudne mere ograničenja bez dozvole Suda pravde. Arhive zajednica su takođe nepovredive. Zajednice, njihova potraživanja, prihodi i druga imovina izuzeti su od svih neposrednih poreza, kao i od uvožno-izvoznih dažbina.

IV. FUNKCIONERI I SLUŽBENICI MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA (MEĐUNARODNI SLUŽBENICI)

Nagli razvoji međunarodnih organizacija u poslednjih pola veka ustalo-
vio je stvaranje mnogobrojne, svojevrstne kategorije diplomata koji ne predstavljaju svoje države, kao u klasičnoj diplomatiji, već rade u svojstvu funkcionera i službenika međunarodnih organizacija, kako u delatnosti tih organizacija, tako i u odnosima između tih organizacija i pojedinih država ili tih organizacija i drugih međunarodnih organizacija.

Za razliku od klasičnih diplomata, neki autori ih nazivaju diplomatskim osobljem (na primer, kod nas profesor Bartoš).¹⁶ Međunarodnopravna doktrina i nauka o diplomatiji poslednje dve decenije sve više zanemaruju tu razliku, svrstavajući ih takođe u kategoriju diplomata koje odlikuju izvesne specifičnosti u načinu izbora odnosno postavljenja, prirodi funkcija, odgovornosti, privilegijama i imunitetima. Jer, dok diplomate u diplomatskim misijama, konzulatima, stalnim misijama pri međunarodnim organizacijama i specijalnim misijama postavljaju države, čiji su oni predstavnici, funkcionere međunarodnih organizacija biraju najviši organi tih organizacija, a slu-

¹⁶ Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga, Beograd, 1956, str. 500-525.

žbenike postavljaju za to ovlašćeni funkcioneri tih organizacija. Iako se oni pre izbora pojavljuju često u svojstvu kandidata pojedinih država-članica međunarodnih organizacija, njihova odgovornost je prema tim organizacijama, a ne prema državama, što je slučaj sa diplomatama koji rade u diplomatskim misijama, konzulatima ili stalnim misijama pri međunarodnim organizacijama (pa i specijalnim misijama, mada je period njihove delatnosti kratak odnosno privremen). Skoro svi statuti međunarodnih organizacija sadrže klauzulu o nezavisnosti njihovih funkcionera i njihovoj dužnosti da ne budu pod uticajem bilo koje vlade, odnosno da ne primaju naloge i sugestije bilo kog organa ili lica, osim organa odnosno međunarodne organizacije. Međutim, u praksi to je relativno kada se zna da su najviši funkcioneri skoro svih međunarodnih organizacija izabrani na predlog tih država, o čemu moraju da vode računa u toku svog mandata. Ponekad moraju da se priklone politički moćnih država-članica međunarodne organizacije, koji mogu biti čak otvoreno upozoravaju na poslušnost.¹⁷ Činjenica što se to čini kako sa osnovnim aktima međunarodne organizacije, tako i sa stavovima doktrine o nespojivosti odgovornosti funkcionera međunarodnih organizacija i njihovog zastupanja interesa država čiji su državljanini, ne smeta mnogim državama da takve pojave čak u najznačajnijim međunarodnim organizacijama tolerišu, pa čak i podstiču.¹⁸

Status i privilegije međunarodnih funkcionera i službenika različiti su, zavisno od međunarodne organizacije u kojoj deluju. Njihov angažman je stalan ili privremen (u najvećem broju slučajeva sa ograničenim vremenskim mandatom, koji se, po pravilu, može da obnavlja). Neki od tih funkcionera i službenika rade u sedištu međunarodne organizacije, ali ima i onih koji rade van sedišta organizacije, na područjima aktivnosti tih organizacija ili kao predstavnici svoje organizacije kod neke države ili druge međunarodne organizacije. Međunarodni funkcioneri i službenici formalno su potčinjeni najvišim organima svoje organizacije, ali praktično od najvišeg funkcionera te organizacije zavisi da li će im eventualno biti izvršeno odricanje od imuniteta, jer imuniteti koji su im garantovani dati su radi normalnog i nesmetanog funkcionisanja organizacije, a ne za njihovo lično dobro (kod „klasičnih diplomata” to odricanje takođe ne može da viši lice-nosilac imuniteta, već država imenovana).

Prve odredbe o statusu, privilegijama i imunitetima međunarodnih funkcionera i službenika pojavljuju se u toku XIX veka, stvaranjem raznih komisija za međunarodne reke. Tako, ugovori o osnivanju Komisije za Rajnu, kao i Evropske dunavske komisije, sadrže i odredbe o statusu, privilegijama i imunitetima njihovih funkcionera. Prvi ugovori o Rajni predviđali su Cent-

¹⁷ Najviši funkcioneri SAD u nekoliko navrata su čak javno opominjali pojedine funkcionere Ujedinjenih nacija da „vode računa o tome ko ih plaća” (!).

¹⁸ Mario Bettati, *Recrutement et carrière des fonctionnaires internationaux*, RCADI 1987, IV, strana 204.

ralnoj komisiji „privilegije neutralnosti” čak i za vreme rata. Privilegije „neutralnosti” priznaju se Evropskoj dunavskoj komisiji, Plovidbenoj inspekciji, upravi Luke Suline, osoblju Plovidbene kase, Pomorske bolnice, pa čak i članovima tehničkog osoblja koje nadgleda radove. Aktom o plovidbi Kongom od 1885. godine, članovima i službenicima Međunarodne komisije za ovu reku priznaje se nepovredivost u izvršenju njihovih funkcija, kao i nepovredivost prostorija i arhive Komisije.

Početkom XX veka, prilikom osnivačkih akata o prvim međunarodnim sudovima, sudije dobijaju diplomatski status. Tako, Haškom konvencijom o stalnom arbitražnom sudu, članovi Suda dobijaju pune diplomatske imunitete i privilegije. Isto je predviđala i Konvencija o stvaranju suda za pomorski plen od 1907. godine, koji je ostao samo na papiru.

Tek osnivanjem Društva naroda nastaje praksa redovnog priznanja privilegija i imuniteta funkcionerima međunarodnih organizacija. Tako, član 7. Pakta Društva naroda priznaje diplomatske imunitete i privilegije ne samo predstavnicima država članica, već i predstavnicima samog Društva naroda pri izvršenju njihovih funkcija. Međunarodna organizacija rada, čitav niz komisija na evropskim međunarodnim rekama (Dunav, Rajna, Elba, Odra i dr.) predviđea posebne privilegije i imunitete za svoje članove i funkcionere. Doktrina međunarodnog prava između dva rata uglavnom poriče međunarodni funkcionerima prava na privilegije i imunitete koje imaju diplomatski predstavnici država.¹⁹ Argumentaciju za to autori traže u činjenici da međunarodni funkcioneri ne predstavljaju državu, da uvreda takvih funkcionera ne može imati posledice u odnosima među državama i da se prekršaji u odnosu na njih ne mogu ni kažnjavati, jer krivični zakoni država sadrže samo dela protiv redovnih diplomatskih predstavnika, a ne i međunarodnih funkcionera i službenika.

Bez obzira na već pomenuti član 7. Pakta Društva naroda, tek će Organizacija ujedinenih nacija stvoriti stalniji sistem zaštite, privilegija i imuniteta ove kategorije diplomata. Osnov za to se nalazi u samoj Povelji Ujedinjenih nacija, u čijem članu 105. stoji sledeća odredba:

„1. Organizacija uživa na teritoriji svake svoje članice privilegije i imunitete koji su joj potrebni radi ostvarenja njenih ciljeva (kurziv-autori).

2. Predstavnici članica Ujedinjenih nacija i službenici Organizacije uživaju isto tako privilegije i imunitete koji su im potrebni da bi potpuno nezavisno izvršili svoje funkcije (kurziv-autori) u vezi s Organizacijom.”

Na osnovu citiranog člana Povelje Ujedinjenih nacija, 13. februara 1946. usvojena je Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija koja sadrži i posebne odredbe o privilegijama i imunitetima funkcionera, službenika i eksperata Ujedinjenih nacija. Prema odredbama Konvencije,

¹⁹ M. Bartoš, *cit. delo*, strana 502.

generalni sekretar UN, podsekretari, pomoćnici generalnog sekretara i njihove porodice imaju iste imunitete i privilegije kao i šefovi diplomatskih misija u bilateralnoj diplomatiji, a to znači popun imunitet od krivičnog sudstva, zabranu hapšenja ili pritvaranja, kao i apsolutnu nepovredivost stana. Ostali službenici koje odredi generalni sekretar (u praksi, to je veoma duga lista službenika OUN), uživaju sledeće imunitete i privilegije:

- a) sudski imunitet za dela učinjena u službenoj dužnosti;
- b) oslobođanje od svih dažbina na plate i nagrade primljene od organizacije;
- c) oslobođanje od vojne obaveze;
- d) oslobođanje od propisa za ulaz u odnosnu državu i obaveze prijavi- vanja;
- e) povlasice za promenu novca koje imaju članovi diplomatskih misija istog ranga;
- f) pravo na repatrijaciju u slučaju međunarodnih kriza, kao i članovi diplomatskih misija;
- g) pravo na slobodan uvoz selidbenih stvari prilikom prvog preuzimanja dužnosti.

Članovi porodica ove kategorije funkcionera imaju pravo samo na oslobođanje od propisa na ulaz u zemlju i obaveze prijavi- vanja, U slučaju zloupotrebe, generalni sekretar ima ovlašćenje da se odrekne imuniteta za odnosne funkcionere i službenike ukoliko to ne šteti interesima Ujedinjenih nacija. Imuniteta generalnog sekretara UN može da se odrekne samo Svet bezbednosti svojom odlukom, što do sada nikada nije bio slučaj.²⁰ Primetno je da su privilegije i imuniteti većeg dela funkcionera i službenika Ujedinjenih nacija mnogo užii nego članova diplomatskih misija država u bilateralnoj diplomatiji, pa i članova stalnih misija pri međunarodnim organizacijama. Mnogi autori međunarodnog prava smatraju da funkcioneri međunarodnih organizacija, naročito oni najviši, imaju ipak širi obim privilegija i imuniteta od članova diplomatskih misija, jer uživaju pravo slobode govora i pisanja, što je nezamislivo za članove diplomatskih misija čija je dužnost da svojim istupima ne kritikuju i ne vređaju vladu države prijema. Čak i onaj širi krug međunarodnih službenika koji nema privilegije i imunitete članova diplomatskih misija, ima takode pravo na slobodno javno izražavanje, što članovi diplomatskih misija, mada sa širim privilegijama i imunitetima, nemaju. Bez obzira na ograničeni imunitet od krivičnog sudstva, treba imati na umu da međunarodni funkcioneri i službenici uživaju privilegije i imunitete na teritoriji svih država- članica organizacije, za razliku od privilegija i imuniteta članova stalnih diplomatskih misija, koji su ograničeni na teritoriju države

²⁰ O funkcijama generalnog sekretara UN: Olga Šuković, *Položaj i uloga generalnog sekretara Ujedinjenih nacija*, Beograd, 1967.

kod koje su akreditovani i na treće države prilikom odlaska i povratka na dužnost.

Pošto Organizacija ujedinjenih nacija skoro svakodnevno angažuje niz lica koja nisu u njenom stalnom sastavu, to Konvencija o imunitetima i privilegijama Ujedinjenih nacija predviđa i posebne privilegije i imunitete za eksperte, i to:

- a) nepovredivost ličnosti i ličnog prtljaga;
- b) sudski imunitet za sva dela počinjena u vršenju službene dužnosti;
- c) nepovredivost prepiske i dokumentacije;
- d) sloboda opštenja, uključujući pravo upotrebe šifre i diplomatskog kurira;
- e) olakšice u deviznim transakcijama koje imaju članovi diplomatskih misija;
- f) oslobođanje od carine ličnog prtljaga.

Međunarodni sud pravde, na zahtev Ekonomsko-socijalnog saveta UN, doneo je 29. aprila 1999. savetodavno mišljenje o imunitetu eksperta-specijalnog izvestioca Komisije UN za prava čoveka o nezavisnosti sudija i prav- nika Dato Karanmasvanija, koga su tužile dve malezijske firme pred sudom u Kuala Lumpuru, zahtevajući ogromno obeštećenje za navodnu štetu koju im je pričinio u intervjuu jednom listu. Malezijska vlada, na više intervencija generalnog sekretara UN da su u pitanju reči izgovorene od specijalnog iz- vestioca u vršenju svoje dužnosti, nije delovala na obustavu postupka, te su OUN primenile odredbu člana 29. Konvencije o imunitetima i privilegijama Ujedinjenih nacija, koja predviđa traženje savetodavnog mišljenja Međuna- rodnog suda pravde, koje treba za strane u sporu da bude „odlučujuće“ (za razliku od uobičajenog savetodavnog mišljenja ovog suda, koje nema obave- zujući karakter). Međunarodni sud pravde je ustanovio to da Karanmasvanim, po članu VI. odeljak 22 Konvencije o privilegijama i imunitetima UN, ima pravo na imunitet za reči izgovorene u odnosnom intervjuu i naložio Vladi Malezije da obavesti nadležni sud radi obustavljanja postupka i oslobođanja Karanmasvanija bilo kakvih dažbina u vezi sa sudskim procesom. Na taj na- čin, najviši sudski organ UN po prvi put je doneo jedno savetodavno mišlje- nje o imunitetu eksperta UN (fj. lica koja ne spadaju u službenike OUN, ali su ih ona angažovala) u pogledu izgovorenih reči u svom službenom svo- jstvu i obavezi države članice UN da preko svojih organa uvažava pomenuti imunitet. Na taj način je poništen stav Federalnog suda Malezije, koji je od- bio da prizna imunitet ekspertu UN, obrazlažući da on nije ni sverren, ni kari- jerni diplomata, već „jedan neplaćeni, povremeni snabdevač informacija“.²¹

²¹ International Court of Justice, *Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights*, Summary of the Advisory Opinion of 29. April 1999.

U slučaju zloupotrebe, i kod ove kategorije (ekspertata), generalni sekretar može da se odrekne imuniteta i privilegija. Navedene privilegije i imunitete odnosno lica uživaju i na teritoriji države čiji su državljani. Pošto Organizacija ujedinjenih nacija sprovodi razne aktivnosti na teritoriji država članica, u okviru kojih u ime Organizacije nastupa veliki broj lica vojnog i civilnog sastava (mirovne operacije, razne druge aktivnosti, otvaranje biroa i predstavništava), to, po pravilu, Organizacija ujedinjenih nacija sa državama na čijim teritorijama borave i deluju predstavnici UN zaključuju sporazume o statusu, privilegijama i imunitetima tog osoblja. Kao što je već ranije napomenuto, Sekretarijat OUN izradio je 1990. godine model sporazuma o statusu mirovnih operacija, koji se zaključuje sa pojedinim državama, uz eventualne modifikacije koje vode računa o specifičnosti operacije. Po tom model-sporazumu, mirovne operacije Ujedinjenih nacija smatraju se „pomoćnim organom UN i uživaju status, privilegije i imunitete Ujedinjenih nacija“ (član 15. model-sporazuma). Specijalni predstavnik generalnog sekretara, komandant vojne komponente mirovne operacije Ujedinjenih nacija, šef civilne policije UN, kao i višerangirani članovi osoblja specijalnog predstavnika i komandanta imaju, po pravilu, imunitete i privilegije kao članovi diplomatskih misija. Članovi Sekretarijata OUN koji su postavljeni u okviru civilne komponente mirovne misije UN ostaju funkcioneri UN, ovlašćeni na privilegije i imunitete koji im pripadaju kao funkcionerima UN po Konvenciji o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija. Vojni posmatrači, osoblje civilne policije UN, kao i ostalo civilno osoblje koje ne pripada redovno osoblju OUN i čija imena budu saopštena vladi teritorijalne države od specijalnog predstavnika odnosno komandanta smatraju se ekspertima u smislu odredaba Konvencije o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija. Za vojno osoblje nacionalnih kontingenata određeno u vojnu komponentu mirovne operacije UN važe imuniteti koji budu ugovoreni u sporazumu sa vladom te države (po pravilu, potpun imunitet od sudstva teritorijalne države i isključiva odgovornost organima države čijoj armiji pripadaju, što je inače utvrđeno i Pravilima oružanih snaga UN od 20. februara 1957).²² Lokalno regrutovano osoblje ima samo imunitete u pogledu akata izvršenih u službenoj dužnosti i oslobođenje od poreza i nacionalne službe. Svi članovi mirovne operacije oslobođeni su poreza na primanja koja imaju od OUN i njihove države, kao i svih ostalih neposrednih poreza, osim lokalnih davanja za usluge. Takođe, oslobođeni su uvoznih dažbina za lične stvari unete prilikom dolaska na teritoriju odnosno države. Slične sporazume OUN zaključuje i sa državama na čijoj se teritoriji vrše druge aktivnosti UN, odnosno otvaraju biro i predstavništva, na primer, sporazum zaključen razmenom nota između

²² Regulations for the United Nations Emergency Force, ST/SGB/UNEF/I, 20. February 1957.

Savezne Republike Jugoslavije i Ujedinjenih nacija o statusu Kancelarije za vezu tužioca Međunarodnog tribunala i njegovog osoblja od 8. avgusta 1996.

U već citiranom Prokoku o privilegijama i imunitetima evropskih zajednica određuju se privilegije i imuniteti funkcionera i službenika zajednica. Oni na teritoriji svake od država članica i bez obzira na državljanstvo koje poseduju imaju imunitet „od svakog pravnog postupka u pogledu akata koje su učinili, uključujući izgovorenu ili pisanu reč u višenju svojih službenih dužnosti“. Ovaj imunitet ne prestaje i po završetku njihovih dužnosti u zajednicama. Pored toga, imaju i sledeće pogodnosti:

a) zajedno sa svojim bračnim drugovima i članovima svojih porodica koje izdržavaju – neće biti podložni imigracionim ograničenjima ili formalnostima za prijavu stranaca;

b) u pogledu zamene valute, imaće iste pogodnosti kao i funkcioneri međunarodnih organizacija;

c) imaće pravo uvoza bez carinskih dažbina nameštaja i pokućstva prilikom prvog doseljenja, a takođe, izvoza nakon završetka funkcija;

d) pravo bescarinskog uvoza motornog vozila.

U Statutu Saveta Evrope utvrđuje se to da će Savet Evrope, predstavnici ili članovi i Sekretarijat uživati na teritoriji država članica „takve privilegije i imunitete koji su razumno nužni za ispunjenje njihovih funkcija“.

POGLAVLJE ŠESTO

BEČKE KONVENCIJE O DIPLOMATSKIM ODNOSIMA,
KONZULARNIM ODNOSIMA I PREDSTAVLJANJU DRŽAVA I
KONVENCIJA O SPECIJALNIM MISIJAMA – MEDUSOBNI
ODNOSI POJEDINIH REŠENJA I ODREDABA

Uzajamna kumulacija funkcija i predstavnika

Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, o konzularnim odnosima, o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, kao i Konvencija o specijalnim misijama koje su kodifikovale savremeno diplomatsko pravo, svojim raznovrsnim, elastičnim rešenjima omogućile su državama korišćenje i kombinaciju mnogobrojnih mogućnosti kumulacije funkcija i predstavnika, s ciljem racionalnog korišćenja svoje diplomatsko-konzularne mreže, pa i mreže drugih država.

Pre svega, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, usvojena 1961. godine, umnogome je doprinela kumulaciji diplomatskih i konzularnih funkcija, omogućujući diplomatskim misijama da više i konzularne funkcije. Naime, član 3. tačka 2. ove konvencije utvrđuje da „ni jedna odredba ove konvencije ne može se tumačiti kao zabrana za neku diplomatsku misiju da viši konzularne funkcije”. Ove odredbe upotpunila je Bečka konvencija o konzularnim odnosima, usvojena 1963. godine, koja u člani 3. izričito predviđa to da „konzularne funkcije mogu obavljati i diplomatske misije, saglasno odredbama ove konvencije”. U člani 70. te konvencije kaže se da se njene odredbe „primenjuju isto tako, ukoliko kontekst to dopušta, na višenje konzularnih funkcija od strane diplomatske misije” i da će se imena članova diplomatske misije koji su određeni za konzularnu sekciju (oddeljenje) misije ili su na drugi način određeni da više konzularne funkcije, biti notifikovana ministarstvu inostranih poslova države prijema ili nekom drugom organu ko-

ji to ministarstvo odredi. Istim članom Bečke konvencije o konzularnim odnosima konačno je rešeno i jedno praktično pitanje u vezi sa statusom članova diplomatske misije koji više konzularne funkcije, koje je godinama bilo predmet ne samo akademske rasprave, već i ozbiljnih razmimoilaženja u postupku kodifikacije diplomatskog prava: da li ta lica imaju pravo na privilegije i imunitete kao članovi diplomatske misije, odnosno prema odredbama Bečke konvencije o diplomatskim odnosima ili kao članovi konzulata, po odredbama Bečke konvencije o konzularnim odnosima. Posle ozbiljnih diskusija i na Bečkoj konferenciji o konzularnim odnosima, prihvaćeno je stanovište da se privilegije i imuniteti članova diplomatske misije koji obavljaju konzularne funkcije određuju po Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima odnosno da vršenjem konzularnih funkcija ta lica ne gube privilegije i imunitete kao članovi diplomatske misije, čime je konačno stavljena tačka na gladišta pojedinih država da je vršenje konzularnih funkcija od članova diplomatske misije povezano sa odricanjem od diplomatskog statusa i njihovo upodobljavanje sa statusom članova konzulata, sa mnogo užitim privilegijama i imunitetima. Na taj način, ove dve bečke konvencije konačno su potvrdile razvoj koji je nastao u većini država sveta posle Prvog svetskog rata, a to je: razvojem kapitalizma i sve intenzivnijih međunarodnih ekonomskih odnosa, spajanje diplomatske i konzularne službe u okviru ministarstava inostranih poslova, što je i „manifestacija jedinstvene političke i ekonomske linije spoljne politike“ članica međunarodne zajednice.¹

Za države koje nemaju materijalne uslove ni interes da u svim zemljama otvaraju svoje posebne diplomatske misije i konzulate, kao i predstavništva pri međunarodnim organizacijama, tri pomenute bečke konvencije stvorile su mogućnost više alternativnih rešenja. Pre svega, jedna država može akreditovati jedno lice kao šefa diplomatske misije ili ga imenovati kao člana misije u više država,² pod uslovom da se to unapred notifikuje odnosnim državama i da se ni jedna država kod koje se akredituje izričito ne suprotstavi (član 5. tačka 1. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima). Država koja akredituje šefa misije kod više država može u svakoj od tih država u kojoj šef misije nema prebivalište da otvori misiju i postavi otprav-

¹ Smitja Avramov, Milenko Kreča, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 1997, strana 141. Autori navode da je još Konzularni pravilnik Srbije od 1883. godine, u svom članu 7, predviđao mogućnost da sekretar ili službenik poslanstva Srbije zameni konzula u slučaju njegove odsutnosti ili nemogućnosti obavljanja funkcija. Zakonom o uređenju Ministarstva inostranih poslova i diplomatskih i konzularnih zastupništava Jugoslavije u inostranstvu od 1930. godine, u članu 40, predviđeno je da u mestima gde postoji poslanstvo, ono može da vrši i konzularne poslove na određenim područjima.

² Jugoslavija ima više slučajeva višekratnog akreditovanja ambasadora, koji imaju sedište u jednoj državi, ali su akreditovani i u nekoliko drugih, susednih država, gde nema svoje diplomatske misije. Srbija je, na primer, svojevremeno u devetnaestom veku svoga poslanika u Beču akreditovala istovremeno u Parizu i Kimu, a poslanika u Parizu istovremeno i u Belgiji (G. Geršić, *Današnje diplomatsko i konsularsko pravo*, Beograd, 1898, strana 251).

nika poslova *ad interim* (član 5. tačka 2. iste konvencije). Treba napomenuti da obe pomenute varijante, a posebno prvu (akreditacija u više država, bez otvaranja u svakoj od njih diplomatskih misija) neretko koriste manje i srednje države (uključujući i Jugoslaviju, koja na afričkom, južnoameričkom i azijskom kontinentu ima puno primera ovakvog vida akreditacije – jugoslovenski ambasadori u Meksiko Sittiju, Braziliji, Kairu, Moskvi, Stokholmu i mnogim drugim mestima akreditovani su istovremeno u više država).

Bečka konvencija o konzularnim odnosima takođe predviđa to da konzularni funkcioner može, po notifikaciji državi prijema, biti određen da predstavlja državu imenovanja kod bilo koje međuvladine organizacije. Kad postupa u tom svojstvu, on ima pravo na sve privilegije i imunitete koje međunarodno običajno pravo ili međunarodni sporazumi priznaju kod neke međuvladine organizacije; međutim, u pogledu ma koje konzularne funkcije koju on vrši, nema pravo na sudski imunitet širi od onog koji svaki konzularni funkcioner uživa na osnovu Bečke konvencije o konzularnim odnosima (član 17). Bečka konvencija o diplomatskim odnosima omogućuje takođe državama da šef diplomatske misije ili član diplomatskog osoblja misije mogu predstavljati državu koja akredituje kod svake međunarodne organizacije (član 5. tačka 3), tako da mnoge države kombinuju svoju diplomatsku misiju u državi prijema sa predstavništvom u međunarodnoj organizaciji koja ima sedište u prestonici države prijema (na primer, Beč, Brisel, Pariz, Najrobi, Adis Abeba i dt.).

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima predviđa i mogućnost (koja se za sada veoma retko koristi) da više država mogu da akredituju isto lice u svojstvu šefa diplomatske misije u nekoj drugoj državi, osim ako se to ne protivi država kod koje se akredituje (član 6). Za razliku od prethodnih rešenja, u kojima jedno lice predstavlja jednu te istu državu u više država i međunarodnih organizacija, ovakva vrsta akreditacije (više država u jednom licu) može da predstavlja nepremostive teškoće, kako za razvijanje odnosa i predstavljanje više različitih država i politika, tako i u pogledu položaja i statusa lica sa više akreditacija (sa stanovišta odnosa jedne od država koja ga je akreditovala). U literaturi se pominje samo nekoliko izolovanih slučajeva. Naime, 1963. godine Niger, Gornja Volta, Obala Slonovače i Dahomej akreditovali su u Izraelu zajedničkog šefa diplomatske misije. Takođe, više godina, ambasador Senegala u Holandiji bio je istovremeno i diplomatski predstavnik Gambije. I jedan primer zajedničkog akreditovanja dve evropske države: 1971. godine, ambasador Holandije u Kolombu istovremeno je predstavljao i Belgiju u Šri Lanki. Prema članku „Dve zemlje – jedan ambasador“, objavljenom 20. decembra 1998. u „Politici“, Nemačka i Francuska se pripremaju da u dogledno vreme otvore na jednom od vanevropskih kontinenata prvu svoju zajedničku ambasadu, koja bi bila uzor i is-

kustvo za otvaranje sličnih ambasada u drugim državama, za sada „na periferiji”, gde je sukob interesa dve države najmanje moguć.

Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, usvojena 1975. godine, predviđa mogućnost da se članovi diplomatske misije ili konzulata u državi sedišta međunarodne organizacije mogu da uključuju u sastav misije, delegacije ili delegacije posmatrača pri međunarodnoj organizaciji. U tom slučaju, pored privilegija i imuniteta koje imaju po pomenutoj konvenciji, zadržavaju i privilegije i imunitete koji im pripadaju kao članovima diplomatske misije ili konzulata (član 75).

Po Bečkoj konvenciji o predstavljanju država, jedna država može akreditovati isto lice u svojstvu šefa misije kod dve ili više međunarodnih organizacija ili imenovati šefa predstavništva u svojstvu člana diplomatskog osoblja neke svoje druge misije. Takođe, može akreditovati člana diplomatskog osoblja neke svoje druge misije kod drugih međunarodnih organizacija ili imenovati člana osoblja misije u svojstvu člana osoblja neke svoje druge misije (član 8). Isti član konvencije predviđa i mogućnost da dve ili više država mogu akreditovati isto lice u svojstvu šefa misije kod iste međunarodne organizacije, što u praksi (kao što je slučaj sa višestranim akreditovanjem više država u bilateralnoj diplomatiji) nema praktično nikakvu primenu. Bečka konvencija o konzularnim odnosima, vodeći računa o raznim okolnostima koje mogu da nastanu u bilateralnim odnosima pojedinih država, predviđa je još nekoliko slučajeva fleksibilne primene postojećih institucija. Tako, u slučaju da država nema diplomatsku misiju u državi prijema i u kojoj je ne zastupa diplomatska misija treće države, konzularni funkcioner može, uz saglasnost države prijema, biti određen da vrši diplomatske akte bez povrede svog konzularnog statusa. Međutim, višenje tih akata ne daje takvom konzularnom funkcionaru pravo na diplomatske imunitete i privilegije (član 17). Takvo ovlašćenje je poslednji put praktikovano u Jugoslaviji devedesetih godina, od generalnog konzula Ukrajine, koji je do otvaranja ambasade ove države vršio i diplomatske akte, predstavljajući istovremeno svoju državu i na diplomatskom planu.

Opšte je pravilo, potvrđeno i u Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima, da se višenje konzularnih funkcija dozvoljava samo u okviru konzularnog područja odnosno konzulata. Međutim, Bečka konvencija o konzularnim odnosima prihvatala je i jedan izuzetak – da u posebnim okolnostima konzularni funkcioner može obavljati svoje funkcije izvan svog konzularnog područja, ali samo uz saglasnost države prijema (član 6). Ova konvencija predviđa još dva značajna izuzetka:

a) država imenovanja može, po notifikaciji zainteresovanim državama, ukoliko se ni jedna od zainteresovanih država tome izričito ne protivi, ovla-

stiti konzulat otvoren u jednoj državi, da preuzme vršenje konzularnih funkcija u nekoj drugoj državi;³

b) konzulat jedne države može u državi prijema da vrši konzularne funkcije i za račun neke treće države, pod uslovom da o tome obavesti državu prijema i ako se ova tome ne protivi.⁴

Bečka konvencija o konzularnim odnosima predviđa i još jednu mogućnost: da dve ili više država mogu, uz saglasnost države prijema, da imenuju isto lice za konzularnog funkcionera u toj državi (član 18).

Budući da formulacija odnosne odredbe ne govori o zajedničkom konzulatu, već samo o zajedničkom konzularnom funkcioneru, treba prepostaviti to da je u ovom slučaju ipak reč o konzulatu jedne države čiji funkcioner ima ovlašćenje da vrši konzularne funkcije u korist više država. Pet latino-američkih država (Bolivija, Peru, Kolumbija, Ekvador i Venecuela) zaključilo je 1911. godine Ugovor o funkcijama konzula čiji član VI predviđa da konzuli svake od strana ugovornica koji borave na teritoriji jedne od njih, mogu vršiti funkcije u korist građana bilo koje druge strane koja nema konzulat u odnosnom mestu.⁵ S obzirom na to da je odredba dosta opšta i da ne sadrži detaljnije uslove, to se zainteresovanim državama, verovatno, ostavlja dosta prostora za ugovaranje mogućih modaliteta za ovo rešenje. Treba napomenuti da se ova odredba veoma slabo koristi u praksi država, kao što je i slučaj sa akreditacijom diplomatskog predstavnika od više država.

Konvencija o specijalnim misijama takođe predviđa mogućnost kombinovanja sastava specijalne misije s jedne strane i stalne diplomatske misije ili konzulata iste države, s druge strane. Naime, u sastav specijalne misije mogu da se, prema potrebi, uključe i članovi diplomatskog ili konzularnog predstavništva države imenovanja, zadržavajući, pored privilegija i imuniteta koji im pripadaju kao članovima specijalne misije, i privilegije i imunitete koje već imaju u svojstvu člana diplomatske misije odnosno konzulata (član 9. Konvencije o specijalnim misijama). Konvencija o specijalnim misijama takođe predviđa da dve ili više država, uz saglasnost države prijema, mogu da obrzuju zajedničku specijalnu misiju. Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera takođe ima odredbe koje omogućavaju državama sa ograničenim sredstvima kombinovanje osoblja različitih misija. Tako, član 8. ove kon-

³ U zainteresovane države, razumljivo, pored države naimenovanja i treće države, spada i država prijema, koja takođe može da se usprotivi da jedan strani konzulat na njenoj teritoriji proširi delatnost i na treću državu. Za samo delovanje konzulata na teritoriji treće države nije dovoljno da se ona tome ne protivi, već su potrebni s njim i dodatni dogovori oko vršenja konzularnih funkcija na njenoj teritoriji.

⁴ Razumljivo, pored navedenih uslova, potreban je dopunski dogovor sa trećom državom o vršenju konzularnih funkcija za njen račun, uključujući obim ovlašćenja, kao i modalitete vršenja funkcija.

⁵ United Nations Legislative Series, Lawa and Regulations Regarding Consulates.

vencije predviđa to da država imenovanja može da akredituje isto lice u svojstvu šefa misije kod dve ili više međunarodnih organizacija, ili da imenuje šefa predstavništva u svojstvu člana diplomatskog osoblja neke druge svoje misije. Država imenovanja može da akredituje člana diplomatskog osoblja misije u svojstvu šefa misije kod drugih međunarodnih organizacija ili da imenuje člana osoblja misije u svojstvu člana osoblja neke druge svoje misije. Pored toga, Konvencija predviđa i višestruko akreditovanje jednog lica od više država. Naime, dve ili više država mogu da akredituju isto lice u svojstvu šefa misije kod iste međunarodne organizacije (što se inače, kao i više strana akreditacija u bilateralnoj diplomatiji, veoma retko čini).

Bečke konvencije i imuniteti i privilegije

Nijedno pitanje nije izazvalo toliko protivrečnih stavova, kako na Bečkim konferencijama o kodifikaciji diplomatskog prava (uključujući i usvajanje Konvencije o specijalnim misijama), tako i prilikom njihovog sprovođenja, kao pitanje imuniteta i privilegija misija i njihovog osoblja.

Dok su se na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima države veoma lako složile u vezi sa imunitetom i privilegijama, ipak prihvatajući restriktivniju tezu funkcionalnih imuniteta i privilegija, na Bečkoj konferenciji o predstavljaju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera nije bilo lako postići kompromis i misije država pri međunarodnim organizacijama po svom položaju približiti diplomatskim misijama u bilateralnoj diplomatiji. Razlog je veoma jednostavan: u bilateralnoj diplomatiji sve države su i države imenovanja i države prijema, sve one i šalju i primaju diplomatske misije na svojoj teritoriji, te postoji puna uzajamnost onoga što njihove misije koriste u stranim državama sa onim što oni pružaju stranim misijama na svojoj teritoriji. Svako ograničavanje prava stranim misijama na sopstvenoj teritoriji, po načelu reciprociteta, znači i ograničavanje prava sopstvenim misijama na teritorijama stranih država. Međutim, u slučaju misija pri međunarodnim organizacijama situacija je potpuno različita. Jer, skoro sve države su članice međunarodnih organizacija i šalju tamo svoje misije, odnosno predstavnike, a svega nekoliko država su prihvatile da budu sedišta tih međunarodnih organizacija (pa, najčešće i konferencija koje te organizacije sazivaju), te one jedino treba da obezbede i korišćenje predviđenih imuniteta i privilegija. Zato je 1975. godine u Beču bilo toliko suprotstavljanja, toliko lepih želja većine članica međunarodne zajednice i mnogo otpora i sebičnosti država u kojima su sedišta međunarodnih organizacija (uglavnom, razvijenih, zapadnih država) koje te privilegije i imunitete treba da garantuju na svojoj teritoriji. Na usvajanju Konvencije o specijalnim misijama otpor nije bio tako jak, jer ponovo je u pitanju bila uglavnom bilateralna diplomatija, u kojoj je svaka država i primalac i davalac

privilegija i imuniteta i gde sveto pravilo uzajamnosti vredi kao i kod diplomatskih misija.

Bečka konferencija o konzularnim odnosima bila je najškrtrija, posebno kada su u pitanju imuniteti (i konzulata i osoblja). Do toga je došlo isključivo zbog tradicionalnog podozrenja prema konzularnim funkcionerima koji se bez veće kontrole centralnih organa države (za razliku od diplomata, koji svoje sedišta imaju u prestonici) kreću širom države prijema i imaju neposredan kontakt sa lokalnim organima vlasti odnosno najbliži su stanovništvu. Javnost, pa i neki zvanični krugovi u pojedinim državama, još uvek izražavaju mišljenje da su date privilegije i imuniteti, uopšte uzete, a posebno privilegije i imuniteti diplomatskih misija i misija pri međunarodnim organizacijama, kao i privilegije samih međunarodnih organizacija i njihovog osoblja preširoki, da se masovno zloupotrebljavaju i da ih treba ograničiti. Iz toga su proizašle i neke inicijative za reviziju odnosno izmenu pojedinih odredaba Bečkih konvencija, uglavnom u krugovima javnosti i pojedinim vladinim krugovima u razvijenim zapadnim državama, gde je najveći broj sedišta međunarodnih organizacija, ali gde su i diplomatske misije bilateralne diplomatije najmnogobrojnije.

Skoro najveći otpor postojećim diplomatskim imunitetima i privilegijama pokazala je javnost u Sjedinjenim Američkim Državama. Već 1984. godine senator Denton, povodom rasprave o propisima za držanje oružja, inicirao je raspravu o reviziji Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Međutim, stav Stejt departmenta prema njegovom predlogu bio je „odlučno neentuzijastičan“, kako ocenjuje Mak Klenehen u svojoj već citiranoj knjizi o diplomatskom imunitetu. Međutim, 1987. godine pojavljuje se republikanski senator Heims, podnoseći Odboru za inostrane odnose nacrt zakona broj 1437, takođe s ciljem izmena nekih odredaba Bečkih konvencija o diplomatskim i konzularnim odnosima. Nacrt je predlagao ukidanje imuniteta od krivičnog sudstva članovima diplomatskih misija koji nisu članovi diplomatskog osoblja ili konzularni funkcioneri za bilo koje krivično delo nasilja, prenošenja droge, nepažljive vožnje ili vožnje pod uticajem alkohola ili narkotika. Stejt department se suprotstavio tom predlogu, iznoseći stav da bi to ugrožavalo obaveze po Bečkim konvencijama, a takođe poništilo efekte bilateralnih konzularnih konvencija kojima su SAD sa više država proširile imunitete konzularnih funkcionera. Istovremeno, kongresmen Solarc podneo je Kongresu SAD nacrt zakona broj 3036, kojim je takođe tražio reviziju više odredaba o imunitetima i privilegijama diplomata, tražeći da državni sekretar SAD (ministar inostranih poslova) u slučaju svakog težeg delikta traži odricanje od imuniteta ili otkazivanje gostoprimstva (proglašenjem za *personu non grata* odnosno nepoželjnu osobu). Predložio je i formiranje fonda za obeštećenje žrtava delikata koje čine članovi diplomatskih misija,

kao i povećanje obaveznog osiguranja diplomata, što je takođe odbijeno sa obrazloženjem da bi to još više otežalo položaj američkih diplomata u drugim državama. Zaključak je bio to da se razmotri status lica sa diplomatskim imunitetom u SAD. Izveštaji koji su usledili i u kojima se daje pregled izvršenih krivičnih dela od lica koja uživaju imunitet nisu mogli da daju ozbiljnu argumentaciju za reviziju Bečkih konvencija. Oni su, naime, pokazali da je broj krivičnih dela koja čine takva lica zanemarljiv u odnosu na ukupan broj krivičnih dela. Tako, za period od avgusta 1982. godine do kraja februara 1988. godine registrovano je za teritoriju Vašingtona (gde se nalaze sve diplomatske misije bilateralne diplomatije) ukupno 147 slučajeva krivičnih dela, od kojih 24 dela nasilja, 53 krađe iz prodavnica, 9 slučajeva posedovanja i prenošenja narkotika, 9 slučajeva običnih krađa, 9 delikata u vezi sa posedovanjem oružja, 3 slučaja ponašanja protiv reda i mira, 8 slučajeva neprirodnog ponašanja, 3 slučaja falsifikovanja i 2 slučaja pronevere. Od toga, članovi diplomatskog osoblja izvršili su 30 krivičnih dela, uključujući 4 nasilja, 10 krađa prodavnica i 5 delikata u vezi sa posedovanjem oružja. Za isti period, misije pri Ujedinjenim nacijama u Njujorku odnosno članovi njihovog osoblja izvršili su ukupno 44 krivična dela – 9 nasiljnih akata, 10 krađa prodavnica, 7 krađa i 5 delikata u vezi sa posedovanjem oružja. Polovinu krivičnih dela izvršili su članovi misija sa diplomatskim statusom (22), i to, 9 nasiljnih akata, 4 krađe u prodavnici, 3 obične krađe i 3 delikata u vezi sa oružjem. Interesantno je uporediti podatke o krivičnim delima diplomata iz misija bilateralne diplomatije i diplomata iz misija pri Ujedinjenim nacijama: dok prvima pripada samo petina ukupno izvršenih krivičnih dela svih članova osoblja misije i članova porodica, a drugima (diplomati pri UN) polovina ukupnog broja krivičnih dela. Odnos je relativan, pošto u pregledu krivičnih dela članova misija pri UN nisu uzeta u obzir dela administrativnog i tehničkog osoblja misije, koji nemaju puni krivični imunitet. Pregled za Vašington i Njujork pokazuje i više slučajeva neplaćanja dugova, koji se kreću od 20 do više od 100.000 SAD dolara. Takođe, veliki je broj prekršaja propisa o parkiranju. Da situacija sa zloupotrebom diplomatskih imuniteta nije zabrinjavajuća, najbolje pokazuje podatak da u 1987. godini, od 78. 855 krivičnih dela izvršenih u Vašingtonu, pet ozbiljnih krivičnih dela može da se pripiše licima koja imaju krivični imunitet.⁶

Slično nezadovoljstvo imunitetima i privilegijama iz Bečkih konvencija odnosno njihovim zloupotrebama izraženo je, mada u manjem obimu, i u javnosti Velike Britanije, naročito posle uzimanja talaca u američkoj ambasadi u Teheranu i ubistva mlade policijske službenice Ivone Flečer, navodno sa prozora Libijske ambasade. Ašman i Treskot su 1986. godine objavili

⁶ Grant V. McEthanahan, *Diplomatic Immunity*, Washington, 1989, str. 169–171.

knjigu *Ourrage* (nasilje), u kojoj su izneli više slučajeva zloupotrebe diplomatskog imuniteta. Njihov zaključak je: „Zloupotreba diplomatskog imuniteta je opasnost za sve nas”. U uvodu knjige poslanik parlamenta i ministar unutrašnjih poslova u „senici” (laburista) Kaufman kaže: „Ozbiljne izmene treba da budu izvršene... Najlogičniji korak izgleda ponovo pregovaranje o Bečkoj konvenciji o diplomatskim imunitetima. Ova knjiga će učiniti jedan značajan doprinos ako jednim delom stvori klimu koja vodi tim novim pregovorima”. Sani autori ne traže reviziju Bečke konvencije, ali mišljenje Kaufmana, koji ne izražava samo svoj lični stav, je indikativno za raspoloženje britanske javnosti, koja inače nema mnogo osećaja za nužnost privilegija i imuniteta. Autori citiraju i Vinstona Čerčila koji je, navodno, nekada rekao da on može da shvati nejednakosti, ali ne tupa privilegije.⁷

Rasprave vršene i u okviru Saveta Evrope pokazuju to da se neraspoloženje šire javnosti u vezi sa diplomatskim imunitetom ne stišava, posebno u odnosu na diplomate koji rade u međunarodnim organizacijama, za koje se smatra ne samo da su preplaćeni, nego i preoholi.⁸

Značaj Bečkih konvencija i Konvencije o specijalnim misijama za savremeno diplomatsko i konzularno pravo

Kao što smo već napomenuli, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, Bečka konvencija o konzularnim odnosima, Bečka konvencija o predstavljaju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, kao i Konvencija o specijalnim misijama označavaju srž savremenog diplomatskog i konzularnog prava. One, i po svom obimu i po karakteru, a i po tome u kojoj su meri uspele da pokriju sva pitanja iz određenih oblasti, označavaju izvesne razlike. Pre svega, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima po broju država koje su je ratifikovale odnosno prihvatile, po širini materije koju je obuhvatila, a i po činjenici da je u najvećem broju slučajeva kodifikacija već postojećeg međunarodnog prava, decenijama priznatog i primenjivanog od većine članova međunarodne zajednice, odavno je prestala da bude međunarodnopravni instrument koji vezuje samo države koje su je, seglasno međunarodnom pravu, prihvatile kao međunarodni ugovor. Sa pravom J. Branlylly ističe da mnogi izvori potvrđuju to da Bečka konvencija o diplomatskim odnosima „predstavlja opšeprihvaćene principe međunarodnog prava”. U tom smislu, on se poziva na mišljenja doktrine međunarodnog prava, kao i na presudu Međunarodnog suda

⁷ Detaljno o problemu zloupotrebe imuniteta i privilegija: J. Craig Barker, *The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities. A Necessary Evil?* Aldershot, Brookfield, Singapore, Sydney, 1996.

⁸ Linda and Marsha Frey, *Privileges and Immunities of International Functionaries*, Modern Diplomacy, Malta, 1998, strana 222.

pravde u slučaju diplomatskog i konzularnog osoblja SAD u Teheranu, u kojoj se, između ostalog, kaže da su „obaveze Iranse vlade koje su ovde u pitanju ne samo ugovornog... već takođe obaveze po opštem međunarodnom pravu”.⁹ Prema najnovijim informacijama depozitara, Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima ratifikovalo je, odnosno prihvatilo, 179 država, što takođe potkrepljuje izneti stav da je ova konvencija zaista postala deo opšteg međunarodnog prava i da u tom smislu važi i za zanemarljivo mali broj država koje je još nisu ratifikovale.

Kada se razmotre i rezerve koje su pojedine države izrazile prilikom ratifikacije Konvencije, može se konstatovati to da su one, s obzirom na značaj i širinu materije, malobrojne i da se odnose na pitanja koja nemaju poseban značaj. Najviše rezervi izrazile su (uglavnom) tadašnje socijalističke države, a odnose se na stav 1. člana 11. Konvencije, koji daje pravo državi kod koje se akredituje da u pogledu broja članova diplomatske misije određuje šta smatra normalnim i razumnim s obzirom na okolnosti i uslove koji vladaju u toj državi i na potrebe odnosne misije. U svojim rezervama ove države izrazile su stav da, s obzirom na princip ravnopravnosti država, u slučaju spora u vezi sa brojem članova misije treba ga rešiti sporazumom između države imenovanja i države prijema. Druga ozbiljnija rezerva, koju je unelo više arapskih država, odnosi se na diplomatsku valizu i pravo države da u slučaju sumnje zahteva njeno otvaranje u prisustvu predstavnika države čija je valiza u pitanju ili njeno vraćanje ukoliko se odbije zahtev za otvaranje. Treća ozbiljnija rezerva odnosi se na davanje diplomatskih imuniteta i privilegija članovima administrativnog i tehničkog osoblja misije (koju je izrazilo samo nekoliko država, i to većinom uslovilo primenom uzajamnosti).

Jedan od pozitivnih elemenata Bečke konvencije o diplomatskim odnosima je da je ona rešila odnosno pokrila skoro svu problematiku bilateralnih diplomatskih odnosa i da je, u odnosu na ostale konvencije iz ove oblasti, ostavila ponajmanje otvorenih pitanja.

Bečka konvencija o konzularnim odnosima, mada u odnosu na prethodnu konvenciju sadrži više elemenata progresivnog razvoja međunarodnog prava, ipak u najvećem delu predstavlja kodifikaciju opštepriznatih principa međunarodnog prava. Nju je takođe prihvatila ogromna većina država savremenog sveta (prema poslednjim informacijama depozitara, 156 država ratifikovalo je Konvenciju). I za ovu konvenciju se može reći da je obuhvatila većinu pitanja iz veoma složene materije konzularnih odnosa, ali ipak manje nego što je to slučaj sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima.

⁹ Ian Brownlie, *cit. delo*, strana 347.

Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, koja nesumnjivo uređuje materiju čiji je razvoj usledio poslednjih decenija i koja sadrži dobar deo progresivnog razvoja međunarodnog prava (za razliku od prve dve konvencije, koje prevashodno predstavljaju kodifikaciju već postojećeg prava), naišla je na najmanimalniji odziv država, a posebno onih kojima je prvenstveno namenjena – državama na čijoj se teritoriji nalaze sedišta najvećeg broja međunarodnih organizacija univerzalnog karaktera. Ona još uvek nije stupila na snagu, jer se kao uslov za to predviđa deponovanje trideset pet instrumenata o ratifikaciji ili pristupanju, a do sada je to učinilo samo trideset država (za Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima i Bečku konvenciju o konzularnim odnosima uslov je bilo deponovanje dvadeset dva instrumenta, ali to nije najbitniji razlog za ne stupanje na snagu posle dvadeset pet godina od usvajanja, u poređenju sa ogromnim brojem država koje su prihvatile prve dve Bečke konvencije). U listi država ugovornica ne nalazi se ni SAD, ni Švajcarska, ni Francuska, ni Austrija, ni Italija, ni Velika Britanija, ni Belgija, ni Holandija, na čijoj se teritoriji nalazi većina međunarodnih organizacija univerzalnog karaktera. Malo je izgleda da će u skoroj budućnosti pristupiti neka od ovih država zbog kojih je i pravljena ova konvencija, uz njihovo odlučno protivljenje i pravljenje kompromisa koji ipak nisu doveli do praktične primene konvencije. Od većih država, Konvenciju su ratifikovale samo Argentina, Ruska Federacija i Ukrajina (Brazil, Nigerija i Turska samo su potpisali, ali ne i ratifikovali ovu konvenciju). Ostaje činjenica to da je Konvencija izostavila najveći broj pitanja koja nisu u njoj našla rešenje (o čemu je ranije bilo reči). Da li je ovo promašaj kodifikacione konferencije 1975. godine u Beču ili države koje su na svojoj teritoriji dobile sedišta najvećih i najznačajnijih međunarodnih organizacija, sebično brane svoje pozicije, ne želeći da prihvate nove dodatne obaveze? Verovatno je u pitanju i jedno i drugo, jer ovu konvenciju nije ratifikovala ni većina drugih država koje nemaju na svojoj teritoriji nikakve značajnije međunarodne organizacije. Iako Konvencija očigledno ne predstavlja opštepriznate principe međunarodnog prava, kao što je to slučaj sa prve dve Bečke konvencije, ona je ipak ozbiljan pokušaj da se na osnovu, doduše, relativno mnogo kraćeg iskustva i običaja stvore pravila o predstavljanju država u međunarodnim organizacijama, ne isključivo na štetu država sedišta i jedino u korist drugih država članica međunarodnih organizacija, već na osnovu važećih principa međunarodnog prava i uzajamnih interesa svih članica međunarodne zajednice.

Konvencija o specijalnim misijama takođe nije naišla na odziv država kao što je to bio slučaj sa prve dve Bečke konvencije: stupila je na snagu 1985. godine, ali za sada ima samo trideset jednu državu ugovornicu. Od većih država ratifikovale su je Argentina, Indonezija, Iran, Meksiko, Filipi-

ni, Ukrajinu. Od zapadnoevropskih država ugovornice su samo Austrija i Švajcarska, dok su je Velika Britanija i Finska samo potpisale, ali ne i ratifikovale. I ovdje su mnoge kontroverzice, nastale i nerešene povoljno za neke aktivne učesnice za vreme prijema teksta i samog usvajanja u VI komitetu, odnosno Generalnoj skupštini UN, pokazale svoje posledice u slabom interesu većine država savremenog sveta da Konvenciju prihvate kao obavezujuće međunarodno pravo. Međutim, ostaje činjenica da su mnoga pravila iz ove konvencije ipak deo međunarodnog običajnog prava ili čak opšteprihvaćeni principi međunarodnog prava i da obavezuju i države koje nisu ratifikovale odnosno pristupile ovoj konvenciji. Budući da ova konvencija, za razliku od prethodno pomenute tri Bečke konvencije, ne uređuje pitanje predstavnika stalnog karaktera (kakve su diplomatske misije, konzulati i stalne misije država pri međunarodnim organizacijama), već oblike privremene, *ad hoc* diplomatije, to ostaje i država koje se nisu vezale Konvencijom da prilikom saglasnosti o slanju odnosno prijemu specijalnih misija koriste kao već data i ona pravila Konvencije koja nisu deo opšteg međunarodnog prava.

U takozvani *corpus diplomaticus*, međunarodnopravna pravila koja se odnose na odnose između država, država i međunarodnih organizacija i samih međunarodnih organizacija međusobno, pored četiri pomenute Konvencije, čine sigurno i još tri višestrana međunarodna ugovora: Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija od 13. februara 1946, Konvencija o privilegijama i imunitetima specijalizovanih agencija od 21. novembra 1947, i Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv lica pod međunarodnom zaštitom, uključujući diplomatske agente od 14. decembra 1973. Konvenciju o imunitetima i privilegijama Ujedinjenih nacija ratifikovala je 141 država i na taj način postala je obavezna za tri četvrtine međunarodnih organizacija univerzalnog karaktera. I one države koje je nisu ratifikovale, a članice su Ujedinjenih nacija ili učestvuju u njihovim aktivnostima, vezane su specijalnim ugovorima, koji su takođe izrađeni na osnovu principa i odredaba ove konvencije. Konvenciju o imunitetima i privilegijama specijalizovanih agencija ratifikovalo je 106 država, a većina drugih država vezana je specijalnim sporazumima sa pojedinim specijalizovanim agencijama, takođe izrađenim na osnovu principa i odredaba ove konvencije. Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv međunarodno zaštićenih lica, uključujući diplomatske agente, ratifikovale su 102 države.

Savezna Republika Jugoslavija je država ugovornica svih sedam navedenih konvencija. Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima Jugoslavija je ratifikovala 1. aprila 1963, Bečku konvenciju o konzularnim odnosima 8. februara 1965, Konvenciju o specijalnim misijama 5. marta 1974, Bečku

konvenciju o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama 20. septembra 1977, Konvenciju o imunitetima i imunitetima Ujedinjenih nacija 30. juna 1950, Konvenciju o imunitetima i privilegijama specijalizovanih agencija 23. novembra 1951. i Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv međunarodno zaštićenih lica, uključujući diplomate 29. decembra 1976. Tekstovi ovih konvencija objavljeni su u „Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori“.

IREGULARNI KANALI DIPLOMATSKOG OPŠTENJA I PARADIPLOMATIJA

Pored redovnih oblika diplomatskog opštenja (preko diplomatskih misija i konzulata), države koje nemaju uspostavljene diplomatske odnose ili su te odnose uspostavile a nisu otvorile diplomatske misije, nalaze načina da obezbede međusobno opštenje kroz druge oblike kontakata. Profesor Bartoš, u svom višetomnom delu o međunarodnom javnom pravu, nabrāja desetak takvih oblika, od kojih su mnogi u međuvremenu kodifikovani i kroz Bečke konvencije o diplomatskim i konzularnim odnosima i Konvenciju o specijalnim misijama.

Kao prvi oblik takvog opštenja, Bartoš navodi slučaj kada je šef diplomatske misije akreditovan u više država a sedište mu se nalazi u jednoj državi. Samo za vreme njegovog boravka u određenoj državi gde nema sedište može se smatrati da je kanal opštenja regularan; inače, mnogi autori smatraju da je opštenje neregularno, jer šef diplomatske misije iz svog sedišta održava kontakte sa ministarstvom inostranih poslova država gde nema sedište jedino preko misija tih država u mestu sedišta (što uvek ne mora da bude slučaj). Da bi se obezbedila regularnost kanala opštenja, države često i van sedišta akreditovanog šefa misije otvaraju diplomatske misije sa pripremlenom poslovima *ad interim*, koji obezbeđuje kontinuitet opštenja u periodima kada nema poseta ambasadora akreditovanog u toj državi, ali sa sedištem u drugoj.

Drugi slučaj je kada dve države imaju diplomatske odnose ali nisu otvorile svoje diplomatske misije, te opšte preko misija u nekoj drugoj prestonici. Izvesno vreme, kada Jugoslavija i Pakistan nisu otvorile svoje diplomatske misije, kontakti su se održavali preko diplomatskih misija dve države u Londonu.

Kao treći slučaj, odnosno oblik iregularnih odnosa Bartoš pominje još neuspostavljene diplomatske odnose, u periodu dok nije formalno okončano ratno stanje, gde se odnosi održavaju preko predstavništava koja nisu regularne diplomatske misije, iako često imaju diplomatske privilegije i imunitete. Takav slučaj je bio u odnosima između Jugoslavije i Austrije pre potpisi-

vanja Ugovora o uspostavljanju nezavisne Austrije (1947–1951), u kojoj je Jugoslavija imala svoja politička predstavništva u Beču i Klagenfurtu, koja su kasnije prerasla u ambasade odnosno generalne konzulate. Postoje i slučajevi kada dve države uspostavljaju diplomatske odnose, ali na svojim teritorijama imaju samo konzulate (ali ne i diplomatske misije). U tom slučaju, konzul, uz saglasnost države prijema, vrši i izvesne diplomatske funkcije i može da služi kao redovan kanal diplomatskog opštenja. Jugoslavija je izvesno vreme koristila ovakav kanal za opštenje sa Australijom, Novim Zelandom i Južnoafričkom Republikom. Više od godinu dana od uspostave diplomatskih odnosa u poslednjoj deceniji takav oblik opštenja bio je i između Jugoslavije i Ukrajine, koja je imala svog generalnog konzula (koji je kasnije akreditovan kao ambasador).

Ako se države međusobno ne priznaju formalno ili jedna od njih ne priznaje drugu, a postoji potreba za održavanjem kontinuiranih odnosa i kontakata, onda se iznalaze oblici i institucije koji mogu da uspešno zamene diplomatske misije, bar u periodu dok još nije došlo do potpunog priznanja i uspostave diplomatskih odnosa. Tako je Jugoslavija posle rata u Trstu imala privredno predstavništvo, koje je u odnosu na Savezničku vojnu upravu Slobodne teritorije Trsta imalo funkcije diplomatske misije. Prvih godina posle rata, do priznanja Savezne Republike Nemačke, Jugoslavija je takođe umešto redovne diplomatske misije održavala odnose preko privredne misije koja je vršila i diplomatske funkcije.

U slučaju ratnog stanja i prekida diplomatskih odnosa, ulogu kanala opštenja preuzimaju obično neutralna država, sila zaštitnica, koja se brine o interesima države i njenih građana na teritoriji države sa kojom postoji ratno stanje i prekid diplomatskih odnosa.¹⁰ I u slučaju prekida diplomatskih odnosa (bez ratnog stanja), država imenovanja može poveriti zaštitu interesa drugoj državi, kao što je Jugoslavija u Španiji poverila Velikoj Britaniji, za vreme prekida odnosa sa Izraelom – Austriji, a prilikom prekida diplomatskih odnosa sa Saveznom Republikom Nemačkom – Švedskoj. Ako služba zaštite interesa formalno prelazi pod nadležnost sile zaštitnice, a stvarno je sastavljena od osoblja ministarstva inostranih poslova države koja se štiti (kao slučaj u SR Nemačkoj), onda kanal opštenja ostaje isti kao i za vreme diplomatskih odnosa, s tim što je njegov status samo formalno izmenjen. Međutim, ako to nije slučaj (kao na primeru Jugoslavije u Španiji i Izraelu), onda svi kanali opštenja prelaze na posredništvo diplomatske misije države koja štiti interese.

Postoje i slučajevi postojanja diplomatskih odnosa u kojima države povravaju vršenje diplomatskih funkcija i opštenja nekoj drugoj državi koja u

¹⁰ Kao što smo već videli ranije, ratno stanje ne mora uvek da vodi prekidu diplomatskih odnosa, bar u praksi država poslednjih nekoliko decenija (primer Irak-Iran), što je u ranijim periodima bilo nezamislivo.

državi prijema ima svoju diplomatsku misiju. To je obično slučaj sa malim državama, koje nemaju sopstvenu mrežu diplomatskih misija. Tako je Luksemburg opumomčio Belgiju da ga predstavlja i štiti njegove interese u Jugoslaviji (Jugoslavija ima u Luksemburgu akreditovanog diplomatskog predstavnika sa sedištem u Briselu), a odnosi između Jugoslavije i Lichtenštajna odvijaju se preko Švajcarske odnosno preko Berna i Beograda. Velika Britanija ima praksu da zastupa interese svih država članica Komonvelta u državama prijema gde odnosne članice nemaju sopstvene misije.¹¹

Jugoslavija je posle Drugog svetskog rata, zbog stalno zategnutih odnosa sa Albanijom, zadržala diplomatsku misiju u rangi poslanstva (osim poslanstva u Izraelu, koje je postojalo do prekida diplomatskih odnosa). Pošto je bila prinudena (zbog albanske politike prema Jugoslaviji) da zatvori svoje poslanstvo u Tirani, jugoslovenska vlada je istakla da to ne znači prekid diplomatskih odnosa, pozivajući albansku vladu da izabere privremeni način opštenja, što je konačno usaglašeno tako da se vrši preko jugoslovenske i albanske diplomatske misije u Bukureštu.

Najrasprostranjeniji kanal opštenja država koje nemaju otvorene diplomatske misije je obično preko misija tih država pri Ujedinjenim nacijama u Njujorku, gde su zastupljene obavezno sve države članice UN.

Paradiplomacija

Dok se iregularnim kanalima opštenja u stvari takode koriste diplomatske misije ili misije koje imaju njihov karakter i funkcije (pa najčešće i status), postoji bezbroj načina na koje države rešavaju međusobna pitanja, pa ostvaruju i neke diplomatske ili konzularne funkcije kroz ustanove i kanale koji ni u kom slučaju nisu diplomatski, čak u većini slučajeva ni državljanima. Najčešći su slučajevi država koje nemaju uspostavljene diplomatske odnose ili koje se čak međusobno i ne priznaju.

Kada je intenzitet odnosa između Jugoslavije i Španije dostigao takav nivo i obim da se njihovo odvijanje nije moglo ni da zamisli bez neke vrste institucionalizacije (a nije se, iz političkih razloga želelo obnavljanje diplomatskih odnosa), onda su uspostavljena predstavništva privrednih odnosno trgovačkih komora dve zemlje, asocijacija koje nemaju vladin karakter, ali kojima su vlade dale izvesna značajna ovlašćenja kao surogatima nepostojećih diplomatskih misija i konzulata, i to ne samo u oblasti razvijanja i unapređenja odnosa u oblasti privrede, trgovine, turizma, već i izvesne konzularne funkcije, uključujući izdavanje viza.

U uslovima nepostojanja diplomatskih odnosa i odgovarajućih diplomatskih misija i konzulata, ponekad se pribegava ovlašćenjima raznih nevladinih organizacija, koje vrše izvesne diplomatske, a naročito konzularne funkcije. Godine 1979. predsednik SAD, Karter, potpisao je izv. Taiwan Re-

¹¹ Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, II knjiga, strana 528.

lations Act, kojim se ovlašćuje Američki institut u Tajvanu da vrši niz funkcija koje inače spadaju u redovne funkcije američkih konzularnih funkcionera za gradane SAD u Tajvanu. Iste godine Tajvanska vlada ovlasila je takođe nevladinu instituciju AIT da vrši slične funkcije za tajvanske građane u SAD. U Australiji je bilo sličnih slučajeva sa tzv. Free China Society, ali vlada ove zemlje nije bila vojna da takve funkcije prepušta nevladinim organizacijama.

Pre zaključenja mira sa Japanom, Vlada SAD dozvolila je predstavništvima Japanske Overseas Agencies da vrše konzularne funkcije, budući da nije bilo japanskih diplomatskih misija i konzulata. Sličnu praksu uvele su i vlade u Brazilu, Francuskoj, Belgiji, Koreji, Pakistanu, Holandiji, Tajlandu.¹²

Mnoge diplomatske funkcije iz oblasti ekonomskih odnosa u pojedinim državama ne više državna, diplomatska predstavništva, nego predstavništva nevladinih organizacija, kao što su trgovinske komore, privredne komore, poslovna udruženja i sl. Već smo pomenuli slučaj Austrije, koja je iz svoje diplomatske službe isključila tzv. ekonomske savetnike odnosno atašee i uspostavila jedinstvenu mrežu predstavnika trgovinske komore, koji na osnovu bilateralnih međudržavnih ugovora uživaju izvesne privilegije i imunitete (uže od diplomata) i imaju poseban status u državama prijema.

Veliki broj zemalja poslednjih decenija otvorio je niz različitih informativnih i kulturnih centara, od kojih su neki filijale vladinih, poluvladinih, ali često i nevladinih institucija, koje imaju veoma aktivnu ulogu u razvijanju i unapređivanju odnosa između zemalja na bilateralnoj osnovi. Kada govorimo o odnosima među državama, teško je ne spomenuti i ulogu niza nevladinih organizacija i ustanova kao što su saobraćajni i turistički birovi, novinske i telegrafске agencije, kulturne i obrazovne institucije koje sve više posluju i imaju svoje filijale i u inostranstvu.

M. Bartoš sve ove institucije svrstava pod naziv pseudodiplomatija, uključujući tu i saobraćajne, carinske i policijske organe na graničnim prelazima, kulturne institute, saobraćajne agencije i inostrane trgovinske komore i njihova predstavništva, pa i predstavništva cirkvenih organizacija. Kada govorimo o pseudodiplomatiji ili paradiplomatiji, sigurno ne treba zaboraviti mesto i ulogu koje međunarodne (pa i nacionalne) nevladine organizacije sve više imaju u oblikovanju i uređenju svetske zajednice i mnogih aspekata međunarodne saradnje. Nekoliko hiljada međunarodnih nevladinih organizacija ima zvaničan, savetodavan status u Ujedinjenim nacijama, specijalizovanim ustanovama UN, kao i u ostalim međunarodnim univerzalnim i regionalnim organizacijama. Iako međunarodne organizacije i dalje ostaju

¹² Luke T. Lee, *Consular Law and Practice*, Oxford, 1991, strana 617.

međuvladine, odnosno njihovo članstvo čine isključivo države, sve je veći uticaj nevladinih organizacija i sve veće razumevanje za njihovo pravo na reč i mišljenje. Neke od njih, kao što je Crveni krst (kako Međunarodni komitet CK, tako i Savez društava CK), imaju mesto i u međudržavnim aranžmanima i ugovorima, bez koga je često teško pisati ili analizirati savremenu istoriju diplomatije.

Veliki broj šefova država i vlada, pored svih iznetih, institucionalizovanih oblika diplomatskih odnosa, koriste najraznovrsnije forme ličnih izaslanika u rešavanju pitanja koje redovna diplomatija nije bila u stanju da reši.¹³ Neki od bivših šefova država i vlada preuzimaju pojedine diplomatske posredničke ili druge misije (Karter, Bilt, Gonzales), tvrdeći se da diplomatiji savremenog sveta daju malo više perspektive od penzionisanih generala koji u posednje vreme sve više ugrožavaju ne samo profesionalne diplomate, već i pojedine državnike, unoseći u politiku običaje i pravila koja nose pečat jedne diplomatiji strane profesije. U SAD je posebno zanimljiva rasprava o specijalnim izaslanicima predsednika, koji nisu funkcioneri vlade i čije se imenovanje vrši van procedure predviđene za redovne diplomatske predstavnike, uz zaoblazanje Kongresa i bez odobrenja Senata. To često proizvodi nezdrave situacije između šefa države i državnog sekretara (ministra za inostrane poslove). Jednom je državni sekretar Din Aceson, govoreći i ovoj pojavi, rekao: „Predsednik može i hoće da čuje onog koga želi. Ali, njegov odnos sa državnim sekretarom neće biti plodotvoran ako državni sekretar nije prihvaćen kao njegov glavni savetnik i izvršni funkcioner u spoljnim poslovima i poverljivi znalac svih njegovih misli i planova u njima”. Dejstvo takvih pojava na redovne ambasadore najbolje je ocenio senator H. Džekson u svom izveštaju Potkomitetu za nacionalnu bezbednost Kongresa: „Izgleda da postoji verovanje u Vašingtonu da će neka alhemija mlaznim avionima pretvoriti neodlučnost u Vašingtonu na odlučnost na terenu. Bilo bi bolje u mnogim slučajevima za Vašington da razmisli i da izda odgovarajuće instrukcije svom ambasadoru. Specijalni pregovarač ima ulogu kada treba razraditi visoko tehnička pitanja ili kad problem izaziva veliku osetljivost ili teškoću, zahtevajući prisustvo nekoga koji je očigledno po rang mnogo viši od ambasadora i značajnije, usko povezan sa aktuelnim

¹³ Posebno o praksi specijalnih izaslanika predsednika SAD (Ambassadors at Large): Lee H. Burke, *Ambassador at Large*, Diplomat Extraordinary, The Hague, 1972. Autor tvrdi da se konšćenje predsedničkih ličnih izaslanika toliko povećalo, da je nemoguće izvršiti njihovu kategorizaciju. On ih ipak deli na izaslanike u protokolarnim prilikama (svečanostima, pogrebima i slično) i lećeće izaslanike dobre volje, *ad hoc* izaslanike, uključujući posrednike i specijalne pregovarače, izvanredne rezidencijalne izaslanike, agente poslate da otvore odnose sa pojednim zemljama i posebne ljude od poverenja. Među zajedničkim karakteristikama svih tih izaslanika, autor ističe: prvo, oni nisu funkcioneri vlade, a drugo, njihova dužnost je privremena (koja može da traje i nekoliko godina, kao što je M. Tejlor bio sedam godina izaslanik predsednika F. Ruzvelta i H. Trumana u Vatikanu), *cit. delo*, str. 8-9.

predsednikovim razmišljanjima. Ali praksa uobičajenih izleta specijalnih izaslanika je sada jasno prevaziđena; i kao ozbiljnu posledicu ima eroziju ambasadorovog prestiža u očima lokalne vlade¹⁴. U međuvremenu, slanje specijalnih izaslanika je nešto smanjeno u intenzitetu, ali nije prestalo, ma kako nekim izgledalo kao konkurencija ili čak kompromitovanje diplomacije.

Hoće li diplomatija ostati bez diplomata, kako neki teoretičari već dugo sa zabrinutošću pitaju? Odgovor je negativan i pored činjenice da se sve više ljudi van profesije bavi diplomatskom aktivnošću. Malo manje surevnjivosti i sujete između te dve velike grupe ljudi, od kojih ni jedna ne može iskjučivo da podnese čitavo breme diplomatske aktivnosti, doprinelo bi njenom unapređenju i izgradnji toliko potrebnog međusobnog poverenja. Jer, diplomatija je profesija, ali je i delatnost koja se prostire i van granica same profesije. Takva je njena priroda i ograničavanje na profesiju vodilo bi njenom osiromašenju i u potencijalu i u stvarnim efektima.

PRILOZI

BEČKA KONVENCIJA O DIPLOMATSKIM ODNOSIMA¹

Države ugovornice ove Konvencije,

Podsećajući da, od davnih vremena, narodi svih zemalja priznaju status diplomatskih agenata,

Svesne ciljeva i načela Povelje Ujedinjenih nacija u pogledu suverene jednakosti država, održanja međunarodnog mira i bezbednosti i razvoja prijateljskih odnosa među narodima,

Uverene da bi međunarodna Konvencija o diplomatskim odnosima, privilegijama i imunitetima doprinela unapređenju prijateljskih odnosa među zemljama, ma kakva bila razlika između njihovih ustavnih i društvenih sistema,

Ubeđene da je cilj pomenutih privilegija i imuniteta ne da se daje prednost pojedincima već da se obezbedi uspešno izvršenje funkcija diplomatskih misija kao predstavnika država,

Potvrđujući da se u pitanjima koja nisu bila izričito regulisana odredbama ove Konvencije treba i dalje upravljati prema pravilima međunarodnog običajnog prava,

Složile su se u sledećem:

Član 1. – U smislu ove Konvencije, sledeći izrazi označavaju kao što je niže utvrđeno:

- a) izraz „šef misije“ označava lice koje je država koja akredituje ovlaštila da dela u tom svojstvu;
- b) izraz „članovi misije“ označava šefa misije i članove osoblja misije;

¹⁴ Oba navoda iz citirane knjige L. Burkea, strana 9.

¹ Prevod: „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo“, broj 1/1961.

c) izraz „članovi osoblja misije” označava članove diplomatskog osoblja, administrativnog i tehničkog osoblja i članove poslužnog osoblja misije;

d) izraz „članovi diplomatskog osoblja” označava članove osoblja misije koji imaju diplomatsko svojstvo;

e) izraz „diplomatski agent” označava šefa misije ili člana diplomatskog osoblja misije;

f) izraz „članovi administrativnog i tehničkog osoblja” označava članove osoblja misije koji su zaposleni u administrativnoj i tehničkoj službi misije;

g) izraz „članovi poslužnog osoblja” označava članove osoblja misije koji su zaposleni na poslužnim dužnostima u misiji;

h) izraz „privatna poslužja” označava lica u privatnoj službi nekog člana misije koja nisu službenici države koja akredituje;

i) izraz „prostorijske misije” označava zgrade ili delove zgrade i okolno zemljište koje se, ma ko bio njihov vlasnik, koriste za potrebe misije, uključujući i rezidenciju šefa misije.

Član 2. – Uspostavljanje diplomatskih odnosa između država i odašiljanje stalnih diplomatskih misija vrše se na osnovu obostrane saglasnosti.

Član 3. – 1. Funkcije diplomatske misije se naročito sastoje u:

a) predstavljanju države koja akredituje kod države kod koje se akredituje;

b) zaštiti u državi kod koje se akredituje interese države koja akredituje i njenih državljana, u granicama koje dopušta međunarodno pravo;

c) pregovaranju s vladom države kod koje se akredituje;

d) obaveštavanju svim dozvoljenim sredstvima o uslovima i razvoju događaja u državi kod koje se akredituje i podnošenju izveštaja o tome vladi države koja akredituje;

e) unapređenju prijateljskih odnosa i razvijanju privrednih, kulturnih i naučnih odnosa između države koja akredituje i države kod koje se akredituje.

2. Ni jedna odredba ove Konvencije se ne može tumačiti kao zabrana za neku diplomatsku misiju da vrši konzularne funkcije.

Član 4. – 1. Država koja akredituje mora se uveriti da je lice koje namešta akreditovati kao šefa misije u državi kod koje se akredituje dobio agraman te države.

2. Država kod koje se akredituje nije dužna da državi koja akredituje iznese razloge odbijanja agremana.

Član 5. – 1. Država koja akredituje može, posle notifikacije koju je dužna dati zainteresovanim državama kod kojih se akredituje, akreditovati šefa misije ili dodeliti nekog člana diplomatskog osoblja, prema slučaju, kod više država, osim ako se tome izričito ne suprotstavi neka od država kod kojih se akredituje.

2. Ako država koja akredituje, akredituje šefa misije kod jedne ili više drugih država, ona može otvoriti diplomatsku misiju pod rukovodstvom originalnog poslova *ad interim* u svakoj od država u kojoj šef misije nije stalno nastanjen.

3. Šef misije ili član diplomatskog osoblja misije može predstavljati državu kod svake međunarodne organizacije.

Član 6. – Više država mogu akreditovati isto lice u svojstvu šefa misije u nekoj drugoj državi, osim ako se tome ne protivi država kod koje se akredituje.

Član 7. – Pod rezervom odredaba čl. 5, 8, 9. i 11. država koja akredituje imenuje po svom izboru članove osoblja misije. Što se tiče vojnih, pomorskih ili vazduhoplovnih аташа, država kod koje se akredituje može zahtevati da joj se njihova imena unapred saopšte radi saglasnosti.

Član 8. – 1. Članovi diplomatskog osoblja misije imaću u načelu državljanstvo države koja akredituje.

2. Članovi diplomatskog osoblja misije mogu se birati među državljanima države kod koje se akredituju samo uz saglasnost te države, koja može u svako doba povući svoju saglasnost.

3. Država kod koje se akredituje može sebi pridržati isto pravo u pogledu državljana neke treće države koji nisu isto tako državljanima države koja akredituje.

Član 9. – 1. Država kod koje se akredituje može, u svako doba i bez obaveze da obrazloži svoju odluku, obavestiti državu koja akredituje da je šef ili ma koji član diplomatskog osoblja misije *persona non grata* ili da je ma koji drugi član osoblja misije neprihvatljiv. Država koja akredituje tada će opozvati lice u pitanju ili će okončati njegove funkcije u toj misiji, prema slučaju. Neko lice može biti oglaseno kao *persona non grata* ili kao neprihvatljivo pre nego što dođe na teritoriju države kod koje se akredituje.

2. Ako država koja akredituje odbije da izvrši ili ne izvrši u razumnom roku obaveze koje preuzima shodno stavu 1. ovog člana, država kod koje se akredituje može odbiti da licu o kome se radi prizna svojstvo člana misije.

Član 10. – 1. Notifikovace se ministarstvu inostranih poslova države kod koje se akredituje ili nekom drugom ministarstvu koje bude ugovoreno:

a) imenovanje članova misije, njihov dolazak i konačni odlazak ili prestanak njihovih funkcija u misiji;

b) dolazak i konačni odlazak lica koje pripada porodici nekog člana misije, ili, ako je potrebno, činjenica da je neko lice postalo ili prestalo da bude član porodice nekog člana misije;

c) dolazak ili konačni odlazak privatne posluge u službi lica o kojima je reč u gornjem stavu a) i, ako je potrebno, činjenica da oni napuštaju službu kod tih lica.

d) uzimanje u službu ili otpuštanje lica nastanjenih u državi kod koje se akredituje u svojstvu članova misije ili u svojstvu privatne posluge s pravom na privilegije i imunitete.

2. Kad god je to moguće, treba isto tako dolazak i konačni odlazak prethodno notifikovati.

Član 11. – 1. Ako ne postoji izričiti sporazum o broju osoblja misije, država kod koje se akredituje može zahtevati da se taj broj kreće u granicama onoga što ona smatra razumnim i normalnim s obzirom na okolnosti i uslove koji vladaju u toj državi i potrebe misije o kojoj je reč.

2. Država kod koje se akredituje može takođe, u istim granicama i bez diskriminacije, odbiti da primi službenike određene kategorije.

Član 12. – Država koja akredituje ne može, pre nego što dobije prethodno izričiti poristanak države kod koje se akredituje, otvarati urede koji čine deo misije van mesta u kome je uspostavljena sama misija.

Član 13. – 1. Smatra se da je šef misije preuzeo svoje funkcije u državi kod koje se akredituje čim podnese akreditivna pisma ili čim notifikuje svoj dolazak i podnese prepis svojih akreditivnih pisama ministarstvu inostranih poslova države kod koje se akredituje, ili nekom drugom ministarstvu o kome bude dogovoreno, prema važećoj praksi u državi kod koje se akredituje a koja praksa se mora primenjivati na jedinstven način.

2. Redosled podnošenja akreditivnih pisama ili prepisa tih pisama određuje se prema danu i času dolaska šefa misije.

Član 14. – 1. Šefovi misija se dele na tri klase, i to:

- a) ambasadore ili nuncije akreditovane kod šefova država i druge šefove misija odgovarajućeg ranga;
 - b) poslanike, ministre ili internuncije akreditovane kod šefova država;
 - c) opravničke poslova akreditovane kod ministarstva inostranih poslova.
2. Nikakva razlika se ne može praviti između šefova misija na osnovu njihove klase, osim u pogledu prvenstva i etikecije.

Član 15. – Države se sporazumevaju o klasi kojoj treba da pripadaju šefovi njihovih misija.

Član 16. – 1. Šefovi misija dobijaju rang u svakoj klasi prema danu i času preuzimanja funkcija shodno članu 13.

2. Izmene akreditivnih pisama šefa misije koje ne povlače promene u klasi ne diraju u rang u pogledu prvenstva.

3. Ovaj član ne dira u običaje koje su ili koje će usvojiti država kod koje se akredituje u pogledu prvenstva predstavnika Svete stolice.

Član 17. – Šef misije saopštava ministarstvu inostranih poslova ili nekom drugom ministarstvu o kome bude dogovoreno red prvenstva članova diplomatskog osoblja misije.

Član 18. – U svakoj državi postupak oko prijema šefova misija treba da bude jednoobrazan za svaku klasu.

Član 19. – 1. Ako je mesto šefa misije upražnjeno, ili ako je šef misije sprečen da izvrši svoje funkcije, opravnik poslova *an interim* dela privremeno kao šef misije. Ime opravnika poslova *ad interim* će saopštiti bilo šef misije bilo, u slučaju da je ovaj sprečen da to učini, ministarstvo inostranih poslova države koja akredituje ministarstvu inostranih poslova države kod koje se akredituje ili nekom drugom ministarstvu koje bude ugovoreno.

2. U slučaju da u državi kod koje se akredituje nema nijednog člana diplomatskog osoblja, država koja akredituje može odrediti nekog člana administrativnog i tehničkog osoblja, uz saglasnost države kod koje se akredituje, da upravlja tekućim administrativnim poslovima misije.

Član 20. – Misija i njen šef imaju pravo da ističu zastavu i grb države koja akredituje na prostorije misije, uključujući i rezidenciju šefa misije, i na prevozna sredstva šefa misije.

Član 21. – 1. Država kod koje se akredituje mora bilo olakšati državi koja akredituje da na njenoj teritoriji, u okviru njenog zakonodavstva, stiče prostorije potrebne za njenu misiju, bilo pomoći državi koja akredituje da dođe do prostorija na neki drugi način.

2. Ona takođe mora, ako je potrebno, pomoći misijama da dobiju pristojne stanove za njihove članove.

Član 22. – 1. Prostorije misije su nepovredive. Organima države kod koje se akredituje dozvoljeno je da u njih uđu samo uz pristanak šefa misije.

2. Država kod koje se akredituje ima posebnu obavezu da preduzme sve potrebne mere da bi sprečila nasilan ulazak u prostorije misije ili njihovo oštećenje, narušavanje mira misije ili povredu njenog dostojanstva.

3. Prostorije misije, nameštaj u njima i drugi predmeti koji se u njima nalaze, kao ni prevozna sredstva misije, ne mogu biti predmet nikakvog pretresa, rekvizicije, zaplene ili mera izvršenja.

Član 23. – 1. Država koja akredituje i šef misije su oslobođeni svake državne, regionalne ili komunalne poreze i takse za prostorije misije čiji su oni vlasnici ili zakupci, pod uslovom da se ne radi o porezima ili taksama koji se ubiraju kao naknada za posebne učinjene usluge.

2. Fiskalno oslobođenje predviđeno u ovom članu ne primenjuje se na takve poreze i takse ako, prema zakonodavstvu države kod koje se akredituje, oni padaju na teret lica koje je saugovarač države koja akredituje ili šefa misije.

Član 24. – Arhiva i dokumenti misije su nepovredivi u svako doba i ma gde se nalazili.

Član 25. – Država kod koje se akredituje daje sve olakšice za obavljanje funkcije misije.

Član 26. – Pod rezervom zakona i propisa koji se odnose na zone u kojima je ulaz zabranjen ili posebno regulisan iz razloga nacionalne bezbednosti,

država kod koje se akredituje obezbeđuje svim članovima misije slobodu putovanja i kretanja na svojoj teritoriji.

Član 27. – 1. Država kod koje se akredituje dozvoljava i štiti slobodno opštenje misije u sve službene svrhe. U opštenju sa vladom i sa drugim misijama i konzulatima države koja akredituje, ma gde se oni nalazili, misija može upotrebljavati sva podesa sredstva opštenja, uključujući diplomatskog kurira i poruke kodeksom ili šifrom. Međutim, misija može postaviti i koristiti otpremnu radio-stanicu samo uz pristanak države kod koje se akredituje.

2. Službena prepiska misije je nepovrediva. Izraz „službena prepiska” označava svaku prepisku koja se odnosi na misiju i njene funkcije.

3. Diplomatska valiza ne sme biti ni otvorena ni zadržana.

4. Paketi koji čine diplomatsku valizu treba da nose spoljne vidne oznake svoje prirode i mogu sadržati samo diplomatska dokumenta ili predmete za službenu upotrebu.

5. Država kod koje se akredituje štiti, u vršenju njegovih funkcija, diplomatskog kurira, koji mora biti snabdeven službenim dokumentom kojim se potvrđuje njegovo svojstvo i označava broj paketa koji čine diplomatsku valizu. On uživa nepovredivost svoje ličnosti i ne može biti podvrgnut nikakvoj vrsti hapšenja ili pritvaranja.

6. Država koja akredituje, ili misija, može imenovati diplomatske kurre *ad hoc*. U tom slučaju, takode će se primenjivati odredbe stava 5. ovog člana, pod rezervom da će imuniteti koji su tamo nabrojani prestati da se primenjuju čim kurir bude predao primaocu diplomatsku valizu koja mu je bila poverena.

7. Diplomatska valiza može se poveriti zapovedniku trgovačkog vazduhoplova koji treba da slei na dozvoljeno mesto ulaska. Taj zapovednik mora biti snabdeven službenim dokumentom u kome je označen broj paketa koji čine diplomatsku valizu, ali se on ne smatra kao diplomatski kurir. Misija može poslati nekog svog člana da neposredno i slobodno preuzme diplomatsku valizu iz ruku zapovednika vazduhoplova.

Član 28. – Takse i dažbine koje ubira misija za službene radnje oslobođene su svakog poreza i takse.

Član 29. – Ličnost diplomatskog agenta je nepriskosnovena. On ne može biti podvrgnut nikakvom obliku hapšenja ili pritvora. Država kod koje se akredituje prema njemu postupa s dužnim poštovanjem i preduzima sve razumne mere da bi sprečila nanošenje uvreda njegovoj ličnosti, slobodi ili dostojanstvu.

Član 30. – 1. Privatni stan diplomatskog agenta uživa istu nepovredivost i istu zaštitu kao i prostorije misije.

2. Njegova dokumenta, njegova prepiska i, pod rezervom stava 3. člana 31, njegova imovina takode uživaju nepovredivost.

Član 31. – 1. Diplomatski agent uživa imunitet od kaznene jurisdikcije države kod koje se akredituje. On takode uživa imunitet od građanske i upravne jurisdikcije, osim kad je reč:

a) o nekoj stvarnoj tužbi koja se tiče privatne nepokretnosti na teritoriji države kod koje se akredituje, osim ako diplomatski agent poseduje tu nepokretnost za račun države koja akredituje za potrebe misije;

b) o tužbi koja se tiče nasleđa, u kojoj se diplomatski agent pojavljuje kao izvršilac testamenta, administrator, naslednik ili legator po privatnom osnovu a ne u ime države koja akredituje;

c) o tužbi koja se tiče slobodne profesije ili trgovačke delatnosti, ma kakva ona bila, koju vrši diplomatski agent u državi kod koje se akredituje, izvan svojih službenih funkcija.

2. Diplomatski agent nije obavezan da svedoči.

3. Nikakva mera izvršenja ne može se preduzeti protiv diplomatskog agenta, sem u slučajevima predviđenim u tačkama a), b) i c) stava 1. ovog člana, i pod uslovom da se izvršenje može sprovesti a da se time ne vreda nepriskosnovenost njegove ličnosti ili stana.

4. Imunitet diplomatskog agenta od jurisdikcije države kod koje se akredituje ne oslobađa tog agenta od jurisdikcije države koja akredituje.

Član 32. – 1. Država koja akredituje može se odreći sudskog imuniteta diplomatskih agenata i lica koja uživaju imunitet na osnovu člana 37.

2. Odricanje mora uvek biti izrično.

3. Ako diplomatski agent ili lice koje uživa sudski imunitet na osnovu člana 37. pokrene sudski postupak, on se više ne može pozivati na sudski imunitet u pogledu protivzahleva neposredno vezanog za osnovni zahtev.

4. Odricanje od sudskog imuniteta u pogledu neke građanske tužbe ili zahleva u upravnom postupku se ne smatra da povlači odricanje pod imuniteta u pogledu mera izvršenja presude, za koje je potrebno posebno odricanje.

Član 33. – 1. Pod rezervom odredaba stava 3. ovog člana, diplomatski agent se, u pogledu službe državi koja akredituje, oslobađa odredaba socijalnog osiguranja koje mogu biti na snazi u državi kod koje se akredituje.

2. Oslobođenje predviđeno u stavu 1. ovog člana primenjuje se isto tako na privatnu posluđu koja je u isključivoj službi diplomatskog agenta, pod uslovom:

a) da nije reč o državljanima države kod koje se akredituje ili licima koja su stalno nastanjena u toj državi;

b) da podleže odredbama socijalnog osiguranja koje mogu biti na snazi u državi koja akredituje ili u nekoj trećoj državi.

3. Diplomatski agent koji ima u svojoj službi lica na koja se ne primenjuje oslobođenje predviđeno u stavu 2. ovog člana treba da poštuje obaveze koje poslodavcu nameću odredbe o socijalnom osiguranju države kod koje se akredituje.

4. Oslobođenje predviđeno u st. 1. i 2. ovog člana ne isključuje dobrovoljno učešće u režimu socijalnog osiguranja države kod koje se akredituje ukoliko ta država dopušta takvo učešće.

5. Odredbe ovog člana ne diraju u ranije zaključene dvostrane ili više-strane sporazume o socijalnom osiguranju i ne sprečavaju buduće zaključivanje takvih sporazuma.

Član 34. – Diplomatski agent je oslobođen svih poreza i taksa, ličnih ili stvarnih, državnih, regionalnih ili komunalnih, sa izuzetkom:

- a) posrednih poreza koji su po svojoj prirodi normalno uključeni u cenu robe ili usluga;
- b) poreza i taksa na privatnu nepokretnu imovinu na teritoriji države kod koje se akredituje, sem ako je diplomatski agent poseduje za račun države koja akredituje a za potrebe misije;
- c) naslednih taksa koje ubira država kod koje se akredituje, pod rezervom odredaba stava 4. člana 39;
- d) poreza i taksa na privatne prihode koji potiču iz države kod koje se akredituje i poreza na kapital koji se naplaćuju na ulaganja izvršena u trgovačka preduzeća čije je sedište u državi kod koje se akredituje;
- e) poreza i taksa koji se ubiraju kao naknada za posebne usluge;
- f) taksa za registraciju, sudskih taksa, hipotekarnih taksa i fiskalnih taksa, kad se radi o nepokretnoj imovini, pod rezervom odredaba člana 23.

Član 35. – Država kod koje se akredituje oslobodiće diplomatske agente svih ličnih davanja, svake javne službe, ma kakve prirode ona bila, i vojnih nameta kao što su rekvizicije, kontribucije i vojni smeštaj.

Član 36. – 1. Prema odredbama svojih zakona i pravilnika koji mogu biti doneti, država kod koje se akredituje odobrava uvoz i oslobođenje od carina, taksa i drugih srodnih dažbina, sem troškova uskladištenja, prevoza i troškova za slične usluge:

- a) predmete namenjene za službene potrebe misije;
- b) predmete namenjene za ličnu upotrebu diplomatskog agenta ili člana njegove porodice koji čine deo njegovog domaćinstva, uključujući i predmete namenjene za njegov smeštaj.

2. Diplomatski agent je oslobođen pregleda njegovog ličnog prtljaga, sem ako postoje ozbiljni razlozi da se veruje da taj prtljag sadrži predmete koji ne uživaju oslobođenja o kojima je reč u stavu 1. ovog člana, ili predmete čiji je uvoz ili izvoz zabranjen zakonodavstvom ili podležu karantinskim propisima države kod koje se akredituje. U takvom slučaju, pregled prtljaga se može vršiti samo u prisustvu diplomatskog agenta ili njegovog ovlašćenog predstavnika.

Član 37. – 1. Članovi porodice diplomatskog agenta koji čine deo njegovog domaćinstva uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. od 29. do 36, pod uslovom da nisu državljanini države kod koje se akredituje.

2. Članovi administrativnog i tehničkog osoblja misije, kao i članovi njihovih porodica koji čine deo njihovih porodica koji čine deo njihovih domaćinstava, uživaju, pod uslovom da nisu državljanini države kod koje se akredituje, ili da u njoj nisu stalno nastanjeni, privilegije i imunitete pomenute u čl. od 29. do 35, s tim da se imunitet od građanske i upravne jurisdikcije države kod koje se akredituje, pomenut u stavu 1. člana 31, ne primenjuje na postupke učinjene izvan vršenja njihovih funkcija. Oni takođe uživaju privilegije pomenute u stavu 1. člana 36. u pogledu predmeta uvezenih prilikom njihovog prvog doseljenja.

3. Članovi poslužnog osoblja misije koji nisu državljanini države kod koje se akredituje ili koji nisu u njoj stalno nastanjeni, uživaju imunitet u pogledu postupaka učinjenih u vršenju njihovih funkcija i oslobođenje od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu, kao i oslobođenje predviđeno u članu 33.

4. Privatna posluga članova misije koji nisu državljanini države kod koje se akredituje ili koji u njoj nisu stalno nastanjeni oslobođeni su od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu. U svakom drugom pogledu oni uživaju privilegije i imunitete samo u onoj meri koju dopušta država kod koje se akredituje. Međutim, država kod koje se akredituje treba da vrši svoju jurisdikciju nad tim licima tako da preterano ne ometa vršenje funkcija misije.

Član 38. – 1. Sem ako država kod koje se akredituje nije dala dopunske privilegije i imunitete, diplomatski agent koji ima državljanstvo te države ili koji je u njoj stalno nastanjen, uživa sudski imunitet i neprikosnovenost samo u pogledu službenih radnji učinjenih u vršenju svojih funkcija.

2. Ostali članovi osoblja misije i privatna posluga koji su državljanini države kod koje se akredituje ili koji su u njoj stalno nastanjeni uživaju privilegije i imunitete samo ukoliko im ih priznaje ta država. Međutim, država kod koje se akredituje treba da vrši svoju jurisdikciju nad tim licima tako da preterano ne ometa vršenje funkcija misije.

Član 39. – 1. Svako lice koje ima pravo na privilegije i imunitete koristi se njima čim stupi na teritoriju države kod koje se akredituje radi preuzimanja svoje službe ili, ako se već nalazi na toj teritoriji, čim je njegovo imenovanje notifikovano ministarstvu inostranih poslova ili nekom drugom ministarstvu koje bude ugovoreno.

2. Kad se funkcije nekog lica koje uživa privilegije i imunitete okončaju, te privilegije i imuniteti po pravilu prestaju u trenutku kad to lice napušta zemlju ili po isteku razumnog roka koji mu je dat u tu svrhu, ali oni važe do tog trenutka, čak i u slučaju oružanog sukoba. Međutim, imunitet ostaje za radnje koje to lice učini u vršenju svojih funkcija kao član misije.

3. U slučaju smrti nekog člana misije, članovi njegove porodice i dalje uživaju privilegije i imunitete koje imaju, do isteka razumnog roka koji im je potreban da napuste teritoriju države kod koje se akredituje.

4. U slučaju smrti člana misije koji nije državljanin države kod koje se akredituje ili koji u njoj nije stalno nastanjen ili člana njegove porodice koji čini deo njegovog domaćinstva, država kod koje se akredituje odobrava iznošenje pokretne imovine preminulog, sem predmeta koji su srećeni u toj zemlji a čiji je izvoz zabranjen u trenutku smrti. Neće se napolacivati nasledne takse na pokretnu imovinu koja se nalazi u državi kod koje se akredituje jedino zbog toga što se preminuli nalazio u toj državi kao član misije ili kao član porodice nekog člana misije.

Član 40. – 1. Ako neki diplomatski agent prelazi preko teritorije ili se nađe na teritoriji neke treće države koja mu je izdala vizu na pasoš, u slučaju kad je ta viza potrebna, da bi išao da preuzme svoje funkcije ili da bi se vratio na svoju službu, ili da bi se vratio u svoju zemlju, ta treća država će mu priznati neprikosnovenost i sve druge imunitete koji su potrebni da bi mu omogućila prolaz ili povratak. Ona će isto tako poslušiti sa članovima njegove porodice koji uživaju privilegije i imunitete a koji prate diplomatskog agenta ili koji putuju odvojeno da bi se sastali s njim ili da bi se vratili u svoju zemlju.

2. U uslovima sličnim onima koji su predviđeni u stavu 1. ovog člana, treće države ne treba da ometaju prolaz preko njihove teritorije članovima administrativnog i tehničkog osoblja ili poslužnom osoblju misije i članovima njihovih porodica.

3. Treće države daju prepisci i drugim službenim saopštenjima koja prelaze preko njihove teritorije, uključujući i poruke u kodeksu ili šifri, istu slobodu i zaštitu koju pruža i država kod koje se akredituje. One priznaju diplomatskim kuririma, kojima je izdata viza ako je potrebna, i diplomatskoj valizi u tranzitu istu nepovredivost i istu zaštitu koju je dužna da im prizna država kod koje se akredituje.

4. Obaveze trećih država na osnovu st. 1, 2. i 3. ovog člana primenjuju se isto tako i na lica pomenuta u tim stavovima kao i na službena saopštenja i službene diplomatske valize kad je njihovo prisustvo na teritoriji treće države prouzrokovano višom silom.

Član 41. – 1. Bez štete po svoje privilegije i imunitete, sva lica koja uživaju te privilegije i imunitete dužna su da poštuju zakone i propise države kod koje se akredituje. Ona su takođe dužna da se ne mešaju u unutrašnje stvari te države.

2. Svi službeni poslovi sa državom kod koje se akredituje, a koje država koja akredituje poverava misiji, moraju se voditi sa ministarstvom inostranih poslova države kod koje se akredituje ili njegovim predstavnikom, ili sa nekim ministarstvom o kome bude dogovoreno.

3. Prostorije misije se ne smeju upotrebljavati u ciljeve koji nisu u skladu sa funkcijama misije onako kako su određene ovom Konvencijom, ili

drugim pravilima opšteg međunarodnog prava ili posebnim sporazumima na snazi između države koja akredituje i države kod koje se akredituje.

Član 42. – Diplomatski agenti ne sme vršiti u državi kod koje se akredituje profesionalnu ili trgovačku delatnost radi lične zarade.

Član 43. – Funkcije diplomatskog agenta prestaju naročito:

a) notifikacijom države koja akredituje državi kod koje se akredituje da su funkcije diplomatskog agenta prestale;

b) notifikacijom države kod koje se akredituje državi koja akredituje da, shodno stavu 2. člana 9, ta država odbija da prizna diplomatskog agenta kao člana misije.

Član 44. – Država kod koje se akredituje odobriće čak i u slučaju oružanog sukoba, olakšice da bi omogućila licima koja uživaju privilegije i te, sem državljanima države kod koje se akredituje, kao i članovima porodica tih lica, ma kog državljanstva oni bili, da napuste teritoriju u najkraćem mogućem roku. Ona naročito mora da im, ako je to potrebno, stavi na raspolaganje prevozna sredstva potrebna za njih i njihovu imovinu.

Član 45. – U slučaju prekida diplomatskih odnosa između dve države, ili ako je neka misija konačno ili privremeno opozvana:

a) država kod koje se akredituje, dužna je, čak i u slučaju oružanog sukoba, poštovati i štititi prostorije misije kao i njenu imovinu i arhive;

b) država koja akredituje može poveriti na čuvanje prostorije misije, s imovinom koja se u njima nalazi, kao i arhive, nekoj trećoj državi koju prihvata i država prijema;

c) država koja akredituje može poveriti zaštitu interesa svojih i svojih državljanina nekoj trećoj državi koju prihvata i država kod koje se akredituje.

Član 46. – Uz prehodni pristanak države kod koje se akredituje, i na traženje neke treće države koja nema predstavništva u toj državi, država koja akredituje može preuzeti privremenu zaštitu interesa te treće države i njenih državljanina.

Član 47. – 1. Primenjujući odredbe ove Konvencije, država kod koje se akredituje neće praviti diskriminaciju između država.

2. Međutim, neće se smatrati kao diskriminacija:

a) ako država kod koje se akredituje primenjuje restriktivno neku odredbu ove Konvencije zbog toga što se ona tako primenjuje na njenu misiju u državi koja akredituje;

b) ako države primenjuju uzajamno, po običaju ili na osnovu sporazuma, povoljniji postupak nego što to predviđaju odredbe ove Konvencije.

Član 48. – Ova Konvencija će biti otvorena za potpisivanje svim državama članicama Organizacije ujedinjenih nacija ili neke specijalizovane ustanove, kao i svim državama članicama Statuta Međunarodnog suda pravde i svakoj drugoj državi koju Generalna skupština Ujedinjenih nacija pozove da postane članica Konvencije, na sledeći način: do 31. oktobra 1961. godine u

Saveznom ministarstvu inostranih poslova Austrije, a zatim, do 31. marta 1962. godine u Sedištu Organizacije ujedinjenih nacija u Njujorku.

Član 49. – Ova Konvencija će biti ratifikovana. Ratifikacioni instrumenti će biti deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 50. – Ova Konvencija će ostati otvorena za pristupanje svim državama koje pripadaju jednoj od četiri kategorije pomenute u članu 48. Instrumenti o pristupanju biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 51. – 1. Ova Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana posle dana deponovanja kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija dvadeset drugog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu koja bude ratifikovala Konvenciju ili joj bude pristupila posle deponovanja dvadeset drugog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana posle deponovanja instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju te države.

Član 52. – Generalni sekretar Ujedinjenih nacija notifikuje svim državama koje pripadaju jednoj od četiri kategorije pomenute u članu 48:

- a) svako potpisivanje ove Konvencije i deponovanje instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, shodno čl. 48, 49. i 50;
- b) dan stupanja ove Konvencije na snagu, shodno članu 51.

Član 53. – Original ove Konvencije, čiji su engleski, kineski, španski, francuski i ruski tekst podjednako verodostojni, biće deponovan kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, koji će dostaviti overene prepise svim državama koje pripadaju jednoj od četiri kategorije pomenute u članu 48.

U potvrdu čega su dole potpisani punomoćnici, propisno za to ovlašćeni od svojih vlada, potpisali ovu Konvenciju.

Sačinjeno u Beču, osamnaestog aprila hiljadu devetsto šezdeset prve godine.

BEČKA KONVENCIJA O KONZULARNIM ODNOSIMA¹

Države strane ugovornice ove Konvencije,

Podsećajući da od davnina postoje među narodima konzularni odnosi, Svesne ciljeva i načela Povelje Ujedinjenih nacija o suverenoj jednakosti država, održanja međunarodnog mira i bezbednosti i razvoja prijateljskih odnosa među narodima,

Smatrajući da je Konferencija Ujedinjenih nacija o diplomatskim odnosima i imunitetima usvojila Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima, koja je otvorena za potpisivanje 18. aprila 1961. godine,

Uverene da bi jedna međunarodna Konvencija o konzularnim odnosima, privilegijama i imunitetima doprinela unapređenju prijateljskih odnosa među zemljama ma kakva bila razlika u njihovim ustavnim i društvenim uređenjima,

Ubedene da cilj pomenutih privilegija i imuniteta nije davanje prednosti pojedincima već obezbeđenje efikasnog vršenja njihovih funkcija putem konzulata a u ime njihovih država,

Potvrđujući da će za pitanja koja nisu izričito regulisana odredbama ove Konvencije i dalje vredeti pravila međunarodnog običajnog prava,

Sporazumele su se o sledećem:

Član prvi. – *Definicije.* – 1. Za svrhe ove Konvencije sledeći izrazi razumevaće se kao što je niže određeno:

a) izraz „konzulat“² označava generalni konzulat, konzulat, vicekonzulat ili konzularnu agenciju;

b) izraz „konzularno područje“ označava teritoriju koja pripada konzulatu za vršenje konzularnih funkcija;

¹ Prevodi: „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo“, broj 2/1963.

² Ovaj izraz je upotrebljen u francuskom tekstu kao *poste consulaires*.

- c) izraz „šef konzulata“³ označava lice koje je ovlašćeno da dela u tom svojstvu;
- d) izraz „konzularni funkcioner“ označava svako lice, podrazumeva jući ovdje i šefa konzulata, koje u tom svojstvu vrši konzularne funkcije;
- e) izraz „konzularni službenik“ označava svako lice koje je zaposleno u administrativnoj ili tehničkoj službi konzulata;
- f) izraz „član poslužnog osoblja“ označava svako lice koje je zaposleno na poslužnim dužnostima u konzulatu;
- g) izraz „članovi konzulata“ označava konzularne funkcionere, konzularne službenike i članove poslužnog osoblja;
- h) izraz „članovi konzularnog osoblja“ označava sve druge konzularne funkcionere osim šefa konzulata, konzularnih službenika i članova poslužnog osoblja;
- j) izraz „član privatne posluge“ označava lice koje je zaposleno isključivo u privatnoj službi nekog člana konzulata;
- j) izraz „konzularne prostorije“ označava zgrade ili delove zgrada i okolno zemljište koje, bez obzira ko je njihov vlasnik, isključivo služe za potrebe konzulata;
- k) izraz „konzularna arhiva“ obuhvata sve hartije, dokumenta, prepisku, knjige, filmove, magnetofonske trake i registre konzulata, kao i materijal za šifriranje, klasifiranje i namenski namenjeni njihovoj zaštiti i očuvanju.
2. Postoje dve vrste konzularnih funkcionera: konzularni funkcioneri od karijere i počasni konzularni funkcioneri.
- Odrebe glave II ove Konvencije odnose se na konzulate kojima rukovode konzularni funkcioneri od karijere; odredbe glave III odnose se na konzulate kojima rukovode počasni konzularni funkcioneri.
3. Posebni položaj članova konzulata koji su državljanin države prijema ili u njoj imaju stalno boravište, regulisan je odredbom člana 71. ove Konvencije.

GLAVA I KONZULARNI ODNOSI UOPŠTE

Odeljak I. Uspostavljanje i održavanje konzularnih odnosa

Član 2. – Uspostavljanje konzularnih odnosa. – 1. Uspostavljanje konzularnih odnosa između država vrši se uzajamnom saglasnošću.

2. Saglasnost data za uspostavljanje diplomatskih odnosa između dve države podrazumeva, ako nije suprotno predviđeno, i saglasnost na uspostavljanje konzularnih odnosa.

3. Prekid diplomatskih odnosa ne povlači za sobom *ipso facto* i prekid konzularnih odnosa.

³ U francuskom tekstu ovaj izraz glasi *chef de poste consulaire*.

Član 3. – Vršenje konzularnih funkcija. Konzulati obavljaju konzularne funkcije. Konzularne funkcije mogu obavljati i diplomatske misije shodno odredbama ove Konvencije.

Član 4. – Otvaranje konzulata. – 1. Konzulat se može otvoriti na teritoriji države prijema samo na osnovu njene saglasnosti.

2. Sedište konzulata, njegova vrsta i njegovo konzularno područje utvrđuje država imenovanja a odobrava država prijema.

3. Naknadne izmene u pogledu sedišta konzulata, njegove vrste, ili konzularnog područja, država odašiljanja može izvršiti samo uz saglasnost države prijema.

4. Saglasnost države prijema takođe je potrebna i u slučajevima kada generalni konzulat ili konzulat žele da otvore vicekonzulat ili konzularnu agenciju u mestu van onog u kojem se on sam nalazi.

5. Prethodni i izričiti pristanak države prijema je isto tako potreban za otvaranje ureda koji čini deo postojećeg konzulata, a nalazi se izvan njegovog sedišta.

Član 5. – Konzularne funkcije. Konzularne funkcije sastoje se u: a) zaštiti u državi prijema interesa države odašiljanja i njenih državljana, fizičkih i pravnih lica, u granicama koje dopušta međunarodno pravo;

b) pomaganju razvoja trgovinskih, ekonomskih, kulturnih i naučnih odnosa između države odašiljanja i države prijema, i unapređenju na bilo koji drugi način prijateljskih odnosa između njih u okviru odredaba ove Konvencije;

c) obaveštavanju, svim dozvoljenim sredstvima, o uslovima i razvoju trgovinskog, privrednog, kulturnog i naučnog života države prijema, podnošenju izveštaja o ovome državi odašiljanja i davanju obaveštenja zainteresovanim licima;

d) izdavanju pasosa i putnih isprava državljanima države odašiljanja kao i viza i drugih odgovarajućih dokumenata licima koja žele da putuju u državu odašiljanja;

e) pružanju pomoći i potpore državljanima, fizičkim i pravnim licima, države odašiljanja;

f) delanju u svojstvu javnog beležnika i matičara i vršenju sličnih funkcija, kao i u vršenju izvesnih funkcija administrativne prirode, ukoliko se zakoni i propisi države prijema tome ne protive;

g) zaštiti interesa državljana, fizičkih ili pravnih lica, države odašiljanja, u pogledu nasleđivanja na teritoriji države prijema, shodno zakonima i propisima države prijema;

h) zaštiti interesa maloletnika i nesposobnih lica državljana države odašiljanja, u granicama određenim zakonima i propisima države prijema, a naročito u slučajevima kada je potrebno da mu se postavi staralac ili zaštitnik;

i) pod uslovom pridržavanja postojeće prakse i pravila postupka u državi prijema, zastupanja državljana države odašiljanja ili preduzimanja mera s ciljem da im se obezbedi zastupnik pred sudovima ili drugim vlastima države prijema, radi traženja, shodno zakonima i propisima države prijema, da se donesu privremene mere o očuvanju prava i interesa ovih državljana kada oni, zbog odsutnosti ili iz drugih razloga, ne mogu blagovremeno braniti svoja prava i interese;

j) dostavljanju sudskih ili vansudskih akata ili izvršavanju zamolnica shodno odredbama međunarodnih sporazuma koji su na snazi, ili, ukoliko ovakvi sporazumi ne postoje, na svaki drugi način koji je u saglasnosti sa zakonima i propisima države prijema;

k) vršenju prava nadzora i inspekcije, predviđenih zakonima i propisima države odašiljanja, nad pomorskim i rečnim brodovima koji imaju državljanstvo te države i nad avionima registrovanim u toj državi, kao i nad njihovom posadom;

l) pružanju pomoći brodovima, lađama i avionima pomenutim u tački *k* ovoga člana, kao i njihovoj posadi; primanju putnih deklaracija ovih brodova i lađa, ispitivanju i viziranju brodskih papira, kao i, bez povrede ovlašćenja vlasti države prijema u vršenju anketa, povodom incidenata do kojih je došlo za vreme njihovog prolaska i u rešavanju svih sporova između kapetana, oficira i mornara, ukoliko ih zakoni i propisi države odašiljanja na to ovlašćuju;

m) vršenju svih drugih funkcija poverenih konzulatu od strane države odašiljanja koje ne zabranjuju zakoni i propisi države prijema ili kojima se ona ne protivi, ili koji su pomenuti u međunarodnim sporazumima na snazi između države odašiljanja i države prijema.

Član 6. – *Vršenje konzularnih funkcija izvan konzularnog područja.* U posebnim slučajevima jedan konzularni funkcioner može, sa pristankom države prijema, vršiti svoje funkcije i izvan konzularnog područja.

Član 7. – *Vršenje konzularnih funkcija u trećoj državi.* Država odašiljanja može, posle notifikacije zainteresovanim državama, i ukoliko se jedna od njih tome izričito ne protivi, ovlastiti konzulat otvoren u jednoj državi da preuzme vršenje konzularnih funkcija u nekoj drugoj državi.

Član 8. – *Vršenje konzularnih funkcija za račun treće države.* Posle dogovarajuće notifikacije državi prijema i ukoliko se ova tome ne protivi, konzulat države odašiljanja može vršiti konzularne funkcije u državi prijema za račun neke treće države.

Član 9. – *Klase šefova konzulata.* – 1. Šefovi konzulata se dele na četiri klase, i to:

- a) generalni konzuli;
- b) konzuli;
- c) vicekonzuli;
- d) konzularni agenti.

2. Stav 1. ovoga člana ni u čemu ne ograničava pravo bilo koje strane ugovornice da odredi druge nazive konzularnih funkcionera izuzev naziva šefova konzulata.

Član 10. – *Imenovanje i prihvatanje šefova konzulata.* – 1. Šefove konzulata imenuje država odašiljanja a vršenje njihovih funkcija dopušta država prijema.

2. Pod rezervom odredaba ove Konvencije, način imenovanja i prihvatanja šefa konzulata utvrđen je zakonima, propisima ili običajima države odašiljanja i države prijema.

Član 11. – *Proviziono pismo ili notifikacija imenovanja.* – 1. Šef konzulata dobija dokument od države imenovanja u obliku provizionog pisma ili sličnog akta, koji se izdaje za svako imenovanje, u kome se potvrđuje njegovo svojstvo, i koje, po pravilu, sadrži njegovo ime i prezime, njegovu vrstu i klasu, konzularno područje i sedište konzulata.

2. Država odašiljanja dostavlja diplomatskim putem ili drugim pogodnim načinom proviziono pismo ili sličan akt vladi države na čijoj teritoriji šef konzulata treba da vrši svoje funkcije.

3. Ako država prijema to prihvata, država odašiljanja može da zameni proviziono pismo ili sličan akt notifikacijom koja sadrži podatke predviđene u stavu 1. ovoga člana.

Član 12. – *Egzekvatura.* – 1. Šefu konzulata dozvoljeno je da vrši njegove funkcije kada dobije od države prijema ovlašćenje nazvano „egzekvatura“, bez obzira na to kakva je forma ovog ovlašćenja.

2. Država koja odbije da izda egzekvaturu nije dužna da saopšti državi odašiljanja razloge svoga odbijanja.

3. Pod rezervom odredaba čl. 13. i 15, šef konzulata ne može da stupi na dužnost pre nego što dobije egzekvaturu.

Član 13. – *Privremeno stupanje na dužnost šefova konzulata.* U očekivanju dobijanja egzekvature, šefu konzulata se može dozvoliti da privremeno vrši svoje funkcije. U tom slučaju primenjuju se odredbe ove Konvencije.

Član 14. – *Notifikacija vlastima konzularnog područja.* Čim se dozvoli šefu konzulata vršenje njegovih funkcija, čak i privremeno, država prijema je dužna da o tome odmah obavesti nadležne vlasti konzularnog područja. Ona je takođe dužna da se brine da budu preduzete sve potrebne mere kako bi šef konzulata mogao da ispunjava svoje dužnosti i koristi postupak predviđen odredbama ove Konvencije.

Član 15. – *Privremeno vršenje funkcija šefa konzulata.* – 1. Ako je šef konzulata sprečen da vrši svoje funkcije ili je upražnjeno njegovo mesto, privremeni vršilac dužnosti može u međuvremenu da dela kao šef konzulata.

2. Ime i prezime privremenog vršioca dužnosti saopštiće ministarstvu inostranih poslova države prijema ili vlasti koju ono odredi, bilo diplomatska misija države odašiljanja ili, u slučaju ako ova ne postoji u državi prijema,

ma, šef konzulata, a u slučaju da je ovaj sprečen da to učini, neki drugi nadležni organ države odašiljanja. Po pravilu, ovo saopštenje treba da bude unapred učinjeno. Država prijema može da uslovi svojom saglasnošću primanje jednog lica kao privremenog višoca dužnosti koje nije ni diplomatski agent ni konzularni funkcioner države odašiljanja u državi prijema.

3. Nadležne vlasti države prijema treba da pruže pomoć i zaštitu privremenom višocu dužnosti. Za vreme višenja dužnosti na njega se primenjuju odredbe ove Konvencije u svemu kao i na šefa konzulata o kome je reč. Međutim, država prijema nije dužna da prizna privremenom višiocu dužnosti olakšice, privilegije i imunitete čije je uživanje od strane šefa konzulata zavisno od uslova koje ne ispunjava privremeni višilac dužnosti.

4. Kada je od strane države odašiljanja nimenovan član diplomatskog osoblja diplomatskog predstavništva države odašiljanja, da u državi prijema bude privremeni višilac dužnosti, shodno uslovima predviđenim u tački 1. ovoga člana, onda on i dalje uživa diplomatske privilegije i imunitete ako se država prijema tome ne protivi.

Član 16. – Red prvenstva između šefova konzulata. – 1. Šefovi konzulata zadobijaju rang u svakoj klasi prema datumu davanja egzekvatur.

2. Međutim, u slučaju kada je šefu konzulata dozvoljeno da privremeno vrši svoje funkcije pre nego što je dobio egzekvaturu, datum od dozvole određuje red prvenstva; ovaj redosled se zadržava i posle izdavanja egzekvatur.

3. Red prvenstva između dva ili više šefova konzulata koji su dobili egzekvaturu ili privremenu dozvolu istog datuma, određuje se datumom podnošenja državi prijema njihovog provizionog pisma, ili sličnog akta, ili notifikacije predviđene u tački 3. člana 11.

4. Privremeni vršioци dužnosti zadobijaju rang posle šefova konzulata. Između sebe oni imaju rang prema datumima kada su preuzeli funkcije privremenog višoca dužnosti, a koji su naznačeni u notifikacijama učinjenim na osnovu stava 2. člana 15.

5. Počasni konzularni funkcioneri šefovi konzulata dobijaju rang u svakoj klasi posle šefova konzulata od karijere, prema redosledu i pravima utvrđenim u prethodnim stavovima.

6. Šefovi konzulata imaju prvenstvo nad konzularnim funkcionerima koji nemaju ovo svojstvo.

Član 17. – Višenja diplomatskih akata od strane konzularnih funkcionera. – 1. U državi u kojoj ne postoji diplomatska misija države odašiljanja, niti je ona predstavljena preko diplomatske misije neke treće države, šef konzulata može biti ovlašćen, uz saglasnost države prijema i bez menjanja konzularnog statusa, da vrši diplomatske akte. Obavljanje ovih akata od strane konzularnog funkcionera ne daje mu nikakvo pravo na diplomatske privilegije i imunitete.

2. Konzularni funkcioner može, po notifikaciji državi prijema, da bude ovlašćen da predstavlja državu odašiljanja kod bilo koje međuvladine organizacije. Delajući u tom svojstvu, on ima pravo na sve privilegije i imunitete koje međunarodno običajno pravo ili međunarodni sporazumi priznaju jednom predstavniku pri nekoj međuvladnoj organizaciji. Međutim, što se tiče konzularnih funkcija koje ovaj vrši, on nema pravo na imunitet od sudske nadležnosti u većem obimu od onoga koji konzularni funkcioner uživa na osnovu ove Konvencije.

Član 18. – Imenovanje istog lica za konzularnog funkcionera od strane dveju ili više država. Dve ili više država mogu, uz pristanak države prijema, imenovati isto lice u svojstvu konzularnog funkcionera u toj državi.

Član 19. – Imenovanje članova konzularnog osoblja. – 1. Pod rezervom odredaba čl. 20, 22. i 23. ove Konvencije, država odašiljanja imenuje po svom nahođenju članove konzularnog osoblja.

2. Država odašiljanja saopštava državi prijema ime i prezime, vistu i klasu svih drugih konzularnih funkcionera osim šefa konzulata. Ona treba da to učini blagovremeno kako bi država prijema mogla, ako to želi, da vrši prava koja joj pruža stav 3. člana 23.

3. Država odašiljanja može, ako to zahtevaju njeni zakoni i propisi, zahtevati od države prijema, da izda egzekvaturu konzularnom funkcioneru koji nije šef konzulata.

4. Država prijema može, ako to zahtevaju njeni zakoni i propisi, dati egzekvaturu konzularnom funkcioneru koji nije šef konzulata.

Član 20. – Broj osoblja konzulata. Ako ne postoji izričiti sporazum o broju osoblja konzulata, države prijema može tražiti da se taj broj kreće u granicama onoga što se smatra razumnim i normalnim, s obzirom na okolnosti i uslove koji vladaju u konzularnom području i na potrebe konzulata o kome je reč.

Član 21. – Red prvenstva između konzularnih funkcionera konzulata. Diplomatska misija države odašiljanja, ili, u slučaju da ova ne postoji u državi prijema, onda šef konzulata saopštava ministarstvu inostranih poslova države prijema ili organu koji ono određi, red prvenstva između konzularnih funkcionera jednog konzulata i sve promene koje se u tome dogode.

Član 22. – Državljanstvo konzularnih funkcionera. – 1. Konzularni funkcioneri imaju u načelu državljanstvo države odašiljanja.

2. Konzularni funkcioneri mogu se birati među državljanima države prijema samo s odobrenjem te države, koja može u svako doba povući svoj pristanak.

3. Država prijema može sebi pridržati isto pravo u pogledu državljanstva neke treće države koji isto tako nisu državljanima države odašiljanja.

Član 23. – Lice oglašeno kao persona non grata. – 1. Država prijema može u svakom trenutku obavestiti državu odašiljanja da je jedan konzularni funkcioner *persona non grata*, ili da je svaki drugi član konzularnog osoblja

neprihvatljiv. Država odašiljanja će tada opozvati lice u pitanju ili će okončati njegove funkcije u konzulatu, već prema slučaju.

2. Ako država odašiljanja odbije da izvrši ili ne izvrši u razumnom roku obaveze koje joj nalaže stav 1. ovoga člana, država prijema može, već prema slučaju, povući egzektivaturu za lice u pitanju ili prestati da ga smatra kao člana konzularnog osoblja.

3. Lice koje je imenovano kao član konzulata može biti oglašeno kao neprihvatljivo pre nego što stigne na teritoriju države prijema, ili, ako se na njoj već nalazi, pre nego što preuzme svoje funkcije u konzulatu. U takvom slučaju država odašiljanja treba da povuče naimenovanje.

4. U slučajevima navedenim u st. 1. i 3. ovoga člana, država prijema nije dužna da saopšti državi odašiljanja razloge svoje odluke.

Član 24. – *Notifikacija naimenovanja, dolaska i odlaska državi prijema.* – 1. Notifikovace se ministarstvu inostranih poslova države prijema ili nekom drugom organu koji ono odredi:

a) naimenovanje članova konzulata, njihov dolazak u konzulat posle naimenovanja, njihov konačni odlazak ili prestanak njihovih funkcija u konzulatu, kao i sve druge promene od interesa za njihov status koje mogu nastati u toku njihove službe u konzulatu;

b) dolazak i konačni odlazak lica koje pripada porodici nekog člana konzulata i živi u njegovom domaćinstvu i, ako se to desi, činjenica da je neko lice postalo ili prestalo da bude član porodice;

c) dolazak i konačni odlazak članova privatne posluge i, ako se to desi, činjenica prestanka njihove službe;

d) uzimanje u službu ili otpuštanje lica nastanjenih u državi prijema u svojstvu članova konzulata, ili u svojstvu privatne posluge, s pravom na privilegije i imunitete.

2. Kadgod je to moguće, treba isto tako prethodno notifikovati dolazak i konačni odlazak.

Odeljak II. Prestanak konzularnih funkcija

Član 25. – *Kraj funkcija člana konzulata.* Funkcije člana konzulata prestaju:

a) notifikacijom države odašiljanja državi prijema da su prestale funkcije člana konzulata;

b) povlačenjem egzektivature;

c) notifikacijom države prijema državi odašiljanja da je ona prestala da smatra lice u pitanju članom konzularnog osoblja.

Član 26. – *Odlazak sa teritorije države prijema.* Država prijema odobriće čak i u slučaju oružanog sukoba, članovima konzulata i članovima privatne posluge koji nisu državljanici države prijema, kao i članovima njihovih porodice koji žive u njihovom domaćinstvu, bez obzira na njihovo državljanstvo.

ljanstvo, vreme i olakšice koje su im potrebne da se pripreme za odlazak i napuštanje njene teritorije u najkraćem roku po prestanku njihovih funkcija. Ona je u slučaju potrebe posebno dužna da im stavi na raspolaganje potrebna prevozna sredstva za njih i za njihovu imovinu, sa izuzeškom dobara koja su stečena u državi prijema i čije je iznošenje zabranjeno u trenutku odlaska.

Član 27. – *Zaštita konzularnih prostorija, arhive i interesa država odašiljanja u izuzetnim okolnostima.* – 1. U slučaju prekida konzularnih odnosa između dve države:

a) država prijema je dužna, čak i u slučaju oružanog sukoba, da poštuje i štiti prostorije konzulata kao i njegovu imovinu i konzularnu arhivu;

b) država odašiljanja može poveriti na čuvanje konzularne prostorije, kao i dobra koja se u njima nalaze i konzularnu arhivu nekoj trećoj državi koju prihvata i država prijema;

c) država odašiljanja može poveriti zaštitu svojih interesa i interesa svojih državljanja nekoj trećoj državi koju prihvata i država prijema.

2. U slučaju privremenog ili definitivnog zatvaranja konzulata, primenjuju se odredbe tačke a) stava 1. ovog člana. Osim toga, a) kada država odašiljanja, mada u državi prijema nije predstavljena diplomatskom misijom, ima neki drugi konzulat na teritoriji države prijema, može ovaj konzulat preuzeti čuvanje prostorija zatvorenog konzulata, dobara koja se tu nalaze i konzularne arhive, kao i vršenje konzularnih funkcija u području ovog konzulata, uz saglasnost države prijema, ili b) kada država odašiljanja nema diplomatske misije niti neki drugi konzulat u državi prijema, primenjivaće se odredbe tač. b) i c) stava 1. ovog člana.

GLAVA II. OLAKŠICE, PRIVILEGIJE I IMUNITETI KOJI SE TIČU KONZULATA, KONZULARNIH FUNKCIONERA OD KARIJERE I DRUGIH ČLANOVA KONZULATA

Odeljak I. Olakšice, privilegije i imuniteti koji se odnose na konzulat

Član 28. – *Olakšice date konzulatu radi obavljanja svoje aktivnosti.* Država prijema pruža sve olakšice koje su potrebne za obavljanje funkcija konzulata.

Član 29. – *Upotreba nacionalne zastave i grba.* – 1. Država odašiljanja ima pravo da upotrebi svoju nacionalnu zastavu i svoj grb u državi prijema shodno odredbama ovog člana.

2. Nacionalna zastava države odašiljanja može biti istaknuta i državni grb stavljen na zgradi konzulata i na njenim ulaznim vratima, kao i na zgradi u kojoj stanuje šef konzulata i na njegovim prevoznim sredstvima kada se upotrebljavaju u službene svrhe.

3. Pri vršenju prava koje je dato ovim članom vodiće se računa o zakonima, propisima i običajima države prijema.

Član 30. – Prostorije. – 1. Država prijema mora bilo da olakša državi odašiljanja da na njenoj teritoriji, u okviru njenih zakona i propisa, pribavi potrebne prostorije za konzulat, bilo da pomogne državi odašiljanja da na neki drugi način dođe do prostorija.

2. Ona takode mora, ako je potrebno, pomoći da se dobiju odgovarajući stanovi za članove konzulata.

Član 31. – Nepovredivost konzularnih prostorija. – 1. Prostorije konzulata su nepovredive u onoj meri koja je predviđena ovim članom.

2. Organi države prijema ne mogu ući u deo konzularnih prostorija koje konzulat koristi isključivo za potrebe svoga rada, izuzev uz pristanak šefa konzulata, lica koje on odredi ili šefa diplomatske misije države odašiljanja. Međutim, smatraće se da je dobijen pristanak šefa konzulata u slučaju izbijanja požara ili drugog nesrećnog slučaja koji zahteva neposredne mere zaštite.

3. Pod rezervom odredba stava 2. ovog člana, država prijema ima posebnu obaveznu da preduzme sve pogodne mere da bi sprečila nasilan ulazak u prostorije konzulata ili njihov oštećenje, narušavanje mira konzulata ili umanjene njegovog dostojanstva.

4. Konzularne prostorije, njihov nameštaj i dobra konzulata, kao i njegova prevozna sredstva, ne mogu biti predmet nekakvog oblika rekvizicije u svrhe narodne odbrane ili javnog interesa. U slučaju kad bi eksproprijacija bila potrebna baš za ove ciljeve, preduzeće se sve pogodne mere da bi se izbeglo da to bude prepreka vršenju konzularnih funkcija, a državi odašiljanja isplatiće se brza, odgovarajuća i efektivna naknada.

Član 32. – Fiskalno oslobođenje konzularnih prostorija. – 1. Konzularne prostorije i zgrada u kojoj stanuje šef konzulata od karijere, čiji je vlasnik ili izdavalac država odašiljanja ili lice koje radi za njen račun, oslobođeni su od svih poreza i bilo koje vrste državnih, oblasnih ili opštinskih taksa, pod uslovom da se ne radi o taksama koje se ubiraju kao naknada za posebno učinjene usluge.

2. Fiskalno oslobođenje predviđeno u stavu 1. ovoga člana ne primenjuje se na takve poreze i takse ako, prema zakonima i propisima države prijema, oni padaju na teret lica koje je saugovarač države odašiljanja ili saugovarač lica koje radi za račun ove države.

Član 33. – Nepovredivost konzularne arhive i dokumenata. Arhiva i dokumenti konzulata su nepovredivi u svako doba i ma gde se nalazili.

Član 34. – Sloboda kretanja. Pod rezervom zakona i propisa koji se odnose na zone u koje je pristup zabranjen ili posebno regulisan iz razloga nacionalne bezbednosti, država prijema obezbeđuje svim članovima konzulata slobodu putovanja i kretanja na svojoj teritoriji.

Član 35. – Sloboda opštenja. – 1. Država prijema dozvoljava i štiti slobodno opštenje konzulata za sve službene svrhe. U opštenju sa vladom, diplomatskim misijama i drugim konzulatima države odašiljanja, ma gde se oni nalazili, konzulat može upotrebljavati sva podesna sredstva opštenja,

uključujući tu diplomatske ili konzularne kurire, diplomatsku ili konzularnu valizu i poruke kodexsom ili šifrom. Međutim, konzulat može postaviti i koristiti opremanu radio-stanicu samo uz pristanak države prijema.

2. Službena prepiska konzulata je nepovrediva. Izraz „službena prepiska” označava svaku prepisku koja se odnosi na konzulat i njegove funkcije.

3. Konzularna valiza ne sme biti ni otvorena ni zadržana. Međutim, ako nadležni organi države prijema imaju ozbiljnih razloga da veruju da valiza osim prepiske, dokumenata i predmeta pomenutih u stavu 3. ovog člana, sadrži i druge predmete, oni mogu zahtevati da valizu u njihovom prisustvu otvori jedan ovlašćeni predstavnik države odašiljanja. Ako se vlasti pomenute države protivne ovakvom zahtevu, valiza će biti vraćena u svoje mesto porekla.

4. Pošiljke koje čine konzularnu valizu treba da nose vidne spoljne oznake svoje prirode, i mogu sadržati samo službenu prepisku kao i dokumenta i predmete namenjene isključivo za službenu upotrebu.

5. Konzularni kurir mora biti snabdeven službenim dokumentom kojim se potvrđuje njegovo svojstvo i označava broj pošiljaka koje čine konzularnu valizu. Sem ako bi se država prijema s tim saglasila, on ne treba da bude ni državljanin države prijema ni stalno nastanjeno lice u državi odašiljanja, izuzev ako nije državljanin države odašiljanja. Država prijema štiti konzularnog kurira u vršenju njegovih funkcija. On uživa nepovredivost svoje ličnosti i ne može biti podvrgnut nekvoj vrsti hapšenja ili privaranja.

6. Država odašiljanja, njene diplomatske misije i konzulati mogu odrediti konzularne kurire *ad hoc*. U ovom slučaju, takode se primenjuju odredbe stava 5. ovog člana, uz ograničenje da se imuniteti, koji se tu pominju, prestaju da primenjuju čim kurir preda licu kome je namenjena konzularna valizu o kojoj je imao da se brine.

7. Konzularna valiza može se poveriti zapovedniku broda ili trgovačkog vazduhoplova koji treba da stignu na dozvoljeno mesto ulaska. Taj zapovednik mora biti snabdeven službenim dokumentom u kome je označen broj pošiljaka koje čine konzularnu valizu, ali se on ne smatra kao konzularni kurir. Na osnovu sporazuma sa nadležnim lokalnim vlastima konzulat može poslati nekog od svojih članova da neposredno i slobodno preuzme konzularnu valizu iz ruku zapovednika broda ili vazduhoplova.

Član 36. – Opštenje sa državljanima države odašiljanja. – 1. S ciljem olakšanja vršenja konzularnih funkcija u odnosu na državljane države odašiljanja:

a) konzularni funkcioneri moraju imati slobodu da opšte sa državljanima države odašiljanja i da odlaze kod njih. Državljanin države odašiljanja moraju imati istu slobodu da opšte sa konzularnim funkcionerima i da odlaze kod njih;

b) ako zainteresovani to zahteva, nadležne vlasti države prijema obaveštice, bez odlaganja, konzulat države odašiljanja kada je, u granicama kon-

zularnog područja uhapšen, stavljen u zatvor ili pritvor ili zadržan na ma koji drugi način državljanin te države. One će takođe bez odlaganja dostaviti konzulatu svaku poruku koju mu je uputilo lice koje je uhapšeno, zatvoreno ili stavljeno u pritvor ili, pak, na bilo koji način zadržano. Pomenute vlasti će bez odlaganja obavestiti zainteresovano lice o pravima koje ima po odredbama ovog stava;

c) konzularni funkcioneri imaju pravo da posete državljanina države odašiljanja koji je stavljen u zatvor ili pritvor, ili je zadržan na neki drugi način, da razgovaraju i da se dogovaraju sa njim i da vode računa da bude zastupan pred sudom. Oni takođe imaju pravo da posete svakog državljanina države odašiljanja koji je, zbog izvršenja sudske odluke, zatvoren ili zadržan u granicama njihovog područja. Ipak, konzularni funkcioneri treba da se uzdrže da intervenišu u prilog državljanina koji je uhapšen ili stavljen u pritvor, ili na neki drugi način zadržan, kada se zainteresovano lice tome izričito protivi.

2. Prava predviđena u stavu 1. ovoga člana treba da se vrše u granicama zakona i propisa države prijema, imajući na umu, međutim, da ovi zakoni i propisi treba da omoguću punu realizaciju ciljeva radi kojih su ova prava predviđena ovim članom.

Član 37. – *Obaveštavanje u slučaju smrti, tutorstva ili starateljstva, brodoloma ili vazdušnog udesa.* Ako nadležni organi države prijema poseduju odgovarajuća obaveštenja dužni su:

a) da, u slučaju smrti državljanina države odašiljanja neodložno obaveste konzulat u čijem se području dogodilo smrtno slučaj;

b) da saopšte bez odlaganja nadležnom konzulatu sve slučajeve gde bi imalo mesta postavljanju staraoca ili tutora za maloletnog ili nesposobnog državljanina države odašiljanja. I pored toga primenjivaće se zakoni i propisi države prijema u pogledu naimenovanja staraoca ili tutora;

c) da obaveste bez odlaganja konzulat koji je najbliži mestu nesreće u slučaju kada pomorski ili rečni brod, koji ima državljanstvo države odašiljanja, doživi brodolom ili se nasuče u teritorijalnom moru ili unutrašnjim vodama države prijema ili kada vazduhoplov registrovan u državi odašiljanja pretrpi udes na teritoriji države prijema.

Član 38. – *Opštenje sa vlastima države prijema.* U vršenju svojih funkcija konzularni funkcioneri mogu se obraćati:

a) nadležnim mesnim vlastima svoga konzularnog područja;

b) centralnim nadležnim vlastima države prijema ako i ukoliko to dopuštaju zakoni, propisi i običaji države prijema ili međunarodni sporazumi u ovoj oblasti.

Član 39. – *Konzularne dažbine i takse.* – 1. Konzulat može naplaćivati na teritoriji države prijema dažbine i takse koje za konzularne akte predviđaju zakoni i propisi države odašiljanja.

2. Svote ubrane na ime dažbina i taksa predviđenih u stavu 1. ovoga člana, i potvrde koje se za ovo izdaju, oslobođeni su svih poreza i taksa u državi prijema.

Odeljak II. Olašćice, privilegije i imuniteti konzularnih funkcionera od karijere i drugih članova konzulata

Član 40. – *Zaštita konzularnih funkcionera.* Država prijema postupaće prema konzularnim funkcionerima sa dužnim poštovanjem i preduzće sve odgovarajuće mere da bi se sprečila svaka povreda njihove ličnosti, slobode i dostojanstva.

Član 41. – *Lična nepovredivost konzularnih funkcionera.* – 1. Konzularni funkcioneri mogu biti uhapšeni ili pritvoreni samo u slučaju teškog krivičnog dela i to na osnovu odluke nadležne sudske vlasti.

2. Sa izuzetkom slučaja predviđenog u stavu 1. ovoga člana, konzularni funkcioneri ne mogu biti zatvoreni niti podvrgnuti bilo kom drugom obliku ograničenja lične slobode, izuzev kada se radi o izvršenju pravosnažne sudske odluke.

3. Kada se povede krivični postupak protiv konzularnog funkcionera, ovaj je dužan da se pojavi pred nadležnim vlastima. Međutim, postupak treba da bude vođen sa dužnim poštovanjem prema konzularnom funkcioneru s obzirom na njegov službeni položaj i, sa izuzetkom slučaja predviđenog u stavu 1. ovoga člana, na način kojim bi se u najmanjoj mogućoj meri sprečavalo vršenje konzularnih funkcija. Kada je, pod uslovima pomenutim u stavu 1. ovoga člana, neophodno da se konzularni funkcioner pritvori, postupak protiv njega mora biti otvoren u što kraćem roku.

Član 42. – *Notifikacija hapšenja, pritvaranja ili gonjenja.* U slučaju hapšenja, pritvaranja člana konzularnog osobjia ili pokretanja protiv njega krivičnog postupka, država prijema je dužna da o tome u najkraćem roku obavesti šefa konzulata. Ako se ove mere odnose na šefa konzulata, država prijema će o tome obavestiti diplomatskim putem državu odašiljanja.

Član 43. – *Imunitet od jurisdikcije državnih vlasti.* – 1. Konzularni funkcioneri i konzularni službenici ne podležu nadležnosti sudskih i upravnih vlasti države prijema za dela učinjena u vršenju konzularnih funkcija.

2. Međutim, odredbe stava 1. ovoga člana ne primenjuju se u slučaju podizanja građanske tužbe:

a) koja proističe iz ugovora koji zaključio konzularni funkcioner ili konzularni službenik, a koji nije zaključio izričito ili prećutno kao punomoćnik države odašiljanja; ili

b) koju pokrene treće lice za štetu proisteklu iz udesa prouzrokovanog u državi prijema vozilom, brodom ili vazduhoplovom.

Član 44. – *Obaveza svedočenja.* – 1. Članovi konzulata mogu biti pozvani da svedoče u sudskom i upravnom postupku. Konzularni službenici i

članovi poslužnog osoblja ne smeju da odbiju da svedoče, sem ako se ne radi o slučajevima pomenutim u stavu 3. ovoga člana. Ako konzularni funkcioner odbije da svedoči, nikakva prinudna mera ili druga sankcija ne može biti primenjena protiv njega.

2. Vlast koja poziva na svedočenje izbegavaće da ometa konzularnog funkcionera u vršenju njegovih funkcija. Ona može saslušati svedoka u njegovom stanu ili konzulatu, ili prihvatiti njegovu pismenu izjavu kad god je to moguće.

3. Članovi konzulata nisu dužni da se izjašnjavaju o činjenicama koje se tiču vršenja njihovih funkcija, niti da podnose na uvid prepisku i službene dokumente u vezi sa tim. Isto tako, oni imaju pravo da odbiju da svedoče kao stručnjaci za domaće pravo države odašiljanja.

Član 45. – Odricanje od privilegija i imuniteta. – 1. Država odašiljanja može se u pogledu nekog člana konzulata odreći imuniteta i privilegija predviđenih u čl. 41, 43. i 44.

2. Odricanje mora biti uvek izrično, pod rezervom određaba stava 3. ovoga člana, i treba da bude pismeno saopšteno državi prijema.

3. Ako konzularni funkcioner ili konzularni službenik, po nekom pitanju po kome bi uživao imunitet od jurisdikcije na osnovu člana 43, pokrene postupak, on se više ne može pozivati na sudski imunitet u pogledu svakog protivužbenog zahteva neposredno vezanog za osnovni zahtev.

4. Odricanje od imuniteta u odnosu na jurisdikciju u pogledu tužbe u građanskom ili upravnom postupku ne smatra se da povlači odricanje od imuniteta u pogledu mera izvršenja presude, za koje je potrebno posebno odricanje.

Član 46. – Oslobođenje od obaveze prijavlivanja stranaca i dozvole boravka. – 1. Konzularni funkcioneri i konzularni službenici, kao i članovi njihove porodice koji žive u njihovom domaćinstvu, oslobođeni su svih obaveza predviđenih zakonima i propisima države prijema o prijavlivanju stranaca i dozvoli boravka.

2. Međutim, odredbe stava 1. ovoga člana neće se primenjivati na konzularnog službenika koji nije stalni službenik države odašiljanja ili koji viši privatnu delatnost iz koje pribavlja dobit u državi prijema, kao ni na člana njegove porodice.

Član 47. – Oslobođenje od dozvole za rad. – 1. Članovi konzulata su, u pogledu službe koju obavljaju u korist države odašiljanja, oslobođeni obaveza koje zakoni i drugi propisi države prijema nameću u oblasti rada u pogledu zaposlenja strane radne snage.

2. Članovi privatne posluge konzularnih funkcionera i konzularnih službenika, ako ne više nikakvo drugo privatno zanimanje iz koga pribavljaju dobit u državi prijema, oslobođeni su obaveza predviđenih u stavu 1. ovoga člana.

Član 48. – Oslobođenje od propisa o socijalnom osiguranju. – 1. Pod rezervom određaba stava 3. ovoga člana, članovi konzulata su u pogledu službe koju obavljaju za državu odašiljanja, kao i članovi njihove porodice koji žive u njihovom domaćinstvu, oslobođeni određaba o socijalnom osiguranju koje mogu biti na snazi u državi prijema.

2. Oslobođenje predviđeno u stavu 1. ovoga člana primenjuje se isto tako i na članove privatne posluge koji su u isključivoj službi članova konzulata, pod uslovom:

a) da nisu državljanini države prijema ili da u njoj nemaju prebivalište; *b)* da podležu propisima o socijalnom osiguranju koji su na snazi u državi odašiljanja ili nekoj trećoj državi.

3. Članovi konzulata koji drže u svojoj službi lica na koje se ne primenjuje oslobođenje predviđeno u stavu 2. ovoga člana, moraju poštovati obaveze koje poslodavcu nameću propisi o socijalnom osiguranju države prijema.

4. Oslobođenje predviđeno u st. 1. i 2. ovoga člana ne isključuje dobrovoljno učešće u režimu socijalnog osiguranja države prijema ukoliko ta država dopušta takvo učešće.

Član 49. – Oslobođenje od fiskalnih dažbina. – 1. Konzularni funkcioneri i konzularni službenici, kao i članovi njihove porodice koji žive u istom domaćinstvu, oslobođeni su svih poreza i taksa, ličnih i stvarnih, državnih, oblasnih i opštinskih, s izuzetkom:

a) posrednih poreza koji su po svojoj prirodi normalno uključeni u cenu robe ili usluga;

b) poreza i taksa na privatnu nepokretnu imovinu koja se nalazi na teritoriji države prijema pod rezervom određaba člana 32;

c) naslednih i prenosnih taksa koje ubira država prijema pod rezervom određaba tačke b) člana 51;

d) poreza i taksa na privatni dohodak, uključujući kamate na kapital, koji imaju svoje poreklo u državi prijema i poreza na kapital koji se naplaćuju na ulaganja izvršena u trgovačka i finansijska preduzeća čije je sedište u državi prijema;

e) poreza i taksa koji se ubiraju kao naknada za posebno učinjene usluge; *f)* taksa za registraciju, sudskih taksa, hipotekarnih i drugih državnih taksa pod rezervom određaba člana 32.

2. Članovi poslužnog osoblja su oslobođeni poreza i taksa na zarade koje primaju na osnovu svog radnog odnosa.

3. Članovi konzulata koji zapošljavaju lica čija plata ili nadnica nije oslobođena od poreza na dohodak u državi prijema, moraju poštovati obaveze koje zakoni i drugi propisi te države nameću poslodavcima u oblasti ubiranja poreza na dohodak.

Član 50. – Oslobođenja od carina i carinskog pregleda. – 1. Prema određabama zakona i pravilnika koji mogu biti doneeti, država prijema odo-

brava uvoz i oslobađa od svih carina, taksa i drugih srodnih dažbina, sem troškova uskladištenja, prevoza i troškova za slične usluge, za:

- a) predmete namenjene za službenu upotrebu konzulata;
- b) predmete namenjene za ličnu upotrebu konzularnog funkcionera i članova njegove porodice koji žive u njegovom domaćinstvu, uključujući tu i nameštaj. Porošni artikli ne treba da prelaze količine neophodne za sredno korišćenje zainteresovanih lica.

2. Konzularni službenici uživaju privilegije i oslobođenja predviđene u stavu 1. ovoga člana u pogledu predmeta uvezenih u vreme njihovog prvog smeštaja.

3. Lični prtljag koji nose sobom konzularni funkcioneri i članovi njihove porodice koji žive u njihovom domaćinstvu, oslobođen je carinskog pregleda. On može biti podvignut pregledu samo ako postoje ozbiljni razlozi za pretpostavku da sadrže druge predmete sem onih koji su pomenuti u tački b) stava 1. ovoga člana ili predmete čiji je uvoz zabranjen zakonima i drugim propisima države prijema ili podležu njenim zakonima i propisima o karantinu. Ovaj se pregled može vršiti samo u prisustvu zainteresovanog konzularnog funkcionera ili člana njegove porodice.

Član 51. – Nasleđivanje člana konzulata ili člana njegove porodice. U slučaju smrti člana konzulata ili člana njegove porodice koji je živeo u njegovom domaćinstvu, država prijema je dužna:

- a) da dozvoli iznošenje pokretne imovine pokojnika, sem one koja je stečena u državi prijema i koja je predmet zabrane izvoza u momentu smrti;
- b) da ne naplaćuje ni nasledne ni prenosne takse, bilo nacionalne, oblasne ili opštinske, na pokretnu imovinu koja se nalazi u državi prijema jedino zbog toga što se preminuli nalazio u toj državi kao član konzulata ili član porodice nekog člana konzulata.

Član 52. – Oslobođenje od ličnih davanja. Država prijema oslobodiće članove konzulata i članove njihove porodice koji žive u njihovom domaćinstvu svih ličnih davanja i svake javne službe ma kakve prirode ona bila, kao i svih vojnih obaveza kao što su rekvizicije, kontribucije i vojni smeštaj.

Član 53. – Početak i kraj konzularnih privilegija i imuniteta.

1. Svaki član konzulata uživa privilegije i imunitete predviđene ovom Konvencijom od svog ulaska na teritoriju države prijema radi preuzimanja svoje službe ili, ako se već nalazi na toj teritoriji, od svog stupanja na dužnost u konzulatu.
2. Članovi porodice jednog člana konzulata, koji žive u istom domaćinstvu, kao i članovi privatne službe, uživaju privilegije i imunitete predviđene ovom Konvencijom počev od kasnijeg od sledećih datuma: od dana od kojeg pomenuti član konzulata uživa privilegije i imunitete shodno stavu 1. ovoga člana, od dana njihovog ulaska na teritoriju države prijema ili od dana kada su postali članovi pomenute porodice ili privatne službe.

3. Kada se funkcije nekog člana konzulata okončaju, njegove privilegije i imuniteti, kao i privilegije i imuniteti članova njegove porodice koji žive u istom domaćinstvu, ili članova njegove privatne službe, prestaju po pravilu prvog dana od sledećih datuma: u momentu kada lice u pitanju napušta teritoriju države prijema ili protekom razumnog roka koji mu bude u tu svrhu odobren, ali oni važe do tog trenutka čak i u slučaju oružanog sukoba. Što se tiče lica koja imaju u vidu stav 2. ovoga člana, njihove privilegije i imuniteti prestaju čim ta lica prestanu da pripadaju istom domaćinstvu ili da budu u službi nekog člana konzulata, podrazumevajući ipak da njihove privilegije i imuniteti, ako ova lica imaju nameru da napuste teritoriju države prijema u razumnom roku, važe do momenta njihovog odlaska.

4. Međutim, što se tiče dela koje učini član konzulata ili konzularni službenik u vršenju svojih funkcija, imunitet od jurisdikcije ostaje i dalje bez ograničenja u trajanju.

5. U slučaju smrti nekog člana konzulata, članovi njegove porodice koji žive u istom domaćinstvu i dalje uživaju privilegije i imunitete koje imaju do prvog od sledećih datuma: do onoga dana kada napuštaju teritoriju države prijema ili do isteka razumnog roka koji im je dat u tom cilju.

Član 54. – Obaveze trećih država. – 1. Ako konzularni funkcioner prelazi preko teritorije ili se nađe na teritoriji neke treće države koja mu je izdala vizu, u slučaju ako se visa traži radi odlaska da preuzme svoje funkcije ili radi povratka na svoju službu ili u državu odašiljanja, ta treća država će mu priznati imunitete predviđene u drugim članovima ove Konvencije koji mogu biti potrebni da bi mu omogućili prolaz ili njegov povratak. Treća država postupiće isto tako i sa članovima njegove porodice koji žive u istom domaćinstvu i uživaju privilegije i imunitete, a koji prate konzularnog funkcionera ili koji putuju odvojeno da bi se sastali s njim ili da bi se vratili u državu odašiljanja.

2. Pod uslovima sličnim onima koji su predviđeni u stavu 1. ovoga člana treće države ne treba da sprečavaju prolaz preko svoje teritorije drugim članovima konzulata i članovima njihove porodice koji žive sa njim u istom domaćinstvu.

3. Treće države pružice službenoj prepisci i drugim službenim saopštenjima u koji preko nje prelaze, uključujući tu i poruke u kodeksu ili šifri, istu slobodu i istu zaštitu koju je država prijema dužna da pruži na osnovu ove Konvencije. One će priznati konzularnim kuririma kojima je izdata viza, ako je to traženo, i konzularnim valizama kada prolaze kroz njihovu teritoriju, istu nepovredivost i istu zaštitu koju je dužna da im prizna država prijema na osnovu ove Konvencije.

4. Obaveze trećih država na osnovu st. 1, 2. i 3. ovoga člana primenjuju se isto tako i na lica pomenuta u tim stavovima, kao i na službena saopštenja i konzularne valize kada je njihovo prisustvo na teritoriji treće države prouzrokovano višom silom.

Član 55. – Poštovanje zakona i propisa države. – 1. Bez štete po svoje privilegije i imunitete sva lica koja uživaju ove privilegije i imunitete dužna su da poštuju zakone i propise države prijema. Ona su takode dužna da se ne mešaju u unutrašnje stvari te države.

2. Prostorije konzulata se ne smeju upotrebljavati na način koji je nespojiv sa vršenjem konzularnih funkcija.

3. Odrredbe stava 2. ovoga člana ne isključuju mogućnost da se, u delovima zgrade u kojima se nalaze prostorije konzulata, otvore kancelarije drugih tela ili agencija, pod uslovom da su takve prostorije odvojene od onih prostorija koje se upotrebljavaju za konzulat. U tom slučaju kancelarije se ne smatraju, za svrhe ove Konvencije, delom konzularnih prostorija.

Član 56. – Osiguranje protiv šteta pričinjenih trećim licima. Članovi konzulata treba da se pridržavaju svih obaveza koje nameću zakoni i propisi države prijema u oblasti osiguranja od građanske odgovornosti za upotrebu svakog prevoznog sredstva, broda ili aviona.

Član 57. – Posebne odrredbe koje se tiču privatne delatnosti iz kojih proističe dobit. – 1. Konzularni funkcioneri od karijere neće obavljati u državi prijemna nikakvu profesionalnu ili trgovinsku delatnost u svoju ličnu korist.

2. Privilegije i imuniteti predviđeni u ovoj glavi ne daju se:

- a) konzularnim službenicima i članovima poslužnog osoblja koji obavljaju u državi prijemna privatnu delatnost iz koje pribavljaju kakvu dobit;
- b) članovima porodice jedne od osoba pomenutih u tački a) ovoga stava i članovima privatne lične poslužbe;
- c) članovima porodice jednog člana konzulata, koji i sami obavljaju u državi prijemna privatnu delatnost iz koje pribavljaju kakvu dobit.

GLAVA III. REŽIM KOJI SE PRIMENJUJE NA POČASNE KONZULARNE FUNKCIONERE I NA KONZULATE KOJIMA ONI RUKOVODE

Član 58. – Opšte odrredbe koje se tiču olakšica, privilegija i imuniteta. – 1. Čl. 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 38. i 39, stav 3. član 54. i st. 2. i 3. člana 55. primenjuju se na konzulate kojima rukovodi počasni konzularni funkcioner. Osim toga, olakšice, privilegije i imuniteti ovih konzulata regulisani su čl. 59, 60, 61. i 62.

2. Čl. 42. i 43, stav 3. člana 44. čl. 45. i 53. i stav 1. člana 55. primenjuju se na počasne konzularne funkcionere. Osim toga, olakšice, privilegije i imuniteti ovih konzularnih funkcionera regulisani su čl. 63, 64, 65, 66. i 67.

3. Privilegije i imuniteti predviđeni ovom Konvencijom ne priznaju se članovima porodice počasnog konzularnog funkcionera ili konzularnog službenika koji je zaposlen u konzulatu kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner.

4. Razmena konzularnih valiza između dva konzulata koji se nalaze u različitim zemljama i kojima rukovode počasni konzularni funkcioneri dovoljena je samo pod uslovom saglasnosti dveju država prijema.

Član 59. – Zaštita konzularnih prostorija. Država prijema preduzima sve potrebne mere za zaštitu konzularnih prostorija konzulata kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner i za sprečavanje da se u njihovim prostorima ili da budu oštećene, i da bude narušen mir konzulata ili umanjeno njegovo dostojanstvo.

Član 60. – Fiskalno oslobođenje konzularnih prostorija. – 1. Konzularne prostorije konzulata kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner, čiji je vlasnik ili zakupac država imenovanja, oslobođene su poreza i taksa svih vrsta, kako saveznih tako i oblasnih i opštinskih, ukoliko se ne radi o taksama koje se ubiraju kao naknada za učinjene posebne usluge.

2. Fiskalno oslobođenje predviđeno u stavu 1. ovoga člana ne odnosi se na poreze i takse kada ove, prema zakonima i propisima države prijema, padaju na teret lica koje je saugovarač sa državom prijema.

Član 61. – Nepovredivost konzularne arhive i dokumentata. Konzularna arhiva i dokumenta konzulata kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner nepovredivi su u svako doba i ma gde se nalazili, pod uslovom da su odvojeni od drugih spisa i dokumenata, a naročito od privatne prepiske šefa konzulata i svakog lica koje radi s njim, kao i od dobara, knjiga ili dokumenata koji se odnose na njihovo zanimanje ili trgovinsku delatnost.

Član 62. – Oslobođenje od carine. Prema odrredbama zakona i propisa koje može doneti, država prijema odobrava uvoz i daje oslobođenje od svih carina, taksa i drugih dažbina izuzev troškova uskladištenja, prevoza i troškova za slične usluge, za sledeće predmete, pod uslovom da su oni isključivo namenjeni službenoj upotrebi u konzulatu kojim rukovodi počasni konzularni funkcioner: grbove, zastave, natpise, pečate i žigove, knjige, službene formulare, kancelarijski nameštaj, kancelarijski materijal i pribor i slične predmete koje konzulatu šalje država imenovanja ili se isporučuju na njen zahtev.

Član 63. – Krivični postupak. Kada je pokrenut krivični postupak protivu počasnog konzularnog funkcionera, ovaj je dužan da se pojavi pred nadležnim vlastima. Međutim, postupak treba da bude vođen sa svim dužnim obzirima prema počasnom konzularnom funkcioneru zbog njegovog službenog položaja i, sem u slučaju ako je zainteresovani uhapšen ili pritvoren, na takav način da se što je moguće manje ometa vršenje konzularnih funkcija. Kada je potrebno da se počasni konzularni funkcioner stavi u privremeni postupak protivu njega treba da bude pokrenut u najkraćem roku.

Član 64. – Zaštita počasnog konzularnog funkcionera. Država prijema je dužna da pruži počasnom konzularnom funkcioneru zaštitu koja može biti potrebna s obzirom na njegov službeni položaj.

Član 65. — *Oslobođenje od obaveze prijavljivanja stranaca i dozvole boravka.* Počasni konzularni funkcioneri, izuzev onih koji u državi prijema obavljaju u svoju ličnu korist profesionalnu ili trgovinsku delatnost, oslobođeni su svih obaveza predviđenih zakonima i propisima države prijema u oblasti prijavljivanja stranaca i dobijanja dozvola za boravak.

Član 66. — *Oslobođenje od fiskalnih davanja.* Počasni konzularni funkcioner oslobođen je svih poreza i taksa na naknade i dohotke koje prima od države imenovanja za vršenje konzularnih funkcija.

Član 67. — *Oslobođenje od ličnih davanja.* Država prijema oslobodiće počasne konzularne funkcionere svakog ličnog davanja i svake javne službe ma kakve prirode ona bila, kao i vojnih tereta kao što su: rekvizicije, kontribucije i vojni smeštaj.

Član 68. — *Fakultativni karakter ustanove počasnih konzularnih funkcionera.* Svaka država je slobodna da odluči da li će imenovati ili primati počasne konzularne funkcionere.

GLAVA IV. OPŠTE ODREDBE

Član 69. — *Konzularni agenti koji nisu šefovi konzulata.* — 1. Svaka država je slobodna da odluči da li će otvoriti ili prihvatiti konzularne agencije pod rukovodstvom konzularnih agenata koji nisu naimenovani od države odašiljanja kao šefovi konzulata.

2. Uslovi pod kojima, u smislu stava 1. ovog člana, konzularne agencije mogu vršiti svoju delatnost, kao i privilegije i imuniteti koje mogu uživati konzularni agenti koji njima rukovode, utvrđuju se sporazumom između države odašiljanja i države prijema.

Član 70. — *Vršenje konzularnih funkcija od strane diplomatske misije.* — 1. Odredbe ove Konvencije primenjuju se takođe, u meri u kojoj to ostale odredbe dozvoljavaju, na vršenje konzularnih funkcija od strane diplomatske misije.

2. Imena članova diplomatske misije koji rade u konzularnom odeljenju ili koji su na drugi način određeni da više konzularne funkcije misije, biće notifikovana ministarstvu inostranih poslova države prijema ili organu koji odredi ovo ministarstvo.

3. U vršenju konzularnih funkcija diplomatska misija se može obraćati:

- a) mesnim vlastima konzularnog područja;
- b) centralnim vlastima države prijema, ako to dopuštaju zakoni, pravilnici i običaji države prijema, ili međunarodni sporazumi u ovoj oblasti.

4. Privilegije i imuniteti članova diplomatske misije, pomenuti u stavu 2. ovoga člana, i dalje se određuju pravilima međunarodnog prava koja se tiču diplomatskih odnosa.

Član 71. — *Državljanstvo ili lica sa prebivalištem u državi prijema.* — 1. Ukoliko država prijema ne bi dala dopunske olakšice, privilegije i imunitete, konzularni funkcioneri koji su državljani države prijema ili u njoj imaju prebivalište, uživaju samo imunitet od jurisdikcije i ličnu nepovredivost za službene akte obavljene u vršenju njihovih funkcija i privilegiju predviđenu u stavu 3. člana 44. Što se tiče ovih konzularnih funkcionera, država prijema je isto tako vezana obavezom predviđenom u članu 42. Kada je podignuta krivična tužba protivu takvog konzularnog funkcionera, postupak treba da bude vođen, sem ako je zainteresovani u zatvoru ili pritvoru, na takav način da što manje ometa vršenje konzularnih funkcija.

2. Drugi članovi konzulata koji su državljani države prijema ili u njoj imaju prebivalište, i članovi njihove porodice, kao i članovi porodice konzularnih funkcionera na koje se odnosi stav 1. ovoga člana, uživaju olakšice, privilegije i imunitete samo u onoj meri u kojoj im država prijema to prizna. Članovi porodice jednog člana konzulata i članovi privatne posluge koji su državljani države prijema, ili u njoj imaju prebivalište, uživaju isto tako olakšice, privilegije i imunitete u istoj meri u kojoj im država prijema to prizna. Ipak, država prijema treba da vrši svoju jurisdikciju nad ovim licima na takav način da preterano ne sprečava vršenje konzularnih funkcija.

Član 72. — *Nediskriminacija.* — 1. Primenjujući odredbe ove Konvencije država prijema neće praviti diskriminaciju između država.

2. Međutim, neće se smatrati kao diskriminacija:

a) činjenica što će država prijema primenjivati restriktivno neku odredbu ove Konvencije zato što je ona na isti način primenjena na njene konzulate od strane države imenovanja;

b) činjenica da države uzajamno priznaju jedna drugoj, putem običaja ili na osnovu sporazuma, povoljniji postupak nego što to zahtevaju odredbe ove Konvencije.

Član 73. — *Odnos između ove Konvencije i drugih međunarodnih sporazuma.* — 1. Odredbe ove Konvencije ne diraju u druge međunarodne sporazume koji su na snazi u odnosima između država ugovornica tih sporazuma.

2. Nijedna odredba ove Konvencije ne može sprečiti države da zaključuju međunarodne sporazume koji potvrđuju, dopunjuju ili razvijaju njene odredbe ili proširuju polje njene primene.

GLAVA V. ZAVRŠNE ODREDBE

Član 74. — *Popisivanje.* Ova Konvencija će biti otvorena za potpisivanje svim državama članicama Ujedinjenih nacija ili neke specijalizovane agencije, kao i svim državama članicama Statuta Međunarodnog suda pravde i svakoj drugoj državi koju pozove Generalna skupština Ujedinjenih nacija da postane stranka Konvencije, i to na sledeći način: do 31. oktobra 1963.

u Saveznom ministarstvu inostranih poslova Republike Austrije, a posle toga, do 31. marta 1964. u sedištu Organizacije ujedinjenih nacija u Njujorku.

Član 75. – Ratifikacija. Ova Konvencija podleže ratifikaciji. Ratifikacioni instrumenti deponovace se kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 76. – Pristupanje. Ova Konvencija će biti otvorena za pristupanje svim državama koje pripadaju jednoj od četiri vrste pomenute u članu 74. Pristupni instrumenti biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 77. – Stupanje na snagu. – 1. Ova Konvencija stupiće na snagu tridesetog dana posle dana deponovanja kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija dvadeset drugog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu koja bude ratifikovala Konvenciju ili joj bude pristupila posle deponovanja dvadeset drugog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana posle deponovanja instrumenata o ratifikaciji ili pristupanju te države.

Član 78. – Notifikacija Generalnog sekretara. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija notifikovace svim državama koje pripadaju jednoj od četiri vrste pomenute u članu 74:

a) svako potpisivanje ove Konvencije i deponovanje instrumenata o ratifikaciji ili pristupanju, shodno čl. 74, 75. i 76;

b) dan stupanja na snagu ove Konvencije, shodno članu 77.

Član 79. – Verodostojni tekstovi. Izvorni primerak ove Konvencije, čiji su engleski, kineski, španski, francuski i ruski tekst podjednako verodostojni, biće deponovan kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, koji će dostaviti overene prepise svim državama koje pripadaju jednoj od četiri vrste pomenute u članu 74.

U potvrdu čega su dole potpisani punomoćnici, propisno za to ovlašćeni od svojih vlada, potpisali ovu Konvenciju.

Sačinjeno u Beču, dvadeset četvrtog aprila hiljadu devetsto šezdeset treće godine.

KONVENCIJA O SPECIJALNIM MISIJAMA¹

Države ugovornice ove Konvencije,
Podsećajući da je odvek bio priznavan poseban položaj specijalnim misijama,

Svesne ciljeva i načela Povelje Ujedinjenih nacija koji se odnose na suverenu jednakost država, očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti i razvoj prijateljskih odnosa i saradnje između država,

Podsećajući da je važnost specijalnih misija bila priznata u toku Konvencije Ujedinjenih nacija o diplomatskim odnosima i imunitetima, kao i u rezoluciji I koju je ta Konferencija usvojila 10. aprila 1961,

Uzimajući u obzir da je Konferencija Ujedinjenih nacija o diplomatskim odnosima i imunitetima usvojila Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima, koja je bila otvorena za potpisivanje 18. aprila 1961,

Uzimajući u obzir da je Konferencija Ujedinjenih nacija o konzularnim odnosima usvojila Bečku konvenciju o konzularnim odnosima, koja je bila otvorena za potpisivanje 24. aprila 1963,

Uverene da bi jedna međunarodna Konvencija o specijalnim misijama dopunila ove dve Konvencije i doprinela unapređenju odnosa prijateljstva između zemalja, bez obzira na njihovo ustavno i društveno uređenje,

Ubedene da svrha privilegija i imuniteta u pogledu specijalnih misija nije davanje preimущества pojedincima već obezbeđenje uspešnog izvršenja njihovih funkcija kao misija koje predstavljaju državu,

Potvrđujući da će pravilima međunarodnog običajnog prava i dalje biti regulisana pitanja koja nisu regulisana odredbama ove Konvencije,

Saglasile su se o sledećem:

Član prvi. – Terminologija. – U svrhe ove Konvencije:

¹ Prevod: „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo“, br. 2-3/1972.

- a) izraz „specijalna misija” označava privremenu misiju koja predstavlja državu, koju šalje jedna država drugoj državi, uz pristanak ove posljednje, da s njom raspravlja određena pitanja ili da u njoj izvrši određeni zadatak;
- b) izraz „stalna diplomatska misija” označava diplomatsku misiju u smislu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima;
- c) izraz „konzularno nadležstvo” označava svaki generalni konzulat, konzulat, vicekonzulat ili konzularnu agenciju;
- d) izraz „šef specijalne misije” označava lice koje je država odašiljanja ovlastila da dela u tom svojstvu;
- e) izraz „predstavnik države odašiljanja u specijalnoj misiji” obuhvata svako lice kome je država odašiljanja dala to svojstvo;
- f) izraz „članovi specijalne misije” obuhvata šefa specijalne misije, predstavnike države odašiljanja u specijalnoj misiji i članove osoblja specijalne misije;
- g) izraz „članovi osoblja specijalne misije” obuhvata članove diplomatskog osoblja, članove administrativnog i tehničkog osoblja i članove pomoćnog osoblja specijalne misije;
- h) izraz „članovi diplomatskog osoblja” obuhvata članove osoblja specijalne misije koji imaju svojstvo diplomate u svrhe specijalne misije;
- i) izraz „članovi administrativnog i tehničkog osoblja” obuhvata članove osoblja specijalne misije zaposlene u administrativnoj i tehničkoj službi specijalne misije;
- j) izraz „članovi pomoćnog osoblja” označava članove osoblja specijalne misije koje je ona zaposlila kao domare ili na sličnim poslovima;
- k) izraz „lica u privatnoj službi” označava lica zaposlena isključivo u privatnoj službi članova specijalne misije.

Član 2. – Odašiljanje specijalne misije. – Država može uputiti specijalnu misiju drugoj državi uz pristanak ove posljednje, koji je prethodno dobio diplomatskim putem ili svakim drugim dogovorenim ili uzajamno prihvatljivim putem.

Član 3. – Funkcije specijalne misije. – Funkcije specijalne misije se određuju uzajamnom saglasnošću države odašiljanja i države prijema.

Član 4. – Odašiljanje specijalne misije dvema ili većem broju država. – Država koja želi da pošalje istu misiju dvema ili većem broju država obaveštava o tome svaku državu prijema kada traži njen pristanak.

Član 5. – Odašiljanje zajedničke specijalne misije dve ili više država. – Dve ili više država mogu uputiti zajedničku specijalnu misiju drugoj državi obaveštavajući o tome državu prijema kada traže njen pristanak.

Član 6. – Odašiljanje specijalnih misija dve ili više država radi razmatranja nekog pitanja od zajedničkog interesa. – Dve ili više država mogu svaka istovremeno uputiti specijalnu misiju drugoj državi, uz pristanak te države dobijen u skladu sa članom 2, radi zajedničkog razmatranja, po spo-

razumu svih ovih država, nekog pitanja za koje su sve zajednički zainteresovane.

Član 7. – Nepostojanje diplomatskih ili konzularnih ili konzularnih odnosa. – Postojanje diplomatskih ili konzularnih odnosa nije neophodno za odašiljanje ili primanje specijalne misije.

Član 8. – Imenovanje članova specijalne misije. – Pod rezervom određaba čl. 10, 11. i 12, država odašiljanja po svom izboru imenuje članove specijalne misije pošto je državi prijema dala sva potrebna obaveštenja o broju i sastavu specijalne misije, a naročito imena i svojstva lica koja namerava da imenuje. Država prijema može da odbije da prihvati specijalnu misiju čiji broj ona ne smatra razumnim s obzirom na okolnosti i uslove koji vladaju u toj državi i potrebe misije u pitanju. Ona isto tako može, bez obrazloženja, da odbija da primi svako lice u svojstvu člana specijalne misije.

Član 9. – Sastav specijalne misije. – 1. Specijalnu misiju sačinjava jedan ili više predstavnika države odašiljanja između kojih ona može odrediti šefa. Misija može osim toga da obuhvati diplomatsko osoblje, administrativno i tehničko osoblje, kao i pomoćno osoblje.

2. Kada su članovi stalne diplomatske misije ili konzularnog nadležstva u državi prijema uključeni u specijalnu misiju, oni zadržavaju svoje privilegije i imunitete kao članovi stalne diplomatske misije ili konzularnog nadležstva, pored privilegija i imuniteta koji su dati ovom Konvencijom.

Član 10. – Državljanstvo članova specijalne misije. – 1. Predstavnicima države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije imaće u načelu državljanstvo države odašiljanja.

2. Državljanima države prijema mogu biti u sastavu specijalne misije samo uz pristanak te države, koja ga može u svako vreme povući.

3. Država prijema može zadržati sebi pravo predviđeno u stavu 2. ovog člana i u pogledu državljanstva treće države koji nisu istovremeno i državljanima države odašiljanja.

Član 11. – Obaveštenja. – 1. Ministarstvu inostranih poslova ili nekom drugom organu države prijema o kome je dogovoreno saopštice se: a) sastav specijalne misije, kao i svaka naknadna promena ovog sastava; b) dolazak i konačni odlazak članova misije, kao i prestanak njihovih funkcija u misiji; c) dolazak i konačni odlazak svakog lica koje prati nekog člana misije; d) zaštićavanje i otpuštanje lica nastanjenih u državi prijema kao članova misije ili kao lica u privatnoj službi; e) određivanje šefa specijalne misije ili, u slučaju nepostojanja šefa, predstavnika predviđenog u stavu 1. člana 14, kao i njegovog eventualnog zamenika; f) mesto prostorija za specijalnu misiju i privatni smeštaj koje uživaju nepovredivost u skladu sa članovima 30, 36. i 39, kao i sva druga obaveštenja potrebna za utvrđivanje ovih prostorija i ovih stanova.

2. Sem u slučaju nemogućnosti, dolazak i konačni odlazak treba da budu predmet prethodnog obaveštenja.

Član 12. – Lice proglašeno neprihvatljivim ili neprihvatljivim. – 1. Država prijema može, u svako doba i bez obaveze da obrazloži svoju odluku, da obavešti državu odašiljanja da je bilo koji predstavnik države odašiljanja u specijalnoj misiji ili bilo koji član diplomatskog osoblja misije *persona non grata* i da je bilo koji drugi član osoblja misije neprihvatljiv. Država odašiljanja će tada opozvati lice o kome je reč ili će okončati njegove funkcije u specijalnoj misiji, zavismo od slučaja. Jedno lice može biti proglašeno nepoželjnim ili neprihvatljivim pre odlaska na teritoriju države prijema.

2. Ako država odašiljanja odbije da izvrši, ili u razumnom roku ne izvrši obaveze koje za nju proističu iz stava 1. ovog člana, država prijema može odbiti da licu o kome je reč prizna svojstvo člana specijalne misije.

Član 13. – Početak funkcija specijalne misije. – 1. Funkcije specijalne misije počinju od trenutka stupanja u službeni dodir misije sa ministarstvom inostranih poslova ili nekim drugim organom države prijema o kome je dogovoreno.

2. Početak funkcija specijalne misije ne zavisi od njenog predstavljanja od strane stalne diplomatske misije države odašiljanja niti od predaje akreditivnih pisama ili punomoćja.

Član 14. – Ovlašćenje za delovanje u ime specijalne misije. – 1. Šef specijalne misije ili, ako država odašiljanja nije imenovala šefa, jedan od predstavnika države odašiljanja koga je ona odredila ovlašćen je da dela u ime specijalne misije i da upućuje saopštenja državi prijema. Država prijema upućuje saopštenja koja se odnose na specijalnu misiju šefu misije ili, u slučaju nepostojanja šefa, napred navedenom predstavniku, bilo neposredno bilo posredstvom stalne diplomatske misije.

2. Međutim, jedan član specijalne misije može biti ovlašćen od države odašiljanja, od šefa specijalne misije ili, u slučaju nepostojanja šefa, od predstavnika navedenog u stavu 1. ovog člana, bilo da zameni šefa specijalne misije ili rečenog predstavnika bilo da obavi određene radnje u ime misije.

Član 15. – Organi države prijema s kojima se obavljaju službeni poslovi. – Svi službeni poslovi koji se obavljaju sa državom prijema, povereni specijalnoj misiji od države odašiljanja, treba da se obavljaju sa ministarstvom inostranih poslova ili njegovim posredstvom, ili sa nekim drugim organom države prijema o kome je dogovoreno.

Član 16. – Pravila prvenstva. – 1. Kada se dve ili više specijalnih misija nalaze na teritoriji države prijema ili neke treće države, red prvenstva između ovih misija se određuje, sem ako ne postoji poseban sporazum, prema azbucnom redu imena država koji se koriste u protokolu države na čijoj se teritoriji misije nalaze.

2. Red prvenstva između dve ili više specijalnih misija koje se susreću radi neke proslave ili prilikom neke svečanosti reguliše se prema protokolu koji je na snazi u državi prijema.

3. Red prvenstva članova iste specijalne misije je onaj koji je saopšten državi prijema ili trećoj državi na čijoj se teritoriji nalaze dve ili više misija.

Član 17. – Sedište specijalne misije. – 1. Specijalna misija ima svoje sedište u mestu o kome je dogovoreno zajedničkim sporazumom zainteresovanih država.

2. U nedostatku sporazuma specijalna misija ima svoje sedište u mestu u kome se nalazi ministarstvo inostranih poslova države prijema.

3. Ako specijalna misija obavlja svoje funkcije u različitim mestima zainteresovane države se mogu sporazumeti da misija ima više sedišta među kojima one mogu izabrati glavno sedište.

Član 18. – Sastanak specijalnih misija na teritoriji treće države. – 1. Specijalne misije dve ili više država mogu se sastati na teritoriji treće države samo pošto dobiju izričiti pristanak ove države koja zadržava pravo da ga povuče.

2. Dajući svoj pristanak treća država može da postavi uslove koje su države odašiljanja dužne da poštuju.

3. Treća država preuzima prema državanima odašiljanja prava i obaveze države prijema u onoj meri u kojoj ona to naznači dajući svoj pristanak.

Član 19. – Pravo specijalne misije da koristi zastavu i grb države odašiljanja. – 1. Specijalna misija ima pravo da isakne zastavu ili grb države odašiljanja na prostorijama koje zauzima i na svojim prevoznim sredstvima kada ih koristi za službene potrebe.

2. Pri korišćenju prava predviđenog ovim članom vodiće se računa o zakonima, propisima i običajima države prijema.

Član 20. – Prestanak funkcija specijalne misije. – 1. Funkcije specijalne misije prestaju naročito: a) sporazumom zainteresovanih država; b) ispunjenjem zadatka specijalne misije; c) istekom roka određenog specijalnoj misiji, osim u slučaju izričnog produženja; d) saopštenjem države odašiljanja da okončava specijalnu misiju ili da je opoziva; e) saopštenjem države prijema da smatra specijalnu misiju završenom.

2. Prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa između države odašiljanja i države prijema ne povlači sam po sebi završetak specijalnih misija koje su u toku u trenutku prekida.

Član 21. – Položaj šefa države i ličnosti visokog ranga. – 1. Šef države odašiljanja, kada se nalazi na čelu specijalne misije, uživa u državi prijema ili u trećoj državi olakšice, privilegije i imunitete koje međunarodno pravo priznaje šefovima država u zvaničnoj posei.

2. Šef vlade, ministar inostranih poslova i druge ličnosti visokog ranga, kada učestvuju u specijalnoj misiji države odašiljanja, uživaju u državi prijema ili u trećoj državi, osim onoga što se daje ovom Konvencijom, olakšice, privilegije i imunitete koje priznaje međunarodno pravo.

Član 22. – *Oлакшице uopšte.* – Država prijema daje specijalnoj misiji olakšice potrebne za ispunjenje njenih funkcija, vodeći računa o prirodi i zadatku specijalne misije.

Član 23. – *Prostorije i smeštaj.* – Država prijema pomoći će specijalnoj misiji, ako ona to zatraži, pri pribavljanju potrebnih prostorija i dobijanju odgovarajućih stanova za njene članove.

Član 24. – *Poresko oslobođenje prostorija specijalne misije.* – 1. Umeri koja je u skladu sa prinodom i trajanjem funkcija koje obavlja specijalna misija, država odašiljanja i članovi specijalne misije koji rade za njen račun oslobođaju se svih državnih, regionalnih ili opštinskih poreza i taksa na ime prostorija koje koristi specijalna misija, pod uslovom da nisu u pitanju porezi ili takse koji se ubiraju na ime naknade za posebno učinjene usluge.

2. Oslobođenje od poreze predviđeno u ovom članu ne primenjuje se na poreze i takse kada oni, po zakonodavstvu države prijema, padaju na teret lica koje pregovara sa državom odašiljanja ili sa nekim članom specijalne misije.

Član 25. – *Nepovredivost prostorija.* – 1. Prostorije u kojima je smeštena specijalna misija u skladu s ovom Konvencijom su nepovredive. Službenicima države prijema nije dozvoljeno da u njih ulaze, sem uz pristanak šefa specijalne misije ili, po potrebi, šefa stalne diplomatske misije države odašiljanja koji je akreditovan kod države prijema. Može se smatrati da je ovaj pristanak dobijen u slučaju požara ili druge nesreće koja ozbiljno ugrožava javnu sigurnost, i samo u slučaju ako ne bi bilo moguće dobiti izričiti pristanak šefa specijalne misije ili, po potrebi, šefa stalne misije.

2. Država prijema ima posebnu obavezu da preduzme sve odgovarajuće mere kako bi sprečila da prostorije specijalne misije budu zauzete ili oštećene, da mir misije bude poremećen ili povređeno njeno dostojanstvo.

3. Prostorije specijalne misije, njen nameštaj, ostala imovina koja služi za rad specijalne misije i njena prevozna sredstva ne mogu biti podvrgnuti nikakvom pretresu, rekviziciji, uzapćenju ili nekoj meri izvršenja.

Član 26. – *Nepovredivost arhive i dokumenata.* – Arhiva i dokumenti specijalne misije su nepovredivi u svako doba ma gde se nalazili. Oni moraju, uvek kad je to potrebno, da nose vidljive spoljne oznake za identifikaciju.

Član 27. – *Sloboda kretanja.* – Pod rezervom svojih zakona i propisa u pogledu zona u kojima je pristup zabranjen ili posebno regulisan iz razloga nacionalne bezbednosti, država prijema obezbeđuje svim članovima specijalne misije slobodu promene mesta boravka i kretanja na svojoj teritoriji u meri koja je potrebna za ispunjenje funkcija specijalne misije.

Član 28. – *Sloboda opštenja.* – 1. Država prijema dozvolice i štitiće slobodno opštenje specijalne misije u sve službene svrhe. Opšteći s vladom države odašiljanja, kao i sa njenim diplomatskim misijama, njenim konzularnim nadležnima i njenim drugim specijalnim misijama, ili sa delovima

iste misije, bilo gde se oni nalazili, specijalna misija može da koristi sva pogodna sredstva opštenja, uključujući kurire i šifrovane poruke. Međutim, specijalna misija moći će da postavlja i koristi radio-stanice samo uz pristanak države prijema.

2. Službena prepiska specijalne misije je nepovrediva. Izraz „službena prepiska” označava svu prepisku koja se odnosi na specijalnu misiju i njene funkcije.

3. Kad joj je moguće da to učini u praksi, specijalna misija koristi sredstva opštenja stalne diplomatske misije države odašiljanja, uključujući tu valizu i kurire.

4. Valiza specijalne misije ne sme da bude ni otvorena ni zadržana.

5. Paketi koji sačinjavaju valizu specijalne misije moraju da nose vidljive spoljne oznake njihove prirode i mogu da sadrže samo dokumente ili predmete za službenu upotrebu specijalne misije.

6. Kurira specijalne misije, koji mora da bude snabdeven službenim dokumentima kojima se potvrđuje njegovo svojstvo i tačno navodi broj paketa koji sačinjavaju valizu, štitiće u vršenju njegovih dužnosti država prijema. On će uživati nepovredivost svoje ličnosti i neće biti podvrgnut nikakvom obliku hapšenja ili pritvaranja.

7. Država odašiljanja ili specijalna misija mogu imenovati *ad hoc* kurire specijalne misije. U tom slučaju odredbe stava 6. ovog člana takođe će se primenjivati, s tim što će imuniteti koji se u njemu pominju prestati da se primenjuju čim *ad hoc* kurir preda primaocu valizu specijalne misije za koju je zadužen.

8. Valiza specijalne misije može da bude poverena zapovedniku broda ili trgovačkog vazduhoplova koji treba da prispeju na dozvoljeno mesto ulaza. Zapovednik mora da bude snabdeven službenim dokumentom u kome je naznačen broj paketa koji sačinjavaju valizu, ali se on ne smatra kurirrom specijalne misije. Po sporazumu s nadležnim vlastima specijalna misija može poslati jednog od svojih članova da neposredno i slobodno preuzme valizu iz ruku zapovednika broda ili vazduhoplova.

Član 29. – *Nepovredivost ličnosti.* – Ličnost prestavnika države odašiljanja u specijalnoj misiji, kao i ličnost članova diplomatskog osoblja misije, je nepovrediva. Oni ne mogu da budu podvrgnuti nikakvom obliku hapšenja ili pritvaranja. Država prijema postupice prema njima s dužnim poštovanjem i preduzeće sve odgovarajuće mere radi sprečavanja svake povrede njihove ličnosti, njihove slobode i njihovog dostojanstva.

Član 30. – *Nepovredivost privatnog stana.* – 1. Privatni stan predstavnika države odašiljanja u specijalnoj misiji i članova diplomatskog osoblja misije uživa istu nepovredivost i istu zaštitu kao i prostorije specijalne misije.

2. Njihovi dokumenti, prepiska i, pod rezervom stava 4. člana 31, njihova imovina takođe uživaju nepovredivost.

Član 31. – Sudski imunitet. – 1. Predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije uživaju imunitet od krivičnog sudstva države prijema.

2. Oni, takođe, uživaju imunitet od građanskog i upravnog sudstva države prijema, osim kad je reč o: *a)* nekoj stvarnoj tužbi koja se tiče privatne nepokretnosti koja se nalazi na teritoriji države prijema, ukoliko je zainteresovano lice ne poseduje za račun države odašiljanja za potrebe misije; *b)* tužbi koja se tiče nasleđa, u kome se zainteresovano lice pojavljuje kao izvišilac testamenta, upravitelj, naslednik ili legatar u privatnom svojstvu a ne u ime države odašiljanja; *c)* tužbi u vezi s profesionalnom ili trgovačkom delatnošću bilo koje vrste, koju zainteresovano lice obavlja u državi prijema izvan svojih službenih dužnosti; *d)* tužbi za naknadu štete koja je nastala iz nesrećnog slučaja prouzrokovanog korišćenjem prevoznog sredstva izvan službene dužnosti zainteresovanog lica.

3. Predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije nisu dužni da svedoče.

4. Nikakva mera izvršenja ne može biti preduzeta u pogledu predstavnika države odašiljanja u specijalnoj misiji ili člana diplomatskog osoblja misije, osim u slučajevima predviđenim u tač. *a)*, *b)*, *c)* i *d)* stava 2. ovog člana, i to samo ako se izvršenje može sprovesti bez povrede nepriskomovnosti njegove ličnosti ili stana.

5. Sudski imunitet predstavnika države odašiljanja u specijalnoj misiji i članova diplomatskog osoblja misije ne oslobađa ova lica od nadležnosti države odašiljanja.

Član 32. – Oslobođenje od propisa o socijalnom osiguranju. – 1. Pod rezervom odredaba stava 3. ovog člana, predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije oslobađaju se, za usluge koje su učinili državi odašiljanja, obaveza iz socijalnog osiguranja koje mogu biti na snazi u državi prijema.

2. Oslobođenje predviđeno u stavu 1. ovog člana primenjuje se takođe na lica koja su isključivo u privatnoj službi predstavnika države odašiljanja u specijalnoj misiji ili člana diplomatskog osoblja misije, pod uslovom: *a)* da nisu državljanin države prijema ili da u njoj nemaju stalno prebivalište, i *b)* da podležu propisima o socijalnom osiguranju koji mogu biti na snazi u državi odašiljanja ili u trećoj državi.

3. Predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije koji imaju u svojoj službi lica na koja se ne primenjuje oslobođenje predviđeno u stavu 2. ovog člana dužni su da poštuju obaveze koje propisi o socijalnom osiguranju nameću poslodavcu.

4. Oslobođenje predviđeno u st. 1. i 2. ovog člana ne isključuje dobrovoljno učešće u socijalnom osiguranju države prijema ukoliko ova država to dozvoljava.

5. Odredbe ovog člana ne utiču na dvostrane ili višestranne sporazume o socijalnom osiguranju koji su ranije zaključeni niti sprečavaju naknadno zaključenje takvih sporazuma.

Član 33. – Oslobođenje od poreza i taksa. – Predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije oslobođeni su svih poreza i taksa, ličnih ili stvarnih, državnih, regionalnih ili opštinskih, s izuzetkom: *a)* posrednih poreza koji su po svojoj prirodi obično uključeni u cene robe ili usluga; *b)* poreza i taksa na privatnu nepokretnu imovinu koja se nalazi na teritoriji države prijema, sem ako ih zainteresovano lice ne poseduje za račun države odašiljanja a za potrebe misije; *c)* poreza na nasleđe koje ubira država prijema, pod rezervom odredaba člana 44; *d)* poreza i taksa na privatne prihode čije je poreklo u državi prijema i poreza na kapital naplaćenih na ime investicija uložениh u trgovinska preduzeća koja se nalaze u državi prijema; *e)* poreza i taksa naplaćenih kao naknada za posebno učinjene usluge; *f)* taksa za upis u javne knjige, sudskih, hipotekarnih i fiskalnih taksa, pod rezervom odredaba člana 24.

Član 34. – Oslobođenje od ličnih davanja. – Država prijema je dužna da oslobodi predstavnike države odašiljanja u specijalnoj misiji i članove diplomatskog osoblja misije od svih ličnih davanja, svake javne službe na kakve prirode ona bila i vojnih nameta kao što su rekvizicije, kontribucije i vojni smeštaj.

Član 35. – Oslobođenje od carina. – 1. U granicama zakonskih odredaba i propisa koje može da donese, država prijema odobriće umošćenje i dozvolice oslobođenje od svih carina, taksa i drugih srodnih dažbina sem troškova uskladištenja, prevoza i troškova vezanih za slične usluge: *a)* predmete namenjene za službene potrebe specijalne misije; *b)* predmete namenjene za ličnu upotrebu predstavnika država odašiljanja u specijalnoj misiji i članova diplomatskog osoblja misije.

2. Predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije biće oslobođeni pregleda ličnog prtljaga, osim ako ne postoje ozbiljni razlozi za verovanje da sadrži predmete koji ne uživaju oslobođenje pomenuto u stavu 1. ovog člana, ili predmete čiji je uvoz ili izvoz zabranjen zakonom ili podvrgnut propisima o karantinu države prijema. U takvom slučaju pregled se može izvršiti samo u prisustvu zainteresovanog lica ili njegovog ovlašćenog predstavnika.

Član 36. – Administrativno i tehničko osoblje. – Članovi administrativnog i tehničkog osoblja specijalne misije uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. 29. i 34. izuzev što se imunitet od građanskog i upravnog sudstva države prijema pomenut u stavu 2. člana 31. neće primenjivati na postupke učinjene van vršenja njihovih dužnosti. Oni će takođe uživati privilegije pomenute u stavu 1. člana 35. u pogledu predmeta uvezenih prilikom njihovog prvog ulaska na teritoriju države prijema.

Član 37. – Pomoćno osoblje. – Članovi pomoćnog osoblja specijalne misije uživaju sudski imunitet države prijema za dela učinjena u vršenju svojih dužnosti i oslobođenje od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu, kao i izuzimanje od zakonodavstva o socijalnom osiguranju predviđeno u članu 32.

Član 38. – Lica u privatnoj službi. – Lica u privatnoj službi članova specijalne misije biće oslobođena poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu. U svakom drugom pogledu ona će uživati privilegije i imunitete samo u mjeri koju dozvoljava država prijema. Međutim, država prijema treba da vrši svoju jurisdikciju nad ovim licima tako da preterano ne ometa višenje funkcija specijalne misije.

Član 39. – Članovi porodice. – 1. Članovi porodice predstavnika države odašiljanja u specijalnoj misiji i članova diplomatskog osoblja misije uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. od 29. do 35. ako prate ove članove specijalne misije i pod uslovom da nisu državljanin države prijema ili da u njoj nemaju stalno prebivalište.

2. Članovi porodice administrativnog i tehničkog osoblja specijalne misije uživaju privilegije i imunitete pomenute u članu 36. ako prate ove članove specijalne misije i pod uslovom da nisu državljanin države prijema ili da u njoj nemaju stalno prebivalište.

Član 40. – Državljanin države prijema i lica sa stalnim prebivalištem u državi prijema. – 1. Ukoliko država prijema nije priznala dopunske privilegije i imunitete, predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije koji su državljanin države prijema ili u njoj imaju stalno prebivalište uživaju samo sudski imunitet i nepovredivost za službene radnje učinjene pri vršenju svojih dužnosti.

2. Ostali članovi specijalne misije i lica u privatnoj službi koji su državljanin države prijema ili u njoj imaju svoje stalno prebivalište uživaju privilegije imuniteta samo u mjeri u kojoj im ova država to priznaje. Međutim, država prijema treba da vrši svoju jurisdikciju nad ovim licima tako da preterano ne ometa obavljanje funkcija specijalne misije.

Član 41. – Odricanje od imuniteta. – 1. Država odašiljanja može se odreći sudskog imuniteta svojih predstavnika u specijalnoj misiji, članova diplomatskog osoblja misije i drugih lica koja uživaju imunitet na osnovu čl. od 36. do 40.

2. Odricanje mora uvek da bude izričito.

3. Ako neko lice o kome je reč u stavu 1. ovog člana pokrene postupak ono se više ne može pozivati na sudski imunitet u pogledu ma kog protivužbenog zahteva koji je neposredno vezan za glavni zahtev.

4. Odricanje od sudskog imuniteta u građanskom i upravnom postupku ne smatra se da povlači i odricanje od imuniteta u pogledu mera izvršenja presude za koje je potrebno posebno odricanje.

Član 42. – Prolaz preko teritorije trećih država. – 1. Ako predstavnik države odašiljanja u specijalnoj misiji ili član diplomatskog osoblja misije prelazi preko teritorije ili se nađe na teritoriji treće države na putu da preuzme svoje dužnosti ili da bi se vratio u državu odašiljanja, treća država će mu priznati neprikosnovenost i sve druge imunitete potrebne da mu se omogući prolaz ili povratak. To isto će ona učiniti i za članove porodice koji uživaju privilegije i imunitete, koji prate lice o kome je reč u ovom stavu bilo da putuju sa njim bilo da putuju odvojeno da bi se sa njim sastali ili da bi se vratili u svoju zemlju.

2. U uslovima sličnim onima koji su predviđeni u stavu 1. ovog člana treće države ne smeju da ometaju prolaz preko svoje teritorije članovima administrativnog i tehničkog osoblja ili pomoćnom osoblju specijalne misije i članovima njihove porodice.

3. Treće države pružice službenoj prepisci i drugim službenim saopštenjima u prolazu, uključujući poruke kodeksom ili šifrom, istu slobodu i zaštitu koju je država prijema dužna da pruži na osnovu ove Konvencije. Pod rezervom odredaba stava 4. ovog člana one će priznati kuririma i valizama specijalne misije u prolazu istu neprikosnovenost i istu zaštitu koje im je država prijema dužna da prizna na osnovu ove Konvencije.

4. Treća država biće dužna da poštuje svoje obaveze prema licima pomenutim u st. 1, 2. i 3. ovog člana samo ako bude prethodno obavještena, bilo traženjem vize bilo saopštenjem, o prolazu ovih lica kao članova specijalne misije, članova njihove porodice ili kurira, a tome se ne bude protivila.

5. Obaveze trećih država na osnovu st. 1, 2. i 3. ovog člana primenjujuće se isto tako i na lica pomenuta u svakom od tih stavova, kao i na službenice saopštenja specijalne misije i njene valize kada korišćenje teritorije treće države bude izazvano višom silom.

Član 43. – Trajanje privilegija i imuniteta. – 1. Svaki član specijalne misije uživajuće privilegije i imunitete na koje ima pravo čim stupi na teritoriju države prijema radi obavljanja svojih dužnosti u specijalnoj misiji ili, ako se već nalazi na toj teritoriji, čim njegovo imenovanje bude saopšteno ministarstvu inostranih poslova ili nekom drugom organu države prijema za koje je to dogovoreno.

2. Kada funkcije člana specijalne misije budu okončane, njegove privilegije i imuniteti po pravilu prestaće u trenutku kada napusti teritoriju države prijema ili po isteku razumnog roka koji će mu biti odobren u tu svrhu, ali oni traju do tog trenutka čak i u slučaju oružanog sukoba. Međutim, imunitet i dalje traje u pogledu dela koje je ovo lice učinilo u vršenju svojih dužnosti.

3. U slučaju smrti člana specijalne misije članovi njegove porodice će i dalje uživati privilegije i imunitete koji su im priznati do isteka razumnog roka koji će im omogućiti da napuste teritoriju države prijema.

Član 44. – Imovina člana specijalne misije ili člana njegove porodice u slučaju smrti. – 1. U slučaju smrti člana specijalne misije ili člana njegove

porodice koji ga je pratio, ako pokojnik nije bio državljanin države prijema ili u njoj nije imao stalno prebivalište, država prijema će dozvoliti prezmamanje pokretnih dobara pokojnika izuzev onih koja su bila stečena u zemlji i koja su u momentu smrti bila predmet zabrane izvoza.

2. Neće se naplaćivati nasledne takse na pokretna dobra koja se nalaze u državi prijema jedino zbog toga što se pokojnik nalazio u ovoj državi kao član specijalne misije ili član porodice člana misije.

Član 45. – Olakšice za odlazak sa teritorije države prijema i za odnošenje arhive specijalne misije. – 1. Država prijema biće dužna, čak i u slučaju oružanog sukoba, da pruži olakšice kako bi omogućila licima koja uživaju privilegije i imunitete, a nisu državljanini države prijema, kao i članovima porodice ovih lica bez obzira na njihovo državljanstvo da napuste njenu teritoriju u najkraćem roku. Ona će biti posebno dužna, ako je potrebno, da im stavi na raspolaganje potrebna prevozna sredstva za njih lično i za njihovu imovinu.

2. Država prijema biće dužna da pruži olakšice državi odašiljanja radi odnošenja arhive specijalne misije sa teritorije države prijema.

Član 46. – Posledice prestanka funkcija specijalne misije. – 1. Kad prestanu funkcije specijalne misije država prijema biće dužna da poštuje i štiti prostorije specijalne misije sve dok su one dodeljene misiji, kao i imovinu i arhivu specijalne misije. Država odašiljanja biće dužna da ovu imovinu i arhivu odnese u razumnom roku.

2. U slučaju nepostojanja diplomatskih ili konzularnih odnosa između države odašiljanja i države prijema ili prekida takvih odnosa i ako budu okončane, država odašiljanja moći će, čak i ako postoji oružani sukob, da poveri čuvanje imovine i arhive specijalne misije nekoj trećoj državi prihvatljivoj za državu prijema.

Član 47. – Poštovanje zakona i propisa države prijema i korišćenje prostorija specijalne misije. – 1. Bez štete po svoje privilegije i imunitete, sva lica koja uživaju te privilegije i imunitete na osnovu ove Konvencije biće dužna da poštuju zakone i propise države prijema. Ona će biti isto tako dužna da se ne mešaju u unutrašnje poslove te države.

2. Prostorije specijalne misije neće biti korišćene na način koji je nespojiv sa funkcijama specijalne misije onako kako su one predviđene u ovoj Konvenciji, u drugim pravilima opšteg međunarodnog prava ili u posebnim sporazumima koji su na snazi između države odašiljanja i države prijema.

Član 48. – Profesionalna ili trgovачka delatnost. – Predstavnici države odašiljanja u specijalnoj misiji i članovi diplomatskog osoblja misije neće obavljati u državi prijema profesionalnu delatnost radi ostvarenja lične zarade.

Član 49. – Nediskriminacija. – 1. Prilikom primene odredaba ove Konvencije neće se vršiti diskriminacija među državama.

2. Neće se, međutim, smatrati diskriminacijom: a) činjenica da država prijema primenjuje restriktivno neku od odredaba ove Konvencije zato što je

ona tako primenjena na njenu specijalnu misiju u državi odašiljanja; b) činjenica da države međusobno promene, putem običaja ili sporazuma, domašaj olakšica, privilegija i imuniteta za svoje specijalne misije, iako takva promena nije bila dogovorena s drugim državama, pod uslovom da ona nije nespojiva s predmetom i ciljem ove Konvencije i da ne nanosi štetu uživanju prava ni izvršenju obaveza trećih država.

Član 50. – Potpisivanje. – Ova Konvencija biće otvorena za potpisivanje svim državama članicama Ujedinjenih nacija ili neke specijalizovane ustanove ili Međunarodne agencije za atomsku energiju, kao i svakoj državi ugovornici Statuta Međunarodnog suda i svakoj drugoj državi koju pozove Generalna skupština Ujedinjenih nacija da postane ugovornica Konvencije, do 31. decembra 1970. u sedištu Ujedinjenih nacija² u Njujorku.

Član 51. – Ratifikacija. – Ova Konvencija podleže ratifikaciji. Ratifikacioni instrumenti biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 52. – Pristupanje. – Ova Konvencija ostaće otvorena za pristupanje svakoj državi koja pripada jednoj od grupa pomenutih u članu 50. Instrumenti o pristupanju biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 53. – Stupanje na snagu. – 1. Ova Konvencija stupiće na snagu tridesetog dana posle datuma deponovanja kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija dvadeset drugog instrumenta o ratifikaciji ili o pristupanju.

2. Za svaku državu koja bude ratifikovala Konvenciju ili joj bude pristupila posle deponovanja dvadeset drugog instrumenta o ratifikaciji ili o pristupanju, Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana pošto ova država deponuje svoj instrument o ratifikaciji ili pristupanju.

Član 54. – Obaveštenja depozitara. – Generalni sekretar Ujedinjenih nacija obavestiće sve države koje pripadaju jednoj od grupa pomenutih u članu 50, o: a) potpisivanju ove Konvencije i deponovanju instrumenata o ratifikaciji ili pristupanju saobrazno čl. 50, 51. i 52; b) datumu kada će ova Konvencija stupiti na snagu shodno članu 53.

Član 55. – Verodostojni tekstovi. – Original ove Konvencije, čiji su engleski, kineski, španski, francuski i ruski teksti podjednako verodostojni, biće deponovan kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, koji će dostaviti overene prepise svim državama koje pripadaju jednoj od grupa pomenutih u članu 50.

Potvrda toga su dole potpisani, propisno za to ovlašćeni od svojih vladavoda potpisali ovu Konvenciju, koja je otvorena za potpisivanje u Njujorku 8. decembra 19

² U francuskom i ruskom tekstu: Organizacije ujedinjenih nacija.

BEČKA KONVENCIJA
O PREDSTAVLJANJU DRŽAVA U NJIHOVIM
ODNOSIMA SA MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA
UNIVERZALNOG KARAKTERA¹

Države članice ove Konvencije, smatrajući da multilateralna diplomatija ima sve važniju ulogu u odnosima između država i da Organizacija ujedinjenih nacija, njene specijalizovane ustanove i druge međunarodne organizacije univerzalnog karaktera u okviru međunarodne zajednice imaju svoje zadatke,

imajući u vidu ciljeve i načela Povelje Organizacije ujedinjenih nacija o suverenoj jednakosti država, očuvanju međunarodnog mira i bezbednosti i unapređivanju prijateljskih odnosa i saradnje među državama,

pozivajući se na kodifikaciju i pogresivni razvoj međunarodnog prava koje se primenjuje na bilateralne odnose između država, postignute Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima od 1961. godine, Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima od 1963. godine i Konvencijom o specijalnim misijama od 1969. godine,

smatrajući da bi međunarodna konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera doprinela unapređenju prijateljskih odnosa i saradnje među državama bez obzira na njihov politički, ekonomski i društveni sistem,

pozivajući se na odredbe člana 105. Povelje Organizacije ujedinjenih nacija,

smatrajući da privilegije i imuniteti predviđeni ovom Konvencijom nemaju za cilj da se daje prednost pojedinim licima, već da se obezbedi uspešno izvršenje njihovih funkcija u vezi s organizacijama i konferencijama,

imajući u vidu Konvenciju Ujedinjenih nacija o privilegijama i imunitetima od 1946. godine, Konvenciju o privilegijama i imunitetima specijalnih

¹ „Službeni list SFRJ”, Međunarodni ugovori, broj 3/1977.

zovanih ustanova od 1947. godine i druge sporazume koji su zaključeni između država, te između država i međunarodnih organizacija, potvrđujući da se i dalje pravilima međunarodnog običajnog prava uređuju pitanja koja nisu izričito uređena odredbama ove Konvencije, složile su se u sledećem:

D e o I

UVOD

Član 1.

Upotreba izraza

1. Za svrhe ove Konvencije:

- 1) „međunarodna organizacija” označava međuvladinu organizaciju;
- 2) „međunarodna organizacija univerzalnog karaktera” označava Organizaciju ujedinijenih nacija, njene specijalizovane ustanove, Međunarodnu agenciju za atomsku energiju i svaku drugu sličnu organizaciju koja po stavu svog članstva i zadacima ima širok međunarodni karakter;
- 3) „organizacija” označava određenu „međunarodnu organizaciju”;
- 4) „organ” označava:
 - a) svaki glavni ili pomoćni organ međunarodne organizacije, ili
 - b) svaku komisiju, komitet ili druga tela svakog organa čije su članice države;
- 5) „konferencija” označava konferenciju država koja se saziva od strane ili pod okriljem jedne međunarodne organizacije;
- 6) „misija” označava odgovarajuću stalnu misiju ili stalnu posmatračku misiju;
- 7) „stalna misija” označava misiju stalnog karaktera, koju država članica međunarodne organizacije upućuje da bi je predstavljala kod te organizacije;
- 8) „stalna misija posmatrača” označava misiju stalnog karaktera, koju upućuje neka država nečlanica međunarodne organizacije da bi je predstavljala kod te organizacije;
- 9) „delegacija” označava delegaciju pri organu ili delegaciju na konferenciji;
- 10) „delegacija pri organu” označava delegaciju koju upućuje država da u njeno ime učestvuje u radu organa;
- 11) „delegacija na konferenciji” označava delegaciju koju upućuje država da u njeno ime učestvuje u radu konferencije;
- 12) „delegacija posmatrača” označava delegaciju posmatrača pri organu ili delegaciju posmatrača na konferenciji;

- 13) „delegacija posmatrača pri organu” označava delegaciju koju upućuje država da u njeno ime učestvuje u radu tog organa u svojstvu posmatrača;
- 14) „delegacija posmatrača na konferenciji” označava delegaciju koju upućuje država da u njeno ime učestvuje u radu te konferencije u svojstvu posmatrača;
- 15) „država sedišta” označava državu na čijoj se teritoriji:
 - a) nalaze sedišta ili službene prostorije organizacije, ili
 - b) održavaju zasedanja organa ili konferencija;
- 16) „država imenovanja” označava državu koja:
 - a) upućuje misiju pri sedištu ili uredu organizacije, ili
 - b) upućuje delegaciju pri organu ili delegaciju na konferenciju, ili
 - c) upućuje delegaciju posmatrača pri organu ili delegaciju posmatrača na konferenciju;
- 17) „šef misije” označava stalnog predstavnika ili stalnog posmatrača;
- 18) „stalni predstavnik” označava lice kome je država imenovanja poverila funkciju šefa stalne misije;
- 19) „stalni posmatrač” označava lice kome je država imenovanja poverila funkciju šefa stalne misije posmatrača;
- 20) „članovi misije” označava šefa misije i članove osoblja misije;
- 21) „šef delegacije” označava delegata kome je država imenovanja poverila tu funkciju;
- 22) „delegat” označava lice koje država određi da učestvuje u radu organa ili konferencije u svojstvu njenog predstavnika;
- 23) „članovi delegacije” označava delegate i članove osoblja;
- 24) „šef delegacije promatrača” označava delegata posmatrača kome je država imenovanja poverila tu funkciju;
- 25) „delegat posmatrač” označava svako lice koje je država odredila da učestvuje u radu organa ili konferencije u svojstvu posmatrača;
- 26) „članovi delegacije posmatrača” označava delegate posmatrača i članove osoblja;
- 27) „članovi osoblja” označava članove diplomatskog osoblja, administrativnog i tehničkog osoblja i poslužnog osoblja misije, delegacije ili delegacije posmatrača;
- 28) „članovi diplomatskog osoblja” označava članove osoblja misije, delegacije ili delegacije posmatrača, koji imaju diplomatski status za svrhe misije i delegacije ili delegacije posmatrača;
- 29) „članovi administrativnog i tehničkog osoblja” označava članove osoblja koji su zaposleni u administrativnoj i tehničkoj službi misije, delegacije ili delegacije posmatrača;
- 30) „članovi poslužnog osoblja” označava članove osoblja u misiji, delegaciji ili delegaciji posmatrača koji su zaposleni na poslužnim ili sličnim poslovima;

31) „privatno osoblje” označava lica zaposlena isključivo u privatnoj službi nekog člana misije ili delegacije;

32) „prostorije misije” označava zgrade ili delove zgrada i okolno zemljište koji se koriste za potrebe misije, bez obzira na to u čijem su vlasništvu, uključujući i rezidenciju šefa misije;

33) „prostorije delegacije” označava zgrade ili delove zgrada koje se koriste isključivo kao službene prostorije delegacije, bez obzira na to u čijem su vlasništvu;

34) „pravila organizacije” označava naročito akte o osnivanju, odgovarajuće odluke i rezolucije, kao i ustaljenu praksu organizacije.

2. Odredbe stava 1. ovog člana koje se odnose na izraze upotrebene u ovoj Konvenciji ne utiču na korišćenje ovih termina ili značenja koje im se može dati u drugim međunarodnim dokumentima ili u unutrašnjem pravu svake države.

Član 2.

Oblast primene ove Konvencije

1. Ova Konvencija se odnosi na predstavljanje država u njihovim odnosima sa svakom međunarodnom organizacijom univerzalnog karaktera i na njihovo predstavljanje na konferencijama koje se sazivaju od strane ili pod okriljem jedne takve organizacije, ako je država sedišta prihvatila Konvenciju a organizacija postupila u skladu sa postupkom predviđenim u članu 90. ove Konvencije.

2. Činjenica da se ova Konvencija ne odnosi na druge međunarodne organizacije ne utiče na mogućnost da se bilo koja odredba iz Konvencije koja bi se mogla primeniti na osnovu međunarodnog prava nezavisno od Konvencije primeni na predstavljanje država u njihovim odnosima sa takvim drugim organizacijama.

3. Činjenica da se ova Konvencija ne odnosi na druge konferencije ne utiče na mogućnost da se bilo koja odredba iz Konvencije koja bi se mogla primeniti na osnovu međunarodnog prava nezavisno od Konvencije primeni na predstavljanje država na takvim drugim konferencijama.

4. Ništa u ovoj Konvenciji ne predstavlja smetnju da se između država ili između država i međunarodnih organizacija zaključuju sporazumi na osnovu kojih bi Konvencija postala u potpunosti ili delimično primenljiva i na druge međunarodne organizacije ili konferencije pored onih koje su pomenute u stavu 1. ovog člana.

Član 3.

Odnos ove Konvencije prema odgovarajućim međunarodnim organizacijama ili konferencijama

Odredbе ove Konvencije ne diraju u bilo koja odgovarajuća pravila organizacije ili poslovnik konferencije.

Član 4.

Odnos između ove Konvencije i drugih međunarodnih sporazuma

Odredbе ove Konvencije:

a) ne utiču na druge međunarodne sporazume koji su na snazi između država ili između država i međunarodnih organizacija univerzalnog karaktera, i

b) ne predstavljaju smetnju da se zaključuju drugi međunarodni sporazumi koji se odnose na predstavljanje država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera ili na njihovo predstavljanje na konferencijama koje se sazivaju od strane ili pod okriljem takvih organizacija.

Deo II

MISIJE PRI MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

Član 5.

Uspostavljanje misija

1. Države članice mogu, ako to pravila organizacije dozvoljavaju, uspostavljati stalne misije radi vršenja funkcija navedenih u članu 6. ove Konvencije.

2. Države nečlanice organizacije mogu, ako to pravila organizacije dozvoljavaju, uspostavljati stalne misije posmatrača radi vršenja funkcija navedenih u članu 7. ove Konvencije.

3. Organizacija upućuje državi sedišta notifikaciju pre uspostavljanja misije.

Član 6.

Funkcije stalne misije

Funkcije stalne misije sastoje se, između ostalog, u:

- a) obezbeđenju predstavljanja države imenovanja pri organizaciji;
- b) održavanju veza između države imenovanja i organizacije;
- c) vođenju pregovora sa organizacijom i u okviru organizacije;
- d) upoznavanju sa delatnošću organizacije i podnošenju izveštaja o tome vladi države imenovanja;
- e) obezbeđenju učesća države imenovanja u delatnostima organizacije;
- f) zaštiti interesa države imenovanja u odnosu na organizaciju;

g) radu na ostvarenju ciljeva i načela organizacije saradnjom sa organizacijom i u okviru organizacije.

Član 7.

Funkcije stalne misije posmatrača

Funkcije stalne misije posmatrača sastoje se, između ostalog, u:

- a) obezbeđenju predstavljanja države imenovanja i u zaštiti njenih interesa u odnosu na organizaciju, kao i u održavanju veza sa organizacijom;
- b) upoznavanju sa delatnošću organizacije i podnošenju izveštaja vladi države imenovanja o tome;
- c) unapređenju saradnje sa organizacijom i vođenju pregovora sa njom.

Član 8.

Višestruko akreditovanje ili imenovanje

1. Država imenovanja može akreditovati isto lice u svojstvu šefa misije kod dve ili više međunarodnih organizacija ili imenovati šefa predstavništva u svojstvu člana diplomatskog osoblja neke druge svoje misije.
2. Država imenovanja može akreditovati člana diplomatskog osoblja misije u svojstvu šefa misije kod drugih međunarodnih organizacija ili imenovati člana osoblja misije u svojstvu člana osoblja neke druge svoje misije.
3. Dve ili više država mogu akreditovati isto lice u svojstvu šefa misije kod iste međunarodne organizacije.

Član 9.

Imenovanje članova misije

Pod rezervom odredaba čl. 14. i 73. ove Konvencije, država imenovanja može po svom izboru imenovati članove misije.

Član 10.

Akreditivni šefa misije

Akreditivna pisma šefa misije daje šef države, predsednik Vlade, ministar inostranih poslova ili, ukoliko je to pravilima organizacije dozvoljeno, drugi nadležni organi države imenovanja i dostavlja ih organizaciji.

Član 11.

Akreditovanje pri organima Organizacije

1. Država članica može u akreditivnim pismima izdatim svom stalnom predstavniku navesti da je isti ovlašćen da deluje u svojstvu delegata pri jednom ili više organa organizacije.
2. Ukoliko država članica ne odredi drukčije, njen stalni predstavnik može delovati u svojstvu delegata pri organima organizacije u kojima ne postoje specijalni zahtevi u pogledu predstavljanja.
3. Država koja nije članica organizacije može u akreditivnim pismima izdatim stalnom posmatraču navesti da je isti ovlašćen da deluje u svojstvu delegata posmatrača pri jednom ili više organa organizacije ukoliko je to u saglasnosti s pravilima organizacije ili odnosnog organa.

Član 12.

Punomoćje za zaključivanje ugovora sa Organizacijom

1. Smatra se da šef misije po svojoj funkciji i bez obaveze da podnese punomoćje predstavlja svoju državu za svrhe usvajanja teksta ugovora između te države i organizacije.
2. Smatra se da šef misije po svojoj funkciji ne predstavlja svoju državu za svrhe potpisivanja ugovora ili potpisivanja ugovora *ad referendum* između te države i organizacije, ukoliko se iz prakse organizacije ili iz drugih okolnosti jasno ne vidi da su strane imale namenu da odustanu od podnošenja punomoćja.

Član 13.

Sastav misije

Pored šefa misije, misija se može sastojati od diplomatskog osoblja, administrativnog i tehničkog osoblja i poslužnog osoblja.

Član 14.

Broj osoblja misije

Broj osoblja misije ne treba da prelazi okvirne razumnog i normalnog s obzirom na funkciju organizacije, potrebe dotične misije, na okolnosti i uslove u državi sedišta.

Član 15.

Obaveštavanje

1. Država imenovanja obavestava organizaciju, o:
 - a) imenovanju članova misije, položaju, zvanju i rang listi, o njihovom dolasku i konačnom odlasku ili o prestanku njihovih funkcija u misiji, kao i o svim drugim promenama koje imaju uticaja na njihov status, a koje mogu nastupiti u toku njihovog službovanja u misiji;
 - b) dolasku i konačnom odlasku svakog lica koje spada u porodicu člana misije i član je njegovog domaćinstva, a prema konkretnom slučaju, o tome da je određeno lice postalo ili prestalo da bude član porodice;
 - c) dolasku i konačnom odlasku lica zaposlenih u privatnoj službi kod članova misije, i o prestanku njihovog rada u tom svojstvu;
 - d) zapošljavanju i otpuštanju lica koja imaju stalno prebivalište u državi sedišta u svojstvu članova osoblja misije ili lica u privatnoj službi;
 - e) adresi misije i privatnih stanova koji su nepovredivi shodno čl. 23. i 29. ove Konvencije, a takođe saopštava i sve druge podatke koji mogu biti potrebni za pronalaženje tih prostorija i stanova.
2. Kad je to moguće, obavestjenje o dolasku i konačnom odlasku dostavlja se unapred.
3. Organizacija prenosi državi sedišta obavestjenja navedena u st. 1. i 2. ovog člana.
4. Država imenovanja može, takođe, dostavljati obavestjenja navedena u st. 1. i 2. ovog člana državi sedišta.

Član 16.

Vršilac dužnosti šefa misije

Ako je mesto šefa misije upražnjeno ili ako šef misije nije u mogućnosti da vrši svoje funkcije, država imenovanja može imenovati višiočla dužnosti šefa misije, čije se ime saopštava organizaciji, a preko nje državi sedišta.

Član 17.

Redosled prvenstva

1. Redosled prvenstva među stalnim predstavnicima određuje se po azbučnom redu naziva zemalja koji se upotrebljava u organizaciji.
2. Redosled prvenstva posmatrača utvrđuje se po azbučnom redu naziva zemalja koji se upotrebljava u organizaciji.

Član 18.

Sedište misije

Misije se otvaraju u mestu sedišta organizacije. Međutim, ako pravila organizacije dozvoljavaju, a uz prethodni pristanak države sedišta, država imenovanja može otvoriti misiju ili kancelariju misije u mestu gde nije sedište organizacije.

Član 19.

Isticanje zastave i grba

1. Misija ima pravo da na svojim prostorijama ističe zastavu i grb države imenovanja. Šef misije ima isto to pravo kad je reč o njegovoj rezidenciji i prevoznim sredstvima.
2. U višenju prava priznatog u ovom članu treba voditi računa o zakonima, propisima i običajima države sedišta.

Član 20.

Opšte olakšice

1. Država sedišta odobrava misiji sve olakšice potrebne za obavljanje njenih funkcija.
2. Organizacija pruža pomoć misiji u dobijanju tih olakšica i daje misiji one olakšice koje su u njenoj nadležnosti.

Član 21.

Prostorije i smeštaj

1. Država sedišta i organizacija pružaju pomoć državi imenovanja da na teritoriji države sedišta dobije pod razumnim uslovima prostorije potrebne za njenu misiju. Ako zatreba, država sedišta i organizacija takođe će pomoći da se, u skladu sa njenim zakonskim odredbama, nabave takve prostorije.
2. Država sedišta i organizacija, ako zatreba, takođe pomažu misiji da pod razumnim uslovima dobije prikladne stanove za svoje članove.

Član 22.

Pomoć organizacije u pogledu privilegija i imuniteta

1. Organizacija, po potrebi, pomaže državi imenovanja, njenoj misiji i članovima njene misije da ostvare privilegije i imunitete predviđene ovom Konvencijom.

2. Organizacija, po potrebi, pomaže državi sedišta da obezbedi da država imenovanja, njena misija i članovi njene misije izvršavaju svoje obaveze u pogledu privilegija i imuniteta predviđenih ovom Konvencijom.

Član 23.

Nepovredljivost prostorija

1. Prostorije misije su nepovredlive. Organi države sedišta smeju u njih ući samo uz pristanak šefa misije.

2. a) Država sedišta ima posebnu obavezu da preduzme sve odgovarajuće mere kako bi se zaštitile prostorije misije od nasilnog ulaska ili oštećenja i sprečilo narušavanje mira misije ili povreda njenog dostojanstva.

b) U slučaju napada na prostorije misije, država sedišta preduzima potrebne mere da lica koja su izvršila napad budu sudski gonjena i kažnjena.

3. Prostorije misije, nameštaj i ostala imovina koja se u njima nalazi, kao i prevozna sredstva misije, uživaju imunitet u pogledu pretresa, rekvizicije, zaplene ili mera izvršenja.

Član 24.

Poresko oslobođenje prostorija

1. Prostorije misije čiji je vlasnik ili zakupac država imenovanja ili koje je drugo lice koje istupa u njeno ime, oslobođaju se svih državnih, regionalnih ili opštinskih poreza i taksa, osim onih poreza i taksa koji predstavljaju naknadu za posebno učinjene usluge.

2. Poresko oslobođenje o kome je reč u ovom članu ne odnosi se na te poreze i takse, ako one po zakonima države sedišta padaju na teret lica koja se nalaze u ugovornom odnosu sa državom imenovanja ili bilo kojim licem koje istupa u njeno ime.

Član 25.

Nepovredljivost arhive i dokumenata

Arhiva i dokumenti misije nepovredivi su u svako doba i ma gde se nalazili.

Član 26.

Sloboda kretanja

Sa izuzetkom zakona i propisa koji se odnose na zone u koje je ulaz zabranjen ili posebno regulisan iz razloga državne bezbednosti, država sedišta

obezbeduje svim članovima misije i članovima njihovih porodica koji čine deo njihovog domaćinstva slobodu kretanja i putovanja na svojoj teritoriji.

Član 27.

Sloboda opštenja

1. Država sedišta dozvoljava i štiti slobodno opštenje misije za sve službene svrhe. U opštenju sa vladom države imenovanja, njenim stalnim diplomatskim misijama, konzulatima, stalnim misijama, stalnim misijama posmatrača, specijalnim misijama, delegacijama i delegacijama posmatrača, bez obzira na to gde se nalaze, misija se može koristiti svim prikladnim sredstvima opštenja, uključujući kurire i poruke kodexsom ili šifrom. Međutim, misija može postaviti i koristiti opremnu radio-stanicu samo uz pristanak države sedišta.

2. Službena prepiska misije je nepovrediva. Pod službenom prepiskom se podrazumeva sva prepiska koja se odnosi na misiju i njene funkcije.

3. Valiza misije ne sme se ni otvarati ni zadržavati.

4. Paketi koji sačinjavaju valizu misije moraju nositi vidljive spoljne oznake o svom karakteru i smeju sadržati samo dokumente ili predmete koji su namenjeni za službenu upotrebu misije.

5. Kurir misije, koji mora biti snabdeven službenim dokumentom kojim se potvrđuje njegovo svojstvo i broj paketa koji sačinjavaju valizu, u višenju svojih funkcija uživa zaštitu države sedišta. On uživa neprikosnovenost svoje ličnosti i ne može biti podvrgnut nikakvoj vrsti hapšenja ili pritvora.

6. Država imenovanja ili misija može imenovati *ad hoc* kurire misije. U tom slučaju se, isto tako, primenjuju odredbe stava 5. ovog člana, s tim što imuniteti navedeni u tom stavu prestaju da se primenjuju onda kad *ad hoc* kurir preda primacuu valizu misije koja mu je bila poverena.

7. Valiza misije može se poveriti kapetanu broda ili zapovedniku trgovačkog vazduhoplova koji treba da prispe na dozvoljeno mesto ulaska. On treba da bude snabdeven službenim dokumentom u kome je naznačen broj paketa koji sačinjavaju valizu, ali se ne smatra kuirnom misije. Po sporazumu sa nadležnim organima države sedišta, misija može poslati jednog od svojih članova da neposredno i slobodno preuzme poštu od kapetana broda ili zapovednika vazduhoplova.

Član 28.

Neprikosnovenost ličnosti

Ličnost šefa misije i članova diplomatskog osoblja misije je neprikosnoveni. Oni ne mogu biti podvrgnuti nikakvom hapšenju ili pritvoru. Država sedišta se prema njima odnosi s dužnim poštovanjem i preduzima sve po-

trebne mere da spreči napad na njihovu ličnost, slobodu ili dostojanstvo, kao i da sudski goni i kažnjava lica koja su učinila takav napad.

Član 29.

Nepovredljivost stana i imovine

1. Privatni stan šefa misije i članova diplomatskog osoblja misije ima istu nepovredljivost i zaštitu kao i prostorijske misije.
2. Dokumenti, prepiska i sa izuzetkom navedenim u članu 30. stav 2. ove Konvencije – imovina šefa misije ili članova diplomatskog osoblja misije – takođe ima nepovredljivost.

Član 30.

Sudski imunitet

1. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije uživaju imunitet od krivičnog sudstva države sedišta. Oni, takođe, uživaju imunitet od građanskog i upravnog sudstva, osim kad se radi o:
 - a) postupku koji se odnosi na privatnu nepokretnu imovinu na teritoriji države sedišta, osim u slučaju kad to lice raspolaže pomenutom imovinom u ime države imenovanja, a za potrebe misije;
 - b) postupku koji se odnosi na nasleđe, u kojem se to lice pojavljuje kao izvršilac testamenta, administrator, naslednik ili legator u svojstvu privatnog lica, a ne u ime države imenovanja;
 - c) postupku koji se odnosi na profesionalnu ili trgovačku delatnost koju vrši odnosno lice u državi sedišta van svojih službenih funkcija.
2. Protiv šefa misije ili člana diplomatskog osoblja ne mogu se preduzimati nikakve mere osim u slučajevima navedenim u tač. a), b) i c) stava 1. ovog člana i pod uslovom da se te mere mogu sprovesti ne prekršivši time neprikosnovenost njegove ličnosti ili nepovredljivost njegovog stana.
3. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije nisu obavezni da svedoče.
4. Imunitet šefa misije ili članova diplomatskog osoblja misije ne oslobađa ih od sudstva države imenovanja.

Član 31.

Odricanje od imuniteta

1. Država imenovanja može se odreći sudskog imuniteta šefa misije i članova diplomatskog osoblja misije i lica koja uživaju imunitet na osnovu člana 36. ove Konvencije.
2. Odricanje uvek mora biti izrično.

3. Ako bilo koje lice pomenuto u stavu 1. ovog člana pokrene sudski postupak, ono se više ne može pozivati na sudski imunitet u pogledu protivzadrževa neposredno povezanog sa osnovnim zahtevom.

4. Smatra se da odricanje od sudskog imuniteta u pogledu neke građanske tužbe ili zahteva u upravnom postupku ne znači i odricanje od imuniteta u pogledu izvršenja presude, za što je potrebno posebno odricanje.

5. Ukoliko se država imenovanja ne odrekne imuniteta bilo kojeg lica pomenutog u stavu 1. ovog člana u pogledu neke građanske tužbe, ona će uložiti sve napore da se spor pravično reši.

Član 32.

Oslobođenje od zakonskih propisa o socijalnom osiguranju

1. Pod rezervom odredbe stava 3. ovog člana, šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije oslobađaju se u pogledu službe u državi imenovanja propisa socijalnog osiguranja koji mogu biti na snazi u državi sedišta.
2. Oslobodenje predviđeno u stavu 1. ovog člana primenjuje se, isto tako, na lica koja se nalaze isključivo u privatnoj službi šefa misije ili člana diplomatskog osoblja misije, pod uslovom:
 - a) da ta zaposlena lica nisu državljanini države sedišta ili da nemaju stalno prebivalište u državi sedišta;
 - b) da podleže propisima o socijalnom osiguranju koji mogu biti na snazi u državi sedišta ili u nekoj trećoj državi.
3. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije kod kojih su zaposlena lica na koja se ne odnosi oslobodenje predviđeno u stavu 2. ovog člana, poštuju obaveze koje poslodavcu nalažu propisi o socijalnom osiguranju države sedišta.
4. Oslobodenje predviđeno u st. 1. i 2. ovog člana ne isključuje dobrovoljno učešće u sistemu socijalnog osiguranja države sedišta, ukoliko ta država odobrava takvo učešće.
5. Odredbe ovog člana ne diraju u ranije zaključene dvostrane ili višestranne sporazume o socijalnom osiguranju i ne sprečavaju da se docnije zaključuje takvi sporazumi.

Član 33.

Oslobođenje od poreza i taksa

- Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije oslobađaju se svih poreza i taksa, ličnih i imovinskih, državnih, regionalnih ili opštinskih, osim:
- a) posrednih poreza koji su po svom karakteru obično uključeni u cenu robe ili usluga;

- b) poreza i taksa na privatnu nepokretnu imovinu na teritoriji države sedišta, osim ako dotično lice raspolaže tom imovinom u ime države imeno- vanja, a za potrebe misije;
- c) takse na ostavštinu ili nasledstvo koje ubira država sedišta, pod re- zervom otkredaba člana 38. stav 4. ove Konvencije;
- d) poreza i taksa na lične prihode koji potiču iz države prijema i poreza na kapital koji se naplaćuju na ulaganja izvršena u trgovačka preduzeća u državi sedišta;
- e) poreza koji se ubiraju za posebne usluge;
- f) taksa za registraciju, sudskih taksa ili beležničkih taksa, hipotekarnih taksa i taksa u takšenim markama kad se radi o nepokretnoj imovini, pod re- zervom odredaba člana 24. ove Konvencije.

Član 34.

Oslobodjenje od ličnih davanja

Država sedišta oslobada šefa misije i članove diplomatskog osoblja mi- sije svih ličnih davanja i svake javne službe bez obzira kakvog su karaktera, i vojnih nameta kao što su rekvizicije, kontribucije i vojni smeštaj.

Član 35.

Oslobodjenje od carina i carinskog pregleda

1. Prema odredbama svojih zakona i propisa koje donosi, država sedi- sha odobrava ulaz i oslobodjenje od carina, taksa i drugih dažbina, osim troš- kova za uskladištenje, prevoz i slične usluge:

- a) na predmete namenjene za službenu upotrebu u misiji;
- b) na predmete namenjene za ličnu upotrebu šefa misije ili nekog člana diplomatskog osoblja misije, uključujući predmete namenjene za njegov smeštaj.
2. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije oslobodeni su preg- leda ličnog prtljaga, ukoliko ne postoje ozbiljni razlozi za pretpostavku da taj prtljag sadrži predmete koji ne uživaju oslobodjenje predviđeno u stavu 1. ovog člana ili podleže karantinskim propisima države sedišta. U tom slučaju se pregled prtljaga može izvršiti samo u prisustvu lica koje uživa oslo- bodjenje ili njegovog ovlašćenog predstavnika.

Član 36.

Privilegije i imuniteti drugih lica

1. Članovi porodice šefa misije koji čine deo njegovog domaćinstva i članovi porodice člana diplomatskog osoblja misije koji čine deo njegovog

domaćinstva, ako nisu državljani države sedišta ili u njoj nemaju stalno pre- bivalište, uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. 28, 29, 30, 32, 34. i u članu 35. st. 1. b) i 2. ove Konvencije.

2. Članovi administrativno-tehničkog osoblja misije i članovi njihovih porodica koji čine deo njihovog domaćinstva, ako nisu državljani države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. 28, 29, 30, 32, 33. i 34. ove Konvencije, osim što se imunitet od građanskog i upravnog sudstva države sedišta pomenut u članu 30. stav 1. ove Konvencije ne primenjuje i na postupke učinjene van višenja njihovih funkcija. Oni takođe uživaju privilegije pomenute u članu 35. stav 1. b) ove Konvencije u pogledu predmeta uvezenih prilikom njihovog prvog doseljenja.

3. Članovi poslužnog osoblja misije koji nisu državljani države sedišta ili koji u njoj nemaju stalno prebivalište, uživaju imunitet u pogledu postu- paka učinjenih u višenju svojih funkcija, oslobodjenje od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu i oslobodjenje pomenuto u članu 32. ove Konvencije.

4. Lica koja se nalaze u ličnoj službi članova misije, ako nisu državlja- ni države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, oslobodena su od po- reza i taksa na plate koje primaju za svoju službu. U svakom drugom po- gledu ona mogu uživati i privilegije i imunitete samo u onoj meri u kojoj do- zvoli država sedišta. Međutim, država sedišta treba da viši jurisdikciju nad tim licima bez nepotrebnog ometanja misije u višenju njenih funkcija.

Član 37.

Državljanima države sedišta i lica koja u njoj imaju stalno prebivalište

1. Iznuzet kad država sedišta daje dopunske privilegije i imunitete, šef misije ili svaki član diplomatskog osoblja misije koji je državljanin države sedišta ili koji u njoj ima stalno prebivalište, uživa samo sudski imunitet i neprikosnovenost u pogledu službenih radnji učinjenih u višenju svojih fun- kcija.

2. Ostali članovi osoblja misije koji su državljani države sedišta ili u njoj imaju stalno prebivalište uživaju samo sudski imunitet u pogledu služ- benih radnji učinjenih u višenju svojih funkcija. U svim ostalim slučajevi- ma, ovi članovi i poslužno osoblje koji su državljani države sedišta ili u njoj imaju stalno prebivalište uživaju privilegije i imunitete samo u onoj meri u kojoj im dozvoli država sedišta. Međutim, država sedišta dužna je da prihi- kom vršenja jurisdikcije nad tim članovima i nad tim licima bez potrebe ne ometa misiju u obavljanju njenih funkcija.

Član 38.

Trajanje privilegija i imuniteta

1. Svako lice koje ima pravo na privilegije i imunitete koristi se njima od trenutka kad stupi na teritoriju države sedišta radi preuzimanja svoje službe, ili, ako se već nalazi na toj teritoriji, od trenutka kad organizacija ili država imenovanja notifikuje njegovo imenovanje državi sedišta.
2. Kad prestanu funkcije nekog lica koje uživa privilegije i imunitete, te privilegije i imuniteti, po pravilu, prestaju u trenutku kad to lice napusti zemlju ili po isteku razumnog roka koji mu je dat u tu svrhu. Međutim, imunitet ostaje za radnje koje je to lice učinilo u višenju svojih funkcija kao član misije.
3. U slučaju smrti nekog člana misije, članovi njegove porodice i dalje uživaju privilegije i imunitete na koje imaju pravo do isteka razumnog roka koji je potreban da napuste tu teritoriju.
4. U slučaju smrti nekog člana misije koji nije bio državljanin države sedišta ili u njoj nije imao stalno prebivalište, ili nekog člana njegove porodice koji je pripadao njegovom domaćinstvu, država sedišta odobrava iznošenje pokretne imovine pokojnika, osim predmeta koji su stečeni u toj zemlji a njihov je izvoz bio zabranjen u trenutku njegove smrti. Neće se na plaćivati razne nasledne takse na pokretnu imovinu koja se u državi sedišta nalazi jedino zbog toga što je pokojnik boravio u toj državi kao član misije ili kao član porodice nekog člana misije.

Član 39.

Profesionalna ili trgovačka delatnost

1. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije ne smeju u državi sedišta vršiti profesionalnu ili trgovačku delatnost radi lične zarade.
2. Članovi administrativno-tehničkog osoblja i lica koja pripadaju domaćinstvu nekog člana misije u višenju profesionalne ili trgovačke delatnosti radi lične zarade ne uživaju nikakve privilegije ili imunitete u pogledu radnji koje obavljaju u toku ili u vezi sa takvom delatnošću, s izuzetkom kad država sedišta daje takve privilegije i imunitete.

Član 40.

Prestanak funkcija

Funkcija šefa misije ili člana diplomatskog osoblja misije prestaju, između ostalog:

- a) notifikacijom države imenovanja organizaciji o prestanku njihove funkcije;
- b) ako je predstavništvo konačno ili privremeno opozvano.

Član 41.

Zaštita prostorija, imovine i arhive

1. Kad se misija privremeno ili konačno opozove, država sedišta je dužna da poštuje i štiti prostorije, imovinu i arhivu misije. Država imenovanja dužna je da preduzme sve potrebne mere da državu sedišta što pre oslobodi ove posebne obaveze. Ona može poveriti zaštitu prostorija, imovine i arhive misije organizaciji, ukoliko se ona saglasi s tim, ili nekoj trećoj državi, prihvatljivoj za državu imenovanja.
2. Na molbu države imenovanja, država sedišta pruža istoj olakšice za prevoz imovine i arhive misije sa teritorije države sedišta.

D e o III

DELEGACIJE PRI ORGANIMA I NA KONFERENCIJAMA

Član 42.

Upućivanje delegacija

1. Država može uputiti delegaciju u organ ili na konferenciju u skladu s pravilima delegacije.
2. Dve ili više država mogu uputiti istu delegaciju u organ ili na konferenciju u skladu s pravilima organizacije.

Član 43.

Imenovanje članova delegacije

Pod rezervom određaba čl. 46. i 73. ove Konvencije, država imenovanja može slobodno imenovati članove svoje delegacije.

Član 44.

Pomoćje delegata

Akreditivne šefu delegacije i drugim delatnostima izdaje šef države, šef vlade, ministar inostranih poslova ili, ako dopuštaju pravila organizacije ili pravila procedure konferencije, nadležni organ države imenovanja. Oni se upućuju prema konkretnom slučaju organizaciji ili konferenciji.

Član 45.

Sastav delegacije

Osim šefa delegacije, u delegaciji mogu biti drugi delegati, diplomatsko osoblje, administrativno-tehničko osoblje i poslušno osoblje.

Član 46.

Broj članova delegacije

Broj članova delegacije ne treba da pređe granice razumnog i normalnog, s tim što u svakom konkretnom slučaju treba voditi računa o funkcijama organa ili zadacima konferencije, o potrebama pojedine delegacije, kao i o okolnostima i uslovima u državi sedišta.

Član 47.

Obaveštavanje

1. Država imenovanja obaveštava organizaciju, odnosno konferenciju o sledećem:

- a) o sastavu delegacije, uključujući podatke o funkcijama, zvanjima i rang-listi članova delegacije i o svakoj kasnijoj izmeni;
 - b) o dolasku i konačnom odlasku svakog lica i o prestanku njegovih funkcija u delegaciji;
 - c) o dolasku i konačnom odlasku svakog lica koje prati člana delegacije;
 - d) o zapošljavanju i otpuštanju iz službe lica sa prebivalištem u državi sedišta u svojstvu članova osoblja delegacije ili lica zaposlenih u privatnoj službi;
 - e) o adresi prostorija delegacije i privatnom smeštaju koji uživa nepovredivost na osnovu člana 59. ove Konvencije, kao i o drugim podacima koji bi mogli da budu potrebni za utvrđivanje gde se nalaze prostorije i stanovni.
2. Kad god je to moguće, obaveštenja o dolasku i konačnom odlasku daju se, takođe, i unapred.
3. Organizacija, odnosno konferencija prenosi državi sedišta obaveštenja iz st. 1. i 2. ovog člana.
4. Država imenovanja takođe može podneti državi sedišta obaveštenja iz st. 1. i 2. ovog člana.

Član 48.

Vršilac dužnosti šefa delegacije

1. Ako je šef delegacije odsutan ili nije u mogućnosti da vrši svoje funkcije, taj šef delegacije ili, ako on nije u mogućnosti, nadležni organ države imenovanja određuje između ostalih delegata jednog višioca dužnosti šefa delegacije. Ime višioca dužnosti šefa delegacije saopštava se organizaciji ili konferenciji.

2. Ako u delegaciji nema drugog delegata koji bi mogao vršiti dužnost šefa delegacije, u tu svrhu se može imenovati drugo lice. U tom slučaju se akreditivni moraju izdati i dostaviti u skladu s članom 44. ove Konvencije.

Član 49.

Redosled prvenstva

Redosled prvenstva među delegacijama određuje se po azbučnom redu naziva država koji se primenjuje u organizaciji.

Član 50.

Statuus šefa države i ličnosti visokog ranga

1. Šef države ili svaki član kolegijalnog organa koji vrši funkciju šefa države u skladu sa ustavom dotične države, kad predvodi delegaciju, uživa u državi sedišta ili u trećoj državi olakšice, privilegije i imunitete koji se priznaju šefovima država na osnovu međunarodnog prava, pored onih koji mu se daju na osnovu ove Konvencije.

2. Kad šef vlade, ministar inostranih poslova ili neko drugo lice visokog ranga predvodi delegaciju ili je njen član, on u državi sedišta ili u trećoj državi uživa olakšice, privilegije i imunitete koji se tim licima priznaju na osnovu međunarodnog prava, pored onoga što se predviđa ovom Konvencijom.

Član 51.

Opšte odredbe

1. Država sedišta daje delegaciji sve potrebne olakšice za izvršenje njenih zadataka.
2. Organizacija, odnosno konferencija pruža pomoć delegaciji u dobijanju tih olakšica i daje delegaciji one olakšice koje su u njenoj nadležnosti.

Član 52.

Prostorije i smeštaj

Na zahtev države imenovanja država sedišta, po potrebi, organizacija ili konferencija ukazaće pomoć delegaciji da pod razumnim uslovima dobije prostorije potrebne za delegaciju i prikladan smeštaj za svoje članove.

Član 53.

Pomoć u pogledu privilegija i imuniteta

1. Organizacija, odnosno organizacija i konferencija, po potrebi, pomažu državi imenovanja, njenoj delegaciji i članovima njene delegacije da ostvare privilegije i imunitete predviđene ovom Konvencijom.
2. Organizacija, odnosno organizacija i konferencija, po potrebi, pomažu državi sedišta da obezbedi da država imenovanja, njene delegacije i članovi njene delegacije izvrše svoje obaveze u pogledu privilegija i imuniteta predviđenih ovom Konvencijom.

Član 54.

Oslobodjenje prostorija od oporezivanja

1. Država imenovanja ili svaki član delegacije koji istupa u njeno ime, oslobađa se od svih državnih, regionalnih ili opštinskih poreza i taksa na prostorije delegacije, osim onih koje predstavljaju naknadu za posebne usluge.
2. Poresko oslobodjenje predviđeno ovim članom ne odnosi se na one poreze i takse koji po zakonima države sedišta padaju na teret lica koja su saugovarači države imenovanja ili člana delegacije.

Član 55.

Nepovredivost arhive i dokumenata

Arhiva i dokumenti delegacije nepovredivi su u svako doba i ma gde se nalazili.

Član 56.

Sloboda kretanja

Pod rezervom svojih zakona i propisa koji se odnose na zone u koje je ulaz zabranjen ili posebno regulisan iz razloga državne bezbednosti, država sedišta obezbeđuje svim članovima delegacije slobodu kretanja i putovanja na svojoj teritoriji onoliko koliko je potrebno za izvršenje funkcije delegacije.

Član 57.

Sloboda opštenja

1. Država sedišta dozvoljava i štiti slobodno opštenje delegacije za sve službene svrhe. U opštenju sa vladom države imenovanja, njenim stalnim diplomatskim misijama, konzulatima, stalnim misijama, stalnim misijama posmatrača, specijalnim misijama, drugim delegacijama i delegacijama posmatrača, bez obzira na to gde se nalaze, delegacija se može koristiti svim prikladnim sredstvima opštenja, uključujući kurire i poruke kodeksom ili šifrom. Međutim, delegacija može postaviti i koristiti otpremnu radio-stanicu samo uz pristanak države sedišta.
2. Službena prepiska delegacije je nepovrediva. Pod službenom prepiskom se podrazumeva sva prepiska koja se odnosi na delegaciju i njene funkcije.
3. Kad je moguće, delegacija se može koristiti sredstvima opštenja, između ostalog, diplomatskom poštom i kurirskim uslugama stalnog diplomatskog predstavništva, konzulata, stalne misije ili stalne misije posmatrača države imenovanja.
4. Valiza delegacije ne sme se ni otvarati ni zadržavati.
5. Paketi koji sačinjavaju valizu delegacije treba da nose vidljive spoljne oznake o svojoj prirodi i smeju sadržavati samo one dokumente ili predmete koji su namenjeni za službenu upotrebu delegacije.
6. Kurir delegacije, koji mora biti snabdeven službenim dokumentom kojim se potvrđuje njegovo svojstvo i označava broj paketa koji sačinjavaju valizu, u vršenju svojih funkcija uživa zaštitu države sedišta. On uživa neprikosnovenost svoje ličnosti i ne može biti podvrgnut nikakvoj vrsti hapšenja ili pritvora.
7. Država imenovanja ili delegacija može imenovati *ad hoc* kurire delegacije. U tom slučaju odredbe stava 6. ovog člana se isto tako primenjuju, osim kad imuniteti koji su tu pomenuti prestanu da se primenjuju onda kad *ad hoc* kurir preda primaocu valizu delegacije koja mu je bila poverena.
8. Valiza delegacije može se poveriti kapetanu broda ili zapovedniku trgovačkog vazduhoplova koji treba da prispe na dozvoljeno mesto ulaska. On treba da bude snabdeven službenim dokumentom u kome je naznačen broj paketa koji sačinjavaju valizu, ali se on ne smatra kurirskom delegacijom. Po sporazumu sa nadležnim organima države sedišta, delegacija može poslati jednog od svojih članova da neposredno i slobodno preuzme poštu od kapetana broda ili zapovednika vazduhoplova.

Član 58.

Neprikrasnovenost ličnosti

Ličnost šefa delegacije, ostalih delegata i članova diplomatskog osoblja je neprikrasnovena. Oni ne mogu biti podvignuti nikakvom hapšenju ili pritvoru. Država sedišta je dužna da se prema njima odnosi s dužnim poštovanjem i da preduzima sve potrebne mere da spreči svaki napad na njihovu ličnost, slobodu i dostojanstvo, kao i da sudski goni i kažnjava lica koja su izvršila takav napad.

Član 59.

Nepovredivost privatnog smeštaja i imovine

1. Privatni smeštaj šefa delegacije, ostalih delegata i članova diplomatskog osoblja ima nepovredivost i zaštitu.
2. Dokumenti, prepiska i – pod rezervom člana 60. stav 2. ove Konvencije – imovina šefa delegacije i ostalih delegata i članova diplomatskog osoblja delegacije – takođe imaju nepovredivost.

Član 60.

Sudski imunitet

1. Šef delegacije, ostali delegati i članovi diplomatskog osoblja delegacije uživaju imunitet od krivičnog sudstva države sedišta, kao i od njenog građanskog i upravnog sudstva u pogledu svih radnji učinjenih prilikom vršenja službenih funkcija.
2. Protiv ovih lica ne mogu se preduzimati nikakve mere izvršenja ukoliko se ne mogu sprovesti bez povrede njihovih prava navedenih u čl. 58. i 59. ove Konvencije.
3. Ova lica nisu obavezna da svedoče.
4. Ništa u ovom članu ne oslobađa ova lica od građanskog i upravnog sudstva države sedišta u pogledu tužbi za naknadu štete do koje je došlo usled nesrećnog slučaja izazvanog vozilom, brodom ili vazduhoplovom kojim su se koristila ili koji su posedovala dotična lica ukoliko se ti troškovi ne mogu naknaditi od organizacije osiguranja.
5. Imunitet ovih lica od sudstva države sedišta ne oslobađa ih od sudstva države imenovanja.

Član 61.

Odricanje od imuniteta

1. Država imenovanja može se odreći sudskog imuniteta šefa delegacije, ostalih delegata i članova diplomatskog osoblja delegacije i lica koja uživaju imunitet na osnovu člana 66. ove Konvencije.
 2. Odricanje uvek mora biti izrično.
 3. Ako bilo koje lice pomenuto u stavu 1. ovog člana pokrene sudski postupak, ono se više ne može pozivati na sudski imunitet u pogledu protiv-zahleva neposredno vezanog za osnovni zahtev.
 4. Smatra se da odricanje od sudskog imuniteta u pogledu neke građanske tužbe ili zahteva u upravnom postupku ne podrazumeva odricanje od imuniteta u pogledu izvršenja presude, za koje je potrebno posebno odricanje.
 5. Ukoliko se država imenovanja ne odrekne imuniteta bilo kojeg lica pomenutog u stavu 1. ovog člana u pogledu neke građanske tužbe, ona će uložiti sve napore da se spor pravilno reši.
- Član 62.
- Oslobodjenje od zakonskih propisa o socijalnom osiguranju**
1. Pod rezervom odredbe stava 3. ovog člana u pogledu službe za državu imenovanja, šef delegacije, ostali delegati i članovi diplomatskog osoblja delegacije oslobađaju se propisa o socijalnom osiguranju koji mogu biti na snazi u državi sedišta.
 2. Oslobodjenje predviđeno u stavu 1. ovog člana primenjuje se, isto tako, na lica koja se nalaze isključivo u privatnoj službi šefa delegacije, ostalih delegata ili člana diplomatskog osoblja delegacije, pod uslovom:
 - a) da ta zaposlena lica nisu državljanin države sedišta ili da nemaju stalno prebivalište u toj državi; i
 - b) da podleže propisima socijalnog osiguranja koji mogu biti na snazi u državi sedišta ili u nekoj trećoj državi.
 3. Šef delegacije, ostali delegati i članovi diplomatskog osoblja delegacije kod kojih su zaposlena lica na koja se ne odnosi oslobodjenje predviđeno u stavu 2. ovog člana, poštunju obaveze koje poslodavcu nameću propisi socijalnog osiguranja države sedišta.
 4. Oslobodjenje predviđeno u st. 1. i 2. ovog člana ne isključuje dobrovoljno učešće u sistemu socijalnog osiguranja države sedišta, ukoliko ta država odobrava takvo učešće.
 5. Odredbe ovog člana ne zadiru u ranije zaključene dvosstrane ili višestrane sporazume o socijalnom osiguranju i ne sprečavaju da se docnije zaključuje takvi sporazumi.

Član 63.

Oslobodjenje od poreza i taksa

Šef delegacije, ostali delegati i članovi diplomatskog osoblja delegacije oslobađaju se, po mogućnosti, svih poreza i taksa, ličnih i imovinskih, državnih i regionalnih i opštinskih, osim:

- a) posrednih poreza koji su po svom karakteru obično uključeni u cenu robe ili usluga;
- b) poreza i taksa na privatnu nepokretnu imovinu na teritoriji države sedišta, osim ako dotično lice raspolaže ovom imovinom u ime države imenovanja, a za potrebe delegacije;
- c) takse na ostavštinu ili nasleđstvo koje ubira država sedišta, pod rezervom određaba člana 68. stav 4. ove Konvencije;
- d) poreza i taksa na lične prihode koji potiču iz države sedišta i poreza na kapital koji se naplaćuju na ulaganja izvršena u trgovačka preduzeća u državi sedišta;
- e) poreza koji se ubiraju za posebne usluge;
- f) taksa za registraciju, sudskih ili beležničkih taksa, hipotekarnih taksa ili taksa u takšenim markama kad se radi o nepokretnoj imovini, pod rezervom određaba člana 54. ove Konvencije.

Član 64.

Oslobodjenje od ličnih davanja

Država sedišta oslobađa šefa delegacije i ostale delegate i članove diplomatskog osoblja delegacije svih ličnih davanja i svake javne službe bilo kakvog karaktera, zatim vojnih nameta, kao što su rekvizicija, kontribucija i vojni smeštaj.

Član 65.

Oslobodjenje od carina i carinskog pregleda

1. Prema odredbama svojih zakona i propisa koji mogu biti doneti, država sedišta odobrava uvoz i oslobodjenje od carina, taksa i drugih dažbina ma kakvi oni bili, osim od troškova za uskladištenje, prevoz i slične usluge:
 - a) na predmete namenjene za službenu upotrebu delegacije;
 - b) na predmete namenjene za ličnu upotrebu šefa delegacije ili bilo kog drugog delegata ili člana diplomatskog osoblja delegacije koje je uveo u svom ličnom prtljagu prilikom prvobitnog dolaska na teritoriju države sedišta radi učestvovanja na zasedanju organa ili konferencije.
2. Šef delegacije, ostali delegati i članovi diplomatskog osoblja delegacije oslobodeni su pregleda ličnog prtljaga, ukoliko ne postoje ozbiljni razlozi za pretpostavku da taj prtljag sadrži predmete koji ne uživaju oslobodjenje

predviđeno u stavu 1. ovog člana ili predmete čiji je uvoz ili izvoz zakonom zabranjen ili podleže karantinskim propisima države sedišta. U tom slučaju se pregled prtljaga može izvršiti samo u prisustvu lica koje uživa oslobodjenje ili njegovog ovlašćenog predstavnika.

Član 66.

Privilegije i imuniteti drugih lica

1. Članovi porodice šefa delegacije koji ga prate i članovi porodice ostalih delegata ili članovi diplomatskog osoblja delegacije koji ih prate, ukoliko nisu državljanini države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. 58, 60, i 64. i članu 65. st. 1. b) i 2. ove Konvencije i oslobodjenje od obaveze registrovanja stranaca.

2. Članovi administrativno-tehničkog osoblja delegacije, ukoliko nisu državljanini države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. 58, 59, 60, 62, 63. i 64. ove Konvencije. Oni takođe uživaju privilegije pomenute u članu 65. stav 1. b) ove Konvencije u pogledu predmeta uvezenih u njihovom ličnom prtljagu prilikom njihovog prvog dolaska na teritoriju države sedišta radi učestvovanja na zasedanju organa ili konferencije. Članovi porodice člana administrativno-tehničkog osoblja koji ga prate, ukoliko nisu državljanini države prijemna ili u njoj nemaju stalno prebivalište, uživaju privilegije i imunitete pomenute u čl. 58, 60. i 64. u članu 65. stav 1. b) ove Konvencije u meri koja je predviđena za takve članove osoblja.

3. Članovi poslužnog osoblja delegacije koji nisu državljanini države prijemna ili u njoj nemaju stalno prebivalište uživaju iste imunitete u pogledu postupaka učinjenih u vršenju svojih funkcija kao i članovi administrativno-tehničkog osoblja delegacije, oslobodeni su od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu i uživaju oslobodjenje od zakonskih propisa o socijalnom osiguranju predviđeno u članu 62. ove Konvencije.

4. Lica zaposlena u privatnoj službi članova delegacije, ukoliko nisu državljanini države sedišta ili u njoj nemaju stalno prebivalište, oslobodena su poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu. U svakom drugom pogledu ona mogu uživati privilegije i imunitete samo u onoj meri u kojoj dozvoli država sedišta. Međutim, država sedišta treba svoju jurisdikciju nad tim licima da vrši tako da ne ometa delegaciju u vršenju njenih zadataka.

Član 67.

Državljanima države sedišta i lica koja imaju stalno prebivalište u državi sedišta

1. Izuzev kad država sedišta daje dopunske privilegije i imunitete, šef delegacije ili neki drugi delegat ili član diplomatskog osoblja delegacije koji

je državljanin države sedišta ili u njoj ima stalno prebivalište uživa samo sudski imunitet i neprikosnovenost u pogledu službenih radnji učinjenih u vršenju svojih funkcija.

2. Ostali članovi osoblja delegacije i lica zaposlena u privatnoj službi koji su državljani države sedišta ili u njoj imaju stalno prebivalište uživaju privilegije i imunitete samo u onoj mjeri u kojoj im dozvoli država sedišta. Međutim, država sedišta je dužna da vrši jurisdikciju nad tim licima bez ne-potrebnog ometanja delegacije u vršenju njenih zadataka.

Član 68.

Trajanje privilegija i imuniteta

1. Svako lice koje ima pravo na privilegije i imunitete koristi se njima od trenutka kad stupi na teritoriju države sedišta radi učešća u radu zasedanja organa ili konferencije ili, ako se već nalazi na toj teritoriji, od trenutka kad organizacija, konferencija ili država imenovanja notifikuju njegovo imenovanje državi sedišta.

2. Kad prestanu funkcije nekog lica koje uživa privilegije i imunitete, te privilegije i imuniteti, po pravilu, prestaju u trenutku kad to lice napusti zemlju ili po isteku razumnog roka koji mu je dat u tu svrhu. Međutim, imunitet ostaje za radnje koje je to lice učinilo u vršenju svojih funkcija kao član delegacije.

3. U slučaju smrti nekog člana delegacije, članovi njegove porodice i dalje uživaju privilegije i imunitete na koje imaju pravo do isteka razumnog roka koji je potreban da napuste tu teritoriju.

4. U slučaju smrti nekog člana delegacije koji nije bio državljanin države sedišta ili u njoj nije imao stalno prebivalište, ili člana njegove porodice koji ga prati, država sedišta odobrava iznošenje pokretne imovine pokojnika, osim predmeta koji su stečeni u toj zemlji a njihov je izvoz bio zabranjen u trenutku njegove smrti. Neće se naplaćivati nikakve nasledne takse za pokretnu imovinu koja se u državi sedišta nalazi jedino zbog toga što je pokojnik boravio u toj državi kao član delegacije ili kao član porodice nekog od članova delegacije.

Član 69.

Prestanak funkcija

Funkcije šefa delegacije ili bilo kojeg drugog delegata ili člana diplomatskog osoblja delegacije prestaju, između ostalog:

- a) notifikacijom države imenovanja organizaciji ili konferenciji o pre-stanku njihove funkcije;
- b) završetkom zasedanja organa ili konferencije.

Član 70.

Zaštita prostorija, imovine i arhive

1. Po završetku zasedanja organa ili konferencije, država sedišta dužna je da poštuje i štiti prostorije delegacije dok se ista njima koristi, kao i imovinu i arhivu delegacije. Država imenovanja dužna je da preduzme sve potrebne mere da što pre oslobodi državu sedišta ove posebne obaveze.

2. Na molbu države imenovanja, država sedišta pruža istoj olakšice za prevoz imovine i arhive delegacije sa teritorije države sedišta.

D e o IV

DELEGACIJE POSMATRAČA PRI ORGANIMA I NA KONFERENCIJAMA

Član 71.

Slanje delegacije posmatrača

Država može uputiti delegaciju posmatrača u organ ili na konferenciju u skladu s pravilima organizacije.

Član 72.

Opšte odredbe koje se odnose na delegacije posmatrača

Odredbe čl. od 43. do 70. ove Konvencije odnose se na delegacije posmatrača.

D e o V

OPŠTE ODREDBE

Član 73.

Državljanstvo članova misije, delegacije ili delegacije posmatrača

1. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije, šef delegacije, ostali delegati i članovi diplomatskog osoblja delegacije, šef delegacije posmatrača, drugi delegati posmatrača i članovi diplomatskog osoblja delegacije posmatrača, u principu, treba da budu državljani države imenovanja.

2. Šef misije i članovi diplomatskog osoblja misije mogu se imenovati iz reda državljana države sedišta samo uz saglasnost odnosne države, a ta saglasnost se u svako doba može povući.

3. Ako se šef delegacije, neki drugi delegat ili član diplomatskog osoblja delegacije ili šef delegacije posmatrača ili neki delegat posmatrača ili

član diplomatskog osoblja delegacije posmatrača imenuje iz reda državljana države sedišta, saglasnost ove države se podrazumeva ako je obaveštena o imenovanju građanina države sedišta, a nije na to dala nikakav prigovor.

Član 74.

Zakonodavstvo koje se tiče sticanja državljanstva

Članovi misije, članovi delegacije ili članovi delegacije posmatrača koji nisu državljan države sedišta i članovi njihovih porodica koji pripadaju njihovom domaćinstvu ili koji ih prate, ne stiču državljanstvo države sedišta isključivo dejstvom zakona te države.

Član 75.

Privilegije i imuniteti u slučaju istovremenog vršenja više funkcija

Kad se članovi stalne diplomatske misije ili konzulata u državi sedišta uključuju u sastav misije, delegacije ili delegacije posmatrača, oni, pored privilegija i imuniteta koji im pripadaju na osnovu ove Konvencije, zadržavaju i privilegije i imunitete koji im pripadaju kao članovima diplomatske misije ili konzulata.

Član 76.

Saradnja između države imenovanja i države sedišta

Kad god je potrebno i u meri koja ne ometa nezavisno vršenje funkcije misije, delegacije ili delegacije posmatrača, država imenovanja što potpunije saraduje sa državom sedišta prilikom vođenja istrage ili sudskog gonjenja koji se vrše u skladu s odredbama čl. 23, 28, 29. i 58. ove Konvencije.

Član 77.

Poštovanje zakona i propisa države sedišta

1. Ne dirajući u njihove privilegije i imunitete, sva lica koja uživaju te privilegije i imunitete dužna su da poštuju zakone i propise države sedišta. Ona su takode dužna da se ne mešaju u unutrašnje stvari te države.
2. U slučaju da lice koje uživa sudski imunitet ozbiljno i očigledno krši krivično zakonodavstvo države sedišta, država imenovanja je dužna, ukoliko se ne odrekne imuniteta dotičnog lica, da ga opozove, da prekrine njegove funkcije u misiji, delegaciji ili delegaciji posmatrača ili da preduzme mere za njegov odlazak, zavisno od okolnosti. Država imenovanja će preduzeti iste mere u slučaju ozbiljnog i očiglednog mešanja u unutrašnje stvari države sedišta. Odredbe ovog stava ne odnose se na radnje koje je odnosno lice

preduzelo u vršenju funkcija misije ili zadataka delegacije ili delegacije posmatrača.

3. Prostorije misije i prostorije delegacije ne smeju se koristiti u svrhe koje su nespojive s vršenjem funkcija misije ili izvršenjem zadataka delegacije.

4. Ne može se tumačiti da bilo koja odredba ovog člana brani državi sedišta da preduzima sve mere koje su potrebne za zaštitu njenih interesa. U tom slučaju država sedišta će, ne dirajući u odredbe čl. 84. i 85. ove Konvencije, na odgovarajući način obaviti savetovanje s državom imenovanja, kako bi se obezbedilo da se takvim merama ne ometa normalno funkcionisanje misije, delegacije ili delegacije posmatrača.

5. Mere predviđene u stavu 4. ovog člana preduzimaju se po odobrenju ministra inostranih poslova ili drugog nadležnog ministra, u skladu s ustavnim propisima države sedišta.

Član 78.

Osiguranje od odgovornosti u odnosu na treća lica

Članovi misije, delegacije ili delegacije posmatrača izvršavaju sve obaveze koje predviđaju zakoni i propisi države sedišta u pogledu osiguranja od odgovornosti u odnosu na treća lica za sva prevozna sredstva, brodove i vazduhoplove kojima se koriste ili koje poseduju.

Član 79.

Dolazak na teritoriju države sedišta

1. Država sedišta dozvoljava ulazak na svoju teritoriju:
 - a) članovima misije ili članovima njihovih porodica koji pripadaju njihovom domaćinstvu;
 - b) članovima delegacije ili članovima njihovih porodica koji ih prate;
 - c) članovima delegacije posmatrača i članovima njihovih porodica koji ih prate.
2. Vize, ukoliko su obavezne, izdaće se u najkraćem roku svakom licu pomenutom u stavu 1. ovog člana.

Član 80.

Oлакšice prilikom odlaska

Ako se državi sedišta uputi zahtev, ona će licima koja uživaju privilegije i imunitete a nisu državljan države sedišta, kao i članovima njihovih porodica bez obzira na njihovo državljanstvo, pružiti olakšice prilikom odlaska sa njene teritorije.

Član 81.

Tranzit preko teritorije treće države

1. Ako šef misije ili član diplomatskog osoblja misije, šef delegacije, neki drugi delegat ili član diplomatskog osoblja delegacije, šef posmatrača, neki drugi delegat posmatrač ili član diplomatskog osoblja delegacije posmatrača putuje preko teritorije ili se nalazi na teritoriji treće države koja mu je izdala vizu, ukoliko je viza obavezna, radi nastupanja na dužnost ili ponovnog preuzimanja funkcije ili povratka u svoju zemlju, treća država će mu pružiti neprikosnovenost i druge imunitete potrebne za obezbeđenje njegovog tranzita.

2. Odrredba stava 1. ovog člana takode se odnosi na:

a) članove porodice šefa misije ili člana diplomatskog osoblja misije koji pripadaju njegovom domaćinstvu i koji uživaju privilegije i imunitete, bez obzira na to da li putuju zajedno s njim ili odvojeno da bi mu se pridružili ili vratili u zemlju;

b) članove porodice šefa delegacije, ostalih delegata ili člana diplomatskog osoblja delegacije koji ga prate i koji uživaju privilegije i imunitete, bez obzira na to da li putuju zajedno s njim ili odvojeno da bi mu se pridružili ili vratili u zemlju;

c) članove porodice šefa delegacije posmatrača, drugog delegata posmatrača ili člana diplomatskog osoblja delegacije posmatrača koji ga prate i koji uživaju privilegije i imunitete, bez obzira na to da li putuju zajedno s njim ili odvojeno da bi mu se pridružili ili vratili u zemlju.

3. U okolnostima koje su slične okolnostima navedenim u st. 1. i 2. ovog člana treće države neće ometati tranzit svoje teritorije članovima administrativno-tehničkog ili poslužnog osoblja i članovima njihovih porodica.

4. Treće države daju službenoj prepisci i drugim zvaničnim saopštenjima, uključujući poruke kodeksom i šifrom, iste slobode i zaštitu koje je i država sedišta dužna da pruža na osnovu ove Konvencije. Kuririma misije, delegacije ili delegacije posmatrača, kojima je izdata viza, ukoliko je potrebno, i valizi misije delegacije ili delegacije posmatrača u tranzitu one pružaju istu neprikosnovenost i zaštitu koju je država sedišta dužna da pruži na osnovu ove Konvencije.

5. Obaveze trećih država, predviđene u st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana, odnose se i na lica pomenuta u odnosnim stavovima i na službena saopštenja i valizu misije, delegacije ili delegacije posmatrača koji su se zatekli na teritoriji treće države usled više sile.

Član 82.

Nep priznavanje država ili vlada ili nepostojanje diplomatskih ili konzularnih odnosa

1. Na prava i obaveze države sedišta i države imenovanja predviđene ovom Konvencijom ne utiče ni odbijanje jedne od tih država da prizna drugu državu ili njenu vladu, ni nepostojanje ili prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa između njih.

2. Uspostavljanje ili održavanje misije, upućivanje ili prisustvovanje delegacije ili delegacije posmatrača ili bilo kakav postupak u primeni ove Konvencije ne podrazumeva samo po sebi priznavanje od strane države sedišta, države imenovanja ili njene vlade, niti pak priznavanje od strane države imenovanja, države sedišta ili njene vlade.

Član 83.

Nediskriminacija

U primeni odredaba ove Konvencije ne sme se praviti nikakva diskriminacija.

Član 84.

Savetovanje

Ako između dve ili više država članica dođe do spora u vezi s primenom ili tumačenjem ove Konvencije, na molbu jedne od njih, pristupiće se savetovanju. Na molbu bilo koje strane u sporu biće pozvana organizacija ili konferencija da učestvuje na savetovanju.

Član 85.

Postupak izmirenja

1. Ako se spor ne reši na savetovanju pomenutom u članu 84. ove Konvencije mesec dana od dana kad je savetovanje počelo, svaka država koja učestvuje na savetovanju može izneti spor pred komisijom za izmirenje, koja se formira u skladu s odredbama ovog člana, podnošenjem pismenog saopštenja organizaciji ili ostalim državama koje učestvuju na savetovanju.

2. Svaka komisija za izmirenje sastoji se od tri člana: dva člana imenuju strane u sporu, a predsednik se imenuje shodno stavu 3. ovog člana. Svaka država članica ove Konvencije blagovremeno imenuje lice koje je pozvano da deluje u svojstvu člana te komisije. Ona o tom imenovanju izveštava or-

ganizaciju kod koje se vodi spisak imenovanih. Ukoliko država ne obavi imenovanje blagovremeno, ona to može učiniti u toku samog postupka mišljenja, sve do trenutka kad komisija počne da radi nact izveštaja koji je dužna da pripremi u skladu sa stavom 7. ovog člana.

3. Predsednika komisije biraju druga dva člana. Ako mesec dana posle upućivanja saopštenja predviđenog u stavu 1. ovog člana druga dva člana ne postignu sporazum, ili ako jedna strana u sporu nije iskoristila svoje pravo da imenuje jednog člana komisije, na zahtev jedne strane u sporu predsednika komisije imenuje glavni upravni funkcioner organizacije. Imenovanje se mora izvršiti u roku od mesec dana posle prijema takvog zahteva. Glavni upravni funkcioner organizacije imenuje na mesto predsednika kvalifikovanog pravnik koji ne može biti ni funkcioner organizacije, ni državljanin bilo koje države koja je strana u sporu.

4. Svako upražnjeno mesto popunjavaće se na isti način kao što je predviđeno za prvobitno imenovanje.

5. Komisija počinje s radom čim se imenuje predsednik, čak i u slučaju da sastav nije potpun.

6. Komisija utvrđuje svoja pravila o proceduri, a odluke i preporuke donosi većinom glasova. Ona može preporučiti organizaciji, ukoliko je organizacija za to ovlašćena u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, da zatraži savetodavno mišljenje od Međunarodnog suda pravde u pogledu primene ili tumačenja ove Konvencije.

7. Ako komisija u roku od dva meseca posle imenovanja predsednika nije u stanju da postigne sporazum između strana u sporu, ona je dužna da u što kraćem roku pripremi izveštaj o svom radu i da ga dostavi stranama u sporu. Izveštaj mora sadržati zaključke komisije u pogledu činjenica i pravnih pitanja, kao i preporuke koje je davala stranama u sporu da bi doprinela rešenju spora. Rok od dva meseca može se produžiti odlukom komisije. Preporuke u izveštaju komisije ne obavezuju strane u sporu ako ih sve strane u sporu nisu prihvatile. Međutim, svaka strana u sporu može dati jednostranu izjavu da će se pridržavati preporuka iz izveštaja koje se na nju odnose.

8. Odredbe prethodnih stavova ovog člana ne smetaju da se utvrdi neki drugi pogodan postupak za rešavanje sporova koji se pojave u vezi s primenom ili tumačenjem ove Konvencije, ili da se između strana u sporu postigne sporazum o rešavanju spora prema postupku prihvaćenom u organizaciji ili prema nekom drugom postupku.

9. Ovaj član ne utiče na odredbe o rešenju sporova koje su sadržane u važećim međunarodnim sporazumima zaključenim između država ili između država i međunarodnih organizacija.

Deo VI

ZAVRŠNE ODREDBE

Član 86.

Potpisivanje

Ova Konvencija je otvorena za potpisivanje svim državama do 30. septembra 1975. godine u Saveznom ministarstvu inostranih poslova Republike Austrije, a potom do 30. marta 1976. godine u sedištu Organizacije ujedinjenih nacija u Njujorku.

Član 87.

Ratifikacija

Ova Konvencija podleži ratifikaciji. Instrumenti o ratifikaciji deponovaoće se kod Generalnog sekretara Organizacije ujedinjenih nacija.

Član 88.

Pristupanje

Ova Konvencija je otvorena za pristupanje svim državama. Instrumenti o pristupanju deponovaoće se kod Generalnog sekretara Organizacije ujedinjenih nacija.

Član 89.

Stupanje na snagu

1. Ova Konvencija stupa na snagu tridesetog dana posle dana deponovanja tridesetpetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu koja bude ratifikovala Konvenciju ili joj bude pristupila posle deponovanja tridesetpetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, Konvencija stupa na snagu trideset dana posle deponovanja instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju od strane te države.

Član 90.

Izvršenje odredaba od strane organizacija

Posle stupanja na snagu ove Konvencije nadležni organ međunarodne organizacije univerzalnog karaktera može doneti odluku da primenjuje odgovarajuće odredbe Konvencije. Organizacija će o toj odluci notifikovati državi prijema i deponitaru Konvencije.

Član 91.

Notifikacija depozitara

1. Generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija, kao depozitar, obavešćuje sve države:

- a) o činjenicama potpisivanja Konvencije i deponovanja instrumenata o ratifikaciji ili pristupanju shodno čl. 86, 87. i 88. ove Konvencije;
 - b) o datumu stupanja na snagu Konvencije shodno članu 89. ove Konvencije;
 - c) o svakoj odluci o kojoj je obavešten shodno članu 90. ove Konvencije.
2. Generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija će obavještavati, po potrebi, sve države o drugim aktima i notifikacijama ili saopštenjima koje se odnose na ovu Konvenciju.

Član 92.

Verodostojnost tekstova

Original ove Konvencije, čiji su tekstovi na engleskom, španskom, kineskom, ruskom i francuskom jeziku podjednako verodostojni, biće deponovani kod Generalnog sekretara Organizacije ujedinjenih nacija koji će svim državnima dostaviti overene kopije.

Sačinjeno u Beču četrnaestog marta hiljadu devet stotina sedamdeset pete godine.

KONVENCIJA O SPREČAVANJU I KAŽNJAVANJU
KRIVIČNIH DELA PROTIV LICA KOJA UZIVAJU
MEDUNARODNU ZAŠTITU, UKLJUČUJUĆI
DIPLOMATSKE PREDSTAVNIKE¹

Države strane ugovornice ove Konvencije,

Imajući na umu ciljeve i načela Povelje Ujedinjenih nacija koji se tiču očuvanja međunarodnog mira i unapređenja prijateljskih odnosa i saradnje između država,

Smatrajući da krivična dela počinjena protivu diplomatskih predstavnika i drugih lica koja uživaju međunarodnu zaštitu, dovodeći u pitanje bezbednost ovih lica, stvaraju ozbiljnu pretnju održavanju normalnih međunarodnih odnosa koji su neophodni za saradnju između država,

Ocenjujući da je izvršenje ovih dela povod za ozbiljnu uznemirenost međunarodne zajednice,

Ubedene u potrebu hitnog usvajanja odgovarajućih i efikasnih mera za sprečavanje i kažnjavanje ovih dela,

Sporazumele su se o sledećem:

Član prvi

Za svrhe ove Konvencije:

1. Izraz „lice koje uživa međunarodnu zaštitu” podrazumeva:
 - a) Svakog šefa države, uključujući svakog člana kolegijalnog organa koji na osnovu ustava odnosne zemlje viši funkcije šefa države; svakog šefa vlade ili svakog ministra spoljnih poslova kada se takvo lice nalazi u stranoj zemlji, kao i članove njegove porodice koji ga prate;
 - b) Svakog predstavnika, funkcionera ili službeno lice jedne države i svakog funkcionera, službeno lice ili drugog predstavnika međuvladine or-

¹ Prevod: „Jugoslovenska revija za međunarodno pravo”, br. 1-3/1974.

ganizacije koje, u vreme kada je i u mestu gde je počinjeno delo protiv njego-
gove ličnosti, njegovih službenih prostorija, njegovog privatnog stana ili
njegovih saobraćajnih sredstava, ima shodno međunarodnom pravu pravo na
posebnu zaštitu od svakog napada na njegovu ličnost, slobodu ili dostoi-
janstvo, kao i članova porodice koji čine njegovo domaćinstvo;

2. Izraz „prepostavljeni izvršilac dela” podrazumeva svako lice protiv
koga postoji dovoljno dokaznih elemenata da se na prvi pogled utvrdi da je
ono počinilo jedno ili više dela predviđenih u članu 2. ili da je u tome
učestvovalo.

Član 2.

1. Namera:

- a) Da se počinu ubistvo, otmica ili neki drugi napad protiv ličnosti ili
slobode lica koje uživa međunarodnu zaštitu,
- b) Da se, pribegavajući nasilju protiv službenih prostorija, privatnog
stana ili saobraćajnih sredstava lica koje uživa međunarodnu zaštitu, počinu
napad takve vrste da njegovu ličnost ili slobodu dovodi u opasnost,
- c) Da se preti izvršenjem takvog napada,
- d) Da se pokuša izvršenje takvog napada, ili
- e) Da se učestvuje kao saučesnik u takvom napadu smatraće se od sva-
ke države ugovornice kao krivično delo po njenom unutrašnjem zakono-
davstvu.

2. Svaka država ugovornica propisuje za ova dela odgovarajuće kazne
koje će uzimati u obzir njihovu težinu.

3. St. 1. i 2. ovog člana ne vredeju nikako obaveze koje, na osnovu
međunarodnog prava, imaju države ugovornice da preduzmu sve odgovara-
juće mere da bi sprečile druge napade na ličnost, slobodu i dostojanstvo lica
koje uživa međunarodnu zaštitu.

Član 3.

1. Svaka država ugovornica preduzeće neophodne mere za ustanov-
ljenje svoje nadležnosti u svrhu suđenja za dela predviđena u članu 2. u dole
navedenim slučajevima:

- a) Kada je delo počinjeno na teritoriji pomenute države ili na brodu ili
vazduhoplovu registrovanom u pomenutoj državi;
- b) Kada je prepostavljeni počilac dela državljanin pomenute države;
- c) Kada je delo počinjeno protiv lica koje uživa međunarodnu zaštitu u
smislu člana prvog, a koje taj status uživa na osnovu funkcija koje obavlja u
ime pomenute države.

2. Svaka država ugovornica preduzeće isto tako mere potrebne za usta-
novljenje svoje nadležnosti u svrhu suđenja za ova dela u slučaju kada se

prepostavljeni učinilac dela nalazi na njenoj teritoriji ili kada ga ona ne
ekstradira shodno članu 8. bilo kojoj državi o kojima je reč u stavu 1. ovog
člana.

3. Ova Konvencija ne isključuje krivičnu nadležnost na osnovu unu-
trašnjeg zakonodavstva.

Član 4.

Države ugovornice saradivaće u sprečavanju dela predviđenih u članu
2, naročito:

- a) Preduzimajući sve moguće mere da bi na svojoj teritoriji sprečile
pripremanje ovih dela koja treba da budu izvršena unutar ili izvan njihove
teritorije;
- b) Razmenom obaveštenja i usklađivanjem upravnih i drugih mera koje
treba, u slučaju potrebe, preduzeti s ciljem sprečavanja izvršenja ovih dela.

Član 5.

1. Država ugovornica na čijoj teritoriji bude učinjeno jedno ili više dela
predviđenih u članu 2, ako ima razloga da veruje da je prepostavljeni učini-
lac dela pobjegao sa njene teritorije, dostaviće svim drugim zainteresovanim
državama, neposredno ili preko Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija²
sve činjenice koje se odnose na počinjeno delo i sva obaveštenja kojima ras-
polaze koja se tiču identiteta prepostavljenog izvršioca dela.

2. Kada se jedno ili više dela predviđenih u članu 2, izvršena protiv lica
koje uživa međunarodnu zaštitu svaka država ugovornica koja raspolaže
obaveštenjima koja se odnose kako na žrtvu tako i na okolnosti dela nasto-
jaće da ih dostavi, pod uslovima predviđenim njenim unutrašnjim zakono-
davstvom, u pogodno vreme i u potpunom obliku, državi ugovornici u čije je
ime pomenuto lice obavljalo svoje funkcije.

Član 6.

1. Ako smatra da to okolnosti opravdavaju, država ugovornica na čijoj
se teritoriji nalazi prepostavljeni izvršilac dela preduzeće odgovarajuće me-
re shodno svom unutrašnjem zakonodavstvu radi obezbeđenja prisustva po-
menutog prepostavljenog izvršioca dela u svrhu gonjenja ili ekstradicije. O
ovim merama će biti obavešteni bez odlaganja neposredno ili preko Gene-
ralnog sekretara Ujedinjenih nacija.³

a) Država u kojoj je delo počinjeno;

b) Država ili države čiji je državljanin prepostavljeni izvršilac krivi-
čnog dela ili, ako je ovaj apatrid, država na čijoj teritoriji ima stalno boravište;

² U francuskom tekstu: „Organizacije ujedinjenih nacija”.

³ Vid. bel. 1.

- c) Država ili države čiji je državljanin lice koje uživa međunarodnu zaštitu ili u čije ime je obavljalo svoje funkcije;
- d) Sve druge zainteresovane države; i
- e) Međuvladina organizacija čiji je funkcioner, službena ličnost ili predstavnik lice koje uživa međunarodnu zaštitu.
2. Svako lice u pogledu koga budu preduzete mere koje ima u vidu stav 1. ovog člana imaće pravo:
- a) Da opšti sa najbližim ovlašćenim predstavnikom države čiji je državljanin ili koji je na drugi način ovlašćen da štiti njegova prava ili, ako je reč o licu bez državljanstva, koji je raspoložen da na njegovo traženje štiti njegova prava; i
- b) Da prima posete predstavnika te države.

Član 7.

Država ugovornica na čijoj se teritoriji nalazi prepostavljeni izvršilac dela, ako ovoga ne ekstradirat, preduzeće stvar, bez ikakvog prigovora i bez neopravdanog odlaganja, svojim vlastima nadležnim za krivično gonjenje, prema postupku u skladu sa zakonodavstvom te države.

Član 8.

1. Ukoliko se dela predviđena u članu 2. ne nalaze na listi slučajeva za ekstradiciju u ugovoru o ekstradiciji koji je na snazi između država ugovornica, smatra će se kao da su ona njime obuhvaćena. Države ugovornice se obavezuju da ova uključuje u slučajeve za ekstradiciju u svakom ugovoru o ekstradiciji koji će zaključiti između sebe.

2. Ako je jednoj državi ugovornici koja ekstradiciju uslovljava postojanjem ugovora podnet zahtev za ekstradiciju od strane druge države ugovornice sa kojom ona nije vezana ugovorom o ekstradiciji, ona može, ako se odluču na ekstradiciju, da smatra ovu Konvenciju kao pravni osnov za ekstradiciju u pogledu ovih dela. Ekstradicija podleže pravilima postupka i drugim uslovima predviđenim u pravu zamoljene države.

3. Države ugovornice koje ne uslovljavaju ekstradiciju postojanjem ugovora priznaju da ova dela u njihovim međusobnim odnosima predstavljaju slučajeve za ekstradiciju koji podležu pravilima postupka i drugim uslovima predviđenim pravom zamoljene države.

4. Između država ugovornica ova dela će se smatrati za svrhe ekstradicije kao da su počinjena kako u mestu njihovog izvršenja tako i na teritoriji država obaveznih da ustanove svoju nadležnost na osnovu stava 1. člana 3.

Član 9.

Svako lice protiv koga je pokrenut postupak zbog dela predviđenih u članu 2. uživa garanciju pravičnog postupanja u svim stepenima postupka.

Član 10.

1. Države ugovornice pružaće jedna drugoj najširu moguću sudsku pomoć u svakom krivičnom postupku koji se odnosi na dela predviđena u članu 2, uključujući sve što se tiče dostavljanja svih dokaznih elemenata kojim raspolazu i koji su potrebni za svrhe postupka.

2. Odrеbe stava 1. ovog člana ne diraju u obaveze koje se odnose na međusobnu sudsku pomoć predviđenu u svakom drugom ugovoru.

Član 11.

Država ugovornica u kojoj je pokrenut krivični postupak protiv prepostavljenog izvršioca dela dostaviće njegove konačne rezultate Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija,⁴ koji će o tome obavestiti druge ugovornice.

Član 12.

Odrеbe ove Konvencije neće dirati u primenu ugovora o azilu koji su na snazi na dan usvajanja pomenute Konvencije u pogledu država koje su strane ugovornice ovih ugovora, ali država ugovornica ove Konvencije neće se moći pozivati na te ugovore u pogledu druge države ugovornice ove Konvencije koja nije strana ugovornica tih ugovora.

Član 13.

1. Svaki spor između dve ili više države ugovornice u pogledu tumačenja ili primene ove Konvencije koji ne bude rešen putem pregovora izneće se na arbitražu na zahtev jedne od njih. Ako u toku sledećih šest meseci po zahtevu za arbitražu strane ugovornice ne uspeju da se slože o organizaciji arbitraže, svaka od njih može spor izneti pred Međunarodni sud, podnoseći tužbu u skladu sa Statutom suda.

2. Svaka država ugovornica može, u trenutku potpisivanja ove Konvencije, ratifikacije ili pristupanja, izjaviti da se ne smatra vezanom stavom 1. ovog člana. Druge države ugovornice neće biti vezane pomenutim odredbama prema državi ugovornici koja je stavila takvu rezervu.

⁴ Vid. bel. 1.

3. Svaka država ugovornica koja bude stavila rezervu shodno odredbama stava 2. ovog člana može u svako doba povući tu rezervu putem saopštenja Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija.⁵

Član 14.

Ova Konvencija biće otvorena za potpisivanje svima državama do 31. decembra 1974. godine u sedištu Ujedinjenih nacija⁶ u Njujorku.

Član 15.

Ova Konvencija biće ratifikovana. Instrumenti ratifikacije biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.⁷

Član 16.

Ova Konvencija ostaće otvorena za pristupanje svima državama. Instrumenti pristupanja biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.⁸

Član 17.

1. Ova Konvencija stupiće na snagu tridesetog dana posle deponovanja kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija⁹ dvadeset drugog instrumenta ratifikacije ili pristupanja.

2. Za svaku državu koja ratifikuje Konvenciju ili joj pristupi posle deponovanja dvadesetdrugog instrumenta ratifikacije ili pristupanja Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana po deponovanju instrumenta ratifikacije ili pristupanja od strane ove države.

Član 18.

1. Svaka država ugovornica može otkazati ovu Konvenciju putem pismenog saopštenja Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija.¹⁰

2. Otkaz će stupiti na snagu šest meseci od dana kada Generalni sekretar Ujedinjenih nacija¹¹ bude primio saopštenje.

⁵ Vid. bel. l.

⁶ Vid. bel. l.

⁷ Vid. bel. l.

⁸ Vid. bel. l.

⁹ Vid. bel. l.

¹⁰ Vid. bel. l.

¹¹ Vid. bel. l.

Član 19.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija¹² obavestiće sve države između ostalog, o:

a) Potpisima stavljenim na ovu Konvenciju i deponovanju instrumenta ratifikacije ili pristupanja u skladu sa čl. 14, 15. i 16, kao i saopštenju učinjenom na osnovu člana 18.

b) Danu kada ova Konvencija stupa na snagu shodno članu 17.

Član 20.

Original ove Konvencije, čiji su tekstovi na engleskom, kineskom, francuskom i ruskom jeziku podjednako verodostojni, biće deponovan kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija,¹³ koji će overene prepise dostaviti svim državama.

Potvrda toga su dole potpisani, propisno ovlašćeni od svojih vlada, potpisali ovu Konvenciju, otvorenu za potpisivanje u Njujorku 14. decembra 1973.

¹² Vid. bel. l.

¹³ Vid. bel. l.

LITERATURA

KNJIGE

- E. A. Aleksandrov, *Diplomatičeskoe i konsuljskoe pravo*, Sofija, 1978.
Akademija nauk SSSR, *Meždunarodnoe pravo*, IV tom, Moskva, 1968.
A. Appadorai, *Indian Diplomacy in a Shanging World*, Notre Dame Press, 1959.
Smilja Avramov-Milenko Kreća, *Meždunarodno javno pravo*, Beograd, 1998.
Juraj Andrassy, *Meždunarodno pravo*, Zagreb, 1984.
Bogdan Babović, *Kodifikacija pravila konzularnih odnosa i imuniteta. Istorijski pregled i problemi kodifikacije*, Beograd, 1957.
Bogdan Babović, *Savremeno konzularno pravo*, Beograd, 1978.
I. Craig Barker, *The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities*, Sydney, 1996.
Milan Bartoš, *Meždunarodno javno pravo*, II knjiga, Beograd, 1956.
R. P. Barston, *Modern Diplomacy*, London, 1997.
Svetlan Berković, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Zagreb, 1997.
G. R. Berridge, *Diplomacy, Theory and Practice*, London, 1095.
Risto Blaževski, *Metodi na diplomatijata*, Skopje, 1988.
I. P. Bliščenko, *Diplomatičeskoe pravo*, Moskva, 1990.
I. P. Bliščenko, *Diplomatičeskoe i konsuljskoe pravo*, Moskva, 1962.
T. B. Bobiljev-N. G. Zubkov, *Osnovi konsuljskoj službi*, Moskva, 1986.
O. V. Bogdanov, *Pravovne voprosi prebivanja OON u SŠA*, Moskva, 1962.
M. M. Boguslavskij, *Imunitet gosudarstva*, Moskva, 1962.
D. W. Bowett, *The Law of International Institutions*, London, 1982.
J. L. Brierty, *The Law of Nations*, Oxford, 1949.
A British Digest of International Law, Part VII, edited by C. Parry and G. Fitzmaurice, London, 1965.

- Jonathan Brown, *Diplomatic Immunity, State Practice under Vienna Convention on Diplomatic Relations*, International and Comparative Law Quarterly, 37/1988.
- Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Forth Edition, Oxford, 1983.
- L. N. Gajdenskaja, *Pravo Ubežišca*, Međunarodno-pravovne voprosi, Moskva, 1968.
- B. V. Ganijuškin, *Diplomatičeskoe pravo međunarodnih organizacij*, Moskva, 1972.
- M. I. Gamboa, *Elements of Diplomatic and Consular Practice*, Philippines, 1996.
- Raoul Genet, *Traité de diplomatie et de droit diplomatique*, Paris, 1932.
- G. P. Genov, *Diplomatičesko i konsulsko pravo*, Sofija, 1939.
- G. Gešić, *Današnje diplomatsko i konsulsko pravo*, Beograd, 1898.
- G. Gešić, *Naša diplomatska struka s naročitim pogledom na njenu spremu*, Beograd, 1894.
- Boris Gumenjak, *Osnovi diplomatičnoj ta konsulskoj službi*, Kijev, 1998.
- Georg Dahm-Jost Delbrueck-Ruediger Wolfrum, *Voelkerrecht*, Band I, Berlin, 1989.
- R. Daoudi, *La représentation en droit international public*, Paris, 1980.
- Ludwik Dembinski, *The Modern Law of Diplomacy*, Dordrecht, 1988.
- E. Denza, *Diplomatic Law*, New York, 1976.
- N. Q. Dinh, P. Dallier, A. Pellet, *Droit international public*, 5e édition, Paris, 1994.
- J. G. Demin, *Diplomatičeskoe pravo*, Moskva, 1987.
- J. G. Demin, *Status diplomatskičkih predstaviteljsv i ih personala*, Moskva, 1995.
- Dictionnaire de la terminologie du Droit international*, Paris, 1960.
- Diplomatičeskaja akademija MID, *Moskovskij gosudarstvenij institut međunarodnih otnošenij*, Međunarodnoe pravo, Moskva, 1995.
- G. L. Desaint, *Essai de classification juridique des actes et des attributs des consuls*, Paris, 1927.
- V. N. Durdenevskij-I. P. Bliščenko, *Ponjatie diplomatskičeskogo imuniteta*, Moskva, 1962.
- Milan Zečević, *Vojna diplomatija*, Beograd, 1990.
- V. A. Zorin, *Osnovi diplomatskoj službi*, Moskva, 1977.
- N. G. Zubkov, *Međunarodno-pravo položenije konsulskih predstaviteljsv i ih personala*, Moskva, 1980.
- Vladimir Ibler, *Međunarodno diplomatsko i konzularno pravo*, Zagreb, 1978.

- V. Ibler, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Zagreb, 1987.
- J. D. Iljin, *Osnovne tendenciji v razvijtii konsuljskogo prava*, Moskva, 1969.
- J. D. Iljin, *Ljekkii po međunaodnomu publičnomu pravu*, Harkov, 1996.
- V. L. Izraeljan, *Diplomati licom k licu*, Moskva, 1990.
- Stevan Đorđević, *Republike i polkrajine u međunarodnim odnosima jugoslovenske federacije*, Beograd, 1985.
- S. Đorđević, M. Kreća, R. Etinski, I. Čukalović, M. Ristić, *Gradića međunarodnog javnog prava*, I knjiga, Novi Sad, 1988.
- International Court of Justice, Year 1999, 3 March, List 104, Case Concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Germany v. United States of America); Request for the Indication of Provisional Measures.
- Knut Ipsen, *Voelkerrecht*, Muenchen, 1999.
- J. Irizarry y Puente, *Traité sur les fonctions internationales des consuls*, Paris, 1937.
- Branimir Janković, *Diplomatija*, Beograd, 1988.
- Branimir Janković, Zoran Radivojević, *Međunarodno javno pravo*, Niš, 1995.
- Aleksandar Jelić, *Savremeno diplomatsko pravo*, Beograd, 1978.
- Wilfrid Jenks, *International Immunities*, London, 1961.
- D. Jecny, *Introduction into Diplomatic Practice*, Praha, 1968.
- J. Jovanović, *Srpsko-engleski odnosi (preklad 1903 i obnova 1907)*, „Srpski književni glasnik“, 1931.
- Ljubomir Jovanović, *Konzularno pravo i konzularni odnosi*, Beograd, 1985.
- L. A. Juzefović, *Kak v posoljskih običajah vedetsa*, Moskva, 1988.
- Philippe Cahier, *Le droit diplomatique contemporain*, Genève, 1964.
- Philippe Cahier-Luke Lee, *Vienna Conventions on Diplomatic and Consular Relations*, New York, 1969.
- Warawit Kanithasen, *Tendenzen zu Einschränkungen der diplomatischen Immunität in Zivilklagen und Verzicht auf die diplomatische Immunität*, Bonn, 1975.
- V. G. Kardašev, *Neprikosnovenost pomeščenij diplomatskičeskogo predstaviteljsvta i ejo garantiji v sovremenom međunarodnom prave*, Moskva, 1986.
- Pavle Karović, *Diplomacija*, Beograd, 1936.
- Minko Kisovec, *Diplomatski predstavnici*, Beograd, 1939.
- Georg F. Kennan, *La diplomatie américaine 1900-1950*, Paris, 1952.
- Georg F. Kennan, *American Diplomacy*, Chicago, 1984.
- F. I. Koževnjikov, *Međunarodnoe pravo*, Moskva, 1987.
- J. Kolosov-E. Krivičkova, *Međunarodnoe pravo*, Moskva, 1999.

- A. A. Kovaljev, *Privilegii i imuniteti v sovremenom međunarodnom pravu*, Moskva, 1986.
- Vincenzo Corsini, *Diritto diplomatico consolare*, Milano, 1958.
- Erich Kraske, *Handbuch des Auswaertigen Dienstes*, Tuebingen, 1957.
- Bogdan Krizman, *Šta je diplomacija*, Zagreb, 1952.
- Bogdan Krizman, *Postanak moderne diplomacije*, Zagreb, 1957.
- Boris Krivokapić, *Konzularne konvencije SSSR-a, sa drugim zemljama Varšavskog ugovora*, Beograd, 1987.
- Boris Krivokapić, *Leksikon međunarodnog prava*, Beograd, 1998.
- Herbert Krueger, *German Diplomacy; Diplomacy in a Changing World*, Notre Dame, 1959.
- Luke T. Lee, *Consular Law and Practice*, Oxford, 1991.
- Luke T. Lee, *Vienna Convention on Consular Relations*, Leyden, 1966.
- D. B. Levin, *Diplomatičeski imunitet*, Moskva, 1949.
- D. B. Levin, *Međunarodno pravo, Vnjšnjaja politika i diplomacija*, Moskva, 1981.
- W. Levy, *Contemporary International Law*, Colorado, 1979.
- Ch. Lewis, *State and Diplomatic Immunity*, Leiden, 1985.
- Kazimier Libera, *Zasady mezdunarodnogo prava konzularnogo*, Warszawa, 1960.
- V. I. Lisovskij, *Međunarodnoe pravo*, Kijev, 1955.
- I. I. Lukašuk, *Međunarodnoe pravo v sudah gosudarstva*, Sankt Peterburg, 1993.
- I. I. Lukašuk, *Vnjšnjaja politika Rosiji i međunarodnoe pravo*, Moskva, 1997.
- A. Magarašević, *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad, 1961.
- J. Makovski, *Organy parustov stocunkach miedzynarodowych*, Warszawa, 1957.
- J. Makovski, *Pravo diplomatizsne i organizacija služby zagranicnej*, Warszawa, 1952.
- M. M. Maksudov, *Međunarodno-pravovoj status postojanih predstavitelstv gosudarstv pri međunarodnih organizacijah univerzalnogo karaktera*, Moskva, 1986.
- Peter Marshal, *Positive Diplomacy*, New York, 1997.
- Adolfo Maresca, *La missione diplomatica*, Milano, 1967.
- Adolfo Maresca, *Le relazioni consolari*, Milano, 1966.
- Grant McClanahan, *Diplomatic Immunity, Principles, Practices, Problems*, New York, 1989.
- V. M. Matvejev, *Bitanskaja diplomatičeskaja služba*, Moskva, 1984.

- V. M. Matvejev, *Diplomatičeskaja služba SŠA*, Moskva, 1987.
- Dimir Mašev, *Diplomatičesko pravo*, Sofija, 1992.
- D. B. Michaels, *International Privileges and Immunities*, Hague, 1971.
- Manio Miele, *L'immunita giurisdizionale degli organi stranieri*, Milano, 1961.
- Miodrag Mitić, *Diplomatske i konzularne funkcije*, Beograd, 1978.
- Miodrag Mitić, *Problemi jugoslovenske diplomatije i diplomatske službe*, Beograd, 1997.
- Miodrag Mitić, *Diplomatija*, Beograd, 1999.
- V. A. Modžorjan, *Pravovoe položenie diplomatičeskogo korpusa*, Moskva, 1971.
- F. F. Molockov, *Diplomatičeski protokol i diplomatičeskaja praktika*, Moskva, 1977.
- Modern Diplomacy, *Mediterranean Academy of Diplomatic Studies*, Malta, 1998.
- Farag Moussa, *Manuel de pratique diplomatique: l'ambassade*, Bruxelles, 1972.
- Bhagevanti S. Murty, *The International Law of Diplomacy*, New Haven, 1989.
- G. E. Do Nascimento e Silva, *Diplomacy in International Law*, Leiden, 1972.
- R. C. Neale, *Diplomatic Asylum*, The Hague, 1965.
- Stanko Nick, *Diplomatija, metode i tehnike*, Zagreb, 1997.
- Harold Nicolson, *Diplomacy*, Washington, 1988.
- Ernest Nis, *Poroklo međunarodnoga prava*, Beograd, 1895.
- Mileta Novaković, *Osnovi međunarodnoga javnog prava*, knjiga II, Beograd, 1938.
- Hans Ohlendorf-Hans Lottig, *Konsularrecht*, Frankfurt, 1960.
- Aleksandar Omčikus, *O konzulatu i menjanju njegovih funkcija*, Zagreb, 1934.
- Openheim's *International Law*, Ninth Edition, Volume I, parts 2 to 4, Harlow, 1982.
- Lester Pearson, *Diplomacy in the Nuclear Age*, Harvard University Press, Cambridge, 1959.
- Javier Perez de Cuellar, *Manual de Derecho Diplomático*, Lima, 1964.
- Dimitrije Pindić, *Specijalne misije u savremenim međunarodnim odnosima*, Beograd, 1985.
- Dimitrije Pindić, *Stalne misije pri Ujedinjenim nacijama*, Beograd, 1969.
- Elmer Plische, *Conduct of American Diplomacy*, New York, 1950.
- O. V. Plotnikova, *Konzularne omošenja i konsulske pravo*, Moskva, 1998.

- O. V. Plotnikova, *Međunarodno-pravovoj status inostranih konsuljskih predstaviteljstv v Rosii i ih personala*, Novosibirsk, 1996.
- O. V. Plotnikova, *Osnovne imuniteti i privilegii diplomatskih predstaviteljstv i vozmožnosti ispolzovanija ih osobnosti v dejatelnosti prahraniteljnih organov Ruskoj federaciji*, Novosibirsk, 1996.
- Ov. V. Plotnikova, *Osnovi konsuljskog prava*, Novosibirsk, 1997.
- Radovan Popović, *Židnja za frakom*, Beograd, 1988.
- Fr. Przetacznik, *Protection of Officials of Foreign states according to International Law*, The Hague-Boston-London, 1983.
- Obrad Racić-Vojin Dimitrijević, *Međunarodne organizacije*, Beograd, 1988.
- Miloš Radojković, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 1956.
- Ilija Radosavović, *Međunarodni položaj Crne Gore u XIX veku*, Beograd, 1960.
- Radoslav M. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore*, Cetinje, 1997.
- Michael Richsteig, *Wiener Uebereinkommen ueber diplomatische und konsularische Beziehungen*, Baden-Baden, 1994.
- C. N. Rouning, *Diplomatic Asylum*, The Hague, 1965.
- Ch. Rousseau, *Droit international public*, t. III, Paris, 1977.
- Ch. Rousseau, *Droit international public*, t. IV, Paris, 1990.
- A. V. Sabanjin, *Posoljskoe i konsuljskoe pravo*, Moskva-Lenjingrad, 1930.
- Jean A. Salmon, *Fonctions diplomatique, consulaires et internationales*, Bruxelles, 1976.
- Jean Salmon, *Manuel de droit Diplomatique*, Bruxelles, 1994.
- K. K. Sandrovskij, *Diplomatičeskoe pravo*, Kijev, 1981.
- K. K. Sandrovskij, *Pravo viješnjih snošenij*, Kijev, 1986.
- Satow's Guide to Diplomatic Practice, Fifth Edition, London, 1979.
- Michael Schaeffer, *Berufsbild „Diplomat“*, Baden-Baden, 1995.
- Georges Scelle, *Manuel du droit international public*, Paris, 1948.
- B. Sen, *A Diplomatic Handbook of International Law and Practice*, Dordrecht, 1989.
- Jelica Stefanović, *Osobnosti diplomatske prakse razvijene u okviru Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi*, Beograd, 1995.
- Momir Stojković, *Diplomatska istorija*, Beograd, 1988.
- Graham Stuart, *American Diplomatic and Consular Practice*, New York, 1952.
- Graham Stuart, *Le droit et la pratique diplomatique et consulaire*, RCADI 1934, II, tome 48.
- Julian Sutor, *Pravo diplomatske i konsularne*, Warszawa, 1977.
- Julian Sutor, *Korespondencija diplomatska*, Warszawa, 1995.
- Diplomatiko i konzularno pravo 383
- Georg Schwarzenberger, *A Manual of International Law*, Volume I, London, 1960.
- Olga Šuković, *Položaj i uloga generalnog sekretara Ujedinjenih nacija*, Beograd, 1969.
- Milan Tepavac, *Imuniteti i privilegije u međunarodnim odnosima*, Beograd, 1976.
- S. B. Todorović, *Vojni ataše i njegov međunarodnopravni položaj*, Beograd, 1966.
- Ivan Tomšič, *Konzularno pravo – kratak očrt meddržavnega in jugoslovenskega prava*, Ljubljana, 1956.
- Georgi Trajkovski, *Diplomatski protokol*, Beograd, 1990.
- Georgi Trajkovski, *Konzularna praksa*, Beograd, 1991.
- G. I. Tunkin, *Međunarodnoe pravo*, Moskva, 1994.
- Filip Turčinović, *Stalne misije pri Ujedinjenim nacijama*, Cetinje, 1994.
- United Nations Legislative Series, *Laws and Regulations Regarding Consulates*, New York, 1961.
- Abel Verdier, *Manuel pratique des consulats*, tom I, Paris 1946.
- R. G. Feltham, *Diplomatic Handbook*, New York, 1982.
- Alfred Verdross, *Die Quellen des universellen Voelkerrechts*, Freiburg, 1973.
- Alfred Verdross-Bruno Simma, *Universelles Voelkerrecht*, Berlin, 1984.
- Franco Florio, *Nozioni di diplomazia e diritto diplomatico*, Milano, 1978.
- Chas. W. Freeman, Jr, *The Diplomat's Dictionary*, US Institute for Peace Press, Washington, 1997.
- Fr. Francioni, *Asilo diplomatico*, Milano, 1973.
- Le Fur, *Međunarodno javno pravo*, Beograd 1934.
- Keith Hamilton and Richard Langhorne, *Practice of Diplomacy*, London, 1995.
- M. Hardy, *Modern Diplomatic Law*, Manchester University Press, 1968.
- John Ensor Harr, *The Professional Diplomat*, Princeton, 1969.
- John E. Harr, *The Development of Careers in the Foreign Service*, Washington, 1965.
- Ribot Hatano, *Traffic Accidents and Diplomatic Immunity*, Japan Yearbook of International Law, 12/1968.
- Gottfried Hecker, *Handbuch der konsularischen Praxis*, Muenchen, 1982.
- Guido Hildner, *Die Unterworfenheit des auslaendischen Diplomaten unter die Verwaltungshoheit des Empfangsstates*, Baden-Baden, 1992.
- D. J. Hill, *The Classification of Diplomatic Agents*, American Journal of International Law, 1927.

- Charles Hodges, *Their Background of International Relations*, New York, 1931.
- R. S. Chavvan, *An Approach to International Law*, New Delhi, 1978.
- S. Čirković, *Žena u diplomatiji*, Beograd, 1928.
- S. V. Čerņienko, *Teorija međunarodnoga prava*, Tom I i II, Moskva, 1999.
- Gerardo Zampaglione, *Manuale di diritto consolare*, Roma, 1958.
- Petar Vajović, *Obaveštavanje kao diplomatska i konzularna funkcija*, Beograd.
- V. J. Volkodav, *Osnovi diplomatskoga i konzuljskoga prava*, Murnansk, 1996.
- Ivan Vladimirov, *Diplomatičesko i konzulsko pravo*, Sofija, 2000.
- Maurice Waters, *The ad hoc Diplomat, A Study in Municipal and International Law*, Den Haag, 1963.
- Benjamin Williams, *American Diplomacy*, New York, 1936.
- E. S. Wilson, *Diplomatic Privileges and Immunities*, Tucson-Arizona, 1967.
- International Law Opinions, Selected and Annotated by Lord Mc Nair, Vol. I, Cambridge 1956.

ČLANCI

- William Aceves, *Vienna Convention on Consular Relations – Consular Access to detained nationals*, American Journal of International Law, January 1998, vol. 92, No 1.
- William Aceves, *Case Concerning Vienna Convention on Consular Relations*, American Journal of International Law, Vol. 93, No 4, October 1999.
- Ricardo Alfaro, *Some Observations on the Science and Art of Diplomacy*, *Varia juris gentium*, Leiden, 1959.
- Madeleine K. Allbright, *The Testing of American Foreign Policy*, Foreign Affairs, November-December 1996.
- A. Appadorai, *Indian Diplomacy, Diplomacy in a Changing World*, Notre Dame, 1959.
- Anto Babić, *Diplomatska služba u srednjovekovnoj Bosni, Radovi naučnog društva NR Bosne i Hercegovine*, knjiga XIII, Odeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga 5, 1960.
- Bogdan Babović, *Počasni konzuli i kodifikacija konzularnog prava*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, I/1962.
- Bogdan Babović, *Evropska konvencija o konzularnim funkcijama*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 2/1971.

- Bogdan Babović, *Dopunska pravila o zaštiti i neprikosnovenosti diplomatskih predstavnika*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2/1973.
- Bogdan Babović, *Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina protiv međunarodno zaštićenih lica*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-3/1974.
- Bogdan Babović, *Konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera*, Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu, 1975.
- Julio A. – Barberis, *Novvelles questions concernant la personnalité juridique internationale*, RCADI, 1983, I, 179.
- Milan Bartoš, *Novi organi za međunarodno predstavljanje FNRI*, Međunarodna politika, 3/1953.
- Milan Bartoš, *Pojam eksteritorijalnosti*, „Narodna milticija”, 78/1956.
- Milan Bartoš, *La représentation internationale de la Yougoslavie selon la nouvelle loi constitutionnelle*, Revue de la politique mondiale, 1. febr. 1953.
- Milan Bartoš, *Položaj konzula, konzularnih službenika i rad organa unutrašnjih poslova*, Narodna milticija, 7-8/1955.
- Milan Bartoš, *Pred kodifikacijom diplomatskog prava*, Međunarodna politika, 14/1/1956.
- Milan Bartoš, *Kodifikacija diplomatskog prava*, Anali Pravnog fakulteta, Beograd, 3/1957.
- Milan Bartoš, *Nadželo poštovanja teritorijalnih propisa od strane diplomatskih agenata*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 3/1959.
- Milan Bartoš, *Revizija Bečkog protokola iz 1815 godine*, Međunarodna politika, 258/1961.
- Milan Bartoš, *Bečka konferencija o diplomatskim odnosima*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1/1961.
- Milan Bartoš, *Evolicija diplomatskog prava*, Međunarodna politika, 226/1961.
- Milan Bartoš, *Bečka konvencija o konzularnim odnosima*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 2/1963.
- Milan Bartoš, *Kodifikacija pravila o specijalnim misijama*, Međunarodni problemi, 1/1968.
- Milan Bartoš, *Rad Generalne skupštine UN na pripremi Konferencije o specijalnim misijama*, Međunarodni problemi, 1/1969.
- Milan Bartoš, *Konvencija o specijalnim misijama*, Međunarodni problemi, 1/1970.
- Milan Bartoš, *Le statut des missions spéciales de la diplomatie ad hoc*, RCADI, 1963, I, 108.

- Milan Bartoš, *Dopunska pravila o zaštiti diplomata*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1-2/1972.
- P. G. Barulin, *Status diplomatske pošte i diplomatske kurera*, Sovjetski ežegodnik međunarodnog prava, 1983.
- V. Bayer, *Pravni položaj konzulata i članova konzulata u krivičnom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1/1967.
- Svjetlan Berković, *Extra-territorial Asylum*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 3/1991.
- Maurice Bertrand, *The UN as a Organization*, *European Journal of International Law*, Vol. 6 (1995), No 3.
- Minko Besarović, *Međunarodnopravni značaj vršenja diplomatske zaštite od strane države radi zaštite imovinsko-pravnih interesa njenih fizičkih i pravnih lica*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-3/1981.
- I. P. Bliščenko, *Princip neprikosnovenosti diplomatskega agenta*, Sovjetski ežegodnik međunarodnog prava, 1975.
- B. G-Biljabin, *Nekotrije voprosi tolkovanija sovremenoj međunarodno-pravnoj doktrinoj normi međunarodnog prava regulirujuščih diplomatskie privilegii i imuniteti*, Sovjetski ežegodnik međunarodnog prava, 1985.
- M. Brandon, *Diplomatic Intercourse and Immunities as a Priority Topic for Codification of International Law Commission*, *International and Comparative Law Quarterly*, April 1953.
- Martin Bratt, *Status and Functions of Honorary Consuls*, *Annuaire de l' A. A. A.* 49-50/1979.
- Delisle Burns, *Diplomacy, Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, 1949.
- Mario Bettati, *Recrutement et carrière des fonctionnaires internationaux*, RCADI, 1987, IV, 204.
- I. P. Bliščenko – N. V. Ždanov, *Princip neprinosnovenosti diplomatskego agenta*, Sovjetski ežegodnik međunarodnog prava, 1973.
- Ph. Cahier, *Vienna Convention on Diplomatic Relation*, *International Conciliation*, No 571/1969.
- Ariaun Chaturvedi, *Diplomatic Laws and Indian State Practice*, *Indian Journal of International Law*, 25/1985.
- Eileen Denza, *Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities*, Bernard Rudolfg *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 9/1986.
- Laura Cresti, *Il soggiorno negli Stati Uniti di personale delle missioni permanenti presso l'ONU*, *Rivista di diritto internazionale*, 70/1987.

- J. G. Demin, *O probleme službenog imuniteta v međunarodnom prave*, Sovjetski ežegodnik međunarodnog prava, 1988.
- Yoram Dinstein, *Immunity from Jurisdiction Ratione materiae*, *International and Comparative Law Quarterly*, 15/1966.
- Cristian Dominicé, *Immunité de juridiction et d'exécution des organisations internationales*, RCADI, 1984, IV, 197.
- Cristian Dominicé, *Représailles et droit diplomatique*, *Festschrift fuer Hans Huber-Rech als Prozess und Gefuege*, Bern, 1981.
- A. Đorđević, *Diplomatski agenti i njihov međunarodnopravni položaj*, Pravo, 1981.
- Aleksandar Đorđević, *Konferencija u Beču o konzularnom pravu*, *Međunarodni problemi*, 4/1963.
- Constantinos Economides, *Consuls*, Rudolf Bernard *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 9/1986.
- Abdulah El-Erian, *Vienna Convention on Representation of States in their Relations with International Organizations od a Universal Character*, Rudolf Bernard *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 5/1983.
- El Beri Zakaria, *Immunity of Members of Diplomatic Missions in Islamic Law*, *Egyptian Review of International Law*, 41/1985.
- Bardo Fassbender, *Diplomatic Immunity – Vienna Convention on Diplomatic Relations – Effect of Diplomatic Immunity on States other than Receiving State*, *American Journal of International Law*, Vol. 92, No 1, January 1998.
- J. G. Fennessy, *The 1975 Vienna Convention on Representation of States in Their Relations to the International Organization of Universal Character*, *American Journal of International Law*, 70/1976.
- Thomas Franck, *The Secretary-General's Role in Conflict Resolution*, *European Journal of International Law*, Vol. 6 (1995), No 3.
- Linda and Marsha Frey, *Privileges and Immunities of International Functionaries*, *Modern Diplomacy*, Malta, 1998.
- B. V. Ganjuških *Jurisdiktskoe položenie konsuljskih učređenij – Analiz konsuljskih konvencij Ruskoj federacii*, *Moskovskij žurnal međunarodnog prava*, 3/1999/35.
- Mario Guiliano, *Les relations et immunités diplomatiques*, RCADI, 1960, II, 100.
- Eric Goldstein, *Developments in Protocol*, *Modern Diplomacy*, Malta, 1998.
- L. C. Green, *Trends in the Law Concerning Diplomats*, *Canadian Yearbook of International Law*, 19/1981.

- Leo Gross, *Immunities and Privileges of Delegations to the United Nations*, International Organizations, 16/11962.
- Kazimierz Grzybowski, *The Regime of Diplomacy and the Tehran Hostages*, International and Comparative Law Quarterly, 30/1981.
- Abedoukun Haarstap, *Diplomatic Relations and Reciprocity*, Indian Journal of International Law, 5/1965.
- F. Hartmann, *Relations of Nations*, New York, 1957.
- Ferdo Hauptmann, *Austrijski konzulat u Travniku*, Glasnik Arhiva i Društva arhivista Bosne i Hercegovine, 1962, knjiga II.
- Alphonse Hayling, *La théorie et la pratique des services consulaires*, RCADI, 1930, IV, 34.
- Kurt Herndl, *Die Wiener Konsularische Konferenz 1963*, Archiv fuer Voelkerrecht, 11/1963-64.
- Rosalyn Higgins, *The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities*, American Journal of International Law, 79/1985.
- Rosalyn Higgins, *UK Foreign Affairs Committee Report on the Abuse of Diplomatic Immunities and Privileges*, American Journal of International Law, Vol. 80, No 1, 1986.
- Guido Hildner, *Voelkerrechtskommission. Entwurf ueber des Status des diplomatischen Kuriers und des unbegleiteten Diplomatengepaecks verbascheldet*, Vereinigte Nationen, 37/1989.
- Hans van Houste, *Towards an attachment of Embassy bank accounts*, Revue belge de droit international, No 19/1986.
- Sir Cecil Hurst, *Les immunités diplomatique*, RCADI, 1926, II, 12.
- Jaroslav Žourek, *Le statut at les fonctions des consuls*, RCADI, 1962, II, 106.
- Predrag Ilić, *Ustanova pronuncija u diplomatskom pravu*, Medunarodni problemi, 2/1977.
- S. V. Ivanov, *Savremenije tendenciji v zakododateljsve nekorotih burzuskiti gosudarstv po voprosu ob imunitete gosudarstva i ego sopstvenosti*, Sovjetskij ežegodnik međunarodnogo prava, 1981.
- A Ivić, *Instrukcije prvom diplomatskom predstavniku u Srbiji kneza Miloša*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 57/1940.
- Sava Janković, *Zajedarske vize na jednom pasosu iz 1838. godine*, „Razvri-tak“, 6/1968.
- Slavko Janković, *Kumulacija diplomatskih i konzularnih funkcija*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1959.
- D. H. N. Johnson, *The United Nations Conference on Diplomatic Intercourse and Immunities*, International and Comparative Law Quarterly, 10/1961.

- Božidar Jovanović, *Privilegije i imuniteti predstavnika međunarodnih organizacija i tela u FNRI*, Narodna milicija, 4/1955.
- Božidar Jovanović, *Proširenje međunarodnopravne zaštite diplomatskih predstavnika*, Narodna milicija, 3/1962.
- Božidar Jovanović, *Međunarodnopravna zaštita konzularnih predstavnika*, „13. maj“, 1-2/1964.
- J. M. Jovanović, *Otvajljivanje diplomatske prepiske*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1906.
- Vladan Jovanović, *Međunarodnopravna zaštita osoba stranah diplomatskih misija bez diplomatskog statusa*, „13. maj“, 4/1966.
- V. Kajagin, *Genkonzulstvo i voprug njego*, Međunarodnaja žiznija 11/1989.
- J. Kačurenko – A. Kravec, *O statuse diplomatskejoj počni i diplomatskih kurierov*, Sovjetskoe pravo – Kijev, 9/1985.
- A. V. Kravec, *Stanovljenje i razvite instituta svobodi otnošenij gosudarstv v oficijelnih celjah*, Sovjetskij ežegodnik međunarodnogo prava, 1988.
- H. P. Kaul, *Couriers*, Encyclopedia of Public International Law, Amsterdam – New York, 1986.
- Georg F. Kennan, *The Courious Evolution of Our Foreign Service*, Foreign Affairs, September–October 1997.
- Ernest Kenley, *Some Aspects of Vienna Conference on Diplomatic Intercourse and Immunities*, American Journal of International Law, 56/1962.
- Alexandre-Charles Kiss, *Répertoire de la pratique française en matiere de droit international public*, Vol. 3, Paris, 1965.
- Herbert Franz Koek, *Multinational Diplomacy and Progressive Development of International Law*, Vienna Convention on March 14, 1975, Oesterreichische Zeitschrift fuer oeffentliches Recht, 28/1977.
- F. I. Koževnikov, *Učebnoe posobie po međunarodnomu publičnomu pravu*, Moskva, 1947.
- Herbert Kruger, *German Diplomacy; Diplomacy in a Changing World*, Notre Dame, 1959.
- Erich Kussbach, *Vienna Convention on Consular Relations 1963*, u knjizi Bernhard Rudolf, *Encyclopedia of Public International Law*, T. 9, 1986.
- Claude Lebel, *L'Organisation et les services du ministre des affaires étrangères*, Les Affaires Etrangères, Paris, 1959.
- Milivoj Levkov, *Neki aspekti špijunaže sa stanovišta međunarodnog prava*, „13. maj“, 4/1966.
- Miša Levi, *Bečka konvencija o konzularnim odnosima i jugoslovenska praksa*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 2/1963.

- Kazimierz Libera, *Le fondement juridique des privilèges et immunités consulaires*, Revue générale de droit international public, 3/1950.
- Đorđe Lopičić, *Počeci konzularnih odnosa Srbije u XIX veku*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-2/1993.
- Đorđe Lopičić, *Otvaranje austrijskog konzulata u Beogradu* (Pravni život, 3-4/1993), *Otvaranje engleskog konzulata u Beogradu* (Arhiv za društvene i političke nauke, 3/1993), *Otvaranje ruskog konzulata* (Arhiv za društvene i pravne nauke, 1/1995), *Otvaranje francuskog konzulata* (Pravni život, 7-8/1995).
- Đorđe Lopičić, *Pravni status i funkcije konzulata*, Pravo-teorija i praksa, Novi Sad, br. 11-12/1992.
- Đorđe Lopičić, *Počasni konzuli*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 3-4/1993.
- Đorđe Lopičić, *Pravni status konzula u krivičnom postupku*, Pravni život, 3-4/1992.
- Branko Lukač, *Razmatranje o višestranjoj diplomatiji*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 3/1960.
- A. B. Lyons, *Immunities other than Jurisdictional of the Property of Diplomatic Envoys*, British Yearbook of International Law, 30/1953.
- Aleksandar Magarašević, *Diplomatija kao način i sredstvo međunarodnog opštenja*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 3-4/1966.
- Antonio Malintoppi, *L'elemento della reciprocità nel trattamento delle missioni diplomatiche*, Rivista di diritto internazionale, 39/1956.
- Adolfo Maresca, *La convenzione di Vienna sulle relazioni diplomatiche*, Commentaria, 16/1961.
- Adolfo Maresca, *Les relations consulaires et les fonctions du Consul en matière de droit privé*, RCADI, III, 134, 1972.
- N. M. Manasjan, *Istočniki diplomatskog prava*, Sovjetskij ežegodnik međunarodnog prava, 1974.
- Adolfo Maresca, *La Convention de Vienne sur les relations consulaires*, Annuaire de l' A. A. A. 49-50/1979-80.
- Jose Gascon y Marin, *Les fonctionnaires internationaux*, RCADI, 1932, III, 41.
- Stevan Marjanović-Dimitrije Pindić, *Pravni položaj i funkcija informativnih centara Ujedinjenih nacija*, Novinarstvo, 1-2/1969.
- Vladimir Matvejev, *The New Russian Diplomacy*, International Relations, 1-2/1882.
- Matie Muller, *South African Diplomacy*, Modern Diplomacy, Malta, 1998.

- Ilija Milanović, *Osnovni problemi u radu diplomatsko-konzularnih predstavništava na ostvarivanju krivično-pravne pomoći*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-3/1981.
- Ilija Mitić, *O konzularnoj službi Dubrovačke republike*, Pomorski zbornik, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za historijske i ekonomske nauke, Zagreb, 1962.
- Ilija Mitić, *Trgovačko-konzularne veze Dubrovačke republike sa gradovima Sjeverne Afrike od početka 16. do početka 17. stoljeća*, „Dubrovnik”, 2/1968.
- Ilija Mitić, *Dubrovački konzuli i diplomati od prvih početaka do pada republike*, „Dubrovnik”, 2/1967.
- Ilija Mitić, *Konzularni diplomatski odnosi između Dubrovačke republike i Francuske*, „Dubrovnik”, 2/1965.
- Ilija Mitić, *Poslovi dubrovačkih konzula prema Pravilniku Dubrovačke republike iz 1794*, „Dubrovnik”, 2/1966.
- Miodrag Mitić, *Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera*, Međunarodni problemi, 2/1975.
- Miodrag Mitić, *Položaj predstavnika nacionalno-oslobodilačkih pokreta sa kolonijalnih i okupiranih područja u međunarodnim organizacijama*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 3/1976.
- Miodrag Mitić, *Zakonodavno uređivanje vršenja spoljnih poslova*, Međunarodna politika, 789/1983.
- Miodrag Mitić, *Spoljopolitičke odredbe u ustavima na tlu bivše Jugoslavije*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 2-3/1997.
- Miodrag Mitić, *Yugoslav Diplomatic Service under Sanctions*, Modern Diplomacy, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta, 1998.
- Mona Mahmoud Mostafa, *Crisis in Diplomatic Relations*, Case Concerning US Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Egyptian Review of International Law, 37/1981.
- N. M. Manasjan, *Istočniki diplomatskog prava*, Sovjetskij ežegodnik međunarodnog prava, 1976.
- L. A. Modžorjan, *Pravovoe položenie diplomatskih predstavitelstv i ih personala*, Sovjetskij ežegodnik međunarodnog prava, 1975.
- A. P. Movčan-N. A. Ušakov, *Venskaja konferencija po voprosu o diplomatskih snošenijah i imunitete*, Sovjetskoe gosudarstvo i pravo, 2/1962.
- Farag Moussa, *Les Etats Arabes et la Convention de Vienne sur le relations diplomatique*, Egyptian Review of International Law, 18/1962.

- Stanislav Nahlik, *Development of Diplomatic Law selected problems*, RCA-DI, 1990, Vol. III, 222.
- G. E. DO Nascimento e Silva, *Privileges and immunities of permanent missions to the international organisation*, German Yearbook of International Law, Berlin, 21/1978.
- G. E. DO Nascimento e Sylva, *Vienna Convention on Diplomatic Relations*, Rudolf Bernhard Encyclopedia of Public International Law, Vol. 9/1986.
- G. E. DO Nascimento e Sylva, *The Vienna Conference on Consular Relations*, International and Comparative Law Quarterly, 13/1964.
- A. Nikolaev, *Diplomatičeskie privilegii i immunitet*, Meždunarodnaja žiznj, 8/1983.
- Konstantin Obradović, *Pitanje međunarodne odgovornosti u svetlosti incidenta koji je proizrokovao zatvaranje Konzulara SFRJ u Sidneju*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 3/1988.
- Mate Oreč, *Propagandna delatnost diplomatskih misija u FNRJ njeno pravno regulisanje*, Narodna milicija, 2/1963.
- Mate Oreč, *Propagandna delatnost inostranih informativnih ustanova u SFRJ i njeno pravno regulisanje*, Narodna milicija, 8/1963.
- Vicuna Orega, *Diplomatic and Consular Immunities and Human Rights*, International and Comparative Law Quarterly, 40/1991.
- Alkis Papakostas, *The Immunity from Jurisdiction of Diplomatic Agents*, Revue Helénique de droit international, 19/1966.
- Krešimir Papić, *Strani konzulati u Travniku za turske vlasti*, Zbornik Zavičajnog muzeja Travnik, 2/1960.
- Krešimir Papić, *Strani konzulati u Travniku za vreme turske vlasti*, „Komuna”, 4/1964.
- Kristo Pasinović, *O nekim pravilima diplomatskog odnosno konzularnog prava*, Priručnik za stručno obrazovanje radnika unutrašnjih poslova, 3-4/1968.
- J. Antonio Pastor Ridruejo, *La convención de Viena da 1961 sobre relaciones diplomáticas y la codificación del derecho internacional*, Rev. Española, 15/1962.
- Thomas W. Pecoraro, *Diplomatic Immunity, Application of the Restrictive Theory of Diplomatic Immunity-Absinito Affair*, Harvard International Law Journal, 19/1988.
- Georges Perenoud, *Les causes de rappel des agents diplomatique*, Schweizerische Juristen Blatt, 11/1954.
- Georges Perenoud, *Les restrictions à la liberté de déplacement des diplomates*, Revue general de droit international public, 57/1953.

- Šime Perićić, *Strani konzularni predstavnici u Dalmaciji za vrijeme mletačke, austrijske i francuske uprave*, „Naše more”, 3-4/1967.
- Dimitrije Pindić, *Stalne misije pri Ujedinjenim nacijama*, Međunarodni problemi, 2/1967.
- Dimitrije Pindić, *Komisija za međunarodno pravo UN završila Nacrt Konvencije o spedijskim misijama*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-3/1967.
- Dimitrije Pindić, *Neki pravni problemi vezani za rad informativnih centara Ujedinjenih nacija*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1/1969.
- Dimitrije Pindić, *Ujedinjene nacije i kodifikacija pravila o specijalnim misijama*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1-3/1972.
- Dimitrije Pindić, *Aktivno pravo predstavljanja – element i posebno obelježje subjektiviteta međunarodnih organizacija*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 13/1973.
- Dimitrije Pindić, *Pravo na štrajk osoblja sistema Ujedinjenih nacija-problemi i dileme*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XXV/1977.
- Dimitrije Pindić, *Proces razvoja savremenog diplomatskog prava*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-2/1987.
- Franciszek Przetaszniak, *Protection of Foreign Officials*, Egyptian Review of International Law, 33/1997.
- Franciszek Przetaszniak, *The Notion of Personal Inviolability of Diplomatic Agents in the Doctrine of International Law*, Polish Yearbook of International Law, 1968.
- R. Plić, *Jurisdiksijskaja priroda imunitetov i privilegij, predostavljenih u dvustorinih odnosnjah gosudarstv, SSR i međunarodno-pravovije problemi sovremenihi međunarodnih otnosenij*, Moskva, 1984.
- A. Rafet, *Iran Hostige Crises and International Court of Justice*, *Aspects of Case concerning US Diplomatic and Consular Staff in Tehran*, Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 10/1980.
- Zoran Radivojević, *Uslovi pružanja diplomatske zaštite državljana u inostranstvu*, Zbornik, Pravnog fakulteta u Nišu, XXXII, 1991.
- Narayana K. Rao, *Foreign Embassies in India*, Indian Journal of International Law, 27/1987.
- Vasil Ratajčinovski, *Immunitet i privilegije na stranskitie diplomatski predstavnici*, Bezbednost, 6/1967.
- Michael W. Reisman, *The Arafat Visa Affair: Exceeding the Bounds of Host State*, American Journal of International Law, 83/1989.

- Jean Pierre Ritter, *La Conférence et la Convention sur la représentation des Etats dans leurs relations avec les organisations internationales*, Annuaire française de droit international public, 21/1975.
- Michael H. Ryan, *The Status of Agents on Special Missions in the Customary International Law*, Canadian Yearbook of International Law, 16/1978.
- V. A. Romanov, *Venškaja konvencija o diplomatičeskikh snošenijah i osnovnye voprosi kodifikacii meždunarodnogo prava, v oblasti diplomatičeskikh privilegij i imunitetov*, Sovjetskij ežegodnik meždunarodnogo prava, 1961.
- Georges Abi-Saab, *Cours general de droit international public*, RCADI, 1987, VII, 207.
- Nikolaj Ivanovič Sadčikov, *Dvuglavij orel na zagranpasporte*, Meždunarodnaja žiznj, br. 11-12/1996.
- A. A. Spiček, *Diplomatičeskoe ubežišće v omošenijah stran Latinskoj Ameriki*, Moskva, 1975.
- Jean Salmon-Sompong Suchartikul, *Les missions diplomatique entre deux classes, immunité diplomatique ou immunité d'Etat*, Annuaire français de droit international public, 33/1987.
- Stefan Sawicki, *Consular Immunity from Jurisdiction in Internal Law and Consular Conventions binding on Poland*, Polish Yearbook of International Law, 15/1986.
- Stefan Sawicki, *Consular Immunity of Personal Inviolability*, Polish Yearbook of International Law, 16/1987.
- Ignaz Seidl-Hohenveldern, *Das Recht der Internationalen Organisationen einschliesslich der Supranationalen Gemeinschaften*, Koeln, 1984.
- Inaz Seidl-Hohenveldern, *Die Rechstellung der Internationalen Beamten*, Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften, 124/1987.
- Pjer Skrivanel, *Novij razvoj diplomatskog prava*, Pravnik, 1/1967.
- Krzysztof Skubiszewski, *Who selects and appoints ambassadors in Poland*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-2/1996.
- M. Stanković, *Nova ustanova atašea za štampu*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 57/1940.
- Ted. L. Stein, *Contempt, Crisis and the Court: The World Court and the Hostage Rescue Attempt*, American Journal of International Law, 76/1982.
- Brigitte Stern, *L'affaire du Bureau de l'OLP devant les juridiction interne et internationale*, Annuaire française de droit international public, 34/1988.

- Ellely Stowell, *Consular Service*, Encyclopedia of the Social Sciences, New York, 1949, Vol. III-IV.
- I. Subotić, *Savremena diplomacija*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 52/1937.
- Julian Sutor, *The Problem of Ensuring Adequate Safety of persons Enjoying Special International Protection*, Polish Yearbook of International Law, 8/1976.
- Eric Suy, *La Convention de Vienne sur les Relations diplomatique*, Oesterreichische Zeitschrift fuer oeffentliches Recht, 12/1962.
- Eric Suy, *Recht und Praxis der Amtszabkommen*, Der Statuts der PLO-Vereinung als Musterfall und Bewaerungsprobe, Vereinte Nationen, 36/1988.
- Milan Šahović, *Današnji aspekt kodifikacije međunarodnopravnih pravila o diplomatskim imunitetima*, Meždunarodni problemi, 2/1953.
- Milan Šahović, *Konvencija o sprečavanju i suzbijanju krivičnih dela učinjenih protiv lica koja uživaju međunarodnu zaštitu uključujući diplomatske agente*, Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1973.
- Olga Šuković, *Zaštita američkog diplomatskog i konzularnog osoblja u Teteranu*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-3/1981.
- Milan Tepavac, *Krivičnopravni imunitet i eksteritorijalnost kao elementi inostranosti krivičnog dela*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1-3/1981.
- Christian Tomuschat, *Jurisdictional Immunities of States and Their Property*, Voelkerrecht, Recht der Internationalen Organisationen, Festschrift fuer Ignaz Seidl-Hohenveldern, Koeln, 1988.
- G. I. Tunkin-D. V. Bikov, *Proekt Kodeksa konsuljskogo prava*, Sovjetskoe gosudarstvo i pravo, Moskva, 1/1961.
- Filip Turčinović, *Specifičnost međunarodnog pravnog subjektiviteta Malteškog viteskog reda*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 3/1994.
- Petar Vajović, *Neka pitanja privilegija i imuniteta diplomatskih predstavnika i rad organa unutrašnjih poslova*, Narodna milicija, 3/1954.
- Petar Vajović, *Obaveštavanje kao diplomatska funkcija*, „13 maj”, 3/1964.
- A. L. Valdes, *Privileges and Immunities under Vienna Convention on Diplomatic Relations and Diplomatic Relations Act*, International Lawyer, 15/1981.
- J. E. Greno Velasco, *Le calificación unilateral en materia de asilo diplomático*, Revista española de derecho internacional, 3/1951.

- Milenko Vesnić, *Međunarodno pravo u odnosima Južnih Slovena*, prilog knjige Ernesta Nisa „Poreklo međunarodnog prava“, Beograd, 1895.
- Vangan Williams, *Les méthodes de travail de la diplomatie*, RCADI, 1924, III, t. 4.
- A. M. Vojtehović, *O ponjatiu instituta prava ubezišća*, Sovjetskoje gosudarstvo i pravo, 4/1981.
- B. Vošnjak, *Moderna diplomacija*, Naše doba, 1930.
- Đuro Vuković, *Imunitet konzularnih predstavnika*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 5/1986.
- Michael Wood, *The Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents*, International and Comparative Law Quarterly, 23/1974.
- Christian Zeleissen, *Die abgaberechtlichen Privilegien in den diplomatischen und konsularischen Beziehungen*, Wien, 1971.
- Karl Zemanek, *Der durchreisende Gesandte*, Oesterreichische Zeitschrift fuer oeffentliches Recht, 4/1952.
- Karl Zemanek, *Die Wiener Diplomatistische Konferenz 1961*, Archiv des Voelkerrechtes, 9/1962.
- Elisabeth Zoller, *L'affaire du personnel diplomatique et consulaire des Etats-Unis a Téhéran*, Revue générale de droit international public, 84/1980.

DOKUMENTACIJA

- Report of the International Law Commission concerning the work of its tenth session, 20. April c 6. July 1958, General Assembly Official Records, Thirtieth Session, Supplement No 9, A/3859, New York, 1958.
- Anex Comments by the Governments on the Draft Articles Concerning Diplomatic Intercourse and Immunities adopted by the International Law Commission at its ninth se session in 1957, A/3623, A/CN.4/4/414.
- Report of the International Law Commission, 1959, Vol. II.
- Report of the International Law Commission, 1960.
- Report of the International Law Commission, 1961, General Assembly Official Records, Supplement No 9 (A/4843).
- Report of the International Law Commission on the work of its thirty-eighth session, 5. May-11. July 1986, Supplement No 10 (A/41/10).
- Yearbook of the International Law Commission 1956, Vol. II.
- Yearbook of the International Law Commission 1958, Vol. I, Summary Records of the Tenth Session 28. 4.-4. 7. 1958, A/CN.4/Ser.A/1958.
- Yearbook of the International Law Commission 1959, Vol. II, Summary Records of the Eleventh Session, 20. April-26. June 1959, A/CN.4/Ser.A/1959.
- Yearbook of the International Law Commission 1960.
- Yearbook of the International Law Commission, 1984, Vol. I.
- Documents officiels de l'Assemblée générale, vingt-troisième session, Sixième commission, Questions juridique, Comptes rendus analytique des séances 25. septembre-17. décembre 1968, National Unies, New York, 1970.
- Documents officiels de l'Assemblée générale, vingt-quatrième session, Sixième commission, 16. septembre-9. décembre 1969, NU 1971.
- Documents officiels de l'Assemblée générale, vingt-sixième session, Sécurité des missions accréditées auprès de l'organisation des Nations Unies et des mesures de leur personnel, 1285 e session, NU 1973.
- Legislation of Foreign Relations, Committee on Foreign Affairs - US Senate, Committee on Foreign Affairs-US House of Representatives, March 1967.
- Policy Machine, The Department of State and American Foreign Policy, Syracuse University, 1960.
- Savezno ministarstvo za inostrane poslove, Protokolarni ceremonijal, privilegije i imuniteti u SR Jugoslaviji, Beograd, juna 1998.
- Diplomacy for 70's, Department of State, Washington, 1970.
- United Nations Legislative Series, Law and Regulations Regarding Consulates, New York, 1958.
- United Nations Conference on Diplomatic Intercourse and Immunities, Official Records, Vol. I and II, Geneva, 1962.
- United Nations, Recueil des traités consulaires bilatéraux A/CONF. 25/4-1962.
- Consular Intercourse and Immunities-I-Žourek (A/CN. 4/108).
- Milan Bartoš, *Second Report on Special Missions*, UN Document A/CN4/179, 21. april 1965.
- Harvard Reserch in International Law, Draft on Legal Status and Functions of Consuls, American Journal of International Law, 26/1832, Supplement.
- Harvard Research in International Law, Draft Convention on Diplomatic Privileges and Immunities, American Journal of International Law, Apr. 1932, Sect. Two, Official Document.
- Feller and Hudson, A. Colecion of the Diplomatic and Consular Laws and Regulations of Various Countries, Washington, 1953.
- Ministère des affaires étrangères, Règlement consulaire, Beograd, 1904.

- Zakon o uređenju Ministarstva inostranih poslova i diplomatskih i konzularnih zastupništava Kraljevine Jugoslavije od 27. marta 1930. godine, izdanje Državne štamparije, Beograd, 1930.
- Uredba sa zakonskom snagom o uređenju ministarstva inostranih poslova i diplomatskih i konzularnih zastupništava Kraljevine Jugoslavije u inostranstvu od 20. avgusta 1939, Beograd, izdanje Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije.
- Prečišćeni zbornik zakona i uredbi, Beograd, 1913.
- Ministarstvo inostranih dela, Uputstva za konzularnu službu, Beograd, 1929.
- Državni sekretarijat za inostrane poslove – Priručnik za konzularnu službu FNRJ, Beograd, 1957.
- Državni sekretarijat za inostrane poslove – Priručnik za protokol, Beograd, 1964.
- Savezno ministarstvo za inostrane poslove – Protokolarni ceremonijal, privilegije i imuniteti u Saveznoj Republici Jugoslaviji, Beograd, 1998.
- Zakon o inostranim poslovima – Službeni list SRJ, broj 69, od 4. 12. 1998.
- Ministarstvo inostranih poslova FNRJ, Bela knjiga o agresivnim postupcima vlade SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji, Beograd, 1951.
- Službeni list FNRJ, Službeni list SFRJ-dodatak „Međunarodni ugovori“.
- Službeni list SRJ – dodatak „Međunarodni ugovori“.
- Konferencija UN o konzularnim odnosima, Spoljnopolitička dokumentacija, 3/1963.
- Konzularni odnosi i imuniteti, Spoljnopolitička dokumentacija, 8-9/1961.
- United Nations Treaty Series.
- Instructions for the Guidance of Officers Performing Consular Duties, Department for External Affairs, Canada.
- General Instructions to His Majesty's Consular Officers, Foreign Office, 10530/2.
- The Foreign Service of the United States, General Informations and Pertinent Laws and Regulations, Washington.
- Consular Relations of the United States, Washington 1030.
- Survey of the Law and Practice of Israel in the Matter of Diplomatic and Consular Intercourse and Immunities, UN Doc. ST/LEG/SER.B/7.
- Practice of Japan in International Law 1061-70, Tokyo 1982.
- Digest of United States Practice in International Law, Department of State Publication 9162, Washington, 1980.
- Diplomatic Missions non printed in Diplomatic List, Department of State Publication 9145.

INDEKS

A

ad hoc diplomatija 14, 133, 134, 136, 137, 138, 148, 151, 158, 159, 235, 237, 259, 280, 285

administrativno i tehničko osoblje 13, 69, 70, 77, 91, 92, 97, 130, 131, 132, 133, 140, 141, 157, 162, 247, 249, 250, 252, 276, 278, 288, 291, 295, 296, 322, 323, 329, 330, 331, 337, 341, 349, 350, 352, 359, 364

agrement 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 92, 140, 143, 180, 239, 288

akreditivno pismo 19, 30, 31, 33, 46, 68, 71, 85, 87, 92, 93, 94, 100, 140, 152, 174, 214, 245, 290, 324, 340, 341

ambasador 24, 31, 44, 53, 55, 56, 58, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 76, 80, 82, 92, 93, 96, 144, 146, 151, 152, 163, 176, 179, 204, 281, 285, 290

B

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima 14, 24, 25, 29, 34, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 69, 71, 73, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 96, 101, 102, 105, 146, 147, 214, 242, 269, 271, 275, 277, 287

Bečka konvencija o konzularnim odnosima 14, 24, 25, 29, 60, 69, 74, 75, 76, 77, 86, 87, 90, 102, 103, 106, 110, 112, 113, 114, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 133, 135, 136, 141, 154, 155, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 179, 180, 184, 185, 188, 190, 193, 194, 199, 215, 216, 217, 219, 222, 223, 228, 230, 231

Bečka konvencija o predstavljanju država 238, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 272, 273, 277, 279, 391

bilateralna diplomatija 59, 274

D

delegacije pri organima međunarodnih organizacija i na međunarodnim konferencijama 250

- delegacije posmatrača pri organima međunarodnih organizacija i na međunarodnim konferencijama 253, 272
- diplomatska misija 60, 61, 69, 81, 96, 103, 105, 106, 107, 108, 112, 115, 116, 134, 140, 152, 183, 210, 213, 231, 239, 272, 303, 304, 305, 318, 322
- diplomatska valiza 116, 117, 118, 292
- diplomatski azil 105, 106, 107, 116
- diplomatski i konzularni odnosi 170
- diplomatski imunitet 123
- diplomatski jezik 77, 78
- diplomatski kor 72, 74, 75
- diplomatski odnosi 34, 60, 69, 70, 80, 87, 95, 96, 98, 102, 106, 134, 172, 173, 177, 230, 231, 238
- diplomatsko osoblje 76, 109, 124, 250, 323, 352
- diplomatsko pravo 13, 14, 15, 16, 22, 29, 61, 113, 120, 129, 137, 138, 153, 207, 241, 269
- E
- egzekvatura 55, 175, 179, 180, 181, 303
- F
- funkcije diplomatske misije 27, 60, 61, 102, 105, 111, 243, 244, 282, 288
- funkcije konzulata 170
- funkcije specijalne misije 139, 152, 322, 324, 325, 332
- funkcije stalne misije pri međunarodnim organizacijama 14, 63, 67, 87, 233, 236, 239, 241, 245, 246, 249, 261, 262, 264
- I
- imuniteti i privilegije 17, 25, 27, 34, 35, 36, 37, 39, 46, 47, 50, 65, 72, 74, 76, 77, 81, 91, 97, 108, 109, 110, 111, 112, 118, 122, 123, 124, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 137, 140, 142, 145, 153, 154, 156, 157, 165, 167, 170, 181, 182, 185, 187, 213, 214, 215, 217, 219, 220, 224, 225, 231, 234, 235, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 284, 287, 290, 294, 295, 296, 299, 304, 305, 306, 307, 311, 312, 314, 315, 316, 318, 319, 321, 323, 325, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 343, 344, 349, 350, 353, 354, 359, 360, 362, 363, 364
- imuniteti i privilegije članova specijalne misije 330
- imuniteti i privilegije članova stalne misije pri međunarodnim organizacijama 213
- iregularni kanali diplomatskog opštenja 281, 282
- istorijat diplomatskog i konzularnog prava 15

- K
- klase i rang diplomatskih predstavnika 63
- klase šefova konzulata 179, 302
- Konvencija o konzularnim odnosima 219, 242
- Konvencija o specijalnim misijama 135, 137, 141, 143, 145, 146, 147, 148, 153, 154, 155, 157, 269, 273, 277, 279, 321, 385
- Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih dela protiv lica pod međunarodnom zaštitom, uključujući diplomate 25, 37, 124, 280, 281, 369, 385, 395
- konzularna i diplomatska intervencija 103, 211
- konzularne funkcije 11, 101, 105, 166, 172, 173, 182, 188, 190, 198, 202, 203, 204, 207, 209, 213, 214, 227, 230, 231, 269, 270, 271, 273, 283, 284, 288, 300, 301, 302, 318
- konzularni kor 187
- konzularno pravo 11, 13, 14, 162, 169, 171, 172, 203, 225, 277
- konzulati 13, 14, 15, 20, 24, 25, 27, 28, 29, 41, 43, 55, 58, 81, 82, 99, 100, 115, 120, 133, 140, 147, 155, 156, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 216, 217, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 247, 248, 261, 262, 280, 292, 301, 308, 309, 345, 355, 392
- kraji odnosno zatvaranje diplomatske misije 95, 96, 99, 100
- M
- međunarodni službenici 29, 233, 261
- ministar inostranih poslova 28, 37, 41, 42, 47, 58, 69, 92, 142, 145, 179, 196, 227, 233, 242, 245, 250, 251, 340, 351, 353
- misije država pri međunarodnim organizacijama 243
- multilateralna diplomatija 28, 29, 233, 234, 241, 242, 335
- N
- nepovredivosti prostora diplomatske misije 105, 112, 113, 114, 115
- O
- obaveštenje o razvoju događaja u državi kod koje se akredituje 104, 105
- odnos između diplomatske misije i konzulata 175
- odnos između specijalne i stalne diplomatske misije 151
- olaksice, privilegije i imuniteti specijalne misije 154
- opštenje konzulata s organima države prijema 209
- organi za međunarodno predstavljanje i održavanje međunarodnih odnosa 27
- osoblje konzulata 162, 184
- opravnik poslova 69, 72, 82, 214, 291

otpravnik poslova *ad interim* 70
 otvaranje diplomatske misije 78
 otvaranje konzulata 174, 177, 178, 301

P

paradiplomacija 204, 281, 283, 284
 patentno pismo 179, 180
persona non grata 84, 88, 97, 141, 185, 289, 305, 324
 počasni konzul 58, 168, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 384, 390
 početak i kraj specijalne misije 152
 poslužno osoblje diplomatske misije 91
 pravo poslanstva (*tus legationis*) 23, 61, 62, 63, 80
 predstavljajući državu 207, 240, 243
 predstavljajući državu u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera 14, 24, 60, 111, 137, 241, 335
 pregovaranje sa vladom države kod koje se akredituje 102, 288
 prekid diplomatskih odnosa 41, 57, 69, 80, 96, 97, 98, 99, 100, 172, 173, 174, 177, 230, 300
 prekid konzularnih odnosa 172, 173, 174, 176, 177, 230, 231, 300
 prestanak funkcije šefa i članova diplomatske misije 97
 prestanak funkcije člana konzulata 230, 231, 306
 prezeans 19, 31, 32, 37, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 143, 144, 145, 247, 250
 privremena *ad hoc* diplomacija 14
 privremeni vršilac dužnosti šefa konzulata (žeran) 183, 303, 304

S

specijalne misije 28, 36, 37, 39, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 234, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333
 spoljni predstavnici država 28, 234
 stalne misije 18, 29, 58, 59, 63, 67, 81, 87, 133, 136, 139, 147, 152, 234, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 253, 326, 337, 339, 340, 355, 381, 383, 393

status diplomatske misije 111
 status Organizacije ujedinjenih nacija 255

Š

šef diplomatske misije 55, 73, 76, 84, 92, 94, 95, 127, 128, 152, 172, 176, 214
 šef države 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 72, 92, 102, 142, 144, 145, 151, 158, 179, 233, 242, 245, 250, 251, 340, 351

U

unutrašnji organi država 28
 uspostava diplomatskih odnosa 171, 172

V

verbalna nota 103
 visoki komesar 64, 68, 204
 višestrana akreditacija 274
 vlada 23, 28, 30, 33, 40, 41, 42, 57, 58, 65, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 91, 96, 97, 99, 101, 102, 104, 107, 114, 122, 135, 136, 142, 150, 151, 157, 159, 160, 166, 169, 171, 175, 182, 190, 194, 195, 198, 199, 211, 212, 213, 227, 234, 235, 236, 237, 258
 vojni ataše 383
 višenje diplomatskih akata od strane konzularnih funkcionera 213, 304

Z

Zakon o inostranim poslovima 176, 398
 zaštita interesa države koja akredituje 286
 zaštita interesa državljana i pravnih lica 308

žeran konzulata 183

СР – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.7 (075.8)
341.8 (075.8)

МИЋИЋ, Миодраг

Дипломатско и конзуларно право / Миодраг Мић, Стеван Ђорђевић. – 2. изд. – Београд:
Правни факултет, Центар за публикације: Службени лист СРЈ, 2007 (Београд: Гласник). – 403 стр. ;
24 см. – (Библиотека Рипчићи / Правни факултет, Центар за публикације и Службени лист СРЈ,
Београд: 10)

Тираž 500. – Напомене и библиографске reference уз текст. – Библиографија: стр. 377-398. –
Регистар.

ISBN 978-86-7630-063-1 (PF)
ISBN 978-86-335-0734-7 (SL)

1. Ђорђевић, Стеван

a) Дипломатско право б) Конзуларно право

COBISS.SR-ID 140206604

Гласник
штампарија

